

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ

ΟΝΟΜΑΤΟΛΟΓΙΑ
ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ
ΝΟΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

*«Ἀρχὴ παιδείας ἢ τῶν
ὀνομάτων ἐπίσκεψις»*

Ἐπίκτητος

*«Ἀπόδοτε οὖν
τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι
καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ»*

Ματθ. ΚΒ', 21

ΕΚΔΟΣΗ:
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
Τ.Ε.Δ.Κ. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

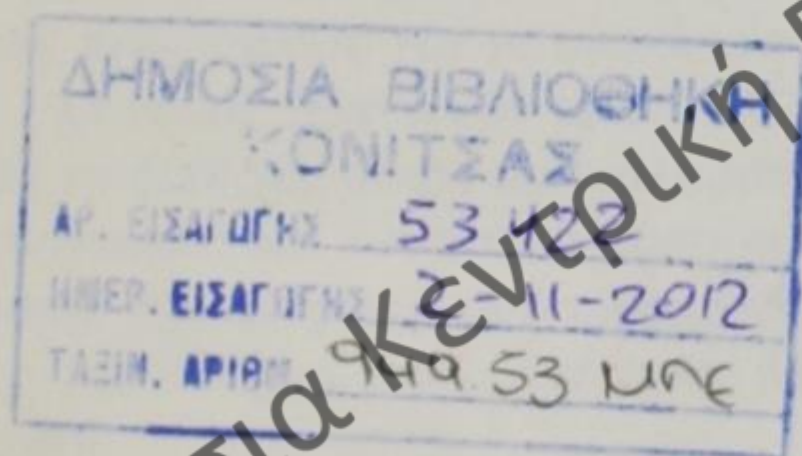
ΓΙΑΝΝΙΝΑ 1996

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ

ΟΝΟΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΝΟΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κωδ. Εγγρ. 7657

« Αρχή παιδείας ἢ τῶν
ὀνομάτων ἐπίσκεψις »

Ἐλίκτητος

« Ἀπόδοτε οὖν
τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι
καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ »

Μαθ. ΚΒ', 21

ΕΚΔΟΣΗ:

ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
Τ.Ε.Δ.Κ. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ 1996

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΠΡΟΛΟΓΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΤΩΝ

Α. ΝΟΜΑΡΧΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φίλη αναγνώστρια, Φίλε αναγνώστη,

κρατάς στα χέρια σου μια πρωτότυπη και τεκμηριωμένη πνευματική εργασία, μια σημαντική μελέτη, την ονοματολογία των χωριών του νομού Ιωαννίνων.

Είναι πνευματικό «παιδί» του συνταξιούχου δάσκαλου και λόγιου Στέφανου Μπέττη, ενός ακούραστου εργάτη των Ηπειρωτικών Γραμμάτων που, συνεχίζοντας την παράδοση των Ηπειρωτών εκπαιδευτικών, έχει εντρυφήσει με πάθος, μεράκι και αγάπη στην ιστορία, στη λαογραφία και στις παραδόσεις του τόπου μας.

Ο Στέφανος Μπέττης —που αφιλοκερδώς προσέφερε την εργασία του στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση— με την προεπουσα ευαισθησία και επιστημονικότητα αγκάλιασε ένα θέμα που απαιτήσε πολύχρονες και σύνθετες προσπάθειες για να ολοκληρωθεί.

Ο νομός Ιωαννίνων με τις 300 και πλέον Κοινότητές του, η καθεμιά με τη δική της μικρή ή μεγάλη ιστορία και την ιδιαίτερη πολιτιστική φυσιογνωμία και ταυτότητα, είναι μια πρόκληση για τον μελετητή, τον ερευνητή, τον άνθρωπο των γραμμάτων.

Με το έργο του ο Στέφανος Μπέττης απαντά θετικά στην πρόκληση αυτή.

Χαιρετίζουμε με ιδιαίτερη ικανοποίηση και ξεχωριστή συγκίνηση την εργασία του, που αποτελεί και την πρώτη εκδοτική προσπάθεια-παρέμβαση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, μάλιστα σε συνεργασία με έναν σημαντικό φορέα της, όπως είναι η Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων του νομού μας, με την υπόσχεση ότι στο άμεσο μέλλον παρόμοιες πρωτοβουλίες θα πολλαπλασιαστούν.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΧΡ. ΖΑΡΜΠΑΛΑΣ

Νομάρχης Ιωαννίνων

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Β. ΔΗΜΑΡΧΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η πρόταση από το δάσκαλο κ. Στέφανο Μπέττη για την έκδοση του βιβλίου που κρατάτε στα χέρια σας, από την ΤΕΔΚ και τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, βρήκε άμεση ανταπόκριση και αποδοχή.

Πρώτο, γιατί η επίπονη αυτή δουλειά του σεβαστού δασκάλου καλύπτει ένα σημαντικό κενό της τοπικής μας ιστορίας, και

Δεύτερο, γιατί όπως ο κάθε προσεκτικός αναγνώστης μπορεί εύκολα να αντιληφθεί, για τη συγκέντρωση, την καταγραφή και τη μελέτη όλου του απαραίτητου υλικού του παρόντος βιβλίου χρειάστηκε να καταβληθεί πολύ και προσεκτική δουλειά, με εμφανή την αγάπη του συγγραφέα για τον τόπο και το θέμα του.

Είναι αλήθεια πως κάθε τοπωνύμιο είναι άρρηκτα δεμένο με την ίδια την ιστορία του τόπου μας και του λαού μας.

Ταυτόχρονα η γνώση της προέλευσης του ονόματος μιας πόλης, ενός χωριού, μιας γειτονιάς, μιας τοποθεσίας, συμβάλλει ουσιαστικά στη σύνδεση των κατοίκων με την ιστορία του τόπου και στην διαμόρφωση της τοπικής και εθνικής μας συνείδησης και ταυτότητας.

Ακόμη καλύπτει το ιστορικό κενό του παρελθόντος με το παρόν και συμβάλλει στην καλύτερη γνώση του νεότερου μέσα από το παλαιό.

Για τους λόγους αυτούς η προσφορά του κ. Στέφανου Μπέττη με το έργο του αυτό αποκτά και εθνική διάσταση.

Από τη θέση αυτή θέλω να εκφράσω τα θερμά μου συγχαρητήρια στο συγγραφέα και την ικανοποίησή μου για την έκδοση αυτού του σημαντικού βιβλίου.

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΓΚΛΙΝΑΒΟΣ

Δήμαρχος Ιωαννίνων

Πρόεδρος Τ.Ε.Δ.Κ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πρῶτος ἀπὸ τοὺς λογίους μας πὺ δημοσίευσε ἓνα εἶδος στατιστικῆς τῶν χωριῶν τῆς εὐρύτερης περιοχῆς (νομοῦ) Γιαννίνων καὶ πιο πέρα χωριστὰ κατὰ ἐπαρχίες ἦταν ὁ Ἀραβαντινὸς στὸ Β' τόμο τῆς Χρονογραφίας του (1856) σελ. 328 κ.κ. Στὺς στατιστικούς του αὐτοὺς πίνακες ὁ ἴδιος ἐπρότασε ἀπὸ κάθε ὄνομα χωριοῦ συντομογραφικὰ τὴν ἐθνικὴ προέλευσή του (τοῦ ὀνόματος) καὶ συνέχεια ἔδινε τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν κατὰ περιοχὴ (ἐπαρχία) τὶς οἰκογένειες πὺ τὸ κατοικοῦσαν, τὴ θρησκεία τους (μωαμεθανοί, χριστιανοί), τὰ στέφανα τῶν οἰκογενειῶν, τὰ ζευγάρια δηλ. πὺ τὶς ἀποτελοῦσαν, τὴ θέση τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὰ χωριά αὐτὰ (ἀριστερὰ ἢ δεξιὰ τοῦ Καλαμᾶ κ.λ.) καὶ τέλος τὴν ἰδιοκτησιακὴ τους σχέση (κεφαλοχώρια, ἰδιόκτητα ἢ δημόσια), τὴ Μητρόπολη πὺ ἀνήκαν καὶ τὴ γλώσσα τῶν κατοίκων τους.

Δεύτερος μετὰ τὸν Ἀραβαντινὸ ἦταν ὁ Ζαγορίσιος, ἀπὸ τὰ Πάνω Σουδενά, ἰατροφιλόσοφος Ἰ. Λαμπρίδης, πὺ στὰ ἔξοχά του «Ἡπειρ. Μελετήματα» (εἶδαν τὸ φῶς ἀνάμεσα στὰ 1870-1890 χρόνια) ἔδινε τὴν εἰκόνα κάθε μιᾶς χωριστὰ ἀπὸ τὶς ἐπαρχίες τῆς ἴδιας περιοχῆς, πλὴν αὐτῆς τῆς Κόνιτσας, μετὰ τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν τῆς ὅλων καὶ τὶς κάθε εἶδους (γεωγραφικές, ἱστορικές, λαογραφικές κ.λ.) πολύτιμες σχετικὲς πληροφορίες τοῦ ἀπὸ πρῶτο οἱ περισσότερες χέρι. Τρίτος τέλος, κι ὡς αὐτὴ τὴ στιγμή, πὺ θ' ἀναφερθεῖ στὰ χωριά τῆς ἴδιας περιοχῆς, ἀπὸ ἄλλη βέβαια σκοπιὰ καὶ γιὰ ξεχωριστοὺς λόγους, ἀναφερόμενος μόνο στὰ ὀνόματά τους καὶ τὰ ἔχοντα σχέση μ' αὐτὰ, εἶναι ὁ ὑποφαινόμενος.

Στὴν προκείμενη λοιπὸν αὐτὴ μελέτη μου θὰ προσπαθήσω πρῶτα, διατηρώντας τὴν παλιὰ διοικητικὴ διαίρεση τῆς εὐρύτερης περιοχῆς Γιαννίνων, τῶν τελευταίων δηλ. χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῶν πρώτων μετ' αὐτήν, τῶν ἐπαρχιῶν μ' ἄλλα λόγια Πωγωνίου, Κόνιτσας, Ζαγορίου, Μαλακασίου, Τσαρκοβίστας καὶ Κουρέντων σὺν τὸ τμήμα τῆς λεγόμενης Ντουσκάρης ὑπαγόμενης τότε ἐκκλησιαστικὰ μὲν στὰ Γιάννινα, διοικητικὰ δὲ στὴν Παραμυθιά, νὰ καταγράψω ὅλα τὰ χωριά τῆς μετὰ τὸ παλιὸ ἱστορικό τους ὄνομα καὶ χωριστὰ κατόπι τὰ ἴδια ὀνόματα κατὰ τάξη ἀλφαβητικὴ καὶ κατὰ τὴν προέλευσή τους ἑλληνικὴ καὶ ξένη (σλαβικά, βλαχικά, ἀρβανίτικα, τούρκικα καὶ ἀδιάγνωστα) παραθέτοντας ἐπὶ πλέον γιὰ τὰ τελευταῖα αὐτὰ τὰ ξενικά καὶ πίνακα γενικὸ μὲ τὶς τοπωνυμικὲς τους καταλήξεις κατὰ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία, νὰ διερευνήσω στὴ συνέχεια μετὰ βάση

τίς υπάρχουσες ιστορικές εἰδήσεις γιά τήν ἐγκατάσταση στήν ἴδια περιοχή πότε καί ποῦ τῶν ἀλλόφυλων, νά διατυπώσω κατόπι κάποιες παρατηρήσεις μου γιά τὰ χωριά πού ἔχουν ἓνα κοινό, κατά τὸ ὄνομα πάντοτε, γνώρισμα μεταξύ τους, νά ἀναφερθῶ στό γεγονός τῆς μετονομασίας καί πῶς αὐτή ἔγινε σέ ἐλάχιστα μὲν σωστή σὰ περισσότερα ὅμως πρόχειρη ἀντίθετη πρὸς τὴ φύση καί τὴν ἱστορία τους ἄσχετη καί αὐθαίρετη, ἀναφέροντας καί σχετικὰ παραδείγματα, νά καταγράψω ἀκόμα τίς σκέψεις καί ἀπόψεις μου γιά κάποιες ἀπὸ τίς μετονομασίες αὐτές, πού ἐπρόκειτο παλαιότερα γιά σκέτη ἐπιδημία, τώρα ὅμως ξέφτισε, νά ἐπιδιώξω τὸν καθορισμὸ τῆς σχέσης καί ἀριθμητικῆς ἀναλογίας κατὰ ἐπαρχία τῶν ξένων ὀνομάτων πρὸς τὰ ἑλληνικά καί, τέλος, νά ἐρμηνεύσω τὸ κατὰ δύναμη καί κατὰ τίς υπάρχουσες πηγές τὰ ὀνόματα μερικῶν ἀπ' αὐτὰ τῶν ξενικῶν.

Πρέπει προκαταβολικὰ νά σημειώσω, πῶς ὁ δρόμος τοῦ ὁποιοῦδήποτε ἐρευνητῆ στό χῶρο τῶν τοπωνυμίων εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του ὀλισθηρὸς καί γεμάτος παγίδες, εἶναι δὲ τόσες οἱ ἀλλοιώσεις οἱ γλωσσικῆς, περισσότερες κατὰ τὴ ρίζα τους παρὰ κατὰ τίς καταλήξεις τους, πού ἐπέφεραν σ' αὐτὰ οἱ αἰῶνες πού πέρασαν καί μάλιστα γιά τὰ ξενικά στό πέρασμά τους κατὰ τὴν μεταφορὰ τους ἀπὸ τὴ μιὰ γλῶσσα στήν ἄλλη καί στοματικὰ βέβαια ἀπὸ τὴ σλαβική δηλ. ἀρβανίτικη ἢ βλάχικη στήν ἑλληνική, ὥστε καθίσταται δύσκολη ἂν μὴ σέ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἀδύνατη ἢ ἀποκατάστασή τους στήν ἀρχική τους μορφή. Γι' αὐτὸ ἢ διερεῦνήσῃ τους καί ἢ διεξαγωγὴ συμπερασμάτων πρέπει νά γίνεται μὲ πολλὴ προσοχὴ καί περίσκεψη ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες ἱστορικοὺς καί γλωσσολόγους ἀλλ' ἰδιαίτερα ἀπὸ τοὺς ἐρασιτέχνες τοῦ εἴδους στοὺς ὁποίους δεύτερους ἀνήκω κι ἐγώ.

Εἶναι ἀκόμα γεγονός, πῶς ἡ ἐξέταση τοῦ προβλήματος αὐτοῦ, τῶν τοπωνυμίων δηλ. γενικώτερα, δὲν ἔχει γίνει ὡς τώρα συνολικὰ καί μὲ τρόπο ἐπιστημονικὸ ἀλλὰ ἀποσπασματικὰ καί κατὰ μεμονωμένες περιπτώσεις καί ὄχι πάντοτε μὲ τὴν πρέπουσα σοβαρότητα κι εὐθύνη. Εἶναι ἐπίσης ἀλήθεια, πῶς ἢ μὲ τὰ τοπωνύμια γενικώτερα καί ἰδίως τὰ ἠπειρωτικά καί τὴν ἐπιστημονικὴ τους διερεύνηση ἐλάχιστοι ἢ θὰ πῶ γιά τὴν ἀκρίβεια πῶς κατένευαν ἀπὸ τοὺς δικούς μας δὲν ἀσχολήθηκε (ἢ μελέτη τοῦ Κ. Οἰκονόμου γιά τὰ τοπωνύμια τοῦ Ζαγορίου εἶναι σὲ μερικὰ σημεία της, καθὼς εἶδα, ἐπιστημονικὰ διάτρητη), ἓνα δὲ corpus τῶν ἰδίων ἠπειρωτικῶν τοπωνυμίων ἀκόμα δὲν ἔχουμε.

Παραμένει παρὰ ταῦτα, γιά νά τελειώσω, ὡς ἓνα σημεῖο ἀνεξήγητη καί σὲ πείσμα τῶν αἰῶνων καί τῶν διαφόρων ἀνθρώπων πού πέρασαν ἀπ' ἐδῶ ἢ ἐμμονὴ διατήρησης ἀπὸ τὸ λαὸ —εἶναι ἄλλωστε ὁ κύριος καί μοναδικὸς ἀνάδοχος τῶν χωριωνυμίων καί τοπωνυμίων— τῆς ἀρχικῆς κλήσης τῶν ὀνομάτων οἰκισμῶν ἢ τόπων παρὰ τίς κάποιες γλωσσικῆς παραφθορές

τους τις ἀναπόφευκτες καὶ καταλήγω στὸ συμπέρασμα, πὼς εἶναι μᾶλλον ἀδύνατη ἢ θὰ περάσει πολὺς χρόνος ἢ ἀλλαγὴ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ λαὸ —δὲν τὸ ἐπιχείρησε ἄλλωστε ποτὲ ἀπὸ μόνος του— ἀποτελεῖ δὲ παράδοσή του, πού τηρεῖ μὲ θρησκευτικὴ εὐλάβεια καὶ τὰ χρησιμοποιοῦν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐθνικότητα, τὴ γλῶσσα ἢ τὴ θρησκεία τους, ἅπαξ δηλ. καὶ δόθηκαν ἀπὸ τοὺς ἄλλοεθνεῖς ἄλλοτε θὰ παραμένουν ἕσαεὶ στὴ χρῆση παρὰ τὴν ἄγνοια τοῦ περιεχομένου τους, ἔγιναν μ' ἄλλα λόγια στοιχεῖο τῆς λαϊκῆς μας παράδοσης ἀναπόσπαστο. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ συνδυασμένες ἐπιθέσεις ἐναντίον τους (κράτος, ἐκκλησία, σχολεῖο) γιὰ ἐπιβολὴ τοῦ νέου ὀνόματος (κοντεῦναι νὰ περάσει ἕνας σχεδὸν αἰώνας ἀπὸ τὴν ἐπίσημη μετονομασία μερικῶν), ἀποδείχτηκαν μᾶλλον ἀνίσχυρες δικαιωνοντας τὴ μεγάλη δύναμη τὴν ἀκατανίκητη τῆς παράδοσης στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ. Τὰ βλέπουμε τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν μας, τῶν μετονομασθέντων, νὰ φιγουράρουν στὰ δημόσια ἔγγραφα, στὸν τύπο, στὶς ταμπέλες τῶν ὑπεραστικῶν λεωφορείων ἢ τὰ στόματα κάποιων ξένων, πού ἀγνοοῦν τὸ παλιό τους ὄνομα, οἱ κάτοικοί τους παρὰ ταῦτα καὶ ἂν τὸ νέο ὄνομα ἐμπειδωθεῖ στοὺς περισσότερους, θὰ λέγονται μὲ τὸ παλιὸ ὄνομα καὶ τώρα καὶ στὸ ἐξῆς: Οἱ τῆς Βελτσιστάς (Κληματιᾶς) Βελτσιστινοί, οἱ τῆς Ἀραχοβίτσας (Λευκοθέας) Ἀραχοβιτινοί, οἱ τῆς Μοσπίνας (Λύγγου), Μοσπιγιῶτες, οἱ τοῦ Μπισντουνίου (Ἐλεούσας) Μπισντουνιῶτες κ.λ.

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθηκὴ Κονίτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Α' Τὰ χωριωνύμια - Γενική θεώρηση

Θὰ ἤθελα ἀρχὴ-ἀρχὴ νὰ ὀρίσω καὶ νὰ ξεχωρίσω τὶς δύο ἔννοιες, τὰ χωριωνύμια, τὰ ὀνόματα δηλ. τῶν χωριῶν, μὲ τὰ κοινὰ τοπωνύμια, τὰ ὀνόματα δηλ. τῶν τόπων, καθορίζοντας τὶς ἰδιαιτερότητές τους, τὴ μορφή καὶ τὸ περιεχόμενό τους. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἀποτελοῦν ζωντανὸ στοιχεῖο στενὰ δεμένο ἢ συνυφασμένο θάλεγα μὲ τοὺς ἀνθρώπους του, ἐκπροσωπεῖ τὴ γῆ του καὶ ὅλα τὰ πάνω σ' αὐτὴ ἄψυχα φυσικὰ ἢ τεχνητὰ καὶ ἔμψυχα, κυκλοφορεῖ μέσα στὸ αἷμα τους καὶ τὶς καρδιές τους, μ' αὐτὸ γεννιοῦνται μεγαλώνουν καὶ πεθαίνουν, εἶναι μ' ἓνα λόγο ἡ πατρίδα τους, ἡ μικρὴ καὶ στενωτέρη. Πλῆθος δὲ αἰσθήματα ζεστὰ ἀναβλύζουν μὲ τὸ ἄκουσμά του μέσα στὴν ψυχὴ τῶν ἰδίων ἀνθρώπων του ἄσβεστα μάλιστα, ὅταν βρισκονται μακριὰ του. Εἶναι ἀκόμα τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ εὐρύτερα γνωστό, γίνεται ἀντικείμενο συζητήσεων, ἀναγράφεται σὲ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ ἄλλα κείμενα, συνδέεται μὲ τὰ διπλανὰ χωριὰ ἢ πόλεις, ἀκολουθεῖ δὲ στὶς μετακινήσεις τῶν κατοίκων του ὀλικές ἢ μερικές μὲ τὰ Ἄνω-Κάτω, Μικρὸ-Μεγάλο ἢ τὰ ὑποκοριστικά του μὲ τὶς καταλήξεις -όπουλο, -οπούλα καὶ -άκι. Εἶναι τόση ἡ ἐπίδραση τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ στὶς ψυχές τῶν κατοίκων του, εἶναι τόσο βαθιές οἱ ρίζες μέσα τους, ἡ ἀδιαμφισβήτητη θὰ πῶ ἱερότητά του, πού πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς καὶ ὀρκίζονται σ' αὐτό. Ὁ ἐπιθετικὸς ἐξ ἄλλου προσδιορισμὸς τοῦ ἰδίου ὀνόματος συχνὰ καὶ ἐπίσημος κοντὰ στὸ βαπτιστικὸ ἑνὸς κατοίκου τοῦ χωριοῦ φτάνει νὰ τὸν διακρίνει ἀπ' ὄλους τοὺς ἄλλους τοὺς ἔξω ἀπ' αὐτά. Γραμμενιάτης λέμε, Βραβορίτης, Βελτιστινός, Ζιτσιώτης κ.λ.

Ἀντίθετα, τὸ τοπωνύμιον τὸ κοινὸ ἀναφέρεται ἀποκλειστικὰ στὸ συγκεκριμένον χωριό, σχετίζεται μὲ τοὺς ἀνθρώπους του, ἐφόσον αὐτοὶ ζοῦν στὸ χωριό, ἀποτελεῖ ἓνα ἄψυχο σημεῖο τῆς περιοχῆς του ἄγνωστο ἐντελῶς παρὰ πέρα, εἶναι, τέλος, μιὰ ἐπιγραφή παλιὰ ἢ νέα, καθὼς τὴν εἶπαν, γραμμένη πάνω στὸ ἔδαφος του μὲ τὴ μικρὴ του ἴσως ἱστορία. Ἀναλογίζομαι τοὺς χωριανούς, πού μεγάλωσαν καὶ ζοῦν στὴν ξένη, πού τὰ ἀγνοοῦν ἐντελῶς, ἂν δὲ ἀκούσουν τὸνομά τους ἀπὸ τοὺς γονεῖς ἢ ἄλλους, ἀδυνατοῦν νὰ τὰ ὑποδείξουν.

Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ, λοιπόν, μ' αὐτὸ κάποιου τόπου του βρίσκονται σὲ τόσο μεγάλη, ἀπὸ ἀποψη σημασίας, μεταξύ τους ἀπόσταση, ἢ εἰδοποιὸς διαφορὰ τους εἶναι ξεκάθαρη. Ἐνῶ δηλ. ἡ ἀπήχηση τοῦ ὀνόματος τοῦ τοπωνυμίου εἶναι μικρὴ καὶ ἔχει μιὰ μόνο κατεύθυνση, τὴν πρὸς τὸ χωριό του μόνο, ἡ ἀπήχηση τοῦ χωριωνυμίου εἶναι πολὺ εὐρύτερη, ἀνάλογη μὲ τὴ δύ-

ναμή του και ἐκπέμπεται πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις σὰν τὸ φῶς τοῦ φάρου. Ἔτσι, μὲ τὰ παραπάνω ἀποτύπωσα κατὰ τὸν ἐναργέστερο, πιστεύω, καὶ σύντομο τρόπο τὶς διαφορὲς τῶν δύο ἐννοιῶν, πού προανέφερα, τοῦ χωριωνυμίου δηλ. καὶ τοῦ τοπωνυμίου.

Καὶ τώρα θὰ προχωρήσω στὴ διερεύνηση κάποιων προβλημάτων γενικώτερων, πού ἀνακύπτουν ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν χωριωνυμίων τῆς εὐρύτερης περιοχῆς μας, ἐννοῶ τὰ παλιὰ καὶ ἱστορικὰ ὀνόματα τῶν ἰδίων χωριῶν καὶ ὄχι αὐτὰ τὰ νέα πού προέκυψαν ἀπὸ τὶς μετονομασίες.

Καὶ πρῶτα τὸ πρόβλημα τῆς προέλευσής τους. Εἶναι γνωστό, πὼς στὸν τόπο μας ἐγκαταστάθηκαν κατὰ καιροὺς προερχόμενοι ἀπὸ τὸ Βορρᾶ τρεῖς κυρίως λαοὶ ἀλλόφυλοι. Πρῶτα οἱ Σλάβοι κατὰ τοὺς 6-8 αἰῶνες, οἱ Βλάχοι κατὰ τοὺς 10-11 καὶ οἱ Ἀρβανίτες περὶ τοὺς 13-14 αἰῶνες μ.Χ. καὶ αὐτὸ μὲν τοὺς πρῶτους ἐγκατασταθέντες σ' ὅλη τὴν ἔκταση τῆς περιοχῆς μόνον μάρτυρες τῆς ἀπ' ἐδῶ διάβασής τους ἀπέμειναν αὐτὰ τὰ χωριωνύμια, τὰ τοπωνύμια καὶ λίγες λέξεις τῆς κοινῆς μας γλώσσας, ἀπὸ τοὺς δευτέρους ἐγκατασταθέντες σὲ τμήματα τῆς περιοχῆς καὶ συγκεκριμένα πάνω στὸν Πίνδο ἀπέμειναν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τοπωνύμιά τους καὶ ἡ γλώσσα τους τὴν ὁποία ἐξακολουθοῦν νὰ μιλοῦν πλάι στὴν ἐλληνικὴ ἀκόμη καὶ σήμερα, ἀπὸ δὲ τοὺς τρίτους, ἐγκατασταθέντες κυρίως στὴν ἐπαρχία Τσαρκοβίστας καὶ ἰδίως κατὰ τὴ Λάκκα Σούλι, ἀπέμειναν ἤδη λίγα χωριωνύμια καὶ τοπωνύμια. «Οἱ Σλαβοβούλγαροι, καθὼς γιὰ τοὺς πρῶτους γράφει ὁ Λαμπρίδης (H.M. A' σελ. 7), εὐκόλως καὶ εἰς τὴν Ἠπειρον εἰσώρμησαν ἐπωφελοῦμενοι καὶ τὴν λιπαρὴν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἔνεκα τῆς ἀπανθρώπου τῶν Ρωμαίων πολιτικῆς τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλαρίχου καὶ Γωτήλα καταστροφῶν καὶ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου ἐπὶ Κωνστ. τοῦ Κοπρωνύμου κατὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα λοιμοῦ. Εἰσέβαλον δ' οὗτοι εἰς τὴν Ἠπειρον πλεον ἢ ἄπαξ καὶ σποράδην. Ἐν τῇ ὑπαίθρῳ δ' ἰδίως χώραν καὶ μάλιστα εἰς τὰς ὑπωρείας φρουρίων καταπεσόντων ἀποκαταστάντες ὑπὸ τὴν ἄμεσον διοίκησιν ἰδίων ἡγετῶν, συνεχίζει, διήγαγον διὰ διαφόρων μετὰ τῆς Αὐτοκρατορίας συμβάσεων βίον αὐτοτελῆ καὶ διεκρίνοντο μέχρι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Τὴν μακροχρόνιον τῶν ἐπηλύδων τούτων διαμονὴν καὶ ἐν Ἠπειρῷ μαρτυρεῖ οὐ μόνον ἡ καθιέρωσις ἰδίων τοπικῶν ὀνομάτων θέσεων, χωριῶν, τμημάτων, ἐπισκοπικῶν ἐδρῶν (Ρογῶν, Πογωνιανῆς, Βελᾶς) καὶ ἐπαρχιῶν (Βαγενατίας τῆς ἀρχαίας Θεσπρωτίας) ἀλλὰ καὶ ἡ κατάλειψις ἐπωνύμων, ὀνομάτων ἀνδρωνυμικῶν καὶ καταλήξεων», καταλήγει. Καὶ τὰ μὲν χωριωνύμια τῆς εὐρύτερης περιοχῆς μας ἀλλὰ καὶ γενικώτερα μποροῦν νὰ ξεχωριστοῦν σὲ τρεῖς βασικὲς κατηγορίαι: Τὰ ἀμιγῶς ξενικά, δηλ. σλαβικά, βλάχικα, ἀρβανίτικα καὶ τούρκικα καθὼς Καρίτσα, Βελτσίστα, Γκρίμποβο, Γκρίμπιανη, Δολιανὰ, Μποζιανίκ, Τσερβάρ, Λιασκοβέτς, Στολοβό, Σκλίβανη,

Τσαρίτσιανα, Μέγγουλη, Τόσκεσι, Λάλεζα, Πλικάτι, Τσιφλίκ, Μετζιτιέ, τὰ ἀμιγῶς ἑλληνικὰ ἀπλὰ ἢ σύνθετα καθὼς Ριζό, Λίθινο, Κακόλακκος, Καβάσιλα, Μιχαλίτσι, Ραφταναῖοι, Βαλανιδιά, Γραμμένου, Νεχώρι καὶ τὰ μικτά, αὐτὰ δηλ. ποὺ ἔχουν τὴν μὲν ρίζα τους ξενικὴ τὴ δὲ κατάληξή τους ἑλληνικὴ, καθὼς Βαγενίτη, Μελιγγοί, Τσιφλικόπουλο, Γρανιτσοπούλα, Δελβινάκι. Καταλήξεις δέ, συνήθεις τῶν σλαβικῶν πρῶτα χωριωνυμίων τῆς ἴδιας περιοχῆς, εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

σὲ -οβο (οὐδ.) καθὼς Ριάχοβο, Καπέσοβο, Τέροβο ἀλλὰ καὶ Στολοβὸ κ.λ.

σὲ -οβα (θηλ.) καθὼς Ζέλοβα, Βραστοβὰ

σὲ -ιτσα (θηλ.) καθὼς Ζίτσα, Καρίτσα, Σαντοβίτσα κ.λ.

σὲ -ίστα (θηλ.) καθὼς Λαψίστα, Ραψίστα, Γιάνιστα κ.λ.

σὲ -ανὰ (οὐδ.) καθὼς Γρατσανά, Δολιανά, Φραστανά κ.λ.

σὲ -σκο (οὐδ.) καθὼς Βιτσκό, Μπογοντσκό ἀλλὰ καὶ Λούπσκο κ.λ.

σὲ -ενα (οὐδ.) καθὼς Δοβίσδενα, Σέλτσενα, Λάζενα κ.λ.

σὲ -ιάνη (θηλ.) καθὼς Τσέριανη, Κοβίλιανη, Βούρμιανη κ.λ.

σὲ -ανη (θηλ.) καθὼς Λάβδανη, Σκλίβανη, Γράζντανη κ.λ.

σὲ -ετς (οὐδ.) καθὼς Λοζέτς, Βασταβέτς, Λιασκοβέτς κ.λ.

σὲ -ινα (θηλ.) καθὼς Μοσπίνα, Βουρσίνα, Βοστίνα κ.λ.

σὲ -αρ (οὐδ.) καθὼς Τσερβάρ, Μπορντάρ, Πεκλάρ κ.λ.

σὲ -ιανα (οὐδ.) καθὼς Δερβίζιανα, Τσαρίτσιανα κ.λ.

καὶ τέλος σὲ -έλ καθὼς Σιομποτσιέλ, Σκαμνέλ, Βουλγαρέλ κ.λ.

«Ὁ Saliesef ἀπέδειξε, γράφει σὲ εἰδικὴ μελέτη του γιὰ τὴν Ἑπειροὸ καθ. Stadmüller, νεώτερος τοῦ Λαμπρίδη (Ἑπ. Χρ. 1934 σελ. 140), ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ σλαβικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀλβανίας κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἦτο ἡ Μακεδονοβουλγαρικὴ. Τότε διὰ τὴν Ἑπειρον εἶναι τὸ αὐτὸ πιθανόν», καὶ λίγο παρακάτω ὁ ἴδιος: «Ἡ περιοχὴ τῆς Πίνδου, γράφει, ὡς καὶ οἱ ὄμοροι περιοχαὶ ὠκίσθησαν ὑπὸ Σλάβων καὶ δὴ ὡς ἐμφαίνει ἡ φωνητικὴ μορφή τῶν τοπωνυμίων ὑπὸ Βουλγάρων». Ἀναφερόμενος στὶς μνημονευθεῖσες παραπάνω καταλήξεις τῶν χωριωνυμίων μας μὲ βάση ἰδίως τὶς γνωστὲς μελέτες τῶν Λαμπρίδη καὶ Stadmüller συμπεραίνω, πὼς ἡ κατάληξις -οβα προσαρτᾶται στὴ ρίζα «ἀρσενικῶν καὶ κυρίων ὀνομάτων πρὸς σχηματισμὸν ἀνδρωνυμικῶν» χρησιμοποιεῖται δὲ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο καὶ στὴ γλῶσσα μας τὴν τοπικὴ καθὼς Γιάννοβα, Μίχοβα, Πάνοβα κ.λ. «Ἐπειδὴ δὲ αἱ καταλήξεις αὗται (μαζὶ καὶ ἡ -οβο), συνεχίζει ὁ Λαμπρίδης, ἀπαντῶσι καὶ ἐν Βουλγαρία καὶ ἐπομένως εἶναι καθαρὰ σλαβοβουλγαρικαὶ οἱ διὰ τοῦ ὠ τὸ πρῶτον οὗ γράφοντες ἀπατῶνται». Γιὰ τὴ σλαβικὴ τοπωνυμικὴ κατάληξις -οβο, ὁ ἴδιος Λαμπρίδης γράφει (ὁ.π. σελ. 9), πὼς χρησιμεύει «πρὸς δήλωσιν τῆς γενεᾶς οἷον Μακρύνοβον» κι ἄλλου (Ε' σελ. 14) «τῆς σερβοβουλγαρικῆς καταλήξεως -οβον, γράφει, τὴν πατριὰν καὶ φυλὴν δηλοῦ-

σης». Καλά βέβαια στὰ χωριωνύμια Μακρύνοβον δηλώνει τὴν πατριὰ τοῦ Μακρῆ, Ντομπρίνοβο τοῦ Ντομπρίνη (γνωστὸ σλαβικὸ ἐπίθετο), Τσεπέλοβο αὐτὴν τοῦ Τσεπέλ «χωρίον ὑπὸ μαχαιράδων, καθὼς σημειώνει ὁ ἴδιος Λαμπρ. καὶ οὐχὶ εἰς μαχαιρᾶν ἀνήκον» (Ζαγ. 1878 σελ. 89) ἀλλὰ τὸ Γορνίτσοβο (ἀπὸ τὸ gornitsa (ἀγραπιδιά), Τούρνοβο (ἀπὸ τὸ Turn = ἀγκάθι), Μπριάσκοβο (ἀπὸ τὸ briask = φτελιά), Μέτσοβο (ἀπὸ τὸ metska = ἀρκούδα) κ.λ., ὅλα σλαβικὰ τοπωνύμια, «γενεὰν δηλοῖ» ἢ κατάληξή τους; Ὁχι βέβαια ἀλλὰ τὸν τόπο, ποὺ φυτρώνουν τὰ δένδρα αὐτὰ ἢ ποὺ ζοῦν τὰ συγκεκριμένα ζῶα. Πρέπει λοιπὸν νὰ συμπληρώσωμε τὸν καλὸν Λαμπρίδη, πὼς ὅταν ἡ κατάληξη -οβο συνάπτεται μὲ κύρια ὀνόματα δηλώνει τὴν πατριὰ ὅταν δὲ μὲ προσηγορικὰ τὸν τόπο. Προσθέτω, πὼς καὶ τὸ γνωστὸ Κόσσοβο ἔχει μεταγλωττισθεῖ ἐλληνικὰ Κοσσυφοπέδιον, τόπος δηλ. ποὺ ζοῦν πολλὰ κοτσύφια.

Ὁ δὲ Ἀραβαντινός, ὁ ἄλλος τοῦ διδύμου τῶν ἐπιφανέστερων ἱεροφαντῶν τῆς ἠπειρωτικῆς λογιωσύνης, θεωρεῖ (Χρον. Β' σελ. 317), «παράγωγα τῆς σλαβικῆς, καθὼς γράφει, γλώσσας καὶ τόπου σημαντικὰ τὰ ἔχοντα ρίζαν (;) χοβ κ.λ. ἅτινα διὰ τὸ εὐφωνότερον μετέβαλον οἱ Ἕλληνες εἰς Λιμπόχοβον» κ.λ., ἀντίθετα δηλ. ἀπὸ τὸν Λαμπρίδη ἂν καὶ ἐλαφρῶς ἀδιαφανῆ.

Οἱ καταλήξεις -ιτσα, -ελ, -τσκό, -ικ καὶ -έτς εἶναι καταλήξεις ὑποκοριστικῆς «καὶ πᾶσαι σλαβοβουλγαρικαὶ ἐπειδὴ ἀπαντῶσι καὶ ἐν Βουλγαρία» χρησιμοποιοῦνται δὲ στὴ ρίζα κυρίων ὀνομάτων ἢ καὶ προσηγορικῶν γιὰ ὑποκορισμὸ τους σὲ σύγκρισή μὲ ἄλλα μεγαλύτερα (Γορίτσα, Σιομποτσέλ, Μπογοντσκό, Σενίκ, Λιασκοβέτς κ.λ.). Ὁ Stadmüller μάλιστα παρατηρεῖ ὅτι «τὰ τοπωνύμια δὲ -ιτσα ἐμφανίζονται ὡς πατρωνυμικά. Τὸ ἐπίθημα ἔχασε τὴν ἀρχικὴν πατρωνυμικὴν σημασίαν του καὶ χρησιμεύει γενικῶς ὡς ἔνδειξις διὰ τοπωνύμια» καὶ καταλήγει πὼς: «Τὰ ἀρχικὰ κτητικὰ ἐπίθετα εἰς -οβος, -οβα, -οβον συχνότατα εἶναι σχηματισμὸς εἰς -οβον Γκρίμποβον καὶ θηλ. εἰς -οβα Ἀράχοβα». Παρὰ ταῦτα ἡ κατάληξη -ιτσα χρησιμοποιεῖται καὶ σήμερα στὴ γλώσσα μας σὰν ὑποκοριστικὴ ἐπιτιθέμενη ἢ σὲ κύρια ἢ προσηγορικὰ θηλυκὰ πάντοτε (Καλλιοπίτσα, φοραδίτσα, ποδίτσα κ.λ.). Ἡ κατάληξη -ιτσα «ἐμφαίνει γενικῶς τὸν τόπον ὅπου εὐρίσκεται ἐν πράγμα ἢ πρόσωπον». Τὸ Βάνιστα παράδειγμα, χωριὸ τῶν Κούρεντων, ἴσως σὰν διαμονὴ τοῦ Ἰβάν (Γιάννη) καὶ ἡ Γιάννιστα τοῦ Μαλακασίου σὰν χωριὸ τοῦ Γιάννη. «Οἱ περισσότεροι ἐν τούτοις τῶν τοπωνυμικῶν αὐτῶν σχηματισμῶν παράγονται ἐκ πραγμάτων». Τσαρκοβίστα παράδειγμα, ἀπὸ τὸ σλαβ. Tserkon = ἐκκλησία καὶ Βράνιστα, διαμονὴ ἢ τόπος τῶν κουρουνιῶν, ἀπὸ τὸ σλαβ. vrane = κουρούνα.

Καὶ καταλήγει ὁ Stadmüller: «Ἡ κατάληξις -ιτσα ὡς τοπικοῦ ἐπιθήματος εἶναι ἐδῶ πλήρως ἱκανοποιητικὴ. Εἰς τὰς μακεδονοβουλγαρικὰς δια-

λέκτους τὸ -ιστα εἶναι ἀπλῶς πληθυντικὴ κατάληξις». Σ' ἄλλο σημεῖο τῆς μελέτης του γράφει ὁ ἴδιος: «Τὰ σλαβικὰ τοπωνύμια εἰς -ανη καὶ -ιάνη εἶναι ὡς πρὸς τὸν τύπον πληθυντικοὶ ἀριθμοὶ καὶ φανερῶνουν ἔθνικὰ ὀνόματα καὶ ἐνδείξεις τάξεων. Ἐτσι, Κορύτιανη, ἐκ τοῦ σλαβ. corito κοιλότης, σκάφη, κοιλάς, σημαίνει ἀρχικῶς τοὺς ἐν τῇ κοιλάδι ἀνθρώπους - Σέλιανη σλαβ. Seljani οἱ χωρικοί, ἐνδείξεις κρατήσασα ἀρχῆθεν διὰ γεωργικὸν χωρίον». Ἀλλὰ καὶ Τσέριανη ἀπὸ τὸ σλαβ. tser, δέντρο (δρῦς) καὶ Καστάνιανη τὸ ἴδιο προφανῶς σημαίνουν. Καὶ καταλήγει γιὰ τὸ θέμα μας ὁ ἴδιος: «Στὴν μακεδονοσλαβικὴ γλωσσικὴ περιοχὴ ἀπαντοῦν ἐξαιρετικῶς συχνὰ τὰ τοπωνύμια εἰς -ιστα καὶ -ανη ἐνῶ στὴ σερβικὴ περιοχὴ εἶναι σπανιώτατα. Ἐκ τούτου, καταλήγει, ἐπιτρέπεται νὰ συνάγωμεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ σλαβικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἠπείρου ἦταν ἡ βουλγαρικὴ».

Τέλος, ἡ κατάληξις -ίνα «προσαρτᾶται, κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ Λαμπρίδη (Α' σελ. 9-10), σὲ προσηγορικὰ ὀνόματα πρὸς δήλωσιν τοῦ τόπου ἐνεργείας ἢ πρὸς σχηματισμὸν ὀνομάτων κωμῶν ἢ πόλεων ἰδρυθεισῶν ὑπὸ τῶν ἐχόντων τὰ κύρια ὀνόματα ἢ ἀνηκουσῶν πως εἰς αὐτὴν οἷον Κάνινα, Βέλινα, Γιάννινα. Καὶ τὰ μὲν κύρια τῆς τάξεως ταύτης ὀνόματα ἐν Βουλγαρίᾳ εἶναι προπαροξύτονα τὰ δὲ προσηγορικὰ παροξύτονα. Ἐν Ἠπείρῳ ὁμως ἡ διάκρισις αὕτη πάντοτε δὲν τηρεῖται. Διότι ἀμφιβάλλομεν τὰ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἀπαντῶντα ὀνόματα πόλεων καὶ χωρίων Σαρακίνα, Μουκοβίνα, Βοστίνα, Μουζίνα κ.λ. εἶναι προσηγορικά».

Βλαχικὲς δὲ καταλήξεις, ὅσες στὴ διάρκειά μου αὐτῆς ἐπεσήμανα στὰ ὀλίγα σχετικὰ χωριωνύμια τῆς ἴδιας προέλευσης καὶ πάντα μέσα στὴν περιοχὴ μας ποὺ συνάπτονται συνήθως μὲ ὀνόματα προσώπων σχετιζόμενων μετὰ συγκεκριμένα χωριὰ ἢ καὶ σχηματίζουσες ὀνόματα ἀνδρωνυμικὰ εἶναι οἱ εἰς -λη καθὼς Μεγγούλη, Πλάβαλη, Μπροσγόλη, οἱ εἰς -ός καθὼς Φορτός, (τὸ θεωρεῖ σλαβικὸ ὁ Λαμπρίδης, ὅ.π.), Βοτονός, Μοκός καὶ οἱ εἰς -σα καθὼς Μανουλιάσα καὶ παραπέρα Βουλιάσα, Ρινιάσα κ.λ. ἀλλὰ καὶ σλαβικὲς καταλήξεις καθὼς ἡ -ιανη χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τοὺς Βλάχους στὶς ἴδιες περιπτώσεις «πρὸς σχηματισμὸν πατριᾶς τοῦ ὑπὸ τῆς ρίζης δηλουμένου, καθὼς γράφει ὁ Λαμπρίδης (Δ' σελ. 18), οἷον Νεάτσιανη (Νεγάδες) Κωστάνιανη, Κουτσούφλιανη κ.λ.» ἀλλὰ καὶ «Κουρίτιανη/καρούτα, σκάφη, λέξις σλαβικὴ μετὰ βλαχικῆς καταλήξεως» γράφει ἄλλοῦ ὁ ἴδιος (Δ' σελ. 14).

Ἀπὸ τίς παραγωγικὲς τέλος καταλήξεις τῶν ἀλβανικῶν χωριωνυμίων τῆς περιοχῆς διακρίνουμε τρεῖς, καθαρὰ ἀλβανικὲς αὐτές, τὴν εἰς -ατ καθὼς Πλικάτ, Κολονιάτ, Περάτ σημαίνουσες κυριότητα ἢ σχετιζόμενες μετὰ τὴν περιοχὴ στὴν ὁποία ἀναφέρεται ἡ ρίζα τοῦ ὀνόματος, παράδειγμα τὸ χωριὸ Πλικάτ σημαίνει αὐτὸ τοῦ Πλίκα πρώτου οἰκιστῆ ἢ κυρίου του (ὁ

Ἄραβαντ. — Χρον. Β' σελ. 339— τὸ θεωρεῖ ἄλβανικὸ μὲν τὸ ἐρμηνεύει ὁμῶς Λαγκαδιά), Κολονιάτ τὸ ἀνήκον ἢ κατοικούμενο ἀπὸ ἐπίμορτους καλλιεργητὲς (colonus particarius) ἢ ἀποίκους ἀπὸ τὴν Κολόνια τῆς Ἄλβανίας, καὶ Περὰτ τοὺς κατοίκους προφανῶς τοὺς καταγομένους ἀπὸ τὸ Περὰτ χωριὸ ΒΗπειρωτικὸ πέρα ἀπὸ τὸν Ἄωο ὁρώμενο ἀπὸ τὴν Μολυβδοσκεπάστη μὲ ρίζα ἑλληνικὴ κατοικούμενο ἀπὸ μωαμεθανοὺς καὶ χριστιανοὺς, ὅπου οἱ τελευταῖοι «ἐλληνιστὶ ὁμιλοῦσιν» (Λαμπρ. Ζ σελ. 29) καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους κατάγονται ἴσως οἱ τοῦ δικοῦ μας. Τὴν κατάληξη -εζα, καθὼς Μέβγεζα, Λάλεζα ὑποκοριστικὴ καὶ τὴν -ech = πληθυντικὴ καθὼς Κουκλέχ πού εἶναι τὸ ἴδιο τὸ ἑλληνικὸ καὶ χωριὸ τῆς ἴδιας περιοχῆς Κουκουλιό, Τόσκεχ πού θὰ πεῖ οἱ Τόσκοι ἢ Βάρβεχ οἱ καημένοι ἀναφερόμενο στοὺς πρώτους οἰκιστὲς του ἢ τέλος Τσερνέχ μὲ ρίζα σλαβικὴ (tsep = μαῦρος) ἀλλὰ καὶ -άτσια κατάληξη πληθυντικὴ καὶ αὐτὴ καθὼς Ρουσιάτσια, Μπουράτσια κ.λ. Ἄρκετὰ ἀκόμα χωριωνύμια τῆς περιοχῆς μὲ ρίζα ἄλβανικὴ ἔχουν καταλήξεις σλαβικὲς τὶς σὲ -ιανα καθὼς Δερβίζιανα, Σερζιανά, Λεσιανὰ σὲ -ανη καθὼς Βάρφανη, Ρίζανη, Λάβδανη, Μέρτζιανη κ.λ. σὲ -τσκα καθὼς Κόντσκα, Πιροβίτσκα καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὁμοιοκατάληκτων ἄλβανικῶν ἐπιθέτων Πράτσκας, Ντέτσκας, Ράτσκας, Νότσκας κ.λ. καὶ τέλος σὲ -ιστα γνωστότατη σλαβικὴ τοπωνυμικὴ κατάληξη συναπτόμενη μὲ ρίζα τουρκοαλβανικὴ καθὼς Ντερβεντίστα χωριὸ εὐρισκόμενον δίπλα σὲ ντερβένι πού θὰ πεῖ δημόσιος δρόμος.

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Β' Ονόματα χωριῶν τοῦ Νομοῦ Γιαννίνων

Δίνω στή συνέχεια τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν τοῦ νομοῦ Γιαννίνων, τὰ πρῶτα καὶ ἱστορικά, κατὰ ἐπαρχίες καὶ κατὰ τάξη ἀλφαβητική.

α) Ἐπαρχία Κουρέντων

Ἄραχοβίτσα	Ζωριάνου
Βαγενίτη	Καλοχώρι
Βάνιστα	Καρίτσα
Βάρβεχι	Κοβίλιανη
Βαρυμπόμπη	Κοκκινόχωμα
Βατατάδες	Κόντσα
Βελτσίστα	Κοσόλιανη
Βερνίκου	Κουκουλιοὶ
Βλαχάτανο	Κούρεντα
Βράβορη	Κουτρουλάδες
Βροντισμένη	Κρετσούνιστα
Γαρδίκι Μεγάλο	Λαψίστα Ἄνω
» Μικρὸ	» Κάτω
Γκαβρισιὸ	Λιγασπᾶ
Γερομνήμη	Λίθινο
Γκρίμπιανη	Λιόκου
Γκρίμποβο	Μαζαράκι
Γλύζιανη	Μαυρονόρος
Γουριάνιστα	Μόσιορη
Γραμμένο	Μοσπίνα
Γρανιτσοπούλα	Μπέρκου
Δελβινακόπουλο	Μπισντούνι
Δολιανά	Μπισντουνόπουλο
Δραγομή	Μπουρντᾶρι
Δραγοψᾶ	Μπουτζαρά
Ζαγόριανη	Μπράγια
Ζαγόρτσα	Μπριάνιστα
Ζάλογγο Ἄνω	Νεχώρι
» Κάτω	Νεχωρόπουλο
Ζελίστα	Νησι
Ζέλοβα	Ντίσπερη
Ζευγάρι	Ντοβλά
Ζίτσα	Ντόμπρου

Πέραμα
Περάτι
Περίλεφτη
Πετσιάλη
Πετσιάλη
Πογδορά
Πογδόριανη
Πρωτόπαπα
Ραϊκου
Ραντοτόβι
Ριάχοβο
Ριζό
Σαντοβίτσα
Σέλτσενα
Σούλι Ἴνω
» Κάτω
Σούτιστα
Σπήλιο
Σταυράκη
Στρούνι
Τσαρκοβίστα
Τσέριανη
Τσιφλικόπουλο
Τζιοντίλα
Χίνκα
Ψίνα

Σύνολ. 87

β) Γμημα Ντουσκάρας

Βαρυμπόμπη
Βερνίκου
Βροσίνα
Γρανίτσα
Ζάλογγο Ἴνω-Κάτω
Κεράσοβο
Λάλεζα
Λοζιανὰ
Μάζι
Ντομολισὰ

Ντοβλά
Ραντοβίζι
Σενίκου
Στριγανέτσι
Τοσκεσάκι

Σύνολ. 16

γ) Ἐπαρχία Τσαρκοβίστας

Ἴλλποχώρι Μπότσαρη
» Ταήρ-ἀγᾶ

ἼΑρδοση
Βαλανιδιά
Βάρδα
Βαριάδες
Βαρλαᾶμ
Βοντίβιατα
Γεωργάνου
Γκαλεμη
Γράζντανη
Γρατσανὰ
Δερβίζιανα
Δραγοβέτσι
Δραμεσιοὶ
ἼΕλεζνα
Ζαραβούτσι
Ζόριστα
Θεριακίση
Κοπάνη
Κόπρα
Κοσμηρᾶ
Κουκλέχι
Κρυφοβὸ
Κωστάνιανη
Λαγάτορα
Λευτεροχώρι
Λιβιάχοβο
Λιβίκστα
Λίπα
Λιπάδη

Λογκιώτισσα
Μανουλιάσα
Μιλίχοβο
Μιλιγγοί
Μουκοβίνα
Μουῦλες
Μουσιοτίτσα
Μπαουσιοί
Μπάρτση
Μπεστιά
Μποράτσια
Μπουρέλεσια
Παληοχώρι Μπότσιαρη
Πεστά
Πλέσια
Πραδαλίτσα
Ραβένια
Ραφαῖοι
Ρουσιάτσα
Ρωμανοῦ
Σερζιανὰ
Σκλίβανη
Στρούνι
Τέροβο
Τόσκεχι
Τσαρίτσιαχο
Τσαρκοβίτσα

Συνολ. 58

Σημείωση: Ο Λαμπρ. (Γ' σελ. 16-7) ἀνεβάζει τὰ χωριά τῆς ἐπαρχίας σὲ 48 δὲν περιλαμβάνει δὲ σ' αὐτὰ τὰ: Κόπρα, Ζαραβούτσι, Βελανιδιά, Παρδαλίτσα, Λιβίκστα, Λιβιάχοβο, Βάρδα, Λιπάδη ἴσως, γιατί τὰ πρῶτα ἔξ τουλάχιστον θεωρεῖ ὡς ἀνήκοντα στὴν ἐπαρχία Παραμυθιάς.

δ) Ἐπαρχία Μαλακασίου

Ἄρδομίστα
Βαλτσιώρα
Βασταβέτσι
Βοτονός
Γερακάρη
Γιάννιστα
Γκοβριτσά
Γκούρα
Γολᾶ
Γορίτσα
Γότισσα Μεγάλη
» Μικρὴ
Δεμάτι
Δοβίσδενα
Καλέντζη
Κατσικᾶ
Κλαζιάδες
Κολονιάτι
Κοντοβράκη
Κοτόρτση
Κουρίτιανη
Κουτσελιό
Κράψη
Κρουσιοβίτσα
Κωστίτση
Λεσιανὰ
Λιάπη
Λοζέτσι
Λουχάνιστα
Μάζια
Μέτσοβο
Μιχαλίτση
Μηλιά
Μηλιωτάδες
Μογγλιοί
Μορκοί
Μουζακαῖοι
Μπαρκμάδι
Μπαρδοβάρη

Μπεζιάνου
Μπροσγόλι Μεγάλο
» Μικρό
Νίστορα
Ντερβεντίστα
Παληοχώρι Σεράκου
Πάτερο
Πέτρα
Πλέσια
Προσβάλα
Ραφταναϊοί
Ραψίστα
Σερβιανὰ Ἄνω
Σερβιανὰ Κάτω
Σερράκου
Σκλούπου
Φορτός
Φράστανα
Χουλιαράδες

Σύνολ. 58

ε) Ἐπαρχία Ζαγορίου

Ἄγιος Μηνᾶς
Ἄλιζότ-Τσιφλίκ
Ἄρτσιστα
Βίτσα
Βιτσκό
Βραδέτο
Βαβοῦσα
Γρεβενίτη
Δοβρά
Δόλιανη
Δραγάϊ
Καβαλάρη
Καλουτᾶ
Καμνιά
Καπέσοβο
Κουκούλη
Λαῖστα

Λεσνίτσα
Λιασκοβέτσι
Λιγγιάδες
Μακρίνου
Μανασῆ
Μαυροβούνι
Μονοδέντρι
Μεσοβούνι
Μπάγια
Μπούλτζη
Νεγάδες
Ντομπρίνοβο
Ντρεστενίκου
Πάπιγκο
Ραβένια Ἄνω
» Κάτω
Σιομποτσέλι
Σκαμνέλι
Σουθενὰ Ἄνω
» Κάτω
Στολοβό
Τζιουντίλα
Τσεπέλοβο
Τσερβάρι
Τσερνέχι
Φλαμπουράρη
Φραγγάδες

Σύνολ. 44

στ) Ἐπαρχία Κόνιτσας

Ἄρμάτοβο
Βούρμπιανη
Βράνιστα
Γκριζμπάν
Γορίτσα
Ζέλιστα
Ζέρμα
Ἰσβορος
Καβάσιλα

Κάντσικο
Καστάνιανη
Κεράσοβο
Κόνιτσα
Κουρτίνιστα
Κουτσούφλιανη
Λεσκάτσι
Λιτονιάβιστα
Λούπσκο
Μάτσι
Μελισσόπετρα
Μπελθούκι
Μπλίζιανη
Μπριάζα
Ντέντσικο
Πάδες
Παληοσέλι
Πεκλάρι
Πιρουβίτσα
Πλάβαλη
Πλικάτι
Πυρσόγιαννη
Σανοβό
Σέλτσι
Σταρίτσιανη
Στράτσιανη
Τούρνοβο
Φετόκο
Φουρκα
Χιονάδες

Σύνολ. 40

ζ) Έπαρχία Πωγωνίου

Άρίνιστα
Βάλτιστα
Βήσιανη
Βομπλό
Βοστίνα
Βραστοβά

Γαδαροχώρι
Γκουβέρι
Δελβινάκι
Δημόκορη
Διπαλίτσα
Δολό
Δρυμάδες
Ζάβρουχο
Ζαραβίνα
Κακόλακκος
Κακ(ου)σιοί
Καστάνιανη
Κεράσοβο
Κολοδέ
Κουρεμάδι
Κρουνέρι
Λάβδανη Άνω - Κάτω
Λαχανοκαστρο
Μαυρόγερο
Μέβγεζα
Μέγγουλη
Μετζιτιέ
Μπογοντσκό
Μποζιανίκου
Εηρόβαλτος
Όστανίτσα
Ποντικάτες
Ρομπάτες
Ρουψιά
Στραβοσκιάδι
Στρατίνιστα
Τεριάχι
Τσαραπλανά
Φραστανά
Χρυσόδουλη

Σύνολ. 41

Γ' Ονόματα χωριῶν νομοῦ Γιαννίνων κατὰ ἐπαρχίες, Ἐθνικὴ προέλευση καὶ κατὰ τὶς καταλήξεις τους.

Παρατηρήσεις

α) Ἐπαρχία Κουρέντων

Ἑλληνικά	Σλαβικά	Ἀρβανίτικα	Ἀδιευκρίνιστα
Γαβρισιοὶ	Γλίζιανη	Βάρβεχι	Βράβορη
Κουκουλιοὶ	Γκρίμπιανη	Μαζαράκι	Μόσιορη
Γαρδικόπουλο	Ζαγόριανη	Περάτι	Ντίσπερη
Δελβινακόπουλο	Κοβίλιανη Ἄνω -	Σούλι	
Μπισντουνόπουλο	Κάτω	Τζιουντίλα	
Νεχωρόπουλο	Κοσόλιανη		
Γρανιτσοπούλα	Πογδόριανη		
Βαγενίτη	Τσέριανη		
Γραμμένου	Τσαρκοβίστα		
Γερομνήμη	Βελτσίστα		
Λιόκου	Βάνιστα		
Μπέρκου	Γουριάνιστα		
Μπισντούνη	Ζελίστα		
Μπουτζαρά	Λαψίστα Ἄνω -		
Πρωτόπαπα	Κάτω		
Περίλεφτη	Κρετσούνιστα		
Ζωριάνου	Μπριάνιστα		
Κούρεντα;	Σιούτιστα		
Πετσιάλη	Ἄραχοβίτσα		
Σταυράκη	Ζαγόρτσα		
Καλοχώρι	Ζίτσα		
Νεχώρι	Καρίτσα		
Βατατάδες	Σαντοβίτσα		
Κουτσουλάδες	Γκρίμποβο		
Νεχράδες	Ριάχοβο		
Βλαχάτονο	Δραγοψά		
Ζευγάρι	Λιγοψά		
Βροντισμένη	Δραγομή		
Λίθινο	Πογδορά		
Κοκκινόχωμα	Μοσπίνα		
Μαυρονόρος	Σέλτσινα		
Νησί	Ραϊκου		
Πέραμα	Μπράγια		
Ριζό	Γαρδίκι		
Σπήλιο	Ζέλοβα		
Χίνκα	Ραντοτόβι		
	Στρούνι		
	Ψίνα;		
	Δολιανὰ		
	Μπουρντάρ		

β) Τμήμα Ντουσκάρας

Ἑλληνικά	Σλαβικά	Ἀρβανίτικα	Ἀδιευκρίνιστα
Τοσκεσάκι	Βερνίκου	Βαρυμπόμπη	
	Βρουσίνα	Λάλεξα	—
	Γρανίτσα	Μάζι	
	Ζάλογγο Ἴνω	Ντοβλά	
	» Κάτω		
	Λοζιανὰ		
	Ντομολισὰ		
	Ραντοβίτσι		
	Σενίκου		
	Στριγανέτσι		

γ) Ἐπαρχία Τσαρκοβίστας

Ἑλληνικά	Σλαβικά	Ἀρβανίτικα	Ἀδιευκρίνιστα
Δραμεσιοὶ	Λιβιάχοβο	Κουκλέτσι	Λαγάτορα
Μιλιγγοὶ	Μιλίχοβο	Τόσχετς	Πεστά;
Μπαουσιοὶ	Τέροβο	Ἴνδος	Θεριακίσι
Βαριάδες	Κρυφοβὸ	Γκουλεμῆ	
Ραφαῖοι	Βοτίβιστα	Μπεστιὰ	
Πλέσια	Ζόριτσα	Μπουρέλετσα	Βλαχικά
Βαρλαὰμ	Λιβίτσα	Κόπρα	Μανουλιάσα
Βάρδα	Τσαρκοβίστα	Ρουσιάτσα	Μάρτση
Κοσμηρᾶ	Μουσιωτίτσα	Δερβίζιανα	
Ρωμανοῦ	Παρδαλίτσα	Σερζιανὰ;	
Ἰαλοχώρι	Κωστάνιανη	Μοῦλες	
Δευτεροχώρι	Σκλίβανη	Κοπάνη	
Παληοχώρι	Μουκοβίνα		
Λογγιώτισσα	Ραβένια		
Λιπάδη	Ἴλεξνα		
	Λίπα		
	Στροῦνι		
	Γρατσανὰ		
	Τσαρίτσιανα		
	Ζαραβούτσι		
	Δραγοβέτς		

δ) Ἐπαρχία Μαλακασίου

Ἑλληνικά	Σλαβικά	Ἀρβανίτικα	Βλαχικά
Κλαζιάδες	Ραψίστα	Ντερβεντίστα	Βοτονός
Μορκιοὶ	Ἄρδομίστα	Καλέντζ	Φορτός
Μογγλιοὶ	Γιάννιστα	Μπαρκουμάδι	Σεράκου
Μουζακαῖοι	Γότιστα	Μάζια	Μπροσγκόλι
Ραφταναῖοι	Γκοβριτσά	Κράψη	Προσβάλα
Γερακάρη	Κρουσιοβίτσα	Λιάπη	
Κατσικᾶ	Μέτσοβο	Γκούρα	
Κοντοβράκη	Βασταβέτς	Κολονιάτι	
Κοτσελιό	Λοζέτς		Ἄδιευκρίνιστα
Κωστίτση	Λεσιανὰ		Βαλτσιόσα
Μιχαλίτση	Σερβιανὰ		Σκλούπου
Νίστορα	Φράστανα		
Πλέσια	Λάζενα		
Δεμάτι	Ντοβίσδενα		
Γολὰς	Κορούτιανη		
Πάτερο	Μπαρδοβάρ		
Πέτρα	Λουχάνιστα		
Μηλιά			
Παληοχώρι			

ε) Ἐπαρχία Ζαγορίου

Ἑλληνικά	Σλαβικά	Ἀρβανίτικα	Ἄδιευκρίνιστα
Λιγγιάδες	Ἄρτσίστα	Ἄλιτὸτ τσιφλίκ	Μπούλτζη
Νεγάδες	Λάϊστα	Τσερνέχι	
Φραγγιάδες	Καπέσοβο	Τζιουντίλα	
Γορβενίτη	Ντομπρίνοβο		
Καβαλάρη	Τσεπέλοβο		
Καλουτᾶ	Στολοβὸ		
Κουκούλη	Βιτσκὸ		
Μακρύνου	Βίτσα Ἄνω-Κάτω		
Μανασῆ	Λεσνίτσα		
Φλαμπουράρη	Δόλιανη		
Ἅγιος Μηνᾶς	Δραγάϊ		
Μονοδέντρι	Ραβένια		
Βοβοῦσα	Τσερβάρ		
Μαυροβούνι	Δοβρά		

Μεσοβούνι	Βραδέτο
Πάπιγκο	Μπάγια
	Σιομποτσέλ
	Σκαμνέλ
	Λιασκοβέτς
	Ντρεστενίκου

στ) Έπαρχία Κόνιτσας

Έλληνικά	Σλαβικά	Άρβανίτικα	Βλαχικά
Καβάσιλα	Βράνιστα	Μάζι	Γκοισιάν
Μελισσόπετρα	Ζέλιστα	Μπελθούκι	Κουτσούφλιανη
Παλιοσέλι	Κουρτίνιστα	Λισκάτσι	Μπριάζα
Χιονάδες	Λιτονιάβιστα	Πιρουβίτσκα	Πλάβαλη
	Μόλιστα	Πλικάτι	Φούρκα
	Γορίτσα		
	Κόνιτσα		
	Καστάνιανη		
	Βούρμιανη		Άδιευκρίνιστα
	Μπλίζιανη		Ζέρμα
	Πυροσόγιανη		Φετόκο
	Σταρίτσανη		
	Στράτσιανη		
	Άρμάτοβο		
	Κεράσοβο		
	Τούρνοβο		
	Σανοβò		
	Ντέντσκο		
	Κάντσκο		
	Λούπσκο		
	Ίσβορος		
	Πεκλάρ		
	Σέλτσι		
	Πάδες		

Σύνολ. 40

ζ) Ἐπαρχία Πωγωνίου

Ἑλληνικά	Σλαβικά	Ἀρβανίτικα	Ἀδιευκρίνιστα
Δρυμάδες	Ἀρίνιστα	Γκουβέρι	Κολοδέ
Κακ(ου)σιοὶ	Βάλτιστα	Κουρεμάδι	Ρουψιά
Ποντικάτες	Στρατίνιστα	Μέβγεζα	Τεριάχι
Ρομπάτες	Βήσιανη		
Δελβινάκι	Καστάνιανη		
Δημόκορη	Διπαλίτσα	Τουρκικά	Βλαχικά
Ξηρόβαλτος	Ἵοσανίτσα	Μετζιτιέ	Μέγγουλη
Κακόλακκος	Τσαραπλανά		
Γαδαροχώρι	Φραστανά		
Κρυονέρι	Βομπλό		
Μαυρόγερο	Βοστίνα		
Λαχανόκαστρο	Ζαραβίνα		
Στραβοσκιάδι	Κεράσοβο		
Χρυσόδουλη	Λάβδανη ἄνω		
	» Κάτω		
	Βραστοβά		
	Δολό		
	Ζάβροχο		
	Μπογοντσοκό		
	Μποστάνικου		

Παρατηρήσεις: Μετὰ τὴν πρῶτον πάντων παράθεση τῶν ὀνομαστικῶν πινάκων τῶν πρῶτων καὶ ἱστορικῶν μ' ἄλλα λόγια ὀνομάτων τῶν χωριῶν τῆς εὐρύτερης περιοχῆς Γιαννίνων, τοῦ ὁμώνυμου δηλ. νομοῦ, κατὰ ἐπαρχίες καὶ προσέλευσίν τους, ἀνερχόμενων δὲ σὲ 345 περίπου, θὰ ἤθελα νὰ διατυπώσω κάποιες παρατηρήσεις μου γενικῆς, ἀναφορικῆς μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν χωριῶν μὲ ἑλληνικὰ ὀνόματα καὶ αὐτὸν μὲ ξενικὰ κατὰ τὶς πηγὰς μὲ ἐλαφρῆς κάπου ἀμφισβητήσεις, τὶς μεταξὺ τους δηλ. σχέσεις καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὰ δευτέρω μὲ σλαβικὰ ἰσάριθμα κάποτε μὲ τὰ πρῶτα συχνὰ ὅμως ὑπερβαίνοντα κατὰ πολὺ τὰ ἴδια, πρῶτα σὲ κάθε ἐπαρχία καὶ κατόπι τῆς μιᾶς ἐπαρχίας πρὸς τὴν ἄλλη ἢ καὶ ὅλης τῆς περιοχῆς. Ἀπὸ τὴ σύγκριση αὐτὴ θὰ συνάγουμε κάποια συμπεράσματα γιὰ τὴν ἐγκατάσταση τῶν ξένων καὶ τὴ συγκεκριμένη ὀνοματολογία στὴν ἴδια περιοχὴ.

Ἔτσι, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν ἐπαρχία Κουρέντων βλέπουμε 36 ὀνόματα ἑλληνικὰ μὲ 51 ξενικὰ, ἀναλογία δηλ. 3 πρὸς 5 σλαβικὰ δὲ 40 πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ. Στὸ τμῆμα Ντουσκάρας δὲν ἔχουμε σχεδὸν κανέ-

να με έλληνικό όνομα, από τὰ 16 δὲ χωριά της τὰ 10 εἶναι με σλαβικό, 5 με αρβανίτικο καὶ τὸ 16ο αρβανιτοελληνικό.

Στὴν ἐπαρχία Τσαρκοβίστας 15 έλληνικά καὶ 43 ξένα δηλ. ἀναλογία 1 πρὸς 3 περίπου ἀπὸ τὰ ὁποῖα τελευταῖα 21 σλαβικά.

Στὴν ἐπαρχία Μαλακασίου 19 έλληνικά καὶ 40 ξενικά δηλ. ἀναλογία 1 πρὸς 2 ἀπὸ τὰ ὁποῖα ξενικά 17 σλαβικά κατὰ τι ὑπολειπόμενα τῶν έλληνικῶν. Στὴν ἐπαρχία Ζαγορίου ἔχουμε 18 έλληνικά ὀνόματα χωριῶν με 26 ξενικά, δηλ. ἀναλογία 2 πρὸς τρία περίπου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ξενικά 20 εἶναι σλαβικά. Στὴν ἐπαρχία Κόνιτσας 4 μόνο έλληνικά καὶ 36 ξενικά, δηλ. ἀναλογία ἓνα πρὸς 9, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τελευταῖα 24 σλαβικά καὶ τέλος στὴν ἐπαρχία Πωγωνίου ἔχουμε 14 έλληνικά χωριωνύμια ἔναντι 27 ξένων, ἀναλογία δηλ. 1 πρὸς 2 ἀπὸ τὰ ὁποῖα τελευταῖα 19 εἶναι σλαβικά πολὺ περισσότερα ἀπὸ μόνα τὰ έλληνικά.

Παρενθετικά σημειῶνω ἔδῳ, πὼς τὰ μικτὰ χωριωνύμια, αὐτὰ δηλ. με ρίζα ξένη καὶ κατάληξη έλληνική, κατέταξα στοὺς παραπάνω πίνακες καὶ συγκεκριμένα στὸν δεύτερο, στὴ στήλη τῶν έλληνικῶν τὰ ἴδια με τὴ σειρά τους καὶ πρῶτα ἔθεσα αὐτὰ πού ἀναφέρονται σε πατριά, στὴ συνέχεια τὰ κυριώνυμα καὶ πιὸ κάτω τὰ ἄλλα διαφορῶν σημασιῶν. Ἔτσι στὴν οὐσία τὰ ξενικά χωριωνύμια εἶναι πολὺ περισσότερα —κλείνω τὴν παρένθεση. Ἄπ' ὅσα παραπάνω ἔξέθεσα βγαίνει πὼς ἡ μικρότερη διαφορὰ μεταξὺ έλληνικῶν καὶ ξένων ὀνομάτων χωριῶν εἶναι στὶς ἐπαρχίες Μαλακασίου καὶ Ζαγορίου, ἡ ἀναλογία τους δηλ. 2 πρὸς 3, ἐνῶ ἡ μεγαλύτερη κατὰ συντριπτική, θὰ πῶ, ὑπεροχὴ 1 πρὸς 9, βρίσκεται στὴν ἐπαρχία Κόνιτσας.

Βλέποντας τώρα συνολικά τὴν περιοχὴ ὅλη, ἀναφορικά με τὸν ἀριθμὸ τῶν ὀνομάτων τῶν χωριῶν της σὲ έλληνικῆς καὶ ξένης προέλευσης καὶ εἰδικώτερα τῆς τελευταίας αὐτῆς σὲ σλαβικῆς, βλαχικῆς, ἄλβανικῆς καὶ τουρκικῆς ἔξακριβωμένα καὶ κατὰ τὶς πηγές (τὰ ἀδιευκρίνιστα ἀπ' αὐτὰ τὰ ξεχωρίζω) παρατηρῶ, πὼς σὲ 325 ἐπώνυμα χωριά τὰ 101, τὰ ὀνόματά τους δηλ., εἶναι έλληνικά καὶ τὰ 228 ξενικά. Ἄπὸ τὰ τελευταῖα αὐτὰ τὰ 152 εἶναι σλαβικά, πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὰ έλληνικά, 40 ἄλβανικά, 3 βλαχικά, 1 τούρκικο καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἀδιευκρίνιστα, μὴ ἔξακριβωμένης καθαρὰ τῆς έλληνικῆς ἢ ἄλλης προέλευσῆς τους. Ἐντύπωση προξενεῖ ὁ ιδιαίτερα μεγάλος ἀριθμὸς τῶν σλαβικῶν ὀνομάτων χωριῶν στὴν εὐρύτερη περιοχὴ μας. Ποιὸς ἔδωσε τὰ ὀνόματα αὐτὰ στὰ χωριά μας καὶ πότε εἶναι πρόβλημα ἀπὸ τὰ πιὸ δύσκολα, πού ἀπασχόλησε κατὰ καιροὺς τοὺς ἐπιστήμονες καὶ τοὺς λογίους μας καὶ πού ὅλοι τους προσπάθησαν νὰ δώσουν κάποια λύση πιστευτή. Θὰ προσπαθῆσω νὰ ἀπαντήσω με λίγα λόγια, κατὰ τὶς δυνάμεις μου βέβαια, καὶ σὲ πρώτη φάση στὰ παραπάνω ἐρωτήματα.

Τὰ ὀνόματα λοιπὸν τῶν χωριῶν τῆς περιοχῆς τῶν ξενικῶν ἀκόμα καὶ

τῶν πόλεων τῆς Ἠπείρου τουλάχιστον —εἶναι ὅλα πλὴν μιᾶς (Παραμυθιά) ξενικά— ἐδόθησαν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν καὶ σύστασίν των ἀπὸ τοὺς ἐπήλυδες, αὐτοὶ κυρίως μᾶς ἐνδιαφέρουν γιὰ τὸ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν συναφῶν χωριωνυμίων καὶ τοπωνυμίων τῆς περιοχῆς μας καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους ὄχι τόσο στὰ χρόνια τῆς Σερβοκρατίας, γιὰ αὐτὴ μόνο κάπου 50 χρόνια ἐβάσταξε στὸν τόπο μας (μέσα πρὸς τὸ τέλος τοῦ 14 αἰῶνα) ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς μεγάλης μετανάστευσης τῶν λαῶν ἀπὸ τὸν 6ο-8ο αἰῶνες κατὰ τοὺς πρώτους βυζαντινοὺς χρόνους. Οἱ Σλάβοι αὐτοὶ καὶ οἱ συγγενικές τους φυλὲς ἐγκαταστάθηκαν τότε ἐδῶ σὲ μιὰ χώρα, τὴ δική μας, μετὰ ἀραιὸ γιὰ ποικίλους λόγους πληθυσμὸ μετὰ ἐντονη μάλιστα λειψανδρία ἤρθαν σὲ ἐπιμιξία καὶ ἐπιγαμίες μετὰ τὸν ντόπιον ἑλληνικὸ πληθυσμὸ σὲ δὲ ἀπόγονοὶ τους θρεμμένοι στὴ μεγάλη τους πλειοψηφία μετὰ ἑλληνικὸ γάλα καὶ μετὰ τὴ βοήθεια τῆς ἐκκλησίας, τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ κράτους τοῦ Βυζαντινοῦ ἐξελληνίστηκαν μετὰ τὸν καιρὸ τελείως, γιὰ νὰ ἀπομείνουν μόνον ἴχνη τῆς διάβασής των ἀπ' ἐδῶ αὐτὰ τὰ τοπωνύμια, ὀνόματα δηλ. συνοικισμῶν καὶ τόπων καὶ μερικὲς πρὸς πέρα λέξεις ζῶσες στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ σὰν αὐτές: βάβω, βλάντα, βάλτος, γκλάβα, γρανίτσα, γλήνα, γρέβα, γκουμπλίτς, ζιλινιά, κουρίτος, λόγγος, μπέλος, γκουμπλίτς, ντρομπουλίτσα, ντόμπρος, οὐβουρός, οὐβίρα, πολίτσα, ρουτί, ρέντζιλο, τσέρος, κόσσα, στρέκλας, σαρμανίτσα, βρυκόλακας κ.λ.λ. Προσθέτω, πῶς ὁ Wasmer μόνον στὸ νομὸ Γιαννίνων κατέγραψε, γράφει ὁ Χρυσός, 334 σλαβικά ἢ μὴ ἑλληνικά τοπωνύμια. «Ἔτσι, συνεχίζει, παραμένει τὸ γεγονός, ὅτι στὴν Ἠπειρο συναντᾶμε ἀναλογικὰ τὰ περισσότερα σλαβικά τοπωνύμια ἀπ' ὅλον τὸν ἑλληνικὸ χῶρον». Παρὰ ταῦτα πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε, πῶς τὰ τοπωνύμια τὰ ξένα καὶ ἰδίως τὰ σλαβικά ἦταν καὶ θὰ μείνουν γιὰ καιρὸ ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ δυσεπίλυτα προβλήματα τῆς τοπικῆς μας ἱστορίας. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ θὰ ἐπανέλθουμε. Ἄλλος δὲ μελετητὴς (Ζακυθηνός), μιὰ καὶ τῶφερε ἢ κουβέντα, γράφει ἀναλυτικότερα, πῶς ὁ πιὸ πάνω Wasmer «κατὰ τὸ ὑλικὸν τὸ συναχθὲν ἀπὸ τὸν ἴδιον ἐμφανίζει τὴν ἐξῆς ἀναλογίαν» στὰ σλαβικά τοπωνύμια τοῦ Ν. Ἰωαννίνων κατὰ τὶς ἐπαρχίες του. «Ἐπαρχία Ἰωαννίνων (ἐννοεῖ προφανῶς τὶς ἐπαρχίες Κουρέντων, Τσαρκοβίστας καὶ Μαλακασίου) 118, ἐπαρχία Κονίτισης 75, ἐπαρχία Πωγωνίου 25, ἐπαρχία Ζαγορίου 19. Τὰ δεδομένα, συνεχίζει, εἶναι ἐξόχως χαρακτηριστικά. Αἱ ὄρειναι περιοχαὶ αἰεὶ εὐρισκόμεναι εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης συγκεντρώνουν τὸ μεγαλύτερον ἀριθμὸν ξενικῶν (σλαβικῶν) ὀνομάτων ἐφ' ὅσον δὲ προχωροῦμεν πρὸς τὴν θάλασσαν τὰ ὀνόματα γίνονται ἀραιότερα». Παρὰ ταῦτα ἡ ἔρευνα ἢ παραπάνω τοῦ Wasmer φαίνεται μᾶλλον πρόχειρη μὴ ἀνταποκρινόμενη στὰ πράγματα, ἀφοῦ ὁ διδόμενος γενικὸς ἀριθμὸς τῶν σλαβωνυμίων στὸ Νομὸ Γιαννίνων καλύπτεται ἀπ' αὐτὸν τῶν χωριωνυ-

μίων μόνον, καθὼς φαίνεται κι ἀπὸ τοὺς προεκτεθέντες πίνακες, ἂν δὲ προστεθοῦν σ' αὐτὸν κι ἐκεῖνα τῶν σλαβικῆς προέλευσης ἐπὶ μέρους τοπωνυμίων τῶν χωριῶν τῆς περιοχῆς, θὰ εἶναι ἀσφαλῶς πολὺ μεγαλύτερος. Καὶ καταλήγω σὰν συμπέρασμα γενικὸ γιὰ ὅσα εἶπα παραπάνω, πὼς «οὐδεμία ἄλλη περιφέρεια τῆς Ἑλλάδος ὑπέστη τόσον ἰσχυρὰν ξενικὴν ἐπιδρομὴν (Σλαύων, Ἀλβανῶν) ὅπως ἀκριβῶς ἡ ὄρεινὴ χώρα τῆς Ἡπείρου» (πρὸβλ. καὶ G. Stadtmüller: Τὰ προβλήματα κ.λ. «Ἡπ. Χρ.» 1934 σελ. 159).

Δ' Πότε ἐγκαταστάθηκαν οἱ Ἀλλόφυλοι στὸν τόπο μας (Σλάβοι, Βλάχοι, Ἀλβανοί)

α) Σλάβοι: Ἀπὸ τὰ μέσα ἀκόμη τῆς ΣΤ' ἑκατονταετηρίδας, στίφη βαρβάρων καὶ κυρίως Βούλγαροι, εἶχαν κατακλύσει προερχόμενοι ἀπὸ τὰ Βόρεια τὴν Ἡπειρο καὶ Ἀλβανία καὶ ἐγκαταστάθηκαν ἴσως τότε ἐδῶ ἀρκετοὶ ἔχοντας γιὰ ὄρμητήριο καὶ καθέδρα τὴν Ἀχρίδα. Ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἄλλων σλαβικῶν φυλῶν ἐπεχείρησαν τὴν ἴδια ἐποχὴ ἐπιδρομῆς κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ στὴν Ἡπειρο. Ὁ Προκόπιος, μέγας βυζαντινὸς ἱστορικὸς καὶ σύγχρονος — ἦταν νομικὸς σύμβουλος καὶ γραμματέας τοῦ Βελισσαρίου — γράφει στὰ «Ἀνέκδοτά» του πὼς: «Οὗνοι τε καὶ Σκλαβινοὶ καὶ Ἄνται σχεδὸν τι ἀνὰ πᾶν καταθέντες ἔτος ἕξ οὗ Ἰουστιανὸς παρέλαβε τὴν Ρωμαίων ἀρχὴν ἀνήκεστα ἔργα εἰργάσαντο τοὺς ταύτη ἀνθρώπους». Ἀπὸ τὸ χρονικὸ τῆς Μονεμβασίας ἀκόμα μαθαίνουμε, ὅτι οἱ Ἄβανοι, ποὺ ἐπέδραμαν τὸ 587 στὴν Ἑλλάδα κι ἔφτασαν ὡς τὴν Πελοπόννησο, λεηλάτησαν καὶ τὴν Ἡπειρο. «Ἐν ἑτέρα δὲ εἰσβολῇ ἐχειρώσαντο πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν τὴν τε παλαιὰν Ἡπειρον καὶ Ἀττικὴν καὶ Εὐβοίαν». Τὰ ἴδια ἀναφέρει καὶ τὸ πολυσυζητημένο σχόλιο τοῦ Ἀρσένου. «Ἐφυγαδεύθη, λέει (ἡ Πάτρα), ἤγουν μετωκίσθη ὑπὸ τοῦ Σκλαβηγῶν ἔθους πολέμῳ ἐφορμήσαντος Θεσσαλία τῇ πρώτῃ καὶ Δευτέρῃ... καὶ ἤνθη καὶ τῇ Παλαιᾷ Ἡπείρῳ», ὅπου οἱ ἐπιδρομεῖς δὲν ἀρκέσθηκαν μόνο σὲ λεηλασίες ἀλλ' ἐξεδίωξαν τοὺς κατοίκους καὶ ἐγκαταστάθηκαν οἱ ἴδιοι στὶς ἐστίες τους.

Τρεῖς ἀκόμα ἐπιστολές τοῦ πάπα Γρηγορίου ἀναφερόμενες στὴν τύχη τῆς Ἡπειρωτικῆς πόλης Εὐροίας ἀποδείχνουν, ὅτι τὴν ἴδια τύχη μὲ τίς μνημονευόμενες πιὸ πάνω περιοχές τῆς Ἑλλάδας, εἶχαν καὶ οἱ ἄλλες ἠπειρωτικὲς πόλεις. Οἱ ἐπιστολές αὐτές γράφτηκαν τὸν Νοέμβριο τοῦ 603 ὡς τὸ Γενάρη τοῦ 604. Λίγο ἀργότερα (612 ἢ 614) οἱ ἴδιοι Σλάβοι «πλῆθος ἄπειρον», καθὼς ἀναφέρεται στὰ θαύματα τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, πολυτιμωτάτη ἱστορικὴ πηγὴ, κατασκεύασε «ἕξ ἑνὸς ξύλου γλυπτὰς νῆας καὶ ἐκπόρθησε πέραν τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὰς αὐτὴν νήσους καὶ τῆς Ἑλλάδος ἔτι μὴν

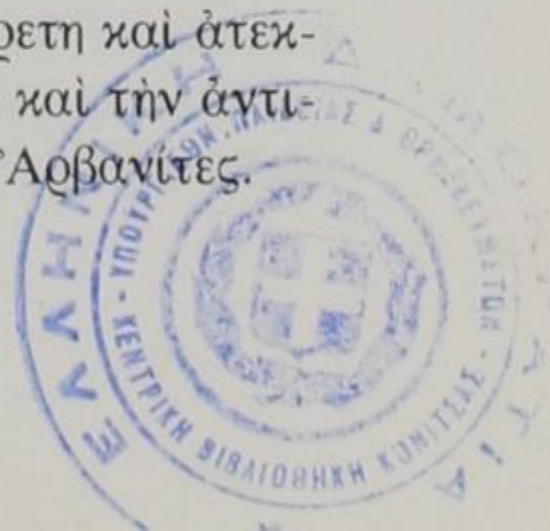
καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους καὶ τὴν Ἀχαΐαν τὴν τε Ἡπειρον καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ μέρος τῆς Ἀσίας» πολλοὶ δὲ ἀπ' αὐτοῦς κατὰ τὶς ἴδιες ἐπιδρομὲς πιθανὸν νὰ ἔμειναν μόνιμα σὲ βουνήσιες περιοχὲς ἢ καὶ σὲ πεδινὰ μέρη, πού ἦταν ἀκατοίκητα.

Ὅμως κατὰ νεώτατες ἔρευνες ἢ κατὰ μάζες πυκνὲς ἐγκατάσταση τῶν Σλάβων στὴ Βαλκανικὴ καὶ στὴν Ἡπειρο γίνεται στὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Φωκᾶ, μετὰ δηλ. τὸ 602 μ.Χ. καὶ ξεχωριστὰ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 8ου αἰώνα. Κατὰ τὰ μέσα ἰδίως τοῦ ἴδιου αἰώνα ἔγιναν μαζικὲς ἐγκαταστάσεις Σλάβων στὴν περιοχὴ προερχόμενων ἀπὸ τὴν Ἀλβανία καὶ Μακεδονία. Ὁ λόγιος αὐτοκράτορας Κων/τῖνος Πορφυρογέννητος γράφει στὸ «Περὶ θεμάτων» ἔργο του, ὅτι «ἐσθλαβώθη πᾶσα ἡ χώρα καὶ γέγονε βαρβαρος ὅτε ὁ λοιμικὸς θάνατος πᾶσαν ἐβόσκετο τὴν οἰκουμένην ὀπηνίκα Κωνσταντῖνος ὁ τῆς Κοπρίας ἐπώνυμος τὰ σκῆπτρα τῆς τῶν Ρωμαίων διεῖπε ἀρχῆς». Ἀναφέρεται προφανῶς στὸ μεγάλο λοιμὸ, που συνέβηκε στὴ χώρα στὰ χρόνια τῆς βασιλείας Κων/τίνου τοῦ Κοπρωνύμου (748-762), ὅποτε ἔχουμε τὴν ἀσφαλῆ μνεία γιὰ μαζικὴ κάθοδο στὴν Ἑλλάδα Σλάβων καὶ τὴν εὐκόλη μὲ τὴ συναίνεση τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐγκατάστασή τους στὴν περιοχὴ.

«Ἡ αὐτοκρατορία, γράφει ὁ ἱστορικός Jorga, ἐζήτει νὰ ἔχει ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον ἀριθμὸν ἀνθρώπων ζώντων ἐντὸς τῶν συνόρων της χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τῶν ἐπηλύδων». Ὁ ἴδιος, ἐρμηνεύοντας τὸν τρόπο τῆς εἰσόδου τῶν Σλάβων στὰ Βαλκάνια, σημειώνει, ὅτι «ἡ διάβασίς των ἠννοήθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν εὐτυχεῖς, διότι ἐδέχοντο πληθυσμοὺς ἐρχομένους ἀπὸ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Δουνάβειου» τοὺς διευκόλυναν δηλ. γιὰ μονιμώτερη ἐγκατάσταση στὰ ἐδάφη τους γιὰ ἀναπλήρωση τοῦ φθίνοντος πληθυσμοῦ μὲ ἐποικισμούς. Οἱ μαζικὲς αὐτὲς ἐγκαταστάσεις, καθὼς παρατηρεῖ ἄλλος ἱστορικός, ἔφερε μεγάλη οικονομικὴ ἀνθηση στὴν Ἡπειρο, καλλιεργήθηκαν ἔρημες ἐκτάσεις, γιατί οἱ νέοι κάτοικοι ἦταν καλοὶ κτηνοτρόφοι καὶ γεωργοί. Σλάβοι καὶ Ἕλληνες μὲ τὶς ἐπιγαμίες τους καὶ τὶς ἄμεσες συναλλακτικὲς ἐπαφές τους ἀποτελέσαν μιχτὲς ἐλεύθερες κοινότητες. Ὁ ἐποικισμὸς τῶν βαρβάρων ἐνίσχυσε τὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία καὶ συντέλεσε στὸ νὰ ἐπιζήσει τὸ Βυζαντινὸ κράτος καὶ νὰ γίνῃ μετὰ ἕναν αἰῶνα μεγάλη παγκόσμια δύναμη.

Οἱ ἴδιοι Σλάβοι, πού ἐγκαταστάθηκαν σὲ ὄρεινὲς περιοχὲς, ἔμειναν γιὰ πολλὰ χρόνια ἀφορολόγητοι ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς, γιατί τὸ κράτος δὲν εἶχε ἀρκετὰ στρατιωτικὰ σώματα ν' ἀνεβαίνουν στὰ βουνὰ καὶ ν' ἀναγκάζουν τὶς σλαβικὲς κοινότητες νὰ πληρώνουν φόρους. Φόρους ἐπλήρωναν αὐτοὶ πού ἔμεναν στὰ πεδινὰ. Μάλιστα οἱ ντόπιοι, πού κατοικοῦσαν σὲ ὄρεινὲς περιοχὲς, ἔβλεπαν τοὺς νέους συγκατοίκους Σλάβους σὰν ἐλευθε-

ρωτές, ἐπειδὴ μισοῦσαν τοὺς βυζαντινοὺς γιὰ τοὺς φόρους ποὺ τοὺς ἔδιναν. Αὐτοὶ μάλιστα οἱ ἐπήλυδες προσχώρησαν πρῶτοι στὸν χριστιανισμό καὶ ἔμαθαν τὴν κοινὴ ἑλληνικὴ γιὰ νὰ μποροῦν νὰ συναλλάσσωνται μὲ τοὺς Ἕλληνας. Τὸ χρονικὸ τῆς Μονεμβασίας, πηγὴ ἀναμφισβήτητης ἀξίας, κάνει διεξοδικὸ λόγο γιὰ τὶς ἐπιδρομὲς καὶ ἐγκαταστάσεις τῶν Σλάβων στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανὸ καὶ δῶθε. «Δὲν ἐννοοῦμε, γράφει ὁ Κορδάτος, ὅτι μὲ τὴν ἐγκατάσταση τῶν Σλάβων ἐδῶ οἱ ἐντόπιοι κάτοικοι ἔφυγαν ὅλοι, πέθαναν ἀπὸ θανατικὸ κ.λ. ἀλλὰ ἔμειναν σὲ πολλὰς περιοχὰς ἤρθαν σὲ ἐπιγαμίες καὶ ἀλλοῦ στὶς ὄρεινὰς περιοχὰς ἦταν ὀργανωμένοι σὲ ὀμάδες». Ἐνῶ οἱ Βλάχοι καὶ οἱ Ἀρβανῖτες, γράφει στὴ συνέχεια ὁ ἴδιος, ξεχωρίζουν ἀπὸ τὸν ἄλλο πληθυσμὸ κυρίως γιὰ τὴ γλῶσσα τους, οἱ Σλάβοι πῶς ἔξαφανίστηκαν; Ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα αὐτὸ δὲν εἶναι δύσκολη. Ἡ βυζαντινὴ κυβέρνησις ἐπέβαλε πολλὰς φορὰς μετατοπίσεις πληθυσμῶν ἰδίως στὴ διάρκεια τῆς βουλγαρικῆς ἀπειλῆς στὶς περιοχὰς ποὺ πλειοψηφοῦσαν αὐτοὶ ποὺ ὑποστήριζαν τοὺς Βουλγάρους. Οἱ Σλάβοι αὐτοὶ ἐγκατεστημένοι ἐδῶ ἀπὸ τὸν ἕκτον αἰῶνα μετατοπίστηκαν οἱ ἄλλες περιοχὰς, ποὺ πλειοψηφοῦσαν Ἕλληνας, ἄλλαξαν τὴ σύνθεσιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ οἱ Σλάβοι ἔχασαν τὴ φυλετικὴ συνοχὴ τους. Ἐξ ἄλλου ἀπὸ τὰ «Τακτικά» τοῦ Λέοντα τοῦ Σοφοῦ μαθαίνουμε, πῶς ὁ Βασίλειος ὁ Α΄ «ἐγραίκωσε τὰ σλαβικὰ ἔθνη», δηλ. ἀνάγκασε τοὺς Σλάβους νὰ μάθουν τὰ ἑλληνικά. Ἀκόμα οἱ Σλάβοι προσχώρησαν, καθὼς εἶπα, στὴ χριστιανικὴ θρησκεία, ἐνῶ μὲ τὴν προπαγάνδα τῶν καλογήρων ἡ κοινὴ ἑλληνικὴ διαδόθη καὶ στὰ σλαβικὰ χωριά. Γιὰ νὰ ἀνταλλάσσουν δὲ τὰ προϊόντα τους οἱ ἴδιοι Σλάβοι καὶ νὰ συναλλάσσωνται μὲ τοὺς Ἕλληνας ἔμαθαν ἀπὸ ἀνάγκη τὴν ἑλληνικὴν πρῶτα οἱ προύχοντες καὶ οἱ ἔμποροι, καθὼς ἀναφέρουν οἱ πηγές, καὶ ἀργότερα ἡ ἐκμάθηση τῆς ἑλληνικῆς γενικεύθη. Ἀκόμα πολλοὶ Σλάβοι ὑπηρετοῦσαν στὸν βυζαντινὸ στρατὸ, ὅπου ἐκπολιτίσθησαν καὶ ἔμαθαν καὶ ἐκεῖ τὴν ἑλληνικὴν. Ἔτσι οἱ ἐπήλυδες γιὰ αὐτοὺς ὅλους τοὺς λόγους ξέμαθαν τὴν γλῶσσα τους καὶ ἀφομοιώθηκαν γλωσσικὰ μὲ τοὺς ἑλληνόφωνους πληθυσμούς. Τέλος οἱ ἴδιοι Σλάβοι κατόρθωσαν νὰ πάρουν κρατικὰ ἀξιώματα, ἤρθαν σὲ ἐπιγαμίες μὲ τοὺς Ἕλληνας καὶ οἱ ἀπόγονοὶ τους μιλοῦσαν μόνον ἑλληνικά, θεωροῦνταν δηλ. Γραικο-Ρωμαῖοι πρᾶγμα ποὺ μνημονεύει καὶ ὁ Κων/νος Πορφυρογέννητος στὸ «Περὶ θεμάτων» ἔργο του. Παρὰ ταῦτα ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς Fallmerayer βασιζόμενος σὲ παρερμηνεῖες βυζ. κειμένων καὶ ἰδιαίτερα αὐτοῦ τοῦ χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας καὶ τῶν ἱστορικῶν τῆς ἐποχῆς Εὐαγρίου καὶ Κων. Πορφυρογέννητου ἀλλὰ καὶ στὸν βαθὺ ἀνθελληνισμό του διατύπωσε τὴν γνωστὴ θεωρία τοῦ ἀνθαίρετου καὶ ἀτεκμηρίωτου περὶ ἀφανισμοῦ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν Μεσαίωνα καὶ τὴν ἀντικατάστασίν τους ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομεῖς Σλάβους, Βλάχους καὶ Ἀρβανῖτες.

Στὸν Α' τόμο τῆς Ἱστορίας τῆς Χερσονήσου τοῦ Μορηᾶ κατὰ τὸν Μεσαίωνα, πού κυκλοφόρησε τὸ 1830, ὁ ἴδιος ἔγραφε τὰ ἑξῆς: «Ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ἔχει τελείως ἐξολοθρευθεῖ ἀπὸ τὴν Εὐρώπῃ. Ἡ φυσικὴ ὠραιότης, τὸ μεγαλεῖον τοῦ πνεύματος, ἡ ἀπλότης τῶν συνηθειῶν, οἱ πόλεις, τὰ χωριά, τὸ μεγαλεῖο τῶν μνημείων καὶ τῶν νέων ἀκόμη καὶ τὸ ὄνομα τοῦ λαοῦ ἔχουν ἐξαφανισθῆ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα... Οὔτε μία δὲ σταγόνα γνησίου ἑλληνικοῦ αἵματος δὲν τρέχει στὶς φλέβες τῶν χριστιανῶν κατοίκων τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος. Μία τρομερὴ καταιγίδα διεσκόρπισε μέχρι τὴν πιὸ μακρυνὴ γωνιά τῆς Πελοποννήσου μιὰ νέα φυλὴ συγγενικὴ πρὸς τὴν μεγάλη φυλὴ τῶν Σλάβων. Οἱ Σκῦθες Σλάβοι, οἱ Ἰλλυριοὶ Ἀρναοῦτες, οἱ συγγενικοὶ μὲ τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Βουλγάρους λαοί, Δαλματοὶ καὶ οἱ Μόσχοβοι, αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι πού σήμερα ὀνομάζουμε Ἕλληνες καὶ τῶν ὁποίων τὴ γενεαλογία πρὸς μεγάλη τους ἐκπληξὴ ἀνάγομε στὸν Περικλῆ καὶ τὸν Φιλοποίμενα...». Ἡ θεωρία αὕτη ἐντυπωσίασε στὴν ἀρχὴ τοὺς Εὐρωπαίους, οἱ ὑπερβολές της καὶ ἀκρότητές της δὲ ἔστρεψαν ἐναντίον της ἱστορικοὺς περιωπῆς δικούς μας καὶ ξένους (Παπαρρηγόπουλος, Ηορτ, Βαρθόλδου, Χέρτσμπεργκ κ.ἄ.), ὥστε σύντομα νὰ καταδικασθεῖ καὶ ἐγκαταλειφθεῖ. Θὰ πρέπει νὰ μνημονεύσω ἐδῶ τοὺς ὁμοεθνεῖς τοῦ Fallmeayer ἱστορικούς, τὸν Χόπφ πού χαρακτήρισε τὴ θεωρία τοῦ τελευταίου «σαθρὸν φαλμεράϊον οἰκοδόμημα» καὶ τὸν Βαρθόλδου πού ἔγραψε, πῶς «ἡ θεωρία τοῦ Fallmeayer οὐδὲν ἄλλο φαίνεται οὕσα ἢ εὐφυστάτη ὑπόθεσις» — ὁ μελετῶν δέ, συνεχίζει, μετ' ἐπιστάσις τὰς πηγὰς θὰ παρατηρήσει, ὅτι ὁ ἴδιος Fallmeayer ὑπὸ ἑλληνοκτονίου ζήλου οἰστρηλατούμενος πολλάκις ἐρμηνεύει τὸ κείμενον αὐθαίρετως περιπίπτει εἰς δεινότατα φιλοσοφικὰ καὶ διπλωματικὰ ἁμαρτήματα, παρασύρεται καὶ ἐξαπατᾶται καὶ ὑπὸ προφανῶν κибδηλεύσεων...». Ἐν τούτοις ἡ ἴδια θεωρία συνέβαλε — τὸ μόνο θετικόν, πού προσέφερε ἀπ' αὐτὴν — πολὺ στὴν ἱστορικὴ ἐπιστήμη κατευθύνοντας τὴν προσοχὴ τῶν ἐπιστημόνων σ' ἓνα πολὺ ἐνδιαφέρον ἀλλὰ καὶ πολὺ σκοτεινὸ πρόβλημα, στὸ πρόβλημα δηλ. τῆς θέσεως τῶν Σλάβων στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν Μεσαίωνα.

Γιὰ τοὺς κατόπι αἰῶνες δὲν ἔχουμε ἀποδείξεις γιὰ ἐποικίσεις Σλάβων στὴν περιοχὴ μας ἀκόμα καὶ κατὰ τὶς μεγάλες ἐπιδρομὲς στὴ Βυζαντινὴ Ἑλλάδα τῶν Βουλγάρων τοῦ 10ου αἰῶνα ὑπὸ τοὺς βασιληάδες τοὺς Συμεῶν καὶ Σαμουήλ ὡς στὴν κατάλυση ἀπὸ τοὺς Φράγκους τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τὴν ταυτόχρονη ἴδρυση τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου μὲ πρωτεύουσα τὴν Ἄρτα. Ἦδη ἡ Ἡπειρος ὑπὸ δεσπότες τοὺς Ἀγγελοκομνηνοὺς δοῦκες προβάλλει θορυβωδῶς στὸ προσκήνιο τῆς Ἱστορίας τὰ δὲ Γιάννινα «τὸ περὶ τὴν Ἡπειρον ἄστνυ μεγέθει μὲν ἐστὶν τῶν πολλῶν διαφέρον θέσεως εὐκαιρία καὶ κράτει μάλιστα καὶ ἐρυμνότητι πολλῶ δὲ πλει-

όνων διαφέρον ἔτι· μεμέστωται δὲ οἰκητόρων, ἀκμάζει δὲ πλούτῳ καὶ πᾶσιν ἄλλοις ἐναβρύνεται καὶ δόκιμον ἐστὶ οἷσπερ ἄρα τῶν πόλεων εὐαρίθμητος», καθὼς γράφει καὶ τὸ αὐτοκρ. χρυσόβουλο τοῦ 1319. Τὸ Δεσποτᾶτο λοιπὸν αὐτὸ θὰ διανύσει ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς του πρῶτα σὰν κράτος ἀνεξάρτητο καὶ ὕστερα σὰν ἐπαρχία τῆς αὐτοκρατορίας ὡς τὸ 1348 ὅποτε ἐνῶ ὁ αὐτοκρ. Ἀνδρόνικος ὁ Γ΄ καὶ ὁ Ἰωάννης Κατακουζηνὸς Μέγας Δομέστιχος ἦταν ἀπασχολημένοι στὴν Ἀνατολὴ μὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς «ἄδειαν ὁ τῶν Σέρβων κατάρχων εὐρηκῶς, καθὼς λέει καὶ τὸ Χρονικὸ τῶν Γιαννίνων, ἐπιπηδᾷ τὰ τῶν Ρωμαίων ὄρια (Στέφανος δὲ οὗτος κατωνομάζετο ὁ καὶ Κράλης τῆς Σερβίας ἀπάσης) διάδημά τε ἑαυτῷ περιτίθεται καὶ βασιλεὺς παρὰ τῶν ἰδίων ἐπιφημίζεται σατραπῶν καὶ πᾶσαν ληίζεταί τὴν Ρωμαῖδα γῆν».

Ἔτσι ἡ Ἡπειρος καὶ ἡ περιοχὴ μας γίνεται ἐπαρχία τῶν Σέρβων ὁ δὲ μεγάλος πράγματι βασιλιάς τους, ὁ Στέφανος Δουσάν (1346-1355), τὴν παραχωρεῖ στὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸ του Συμεὼν Οὐρεση «ὃς ἔξανεψιὸς ἐτύγχανε τοῦ βασιλέως Παλαιολόγου» καὶ ἔτσι ἀρχίζει ἡ Σερβοκρατία στὴν Ἡπειρο. «Οἱ δὲ Αἰτωλοί, γράφει τὸ ἴδιο χρονικὸ, ἀσμένως αὐτὸν (τὸν Συμεὼν δηλ.) προσεδέξαντο καὶ ὡς βασιλέα εὐφημήσαν καὶ τὴν Ἄρταν σὺν τοῖς Ἰωαννίνοις αὐτῷ παραδεδόκασι μετὰ τῶν λοιπῶν φρουρίων ἐνῆ ἡ Αἰτωλία πᾶσα κέκτηται». Ὁ Στέφανος ὁ βασιλεὺς θὰ πεθάνει τὸ 1355 καὶ ὁ Συμεὼν θὰ ἐκδιωχθεῖ ἀμέσως ἀπὸ τὴν Ἄρτα ἀπὸ τὸν Νικηφόρο καὶ κουριάδο του παιδί δὲ τοῦ Δεσποτῆ Ἰωάννη καὶ τῆς Ἄννας Παλαιολογίνας καὶ θὰ πάει νὰ ἐγκατασταθῆι στὴν Καστοριά. Ὁ Νικηφόρος ὁμως θὰ σκοτωθεῖ λίγα χρόνια ἀργότερα ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς, ποὺ εἶχαν καταλάβει τὴν Αἰτωλία σὲ μάχη παρὰ τὸν Ἀχελῶο (1358) καὶ ὁ Συμεὼν θὰ ἐπιστρέψει στὴν Ἡπειρο. Ὁ ἴδιος ὁμως Συμεὼν θὰ κρατήσῃ τὴ Θεσσαλία μὲ πρωτεύουσα τὰ Τρίκαλα καὶ τὴν μὲν Ἄρτα παραχωρεῖ στοὺς Ἀρβανίτες, τὰ δὲ Γιάννινα στὸν Θωμᾶ Πρελοῦμπο γαμπρό του, ποὺ πρεσβεῖα τῶν Γιαννινοῦν καὶ τοῦ Συμεὼν τὸν καλεῖ ἀπὸ τὰ Βοδενά, ὅπου διέμενε, στὴν πόλη τους μὲ τὴ γυναῖκα του Μαρία Ἀγγελίνα Παλαιολογίνα «συνεπαγόμενος μεθ' ἑαυτοῦ καὶ στρατεύμα ἀναρίθμητον» (1367). Ἀπὸ τὶς πρῶτες ἡμέρες τῆς δεσποτείας του ὁ Θωμᾶς ἐπιχειρεῖ τὸν ἐκσερβισμό τῆς ἄρχουσας τάξης τοῦ Δεσποτάτου καταδιώκοντας τοὺς ντόπιους ἄρχοντες ἐκκλησιαστικούς καὶ πολιτικούς «ἀφαιρεῖ δὲ τὰ προσόντα τῆ ἐκκλησία χωρία καὶ κτήματα καὶ ταῦτα τοῖς μετ' αὐτοῦ Σέρβοις ἀπονέμει ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων κακῶς αὐτοῖς χεῖρα κινεῖ...».

Τὸν ἐπόμενο χρόνο (1368) «λοιμὸς μέγας, τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων γίνεται... Τοῦ λοιμοῦ δὲ τοίνυν παυσαμένου ἤρξατο ὁ Θωμᾶς τὰς χήρας γυναῖκας μνηστεύειν μετὰ τῶν Σέρβων καὶ προσκίττειν αὐτοῖς τὰ κτήματα

καὶ πράγματα τῶν τοπικῶν... Ἐπειτα δὲ τοὺς ὀρφανοὺς ἀλλοτρίους ἐκ τῶν ἰδίων κτημάτων ἀποκαθιστᾷ καὶ ἀπλῶς ἅπαντας ἄνδρας καὶ γυναῖκας μισῶν, καθὼς λέει τὸ ἴδιο χρονικό, ἐξωλόθρευσε...». Καὶ ἀρχίζουν ἀμέσως ἐπιδρομὲς τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τῆς πόλης καὶ τῆς περιοχῆς τῆς ἀλλεπάλληλες τοῦ Λιώσα, τοῦ Σπάτα, τοῦ Γκίνη Φράτα, τῶν Μαλακασαίων, τῶν Μαζαρακαίων καὶ Ζενεβισαίων ἐναντίον δὲ ὅλων αὐτῶν ὁ Θωμᾶς ἀνακηρύσσεται νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος «τοὺς Ἀλβανίτας κακῶς καὶ ἀνηλεῶς ἐτυράνιζεν ὅς καὶ Ἀλβανιτοκτόνος ἐπεθύμει γενέσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι...». Ἀκόμα καὶ μὲ τοὺς Τούρκους συμμάχησε ὁ ἴδιος (1380) ἐναντίον τῶν τελευταίων. Σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα τὰ μύρια ἔπραττε κατὰ τῶν ντόπιων ἀρχόντων τοῦ Δεσποτάτου. Τέλος «τῷ αὐτῷ ἔτει (1384) μηνὶ Δεκεμβρίου κγ' ἐπιφωσκούσης τῆς Πέμπτης ὥρα ε' τῆς νυκτὸς ἐσφάγη ὁ Θωμᾶς παρὰ τῶν σωματοφυλάκων αὐτοῦ» καὶ λήγει μαζὶ μ' αὐτὸν στὴν Ἠπειρὸν καὶ τὴν περιοχὴ μας ἢ Σερβοκρατία, ἢ ὁποία ἐβάσταξε περὶ τὰ 40 χρόνια ἀπὸ δῶ δὲ καὶ πέρα, ὡς δηλ. τὴν κατάκτηση, δεσπότες τῆς Ἠπειροῦ με ἔδρα πάντα τὰ Γιάννινα θὰ εἶναι Ἰταλοί.

Σ' ὄλο, τέλος, τὸ διάστημα τῆς Σερβοκρατίας στὴν Ἠπειρὸν δὲν φαίνεται νᾶγιναν ἀθρόες σερβικὲς ἐποικήσεις στὴν περιοχὴ, ἔγιναν ὁμως καὶ μάλιστα σὲ εὐρεῖα κλίμακα ἐπιγαμίαι ντόπιων γυναικῶν ἑλληνίδων καὶ χηρῶν κυράδων τῆς πόλης μας καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ἐνσκήψαντος τότε λοιμοῦ μὲ προτροπὴ τοῦ ἰδίου Δεσπότη Θωμᾶ —τὸ λέει καὶ τὸ χρονικό— μὲ Σέρβους στρατιωτικοὺς καὶ ἀξιωματούχους. Ἐτσι μέγας ἀριθμὸς φέουδων ἢ τιμάρων, πού ἀνήκαν στὴν ἐκκλησία (γιατὶ καὶ αὐτῆς ὁ διωγμὸς ἦταν ἀπηνῆς ἀπὸ τὸν Θωμᾶ) ἢ σὲ ἰδιῶτες Ἕλληνες πέρασε σὲ χέρια σερβικὰ ὄχι μόνον στὴ διάρκεια τῆς δεσποτείας αὐτοῦ τοῦ Θωμᾶ ἀλλὰ καὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἰταλοῦ Ἡσαῦ Βουοντελμόντι, τοῦ ὁποίου ἡ δεύτερη γυναῖκα Σερβίδα καὶ μετὰ τὸ θάνατό του:

«Ἐξωρίζεν, ἐφυλάκισεν ἔρχοντες εἰς τὴν χώραν, τὰ πράγματα κληρονομίαις ἔδιδε τῶν Σερβῶν τῆς» καθὼς τὸ ἄλλο χρονικό τῶν Τόκκων λέει.

Τὰ ὀνόματα μάλιστα μερικῶν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς νέους Σέρβους τιμαριούχους τῆς ἐποχῆς τῆς Σερβοκρατίας ἢ τῶν πατρίδων τους διασώζουν αὐτὰ χωριῶν τῆς εὐρύτερης περιοχῆς μας, καθὼς Δραγομή, Ζίτσα, Κρουσιοβίτσα, Ντομπρίνοβο, Σερβιανά, Ράϊκου, Τσεπέλοβο κ.ἄ.

β) *Οἱ Βλάχοι.* Πρώτη θετικὴ μνεία τῶν Βλάχων ἐν γένει εὐρίσκεται στὸν Ἰωάν. Σκυλίτση, πού ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὸ 976 μ.Χ. ὁ μεγαλύτερος ἀδελφὸς τῶν Κομιτόπουλων, ὁ Δαυίδ, σκοτώθηκε «μέσον Καστορίας καὶ Πρέσπας κατὰ τὰς λεγομένας Καλὰς Δρυὺς παρὰ τινῶν Βλάχων ὀδηγῶν». Ἀργότερα ὁ Κεκαυμένος σὲ δύο ἔργα του καὶ ἡ Ἄννα ἢ Κομνηνὴ πληρο-

φοροῦν μὲ λεπτομέρειες γιὰ τοὺς Βλάχους τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Χρ. Φιλητᾶς ἀναφερομένος στοὺς Βλάχους (Φ. τῆς Ἡπ. 1893 φ. 38) γράφει, πὼς αὐτοὶ φαίνονται στὴν Ἱστορία μαζί μὲ τοὺς Ἀλβανούς, τὴν 11η δηλ. ἑκατονταετηρίδα. Ἡ γλῶσσα, συνεχίζει, δείχνει, πὼς ἀνήκουν στὸ ἴδιο ἔθνος μὲ τοὺς πέραν τοῦ Δουνάβεως κατοικοῦντες Βλάχους. Ἀναφέρονται, λέει κι αὐτός, ἀπὸ τὴν Ἄννα τὴν Κομνηνὴ, πού ἱστορεῖ ὅτι τὰ στρατεύματα τοῦ πατρός της ἀποτελοῦνταν ἀπὸ Βλάχους. Ἐκτὸς τῶν πέραν τοῦ Δουνάβεως οἰκούντων ἔμεναν καὶ στὴ μεταξὺ Θράκης καὶ Μοισίας χώρα, καθὼς ἀναφέρουν οἱ ἱστορικοὶ Χωνιάτης, Κίναμος καὶ Παχυμέρης, ἦταν δὲ σὲ ἀκμὴ ἀπὸ τὰ μέσα τῆς IB' ὡς τὰ μέσα τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδας. Δυσσαρεστήθηκαν μὲ τοὺς Ἑλληνας (Ἰσαὰκ Ἄγγελος) καὶ συμμαχῆσαν μὲ τοὺς Βουλγάρους συνέβαλαν δὲ στὴν ἐδραίωση τοῦ δεύτερου Βουλγ. Βασιλείου ὥστε Πέτρος καὶ Ἀσάν, δύο Βλάχοι, στάθηκαν οἱ πρῶτοι τῆς μοναρχίας ἐκείνης ἀρχηγοί. Ὁ Βιλλαρδουῖνος ἐπὶ αὐτοκράτορος Βαλδουίνου ὀνομάζει τὸν Ἰωάννη Γ' βασιλιᾶ τῶν Βουλγάρων, πού ἦταν marschal τῆς Ρουμανίας Roy du Blakia καὶ συχνὰ Roy de Blakia et de Bulgaria.

Κατὰ τὸ τέλος τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδας οἱ Βλάχοι ἐκτείνονταν ὡς ἔξω ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. Ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος τοὺς ἔξωσε ἀπὸ τὴ Θράκη, κυρίως ὅμως ἢ φυγὴ τους ἀπὸ τὴν περιοχὴ ὀφείλονταν στοὺς Τούρκους, πού κατέλαβαν τὴν Ἀδριανούπολη. Ἡ σχέση μεταξὺ τῶν Βορείων Βλάχων καὶ αὐτῶν τῆς Ἑλλάδος διακόπηκε, ἀφοῦ οἱ πρῶτοι ἔφυγαν πρὸς Β. τοῦ Δούναβη οἱ δὲ τῆς Ἑλλάδος περιορίστηκαν στὰ βουνὰ τῆς Μοισίας, Μακεδονίας, Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας. Ἡ μεγάλη ὁμοιότητα τῶν γλωσσῶν, καταλήγει ὁ Φιλητᾶς, τῶν Βλάχων τῆς Μολδαβίας καὶ αὐτῶν τῆς Ἑλλάδος φανερῶνει τὴν ἐθνικὴ τους ταυτότητα καὶ ὅτι δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς, ἀφοῦ ἐχωρίστηκαν. Ὁ Χαλκοκονδύλης, πού γράφει τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα, λέει πὼς οἱ Βλάχοι ἐκτείνονται ἀπὸ τὴ Δακία ὡς τὴν Πίνδο.

Τὶς ἴδιες περίπτου ἀπόψεις μὲ τίς παραπάνω γιὰ τὴν καταγωγὴ τῶν Βλάχων διατυπώνει κι ὁ Λαμπρίδης, πού γράφει (Ζαγ. 1870 σελ. 41), ὅτι «οἱ τῶν Βλαχοχωρίων κάτοικοι εἶναι ἀπόγονοι τῶν ἐκ τῆς Αὐρηλιανῆς Δακίας πρὸ 8 καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδων ἀποικισθέντων ἕνεκα βιαίων μετακινήσεων καὶ διασπαρέντων ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τῆς Πίνδου φερεοίκων ποιμένων Βλάχων» καὶ σ' ἄλλο σημεῖο (Ε' σελ. 8) «ἐπειδὴ δὲ τὸ κυριώτερον στοιχεῖον τῆς ἐκεῖθεν τοῦ Ἰστρου Βλάχων γλώσσης εἶναι ἡ λατινικὴ οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι οὗτοι εἶναι μῖγμα ἰθαγενῶν καὶ ἀποίκων Ρωμαίων οὓς ὁ Τραϊανὸς ἐν ἀρχῇ τοῦ Β' αἰῶνος, ἐκεῖ ἐγκατέστησεν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι οὐ μόνον καὶ παρὰ τὸν Αἴμον ἐνιδρύνοντο ὑπὸ τῶν κατακτητῶν τῆς χώρας αὐτῶν Βουλγάρων στρατολογούμενοι ἀλλὰ καί, εἰς τὴν Ἡπειρον, Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν ἐκεῖθεν κατήρχοντο

οὐδεμία ἀμφιβολία περὶ τῆς συγγενείας τῶν ἐνταῦθα πρὸς τοὺς ἐν Ρουμανία». Καὶ παρακάτω ὁ ἴδιος: «Καὶ οἱ μὲν ἀμιγεῖς Βλάχοι καλοῦνται Κουτζόβλαχοι πρὸς ἀντίθεσιν (διάκρισιν) τῶν ἐν Ρωμανία οἱ δὲ ἀνάμικτοι Καραγκούνηδες». Καὶ στὴ συνέχεια: «πλὴν τοῦ γενικοῦ τῶν ἀμιγῶν ἐπωνύμου τούτου οἱ ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Πίνδου καὶ ἐν Θεσσαλία φέρουσι καὶ τὸ ἐπώνυμον «Μπρουτζόβλαχοι», τὸ ὁποῖον ἐπώνυμον οἰκειοποιοῦνται οἱ Μετσοβῖτες, μόνοι αὐτοί, ὡς καταγόμενοι ἐξ Ἰταλίας οὐδαμῶς παραδεχόμενοι τὴν συγγενείαν αὐτῶν πρὸς τοὺς Βλάχους τῆς Ρωμανίας». Οἱ ἴδιοι τέλος λέγονται Ἀρωμοῦνοι, πού ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ δικό μας Ρωμηοὶ ὡς ὑπήκοοι δηλ. τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

Ὁ μακαρίτης Ἀβέρωφ μαζί μὲ τὸν καθ. Κεραμόπουλο, πού διατυπώνει τὴν ἴδια γιὰ τὴν καταγωγή τῶν Βλάχων ἄποψη μὲ τὴν παραπάνω τῶν Μετσοβιτῶν, πού δὲν ἀξίζει νὰ τὴν ἀναλύσουμε, συνδέει τὸ ὄνομα Βλάχοι μὲ τοὺς φελλάχους τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς Ρωμαιοκρατίας τῆς ὅμως, καθὼς ὁ ἴδιος γράφει, τὸ φελλάχος σημαίνει γεωργός, ἀσχολία μὲ τὴν ὁποία εἶναι ξένοι οἱ Βλάχοι μας καθὼς καὶ οἱ ἐκλατινισθέντες ὁδοφύλακες τῶν Ρωμαίων.

Τέλος, γιὰ νὰ σταματήσω στὰ γιὰ τὸ ἴδιο θέμα ἀπὸ τὸν σύγχρονο Μετσοβίτη λόγιο Σκαφιδᾶ προτεινόμενα, ὅτι δηλ. «εἶναι προφανές, καθὼς γράφει, (Ἠπ. Ἔστ. 1961 σελ. 869) οἱ Ρωμαῖοι μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν κατάληψιν τῆς Ἠπείρου τὸ 168 π.Χ. ὄχι μόνον ἀποίκους ἀλλὰ καὶ στρατιωτικὴν φρουρὰν ἐγκατέστησαν εἰς τὴν θέσιν τοῦ σημερινοῦ Μετσόβου τόσον διὰ νὰ ἐπιτηρεῖ τὴν διάβασιν διὰ τοῦ ζυγοῦ καὶ τῆς Πολιτσίας ὅσον καὶ νὰ διευκολύνει τοὺς διερχομένους ἐκεῖθεν» καὶ ἀναφέρει τὶς ρωμαϊκὲς ὀνομασίες τῆς περιοχῆς παραδέχεται ὅμως ὅτι τὸ ὄνομα Μέτσοβο εἶναι σλαβικὸ (ἀπὸ τὸ Metska ἀρκούδα καὶ οβο τόπος ἢ συνοικισμὸς καὶ σημαίνει ὄλο ἀρκουδοχώρι) διατείνεται παρὰ ταῦτα, χωρὶς ἀποδείξεις, ὅτι «οἱ Βλάχοι ἦσαν ἐγκατεστημένοι ἐκεῖ κατὰ πολλὰ ἔτη ἐνωρίτερον», πρὸ δηλ. τοῦ 6-8 αἰῶνα, ἐποχῆς ἐγκατάστασης τῶν Σλάβων στὴν Πίνδο «καὶ εἶχαν δώσει, λέει, εἰς τὸν συνοικισμὸν τὸ ὄνομα Μίντσου ἢ Ἀμίντσου». Ἀπὸ τίς πιὸ πάνω ἀπόψεις, γιὰ τὴν καταγωγή τῶν Βλάχων πιὸ στέρεα θεμελιωμένες καὶ πειστικὲς εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μου αὐτὲς τῶν πρώτων δύο, Φιλητᾶ δηλ. καὶ Λαμπρίδη γιὰ τὴν ἐτυμολογία δὲ τοῦ ὀνόματος Βλάχος ἢ πιὸ σωστὴ καὶ βάσιμη εἶναι αὐτὴ τοῦ Χρ. Φιλητᾶ γνωστοῦ Δάσκαλου τοῦ Γένους, ὅπου σὲ ἀναφορὰ του περὶ Βλάχων ἀνέκδοτη γράφει: «Βλάχοι δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ἢ λέξις Vlak ἢ Walahes, δι' ὧν οἱ Σλάβοι γείτονές των συνηθίζουν νὰ σημαίνουν τὰς λατινικὰς φυλὰς ἐν γένει καὶ κατὰ μέρος τοὺς Ἰταλοὺς».

Κατὰ τὸ πρῶτο λοιπὸν μισὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνα οἱ Βλάχοι κατακλύζουν τὴ Θεσσαλία ἔτσι πού στίς πηγὲς ἀπὸ τίς ἀρχὲς ἀκόμα τοῦ ἴδιου αἰῶνα νὰ

ἀναφέρεται ὡς Μεγάλη Βλαχία ἐπὶ Σερβοκρατίας ἀπλῶς ὡς Βλαχία καὶ λίγο ἀργότερα σὰν ἢ ἐν Ἑλλάδι Βλαχία σὲ διάκρισὴ τῆς ἀπὸ τὴν πέραν τοῦ Δούναβη ὁμώνυμη χώρα. Ἦδη ὁ νόθος γιὸς τοῦ Δεσπότη τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Β΄ Ἰωάννης θὰ ἠγηθεῖ στὸ πλευρὸ τοῦ πατρὸς του τμήματος Θεσσαλῶν Βλάχων ἐναντίον τοῦ στρατοῦ τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας μὲ διοικητὴ τὸν Ἰωάννη Παλαιολόγο, τῆ νύχτα δὲ πρὸ τῆς μάχης τῆς Πελαγονίας (τέλος Ἰουνίου 1259) θὰ λιποταχτήσῃ γιὰ τὴν ἀντιπάθειά του πρὸς τοὺς Φράγκους συμμάχους τοῦ πατρὸς του, πρὸς τοὺς ἀντιπάλους μὲ τοὺς Βλάχους του καὶ θὰ προσφέρει σ' αὐτοὺς τὶς ὑπηρεσίες του. Τὸ ἴδιο θὰ κάνει, θὰ φύγῃ δηλ. καὶ ὁ πατέρας του ἀφήνοντας μόνους τοὺς Φράγκους, λεία στὸν Παλαιολόγο. Ὁ ἴδιος Ἰωάννης, ποὺ εἶχε Θεσσαλὴ γυναῖκα καὶ πολὺ ὁμορφὴ μάλιστα, θὰ κτίσῃ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Πορτοπαναγίας τὸ 1283 στὰ Τρίκαλα, ὅπου εἶναι ζωγραφισμένος αὐτὸς καὶ ἡ γυναῖκα του Προσθέτω, πῶς ὁ ἠττημένος στρατὸς τοῦ Γουλ. Βιλαρδουίνου κρίθηκα τῆς Ἀχαΐας καὶ γαμπροῦ τοῦ Μιχαὴλ δεσπότη τῆς Ἠπείρου συμμάχου δὲ τοῦ τελευταίου, γυρίζοντας πρὸς τὸν Μορηὰ θὰ πέσει στὰ χερία τῶν Βλάχων ληστῶν τῆς Θεσσαλίας καὶ λίγοι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς στρατιῶτες του ἐγλύτωσαν τὸν θάνατο. Λίγο ἀργότερα καὶ στὸ χωριόβουλο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου ἐνδιαφέρον τὴν Μητρόπολη τῶν Γιαννίνων (Ἰούνιος 1321), μνημονεύονται Βλάχοι κολῆγοι στὴν περιοχὴ τῆς ἴδιας Μητρόπολης ἀνήκοντες καὶ ἀποδιδόμενοι σ' αὐτὴν καθὼς «στίχοι Βλάχων οἱ Μουτζάδες, Κολονιάτης Βλάχος μετὰ τῶν συστίχων αὐτοῦ, στίχοι τρεῖς βλάχων τοῦ Χαλκέα». Τοὺς στίχους ἐρμηνεύει ὁ Ἀρβαντινὸς σὰν «Βλάχων ζευγολατῶν δουλοπαροίκων» καὶ πιὸ κάτω στὸ ἴδιο κείμενο: «Τὸ ἡμισυ τοῦ χωρίου Λοζετσίου σὺν τῇ ἐκεῖσε ἀγορᾷ τοῦ Κασιανοῦ Βλάχων καπνοὶ εἴκοσι σὺν τῷ Βησσωτᾷ καὶ τῷ Λιγερωῷ». Τέλος «διορίζεται ἡ βασιλεία μου, γράφει, ἵνα καὶ πάλιν κατέχει ἡ αὐτὴ ἀγιωτάτη ἐκκλησία τὸ δηλωθὲν χωρίον τὴν Σουχάν (ὑπάρχον στὴν ἐπαρχία Ἀργυροκάστρου) ἀνενοχλήτως καὶ ἀδιασείστως μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἀστρατεύτων Βλάχων καθὼς κατήχето καὶ πρότερον». Ἀλλὰ δὲν κατέχουν μόνον, καθὼς εἶπα, τὴ Θεσσαλία οἱ Βλάχοι καὶ ἀρκετοὶ διαβιοῦντες ἤδη στὴν περιοχὴ τῶν Γιαννίνων ἀλλὰ καὶ τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου, ὅπου συμμαχοῦν ἀργότερα μὲ τοὺς Μαλακασαίους Ἀρβανίτες ἐναντίον τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου. Σὲ μιὰ μάλιστα ἀποτυχημένη ἐπίθεσή τους, καὶ Βούλγαροι μαζί, ἐναντίον τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Δεσπότης Θωμᾶς Πρελοῦμπος συνέλαβε πολλοὺς αἰχμαλώτους «καὶ τοὺς μὲν Ἀλβανίτας πρὸς τὸν λαὸν διεμέριζεν πρὸς κυβέρνησιν τοὺς δὲ Βουλγάρους καὶ Βλάχους ρινοτομεῖν αὐτοὺς ἠρετίσατο», καθὼς λέει τὸ χρονικόν.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο ἐκτεταμένης ἐπιμιξίας με-

ταξὺ Βλάχων καὶ Ἀλβανῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἐπήλυδων στὴν περιοχὴ μας. Τρανὴ ἀπόδειξη δὲ τούτου ἀποτελεῖ ὁ ἀναφερόμενος φύλαρχος Μπογκόης ὁ «Σερβοαλβανιτοβουλγαρόβλαχος», καθὼς λέγεται, «ὅστις μετ' ὀλίγας ἡμέρας (1399 Ὀκτωβρ. 29) ἐπιπηδᾷ κατὰ τοῦ Σγούρου (ἀδελφοῦ τοῦ Ἀλβ. Σπάτα) καὶ τοῦτον ἐκ τῆς Ἄρτης ἐκδιώκει, κατὰ τὸ ἴδιο χρονικόν. Τέλος, ἐποικήσεις Βλάχων στὴν εὐρύτερη περιοχὴ μας ἐκτὸς ἐκείνων τῆς Πίνδου ἔχουμε παλιότερα μὲν στὴν ἐπαρχία Κουρέντων καὶ στὸ χωριὸ Βλαχάτονο (Βλαχοκάτουνο, δηλ. σταθμὸς ἢ κατασκήνωση Βλάχων) «ὅπερ, — καθὼς γράφει ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 27)— ἄλλοτε ὑπὸ μόνης βλαχικῆς φυλῆς κατὰ τινὰς τῆς μονῆς Ζαγόριανης σημειώσεις κατωκεῖτο» στὴ νεώτερη δὲ ἐποχὴ καὶ κατὰ τὰ μέσα τῆς περασμένης ἑκατονταετηρίδας ἰδρύθηκε ἀπὸ Ἑλληνοβλάχους καὶ Ἀρβανιτοβλάχους ἀπὸ τὸν Σουλτάνο Ἀβδούλ Μετζήτ τὸ χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου, πού φέρνει τὸ ὄνομα του (Μετζητιέ) καθὼς καὶ τὸν ἐποικισμό τῆς πυρπολημένης τὸ 1912 ἀπὸ τοὺς Τούρκους Πογδόριανης, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἰδρυσαν πρὸ κάτω στὴ θέση Καλύβια νέο συνοικισμό, ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάτω Πογδόριανη ἀπὸ τοὺς ἴδιους οἱ δὲ Βλάχοι «οἱ διαμένοντες ἐν τοῖς καλύβιαις τῆς Πογδόριανης καὶ παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς Βελλᾶς ἐν ὥρᾳ χειμῶνος» συνοίκησαν τὴν καμένη Πογδόριανη μὲ τὸ ὄνομα Ἄνω Πογδόριανη ἢ Βλαχοπογδόριανη, (Τ. Ἄνω καὶ Κάτω Παρακάλαμος). Πᾶσαι δὲ αἱ οἰκογένειαι (τῶν Βλάχων αὐτῶν) σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ὁμιλοῦσι καὶ ἑλληνιστὶ καὶ ἄφατον πρὸς ἐπομίμῃσιν τῶν Ἑλλήνων πλὴν τῶν Ἀλβανοβλαχικῶν ἔχουσιν ἔφεσιν. Διὸ καὶ πάσης προπαγάνδας τὰς προτάσεις ἀπορρίπτουσιν ἐπιβλαβεῖς αὐτὰς θεωροῦντες», καθὼς γράφει ὁ Λαμπρίδης (Ε' σελ. 12). Προσθέτω ἀκόμα, πὼς οἱ Βλάχοι γενόμενοι χριστιανοὶ διετήρησαν, οἱ Ἡπειρωτὲς ὅσο ξέρω, τὴν πίστη τους καὶ μετὰ τὴν κατάκτηση πλὴν ἀλογίστων λεγόμενων Βλαχοτούρκων τοῦ χωριοῦ Βεντίστα τῶν Ἀγράφων προερχομένων κατὰ τὴν παράδοσιν ἀπὸ ἐξωμότες Καλαρυτιῶτες, παιδιὰ τοῦ παιδομαζώματος (Ν. Κούβαρᾶς 1961 σελ. 15 κ.κ.).

Κάποιοι ἐν τούτοις ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς Βλάχους μας κι αὐτοὶ ὀλίγοι εὐτυχῶς πρὶν καὶ μετὰ τὸ 1913 καὶ σὲ ὀρισμένα χωριά τῆς Πίνδου ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν Κατοχὴ ὄργανα τῆς Ρουμανικῆς προπαγάνδας καὶ ὑπὸ τὴ σκέπη τελευταῖα τῶν καταχτητῶν κινήθηκαν μὲ σκοποὺς ἀποκοπῆς καὶ τῶν ἄλλων ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ οἰκογένεια ἢ ἀνθελληνικὴ ὁμῶς κίνησή τους δὲν βρῆκε μεταξὺ τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τῶν ὁμοφύλων τους ἀπήχηση καὶ ἀπότυχε παταγωδῶς, οἱ δὲ πρωταῖτιοι ἐχάθησαν κακὴν κακῶς.

γ) Ἀλβανοί. Κατὰ τὰ πρῶτα πενήντα χρόνια τοῦ ΙΔ' αἰῶνα οἱ Ἀλβανοὶ ἄρχισαν γιὰ πρώτη φορὰ νὰ παίζουσαν ἓνα σπουδαῖο ρόλο στὴν ἱστορία

τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Ἡ Ἀλβανία δὲν μπόρεσε ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα κι ὡς τὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας νὰ σχηματίσει ἓνα ἐνιαῖο κράτος καὶ ἡ ἱστορία τῶν Ἀλβανῶν ὑπῆρξε πάντοτε τμῆμα τῆς ἱστορίας κάποιου ξένου λαοῦ. Ἐσωτερικὰ ἦταν διηρημένοι σὲ μικρὲς αὐτόνομες φυλές (πατριές) τῶν βουνῶν, ἐνῶ τὰ ἐνδιαφέροντά τους ἦταν ἀποκλειστικὰ τοπικὰ. Κατάγονται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἰλλυριοὺς καὶ κατοικοῦσαν στὸ Δ. Τμῆμα τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου πρὸς τὶς ἀκτὲς τῆς Ἀδριατικῆς ἢ γλώσσα τους δὲ ἔχει πολλὰ λατινικὰ στοιχεῖα ἔτσι πὺν μερικοὶ εἰδικοὶ νὰ τὴν ὀνομάζουν γλώσσα μισο-ρωμαϊκῆ. Ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν λαὸς χριστιανικὸς ὁ δὲ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου Ἀναστάσιος ὁ Α΄ καταγόμενος ἀπὸ τὸ Δυρράχιο, δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦταν Ἀλβανός, πιθανὴ εἶναι ἐπίσης ἢ ἀπὸ τὴν Ἀλβανία καταγωγὴ τῆς οἰκογένειας τοῦ Μεγάλου Ἰστουνιανοῦ. Μεγάλες ἐθνογραφικὲς μεταβολές σημειώθηκαν στὸν πληθυσμὸ τῆς Ἀλβανίας καὶ τοὺς Ε΄ καὶ Στ΄ αἰῶνες μὲ τὶς βαρβαρικὲς σ' αὐτὴ ἐπιδρομές. Οἱ ἴδιοι Ἀλβανοὶ κατακτῆθηκαν κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἀπὸ τοὺς Σλάβους, ἔπειτα ἔγιναν ὑποτελεῖς τοῦ Βυζαντίου, κατόπι τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας τοῦ Συμεῶνα. Γιὰ πρώτη φορὰ τὸ ὄνομα Ἀλβανοὶ σὰν γενικὴ ὀνομασία ὄλου τοῦ λαοῦ παρουσιάζεται στὶς Βυζαντινὲς πηγές τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνα μετὰ τὶς Νορμανδοβυζαντινὲς συγκρούσεις, πὺν σημειώθηκαν στὴ βαλκανικὴ χερσόνησο, ὅπου οἱ ἴδιοι συμμαχοῦντες μὲ τὸν Ροβ. Γουσταρδο δούκα τῆς Ἀπουλίας καὶ τὸ γιὸ τοῦ Βοημοῦνδο ἐμφανίζονται μπροστὰ στὰ Γιάννινα. Ἦδη ἢ Ἄννα ἢ Κομνηνὴ στὴν Ἀλεξιάδα τῆς (1081 π.Χ.) μνημονεύει τὰ Ἀλβανα γεωγραφικὴ ὄρεινὴ περιοχὴ ἀνατολικά τοῦ Δυρραχίου καὶ τὸ Βυζαντινὸ στρατιωτικὸ διοικητὴ τῆς τὸν Κομησκόρτη λεγόμενον καὶ τοὺς Ἀρβανίτες κατοίκους των. Ἀπὸ τὴν ἴδια ἐποχὴ παίρνουν μέρος σὲ ἐπαναστάσεις κατὰ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ὡς δὲ τὰ μέσα τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνα ἐξαπλώνονται πότε μὲ τὰ ὅπλα καὶ πότε εἰρηνικὰ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα ὡς τὴν Πελοπόννησο καὶ τὰ παρ' αὐτὴν νησιά. Κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Λατινικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῶν πρώτων Παλαιολόγων οἱ Ἀλβανοὶ βρέθηκαν διαδοχικὰ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, τῆς Β΄ Βουλγαρικῆς Αὐτοκρατορίας, τὴν Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας ὑπὸ τὸν Ἰωάννη Βατάτση καὶ τελικὰ τοῦ Καρόλου ντ' Ἀνζοῦ, πὺν τιτλοφόρησε τὸν ἑαυτὸ του Βασιλέα τῆς Σικελίας καὶ Ἀλβανίας. Κατὰ τὴν τέταρτη δεκαετία τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνα λίγο πρὶν τὸ θάνατον τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου (1328-1341) ὁ Στέφανος Δουσάν κατέλαβε τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τῆς Ἀλβανίας.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ καὶ μετὰ τὸ θάνατον τοῦ τελευταίου (1355) ἄρχισε μιὰ ἔντονη κίνηση τῶν Ἀλβανῶν πρὸς Νότον κατ' ἀρχὴν στὴ Θεσσαλία. Ἀργότερα ὅμως ἐπεκτάθηκε κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνα σ' ὅλη τὴ Νότια Ἑλλάδα, τὴν Ἀττικοβοιωτία, τὴν Πελοπόννησον, καθὼς εἶπα, καὶ τὰ νησιά τοῦ

Ἀργοσαρωνικοῦ. Καθὼς καὶ παραπάνω εἶπαμε, ὁ ἴδιος Δουσάν εἶχε διορίσει εὐθὺς μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Ἠλείου καὶ τῆς Αἰτωλίας ὅλης δεσπότη τους τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸ τοῦ Συμεών, γνωστότερο μὲ τὸ ἐπίθετο Οὐρεσης μὲ πρωτεύουσα τὴν Ἄρτα. Ἐπωφελούμενος ὅμως τὸ θάνατο τοῦ πρώτου, ὁ πρῶτος Δεσπότης Νικηφόρος ὁ Β΄, γαμπρὸς τοῦ αυτοκράτορα Ἰωάν. τοῦ Κατακουζηνοῦ εὐρισκόμενος τότε στὴν Πόλη, ἦλθε στὴν Ἄρτα καὶ ἀφοῦ ἔδιωξε τὸν Συμεών καὶ γαμπρὸ τοῦ ἀπὸ τὸ Δεσποτάτο «ὅστις ἐν τῇ Καστορίᾳ τὴν οἴκησιν ἐποιήσατο» ἀνέκτησε τὴν πατρικὴ του κληρονομία «αὐτὸς δὲ πᾶσαν περιζώνηται τὴν ἀρχήν», καθὼς λέει καὶ τὸ Χρονικό. Θέλοντας δὲ νὰ διώξει ἀπὸ τὴν Αἰτωλία τοὺς Ἀρβανίτες, ποὺ τὴν κατεῖχαν ἤδη, «καὶ βουλόμενος δὲ ἐπισυνάξει καὶ πρὸς τὰς ἰδίας κληρονομίας ἀποκαταστήσει τοὺς Ρωμαίους πάντας ἐξορίστους εὐρῶν ἐκ τῆς τῶν Ἀλβανιτῶν δυστροπίας καὶ κακογνωμίας», ἦλθε σὲ σύγκρουση μὲ τοὺς τελευταίους καὶ τὸν ἀρχηγὸ τους Κάρολο Τόπια καὶ ἀνέτοιμος ὄντας πιάνεται σὲ μάχη κατὰ τὴν πόλη Ἀχελῶο μετὰξὺ Αἰτωλικοῦ καὶ Ἀγγελόκαστρου καὶ σκοτώνεται, ἀφοῦ ἠγεμόνευσε τρία χρόνια καὶ κάτι (1358).

Ἐπειτα λοιπὸν ἀπ' αὐτὰ ξαναγυρίζει ὁ Συμεών στὴν ἔδρα τοῦ Δεσποτάτου καὶ παραχωρεῖ τὴν Ἄρτα καὶ Αἰτωλία στὸς Ἀρβανίτες Πέτρο Λιώσα καὶ Γκίνο Μπούα, γένος κατὰ τὸ Χρονικό καθαρὰ Ἀλβανικό, «μόνη δὲ ἢ τῶν Ἰωαννίνων πόλις οὐχ ὑπετάγη τῇ τῶν Ἀλβανιτῶν ἐπικρατεῖα, ἤτησαν δὲ οἱ κάτοικοί της αὐθέντην καὶ ἠγεμόνα δοθῆναι τούτοις» καὶ αὐτὸς τοὺς πρότεινε τὸ Θωμᾶ Προελοῦμπο Σερβοβυζαντινὸ πρίγκηπα, ποὺ τὸν δέχθηκαν ἀμέσως καὶ ἔστειλαν πρέσβεις στὰ Βοδενά, καθὼς εἶπαμε, νὰ τὸν πάρουν. Τέλος, ἦρθε στὰ Γιάννινα ὁ Θωμᾶς μὲ τὴ γυναῖκα του Μαρία Ἀγγελίνα Παλαιολογίνα «συνεπαγόμενος μεθ' ἑαυτοῦ καὶ στρατεύμα ἀναρίθμητον».

Σὲ λίγους ἀρχίζουν οἱ ἐπιδρομὲς τῶν Ἀλβανῶν ἐναντίον τῆς πόλης τῶν Γιαννινῶν καὶ τῆς περιοχῆς της «καὶ χρόνον πρὸς χρόνον ἰχνηλατοῦντες οὗτοι ἕωςιν αὐτῇ ἐσοδιάζουσιν χρόνους τρεῖς». Οἱ Μαλακασαῖοι, φυλὴ Ἀλβανικὴ ἀπὸ τὰ ΒΑ, οἱ Ζενεβισαῖοι ἀπὸ τὰ Β., οἱ Μαζαρακαῖοι τὸ ἴδιο ἀπὸ τὴ Δύση καὶ οἱ Λιώσας καὶ Σπάτας ἀπὸ τὸν Ν. λεηλατοῦν τὴν περιοχὴ. Μιὰ συμπεθεριά τοῦ Θωμᾶ μὲ τὸν Λιώσα θὰ ἀποτρέψει τοὺς Ἀρβανίτες «καὶ εἰς γαλήνην μικρὰν ἢ πόλις τῶν Ἰωαννίνων γίνεται ἀπὸ τῶν Ἀλβανιτῶν χρόνους πέντε».

Μετὰ τὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα οἱ Ἀρβανίτες ξαναρχίζουν τὶς ἐπιδρομὲς τους στὴν Πόλη καὶ τὸ Δεσποτάτο, πρὸ συχνῆς καὶ καταστροφικῆς. Σὲ μιὰ ἀπ' αὐτῆς τοῦ φυλάρχου τῶν Ἀλβανῶν Γκίνου Φράτα μὲ τοὺς Μαλακασαῖους ὁ Θωμᾶς τοὺς νικᾷ καὶ πιάνει τὸν πρῶτο αἰχμάλωτο καὶ ἄλλους μὲν ἀπὸ τοὺς ἐπιτεθέντας «κατέσφαξεν καὶ μετὰ τῶν ἀμαξῶν ἐτίθουν καὶ

ἔθαπτον τοὺς δὲ λοιποὺς εἰς φυλακὰς ἐδέσμει καὶ ἀπεμπόλει» (1377), καθὼς γράφει καὶ τὸ Χρονικό. Λίγο ἀργότερα σὲ ἄλλη ἐπιδρομή τους ἐναντίον τῆς πόλεως, οἱ Ἀρβανῖτες βοηθούμενοι ἀπὸ ἕναν Περάτη (κάτοικο ἴσως τοῦ χωριοῦ Πέραμα), πού τοὺς πέρασε μὲ τὴ βάρκα του ἀπὸ τὸ Νησί καὶ 200 ἀπ' αὐτοὺς μπαίνουν στὸ κάστρο καὶ πιάνουν τὸν πύργο, ἐνῶ πλῆθος πολιορκεῖ τὴν πόλη ἀπὸ τὴν ξηρὰ καὶ τὴ λίμνη. Ἀλλὰ κι αὐτὴ τελικὰ ὁ Θωμᾶς τὴν καταβάλλει τοὺς μὲν εἰσελθόντες στὸ κάστρο καὶ τοὺς εὕρισκόμενους στὸ νησί πιάνει αἰχμαλώτους τοὺς δὲ ἄλλους τρέπει σὲ φυγή. «Αἰμάτων γὰρ χύτρα ἦν τότε ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων» ὁ δὲ Θωμᾶς «τοὺς Ἀλβανίτας κακῶς καὶ ἀνηλεῶς αὐτοὺς ἐτυράννιζεν ὃς καὶ Ἀλβανιτοκτόνος ἐπεθύμει γενέσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι» (1379).

Τὸν ἴδιο χρόνο ἄλλη ἐπιδρομή τῶν Ἀλβανῶν ἀπὸ τὸν Σπάτα αὐτῆ τῆ φορά κατὰ τῆς πόλης καὶ τῆς περιοχῆς της «εἰς ἀφανισμόν τότε χωράφια καὶ ἀμπέλια πάντα πεποίηκεν ὁ δὲ Θωμᾶς τοὺς Ἀλβανίτας πάντοτε ἐτυράννει ἰσχυρῶς πότε μὲν κρημνῶν αὐτοὺς ἐκ τῶν πύργων, πότε δὲ καὶ τὰ μέλη αὐτῶν ἐκκόπτων ἢ καὶ ὀφθαλμοὺς ἐξορύττων πρὸς τὸν Σπάταν ὡς μικρὸν κανίσκιον ἔπεμπεν» κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ χρονικοῦ.

Οἱ ἐπιδρομὲς τῶν Ἀλβανῶν θὰ συνεχισθοῦν ἀδιάκοπες κατὰ τοῦ Δεσποτάτου καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη σ' ἕνα μάλιστα ἀπ' αὐτὰ (1380) ὁ Θωμᾶς θὰ συμμαχήσει μὲ τοὺς Τούρκους τοῦ ἀρνησίθρησκου Ἰσαήμ κατὰ τῶν Ἀλβανῶν, τῶν Μαζαρακαίων δηλ. καὶ τῶν Ζενεβισαίων, καὶ πάλι τὸ 1382 ἐναντίον τῶν Μαλακασαίων τῶν Ζενεβισαίων καὶ τοῦ Σπάτα ὡς τὸ 1384 Δεκεμβρίου 23, πού ὁ Θωμᾶς δολοφονεῖται ἀπὸ τοὺς σωματοφύλακές του. Ἀλλὰ καί μὲ τὸ διάδοχο τοῦ Θωμᾶ Ἰταλὸ Δεσπότη Ἰζαοῦ, οἱ Ἀρβανῖτες δὲν θὰ σταματήσουν τίς ἐπιδρομὲς ἐναντίον τῆς πόλης καὶ τῆς περιοχῆς της καὶ ἰδίως τῶν ὀπαδῶν τοῦ Σπάτα «ὃς πάλιν ἔδραμε εἰς τὰ Ἰωάννικα καὶ σκυλεύσας κούρση τινὰ ἐκάθησεν ἀπέναντι τῆς πόλεως καὶ οἱ Μαλακασαῖοι ἀπέστησαν τὰ δὲ λήια φθείρουσι καὶ τοὺς ἀμπελῶνας ἀναροῦσι κ.λ.». Ὁ Ἰσαῦ ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ Σπάτα καὶ βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸν ἀναγκάζει νὰ φύγει. Ὁ Ἰσαῦ, πού στὸ μεταξὺ πέθανε ἡ γυναῖκα του καὶ χήρα τοῦ Θωμᾶ, «μετὰ χρόνου παραδρομὴν ἠναγκάζετο παρὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀρχιερέως καὶ πρὸς σύστασιν καὶ εἰρήνην τοῦ τόπου καὶ μνηστεύεται τὴν θυγατέρα τοῦ Σπάτα Εἰρήνην καλουμένην» καὶ ἠμέρεψε μὲν ὁ Σπάτας, ἀλλὰ ἄλλοι Ἀρβανῖτες ὑπὸ τὸν Γκιόνη Ζενεβίση ἐπιχειροῦν νέα ἐπιδρομή κατὰ τοῦ Δεσποτάτου. Ὁ Ἰσαῦ τὸν καταδιώκει, ἀλλὰ «θέλων διελθεῖν πρὸς τὰ μέρη τῆς Δίβρης ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτοὺς γνόφος καὶ θύελλα καὶ ὁ Γκιόνης ἀκολουθῶν αὐτοὺς κατὰ κράτος, νικᾷ καὶ εἰς χεῖρας αὐτοῦ ὁ Δεσπότης ἐξέδοτο» (1399). Ἀπὸ τὰ χεῖρα τῶν Ἀλβανῶν θὰ ἐλευθερώσουν τὸ Δεσπότη οἱ συγγενεῖς του τῆς Φλωρε-

ντίας, ἀφοῦ πληρώσουν 10.000 φλουριά γιὰ λύτρα γιὰ νὰ ἐπιστρέψει μετὰ πολλές περιπέτειες στὰ Γιάννινα. Σὲ λίγο θὰ πεθάνει ὁ Ἰσαῦ καὶ διάδοχό του θὰ καλέσουν οἱ Γιαννιώτες τὸν Κάρολο Τόκκο Ἰταλὸ κι αὐτόν. Ὡσπου νάρθει ὁμως ὁ νέος Δεσπότης καὶ νὰ πάρει τὴν ἐξουσία, οἱ Ἀρβανίτες μὲ τὶς ἐπιδρομὲς καὶ τᾶλλα κινήματά τους ἐξακολουθοῦν νὰ ἀναστατώνουν τὴν περιοχὴ. «Τὰ Ἄλβανα, γράφει Γιαννιώτης χρονικογράφος στὸ Χρονικὸ τῶν Τόκκων, ἀπίστησαν, ὁ τόπος ἀνακατώθη, ἕνας τὸν ἄλλον κούρσευε τοὺς δρόμους ἐκρατοῦσαν», ὥσπου ἦλθε ἐπὶ τέλος ὁ νέος Δεσπότης. Αὐτός, δραστήριος καθὼς ἦταν, κατόρθωσε νὰ ἀπαλλάξει τὸ Δεσποτάτο ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν Ἀλβανῶν ἔδιωξε δὲ καὶ τοὺς τελευταίους ἀπὸ τὴν Ἄρτα, σκοτώνοντας τὸν ἀρχηγό τους Μουρίκη Σγοῦρο (1418) καὶ τὴν Αἰτωλία καὶ κατευθύνθηκαν οἱ Ἀρβανίτες πρὸς Νότο τὴν Πελοπόννησο, τὰ νησιά τοῦ Ἀργοσαρωνικοῦ καὶ τὴν Ἀττικοβοιωτία, ὅπου καὶ ἐγκαταστάθηκαν πλῆθος δὲ τοπωνύμια τῶν περιοχῶν αὐτῶν καὶ ὀνόματα χωριῶν διασώζουν ἐκεῖνα φυλάρχων Ἀλβανῶν τῆς ἐποχῆς (Λιόσα, Σπάτα, Μπογιάτ, Μαλακάσι, Μαζαράκι κ.λ.).

Ἡ ἀθρόα κάθοδος τῶν Ἀλβανῶν στὴν Ἀττικὴ πρέπει νὰ τεθεῖ μετὰ τοῦ 1418 ἔτους καὶ τοῦ 1425, ὅπως μαθαίνουμε ἀπὸ ἔγγραφο τῆς Βενετ. Κυβέρνησης πρὸς τὸν στὴν Εὐβοία βασιλέα τῆς γιὰ τὸ ἀρξάμενο ρεῦμα ἀποικισμού τῶν Ἀλβανῶν στὸ νησί αὐτό. Στὰ αἷτια αὐτῆς τῆς καθόδου τῶν ἴδιων Ἀλβανῶν πρὸς Νότον πρέπει νὰ προστεθοῦν κατὰ κύριο λόγο ἡ φτώχεια, οἱ ἐμφύλιες μεταξὺ τους ἔριδες καὶ ἡ γενικὴ ἀναταραχὴ, ποὺ ἐπικράτησε τὴν ἴδια ἐποχὴ στὴ χώρα τους μετὰ τὴ Φραγκοκρατία, καθὼς καὶ ἡ προϋιοῦσα τοῦ Βυζ. κράτους παρακὴ. Νομάδες λοιπόν Ἀλβανοί, ποὺ πρῶτος εὐνόησε ὁ Στέφανος Δουσάν, φεύγοντας τὴν πενία καὶ τὶς ἀλληλοδιαμάχες καὶ ἀφοῦ τὸ ντόπιο στοιχεῖο εἶχε ἐξασθενήσει ἄρχισαν νὰ κατεβαίνουν ἀπὸ τὴ Μακεδονία καὶ τὴν Ἠπειρο γιὰ λεηλασία στὴν ἀρχή, ἔπειτα καὶ γιὰ μόνιμη ἐγκατάστασή τους στὸν τόπο. Ἡ προώθησή τους δὲν ἔγινε ἀπότομα, ἀλλὰ κατὰ μικρὰ καὶ ἀλλεπάλληλα κύματα. Ἡ ἐγκατάστασή τους μᾶλλον δὲν εἶχε ἐχθρικό χαρακτήρα, γιὰ τὸν τοῦ ἐποικισμοῦ τους σὰν λαὸς ποιμενικὸς τοὺς ἔκαναν σὲ ὄρεινὲς περιοχὲς καὶ ἀραιοκατοικημένες. Χρησιμοποιοῦνταν καὶ σὰν μισθοφόροι ἦταν δὲ εὐεργετικὴ ἀπὸ οἰκονομικὴ πλευρὰ ἡ ἐγκατάστασή τους. Ἡ συμβίωση ἀκόμα τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν τῆς Ἄρτας εἶχε γιὰ ἀρκετὲς 10ετηρίδες μᾶλλον εἰρηνικὸν χαρακτήρα μέχρις ὅτου τὴν κατέλυσε ὁ Δεσπότης Κάρολος Τόκκος ὡς ἀσυμβίβαστη μὲ τὴν ἐννομη τάξη. Ἡ ἀρχὴ δὲ τῆς κατάλυσης τῆς ἐξουσίας τῶν Ἀλβανῶν τοῦ 1405 ἀπὸ τὴν Ἄρτα εἶναι καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκδίωξής τους κι ἀπὸ τὴν Αἰτωλία καὶ ἡ μετανάστευσή της σὲ νοτιώτερες περιοχὲς, καθὼς εἶπα.

Προσθέτω, πώς κι ὁ βασιλιάς τῆς Ἀραγωνίας, καθὼς βγαίνει ἀπὸ ἔγγραφο μὲ χρονολ. 31/12/1382 —τὰ γράφει ὁ Λάμπρος αὐτά— ἀποδέχτηκε τὴν ἀπονομὴν διетуῶν ἀτέλειαν ὄλων τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν ὅσοι θὰ ἐγκαθίσταντο στὴν Ἀττικὴ κατὰ σύσταση τοῦ τοποτηρητῆ τοῦ Ροκκαβέρτη, ἐπειδὴ οἱ στὴ Θεσσαλία Ἀλβανοὶ βοήθησαν τοὺς Καταλάνους τῆς Ἀθήνας ἐναντία στοὺς Ναβαραίου. Ἐκτοτε ἄρχισε ἡ σποραδικὴ στὴν ἀρχή, πολυπληθέστερη κατόπι, ἐγκατάσταση στὴν Ἀττικὴ τῶν Ἀλβανῶν. Ἡ παραπάνω πρόσκληση ἐπανελήφθη πρὸς τοὺς ἴδιους καὶ ἀπὸ τοὺς Νέριο καὶ Ἀντώνιο Ἀτσαγιόλι. Μὲ τὴ διπλὴ τους ιδιότητα οἱ Ἀλβανοί, σὰν μαχίμων δηλ. καὶ γεωργῶν, ἦσαν περιζήτητοι ἀπὸ τοὺς κρατοῦντες τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τοὺς Βενετοὺς τῆς Εὐβοίας καὶ τοὺς Φλωρεντίνους τῆς Ἀττικῆς ἀλλὰ καὶ τοὺς Κατακουζηνοὺς καὶ τοὺς Παλαιολόγους στὴν Πελοπόννησο. Καθὼς δὲ λέει σὲ ἐπικήδειο λόγο του στὸ Δεσπότη Θεόδωρο ὁ αὐτοκρ. Μανουὴλ Παλαιολόγος «Δέκα χιλιάδες Ἀλβανοὶ ἐν ἔτει 1392 πανοικεῖ μετηνάστευσαν εἰς Πελοπόννησον».

Ἦταν λοιπὸν τόσο μαζικὸς ὁ ἀποικισμὸς τῶν Ἀλβανῶν στὴν πιὸ πάνω περιοχὴ καὶ κατὰ τὴ συγκεκριμένη ἐποχὴ —δὲν εἶχαν ἄδικο αὐτοὶ ποὺ χαρακτήρισαν τὴν καθόδὸν τους τὴν ἴδια σὰν καθοδὸν τῶν νεώτερων Δωριέων— ποὺ ὁ γνωστότατος Fallmegeyer θὰ γράψει στὸν Β' τόμο τῆς Ἱστορίας του τῆς Χερσονήσου τοῦ Μισρέως τὰ ὑπερβολικὰ καὶ ἐντελῶς ἀστήρικτα αὐτά: πὼς «ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ δευτέρου τετάρτου τοῦ ΙΔ' αἰῶνα οἱ Ἑλληνοσλάβοι, ποὺ κατοικοῦσαν στὴν Ἑλλάδα ἀντικαταστάθηκαν καὶ ἐκδιώχθηκαν ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς ἀποίκους» κατὰ τὴ γνώμη του δηλ. ἡ μεγάλη ἑλληνικὴ ἐπανάσταση, ποὺ ἐλευθέρωσε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ ὑπῆρξε στὴν πραγματικότητά ἔργο Ἀλβανικῶν χειρῶν. «Ἐὰν κανεῖς, συνεχίζει ὁ ἴδιος παρακάτω, ποὺ ταξίδευσε τότε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδιαίτερα στὴν Ἀττικοβοιωτία καὶ μέρος τῆς Πελοποννήσου καὶ εἶδε Ἀλβανοὺς ποὺ δὲν ἤξεραν καθόλου ἑλληνικὰ, ὀνομάσει τὴν χώρα αὐτὴ Νέα Ἀλβανία, δίδει ἀκριβῶς τὸ πραγματικὸ της ὄνομα. Οἱ περιοχὲς αὐτές, καταλήγει, ἔχουν τόσην σχέσιν μὲ τὸν ἑλληνισμὸν, ὅσην ἔχουν οἱ ὄρεινές περιοχὲς τῆς Σκωτίας μὲ τὸ Ἀφγανιστάν...».

Καὶ ξαναγυρίζουμε στὴν Ἠπειρὸ μὲ τὸν Κάρολο Τόκκο. Μετὰ λοιπὸν τὴν ἐκδίωξιν τῶν Ἀλβανῶν ἀπὸ τὴν Ἄρτα καὶ τὰ Γιάννινα ἔγιναν «μοναφεντία», «να συναχθοῦν ὅλοι οἱ Ρωμαῖοι τοῦ Δεσποτάτου, καθὼς λέει τὸ ἴδιο χρονικόν, κληρονομίες, κτήματα οἱ πάντες νὰ τὰ ἔχουν, ὅπου τοὺς ἔλειψαν καλὰ χρόνους διακοσίους». Κι ἔτσι «ἀπὸ τότε ἀνέβηκεν ἡ πόλις τῶν Γιαννίνων καὶ στέκεται καλύτερα ἀπὸ τὸν τόπον ὄλον».

Λίγο μετὰ τὴν ἔκλειψιν καὶ τοῦ Δεσπότη αὐτοῦ θὰ ἐπέλθῃ καὶ ἡ τουρκικὴ κατάκτησις καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς νεώτερῆς μας ἱστορίας.

Προσθέτω, πώς ὁ Χρ. Φιλητᾶς σὲ δημοσίευμα μεταθανάτιο στὴν ἐφ. «Φωνὴ τῆς Ἠπείρου» (φ. 37 τοῦ 1893) ἀναφερόμενο στοὺς Ἀρβανίτες, ἀφοῦ ἀναλύεται σὲ ὑποθέσεις διάφορες μὲ βάση ἀρχαίους συγγραφεῖς γιὰ τὴν καταγωγὴ τους, ἀναπόδεικτες βέβαια, καταλήγει στὸν Κατακουζηνό, ποὺ γράφει πῶς: «Οἱ Ἀλβανοί, ἀφοῦ ἐπλάκωσαν τὴν Ἠπειρον, ἀποχώρησαν ἀπὸ τὸ 1348 ἕως τὸ 1410 εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ὅπου ἔστησαν κατοικίαν...», καὶ στὸν Χαλκοκονδύλη, «ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ περὶ διαβάσεων εἰς τὸν Μωρέαν, ὅπου ἐκαλέσθησαν ὑπὸ τῶν Γραικῶν ὡς βοηθοί, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ Μωάμεθ τὸν Β΄ ἐπαπειλοῦσαν ἐκεῖνον τὸν τόπον» καὶ τέλος ὁ βεζύρης Τουραχάνης, διότι διήρπαξαν τὸν τόπον καὶ ἠχμαλώτισαν τὸν λαόν, τοὺς ἔδιωξαν ἀπὸ τὰς πεδιάδας τοῦ Μωρέως ἀμπώχνοντάς τους πρὸς τὸν Ταῦγετον καὶ τὴν Φολόην...».

Ἦδη ἀναφερθήκαμε στοὺς ξένους λαούς, ποὺ ἐπάτησαν τὸν τόπο μας. Ἄς δοῦμε τώρα καὶ σὲ ποιά σημεῖα τῆς περιοχῆς αὐτοὶ ἐγκαταστάθηκαν, κατοίκησαν δηλ. μόνιμα.

Καὶ γιὰ μὲν τοὺς Σλάβους φαίνεται, πῶς κατοίκησαν σ' ὅλη τὴν ἔκτασή της, ἀφοῦ ὀνόματα σλαβικὰ χωριῶν ὑπάρχουν ἀπὸ τὴν μίαν ἄκρη τῆς ὡς τὴν ἄλλη καὶ τὰ πιὸ περισσότερα ἀναλογικὰ στὴν ἐπαρχία Κόνιτσας, ὅπου μόνο 3-4 εἶναι ἑλληνικὰ τὰ δὲ ὑπόλοιπα ξενικὰ κι αὐτὰ στὴ μεγάλη τους πλειοψηφία σλαβικὰ. Οἱ ἐπὶλυθεὶς αὐτοὶ ἐγκατασταθέντες στὴν περιοχή μας Σλάβοι ἐξελληνίσθησαν ὅλοι ἐντελῶς καὶ μόνο τὰ τοπωνύμια αὐτὰ καὶ ὀλίγες λέξεις, τῆς λαϊκῆς γλώσσας, καθὼς εἶπαμε, θὰ εἶναι οἱ μόνοι μάρτυρες τῆς διαβάσεώς τους ἀπ' ἐδῶ.

Θὰ προσθέσω ἐδῶ, πῶς οἱ ἐγκατασταθέντες στὴν Ἀλβανία καὶ στὴν περιοχή μας Σλάβοι μιλοῦσαν βουλγαρικὰ καὶ ὅπως ἀπόδειξε γιὰ μὲν τὴν πρώτη ὁ ἱστορικός Salisef, ποὺ μελέτησε τὸ ζήτημα ἐπὶ τόπου καὶ ὅπως συμπεραίνει γιὰ τὴ δεύτερη ὁ καθ. Stadmiller βασιζόμενος στὶς καταλήξεις τῶν σλαβικῶν τοπωνυμίων μας. Κι ἀκόμα, πῶς μετὰ τὸν 8ον αἰῶνα δὲν ἔχουμε ἀποδείξεις γιὰ ἐγκατάσταση Σλάβων στὸν τόπο μας ἀκόμα καὶ κατὰ τὶς μεγάλες βουλγαρικὲς ἐπιδρομὲς τοῦ 10ου αἰῶνα ὑπὸ τοὺς Τσάρους Συμεὼν (886-927) καὶ Σαμουήλ (976-1016). Μάλιστα ὁ πρῶτος θὰ ἀφαιρέσει ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ὅλες τὶς δυτικὲς περιοχὲς τῆς ἀνάμεσά τους καὶ ἡ Ἠπειρος, ποὺ θὰ ἀποτελέσουν ἀπὸ τὸ 904 ἐπαρχία τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας δημιούργημά του ἡ δὲ Ἀχρίδα θὰ γίνῃ βουλγαρικὴ ἀρχιεπισκοπὴ στὴν ὁποία ὑπήχθησαν γιὰ ἀρκετὰ χρόνια ἢ καὶ αἰῶνες οἱ ἐκκλησίαι τῆς περιοχῆς μας. Τὴν ἀρχιεπισκοπὴ αὐτὴ θὰ διατηρήσει καὶ ὁ Βασίλειος ὁ Β΄ ὁ Βουλγαροκτόνος μετὰ τὴν κατάληψη τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους (1018 μ.Χ.) σὰν αὐτοκέφαλη τιτλοφορούμενη ὡς Ἀχριδῶν καὶ πάσης Βουλγαρίας ὥρισε δὲ μὲ τρία διατάγματα περισωθέντα τὶς σ' αὐτὴν

υπαγόμενες έπαρχίες. Τὰ Γιάννινα μάλιστα μικρή και ἄσημη τότε έπισκοπή (1020 μ.Χ.) υπάγονταν σ' αὐτήν τήν ἀρχιεπισκοπή Ἀχρίδος. Ἡ ἴδια ἀρχιεπισκοπή κατά τόν ΙΓ' αἰώνα εἶχε ὑπό τήν δικαιοδοσία της τὸ μεγαλύτερο τμήμα τῶν Νότιων έπαρχιῶν μαζί και τῆς Ἡπείρου, πού εἶχε θέσει ὑπ' αὐτήν ὁ Βούλγαρος Τσάρος Σαμουήλ και πού διατήρησε ὁ Βασίλειος ὁ Β', καθὼς εἶπαμε, τὸ 1020 π.Χ. Οἱ Βλάχοι ἐγκαταστάθηκαν στὶς πλαγιές τῆς κεντρικῆς Πίνδου τὰ χωριά τους δὲ ἀνήκουν 17, ὅσο ξέρω, τὸν ἀριθμὸ και στὶς τρεῖς έπαρχίες Μαλακασίου, Ζαγορίου και Κόνιτσας στὴ συνέχεια ἀπὸ τὴ Μηλιά και τὸ Μέτσοβο ἢ τὴ Φούρκα και τὸ Δέντσικο ἐπὶ τοῦ Γράμμου — οἱ δὲ κάτοικοί τους εἶναι και σήμερα δίγλωσσοι, ὁμιλοῦν δηλ. τὴν κουτσοβλαχικὴ λεγόμενὴ και τὴν ἑλληνικὴ.

Κάποιων χωριῶν τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζαγορίου οἱ κάτοικοι ὁμιλοῦντες πρῶτα τὴν βλαχικὴ ἐξελληνίσθηκαν ἐντελῶς, ἀποβαλλόντες τὴν μητρικὴ τους γλῶσσα ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς. Τέτοια χωριά εἶναι ἡ Δόλιανη, ὅπου «βλαχικαὶ τινες οἰκογένειαι (διεσπαρμέναι πέριξ τῆς κωμοπόλεως ταύτης, συνωκίσθησαν ἐνταῦθα» και ἀφομοιώθηκαν, τὸ Δραγαί, ὅπου οἱ κάτοικοί του «συνάπτοντες ἐπιμιξίας και ἐπιγαμίας πρὸ τινῶν ἐτῶν (πρὸ δηλ. τοῦ 1870) μετὰ τῶν τοῦ χωρίου Λιασκοβετσίου συστήσαντες και διατηροῦντες δύο σχολεῖα ἀπεσκοράκισαν τὴν βλαχικὴν. Τὸ Μακρύνον, ὅπου ὁ πρῶην Ἰωαννίνων και Βελλᾶς (χωριανὸς) Ἰωαννίκιος συνήργησε τὰ μέγιστα ὑπὲρ ἐξοντώσεως τῆς βλαχικῆς γλῶσσῆς οὔσης ἐνταῦθα ἐν πλήρει παρακμῇ», τὸ Σκαμνέλι κ.λ.

Στὴ διάρκεια μάλιστα τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τῆς περασμένης ἑκατονταετηρίδας και τὶς πρῶτες τῆς παρούσας ἀναφάνηκαν κρούσματα ὕστερα ἀπὸ ἐντονη προπαγάνδα τῆς Ρουμανικῆς κυβέρνησης κατοίκων ρουμανιζόντων χωριῶν μεγάλα ἀποτελέσματα, καθὼς εἶπα, τὰ ὅποια μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον ἢ κατά τὴν διάρκειά του ἐξέλειπαν ἐντελῶς.

Οἱ δὲ Ἀρβανίτες ἐγκαταστάθηκαν ἀπ' ὅλη τὴν εὐρύτερη περιοχὴ μας ὄχι μόνον κατά τὴν έπαρχία Κουρέντων «και ἰδίως εἰς τὸ δυτικὸν αὐτῆς διαμέρισμα και τὰ παρακείμενα ὄπερ και ἐκ τῶν ἀλβανικῶν ὀνομάτων διαφόρων χωριῶν μαρτυρεῖται, οἷον Σούλι, Μπουτσαρᾶ, Μαζαράκι, Δελβινακόπουλο' πλὴν δὲ τούτων, συνεχίζει ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 26), και οἱ ἐξισλαμισθέντες εἰς τὰ χωρία Κρετσούνισταν, Ριάχοβον, Μπριάνιστα και Λίθινον ὠμίλουν ἀλβανιστὶ ὡς ἐξ ἀντιγραφῆς ἀποσπασμάτων τοῦ Κουβαρᾶ ἐξάγεται» μαζικὰ δὲ στὸ τμήμα Ντουσκάρας και τὴ σὲ συνέχειά του περιοχὴ τῆς Λάκκας Σουλίου τῆς έπαρχίας Τσαρκοβίστας και σ' ὄλο της τὸ μῆκος. Ἀπόδειξη τὰ πολλὰ ὀνόματα χωριῶν ἀλβανικῆς προέλευσης ἀλλὰ και σ' ὀρισμένα ἀπὸ τὰ χωριά αὐτὰ ἐξακολουθοῦσαν ὡς τελευταῖα, ἔστω οἱ γεροντότεροι, νὰ μιλᾶν ἀρβανίτικα. Οἱ ἐπήλυδες αὐτοὶ Ἀρβανίτες

κατὰ τὴν κάθοδό τους πρὸς τὴν περιοχὴ μας, περὶ τὸν ΙΔ΄, πιστεύω, αἰώ-
να θὰ ἀκολουθήσουν τὸ φυσικὸ δρόμο ποὺ ἀνοίγεται ἀπὸ τὴν κοιλάδα τῆς
Δρόπολης πρὸς αὐτὴ τὴ μεταξὺ τῶν βουνῶν Κασιδιάρη καὶ Μουργκάνας
συνεχόμενη, ὅπου δὲν ὑπῆρχαν κάστρα γιὰ ν' ἀνακόψουν τὴν πορεία τους,
ἀκριβῶς τὸν δρόμο, ποὺ ἀκολουθοῦν οἱ σημερινοὶ Ἀρβανίτες λαθρομετα-
νάστες, γιὰ νὰ εἰσέλθουν στὴ χώρα μας, θὰ διεισδύσουν κατόπι, ἀφοῦ πε-
ράσουν τὸν Καλαμᾶ, στὴν ἀπέναντι τῆς κοιλάδα τῆς Τίριας, παραποτάμου
αὐτοῦ τοῦ Καλαμᾶ, καὶ στὴ συνέχειά της πρὸς τὰ ΝΔ μεγάλη κοιλάδα τῆς
Λάκκας Σουλίου, ὅπου καὶ θὰ ἐγκατασταθοῦν καὶ σὲ δικά τους, κατὰ τὸ
πλεῖστο, χωριά.

Ὁ Λαμπρίδης, ποὺ γράφει τὰ «Μελετήματά» του ἀκριβῶς πρὸ 100 χρό-
νων, ὑπολογίζει μὲ βάση στατιστικὴ τῆς ἐποχῆς, ὅτι στὴν ἐπαρχία Γσαρ-
κοβίστας, καὶ ἰδιαίτερα στὸ τμῆμα τῆς τῆς Λάκκας Σουλίου κατοικοῦσαν
321 οἰκογένειες ἀλβανικῆς, τὶς ὁποῖες κατανέμει ἀριθμητικῶς στὰ χωριά τῆς
Σερζιανά, Μουσιωτίτσα, Δερβίζιανα, Ζόριστα, Γεωργάνου, Μπάλα, Κου-
κλέσι, Ρουσιάτσα, Παλιοχώρι Μπότσιαρη καὶ Ρωμανοῦ μὲ περισσότερες
στὸ χωριὸ Δερβίζιανα (80) καὶ λιγότερες στοῦ Ρωμανοῦ (3).

«Σημειωτέον, συνεχίζει ὁ ἴδιος Λαμπρίδης (Γ΄, σελ. 19-20), ὅτι ἐν
ἀρχαιοτέροις χρόνοις οὐ μόνον εἰς Κουκλέσι πάντες ἀλβανιστὶ ὠμίλουν
ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ τοῦ Βότσαρη καὶ Ρωμανοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον. Λεληθότως
ὅμως καὶ κατὰ μικρὸν ἐπῆλθεν καὶ αὐτῶν ὁ ἐξελληνισμός...». «Ἐκ πασῶν
ὅμως τῶν νῦν, συνεχίζει, ἀλβανικῶν οἰκογενειῶν μόνον εἰς Δερβίζιανα καὶ
Μουσιωτίτσαν ἀπαντῶσι γυναικῆς ἀγνοοῦσαι τὴν ἑλληνικὴν, εἰς Ζόριстан
ὅμως σπανίως εὐρίσκειται εἰκοσαέτις ἐξ ἑκατέρου τῶν φύλων γνωρίζουσα
τὴν Ἀλβανικὴν εἰς τὴν Μουσιωτίτσαν, καταλήγει, ἑλληνιστὶ ἄδουσι καὶ
μοιρολογοῦσι δὲν ἐννοοῦσι ὅμως τὴν σημασίαν τῶν λεγομένων, ἢ δὲ προ-
φορὰ αὐτῶν καὶ ἡ φωνὴ τσιαμικῆ...».

Ἀπὸ τοὺς ἐγκατασταθέντες στὴν ἴδια περιοχὴ Ἀρβανίτες, ὅλους χρι-
στιανοὺς «εὐάριθμοι, καθὼς γράφει πάλι ὁ Λαμπρίδης (Γ΄ σελ. 28), ἀπὸ
τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου αἰῶνος μετέβαλον θρήσκευμα, ἀνήρχοντο δὲ οὗτοι κα-
τὰ τινα σημείωσιν τῆς μονῆς Διχούνης εἰς 120 μόνον οἰκογενείας ἐξ ὧν
ἀνάμικτοι μὲν 7 εἰς Μπάλαν, 44 εἰς Δερβίζιανα, 33 εἰς Ζόριстан καὶ 3 εἰς
Κοπάνους, ἀμιγεῖς δὲ 35 εἰς Ζούλιαρην χωρίον διαλυθέν...».

«Στὸ χωριὸ μάλιστα Δερβίζιανα, γράφει ὁ ἴδιος παρακάτω, σώζονται
ἐρείπια ὀθωμανικοῦ τεμένους παρὰ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ χωριοῦ τούτου
ἐκκλησίαν καὶ εἰς Ζόριстан...». Ἐπεισόδιο ὅμως αἱματηρὸ μεταξὺ τῶν μω-
αμεθανῶν αὐτῶν τῆς Λάκκας Σούλι καὶ τῶν χριστιανῶν τῆς ἴδιας περιοχῆς
μὲ κεφαλὴ τὸν Σουλιώτη ὀπλαρχηγό τους Φῶτο Γούση, στάθηκε ἀφορμὴ
περὶ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνα νὰ συνασπισθοῦν ὅλοι οἱ τελευταῖοι ἐναντίον

τους «καὶ οὕτως ἐξ ἀπροόπτου καταληφθέντες τὴν πατρίδα αὐτῶν πτοηθέντες διὰ παντὸς ἐγκατέλειψαν» (I' σελ. 39-41).

Τέλος, μοναδική περίπτωση ἀλβανοφώνων στὴν εὐρύτερη περιοχή μας ἀναφέρεται τὸ χωριὸ Πληκάτι τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας εὐρισκόμενο στὶς βορεινὲς ἐσχατιὲς τῆς ἴδιας ἐπαρχίας παρὰ τὰ ἑλληνοαλβανικὰ σύνορα καὶ στὶς ἀνατολικὲς πλαγιὲς τοῦ Γράμμου, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι, τοῦλάχιστον οἱ γεροντότεροι, μιλοῦσαν ὡς τὰ χθές, καθὼς μαθαίνω, ἀρβανίτικα.

Σημείωση: Γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ πιὸ πάνω κεφαλαίου χρησιμοποίησα σὰν βοηθήματα τὰ ἐξῆς κυρίως ἔργα καὶ μελέτες: 1) Χρ. Φιλητᾶ «Οἱ Βλάχοι», ἐφ. «Φωνὴ τῆς Ἡπείρου», φ. 38/1893 καὶ 143 καὶ 144/1895. 2) Π. Ἀραβαντινοῦ, «Χρον. τῆς Ἡπείρου», Ἀθ. 1856, 3) Δημ. Σάρρου, «Ἀποστασία Διονυσίου κ.λ.», «Ἡπ. Χρον.» 1928, 4) Γ. Κορδάτου, «Μεγάλῃ Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδας», τ. VII, Ἀθ. 1960. 5) D. Nicol: «Τὸ Δεσποτᾶτο τῆς Ἡπείρου», «Ἡπ. Χρονικά» 1992, 6) Εὐ. Χρυσοῦ, «Συμβ. στὴν Ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου», «Ἡπ. Χρ.» 1981, 7) Γεωργ. Σούλης, Ἀθ. 1980, 8) Δ. Βρανούση, «Τὸ χρονικὸν τῶν Ἰωαννίνων», ΕΜΑΤ 12/1962). 9) Π. Φαυρίκη, «Συμβολὴ κ.λ.», «Ἀθηνᾶ», τομ. 40-41, 10) Πρακτ. Ἀκ. Ἀθηνῶν 1978. 11) Φ. Κουκουλέ: «Περὶ τῆς ὑποκ. καταλ. -ίτιν κ.λ.», «Ἑλληνικά» 4 (1931). 12) Ἰω. Λαμπρίδης, «Ἡπ. Μελετήματα», Ἰωαν. 1971. 13) G. Stedtmüller, «Τὰ προβλήματα κ.λ.», «Ἡπ. Χρ.» 1939. 14) Κ. Ἀμαντου, «Ἱστ. τοῦ Βυζ. Κράτους», τ. Α' Ἀθ. 1939. 15) Σπ. Λάμπρου, «Ὄνομα Ἀττικῆς», Ἐπ. «Παρνασσοῦ» 1891 σελ. 145 κ.κ. 16) Δ. Ζακυθινοῦ, «Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι», Ἀθ. 1945, 17) Ν. Βέη, «Ἐπιδοκίμια Βουλγάρων κ.λ.», «Ἑλληνικά» 1 (1928). 18) Ἰ. Πούλιου, «Ἡ ἐποίκησις τῶν Ἀλβανῶν κ.λ.», ΕΜΑ 3 (1912). 19) C. Schiro, «Τὸ Χρον. τῶν Τόκων», Ἰωαν. 1965. 20) Κ. Σάθα, «Ἑλλ. ἀνέκδοτα», Ἀθ. 1867, 21) Α. Κεραμοπούλου: «Βλάχοι - Προσφ. εἰς Στ. Κυριακίδην» - Θεσ. 1933-22) Κ. Θεσπρωτοῦ, «Γεωγρ. Ἀλβανίας κ.λ.», Ἰωαν. 1964-23) J. Koder, «Προβλήματα τῶν σλαβ. ἐποικήσεων κ.λ.», «Ἡπ. Χρον.», 1982 καὶ πολλὰ ἄλλα.

Ε' Τὰ πρωτότυπα ὀνόματα ἐπαρχιῶν τῆς περιοχῆς (Μαλακάσι- Ζαγόρι - Πωγώνι)

Μαλακάσι. Διάφοροι ἐρευνητὲς ξένοι καὶ δικοὶ μας ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπαρχίας. Πρῶτος ὁ Λαμπρίδης γράφει (Δ' σελ. 10), πὼς «τὸ Σμόκοβον, ἢ σημερινὴ δηλ. ἐπαρχία Μαλακασίου, κατὰ τὸ χρυσόβουλο τοῦ αὐτοκρ. Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ 1321 μ.Χ. ἀπολυθέντος ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἰωαννίνων ὄνομα σλαβικὸ «ἐκ τοῦ ὀνό-

ματος πατριᾶς ζουπάνου τινὸς Σμοκὸς (ποιμνιοστάσιον) Μοκός, οὗ τὸ ὄνομα διετηρήθη εἰς τὸ ὁμώνυμον χωρίον εἰς τὴν δεξιὰν τοῦ Πηνειοῦ ὄχθην καὶ κατὰ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα διαλυθέν». Τὸ Σμόκοβον, λοιπόν, ἀπὸ τοῦ 1321-1333 μετωνομάσθη Μαλακάσιον ἢ Μαλακάς ἐκ τοῦ ὀνόματος ἐτέρου ἡγέτου καὶ ἥρωος, ἐπισκιάσαντος τὴν πατριὰν τοῦ Σλάβου ἐκείνου Μοκός, βλάχου δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν καταγωγὴν (Male = πολὺ καὶ cach = τυρός, τυροκόμος, οὗ τὸ ὄνομα διετηρήθη ἐπίσης ἐν ὁμωνύμῳ χωρίῳ εἰς τὰς θετταλικὰς ὑπωρεῖας τοῦ Ζυγοῦ». Μὲ δυὸ λόγια ὁ Λαμπρίδης ἔχει τὴ γνώμη, ὅτι τὸ ὄνομα τῆς συγκεκριμένης ἐπαρχίας εἶναι βλάχικο. Ὁ ἀείμνηστος Γιώργος Σούλης γράφει, πῶς «οἱ Μαλακασαῖοι διακρίνονται ἀπὸ τοὺς Βλάχους σὰν Ἀλβανικὸ φῦλο μαζὶ δὲ μὲ τοὺς Μαζαρακαίους ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ Πέτρου Λιώσα ἀναφέρονται στοὺς πολέμους τοὺς ἐναντίον τῶν Δεσποτῶν τῶν Ἰωαννίνων Θωμᾶ Πρελούμπου (1366-1384) καὶ Ἰσαῦ Βουοντελμόντι (1385-1408)» καὶ μνημονεύει τὴν ἄποψη τοῦ Ρουμάνου φιλόλογου Caridan ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος Μαλακάσι, πῶς ὁ ἴδιος «θεωρεῖ τὸ τοπωνύμιον Μαλακάσι τῆς Πίνδου ἀλβανικὸν ἐκφράζει δὲ τὴν γνώμην, ὅτι ἡ περιοχὴ αὐτὴ κατεκείτο ὑπὸ Ἀλβανῶν νομάδων ἐτυμολογεῖ δὲ τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ Ἀλβανικοῦ malicatsheve (ὄρη τῶν ποιμνίων)» καὶ συνεχίζει ὁ ἴδιος Σούλης. «Ὁ Hahn ἐτυμολογεῖ ἐκ τοῦ βλάχικοῦ male (πολὺ) καὶ kach (τυρὸ) παρ' ὅ,τι θεωρεῖ τοὺς Μαλακασαίους Ἀλβανούς ὁ δὲ Wasmer ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐπιθέτου μαλακός ἢ ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ male cache, (πρὸβλ. ΠΣ. Αθ. 1980 σελ. 128-130). Ὁ Λάμπρος τέλος προγενέστερος τοῦ Γ. Σούλη, ἀφοῦ μνημονεύει τὴ γνωστὴ ἄποψη τοῦ Hahn, γνωματεύει, πῶς «ὁ ἴδιος Hahn παρατηρεῖ ὀρθῶς, ὅτι τὸ ἐν τῷ Ἠπειρ. Χρονικῷ ἀναφερόμενον γένος τῶν Μαλακασαίων ἀνήκει εἰς τὴν Ἀλβανικὴν φυλὴν καὶ συναναφέρεται μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀλβανοῦ φυλάρχου Λιώσα» καὶ προσθέτει: «τοῦ γένους τῶν Ἀλβανῶν Μαλακασαίων ἐνθυμίζουσι ἢ Ἄνω καὶ Κάτω Μαλακάστρα τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀλβανικοῦ Μπερατίου (Μαλακάστρα ἔγγρα (ἄγρια) γράφει ὁ Κοσμ. Θεσπρωτὸς - Γεωγρ. σελ. 21 — καὶ Μποῦτα (ἡμερη) δυτικοβόρεια τῆς Τοσκηρίας - πρωτ. τὸ Τεπελένι - Οἱ κάτοικοι ἄγριοι καὶ ἀπολίτιστοι ὅλοι Ἀλβανοὶ μουσουλμάνοι), ἡ ὁμώνυμη κώμη τοῦ Νομοῦ Τρικάλων, συνεχίζει ὁ Λάμπρος, ἢ ἐν τῇ Ἀττικῇ Μαλακάσσα τοῦ Δήμου Ὠρωπείων σώζουσα τὸν αὐτὸν τύπον τοῦ ὀνόματος, ὃν ἔχει καὶ τὸ ἐν τῇ Β. Ἀλβανίᾳ μεταξὺ Ἐλβασάν καὶ Τιράνων χωρίον ἀλλὰ καὶ τὸ πλῆθος τῶν Ἀλβανικῶν τοπωνυμίων τῆς Ἀττικῆς» (πρ. Σπ. Λάμπρου: Ὄνοματολ. Ἀττ. κ.λ. Παρν. ἐπ. Α' (1896) σελ. 187). Δηλ. ἔχει κι αὐτός, παρότι βλάχος, τὴ γνώμη, πῶς τὸ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας εἶναι μᾶλλον ἀλβανικό. Δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ συνταχθοῦμε κι ἐμεῖς μὲ τὴν πιὸ πάνω ἄποψη τῶν Σούλη καὶ Λάμπρου, πῶς τὸ ὄνομα τῆς

ἐπαρχίας εἶναι Ἀρβανίτικο, ἀφοῦ Ἀλβανοὶ ἦταν οἱ Μαλακασαῖοι, ἀλβανικὸ θὰ ἦταν καὶ τὸ ὄνομα τῆς περιοχῆς, στὴν ὁποία αὐτοὶ κατοικοῦσαν.

Προσθέτω τέλος, διορθώνοντας τὸν Λαμπρίδη, πὼς Σμόκοβο δὲν σημαίνει, καθὼς γράφει, ποιμνιοστάσιον οὔτε ἔχει σχέση μετὰ τὸ Μοκὸς ἀλλὰ παράγεται ἀπὸ τὸ σλαβικὸ σποκ πού θὰ πεῖ συκιά μαζί δὲ μετὰ τὴν τοπωνυμικὴ κατάληξη -οβο πού σημαίνει τόπο, θὰ πεῖ ὅλο τόπος μετὰ συκιές, τοπωνύμιο πού ὑπάρχει καὶ γνωστὸ μάλιστα στὴ Δ. Θεσσαλία.

Ζαγόρι: «Τὸ ὄνομα τοῦ τμήματος, γράφει ὁ Λαμπρίδης (Η' σελ. 33.4), ὅπερ καὶ Ζαγόρια λέγεται διὰ τὸ πολλὰ ἔχειν χωρία, εἶναι Σλαβικὸν καὶ σημαντικὸν τῆς φύσεως τοῦ τόπου καθιερωθὲν δὲ ὑπὸ τῶν ἐν Κουρέντοις ἐγκαταστάτων Σλάβων καὶ δηλοῦν ὑπερώρειαν ἢ χώραν ὄρεινὴν καὶ πρὸς τὰ ἄνω κειμένην ὅτε σύνθετον ἐκ τοῦ Ζα (πρός, ἐπὶ καὶ ὀπισθεν) καὶ γόρι (βουνόν, ὄρος)».

Στὴν πιὸ πάνω κατὰ πάντα σωστὴ ἐρμηνεία τοῦ Λαμπρίδη, γιὰ τὸ συγκεκριμένο τοπωνύμιο, θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω, πὼς οἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κουρέντων ἐγκατασταθέντες Σλάβοι καὶ μάλιστα τῶν Γραμμενοχωρίων, ὅπου καὶ σήμερον συναντοῦμε ὀνόματα σλαβικὰ οἰκογενειῶν τους, καθὼς Στογιάννος, Λέχος, Μπράτος, Ράντος, Ριτζέλης, Μπελορούτης, Μπελογιάννης κ.λ., τὴν περιοχὴν πού εἶναι πίσω ἀπὸ τὴν στα δυτικὰ τους ταπεινὴ ὄροσειρὰ Μεγαλόγγος (τὸ Ζαγόρι εἶναι ἀπὸ τὰ ἀνατολικά τους) τὴν εἶπαν Ζαγόριτσα ἢ Ζαγόρτσα (Za-goritse δηλ. πίσω ἀπὸ τὸ βουναλάκι), ὅπου καὶ ὁμώνυμο χωριὸν οἱ δὲ ἐν τῇ πεδιάδᾳ τοῦ Ἄνω Καλαμᾶ ἐγκατασταθέντες Σλάβοι τῆς ἴδιας ἐπαρχίας τὸ χωριὸν πού βρίσκεται πίσω ἀπὸ τὸ στα ἀνατολικά τους βουνὸν τῆς Λιγοψᾶς τὸ εἶπαν Ζαγόριανη, κάτοικοι δηλ. πού κατοικοῦν πίσω ἀπὸ τὸ βουνόν. Ἡ παραγωγικὴ κατάληξις -ιανη εἶναι πληθυντικὴ.

Χωριὸν ἀκόμη τῆς ἴδιας περιοχῆς καὶ μάλιστα στὴν ἐπαρχίαν Πωγωνίου μετὰ τὸ ἴδιο ἐπίρρημα σὰν πρῶτον συνθετικὸν τοῦ ὀνόματός του (Ζα) εἶναι τὸ Ζάβροχο (ὁμώνυμόν του χωριὸν διαλυθὲν καὶ στὸ ἠρωϊκὸν Σούλι), πού θὰ πεῖ πίσω ἀπὸ τὴν βουνοκορφὴν, ὅπως καὶ πράγματι εἶναι.

Περιοχὴν, τέλος, ἢ χωριὰ ἔχουμε, ὅσο ξέρω, στὴ Β. Ἠπειρὸν καὶ στὴν ἐπαρχίαν Τεπελενίου νότια τῆς Πρεμετῆς καὶ ἀνάμεσα στα βουνὰ Νεμέρτσικα καὶ Τσιαγιούπι, τὴν κοιλάδα τῆς Ζαγοριᾶς μετὰ τὰ πολλὰ χωριά της, τὴν κωμόπολιν τοῦ Θεσσαλικοῦ Πηλίου Ζαγορὰ καὶ Ζαγόρα καθὼς ὀνόμαζαν οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς τὴν νοτίως τοῦ Αἴμου χώραν μεταξὺ Σιδηρῶν Πυλῶν καὶ Δεβελτοῦ τὴν ὁποία ὁ αὐτοκρ. Ἰουστινιανὸς ὁ Β' παραχώρησε στοὺς Βουλγάρους (706 μ.Χ.) γιὰ τὴν δοθεῖσα σ' αὐτὸν βοήθεια ἐπανόδου τοῦ στὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου. Ἀργότερον ὀνομάσθηκε Ζαγορὰ ἐξ

αίτιας τῆς συνοριακῆς αὐτῆς περιφέρειας καὶ ὀλόκληρη ἡ Βουλγαρία. Οἱ συγγραφεῖς Χωνιάτης καὶ Νικ. Γρηγοράς ἀναγράφουν «ὁ ἄρχων τῆς Ζαγοράς (Βουλγ.) Ἰωάννης» καὶ σὲ ἀγιορειτικὸ ἔγγραφο ἀναφέρεται «ἐπὶ βασιλείας Ἀσάνη (Ἀσάν Β΄) κυροῦ Ἰωάννου τοῦ βασιλεύσαντος κατὰ τὴν Ζαγοράν» (Ἑλλην. 5 (1932) σελ. 927). Πλῆθος δὲ χωριά, πόλεις καὶ ἐπαρχίες κατὰ τὴ Βουλγαρία καὶ Σερβία ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν τὸ ἴδιο ὄνομα.

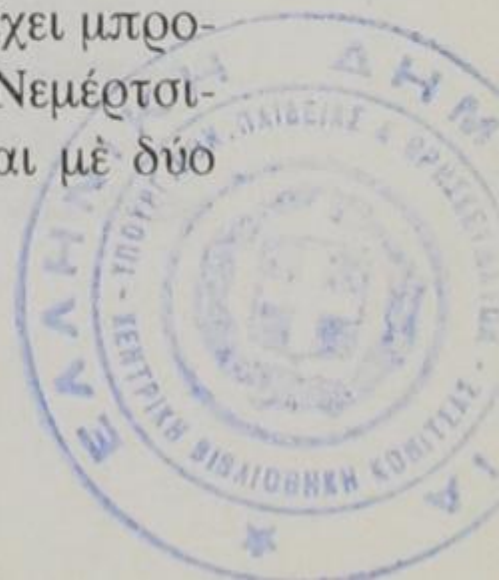
Πωγώνι: «Τὸ ὄνομα τοῦ τμήματος εἶναι σλαβικόν, γράφει στὸ Ζ΄ τεῦχος τῶν «Μελετημάτων» του (σελ. 16-8) ὁ Λαμπρίδης, ἀναφερόμενος στὸ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου, οὐχὶ ὁμως τόπου σημαντικοῦ, ὡς σημειοῖ ὁ Ἀλ. Πάλλης (Μελ. περὶ Ἡπειρ. σελ. 38), ἀλλὰ κύριον ἡγέτου ἐπήλυδος ἐγκαταστάσαντος αὐτόθι, ὅπερ οὐ μόνον ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ διετήρησε Πογώνη τὸ τμήμα τοῦτο ἀποκαλοῦσα ἀλλὰ καὶ οἱ κατακτητῆς οἱ ἀκριβεῖς οὗτοι τῶν Βυζαντινῶν ἀπομιμηταὶ Ναχιγὲ Πογώνη ἐπισήμως καὶ ἀνεκαθεν αὐτὸ ἀποκαλοῦντες. Πλὴν δὲ τούτων τὸ ὄνομα τοῦ ἐπήλυδος καὶ ἡγέτου διασώζεται κατὰ τὸ σῦνηθες καὶ εἰς τὸ χωρίον τοῦ Τμήματος Μπογοντσικὸν καὶ Μποτσικὸν συντομίας χάριν λεγόμενον προσαρτηθείσης τῆς σλαβικῆς καταλήξεως -ιτσικὸν πρὸς δήλωσιν τῆς μικρᾶς αὐτοῦ ταύτης ἰδιοκτησίας πρὸς ἀντίθεσιν ἴσως ἐτέρον μεγάλων. Ἡ δὲ μετατροπὴ τοῦ ὀνόματος Πογώνη εἰς Πογωνιανὴν ἀναντιρρήτως εἰς τὴν ἐξειδικιασμένην τῶν ἀρχιερέων ἐκείνων τάσιν πρὸς ἐξελλήνησιν τῶν ξένων τούτων ὀνομάτων διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὀφείλεται...».

Καὶ συνεχίζει πρὸς τὰς σκέψεις του ὁ καλὸς Λαμπρίδης γιὰ τὸ ἴδιο ὄνομα γνωματεύοντας, πὼς πόλις Πογωνιανὴ δὲν ὑπῆρχε, ψέγοντας μαζὶ καὶ τὸν λόγιον αυτοκράτορα Κων. Πορφυρογέννητο «ὅς καὶ εἰς μύρια ἄλλα σφάλματα τοιαῦτα ὑποπεσῶν» ποὺ στηρίζει τὴν εἶδηση. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ποὺ ὑποστηρίζουν τὴ γνώμη, ὅτι τὴν πόλις ἔκτισε ὁ Κων. Πωγωνᾶτος «διελθὼν ἐξ Ἡπείρου μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τῆς ἐν Σικελίᾳ στάσεως κ.λ.» μέμφεται. Καὶ ρωτᾷ: «Ἀλλὰ τίνος αυτοκράτορος ἐδόθη τὸ ἐπώνυμον καὶ οὐχὶ τὸ ὄνομα εἰς πόλιν ἢ ἀλλαχοῦ;». Πάντως παραδέχεται τὴν ἀπὸ τὴν Ἡπειρο διέλευση τοῦ ἴδιου αυτοκράτορα «ἰδρυσάμενου ἀναμφιβόλως, καθὼς γράφει, παρὰ τὴν τε Διπαλίτσαν, τὴν Λιτονιάβισταν, τὴν Βοτσάν καὶ ἀλλαχοῦ ἱερὰς μονὰς... ὥστε τὸ ὄνομα τοῦ τμήματος ἀποδίδουσιν εἰς τὸ ὑπογονάτιον (!) αὐτοῦ ὅπερ ἔφερε διερχόμενος ἐξ Ἡπείρου ἀφιέρωσε δὲ εἰς τὸν ναὸν τῆς παρὰ τὴν Διπαλίτσαν μονῆς». Ἀλλὰ ἂς ἀρχίσουμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐλέγχοντας τὶς γνώμες τοῦ Λαμπρίδη, ποιῆς ἀπ' αὐτῆς δηλ. εἶναι εὔστοχες καὶ ποιῆς ἄστοχες καὶ συνεπῶς ἀπορριπτέες.

Τὸ ὄνομα λοιπὸν τῆς ἐπαρχίας εἶναι ὅπωςδήποτε σλαβικόν, δὲν ὀφείλεται δὲ σὲ κύριον ὄνομα ἡγέτου λεγόμενου Πογώνη ἀλλὰ στὴ σλαβικὴ λέ-

ξη Μπογόνα σημαίνουσα άπανεμιά και χρησιμοποιούμενη και σήμερα ακόμα από το λαό καθώς υπάρχει σε άριθμό τοπωνυμίων στην περιοχή με το ίδιο περιεχόμενο. Έτσι Μπογόνα λέγεται χαμηλή και άπανεμη θέση στο χωριό Καπέσοβο Ζαγορίου. Άκόμα και το γνωστό μικροχώρι του Πωγωνίου Μπογοντσκό σκαρφαλωμένο σε έσοχή του βουνού Νεμέρτσικα άπανεμη παράγεται από την ίδια λέξη Μπογόνα και την υποκοριστική κατάληξη έπίσης σλαβική -σκό σημαίνει δέ ακριβώς μικρός τόπος άπανεμος ή καλύτερα άπογώνι. Ο καλός Λαμπρίδης έγνώριζε βέβαια τή σλαβική λέξη Μπογόνα (Η' σελ. 11) «τόπος, λείει, υπό του άνέμου προφυλαττόμενος» παρ ά ταύτα δέν μπόρεσε νά τή συνδέσει με το τοπωνύμιο Πωγώνι ή του Πογώνη, καθώς το γράφει ό ίδιος, έννοώντας το σαν κυριώνυμο τοπωνυμικό.

Άλλά και ό Πωγωνάτος ό αυτοκράτορας δέν πέρασε γυρίζοντας από τή Σικελία από την Ήπειρο, καθώς υποστηρίζει μαζί με άλλους ό Λαμπρίδης. «Ο θρύλος αυτός, γράφει ό γνωστός Γιαννιώτης ιστορικός Λ. Βρανούσης (Χρον. τής Ήπειρ. Ίωαν. 1962 σελ. (68), ότι δηλ. κατά παλαιάν παράδοσιν έπιχωρίαν ό Κων. Δ' ό Πωγωνάτος (668-685 μ.Χ.) έπανερχόμενος εκ Σικελίας διήλθεν έξ Ήπείρου έχει πιθανότατα τήν καταγωγήν εις τήν παρετυμολογικήν συσχέτισιν των Ήπειρωτικών τοπωνυμίων Πογόνι, Πογονιανή ή Πογονιανή κ.λ. προς το επώνυμον Πωγωνάτος. Τά ιστορικά δεδομένα όμως όχι μόνον δέν επιβεβαιώνουσιν τήν έξ Ήπείρου διέλευσιν του Πωγωνάτου αλλά και διά πολλούς λόγους τήν αποκλείουν. Άς προστεθῆ, καταλήγει, ότι επί τῆ βάσει δυτικῶν κυρίως πηγῶν ἠμφισβητήθησαν βασίμως και τὰ παραδιδόμενα υπό βυζαντινῶν χρονογράφων περί τῆς αυτοπροσώπου του Κων/τίνου Δ' εις τήν εκστρατείαν τῆς Σικελίας παρουσίας». Τέλος, το αναφερόμενο πάλι από τον Λαμπρίδη «ότι το όνομα του τμήματος (δηλ. τῆς έπαρχίας Πωγωνίου) αποδίδωσιν εις το υπογονάτιον (!) το θαυμαστικό είναι δικό του και πολύ καλά κάνει, πού θαυμάζει) αυτού όπερ έφερε διερχόμενος έξ Ήπείρου», βέβαια δέν οφείλεται σ' αυτό, αλλά στον πώγωνά του, τὰ γένια του δηλ., πού απέκτησε όταν γύρισε στη Βασιλεύουσα από τήν εκστρατεία του στη Σικελία, ένῶ όταν τήν ξεκίνησε νεώτατος ών δέν τὰ είχε. Σύμφωνα λοιπόν με τὰ παραπάνω, βγαίνει άβίαστο το συμπέρασμα και γνώση καθαρή, πώς το τοπωνύμιο Πωγώνι και όνομα τῆς γνωστῆς έπαρχίας δέν έχει καμμιά σχέση με τον Πωγωνάτο προήλθε από παλιότερη έτυμολογική συσχέτιση του όνόματος του αυτοκράτορα μ' αυτό είναι δέ ή σλαβική λέξη «μπογόνα» πού σημαίνει καθώς είπαμε, άπανεμιά όπως και πράγματι είναι όλη ή έπαρχία, άφου έχει μπροστά της από τὰ Βόρεια και σ' όλο της το μήκος το ψηλό βουνό Νεμέρτσικα τή Μερόπη του Πτολεμαίου και πρέπει συνεπώς νά γράφεται με δύο όμικρον (δηλ. Πογόνι).

**ΣΤ' Ὄνόματα χωριῶν τῆς περιοχῆς
συναντώμενα σὲ μεσαιωνικὰ κείμενα**

Σὲ μεσαιωνικὰ ἠπειρωτικὰ κείμενα συναντοῦμε μικρὸν σχετικὰ ἀριθμὸ ὀνομάτων χωριῶν τῆς περιοχῆς ὑπαρχόντων ἄλλων μὲν αὐτούσιων ἄλλων δὲ ἐλαφρῶς παραλλαγμένων. Τὰ κείμενα αὐτὰ εἶναι τὰ ἀκόλουθα, ἀπ' ὅσα ξέρω τουλάχιστον. 1) Χρυσόβουλο τοῦ αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρόνικου Β' Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου (1282-1328 μ.Χ.) ἀπολυθὲν τὸ 1319 ἔτος κατὰ μῆνα Φεβρουάριο καὶ ἐνδιαφέρον τὸ κοινὸ τῶν Γιαννίνων. 2) Δεύτερο χρυσόβουλο τοῦ ἴδιου αὐτοκράτορα ἐκδοθὲν τὸν Ἰούνιο τοῦ 1321 ἔτος καὶ ἐνδιαφέρον τὴν μητρόπολη τῆς ἴδιας πόλης. 3) Χρυσόβουλο τοῦ Δεσπότη τῆς Ἠπείρου Συμεὼν Παλαιολόγου τοῦ Σέρβου ἀπολυθὲν τὸ Γενάρη τοῦ 1361 καὶ ἐνδιαφέρον πάλι τὴν πόλη τῶν Γιαννίνων «ἐν μέρει». 4) Τὸ λεγόμενον «Χρονικὸ» τῶν Γιαννίνων ἀγνώστου χρονικογράφου τῆς ἐποχῆς γραμμένο τὸ 1385 5) Ἀποσπάσματα τοῦ χρονικοῦ τῶν Τόκκων ἀποτελοῦντος συνέχεια τοῦ προηγουμένου καὶ ἐμμετρο συνταγμένον τὸ 1411 ἀπὸ ἀνώνυμο συντάχτη, ἐπίσης Γιαννιώτη καὶ 6) Διάφορες ἐνθυμήσεις καὶ ἐπιγραφές ἠπειρωτικὲς ἀναφερόμενες στὴν ἴδια ἐποχή, δηλ. ὡς τὴν κατάκτηση τῆς πόλης μας ἀπὸ τοὺς Τούρκους (1430). Ἐντύπωση προξενεῖ τὸ γεγονός, ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν αὐτῶν εἶναι ὅλα ἢ στὴ μέγιστη πλειοψηφία τους ξενικά. Προσθέτω, πὼς τὰ τρία πρῶτα χρυσόβουλα δημοσιεύονται στὴν «Χρονογραφία» τοῦ Ἀραβαντινοῦ (Β' τόμ. Ἀθ. 1856 σελ. 294-315), τὸ «Χρονικὸ» τῶν Γιαννίνων ἀπὸ τὸν Λ. Βρανούση ΕΜΑ 12 (1962) σελ. 57-115 καὶ τὸ «Χρονικὸ» τῶν Τόκκων ἀποσπάσματά του ἀπὸ τὴν ΕΗΜ, Γιάννινα 1965.

Τὰ παραπάνω λοιπὸν κείμενα καὶ τὰ σ' αὐτὰ ἀναφερόμενα ὀνόματα χωριῶν τῆς περιοχῆς ἐρευνουῦμε μὲ τὴ σειρὰ κατατάσσοντάς τα κατὰ τὶς γνωστές ἐπαρχίες τῆς.

1) Χρυσόβουλο τοῦ 1319.

α) Ἐπαρχία Τσαρκοβίστας - χωριά:

— *Βοτίβιστα* - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ εὑρισκόμενον στὶς πρὸς Ν. ἐσχατιές τοῦ λεκανοπεδίου Γιαννίνων. Ἔχει μετονομασθεῖ σὲ Ἀμπελιά

— *Κοπάνη* - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ εὑρισκόμενον στὶς Ἀνατολικὲς πλαγιές τῆς Ὀλύτσικας. Ἔτσι λέγεται καὶ σήμερα

— *Κρεχοβόν* - παραλλαγμένον κάπως τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ *Κρυφοβόν* κατὰ τὴν Ν. μεριά τοῦ ἴδιου λεκανοπεδίου.

β) Ἐπαρχία Κουρέντων - χωριά

— Ἀρδαχοβίτσα - Παραλλαγμένο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Ἀραχοβίτσα (τ. Λευκοθέα) τοῦ τμήματος Γραμμενοχωρίων.

— Γαρδίκιν - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ στὸ τμήμα τοῦ κάμπου.

— Γλύζιανη - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Γλύζιανη (τ. Καταρράκτης) στὸ πέρα ἀπὸ τὸ Καλαμά τμήμα τῆς ἐπαρχίας.

— Δρεαβοψᾶ - Παραλλαγμένο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Δραγοψᾶ κατὰ τὶς ἀνατολικές πλαγιές τοῦ βουνοῦ Μεγαλόγγο καὶ στὸ ὁμώνυμο τμήμα τῆς.

— Λεαψίστα - Παραλλαγμένο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Λαψίστα κατὰ τὸ τμήμα τοῦ κάμπου τῆς ἴδιας ἐπαρχίας.

— Ραδοτόβιν - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Ραδοτόβι (τ. Ροδοτόπι) κι αὐτὸ τοῦ τμήματος τοῦ Κάμπου.

— Σαντοβίτζα - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Σαντοβίτσα κι αὐτὸ κατὰ τὸ τμήμα τοῦ κάμπου Δυτικά. Τὸ χρυσόβουλο ἐν τούτοις δὲν τὸ χαρακτηρίζει ὡς «χωρίον» ἀλλὰ ὡς «τοπίον», δηλ. ὡς τόπος περιοχῆ δηλ. ἀπόδειξη ὅτι τὸ χωριὸ δὲν εἶχε ἀκόμα τότε συνοικισθεῖ. Ἔχει μετονομ. σὲ Μάρμαρα.

γ') Ἐπαρχία Ζαγορίου - χωριά

— Τριστρενίκον - Παραλλαγμένο ἑλαφρὰ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Ντριστενίκου εὐρισκόμενο στὸ ἀνατολικὸ τμήμα τῆς ἐπαρχίας, ἔχει μετονομασθεῖ σὲ Τρίστενο.

δ') Ἐπαρχία Μαλακασίου - χωριά

— Ἀρδομιστιά. Ἐλαφρῶς παραλλαγμένο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Ἀρδομιστιά κατὰ τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ λεκανοπεδίου Γιαννίνων. Ἔχει μετονομασθεῖ σὲ Λογγάδες.

— Φράστανά - Ἐλαφρῶς κι αὐτὸ παραλλαγμένο τὸ ὄνομα τοῦ μικροχωριοῦ Φράστανά στὸ ἀνατολικὸ ἐπίσης τμήμα τοῦ ἴδιου λεκανοπεδίου. Ἔχει μετονομασθεῖ σὲ Κυπαρίσσια.

(Σημειῶνω ἐδῶ, πὼς τὸ θέμα τῶν Ἰωαννίνων — Βυζαντ. διοικ. περιοχῆ περιλάμβανε τότε τὶς ἐξῆς πέντε ἐπαρχίες (ἐνορίες τὶς λέει τὸ χρυσόβουλο) τὴν ἐπαρχία Κουρέντων - ἐνορίαν ἔξω τῶν Ἰωαννίνων τὴ λέει - τὴν τοῦ Ζαγορίου, τοῦ Τσεμερνίκου - Τζουμέρκων, τὴν τοῦ Σμοκόβου, ἡ ὁποία μετονομάσθηκε ἀργότερα Μαλακασίου καὶ τὴν τοῦ Σειστρουνίου τὴν κατόπιν Τσαρκοβίστας).

2) Χρυσόβουλο τοῦ 1321

α) Ἐπαρχία Κουρέντων - χωριά

— Βελτζίστα - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ εὕρισκόμενο κατὰ τὸ τμήμα τῆς Ζίτσας. Μετονομάσθηκε ἤδη σὲ Κληματιά.

— Σειστρούνη - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ κοινῶς λεγόμενου Στροῦνη εὕρισκόμενο στὶς Δ. πλαγιές τοῦ Μιτσικελιοῦ καὶ στὶς ὄχθες τῆς λίμνης - ἔχει μετονομασθεῖ σὲ Ἀμφιθέα.

— Λαυσίστα - Ἐλαφρὰ παραλλαγμένο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Λαψίστα κατὰ τὸ τμήμα τοῦ Κάμπου τῆς ἴδιας ἐπαρχίας.

β) Ἐπαρχία Τσαρκοβίστας - χωριά

— Σειστρούνη - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ κατὰ τὴ λάκκα Σούλι πέρα ἀπὸ τὸν Ἀχέροντα ἔδρα τότε ὁμώνυμης ἐπαρχίας τῆς κατόπι Τσαρκοβίστας.

γ) Ἐπαρχία Μαλακασίου - χωριά

— Ἰωάννιστα - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Γιάννιστα κοινὰ λεγόμενου, εὕρισκόμενο δὲ στὸ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ Λεκανοπεδίου τῶν Γιαννίνων. ἔχει μετονομασθεῖ σὲ Βασιλική.

— Λουτζέτζιον - Ἐλαφρὰ παραλλαγμένο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Λοζέτσι κατὰ τὸ τμήμα Κατσανοχωρίων - ἔχει μετονομασθεῖ σὲ Ἑλληνικό. «Τὸ ἥμισυ, γράφει τὸ χρυσόβουλο, (σελ. 310), τοῦ χωριοῦ τοῦ Λουτζετζίου σὺν τῇ ἐκεῖσε ἀγορᾷ τοῦ Κασσιανοῦ» ἀπ' ὅπου καὶ τὸ ὄνομα τοῦ τμήματος.

— Ραψίστα - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ κειμένου ΝΔ τοῦ λεκανοπεδίου Γιαννίνων. ἔχει μετονομασθεῖ σὲ Πεδινή.

— Σερβιάνα - Παραλλαγμένο μόνο κατὰ τὸν τονισμό τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Σερβιανὰ κατὰ τὸ Α. τμήμα τοῦ ἴδιου Λεκανοπεδίου.

— Τιμοσμίδενα. Παραλλαγμένος τύπος τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ Δοβίσδενα κατὰ τὶς Ἀν. πλαγιές τοῦ βουνοῦ τοῦ Συράκου. ἔχει μετονομασθεῖ σὲ Προσήλιο.

— Φρεάστανα - Ἐλαφρῶς παραλλαγμένο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Φρεάστανα τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ Λεκανοπεδίου Γιαννίνων τὸ ἴδιο μ' αὐτὸ τοῦ προηγούμενου χρυσόβουλου.

3) Χρυσόβουλο τοῦ 1361.

α') Ἐπαρχία Κουρέντων - χωριά

— Νεγκαράδες - Παραλλαγή τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ Νεγράδες τοῦ τμήματος Ζίτσας.

— *Ριζό* - Αυτόυσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ *Ριζό* εὕρισκόμενο στὸ πέρα ἀπὸ τὸν Καλαμὰ τμήμα της.

β) Ἐπαρχία Τσαρκοβίστας - χωριά

— *Βαριάδες* - Αυτόυσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ κείμενου στὶς Δ. ὑπώρειες τῆς Ὀλύτσικας.

γ) Ἐπαρχία Ζαγορίου - χωριά

— *Σουδενά* (τὰ Ἄνω καὶ Κάτω). Αυτόυσια τὰ ὀνόματα τῶν δύο αὐτῶν χωριῶν τοῦ Ζαγορίου τοῦ Δυτικοῦ μετονομασθέντα ἤδη σὲ *Πεδινά Ἄνω καὶ Κάτω*.

— *Τσερβάρι* - Αυτόυσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ στὸ ἴδιο τμήμα μὲ τὰ προηγούμενα. Ἔχει μετονομασθεῖ ἤδη σὲ *Ἐλαφότοπο*.

4) Χρονικὸ τῶν Ἰωαννίνων

α) Ἐπαρχία Κουρέντων - χωριά

— *Ἀραχοβίτσα* - Αυτόυσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Ἀραχοβίτσα τοῦ τμήματος Γραμμενοχωριῶν. Ἔχει μετονομασθεῖ, καθὼς εἶπα, σὲ *Λευκοθέα*.

— *Βελτσίστα* - Αυτόυσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ κατὰ τὸ τμήμα Ζίτσας μετονομασθέν ἤδη σὲ *Κληματιά*.

— *Βουρσίνα* - Ἐλαφρῶς παραλλαγμένο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Βουρσίνα κείμενο κατὰ τὸ τμήμα Ντουσκάρας καὶ παρὰ τὸν Καλαμὰ. Μετονομάσθηκε ἤδη σὲ *Φροσίμη*.

— *Βρίμπιανη* - Παραλλαγμένο κάπως τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Γκρίμπιανη καὶ Παληογκρίμπιανη λεγόμενο εὕρισκόμενο στὶς Ἄν. πλαγιές τοῦ Κασιδιάρη κατὰ τὸ πέρα ἀπὸ τὸν Καλαμὰ τμήμα τῆς ἐπαρχίας μετοικισθέν δὲ χαμηλότερα μετονομάσθηκε σὲ *Ἀρετή*.

— *Δραγωμή* - Αυτόυσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ εὕρισκόμενο στὸ τμήμα τῆς Ζίτσας παρὰ τὴν μονὴ Παλιουρῆς τῆς ὁποίας τελευταίας πῆρε καὶ τὸ ὄνομα.

— *Κρετσούνιστα* - Αυτόυσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ κατὰ τὸ πέρα ἀπὸ τὸν Καλαμὰ τμήμα της καὶ κατὰ ΝΑ ὑπώρειες τοῦ Κασιδιάρη. Ἔχει μετονομασθεῖ σὲ *Δεσποτικό*.

β') Ἐπαρχία Ζαγορίου - χωριά

— *Ζαγόρι* - *Ζαγόρια* καὶ *Ζαγορίται*. Αυτόυσιο τὸ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας καὶ τῶν κατοίκων της (σελ. 97 καὶ 100). Ἄν καὶ «ὑπὸ τὸ ὄνομα Ζαγόριον, καθὼς γράφει ὁ Λαμπρίδης (Η' σελ. 37-8) περιλαμβάνετο μέχρι τοῦ ΙΖ'

αἰῶνος μόνον τὸ κεντρικὸν αὐτοῦ διαμέρισμα». Πράγμα πού βεβαιώνει καὶ τὸ χρονικὸ «ἔτι δὲ καὶ τοῦ Παπίγκου καὶ τῶν Ζαγορίων» (σελ. 100), καθὼς λέει, διακρίνοντας δηλ. τὸ Πάπιγκο ἀπὸ τὸ Ζαγόρι.

— *Πάπιγκο* - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ, τῆς περιοχῆς καὶ τῶν κατοίκων τῆς (Παπιγκιωταί) εὕρισκόμενου κατὰ τὸ Δ. τμήμα τῆς ἐπαρχίας καὶ κατὰ τὶς ΒΔ πλαγιές τοῦ ὁμώνυμου βουνοῦ.

γ) Ἐπαρχία Μαλακασίου

— *Μέτσοβο* - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ κέντρο τοῦ ὁμώνυμου τμήματος τῆς ἐπαρχίας τὸ καὶ βόρειά της.

5) Χρονικὸ τῶν Τόκκων

— *Ἄραχοβίτσα* - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ γνωστοῦ χωριοῦ τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων κατὰ τὸ Τμήμα τῆς τῶν Γραμμενοχωρίων.

6) Ἀπὸ ἀποσπάσματα παλαιῶν χρονικῶν, ἀνθιμῆσις καὶ ἐπιγραφές μεσαιωνικῆς

α) Ἐπαρχία Πωγωνίου

— *Βοστίνα* - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ μετονομασθὲν σὲ *Πωγωνιανή*.

— *Δεπαλίτσα* - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ μετονομασθὲν σὲ *Μολυβδοσκεπάστο*.

— *Καστάνιανη* - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ μετονομασθὲν σὲ *Καστανή*.

— *Λαχανόκαστρο* - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ μετονομασθὲν σὲ *Ἐραιοκαστρο*.

— *Ὀστανίτσα* - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ μετονομασθὲν σὲ *Ἄηδοχωρι*.

— *Τζαραπλανά* - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ μετονομασθὲν σὲ *Βασιλικό*.

Τὰ παραπάνω χωριά ἀναφέρονται σὲ ἀπόσπασμα τοῦ Χρονικοῦ Τζαραπλανῶν (Λ. Βραν. Χρον. Ἡλείου - Ἰω. 1962 σ. 203-6) καθὼς καὶ τὰ χωριά:

— *Ποντικάτες* - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας.

— *Στραβοσκιάδι* - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ μετονομασθὲν σὲ *Σταυροσκιάδι*.

— *Χρυσόδουλη* - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ.

— *Βομπλόν* - Αὐτούσιο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ γνωστὸ ἀπὸ ἀπο-

σπάσματα χρονικοῦ τοῦ Ἀργυροκάστρου (Βρανούση ὁ.π. σελ. 122) μετονομασθέν σὲ Σταυροδρόμι.

— Βραστοβὰ - χωριουδάκι τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου στὶς Δ. ὑπώρειες τοῦ Κασιδιάρη κατὰ τὴν Παλιολάκκα ἢ Λάκκα τοῦ Μουχτάρ λεγόμενη καὶ παρὰ τὴ Λάβδανη τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ συνοικισμό. Ἀναφέρεται ἐλαφρῶς παραλλαγμένο (ἀπὸ Βαστροβὰ δηλ. σὲ Βέστροβα) ἀπὸ τὸν Κερκυραῖο μεσαιωνοδίφη καὶ συγγραφέα τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου (Κερκ. 1895) σὲ χωρίο αὐτοῦ τοῦ συγγράμματός του (σελ. 121) ὡς ἐξῆς: «Ἐνῶ οἱ στρατοὶ τοῦ αὐτοκράτορα (Ἀνδρονίκου) ἐπολέμουν κατὰ τοῦ νέου Δεσπότη τῆς Ἡπείρου (τοῦ κόμητος τῆς Κεφαλληνίας Νικολάου) καὶ ἐπέτρεχον τὴν χώραν αὐτοῦ προσέλαβον καὶ διήρπασαν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1319 καὶ ἔπαυλιν τινὰ τοῦ Βενετοῦ ἐμπόρου Ἰακώβου τοῦ Κανταρηνοῦ ἧτις ἐκαλεῖτο Βέστροβα κειμένη ἐν τοῖς περιχώροις τῆς Βεγενητίας καὶ ἦν ἐδωρισσατο τῷ Ἰακώβῳ καὶ τοῖς ἀπογόνους αὐτοῦ ὁ μακαρίτης Δεσπότης Θεωφῶς. Διὰ ταύτην δὲ τὴν ἔνεκα τοῦ πολέμου ἀναπόφευκτον ζημίαν ἀπῆτησεν ἀμέσως ἀποζημίωσιν οἱ ἐρασιχρήματοι Βενετοὶ παρὰ τοῦ αὐτοκρ. τοῦ Βυζαντίου...». Καὶ ἡ Βεγενητία καὶ τὸ θέμα τῆς περιλάβαινε, ὡς γνωστόν, «τὴν χώραν τὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ Γλυκέος ποταμοῦ πρὸς Νότον μέχρι τῆς Χειμάρρας πρὸς Βορρᾶν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν δὲ ἔφθανε μέχρι τοῦ Δελβίνου» (ΕΕΒΣ ΚΑ (1951) σελ. 201) καὶ τὰ σημερινὰ σύνορα, θὰ προσθέσω ἐγὼ τῶν νομῶν Θεσπρωτίας καὶ Ἰωαννίνων, ὅπου ἐκεῖ κοντὰ βρίσκεται καὶ τὸ σημερινὸ χωριουδάκι Βαστροβὰ ἢ ἡ ποτε «ἔπαυλι Βέστροβα». Προσθέτω ἀκόμα, πὼς ὁ Τριανταφυλλίδης (Ν. Γραμμ. Θεσ. 1981 σελ. 590) ἐξηγεῖ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ, Βερτσοβὰ τὸ γράφει, σὰν ρεικότοπος περιοχὴ δηλ. πού εὐδοκιμοῦν τὰ ρεῖκια, ὅπως πράγματι εἶναι. Σαφῆ τέλος ἔνδειξη γιὰ τὰ ὄρια τῆς ΒΑ ἐνδοχώρας τῆς Βαγενητίας δίνει τὸ τοπωνυμικὸ τουρκικοῦ καταστίχου τοῦ 1431, ὅπου ἀναφέρεται τὸ τοπωνύμιον Μέγγουλη στὴν Πωγωνιανὴ γνωστὸ καὶ σήμερα χωριὸ μετονομασθέν σὲ Περιστέρι, ὅπου πράγματι κοντὰ του εἶναι καὶ τὸ χωριουδάκι Βραστοβὰ (πρ. Ἀσδραχᾶ. Ὅρια καὶ οἰκισμοὶ τῆς Βαγενητίας, πρ. Σύμ. Δ. Ἡπειρ. Ἄρτα 1990, σελ. 239 κ.ε.). Προσθέτω, πὼς ὁ Λαμπρίδης στὰ Πωγωνιακά του δὲν μνημονεύει τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ μεταξὺ αὐτῶν τῆς Παλιολάκκας (Ζ' σελ. 12) καὶ τὸ ἀντικαθιστᾶ, κατὰ λάθος βέβαια, μ' αὐτὸ τοῦ Κρουονερίου, πού βρίσκεται στὶς ἀνατολικὲς πλαγιὰς τοῦ Κασιδιάρη καὶ ἀκόμα, πὼς παραπλήσιο ὄνομα μ' αὐτὸ τὸ Βαστροβὰ ὑπῆρχε χωριὸ κατὰ τὴν ἐπαρχία Μαργαριτίου τοῦ νομοῦ Θεσπρωτίας, Βράστοβο λεγόμενον διαλυθέν.

β) Ἐπαρχία Ζαγορίου

— *Βίτσα* - χωριὸ τοῦ Κεντρ. Ζαγορίου ποὺ διατήρησε τὸ ὄνομά του. Ἀναφέρονται οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ *Βεζητζηνοὶ* (Βεζίτζα) σὲ ὑπέρθυση τῆς μονῆς τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς Μονοδεντρίου ἐπιγραφή παρὰ τὸν Βίκο μὲ χρονολ. 1412 (Ἡπ. Χρ. 1937 σελ. 123-4).

**Ζ' Ὄνόματα χωριῶν τῆς περιοχῆς μὲ κατάληξη
-άδες καὶ -άτες**

Χωριὰ μὲ ὀνόματα λήγοντα σὲ -άδες μὲν ἔχουμε σ' ὅλη τὴν περιοχὴ ἐν ὅλῳ ἔνδεκα σὲ -άτες δὲ δύο. Ἀναλυτικὰ σὲ -άδες ἔχουμε στὴν ἐπαρχία Κουρῆντων τρία (Βατατάδες, Κουτρουλάδες, Νεγράδες) στὴν ἐπαρχία Τσαροβίστα, ἓνα (Βαριάδες) σ' αὐτὴν τοῦ Μαλακασίου ἓνα (Χουλιάρδες), τοῦ Ζαγορίου τέσσερα (Λυγγιάδες, Μηλιωτάδες, Νεγάδες, Φραγκάδες) στὴν τῆς Κόνιτσας ἓνα (Χιονιάδες) καὶ στὴν ἐπαρχία Πωγωνίου ἓνα (Δρυμάδες) σὲ -άτες δὲ μόνον δύο (Ρομπάτες, Ποντικάτες) καὶ αὐτὰ σ' αὐτὴν τὴν τελευταία.

Ὁ Π. Φουρίκης, γνωστὸς μελετητὴς καὶ ἀλβανόγλωσσος, ὅσο ξέρω, στὴν μελέτη του «Συμβολὴ εἰς τὸ τοπωνύμιον Ἀττικῆς» (Ἀθηνᾶ 40-41-1928-9 σελ. 77 κ.κ.) ἰσχυρίζεται, ὅτι τὰ εἰς -άτες καὶ -άδες τοπωνύμια δὲν εἶναι ἑλληνικὰ ἀλλ' ἀλβανικὰ εἰς -ατι μεταβληθέντα εἰς τὴν ἐν Ἠπειρῷ ἑλληνικὴν εἰς -άτες καὶ -άδες καὶ προβαίνει στὴ συνέχεια στὴν ἐξέταση τῆς κατάληξης -ατι ἢ μᾶλλον -ατ γιατί, καθὼς γράφει, «ἡ πρώτη δὲν εἶναι εἰμὴ ἢ δευτέρα μετὰ τοῦ ἐπιτιθεμένου ἄρθρου -ι (ὀ.π. σελ. 171). Λαθεμένη βέβαια ἢ ἄποψη τοῦ ἐν λόγω μελετητῆ καὶ ἔξω μπορῶ νὰ πῶ ἀπὸ τὰ πράγματα. Καὶ πρῶτα γιὰ τὰ εἰς -άδες λήγοντα ὀνόματα αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸν πληθυντικὸν τῶν εἰς -οι καὶ -αι ἐπιθέτων προσώπων ἐθνικῶν, ἐπαγγελματικῶν κ.λ. τὸ σύνολον δηλ. τῶν ἀνθρώπων τῶν ἔχόντων αὐτὸ τὸ ἐπίθετο τῆς πατριᾶς τους ἢ τῆς φάρας τους στοὺς ὁποίους ἀνήκαν τὰ ἐπώνυμα χωριῶν. «Τὴν κατὰ πατριᾶς διαίρεσιν τῶν λαῶν ἐκείνων κατὰ τὸν Μεσαίωνα», καθὼς γράφει ὁ Λαμπρ. (Ζ' σελ. 32). Ἀκόμα καὶ σήμερον ἐξακολουθεῖ ὁ λαὸς μας ἐδῶ νὰ ὀνομάζει τοὺς κατοίκους παράδειγμα τοῦ Ραδοτοβιοῦ σκ'φάδες (σκουφάδες ὡς κατασκευάζοντες δηλ. σκούφους ἀπὸ τὸ σκουφᾶς), τοὺς κατοίκους τῆς Σαντοβίτσας γ'δάδεις (γουδάδες κατασκευάζοντες δηλ. γουδιὰ ἀπὸ τὸ γουδάς) τοὺς κατοίκους τῶν Κρομμυδοχωριῶν κρομμ'δάδεις (παράγοντες δηλ. κρομμύδια ἀπὸ τὸ κρομμυδάς) καὶ Χουλιάρδες βέβαια τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ μας ἀπὸ τοὺς κατοίκους του, ποὺ κατασκεύαζαν παλιότερα χουλιάρια ἢ καὶ Φραγκάδες ἄλλο ὄνομα χωριοῦ μας, ποὺ συνοικίσθηκε, καθὼς φαίνεται, ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους κάποιου Φράγκου ἢ καὶ τοὺς κολλήγους του. Καὶ ὅλα αὐτὰ, πρέπει νὰ τὸ ὑπογραμμίσουμε, σὲ

περιοχή, πού δὲν εἶχε ποτὲ σχέση μετὰ τὴν ἄλβανική. Στὴν ἐπαρχία Τσαρκοβίστας, πού κάποια ἐποχὴ παλιότερη μέρος τῶν κατοίκων τῆς μιλοῦσαν τὴν ἄλβανική μόνο ἓνα τέτοιο ὄνομα χωριοῦ ὑπάρχει, οἱ Βαριάδες, καὶ αὐτὸ συνοικισμένο πολὺ προτοῦ ἐμφανισθοῦν ἐκεῖ οἱ Ἄρβανίτες, καθὼς μαρτυροῦν τὰ ἴδια τὰ κείμενα (Χρυσόβ. τοῦ 1361).

Καὶ ὁ Λαμπρίδης ἀναφερόμενος στὸ ἴδιο ζήτημα γράφει, πὼς «ἐκ τῶν κυρίων ὀνομάτων τὰ εἰς -ιοὺς καὶ -άδες δηλοῦσι τὴν καταγωγὴν ἢ γενεὰν τινὸς οἴου Κουκουλιούς ἐκ τοῦ Κουκούλη...», τὸ δὲ χωρίον Φραγκάδες ἦν, ὡς φαίνεται εἰς σημειώσεις τῆς μονῆς Βοτσᾶς, τιμᾶριον τοῦ δορυφόρου καὶ δολοφόνου τοῦ δεσπότη Θωμᾶ τοῦ Πρελούμπου Ἀντωνίου τοῦ Φράγκου» (Γ' σελ. 23-24). Ἡ κατάληξις λοιπὸν -άδες εἶναι γνήσια ἑλληνική χρησιμοποιηθεῖσα κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἀκόμα καὶ στὴν Ἡπειρο γιὰ δήλωσιν ἀπογόνων μιᾶς οἰκογένειας καθὼς λέμε Ἀψαράδες, Κλαυσιάδες ἀπογονοὶ δηλ. τῶν Ἀψαρά, Κλαυση ἐπίσημων Γιαννιώτικων οἰκογενειῶν ἀλλὰ καὶ ὀνόματα αὐτῶν τῶν χωριῶν μας (Νεγκαράδες) συναντιώμενα, καθὼς εἶπα, σὲ μεσαιωνικὰ κείμενα, προτοῦ δηλ. ἐγκατασταθοῦν στὴν περιοχὴ μας Ἄρβανίτες.

Ἐρχόμαστε τώρα στὰ ὀνόματα χωριῶν μετὰ κατάληξις εἰς -ατες. Καὶ τέτοια σ' ὅλον τὸν νομὸ μας εἶναι μόνον δύο τὰ: *Ρομπάτες*, καθὼς εἶπα, καὶ *Ποντικάτες*, καὶ τὰ δύο τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου. Τὸ μὲν πρῶτο μετὰ ρίζα ἄλβανική (*roba* = φόρεμα) καὶ τὸ ἄλλο μετὰ ρίζα ἑλληνική (Ποντίκης). Στὴ γλῶσσα τοῦ τόπου μου γιὰ τὴν δήλωσιν τοῦ μέλους μιᾶς οἰκογένειας, μετὰ ρίζα τὸ ὄνομα τῆς ἴδιας χρησιμοποιοῦμε τὴν κατάληξις -άτης, καθὼς Μπέττης-Μπεττάτης, Γούσας-Γουδάτης, Αὐντής-Αὐντάτης κ.λ. Γιὰ τὸν πληθυντικὸ ἐν τούτοις αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος καταγωγῆς χρησιμοποιοῦμε συχνότερα ἀντὶ τοῦ πληθυντικῶν τῶν ἰδίων Μπεττάδες δηλ., Γουδάτες, Αὐντάτες κ.λ. τὴν κατάληξις ἑλληνική πάντα -αῖοι δηλ. Μπετταῖοι, Γουδαῖοι, Αὐνταῖοι κ.λ. Πρᾶγμα πού γίνονταν καὶ παλαιότερα, καθὼς βλέπουμε σὲ κείμενα τῆς ἐποχῆς. Γιὰ τὴν δήλωσιν παρὰδ. τῶν ἀπογόνων μιᾶς φάρας ἢ πατριᾶς τῶν Τζαβέλα, Γούση, Ζέρβα κ.λ. οἰκογενειακῶν ὀνομάτων Σουλιωτικῶν μετὰ ρίζα ἑλληνική βλέπουμε νὰ χρησιμοποιοῦνται καὶ οἱ δύο τύποι Τζαβελάτες καὶ Τζαβελαῖοι, Γουσάτες καὶ Γουσαῖοι, Ζερβάτες καὶ Ζερβαῖοι σὲ κείμενα δὲ μεσαιωνικὰ Ἡπειρωτικὰ πάντα χρησιμοποιεῖται ἢ ἴδια κατάληξις -αῖοι γιὰ τὴν δήλωσιν ἀνθρώπων φυλῆς ἢ φυλάρχων Ἀλβανῶν τῶν Μαλακάς, Μαζαράκ, Σπάτα καὶ Ζενεβίση σὰν Μαλακασαῖοι, Μαζαρακαῖοι, Σπαταῖοι, Ζενεβισαῖοι κ.λ.

Σ' ὅλη μας ἀκόμα τὴν περιοχὴ τὴ συγκεκριμένη μόνον τρία χωριά ἔχουμε μετὰ τὴν ἄλβανική κατάληξις -ατι. Τὸ *Πληκάτι* χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας κατὰ τὰ σύνορά της μετὰ τὴν Ἀλβανία τοῦ ὁποίου, καθὼς μαθαίνω, οἱ

κάτοικοι μιλοῦσαν ὡς τελευταῖα ἄρβανίτικα. Τὸ *Κολονιάτι* τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου κατὰ τὸ λεκανοπέδιο Γιαννίνων καὶ τὸ *Περάτι* τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων κατὰ τὸ τμήμα Γραμμενοχωρίων ἄλβανικῆς ρίζας τὸ πρῶτο καὶ τὸ δεύτερο καὶ ἑλληνικῆς τὸ τρίτο, τὰ ὅποια τελευταῖα μιλοῦσαν ἀνεκαθεν ἑλληνικὰ καὶ τὰ ὅποια κατὰ τὸ ὄνομά τους ὅλα ἔτσι ἔξακολουθοῦν νὰ λέγονται καὶ σήμερα, ἀφοῦ δὲν μετονομάστηκαν οὔτε βέβαια ἄλλαξαν τὴν ἄλβανικὴ κατάληξιν τοῦ ὀνόματός τους τὴν -ἄτι δηλ. σὲ -άτες. Πολλὰ ὀνόματα χωριῶν τῆς περιοχῆς Τσιαμουριάς, γιὰ νὰ πᾶμε πιὸ πέρα, μὲ τὴν ἄλβανικὴν κατάληξιν -ἄτι καὶ γλώσσα μητρικὴ τὴν ἄλβανικὴν διατηροῦν τὴν ἴδια καὶ τώρα καθὼς Λιογκάτι, Πραγκάτι, Μορφάτι, Σπαθαράτι, Νουνεσιᾶτι κ.λ. ἐνῶ ἄλλα τῆς Β. Ἠπείρου κυρίως μὲ γλώσσα ἑλληνικὴ ἔχουν μετατρέψει τὴν ἄλβανικὴν κατάληξιν -ἄτι τοῦ ὀνόματός τους σὲ -άτες καθὼς Δουκάτι-Δουκάτες, Γεωργοτσάτι-Γεωργοτσάτες, Ζερβάτι-Ζερβάτες, Μπουλιαράτι-Μπουλιαράτες κ.λ. Ἐτσι μὲ τὰ παραπάνω καὶ σὲ λίγες γραμμὲς κατέδειξα, ὅτι οἱ παραγωγικὲς τοπωνυμικὲς καταλήξεις -άδες καὶ -άτες εἶναι γνήσια ἑλληνικὲς καὶ ἠπειρωτικὲς συναντούμενες ἀπὸ τὸν μεσαῖωνα ἀκόμα σὲ διάφορα κείμενα (Ἀψαράδες καὶ Ἀψαράτες, Κλαυσιάδες, Νεγκαράδες, Φραγκάδες) σὲ ἐποχὴ πού οἱ Ἄρβανιτες δὲν εἶχαν νὰ δανείσουν τίποτε ἄλλα μόνον νὰ δανείζονται μὲ τὸ ἔσορι ἢ μὲ τὸ θέλημα.

Ἡ ὀνόματα χωριῶν τῆς περιοχῆς μὲ ρίζα ἑλληνικὴ ἢ ξένη καὶ κατάληξιν -αῖοι -οί, ἑλληνικὴ

Κουκούλη (τοῦ) χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου κατὰ τὸ κεντρικὸ τοῦ τμήματος. Πρόκειται γιὰ κυριώνυμο χωριό, χωριὸν δηλ. τοῦ *Κουκούλη* πρῶτου προφανῶς οἰκιστῆ ἢ γαιοκτήτη τοῦ ἑλληνικῆς καθαρὰ τοῦ ὀνόματός του προσέλευσης (*Κουκούλι*, *κουκουλώνω*, *κουκούλωμα* κ.λ.). Μὲ τὸ ἴδιο θέμα καὶ ἄλλη κατάληξιν (-οί) ὑπάρχει χωριὸ καὶ στὴν ἐπαρχία Κουρέντων πέρα ἀπὸ τὸν Καλαμὰ καὶ κατὰ τὶς ἀνατολικὰς ὑπώρειες τοῦ Κασιδιάρη *Κουκ(ου)λιοὶ* λεγόμενον. Εἶναι ὄνομα πατριᾶς τοῦ πιὸ πάνω *Κουκούλη*, πού συνοίκησαν ἢ εἶχαν κτῆμα τὸ χωριό. Τὸ βεβαιώνει ἄλλωστε καὶ ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 23) πὼς «τὰς εἰς τοὺς (*Κουκλιοὺς*) τὴν καταγωγὴν τὴν γενεάν τινὸς οἶον *Κουκουλιοὺς* ἐκ τοῦ *Κουκούλη*», γράφει, ἢ ἄλλου ὁ ἴδιος (*Ζαγ.* 1870 σελ. 106) «Ἡ εἰς *Κούρεντα*, λέει, *Κουκουλιοὺς* εἶναι ἄραγε ἀποικία τοῦ *Κουκουλίου*;». Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μ' ὅλα τὰ χωριὰ τῆς περιοχῆς, ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν, πού ἔχουν τὴν ἴδια αὐτὴν κατάληξιν -οί καὶ ρίζα ξενικὴ τὰ *Γαβρεσαῖοι-Γαβραιοί*, *Μελιγγαῖοι-Μελιγγοί*, *Ντραμεσαῖοι-Ντραμεσιοί*, *Μπαουσαῖοι-Μπαουσιοί*, *Μορκαῖοι-Μορκοί*, *Μογγλαῖοι-Μογγλιοί* καὶ *Κακουσαῖοι-Κακουσιοί*. Ὁ λαὸς μας κατὰ τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα του

(Βόρεια) ἀκολουθώντας κατὰ τὴν ὁμιλία του τὴν ἀρχὴ τῆς ἥσσοнос προσπάθειας ἐξαφάνισε κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τὸ δεύτερο ἄτονο -ου τοῦ θέματος ἀλλὰ καὶ τὸ -αι τῆς κατάληξης καὶ τὸ ὄνομα ἔγινε ἀπὸ Κουκουλαῖοι ἀρχικὰ σὲ Κουκλιοὶ καὶ Κουκλιούς (αἰτιατ. τοῦ πληθυντικοῦ), καθὼς ἤδη λέγεται. Προσθέτω, πὼς στὰ ὀνόματα χωριῶν τῆς ἴδιας περιοχῆς *Ραψαῖοι* τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας καὶ *Μουζακαῖοι* καὶ *Ραφταναῖοι* αὐτῆς τοῦ Μαλακασίου, ἡ κατάληξις -αῖοι ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει ἀσυναίρετη ἴσως γιὰ τὰ χωριὰ αὐτὰ εἶναι νεώτερα. Μ' ἄλλα λόγια *Ραψαῖοι* οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ράψη ἢ Ράψα πρώτου οἰκιστῆ τοῦ συγκεκριμένου χωριοῦ, *Μουζακαῖοι* οἱ ἀπόγονοι τοῦ *Μουζάκη* ἀπὸ τῆ βυζαντινῆ λέξις «μουζάκιον» ποὺ σημαίνει τὸ ψίδι τοῦ ὑποδήματος ἀλλὰ καὶ τὰ σανδάλια τῶν στρατιωτῶν. «Ἐγένεσαν δὲ οἱ στρατιῶται ὑπόδηματα ἢ καὶ σανδάλια ἧγουν μουζάκια» (πρὸβλ. Φ. Κουκουλέ: Βυζαντ. βίος κ.λ. τ. Γ' σελ. 308), καὶ *Ραφταναῖοι* οἱ τοῦ Ραφτάνη. Πιστεύω μὲ τὴν εὐκαιρία, πὼς ἀπὸ τὴν ἴδια οἰκογενεῖα τὴν τελευταία κατάγονταν καὶ ὁ γνωστὸς Ἡπειρώτης (τυπογράφος τῆς Ζακύνθου, Σέργιος Χ. Ραφτάνης.

Τρίτο ἀκόμη χωριὸ μὲ τὴν ἴδια ρίζα εἶναι τὸ Κουκλέσι τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας κατὰ τὴς ΝΑ ἐσχατιῆς τῆς μὲ κατάληξις ὅμως ἀλβανικὴ -échi, ἀφοῦ ἡ προέλευσις τῶν κατοίκων του, καθὼς μαρτυρεῖται, ἦταν ἀλβανικὴ. «Σημειωτέον, γράφει ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 19), ὅτι ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις οὐ μόνον εἰς Κουκλέσι πάντες Ἄλβανιστὶ ὠμίλουν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ τοῦ Βότσιαρη καὶ Ρωμανοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον. Λεληθότως ὅμως, καταλήγει, καὶ κατὰ μικρὸν ἐπῆλθε καὶ αὐτῶν ὁ ἐξελληνισμὸς». Καὶ ἄλλοῦ πάλι ὁ ἴδιος (Ζ' σελ. 19) γράφει: «οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ Κουκλέσι τῆς Τσαρκοβίστας Ἄλβανοι ὁμολογουμένως ὄντες ἐξελληνίσθησαν ἀγνοῶντες νῦν καθόλου τὴν πατριὸν αὐτῶν γλῶσσαν...». Προσθέτω, πὼς ἡ κατάληξις -ech εἶναι, καθὼς μαθαίνω πληθυντικὸς, εἶναι δηλ. τὸ ἴδιο ἀκριβῶς μὲ τὸ Κουκουλαῖοι ἢ Κουκλιοὶ τῆς ἐλληνικῆς. Ὄνόματα τέλος χωριῶν κυριώνυμων ἐλληνικῆς προέλευσης τοῦ τύπου «Κουκούλη» διατυπούμενα σὲ γενικὴ ἐνικοῦ κτητικῆ καὶ διασώζοντα αὐτὰ ἐπισήμων ἠπειρωτικῶν οἰκογενειῶν ἰδίως Γιαννιωτικῶν (πρ. Ἀραβαντ. Χρονογρ. Β' σελ. 261-71), ποὺ ἔχουν ἤδη ἐκλείψει, ὑπάρχουν ἀρκετὰ σ' ὅλη τὴν ἔκτασιν τῆς εὐρύτερης περιοχῆς μας, καθὼς Γραμμένου, Ντόμπρου, Λιώκου, Σταυράκη, Μπισδούνη, Πετσιάλη, Πρωτόπαπα, Μπουτσαρά, Ζωριάνου, Μπέρκου, Γερομνήμη (Ἱερομνήμονος) τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων, Ρωμανοῦ, Βάρδα, Λιπάδη, Γεωργάνου, Βαρλαάμ τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας, Νίστορα, Κωστίτση, Μιχαλίτση, Λιάπη τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου, Καβαλάρη, Μανασσῆ, Καλουτᾶ, Μακρύνου, Φλαμπουράρη αὐτῆς τοῦ Ζαγορίου Καβάσιλα αὐτῆς τῆς Κόνιτσας καὶ Στραβοσκιάδη, Μαυρόγερου τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου.

Θ' Ὄνόματα χωριῶν ἑλληνικὰ μὲ β' συνθετικὸ τὸ -χώρι

Τέτοια ὀνόματα χωριῶν στὴν περιοχὴ μας ἑλληνικῆς καθόλα προέλευσης σύνθετα μὲ δεύτερο συνθετικὸ τὸ -χώρι (χωριὸ) καὶ ἀρχικὰ ἔχουμε μόνο ὄχτώ. Τὸ Παλιοχώρι, Ἀλποχώρι Μπότσιαρη, Ἀλποχώρι Ταῆρ-ἀγᾶ, Λευτεροχώρι τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας, Παλιοχώρι τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου, Νεοχώρι καὶ Καλοχώρι τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων, Παλιοχώρι Λαΐστας τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου καὶ Γομαροχώρι αὐτῆς τοῦ Πωγωνίου. Τὸ τελευταῖο σὰν κακέμφατο ἔχει ἤδη μετονομασθεῖ σὲ Ἀργυροχώρι. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Παλιοχώρι καὶ τῶν ὁμωνύμων του δὲν σχετίζεται ὡς συνήθως μὲ τὸν πρῶτο οἰκιστὴ, ἰδιοκτῆτη, τὴ φύση ἢ τὴ θέση του ἀλλὰ μὲ τὸν γενικὸ καὶ ἀκαθόριστο χρόνο τοῦ οἰκισμού του (Παλιοχώρι-Νεοχώρι). Γι' αὐτὸ καὶ τὰ ὁμώνυμά τους ἔχουν γιὰ διάκριση καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτῆτη τους ἢ τοῦ παρακειμένου μεγάλου χωριοῦ. Ἔτσι λέμε γιὰ τὸ Παλιοχώρι Τσαρκοβίστας Παλιοχώρι Μπότσιαρη καὶ γι' αὐτὸ τοῦ Μαλακασίου Παλιοχώρι Συρράκου ἢ γιὰ τὰ δύο Ἀλποχώρια Τσαρκοβίστας λέμε γιὰ μὲν τὸ πρῶτο Ἀλποχώρι Μπότσιαρη γιὰ δὲ τὸ δεύτερο Ἀλποχώρι Ταῆρ-ἀγᾶ.

Τώρα τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Λεφτεροχώρι Τσαρκοβίστας τοῦ μόνου σ' ὄλη τὴν εὐρύτερη περιοχὴ ὀφείλεται στὸ ὅτι οἱ κάτοικοί του κατὰ τὴν Τουρκοκρατία πάντα καὶ μάλιστα τὴν ὀψιμη ἀπέβαλαν τὴν ἰδιότητα τοῦ κολλήγου, ἐνοικιαστοῦ γῆς δηλ., πληρώνοντας στὸν ἰδιοκτῆτη του τὸ τρίτο τῆς παραγωγῆς του τὸ γνωστὸ γεώμορο, μὲ ἔξαγορὰ τῆς ἰδιοκτησίας ἀπ' αὐτὸν καὶ περιορίστηκαν στὴν πληρωμὴ τοῦ γενικοῦ φόρου τῆς δεκάτης καὶ πρὸς τὸ Δημόσιον αὐτὸν ποὺ πλήρωναν ἀνεξαίρετα ὅλοι οἱ γεωργοὶ ἰδιοκτῆτες ἢ κολλήγοι ἔγιναν μ' ἄλλα λόγια ἐλεύθεροι, ἰδιότητα σπάνια γιὰ τὴν ἐποχὴ καὶ ἐπίζηλη. Ἰδιότητα τέλος, ποὺ ἐπισκίασε τὸ παλιὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ καὶ ἔδωσε στὸ τελευταῖο τὸ δικό της. Ἐλεύθερο χωριὸ καὶ Ἐλευθεροχώρι.

Ι' Ὄνόματα χωριῶν μὲ ξενικὴ ρίζα καὶ ἑλληνικὴ κατάληξη

Ἐπάρχουν ἀρκετὰ ὀνόματα χωριῶν τῆς περιοχῆς, ποὺ ἔχουν ξενικὴ μὲν ρίζα, κυρίως σλαβικὴ ἢ ἀλβανικὴ, κατάληξη δὲ ἑλληνικὴ. Ἦδη ἀναφέρθηκα σ' αὐτὰ μὲ κατάληξη -οὶ γενικά, τώρα θὰ τὰ ἰδοῦμε ἕνα-ἕνα λεπτομερειακά.

1) *Γαβρισιοὶ* - χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων κατὰ τὸ τμήμα Ζίτσας καὶ πρὸς Β. τῆς τελευταίας. Τὸ ὄνομα του ἐκφέρεται στὴν τοπικὴ μας γλῶσσα σὲ πτώση αἰτ. τοῦ πληθυντικοῦ «στ'ς Γκαβρισιούς», καθὼς καὶ ὅλα τὰ σὲ -οὶ χωριωνύμια, εἶναι ἀσυναίρετο καὶ πλήρες Γαβρεσαῖοι μὲ τὴν

έλλην. κατάληξη -αῖοι και Γαβρισιοὶ σημαίνει δέ, καθὼς λέει κι ὁ Λαμπρίδης, «τὴν καταγωγὴν, τὴν γενεάν τινος οἶον Κουκουλιούς ἐκ τοῦ Κουκούλη» (Γ' σελ. 24) τὴν πατριὰ δηλ. τοῦ Γαβρέση ἀπὸ τὸ σλαβικὸ ἴσως γάβρος και τὴν ἀλβανικὴ πληθυντικὴ κατάληξη -ech κατὰ τὰ ὁμοιοκατάληκτα ὀνόματα χωριῶν τῆς ἴδιας περιοχῆς Κουκλέχ, Τόσκεχ, Βάρβεχ κ.λ. Γιὰ τὴ ρίζα δὲ τοῦ συγκεκριμένου ὀνόματος Γαβρέχ (ὑπάρχουν μάλιστα στὴ στενότερη περιοχὴ μας, τὴν ἐπαρχία δηλ. και ὀνόματα οἰκογενειῶν στὸ χωριὸ Παράδ. Μπισντούνι μὲ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τύπο - Γκαμπρέσης) ὁ Λαμπρίδης παράγει τὸ ἴδιο ὄνομα ἀπὸ τὸ γάβρος, γαβριά (Γ' σελ. 16) χωρὶς νὰ δηλώνει τὴν προέλευσή του. Τὸ ἴδιο και ὁ Γεωργάκας σὲ σχετικὴ μελέτη του ('Αφιερ. Ἡπ. Ἀθ. 1956 σελ. 157), ὁ ὁποῖος προσθέτει ὅτι «ὑπάρχει ἐπώνυμον Γαβρέσης και ἀπ' αὐτὸ τοπωνύμιον Γαβρέσι στὴν περιφέρεια Καστοριάς και δεῦτερον στὴν περιφέρεια Φλώρινας...». Τέλος ὁ Κ. Οἰκονόμου στὴ γνωστὴ μελέτη του Γαβρέσι, λέει, ἀπὸ τὸ σλαβ. gabr και τὴ σλαβ. κατάληξη -ες και σημαίνει ἄσπρη ὄξυς τῆς ἴδιας ἀρχῆς εἶναι και τὸ-τοπωνύμιον Γαβραβο βουνὸ στὰ σύνορα Ἄρτας μὲ τὴν Ἀκαρνανία». Γαβρισιοὶ λοιπὸν τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ σημαίνει τοὺς ἀπογόνους ἢ τὴν πατριὰ τοῦ Γαβρέση, καθὼς ἤδη ἐξήγησα, και πρῶτους οἰκιστὰς του. Ἡ κατάληξη -ech εἶναι βέβαια ἀλβανικὴ. Τὸ χωριὸ τέλος διατήρησε ὡς τὰ σήμερα τὸ παλιὸ ὄνομά του.

2) *Γρανιτσοπούλα* - χωριὸ τῆς πρὸ πάνω ἐπαρχίας κατὰ τὸ πέρα ἀπὸ τὸν Καλαμὰ τμῆμα τῆς. Τὸ ὄνομά του δὲν σημαίνει «μικρὸν ὄριον», ὅπως τὸ θέλει ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 14) —ΓΡΑΗ» καθὼς βλέπω θὰ πεῖ σλαβικὰ τὸ ὄριον, τὸ χεῖλος—οὔτε καθὼς τὸ ἐξηγεῖ ὁ Γεωργάκας (δ.π. σελ. 187) κόρη... τοῦ Γρανίτσα ἀλλὰ μικρὴ γρανίτσα (σλαβικὸ ὄνομα) εἶδος δρυὸς γνωστὸ στὴν περιοχὴ μας (*quercus cicular*), πού τὸ ἐξηγεῖ και ὁ Wasmer καθὼς και ὁ Τριανταφυλλίδης (Νεοελ. Γραμμ. Θεσ/νίκη 1981 σελ. 590) μὲ τὸ ὑποκοριστικὸ τῆς δὲ εἰπώθηκε τὸ χωριὸ. Ἔτσι ὄχι γιατί τὸ δέντρο τὸ συγκεκριμένο ἦταν μικρὸ, ἀφοῦ, καθὼς μὲ βεβαίωσαν οἱ χωριανοὶ του, στὸ κέντρο τοῦ ἴδιου χωριοῦ ὑπῆρχε παλαιότερα θεόρατη γρανίτσα, πού στὸν ἴσκιό της χωροῦσαν 1000 πρόβατα ἀλλὰ γιὰ διάκρισή της ἀπὸ τὴν μεγάλη Γρανίτσα ἢ ἀπλῶς Γρανίτσα τὸ μεγαλύτερό του τὸ εὐρισκόμενον πέρα ἢ δῶθε ἀπὸ τὸν Καλαμὰ κατὰ τὸ τμῆμα τῆς λεγόμενης Ντουσκάρης ὑπαγόμενης ἄλλοτε διοικητικὰ μὲν στὴν ἐπαρχία Παραμυθιάς ἐκκλησιαστικὰ δὲ στὰ Γιάννινα.

Τὸ χωριὸ διατηρεῖ ὡς σήμερα τὸ πρῶτον τοῦ ὀνομα χωρὶς βέβαια τὸ δέντρο ἀπὸ τὸ ὁποῖο και τὸ πῆρε.

Προσθέτω, πὼς πελώρια γρανίτσα ὑπεραιωνόβια βρίσκεται ἤδη στὸ ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ ἐκκλησιάκι Ἅγιος Γεώργιος πού τὸ σκιάζει ὄλο.

3) *Βαγενίτη* (τοῦ). Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμῆμα Γραμμενο-

χωρίων. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ κυριώνυμο βέβαια διασώζει αὐτὸ τοῦ πρώτου ἰδιοκτήτη του ἐπίσημου Γιαννιώτη καταγόμενου ἀπὸ τὴν Βαγενητία, καθὼς δηλώνει καὶ ἡ ἑλληνικὴ κατάληξη -ίτης τῶν ἐθνικῶν λεγομένων ἐπιθέτων, αὐτῶν δηλ. πού φανερώνουν καταγωγή, καθὼς λέμε Βραβορίτης, Πογδοριανίτης, Δολιανίτης, αὐτοὺς πού κατάγονται ἀπὸ τὰ χωριά μας Βράβορη, Πογδόριανη, Δολιανὰ κ.λ. Βαγενίτης λοιπὸν ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὴ Βαγενητία θέμα Βυζαντινὸ, πού εἶχαν ἐγκατασταθεῖ παλιότερα οἱ Σλάβοι ἐπιδρομεῖς Βαϊουνίτες λεγόμενους ἀπ' ὅπου καὶ τὸ ὄνομα τῆς περιοχῆς ἐκτεινόμενο, τὸ θέμα, ἀπὸ τὸ Δέλβινο ὡς κάτω στὸν Ἀχέροντα, ἐντὸς δηλ. τῶν ὁρίων τοῦ σημερινοῦ περιόπου νομοῦ Θεσπρωτίας (πρβλ. Λ. Βρανούση Μ.Ε.Ε. Συμπλ. στὴ λέξη).

Κατὰ τὰ μέσα καὶ πλεόν τοῦ ΙΔ' αἰώνα καὶ μετὰ τὸν θάνατο (1365) τοῦ Σέρβου Βασιλιᾶ Στεφάνου Δουσάν ἀρχίζουν οἱ ἀλλεπάλληλες καταστρεπτικὲς ἐπιδρομὲς τῶν Ἀλβανῶν ὑπὸ διαφόρους φυλάρχους (Λιώσα, Σπάτα, Ζενεβίση, Φράτα κ.ἄ.) κατὰ τῆς Ἡπείρου. «Μόνη δὲ ἡ τῶν Ἰωαννίνων πόλις, καθὼς λέει τὸ χρονικὸ (ὄ.π. σελ. 79), οὐχ ὑπετάγη τῇ τῶν Ἀλβανιτῶν ἐπικρατεία...». Ἔτσι στὴν παντελῆ αὐτὴ ἑλλειψὴ ἀσφαλείας «ἐκ τῶν τῆς Βαγενητίας φρουρίων πολλοὶ τῶν εὐγενεστέρων τῇ τῶν Ἰωαννίνων ἀπεδήμησαν πόλει...» συνεχίζει τὸ ἴδιο χρονικὸ. Ἐνας λοιπὸν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς «εὐγενέστερους» Βαγενίτες, πού ἐγκαταστάθηκαν τότε στὸ κάστρο τῶν Γιαννίνων, ἡ ἀπόγονός του ἦταν καὶ ὁ πρῶτος ἰδιοκτήτης τοῦ χωριοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ παράνομα ἔλαβε τὸ ἴδιο τὸ χωριὸ γιὰ ὄνομά του καὶ τὸ ὁποῖο τελευταῖο διατηρεῖ ἕως τὰ σήμερα.

4) *Κοσμηρᾶ* (τοῦ) - χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας πρὸς τὸ λεκανοπέδιο Γιαννίνων καὶ κατὰ τὶς ἀνατολικὲς ὑπώρειες τοῦ βουνοῦ Τσοῦκα γειτονικὸ δὲ αὐτῆς τῶν Κουρέντων. Τὸ ὄνομά του δὲν ἔχει βέβαια σχέση μὲ τὶς ἑλληνικὲς λόγιες λέξεις κόσμος, κοσμῶ, κόσμημα κ.λ. ἐλάχιστα ἢ καθόλου χρησιμοποιούμενες μὲ τὴν πραγματικὴ τους σημασία ἀπὸ τὸ λαὸ (στολισμός, στολίζω, στολίδι κ.λ.) — ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 21, 25) θεωρεῖ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ «ἑλληνικώτατον» κυριώνυμο διασῶζον αὐτὸ ἐπήλυδος ἀρχηγοῦ ἢ αὐτόχθονος ὁ δὲ Ἀραβ. (Χρον. Β' σελ. 336) ἔχει τὴν ἴδια γνώμη — ἀλλὰ πιστεύω, πὼς σχετίζεται μὲ τὴν ἀλβανικὴ λέξη *cosmagi* ὄνομα βουνοῦ τῆς Ν. Ἀλβανίας γνωστὸ ἀπὸ τὸν ἑλληνοἰταλικὸ πόλεμο τοῦ 40-41.

Κυριώνυμο λοιπὸν χωριὸ διασώζει τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου οἰκιστῆ ἢ γαιοκτήτη του καταγόμενου ἀπ' αὐτὸ τὸ Κοσμάρ τὴν περιοχὴ του δηλ. Κοσμαρᾶ ἐπιλεγόμενου ἐξωραϊσμένο δὲ γλωσσικὰ εὐφωνίας χάριν μὲ τροπὴ τοῦ α σὲ η ἔγινε Κοσμηρᾶ - χωρίον λοιπὸν τοῦ Κοσμαρᾶ ἢ Κοσμηρᾶ μὲ ρίζα ἀλβανικὴ καὶ κατάληξη ἑλληνικὴ κατὰ κριάρι-κριαρᾶς, πηγᾶδι-πηγαδᾶς, κρομμύδι-κρομμυδᾶς κ.λ., πού σημαίνει τὸν ἔχοντα σχέση ἢ καταγόμενο μὲ

τὸ ἀπ' αὐτῆ τῆ ρίζα τοῦ ὀνόματος σημαίνόμενο. Ἡ τροπὴ τῆς γενικῆς κτητικῆς τοῦ ἀρσενικοῦ χωριωνύμιου σὲ θηλυκὸ καὶ σὲ πτώση ὀνομαστικῆ ἔγινε μὲ τὸν καιρὸ καὶ κατὰ τὴν ἴδια περίπτωσι τοῦ Γραμμένου — ἢ Γραμμῆ, τοῦ Πετσιάλη — ἢ Πετσιάλη, τοῦ Πρωτοπαλά — ἢ Πρωτόπαπα κ.λ. γνωστὰ χωριὰ τῆς περιοχῆς. Προσθέτω, πὼς τρία χωριὰ γειτονικὰ μὲ τὸ παραπάνω καὶ στὴ σειρὰ ἀνήκοντα στὴν ἐπαρχία Κουρέντων τὰ Λιόκου, Κόντσα, Περάτι ἔχουν ὄνομα ἀλβανικὸ κατὰ τὴ ρίζα ἢ τὴν κατάληξιν.

Τὸ χωριὸ παρέμεινε μὲ τὸ παλιὸ του ὄνομα παρετυμολογημένο βέβαια ὡς παραγόμενο δηλ. ἀπὸ τὸ κοσμῶ ἢ παραγωγὸ τοῦ πράγμα πού, καθὼς ἀποδείξαμε, δὲν συμβαίνει.

5) *Μηλιγγοί*. Χωριὸ τῆς ἴδιας παραπάνω ἐπαρχίας στὰ ἀνατολικά ριζὰ τῆς Ὀλύτσικας. Τὸ ὄνομά του φέρει στὸ νοῦ τὴ σλαβικὴ φυλὴ τῶν Μηλιγγῶν ἢ Μηλιγγῶν, ἢ ὁποία μαζὶ μὲ τὴν ἄλλη συγγενῆ τῆς τῶν Ἐξεριτῶν διέσχισαν κατὰ τὸν Μεσαίωνα τὸν πρώϊμο καὶ στὴ διάρκειά τῆς μεγάλης μετανάστευσης τῶν λαῶν ἀπὸ Βορρᾶ τὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν στὸ Νοτιώτερο ἄκρο τῆς τῆς Μοριά καὶ κατὰ τὶς δύσβατες πλαγιὰς τοῦ Ταῦγέτου «ὧν οἱ μὲν πρώτοι (οἱ Μηλιγγοί), καθὼς γράφει ὁ Χέρτσμπεργκ στὴν ἱστορία του (Γ. Κορδ. Μ. Ι. τῆς Ἑλλ. τ. VII σελ. 630 κ.κ.) κατεῖχαν μᾶλλον τὸ βόρειον οἱ δὲ δεύτεροι (Ἐξεριταί) μᾶλλον τὸ νότιον τῆς περὶ Εὐρώταν κατερχομένης ὄρεινῆς χώρας καὶ οἱ μὲν πρώτοι εἶχαν ἀντιμέτωπον κατὰ θάλασσαν τὸν Μεσσηνιακὸν (δηλ. τὶς δυτικὰς ὑπώρειες τοῦ βουνοῦ) οἱ δὲ δεύτεροι τὸν Λακωνικὸν κόλπον» (δηλ. τὶς ἀνατολικὰς). Εἰδωλολάτρες καὶ ἀνεξάρτητοι στὴν ἀρχὴ οἱ Μηλιγγοί «ἄνδρες αἰμοχαρεῖς καὶ φόνιον πνέοντες πόδες τε κεκτημένοι εἰς κακίαν τρέχοντες καὶ μηδὲν ἄλλον εἰδότες ἢ μόνον τὸ ληστεύειν αἶε καὶ τὰ ἀλλότρια ἐπισπᾶσθαι ἀρπαλέως...», καθὼς ἀναφέρεται στὸν Βίο Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε τὸν δημοσιευόμενον ἀπὸ τὸν Σπ. Λάμπρο (Ν. Ἑλλ. τ. Γ' - 1906 - σελ. 200-1), ὑποτάχθησαν καὶ ἐκχριστιανίσθησαν τὸν Θ' αἰῶνα ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸ στρατηγὸ Θ. Βρουένιο καθὼς ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος στὸ «Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν» ἔργο του γράφει. Ἐνας λοιπὸν τέτοιος Μηλιγγὸς καὶ οἱ ἀπόγονοί του Μηλιγγαῖοι καὶ Μηλιγγοί συνοίκησαν ἀρχὴ-ἀρχὴ τὸ συγκεκριμένον χωριὸ καὶ ἔτσι τὸ ὄνόμασαν οἱ περίοικοι, Μηλιγγοῖ δηλ. καὶ στ'ς Μιλιγγούς στὴ κοινὴ γλῶσσα ὄνομα πού παρέμεινε ἀμετάβλητο ὡς σήμερα.

Οἱ Μηλιγγοί λοιπόν, ἐπανέρχομαι, ὄνομα σλαβικῆς φυλῆς ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν λόγιον αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον (912-959 μ.Χ.), πού δίνει καὶ ἐνδιαφέρουσες γι' αὐτοὺς εἰδήσεις. Ἀλλὰ καὶ δρόγγους καὶ ζυγοὺς Μηλιγγῶν τὴν ἐπαρχία, πού κατοικοῦσαν ἢ ἐξουσίαζαν οἱ Μηλιγγοί, γίνεται λόγος ἀργότερα καὶ στὸ γνωστὸ Χρονικὸ τοῦ Μορέως καὶ ἐπιγραφὴ ἐκκλησίας τῆς Πλάτσας Μάνης τοῦ ἔτους

1338 μ.Χ. Ὁ Πολίτης τέλος σὲ σχετικὴ μελέτη του καταλήγει στὸ συμπέρασμα, «ὅτι οἱ ζυγιῶται τῆς Πελοποννήσου οἱ κατοικοῦντες τὸν Ζυγὸν κατὰ τὸν ΙΔ΄ καὶ ΙΕ΄ αἰῶνα ἦσαν Σλαῦοι λείψανα τῶν Μελιγγῶν παραμείναντα ἐν τῇ χώρᾳ καὶ μετὰ τὴν φραγκικὴν κατάκτησιν». (Λαογρ. Σύμμ. Α΄ Ἀθ. 1920 σελ. 141). Αὐτοὶ οἱ Μελιγγοὶ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὴ Δ. πλευρὰ τοῦ Ταῦγέτου ἐνῶ μὰ δευτέρῃ ἐπίσης σλαβικὴ φυλὴ οἱ Ἐξερίτες εἶχαν τὴν ἴδια ἐποχὴ κατοικήσει, καθὼς εἶπα, στὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ βουνοῦ τὴν Ἀνατολ. Καὶ οἱ δύο αὐτὲς σλαβικὲς φυλὲς ὑποτάχτηκαν στοὺς Βυζαντινοὺς (842-867 μ.Χ.) ἐπαναστάτησαν ἀργότερα ἐναντίον τους καὶ πάλι ἔγιναν ὑπήκοοι τῶν τελευταίων καὶ χριστιανοὶ κοντὰ στ' ἄλλα ἀφομοιωθέντες σταδιακὰ μὲ τὸν ντόπιον πληθυσμό.

Ὁ Σ. Κουγέας σὲ μακρὰ σχετικὴ μελέτη του (περὶ τῶν Μελιγγῶν τοῦ Ταῦγέτου κ.λ. Πρακτ. Ἀκαδημ. Ἀθ. τ. 15 Ἀθ. 1950) ὑποστηρίζει καὶ ἀποδείχνει ὅτι οἱ δύο ὄροι Ἐξερίτες καὶ Μελιγγοί, εἶναι ἔννοιας τοπωνυμικῆς καὶ ὄχι ἐθνικῆς καὶ ὀνόματα ἑλληνικὰ (τὸ πρῶτο κατὰ τὴν κατάληξή του βέβαια γιὰτὶ κατὰ τὴ ρίζα του εἶναι ἡ σλαβ. λέξις περὶ τοῦ θά πεῖ λίμνη, ἔλος ἄλλωστε λέγεται ἐκκλησιαστικὰ καὶ σήμερον ἐνῶ τὸ δεύτερο εἶναι γνησίως ἑλληνικόν). Μελιγγιά πιὸ πέρα λέγεται στὴ Μάνη ἢ μέλισσα καὶ μελίσσι τὸ σμῆνος ἀκόμα καὶ μελιγγιά γιὰ τὴν κούνη πού ἔχει τὸ χρῶμα τῆς μέλισσας. Ἀργότερα τὸ ἐπίθετο ἔγινε ἑπωνυμο οἰκογενειακὸ καὶ διασώζεται ὡς σήμερον στὴ Λακωνία. Προσθετὴ πῶς ὁ Wasmer ἀμφισβητεῖ τὴν σλαβικὴν ἑτυμολογίαν τοῦ ὀνόματος (Μελιγγοί) καὶ καταλήγει, πῶς Μελιγγοὶ ὀνομάσθησαν ἀπὸ τοὺς Λακωνεὺς (οἱ ἐπήλυδες Σλάβοι τῆς περιοχῆς) διὰ τὸ «μελιχρὸν τοῦ δέροντος των». Καλὰ ὁμως ὁ μακ. καθηγητὴς κατάφερε μετὰ ἐπίμονες ἀναζητήσεις νὰ κάνει τὴν ἑπωνυμία λέξις καθαρὰ ἑλληνικὴ, εἶναι καὶ Μαινιατὴς ἄλλωστε, ἀλλὰ πῶς θὰ πεισθοῦμε, πῶς οἱ Μελιγγοὶ τῆς ἡπειρωτικῆς Δωδώνης εἶναι τὸ ὄνομά τους κι αὐτὸ ἑλληνικῆς προέλευσης, ἀφοῦ παρόμοια λέξις δὲν ὑπάρχει στὴ λαϊκὴ γλῶσσα τῆς περιοχῆς. Καὶ μελίση μὲν παράγωγο τῆς λέξεως λέμε τὸ βόδι μὲ τὸ συγκεκριμένον χρῶμα, τὸ ἄλογο ροῦσσο γιὰ δὲ τὴ γίδα μὲ τὸ ἴδιον πάντα χρῶμα χρησιμοποιοῦμε τὴ βλαχικὴ λέξις μπάρτσα (ξανθή). Μελιγγὴ ὁμως καὶ Μελιγγοί, πῶς νὰ τὸ κάνομε, σὲ καμμιά περίπτωσι δὲν λέμε.

Προσθέτω, πῶς ἀπὸ τοὺς δικούς μας ὁ μὲν Ἀραβαντινὸς (Χρον. Β΄ σελ. 338) θεωρεῖ κατὰ τὴ συνήθειά του τὸ ὄνομα ἑ(λληνικόν) ὁ δὲ Λαμπρίδης παρὰ τὴ δική του συνήθεια δὲν τὸ σχολιάζει. Κι ἀκόμα, πῶς κι Ἀρβανίτες, καθὼς βλέπω, λένε πράγματι τὸ μηρμύγκι melligon ἴσως γιὰ τὸ ξανθὸ τοῦ χρῶμα (ἡμεῖς λέμε ἓνα εἶδος μικρῶν μηρμυγκιῶν μιομιγγόνια) Μελιγγούπολις δὲ ἐλέγονταν, κατὰ τὴν παράδοσι παλιά, τὸ χωριὸν Βασταβέτσι τῆς ἐπ. Μαλακασίου κωμόπολις πολυάνθρωπη πού κατεῖχε τὴ θέσιν του

καὶ καταστράφηκε ἀπὸ πανούκλα (Ἡπ. Χρ. 1932 σελ. 220) ἴσως δὲ τὸ χωριό μας νὰ σχετίζεται μ' αὐτὴν τὴν πόλη.

Τέλος ὁ Πολίτης γράφει γιὰ τὸν Σάθα, πὼς σὲ μιὰ σελίδα μελέτης του ὑποστηρίζει, πὼς οἱ Βυζαντινοὶ ὠνόμασαν τοὺς Βουλγάρους καὶ ἄλλα σλαβικὰ φύλα Μυρμιδόνες σὲ ἄλλη δὲ σελ. τῆς ἴδιας μελέτης του ὄχι μόνο θεωρεῖ τοὺς Μελιγγοὺς γνησίους Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ τὸνομά τους διατείνεται ὅτι εἶναι μετάφραση τοῦ τῶν Μυρμιδόνων γιατί, λέει, οἱ Τσάκωνες καὶ οἱ Ἄλβανοὶ τῆς περιοχῆς λέγουν μελιγγόνι τὸ μυρμήγκι. Ἀλλὰ πλὴν ἡ πολεμηθεῖ, καταλήγει ὁ Πολίτης, διὰ τοιούτων ἐτυμολογικῶν ὄπλων ἢ μέχρι τοῦδε κρατοῦσα γνώμη περὶ τῆς σλαβικῆς καταγωγῆς τῶν Μελιγγῶν ἀναγκαῖον ἦτο νὰ ἀποδειχθῇ (καὶ βάζει ἓνα πλῆθος ἐρωτημάτων ἐπιτακτικῶν) κακίζει δὲ τὸν Σάθα γιὰ τὶς τολμηρὰς ἐτυμολογίες του τὶς καταληγουσες σὲ ἐθνολογικὰ συμπεράσματα «οὐχὶ ἀσφαλῆ δι' ἡμᾶς» καὶ γνωματεύει «ὅτι αἱ τολμηραὶ εἰκασίαι σκοτίζουσι ἀντὶ νὰ διαφωτίζουσι καὶ ἀπομακρύνουσι ἀπὸ τῆς εὐθείας ὁδοῦ» (Λαογρ. Σύμ. Β' (1921) σελ. 16-7). Τὸ χωριὸ τὸ συγκεκριμένο διατήρησε τὸ παλιό του ὄνομα.

6) *Μπαουσιοὶ* - χωριὸ τῆς ἴδιας παραπάνω ἐπαρχίας κατὰ τὶς ΒΔ πλαγιὰς τῆς Ὀλύτσικας. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ ἀνήκει στὸν τύπο τῶν εἰς -αῖοι, -οὶ χωριωνυμίων κατὰ δὲ τὴ ρίζα του ἀλβανικὸ κυρίως προσώπου Μπαούσης ὑποκοριστικὸ τοῦ ὀνόματος Μπαός καὶ τῆς πατριᾶς του. Μπαούσης λοιπὸν καὶ Μπαουσαῖοι - Μπαουσιοὶ. Ἡ ὑποκοριστικὴ κατάληξις ὀνομάτων προσώπων ἀλβανικὴ, καθὼς Κάλος-Καλούσης, Μέτης-Μετούσης, Μπέκος-Μπεκούσης κ.λ. συνηθίζεται καὶ στὴ γλώσσα μας τὴ λαϊκὴ, καθὼς λέμε Πάνος-Πανοῦσης, Κολιὸς-Κολιούσης, Λάμπρος-Λαμπρούσης κ.λ. Μπαουσιοὶ καὶ κατὰ τὴν τοπικὴ μας γλώσσα σὲ πτώση αἰτιατικὴ «στ'ς Μπαουσιοῦς» οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἄλβανου Μπαούση καὶ πρώτων οἰκιστῶν τοῦ χωριοῦ εἶναι ἢ κατὰ πάντα σωστὴ ἐρμηνεῖα τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ, τὸ ὅποιο ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερα νὰ κρατᾷ τὸ πρῶτο του ὄνομα.

7) *Ντραμεσιοὶ*. Χωριὸ τῆς ἴδιας προηγούμενης ἐπαρχίας κατὰ τὰ ἀνατολικά ριζὰ τῆς Ὀλύτσικας «καὶ ἐν τῷ μέσῳ κήπων ὑπὸ ρυάκων ἀρδευομένων καὶ ὑπὸ δέντρων σκιαζομένων». Καὶ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ ἀνήκει στὸν ἴδιο τύπο μὲ τὸ παραπάνω. Ντραμεσαῖοι καὶ συνηρημένο Ντραμεσιοὶ, ἄνθρωποι δηλ. ποὺ ἀνήκουν στὴ φάρα τοῦ Ντραμέση. Δὲν ξέρω ἀκριβῶς τὴν προέλευσις τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πιστεύω ἐν τούτοις πὼς αὐτὴ εἶναι μᾶλλον ἀλβανικὴ ἢ ρίζα του, γιατί στὴν Τσιαμουριά (Θεσπρωτία) καὶ στὴν ἐπαρχία Ἡγουμενίτσας ὑπάρχει χωριὸ μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα (Ντράμεση), ποὺ κατοικοῦνταν προπολεμικά, καθὼς ξέρω, μὲ ἀμιγῶς ἀλβανικὸ πληθυσμὸ (Ἄλβανοὶ - Μωαμεθανοὶ), ὁ κάτοικός του ἐλέγονταν Ντραμέσης μέλος δὲ τῆς πατριᾶς κάποιου Ντραμέση συνοίκησαν τὸ χωριὸ

τὸ συγκεκριμένο Ντραμεσιοί. Δὲν εἶναι βέβαια τραβηγμένο τὸ πρᾶμα, ἀφοῦ ξέρουμε, πὼς ἰδιαίτερα στὴν ἐπαρχία αὐτὴ ἔχουν παλαιότερα ἐγκατασταθεῖ πλῆθος Ἀρβανῖτες σὲ μερικὰ δὲ χωριά της ὡς χθὲς μιλοῦσαν ἄλβανικά. Τὸ χωριὸ διατηρεῖ τὸ παλιὸ του ὄνομα Ντραμεσιοί, ἢ στ'ς Ντραμεσιούς, καθὼς κοινὰ λέγεται.

8) *Μορκιοί*. Χωριουδάκι τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου «ἐπὶ τῆς ἄκρας τῆς πεδιάδας τῆς χωριζούσης τὸν Δρισκὸν ἀπὸ τοῦ βουνοῦ Γαστρίτσης καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας αὐτοῦ». Τὸ ὄνομά του —πλήρες Μορκαῖοι καὶ συνηρημένο Μορκοί κατὰ τὸν γνωστὸ τύπο— ἐκφέρεται ἀπὸ λαὸ καθὼς καὶ τᾶλλα ὁμοιοκατάληκτά του σὲ πτώση αἰτιατ. τοῦ πληθυντικοῦ «στ'ς Μορκιοὺς» καὶ σημαίνει καθὼς καὶ τᾶλλα τοῦ εἴδους τὴν πατριὰ ἢ τοὺς ἀπογόνους κάποιου Μόρκα ἢ Μόρκη ἴσως Ἀρβανίτη τῆ ρίζα τοῦ ὀνόματος τοῦ ὁποῖου ἀδυνατῶ νὰ ἐρμηνεύσω. Ἴσως τὸ ἴδιο ὄνομα νὰ ἔχει σχέση μὲ τὴν Ἀλβανικὴ ἐπαρχία τῆ γνωστὴ ὡς Γκόρα καὶ Μόκρα τῆ μεταξὺ Κορυτσᾶς καὶ Ἀλβασανιοῦ μὲ πρωτεύουσα τὸ Πογραδέτς κατοικουμένη ἀπὸ χριστιανοὺς καὶ μωαμεθανούς. Μόκρα λοιπὸν καὶ Μόκρας ὁ κάτοικος τῆς περιοχῆς καὶ μὲ ἀντιμετάθεσι τῶν συμφώνων καὶ φαινόμενο συνηθισμένο στὴ γλῶσσα μας Μόρκας καὶ Μορκαῖοι-Μορκοί (πρβλ. Κ. Θεσπρωτοῦ - Γεωργ. Ἀλβ. Γιάνν. 1964 σελ. 25).

Τὸ χωριὸ ἔχει μετονομασθεῖ σὲ Ἠλιοκαλὴ ἀπὸ τὸ ὄνομα παρακείμενης μονῆς ἀξιόλογης τῆς Κοιμήσεως τῆς Παναγίας τοῦ κοντινοῦ χωριοῦ Κοντινοὶ διαλυθέντος καὶ «ἐξ ἐπιθέτου ἐξαιρετικοῦ ὄπερ ἢ Θεοτόκος φέρει ἐνταῦθα διὰ τὴν ἐξοχὸν αὐτῆς καλλονὴν (ἡλίου κάλλος). Σημειωτέον δέ, συνεχίζει ὁ Λαμπροῖδης (Δ' σελ. 37-8), ὅτι ὁ φιλέλληνας καὶ ἐπιπόλαιος Rouqueville τὸν χαρακτηριστικὸν τοῦτο τίτλον τῆς μονῆς ὡς Ἐλλοπίαν ἐξέλαβεν καὶ διὰ τὴν διάσωσιν τοῦ ἀρχαίου τούτου ὀνόματος ἐσκίρτησε καὶ ἠγαλλίασατο».

9) *Μογγλιοί*. Χωριουδάκι τῆς πιὸ πάνω ἐπαρχίας «εἰς τὰ ΝΑ τοῦ Ζαγοριοῦ ὄρια καὶ ὑπὲρ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τῶν δύο συνηνωμένων κλάδων (ΝΔοῦ καὶ ΒΔοῦ) τοῦ δεξιοῦ βραχίονος τοῦ Ἀράχθου». Τὸ ὄνομά του μᾶλλον βλαχικῆς κατὰ τὴ ρίζα του προέλευσης «τόπος συννεφώδης» τὸ ἐξηγεῖ ὁ Λαμπροῖδης (Δ' σελ. 14) εἶναι κατὰ τὴν κατάληξιν καὶ ἐρμηνεία του τῆς ἴδιας ἀκριβῶς περιπτώσεως μὲ τὸ προηγούμενο, Μογγλαῖοι δηλ. Μογγλιοί καὶ «στ'ς Μογγλιούς» ἀναφέρεται δὲ σὲ κάποιον Μόγγλα ἢ Μόγγλη καὶ τοὺς ἀπογόνους του ποὺ ἦταν καὶ οἱ πρῶτοι οἰκῆτορες του. Τὸ χωριὸ διατηρεῖ τὸ παλιὸ ὄνομά του.

10) *Γρεβενίτη* (τοῦ). Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Ζαγοριοῦ κατὰ τὸ ἀνατολικὸ του τμήμα «κατάφυτον καὶ κατάρρυτον ...περικλειόμενον ἄνωθεν ὑπὸ λόφου δασώδους» καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ λεγόμενα Βλαχοζάγορα. Πρόκειται γιὰ

ὄνομα χωριού, πού διασώζει αὐτὸ τοῦ πρώτου οἰκιστῆ ἢ ἰδιοκτῆτη του χωριὸν δηλ. τοῦ Γρεβενίτη καθὼς τὸ γράφει καὶ ὁ Λαμπρίδης καὶ καθὼς λέμε χωριὸν τοῦ Γραμμένου, τοῦ Σταυράκη, τοῦ Πετσάλη κ.λ. Ἡ παραγωγικὴ κατάληξι -ίτης ἑλληνικὴ συνάπτεται μὲ τὴ ρίζα ὀνόματος κυρίου οὐσιαστικοῦ πόλης ἢ χωριού καὶ σημαίνει καταγωγὴ σχηματίζει δηλ. τὰ λεγόμενα ἐπίθετα ἐθνικὰ ἢ ἐπίθετα καταγωγῆς, καθὼς Μέτσοβο-Μετσοβίτης, Μπροσγόλη-Μπροσγολίτης, Κράψη-Κραψίτης κ.λ. Ἔτσι λοιπὸν καὶ Γρεβενίτης ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὰ Γρεβενά. Τὸ χωριό, καθὼς γράφει ὁ Λαμπρίδης (Ζαγ. 1870 σελ. 82), ηὔξηθη ...ἀφοῦ πολλαὶ οἰκογένειαι ἐκ τῆς Μπότσας συνοικίας τῆς Βοτσᾶς καὶ τῶν Γρεβενῶν ἐξ ὧν καὶ ἡ ὀνομασία ἴσως ἐδόθη κατέφυγον ἐνταῦθα» ἄποψη, πού πλησιάζει τὴν ἀλήθεια, ἀφοῦ τὸ χωριὸ δὲν λέγεται Γρεβενά ἢ Γρεβενίτικο ἀλλὰ Γρεβενίτη τοῦ καταγομένου δηλ. ἀπὸ τὰ Γρεβενά. Ὅσο γιὰ τὴ ρίζα τοῦ ὀνόματος τοῦ συγκεκριμένου χωριού σημειῶνω ὅτι αὐτὴ εἶναι σλαβικῆς προέλευσης, παράγεται δηλ. ἀπὸ τὴν σλαβικὴ λέξι greben πού σημαίνει βραχώδης (Ἡπ. Χρ. 1934 σελ. 184) ἀλλὰ, καθὼς βλέπω, κι ἀπ' αὐτὴ Greben σλαβικῆς τὸ ἴδιο προέλευσης, πού θὰ πεῖ χτένι. Προσθέτω, πὼς στὴν τοπικὴ μας γλώσσα λέμε γρέβα τὸ λιθοσωρό, πού παρατηροῦμε στὰ χωράφια, λέξι προφανῶς σλαβικὴ, προερχόμενο ἀπὸ τὸ καθάρισμά τους.

Τὸ ὄνομα τοῦ παραπάνω χωριού ἀποτελεῖ τὴν ἴδια ἀκριβῶς περίπτωσι μ' αὐτὸ τοῦ Βαγενίτη χωριού τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων τοῦ τμήματος Γραμμενοχωριῶν, γιὰ τὸ ὁποῖο ἤδη μιλήσαμε.

11) Δελβινάκι. Μεγαλοχώρι τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου κείμενο «εἰς κοιλάδας καὶ εἰς κλιτύας μαγευτικῶν λόφων συνηριθμεῖτο, καθὼς ἱστορεῖ ὁ Λαμπρίδης (Ζ' σελ. 37), ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀλῆ μεταξὺ τῶν πολυανθρωποτέρων καὶ ἦν ἡ κυριωτέρα τοῦ τμήματος κώμη».

Τὸ ὄνομά του εἶναι ὑποκοριστικὸ αὐτοῦ τῆς γνωστῆς πολίχνης τῆς Β. Ἡπειροῦ Δέλβινο ὄνομα ἰταλικῆς προέλευσης δὲν σημαίνει δὲ «ἀμπελότοπος» καθὼς τὸ ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος Λαμπρίδης (ὅ.π. σελ. 18), ἀλλὰ μᾶλλον κρασότοπος, ἀφοῦ γιὰ κρασί (del vino) τὸ ὄνομα μιλάει. Καὶ ἔτσι πράγματι εἶναι, ἀφοῦ τὸ χωριὸν κατὰ μαρτυρίες αὐτοῦ τοῦ Λαμπρίδη (ὅ.π. σελ. 56), «ἐσώδευεν περὶ τὸ 1.000.000 ὀκάδας σταφυλῶν μέχρι πρὸ ἑξ δεκαετηρίδων (δηλ. τὸ 1830) ἐκ τῶν ἀμπελώνων αὐτοῦ ἐκτεινομένων ἀπὸ Κάτω Λεπίνου μέχρι Λινόραινας. Ἀλλὰ καὶ νῦν (δηλ. τὸ 1880), συνεχίζει, ἤρξαντο νὰ ἀναφυτεύουσιν ἀμπέλους κατανοήσαντες ὅτι διὰ 200 ὀκ. οἴνου ἄς κατὰ μέσον ὄρον ἢ οἰκογένεια παράγει, εἶναι ἀδύνατον (ἄνευ τούτου) νὰ διατηρηθεῖ ἡ ὑγεία τῆς τρυφερᾶς τοῦ Δελβινακίου γυναικὸς ἐξαντλουμένης εἰς καλλιέργειαν ἐδάφους ξηροῦ ἀπὸ πρωῖας μέχρι ἑσπέρας ἐπιστρεφούσης δὲ πεζῇ συνήθως οἴκοι».

Τὸ ὑποκοριστικὸ τέλος τοῦ χωριοῦ (Δελβινάκι), τὸ ὁποῖο ὄνομα καὶ διατηρεῖ ἀπαρασάλευτα ὡς σήμερα, δόθηκε γιὰ διάκρισίν του ἀπ' αὐτὸ τῆς Β. Ἡλείου (Δέλβινο) τὸ καὶ παλαιότερο, ἀφοῦ «καὶ ἐκ τῶν πέριξ χωρίων πολλοὶ τὸ Δελβινάκιον Ἄνω Δέλβινον ὀνομάζουσι πρὸς διάκρισιν τοῦ Δελβίνου» (Λαμπρίδης ὁ.π. σελ. 11).

Τέλος σημειῶνω, πῶς στὴν ἴδια περιοχὴ (ἐπαρχ. Κουρέντων καὶ τμήμα Γραμμενοχωρίων) ἔχουμε καὶ χωριὸ Δελβινακόπουλο ὑποκοριστικὸ τοῦ Δελβινάκι καὶ ὑποκοριστικὸ στὸ τετράγωνο, θὰ λέγαμε, τοῦ ΒΗ Δελβίνου, τὸ ὁποῖο τελευταῖο δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ δεύτερο ἀλλὰ μᾶλλον μὲ τὸ πρῶτο (Δελβινακόπουλο).

12) *Κακουσιοὶ* καὶ *Κακ(ου)σιοὶ* - χωριὸ κι αὐτὸ τῆς ἐπαρχ. Πωγωνίου ἀπὸ τὰ μικρότερα τῆς «ἐπὶ πετρώδους βουνοῦ κειμένου».

Τὸ ὄνομά του ἐτυμολογικὰ κινεῖται στὸ ἴδιο ἀκριβῶς μῆκος κύματος μὲ τὰ προηγούμενα σὲ -οὶ Κάκος καὶ Κακούσης, προφανῶς φύλαρχος Ἄλβανος ἢ ἀρχηγὸς πατριᾶς, καὶ Κακουσαῖοι-Κακουσιοὶ καὶ Κακ(ου)σιοὶ κατὰ τὴν τοπικὴ διάλεκτο οἱ ἀπόγονοι τοῦ οἰκιστῆς τοῦ φερόντου χωριοῦ.

Τὸ ἴδιο χωριὸ ἔχει ἤδη μετονομασθεῖ σὲ Ἄγ. Κοσμάς ἴσως γιὰ νὰ ἐξευμενίσουν οἱ χωριανοὶ τὸν ἅγιο γιὰ τὴν κατάρα ποὺ τοῦχε δώσει, γιὰτὶ καθὼς γράφει γιὰ τὸ ἴδιο θέμα ὁ Λαμπρίδης (Ζ' σελ. 45-6), «εἰς τὴν ἀποποίησην καὶ ὄργην τοῦ ὀσιομάστου μόνον εἰς Κακουσιοὺς νὰ διδάξη (1777) —δὲν ἀναφέρει τὸ γιὰτὶ— ἀποδίδεται καὶ ὁ στάσιμος ἔκτοτε πληθυσμὸς τῆς κώμης ταύτης πάντοτε 31 οἰκογενείας ἀριθμούσης».

ΙΑ' Χωριὰ τῆς περιοχῆς μὲ ὀνόματα ἑλληνικὰ μεσαιωνικά

Θὰ προσπαθῶ στὴ συνέχεια νὰ ἐρευνήσω τὰ ὀνόματα χωριῶν τῆς εὐρύτερης περιοχῆς, ἑλληνικῆς προέλευσης ἀναγόμενα στὸν μεσαῖωνα κατὰ τὶς πηγὰς καὶ κατὰ ἐπαρχίες.

1) *Βλαχάτανο* (τό), χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων κατὰ τὸ τμήμα Ζίτσας καὶ στὶς ἀνατολικὰς πλαγιὰς τοῦ βουνοῦ Πενταλώνι. Τὸ πλήρες ὄνομά του εἶναι Βλαχοκάτουνο, κατούνα δηλ. σταθμὸς ἢ κατασκήνωσις Βλάχων. Ὁ Λαμπρίδης γράφει σχετικὰ στὰ «Κουρεντιακά» του: «Καὶ Βλάχοι εἰς τὰ Κούρεντα τοῦλάχιστον εἰσήλασαν καὶ ἀποκατέστησαν ἔστω καὶ ὀλίγοι, ὅπερ ἐξάγεται οὐ μόνον ἐξ ὀνομασιῶν Βλαχικῶν ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ χωριοῦ Βλαχοκατούνας (Κατούνα στρατιωτικὸς σταθμὸς) εἰς Βλαχάτονον νῦν μετατραπέντος, ὅπερ ἄλλοτε ὑπὸ μόνης βλαχικῆς φυλῆς καὶ κατὰ τινὰς τῆς μονῆς Ζαγόριανης σημειώσεις κατωκεῖτο...» (Γ' σελ. 27). Καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο ἀναφερόμενος πάντα ὁ Λαμπρίδης στὸ ἴδιο χωριὸ σημειώνει (Δ' σελ. 18). «Κατωκεῖτο δὲ μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ὑπὸ Βλάχ-

χων μετὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν ὁποίων συνωκίσθη ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ μετωνομάσθη Βλαχάτονον, ὅπερ οὐδὲν ἕτερον ἢ παραφθορὰ τοῦ ὀνόματος εἶνε. Καὶ ἐν τῷ τμήματι Μαλακασίου ὑπῆρχαν δύο χωρία Κατούνα ἐκάτερον καλούμενον καὶ ὑπὸ βλαχικῆς φυλῆς οἰκούμενα ὡς παρακατιόντες ἐροῦμεν...». Καὶ προσθέτει λίγο παρακάτω (σελ. 27): «Ἐκ τῶν πολλῶν τοῦ κεντρικοῦ καὶ βορείου διαμερίσματος (τῆς ἐπαρχίας δηλαδὴ Μαλακασίου) διαλυθέντων μνημονευθήτωσαν νῦν αἱ δύο κατοῦναι (στρατιωτικὸς σταθμὸς) ἐξ ὧν ἡ μὲν εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ λόφου Γραδέτσι Γοτίστης ἔκειτο καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἰστ' αἰῶνος ὑπὸ σεισμοῦ, ὡς ἐρρέθη, κατεστράφη ἡ δὲ μεταξὺ τῶν χώρων Γιάννιστας καὶ Ἄρδομιστας πολυάνθρωπος ἐπίσης καὶ διαλυθεῖσα περὶ τὰ μέσα τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς ὁμώνυμον κοινότητα ἐν Ἑλλάδι ἐθεμελίωσαν» (πρόκειται γιὰ τὴν ὁμώνυμη πόλιν τοῦ Ξηρομέρου Ἀκαρνανίας). Τὴ λέξη παράγει ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ captope. Τὸ ὄνομα λοιπὸν Κατούνα ἐρμηνεύει ὁ Κριαρᾶς στο λεξικὸν τοῦ τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Γραμματείας καὶ σὰν ἐνδιαίτημα, δωμάτιο, οἰκισμός, στρατόπεδο μὲ πλῆθος — Θεσσαλονίκη 1982 — γιὰ τὴν κάθε μιὰ ἐξήγηση παραδείγματα, μὲ τὴν ἔννοια τῆς πρόσκαιρης κατασκήνωσης ὁμάδας ἀνθρώπων συναντιέται σὲ μεσαιωνικὰ ἠπειρωτικὰ κείμενα σὰν παράδειγμα τὸ χρονικὸ τῶν Ἰωαννίνων «καὶ τὸν τόπον ἀναγράφει (ὁ Σπάτας) τὴν Βελᾶν καὶ Δρυινοῦπολιν, λέει, καὶ τὴν Βεγενητίαν ἀλλὰ δὴ καὶ τοὺς Μαλακασαίους ἕως τὰς Κατούνας» (σελ. 92), ἐννοεῖ προφανῶς τὸ ὁμώνυμο διαλυθὲν χωριὸν παρὰ τὴν Γότιστα τῆς ἐπαρχ. Μαλακασίου — καὶ στὸ στὴ συνέχειά του Χρον. τῶν Γόττων, ποὺ γράφει: «Ὁ τόπος ἦταν ἄπιστος οἱ Ἀλβανῖται ὅλοι ἕνας τὸν ἄλλον κούρσευε χωρία καὶ κατοῦνες» (σελ. 32).

Παρὰ ταῦτα στὸ συγκεκριμένον σταθμὸν ἢ κατασκήνωση Βλάχων οἱ τελευταῖοι, καθὼς εἶδαμε, ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ μόνιμους κατοίκους Ἕλληνες τὸ ὄνομα δὲ τοῦ χωριοῦ παρέμεινε καὶ διατηρεῖται ὡς σήμερα σχεδὸν τὸ ἴδιον Βλαχοκάτουνο καὶ Βλαχάτανο ἀπὸ τοὺς ντόπιους λεγόμενον.

2) Νεγκράδες. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας καὶ παρὰ τὸ προηγούμενον ἀπὸ τὰ παλαιότερα δὲ χωριά της ἀναφέρεται σὲ χρυσόβουλο τοῦ Δεσπότη Συμεῶν Παλαιολόγου τοῦ Σέρβου ἐκδομένο κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1361 καὶ ἐνδιαφέρον τὸν μεγάλο Κοντόσταυλο Ἰω. Τσιάφα Οὐρσίνο, ὅπου κατοχυρώνονται σ' αὐτὸ κυριαρχικά του δικαιώματα σὲ προαποκτηθέντα κτήματά του «ὡσαύτως ἐν τῷ θέματι τῶν Ἰωαννίνων, καθὼς γράφει, χωρία τὰ Σουδενὰ τὰ Κάτω καὶ τὰ Ἄνω σὺν τῷ Τσερβαρίῳ καὶ τῶν Νεγκαράδων, τὸν Ριζὸν κ.λ. (Χρον. Β' σελ. 313). Τὸ χωριὸν λοιπὸν εὐρισκόμενον παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς μεσαιωνικῆς πόλης Βελᾶς (Γ' σελ. 37) ἀναφέρεται μαζὶ μὲ τὰ γειτονικά του χωριά τοῦ Ζαγορίου Σουδενὰ καὶ Τσερβάρι μὲ τὸν ἀρχικὸν τύπον Νεγκαράδες κατάντησε δὲ μετὰ συντμήσεις καὶ ἀναγραμματισμοὺς

αίωνων στο σημερινό Νεγράδες. Ἡ κατάληξη -αδες μεσαιωνική συντίθεται με τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου γαιοκτήτη ἢ οἰκιστῆ τοῦ χωριοῦ καὶ σημαίνει, καθὼς κι ἄλλοῦ εἶπα, τὴν πατριὰ ἢ τὸ σόϊ τοῦ ἀπὸ τῆ ρίζα σημαινόμενου. Νεγκαράδες λοιπὸν ἢ Νεγράδες ἢ πατριὰ τοῦ Νεγκαρᾶ ἢ Νέγρα. Σημειώ-νω, πὼς ἢ παραγωγικὴ κατάληξη -αδες ἀπὸ τὸ χρόνο ὑπαρξῆς της εἶναι κατὰ τὴν ἄποψή μας ἑλληνικώτατη ἀντίθετη με κείνη τοῦ Φουρίκη γιὰ τὴν ἄλβανικὴ προέλευσή της, ἀφοῦ Ἀρβανίτες ἰδιαίτερα σ' αὐτὴν τὴν περιοχὴ δὲν ἔχουμε εἰδήσεις ἂν ἐγκαταστάθηκαν προτύτερα ἢ ἀργότερα. Γιὰ τὴ ση-μασία δὲ τῆς ρίζας τοῦ ὀνόματος πιστεύω, πὼς αὐτὴ ἔχει σχέση με τὴ λέ-ξη νέγκρος ἰσπανικὴ γνωστὴ καὶ στὸν μεσαίωνα, μελαχρινὸς δηλαδή (στὸν Κριαρᾶ δὲν τὴ βρίσκω). Ἡ ἐρμηνεία δὲ αὐτὴ φαίνεται καθαρῶτερα στὸν δεῦτερο τύπο τοῦ ὀνόματος καθιερωμένον ἀπὸ τὸν περασμένο τουλάχιστο αἰῶνα (Ἀραβ.-Λαμπρ.), ἐνῶ ὁ πρῶτος κινεῖται μέσα στὴν ὁμίχλη.

3) Ριζό. Χωριὸ κι αὐτὸ τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων κατὰ τὸ πέρα ἀπὸ τὸν Καλαμὰ τμήμα της καὶ στὰ Ν. ριζὰ δασοσκέπαστου ἀπὸ ὄρους λόφου ἀπ' ὅπου προφανῶς καὶ τὸ ὄνομά του. Τὸ εἶδαμε ἀναφερόμενο μαζί με τὸ προηγούμενο τῶν Νεγράδων στὸ ἴδιο χρυσόβουλο τοῦ Δεσπότη Συμεῶν τὸ ἐνδιαφέρον τὸν μεγάλο κοντόσταυλο Ἰω. Τοῖαφα Οὐρσίνοι σὰν κτῆμα του. Μόνον πὺ ἀγνωστο γιὰτὶ διατυπώνεται στὸ κείμενο τὸ ὄνομά του σε γένος ἀρσενικὸ «ὁ Ριζὸς» δηλ. τὸν Ριζὸν ἀντὶ σὲ γένος οὐδέτερο (τὸ Ριζόν) — καθὼς ἐλέγονταν τὸν περασμένο τουλάχιστον αἰῶνα (Ἀραβ.-Λαμπρ.) καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ λέγεται καὶ σήμερα πρᾶγμα, πὺ γεννάει ὑποψίες γιὰ τὴν παραγωγή του.

4) Ζωριάνου καὶ Ζωριάνη. Χωριουδάκι τῆς ἴδιας πιὸ πάνω ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμήμα της τοῦ Μεγάλου Λόγγου καὶ ἀπὸ τῆ Δ. πλευρὰ τοῦ ὁμώνυμου βουνοῦ. Τὸ ὄνομα τοῦ ἴδιου χωριοῦ διασώζει ἀσφαλῶς αὐτοῦ τοῦ γαιοκτήτη του καὶ κυρίου ἀξιωματοῦχου τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Ζωριάνου, πὺ ἤκμασε περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' καὶ ἀρχὲς τοῦ ΙΔ' αἰῶνα ἀναφέρεται δὲ ὅτι στὴ διάρκεια τῆς Δεσποτείας τοῦ Θωμᾶ Ἀγγέλου τοῦ Κομνηνοῦ (1296-1318 μ.Χ.), ἦταν «ἐπὶ τραπέζης καὶ πρωτοκράτωρ τῆς δυσμικῆς φάλαγγος» ἀλλὰ καὶ σὲ πλῆθος κείμενα τῆς ἐποχῆς μνημονεύεται ὁ ἴδιος. Κτῆμα αὐτοῦ τοῦ Μιχ. Ζωριάνου ἦταν, καθὼς λέγεται, καὶ ὁμώνυμο χωριὸ «πλησίον τῆς ἀρχαίας χώρας τῶν Αἰτωλῶν». Ἡ λαϊκὴ τέλος ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ, ὅτι δηλ. σχετίζεται με τὴν ἄλβανικὴ λέ-ξη zog (Ζόρ), πὺ σημαίνει βία, δυσκολία, γιὰ τὸ ἄγονο προφανῶς καὶ δύ-σβατο τοῦ ἐδάφους του, δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἀλήθεια.

Προσθέτω, πὼς ὁμώνυμο χωριὸ ὑπάρχει ἐπίσης στὸ Ν. Φωκίδας, παρὰ τὸ Λιδωρίκι, τοπωνύμια δὲ κατὰ τὴν Ἠπειρο γνωρίζω δύο ἓνα πάνω ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς Ντραμπάτοβας στὴ λίμνη καὶ ἓνα στὴν ἐπαρχία Φιλιατῶν

παρὰ τὸ χωριὸ Σίδερη καὶ τὸν Καλαμὰ τοῦ δρόμου ἀπὸ Παραμυθιά πρὸς Φιλιάτι λεγόμενον «Σκάλα τ' Ζωριάν'» διάβαση ἐπικίνδυνη.

5) *Βαριάδες*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας εὕρισκόμενο «εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς πρόποδας τῆς μεσημβρινῆς παρυφῆς τῆς Ὀλύτσικας ἐπὶ ὄροπέδιου». Τὸ χωριὸ ἀναφέρεται στὸ γνωστὸ χρυσόβουλο τοῦ Δεσπότη τῆς Ἡπείρου Συμεὼν Οὐρεσι, ἀδελφοῦ τοῦ Σέρβου βασιλιᾶ Στέφανου Δουσάν τοῦ 1361. Γράφει: «ἔτι καὶ ἐν τῷ θέματι τῆς Βαγενιτίας χωρίον... τοὺς Βαριάδες ...» (Χρον. Β' σελ. 312). Θέμα δὲ τῆς Βαγενιτίας ἦταν ἡ γνωστὴ Βυζαντινὴ διοικητικὴ περιφέρεια περιλαμβάνουσα τὴ Δυτικὴ Ἡπειρο ἐκτείνομενη δέ, καθὼς εἶπα, ἀπὸ τὸ Δέλβινο ὡς κάτω στὸν Ἀχέροντα καὶ φθάνουσα ἀνατολικά ὡς τὶς Δυτικὲς ὑπώρειες τοῦ Κασιδιάρη καὶ τῆς Ὀλύτσικας, ὅπου καὶ τὸ χωριὸ Βαριάδες. Τὸ ὄνομα τοῦ ἴδιου χωριοῦ μὲ τὴν ἐπίσης γνωστὴ κατάληξη -άδες σημαίνει τοὺς πρώτους οἰκιστὰς τοῦ ἀπογόνου τοῦ στῆ ρίζα τοῦ ἀναφερόμενου Βαριᾶ, ἴσως κατὰ μικρὴ ἀλλοίωσίν του καὶ βοριᾶ, ἄγνωστης τοῦ πρώτου ἐτυμολογικῆς προέλευσης. Ἀναφέρω τέλος ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ χωριοῦ, πού διατηροῦ αὐτούσιον τὸ μεσαιωνικὸ ὄνομά του, πῶς: «Ὁ Ἀλῆς προτίθετο, τὰ γράφει ὁ Λαμπρίδης αὐτά, νὰ μετατρέψῃ τὸ χωρίον τοῦτο εἰς πόλιν. Δι' ὃ σὺ μόνον τοὺς κατοίκους Κοπάνων ἀπὸ τοῦ 1800 αὐτόθι ἐγκατέστησεν ὡς καὶ 10 οἰκογένειες ἐκ Χειμάρρας ἀλλὰ καὶ 100 ποιμενικὰς καὶ σκηνοβίους καταστραφείσας ἀργότερα ἔνεκα εὐλογίας» (Γ' σελ. 17).

6) *Κοπάνη*. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας μὲ τὸ προηγούμενον καὶ γειτονικὸ του. Ἀναφέρεται μὲ τὸν ἴδιον τύπον (Κοπάνη) στὸ ἐπίσης γνωστὸ χρυσόβουλον τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1319 ἐνδιαφέρον τὸ κοινὸ τῶν Ἰωαννίνων. «Τὰ χωρία, γράφει, τὴν Κοπάνην καὶ τὸ Κρεχοβόν» Κρυφοβόν, θέλει νὰ πεῖ, χωριὸ παραπλήσιο. Πιστεύω, πᾶς τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ θὰ ἔπρεπε νὰ γραφεῖ ἐπὶ τὸ ἐλληνικότερον Κόπανοι ἢ Κοπάνοι, γιὰτὶ ἡ λέξις Κοπάνη εἶναι ἀλβανικὴ (Koran-i), (ὅχι γνήσια ἀλλὰ δανεισμένη ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴν (ἀρχ. κόπανον, τὸ) μὲ τὸ ἴδιον βέβαιον νόημα, σὲ πτώσει ὀνομαστικῆς πληθυντικῆς καὶ γένος ἀρσενικοῦ (οἱ Κόπανοι) καθὼς τὸ σημειώνουν οἱ Ἀραβαντινὸς καὶ Λαμπρίδης ἀπὸ τοὺς Κοπάνους προφανῶς, πού ὑπῆρχαν στὸ κάτω ἀπὸ τὸ χωριὸ ποταμάκι μαζὶ καὶ νερόμυλος, ὅπου κατεργάζονταν τὰ μάλλινα ὑφάσματα, καθὼς ἀκριβῶς τὰ νεώτερα μαντάνια. Καὶ κόπανο μὲν λέμε στὴν τοπικὴν ἡμῶν γλῶσσαν, καθὼς καὶ τῶν ἀρχαίων, (ἔκφρ. «κοπάνου γυμνότερη») μικρὸ ξύλινον σκεῦος μὲ λαβὴν καὶ κοντόπλατον πέλμα, πού χρησιμοποιοῦν οἱ γυναῖκες γιὰ νὰ χτυποῦν πλένοντας τὰ χοντρά μάλλινά τους (ροῦχα, σκεπάσματα κ.λ.) ἀλλὰ καὶ τμημα τοῦ νερογύριστου μαντανιοῦ, ὅμοιον μὲ μὲγανθὸ ξύλινον σφυρί, πού χτυπάει ρυθμικὰ καὶ ἐπὶ ὥρες τὰ ὑπ' αὐτὸ τοποθε-

τούμενα για κατεργασία μάλλινα υφάσματα (πρὸ Ἡπ. Ἑλ. 1964 σελ. 233-4). Ἄλλωστε στὸν Ἄϊ-Νικόλα στους Κοπάνους λέμε καὶ ὄχι στὶς Κοπάνες. Προσθέτω, πὼς ὁ Ἄλῆς, καθὼς εἶπα, ἔχοντας κατὰ νοῦ νὰ μετατρέψει τοὺς παρακείμενους Βαριάδες σὲ πόλη, μετέφερε σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ στὸ τελευταῖο καὶ τὸ χωριὸ μας ἐρημώθηκε. Ὅμως τὸ 1828 ὁ προεστὸς τῶν Βαριάδων καὶ τῆς ἐπαρχίας ὅλης Ἰω. Τζαφέρης, εὐνοούμενος τοῦ Κιουταχῆ, συνήργησε στὴν ἐπανεγκατάσταση τῶν κατοίκων στὸ χωριὸ τους προσθέσας σ' αὐτοὺς γιὰ συνοίκηση καὶ 40 οἰκογένειες φερμένες ἀπὸ τὸ Φανάρι. (Λαμπριδῆς Γ' σελ. 17 καὶ 44).

7) *Γερακάρη* (τοῦ). Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου κατὰ τὶς Δ. πλαγιές τοῦ Δρίσκου. Πρόκειται γιὰ χωριὸ κυριώνυμο, ποὺ διασώζει δηλ. τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου γαιοκτήτη του, χωριὸ μ' ἄλλα λόγια τοῦ Γερακάρη ὄνομα παλιᾶς καὶ ἐκλειψάσης ἤδη ἐπίσημης οἰκογένειας τῶν Γιαννίων τῆς ὁποίας φαίνεται ἦταν κτῆμα.

Τὸ ὄνομά της αὐτό, Γερακάρης, ὀφείλεται σὲ γενάρχη τῆς ἰδίας οἰκογένειας, ποὺ ἀσκοῦσε καὶ χρησιμοποιοῦσε γεράκια γιὰ τὸ κυνήγι ἰδίως ἡγεμόνων καὶ εὐγενῶν. «Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι, γράφει ὁ Φ. Κουκουλῆς (Βυζ. βίος καὶ Πολιτισμὸς τ. Ε' παρ. Αὐθ. 1965 σελ. 40), κατὰ τὸ κυνήγιον πτηνῶν καὶ λαγωῶν πλὴν τῶν τῶν μετεχειρίζονται καὶ διάφορα ἀρπακτικά ὄρνεα, τὰ ὁποῖα ἐπιλέγουν κατὰ τοῦ θηράματος... Πρὸς τοῦτο ὑπῆρχαν εἰδικοί ἄνδρες, οἵτινες καὶ ἐπὶ τῆ βάσει ὁδηγιῶν ἐξ εἰδικῶν βιβλίων... ἀνελάμβανον νὰ φροντίζουσιν περὶ τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς θεραπείας τῶν τόσων χρησίμων οὐτῶν πτηνῶν (ιεράκων), οἵτινες ἐκαλοῦντο ἱερακάριοι, ὀνομασίην ὁποία ἀπέμεινεν εἰς τὸ σημερινὸν οἰκογενειακὸν ὄνομα Γερακάρης τὸ ὁποῖον ὡς τοιοῦτον μνημονεύεται ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος».

Προσθέτω, πὼς καὶ ὁ Γιαννιώτης συγγραφέας τοῦ ἑμμετροῦ χρονικοῦ τῶν ἱεράκων τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ τοῦ ΙΕ' αἰῶνα ἀναφέρεται σὲ κυνήγια τοῦ ἀσπίτη τῆς Ἠλείου Καρόλου Τόκκου κατὰ τὰ περίχωρα τῶν Γιαννίων ἀπ' ὅπου μαθαίνουμε σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ γιὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν ποικιλία τῶν θηραμάτων τοῦ τόπου μας κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Γράφει: «Καὶ ἀρχισεν νὰ κυνηγᾷ δορκάδας καὶ ἐλάφους, ἀγριόχοιρους, ἄρκτους τε λαγοὺς καὶ ἀλωπέκας καὶ πάλιν εἰς τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ ὁμοίως μὲ φάλκονες μὲ γέρακες μὲ ξέπτερους πετρίτες νὰ κυνηγᾷ τοὺς γερανοὺς πέρδικες καὶ τρυγόνες, φασιανοὺς καὶ ὄρνυκες καὶ ἄλλα πολλὰ στρουθία...».

Τὸ χωριὸ διατήρησε εὐτυχῶς τὸ παλιὸ αὐτὸ του ὄνομα, παρ' ὅτι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Γερακάρη πρὸ πολλοῦ ἐξέλειπε.

Κι ἀκόμα, πὼς Γερακάρη ὑπάρχει χωριὸ χριστιανικὸ στὴν ἐπαρχία Πρεμετῆς Γερακάρη δέ, τὸ μικρὸ του ὄνομα Λιμπεράκης, ἦταν Μανιάτης

τυχοδιώκτης μισθοφόρος πότε τῶν Τούρκων ὁ καὶ Γκιουρ πασὰς ἐπιλεγόμενος καὶ πότε τῶν Βενετῶν, πού σέ ἐπιδρομή του στήν Ἠπειρο κατέλαβε τήν Ἄρτα (1696) καὶ καταλήστεψε τοὺς κατοίκους της.

Προσθέτω, τέλος, μόλις τώρα μαθημένο, πὼς ὁμώνυμη συνοικία (Γερακάρη) ὑπάρχει καὶ στὸ χωριὸ Μικρὸ Μπροσγόλη, πού τὸ ὄνομά του, κατὰ πληροφορίες μου ἀπὸ αἰωνόβιο σχεδὸν Μπροσγολίτη, ὀφείλεται σὲ 2-3 οἰκογένειες ἀπὸ τὸ χωριὸ Γερακάρη, πού κατέφυγαν παλιότερα διωκόμενες ἐδῶ, ὅπου καὶ ἐγκαταστάθηκαν γενόμενες ἔκτοτε ἀρκετὲς καὶ πού διατήρησαν αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ καταγωγῆς τους.

8) *Γολᾶς ἢ Γουλᾶς (ὁ)*. Χωριουδάκι τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου «ἐπὶ τῆς ἄκρας τῆς πεδιάδος τῆς χωριζούσης τὸν Δρισκὸν ἀπὸ τοῦ βουνοῦ τῆς Καστρίτσης». Τὸ ὄνομά του θὰ πεῖ πύργος ἢ ὑψηλὸ φρουριακὸ κτίσμα καὶ σὲ κάτι τέτοιο τὸ χρωστάει εἶναι δὲ ἰταλικῆς προέλευσης, ἐγίνονταν πλατεῖα χρῆση του στὸν προφορικὸ λόγο ἀπὸ τοὺς Ἠπειρωτὲς τοῦ Δεσποτάτου πλῆθος δὲ ἀναφορὲς του ἔχουμε στὰ ἠπειρωτικὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς. Στὸ χρονικὸ παράδειγμα τῶν Γιαννίνων διαβάσουμε: «Οἱ Μαλακασσαῖοι περιεργάζονται καὶ τὸν ἐπάνω γουλᾶν κρυφίως αὐτοὶ παρέλαβον» (σελ. 87) ἢ «Ἐξωθεν γὰρ περιεκύκλουν τὴν πόλιν οἱ Ἀλβανίται ἔσωθεν δὲ παρηνώχλουν κακῶς τὸν γουλᾶν» (ὁ.π.) ἢ τέλος «οἱ τὸν γουλᾶν ληιστρεύοντες οἰκειοθελῶς παρεδόθησαν» (ὁ.π. σελ. 87) κ.λ. τὸ δὲ Χρονικὸν τῶν Τόκκων ντόπιου κι αὐτὸ συγγραφέα γράφει:

«Οἱ Γιαννινιωτὲς ἄρχοντες μικροὶ τε καὶ μεγάλοι

Εἰς τὸν Γουλᾶν καὶ ἄρθωσαν ἐτοῦτοι» (ὁ.π. σελ. 25) ἢ

«Εἰς τὸν γουλᾶν ἀνέβησαν πῆραν τὴν ἐξουσίαν» (ὁ.π. σ. 27) κ.λ.

Εἶναι περίεργο ὡς ἓνα σημεῖο, γιατί οἱ τότε Ἠπειρωτὲς ἀλλὰ καὶ γενικώτερα οἱ Δεσποτῶνες ἀπέρριψαν τὴν ἑλληνικὴ λέξη πύργος καὶ ἔκαναν δική τους τὴν ἰταλικὴ γουλᾶς. Ἴσως γιὰ τὸ δυσπρόφερτο τῆς πρώτης ἀλλὰ γιατί τὴν ἴδια ἐποχὴ εὐρίσκονταν οἱ ἴδιοι σὲ στενὴ συνάφεια μὲ τοὺς Ἰταλοὺς. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε τὸ γεγονὸς ὅτι γιὰ μισὸν περίπου αἰῶνα (1385-1430) οἱ Δεσπότες στὰ Γιάννινα ἦταν Ἰταλοί.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅμως μεριὰ οἱ Εὐρωπαῖοι τοῦ Μεσαίωνα χρησιμοποιοῦσαν πλατεῖα τὴν ἑλληνικὴ λέξη πύργος (burg), ὅπως φανερώνει τὸ δεύτερο συνθετικὸ ὀνομάτων πολλῶν πόλεων τους (Στρασβούργο, Φραϊμποῦργο, Σαλτσμποῦργο κ.λ.). Ἀκόμα καὶ οἱ φρουροὶ τῶν κάστρων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως συνόρων τοῦ Βυζαντίου, οἱ ἀκρίτες του, βουργάριοι ἐλέγονταν, φρουροὶ δηλαδὴ τῶν πύργων μὲ τὴν ὁποία λέξη σχετίζεται κατὰ πολλοὺς τὸ ἔθνικὸ Βούλγαροι.

Τέλος τὸ χωριὸ ἔχει μετονομασθεῖ σὲ *Πλατανιά* ὁμώνυμό του δὲ ὑπάρχει στὴ Θεσπρωτία κατὰ τὴν ἐπαρχία Φιλιατῶν.

9) *Κλαζιάδες (οί)*. Χωριό τῆς ἴδιας παραπάνω ἐπαρχίας ἀνατολικά τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Γιαννίνων καὶ στὶς Δ. ὑπώρειες τοῦ Δρίσκου. Τὸ ὄνομά του φέρνει στὸ νοῦ τὴν ἐπίσημη μεσαιωνικὴ οἰκογένεια τῶν Γιαννίνων *Κλαυσῆ*, τῆς ὁποίας ἡ πατριὰ (*Κλαυσιάδες-Κλαζιάδες*) ἦταν φαίνεται οἱ πρῶτοι οἰκιστὲς ἢ ἰδιοκτῆτες τοῦ χωριοῦ. Τὸ χρονικὸ τῶν Γιαννίνων, γραμμένο ὡς γνωστὸ περὶ τὸ τέλος τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδας, μνημονεύει ἕναν τὸν σημαντικώτερο ἴσως ἀπ' αὐτοὺς τοὺς *Κλαυσιάδες* τὸν Ἡλία *Κλαυσῆ* πλούσιο μὲ κτήματα καὶ χρήματα πολλά, ποὺ ἤρθε σὲ δεινὴ σύγκρουση καὶ τιμωρήθηκε σκληρὰ ἀπὸ τὸν τότε Δεσπότη *Θωμᾶ Πρελοῦμπο* τὸν *Σερβοβυζαντινὸ*. Γράφει λοιπὸν τὸ Χρονικόν: «Ἄνῆρ γὰρ τῶν ἐντίμων τῆς πόλεως Ἡλίας *Κλαυσῆς* ὀνομαζόμενος προσεκαλέσατο αὐτὸν (τὸν *Θωμᾶ*, δηλ.) ἀνάδοχον εἰς τὸ ἑαυτοῦ γνησιώτατον τέκνον καὶ διὰ τὸ ὑπαρχειν αὐτῷ κτήματα πολλά ἢ χρήματα ὡς πλουσίῳ κακῶς καὶ ἀνηλεῶς αὐτὸν ἐτυραννήσατο διὰ γὰρ τὰ χρήματα τὴν γαστέρα αὐτοῦ πυρὶ κατεστάλαξε καὶ τὰς μασχάλας αὐτοῦ πυρὸς καταφλέγει τῶν δὲ στόματι αὐτοῦ μαχάριν τιθεὶς ὕδωρ σμιγὲν μετὰ στακτὸς ἐκχέει.» κ.λ.

Οἱ χωριανοὶ παρὰ ταῦτα ἀπὸ ἄγνοια ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ του τὸ ἐλληνικώτατο καὶ ἱστορικὸ εἶχε κάποιες διασυνδέσεις μὲ γνωστὲς κακέμφατες ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπινου σώματος, τὸ μετονόμασαν σὲ *Δροσοχώρι* ὄνομα γενικὸ καὶ μᾶλλον ἔσχετο μὲ τὸ ἴδιο τὸ χωριό τους.

10) *Μιχαλίτση (τοῦ)*. Χωριό τῆς προηγούμενης ἐπαρχίας στὶς πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ *Περιστέρι* κατὰ τὸ τμήμα τῶν λεγόμενων *Χουλιανοχωρίων*. Πρόκειται κι ἐδῶ γιὰ κυριώδη τοπωνύμιο, χωριό δηλ. τοῦ *Μιχαλίτση* ἢ τοῦ *Μιχαλάκη*, καθὼς θὰ λέγαμε. Ὁ *Φ. Κουκουλὲς* γιὰ τὴν μεσαιωνικὴ αὐτὴ ὑποκοριστικὴ κατάληξις -ίτσι καὶ -ίτση γράφει (*Ἑλλην.* 4 (1931) σελ. 340 κ.έ.), πως «τὸ παλαιότερον παράδειγμά της ἀναφέρεται εἰς τὸν Ι' αἰῶνα καὶ συνάπτεται εἰς βυζαντινὰ ὀνόματα εὐρέως διαδεδομένα π.χ. *Βασιλίτσης*, *Θεοφιλίτσης*, *Ἰακωβίτσης* κ.λ. Πλείονα δὲ εἰς τοπωνυμία *Καρδαμίτσι*, *Γκουβρίτσι*, *Λιθαρίτσι* κ.λ. τὰ *Νικολίτσι*, *Γιαννίτσι*, *Μιχαλίτσι*, τὰ ὁποῖα κάλλιστα δύνανται νὰ εἶναι τοῦ *Νικολίτση*, τοῦ *Θεοδωρίτση*, τοῦ *Σκυλίτση* κ.λ. τὴν μεγαλυτέραν δὲ ἐπίδοσιν αὐτῆς εἶχε κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα». Καὶ καταλήγει: «Εἶναι καθαρὰ ἐλληνικὴ κατάληξις καὶ ὄχι σλαβικὴ ἀπαντῶσα καὶ εἰς μέρη, ὅπου δὲν ὑπάρχει σλαβικὴ ἐπίδραση, εἰς ἐλάχιστας σλαβικὰς λέξεις ἔχει προσκολληθεῖ, ἐνῶ στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα ἀφθονεῖ».

Πράγματι στὴν περιοχὴ μας καὶ στὴ λαϊκὴ τῆς γλῶσσα ὑπάρχει ἡ ὑποκοριστικὴ αὐτὴ κατάληξις σὲ ἐλληνικὲς καὶ σλαβικὲς λέξεις ὄχι μόνο σὲ ὀνόματα προσηγορικὰ καθὼς *κοκκαλίτσι*, *χελωνίτσι*, *καρδαμίτσι*, *ντουμπίτσι*, *γκοβλίτσι*, *κατρίτσι* κ.λ. ἀλλὰ καὶ σὲ κύρια ὀνόματα ἐλληνικὰ αὐτῆ

τή φορά δηλ. ὀνόματα οἰκογενειῶν, καθὼς Γιαννίτση, Γεωργίτση, Θεοφανίτση, Πετρίτση κ.λ. Προσθέτω, πὼς *Μιχαλίτση* ὀνόμαζε ὁ Ἑπειρωτικὸς λαὸς καὶ τὸν Δεσπότη τοῦ Μιχαήλ τὸν Β΄ γιὸ τοῦ Δεσπότη Μιχαήλ τοῦ Α΄ καὶ ἀνεψιὸ τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Θεσσαλονίκης, Θεόδωρου ποὺ ἀνέβηκε στὴν ἐξουσία τὸ 1237 μ.Χ. ἀπλῶς γιὰ διάκρισή του ἀπὸ τὸν τελευταῖο Μιχαήλ τὸν Α΄.

Ὁ καθηγητὴς Μ. Δένδιας μάλιστα στὴ μελέτη του: «Ἑλένη Ἀγγελίνα Δούκαινα κ.λ.» γράφει τὰ ἀκόλουθα: «Ὅ,τι δὲ ὁ Μανφρέδος (βασιλιάς τῆς Ἀπουλίας γαμπρὸς τοῦ Μιχαήλ) κατεῖχε τὸ 1258 χώρας ἐν Ἑπίρῳ δεικνυταὶ ἐμμέσως ἐκ διπλώματος τοῦ δουκὸς τῆς Βενετίας Ραινέρου τοῦ Ξένου ἀπὸ 1/9/1258 δι' οὗ ἐξουσιοδοτεῖται ὁ μέγας κύριος Ἀθηνῶν Γουλιέλμος Δελαρὸς νὰ δέχεται τιμάρια παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀπουλίας Μανφρέδου καὶ παρὰ τοῦ Μιχαήλ Β΄, ὃν ὀνομάζει μὲ τὸ κοινῶς φερόμενον ὄνομα αὐτοῦ Μιχαλίτσιν (Michalicius)». Καὶ ἀμέσως παρακάτω σημειώνει ὁ ἴδιος: «Τὸ ὑποκοριστικὸν τοῦτο τοῦ ὀνόματος τοῦ Μιχαήλ-δὲν γινώσκομεν ἐξ ἡμετέρων πηγῶν. Συνάγομεν τὸν τύπον ἐκ φραγκικῶν ἐγγράφων ἐν οἷς τὸ ὄνομα φέρεται Michalicius εἰς ἐγγράφα τῆς 1/9/1258, 5/1/1267 καὶ 27/5/1267. Διὰ τοὺς Ἑπειρώτας λοιπὸν ὁ μικρὸς πρίγκηψ (τὸ βαπτιστικόν του ἦταν Κωνσταντῖνος, ποὺ φεύγοντας ὄμως ἀπὸ τὴν Ἑπίρῳ γιὰ τὸν Μοριά χάθηκε αὐτὸ τὸ ὄνομά του, στὴ μνήμη τοῦ Ἑπειρωτικοῦ λαοῦ, ποὺ τὸν ἤξερε καὶ τὸν καρτεροῦσε σὰν παιδί τοῦ Μιχαήλ τοῦ Α΄ τοῦ Μιχάλη, ὅπως τὸν ἔλεγαν οἱ Βενετοὶ τὸν πρῶτο Δεσπότη τῆς Ἑπίρου) ἦταν «τὸ μικρὸ τοῦ Μιχάλη, τὸ Μιχαλίτσιν, ὁ Μιχαλάκης». Ἀναφέρω τέλος, πὼς ὀνόματα χωριῶν μὲ τὴν ἴδια βυζαντινὴ ὑποκοριστικὴ κατάληξη -ίτση καὶ σὲ γένος οὐδέτερον ἔχουμε στὴν ἴδια ἐπαρχία τὸ χωριὸ Κωστίτσι κατὰ τὸ τμήμα Καταάνω χωριῶν χωριὰ δὲ μὲ τὸ ὄνομα Νικολίτσι ἔχουμε στὴ Θεσπρωτίαν κατὰ τὴν ἐπαρχία Παραμυθιάς καὶ στὴν Πρέβεζα.

Τὸ χωριὸ γιὰ τὸ ὁποῖο μιλάμε, διατηρεῖ εὐτυχῶς τὸ μεσαιωνικὸ του ὄνομα χωρὶς οἱ χωριανοὶ του κι ἐγὼ νὰ μάθουμε τὸν πρῶτο ἰδιοκτήτη του, τὸν Μιχαλίτση.

11) *Πάπιγγο* (τό). Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου κατὰ τὸ Δυτικὸ τοῦ τμήματος «πάντων (τῶν χωριῶν) ἀρκτικώτερον εἰς τὰς κλιτύας ἰδιοῦ ὄρους (Τύμφης) κωλύοντος τὸν Βορρᾶν ἀλλὰ καὶ τὰς εὐεργετικὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου ἐφ' ἱκανὰς ὥρας ἐν καιρῷ χειμῶνος ἐφ' ὀμαλοῦ ὁμως καὶ καταφύτου ὄροπεδίου ἐνθα ἐλευθέρως πνέει ὁ ζέφυρος», καθὼς γράφει καὶ ὁ Λαμπρίδης (Θ΄ σελ. 8-9), διακρίνεται δὲ σὲ Μεγάλον καὶ Μικρὸ ἢ κατὰ τοὺς κατοίκους του σὲ μεγάλο καὶ μικρὸ Μαχαλᾶ (Τουρκ. λέξις, ποὺ θὰ πεῖ συνοικία).

Ἡ παλαιότερη ἄποψη τῶν καθ. Στ. Κυριακίδη (Ἀθηνᾶ 28/1923) σελ.

219 κ.κ.) και Κ. Ἀμαντου (Γλωσ. Μελ. Ἀθήνα 1964 σελ. 568), ὅτι δηλ. τὸ ἑλληνικὸ ὄνομα τοῦ Παπικίου ὄρους τῆς Θράκης σχετίζεται μὲ τὸ Πάπιγγο τῆς Ἠπείρου εἶναι συζητήσιμη καὶ ἐγγίζει, πιστεύω, τὴν ἀλήθεια ἂν δὲν τὴν καλύπτει ἐντελῶς. Αὐτὸ τὸ πρῶτο βουνὸ τὸ Παπίκιο τῆς Θράκης εὐρίσκειται παρὰ τὸ σημερινὸ Messine-Kelesi, ποὺ κατέχει τὴ θέση τῆς Βυζαντινῆς Μοσυνουπόλεως, συγγενεὺει πρὸς τὸ κύριο ὄνομα Παπίκιος, ποὺ ἀπαντᾷ σὲ χριστιανικὴ ἐπιγραφή τῆς Λέσβου «ὑπὲρ τῆς ψυχῆς Παπικίου ἱερέως», γράφει τὸ ἴδιο δὲ ὄρος Παπίκιον εἶχε πολλὰ μοναστήρια «σεμνεῖα ἢ φροντιστήρια» λεγόμενα καθὼς οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ Κίναμος καὶ Χωνιάτης βεβαιώνουν. Ὁ Οἰκονόμου στὴ γνωστὴ μελέτη του (τοπ. Ζαγορίου Ἰω. 1991 σελ. 709-710) παραδέχεται μὲν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ βουνοῦ ἀναφερόμενος στὸ τοπωνύμιον Πάπιγγο, προϋπῆρχε αὐτοῦ τοῦ χωριοῦ, τὸ θεωρεῖ ὅμως Ἀρβανίτικο καὶ ἀναφέρει τὸ βουνὸ τῆς Ἀλβανίας Papingut, ποὺ βρίσκεται, λέει, 31 χιλιομ. ΒΔ τοῦ δικοῦ μας Παπίγκου. Μποροῦμε ὅμως νὰ ἀποκλείσουμε τὴν ἄποψη, ὅτι πρόκειται περὶ δανείου τῶν Ἀλβανῶν πρᾶγμα, ποὺ συμβαίνει σὲ πολλὰς περιπτώσεις;

Πρέπει ἐν τούτοις νὰ σημειώσω, πὼς τὸ χωριὸ Πάπιγγο δὲν ἀναφέρεται, ὅσο ξέρω, στὰ γνωστὰ ἠπειρώτικα μεσαιωνικὰ κείμενα τὸ ἴδιο ἄλλ' ἢ περιοχὴ τοῦ ὁμώνυμου φύσει δὲ ὄχου βουνοῦ καὶ οἱ κάτοικοί τῆς Παπιγκινοὶ λεγόμενοι τὴν ὁποία περιοχὴ ἀποτελοῦσαν ἀρκετὰ σωζόμενα καὶ μὴ χωριά. Μάλιστα οἱ Παπιγκινοὶ αὐτοὶ διακρίνονται ἀπὸ τοὺς Ζαγορίτας, τοὺς κατοίκους δηλαδὴ τοῦ Ζαγοριοῦ. «Κι ἔτρεχεν ἀκόλουθα, γράφει τὸ Χρονικὸ τῶν Τόκκων, ἀπὸ τὰ ἄλλα κάστρη Παπιγκινοὶ, Ζαγόρια ἐκ τοῦ Ἁγίου Δονάτου». Ὁ γνωστὸς Γιαννιώτης ἱστορικὸς Λ. Βρανούσης ἀναφερόμενος στὸ ἀπωλεσθὲν «Χρονικὸν τῆς ἄλλοτε ποτε ἐπαρχίας Παπίγκου» γράφει κοντὰ στ' ἄλλα (Χρον. τῆς Ἠπείρου. Ἰωάννινα 1962 σελ. 181 κ.έ.), πὼς «ἡ χώρα τοῦ Παπίγκου (τοῦ δικοῦ μας) ἦτο κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας εὐρεῖα περιφέρεια περὶ τὴν σημερινὴν κώμην Πάπιγκον καὶ τὸ ὁμώνυμον ὄρος εἰς τὰ βόρεια τῶν Ἰωαννίνων περιλαμβάνουσα πολλὰ χωριά τοῦ δυτικοῦ Ζαγοριοῦ (πρβλ. καὶ Λαμπρίδης ὁ.π. σελ. 38-9). Οἱ ὄρεινοὶ ὄγκοι, συνεχίζει, τοῦ Παπίγκου ἀποτελοῦν ἀπόρθητον ἀντέρεισμα ὑπεράνω τῶν εὐφόρων κοιλάδων, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ Καλαμᾶ μέχρι τῆς συμβολῆς τοῦ Ἀώου μὲ τὸν Βοῖδομμάτην». Πλῆθος μεσαιωνικὰ φρούρια συμπλήρωναν τὰ φυσικὰ ὄχυρά τῆς περιοχῆς τῆς καὶ τοπαρχίας Παπίγκου λεγόμενης, ἢ ὁποία τελοῦσε ὑπὸ διαφόρους ἄρχοντες Βοϊβόδες, Ζουπάνους κ.λ. ἀντιστάθηκε δὲ νικηφόρα στὶς ἐπίμονες ἐπιδρομὰς τῶν Ἀλβανῶν τοῦ ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα τελοῦσα ὑπὸ τὸν Δεσπότην τῶν Γιαννίνων σὲ ἡμιαυτονομία, τὴν ὁποία διατήρησε καὶ ἀρκετὰ χρόνια ἀργότερα, μετὰ δηλ. τὴν κατάκτηση. Τὸ Πάπιγγο λοιπόν, ἢ περιοχὴ δηλαδὴ

τοῦ ὁμώνυμου βουνοῦ καὶ οἱ κάτοικοί της οἱ Παπιγκινοί, ἀναφέρονται συχνὰ στὰ Ἡπειρωτικά Χρονικά τῆς ἐποχῆς. «Ἐπισυνάξας οὖν τὰ στρατεύματα, τοὺς Μαλακασαίους καὶ Μαζαρακαίους, ἔτι δὲ τοῦ Παπίγκου καὶ τῶν Ζαγορίων», γράφει τὸ γνωστὸ Χρονικὸ τῶν Ἰωαννίνων (σελ. 100) ἢ «ἔτρεχαν ἀκόληθα ἀπὸ τὰ ἄλλα κάστρη Παπιγκινοὶ Ζαγόρια ἐκ τοῦ Ἁγίου Δονάτου», λέει ἐκεῖνο τῶν Τόκκων.

Καταλήγω λοιπὸν στὴ σκέψη, πὼς τὸ χωριὸ Πάπιγκο, ἴσως νὰ ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ σὰν πυρῆνας οἰκισμοῦ μικροῦ καὶ ἀσήμαντου σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ παρ' αὐτὸ πολυάνθρωπα χωριά *Λιτονιαούστα* ὑπάρχουσα καὶ *Μεγάλη Τζιουντίλα* διαλυθεῖσα, ἐνισχύθηκε δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνα ἀπὸ τὴ διάλυση ἐξ αἰτίας τῶν Ἀλβανικῶν ἐπιδρομῶν πλῆθος μικροσυνοικισμῶν τῆς περιοχῆς τῆς Ἁγ. Κυριακῆς, *Λιασκοβέτσι*, *Κλινόβο*, *Τούρνοβο*, *Νόφιτσα*, *Πογδορά*, *Λαψίστι* καὶ *Καλύβια*, ποὺ ἀνάγκασαν τοὺς κατοίκους τους νὰ μετοικήσουν, καθὼς γράφει καὶ ὁ Λαμπρόσης (Θ' σελ. 40) «εἰς τὸν Μέγαν τοῦ Παπίγκου Μαχαλᾶν, ὅστις ἔκτοτε 230 οἰκογενείας ἠρίθμει». Τὰ γραφόμενα δὲ ἀπὸ τὸν ἴδιον, ὅτι «ἡ τοῦ Ἁγίου Βλασίου ἐκκλησία εἰς τὸν Μέγαν Μαχαλᾶν Παπίγκου ἀνηγέρθη τῷ 912 καὶ ἡ τοῦ Μικροῦ Μαχαλᾶ Παλιουρῆ νῦν καλουμένη τῷ 980» στεροῦνται βάσει-ως ἱστορικῆς ἀποδιδόμενα στὴν τοπικὴ παράδοση καὶ μόνο. Στὴν πιὸ πάνω ἀναπτυχθεῖσα ἄποψη γιὰ τὴν παραγωγή τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ Πάπιγκο, ἀναφέρω μὲ τὴν εὐκαιρίαν καὶ κλείνοντας καὶ τὴν ἐπόμενη λιγότερο ἀπὸ τὴν πρώτη ἰσχυρὴ, ὅτι δηλαδὴ τὸ ὄνομα ἔχει σχέση μὲ τὴ βυζαντινὴ λέξη *παπίας*, ποὺ ἦταν ἀξιωματοῦχος τῆς Βυζαντινῆς αὐλῆς «ἐπὶ τῶν καμινάδων καὶ τῶν λούτρων», τῶν αὐτοκρατορικῶν δηλ. λουτρῶν (πρβλ. Φ. Κουκουλέ: Βυζαντινὸς Βίος κ.λ. τ. Γ' σελ. 458), ἀλλὰ καὶ Παπίας, ὄνομα μαθητῆ τοῦ Εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη. Τὸ βουνὸ θὰ ἀνῆκε σὲ κάποιον τέτοιον παπία λεγόμενον γι' αὐτὸ «Παπίειον ὄρος» ἢ Παπιϊκὸν ὄρος μὲ τὴν προσθήκην τῆς παραγ. κατάληξης -ικὸν σημαίνουσας κτῆμα κατὰ τὰ πατρικὸς, ἀνδρικὸς, παιδικὸς κ.λ. καὶ μὲ τὴν μὲ τὸ καιρὸ γλωσσικὴ λαϊκὴ ἀλλοίωση τοῦ ὀνόματος ἔγινε Πάπιγκο ἀπ' ὅπου καὶ τὸ ὁμώνυμο χωριό. Ὑπόθεση ποὺ δὲν πρέπει νὰ ἀποκλεισθεῖ. (Πρβλ. καὶ Αἰκ. Παπαχριστοφιλοπούλου: Βυζ. Ἱστορ., Ἀθ. 1981, σελ. 270).

Προσθέτω τέλος, πὼς τὸ χωριὸ Πάπιγκο πάνω στὸ ὁμώνυμο βουνὸ διατηρεῖ καὶ σήμερον τὸ μεσαιωνικὸ του ὄνομα.

12) *Φλαμπουράρη* (τοῦ). Χωριὸ κι αὐτὸ τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου στὸ ἀνατολικὸ τῆς τμημα καὶ στὶς δυτικὲς πλαγιὰς ταπεινοῦ βουνοῦ μὲ πυκνὰ δάση. Πρόκειται κι ἐδῶ γιὰ κυριώνυμο τοπωνύμιο, χωριὸ δηλ. τοῦ Φλαμπουράρη, τοῦ σημαιοφόρου κατὰ κάποιον τρόπο ἢ τουρκικὰ τοῦ μπαϊρακτάρη. Ἡ λέξη φλάμουρο ἢ φλάμουλα ἀπὸ τὸ λατινικὸ *Flammula* φλό-

γα ἐλέγονταν στὸ Βυζάντιο τὰ βασιλικά λάβαρα, σημαῖες δηλ. ἀπολήγουσες σὲ γλῶσσες, πού προηγόνταν δηλ. στὶς πομπές τῶν αὐτοκρατόρων καὶ αὐτοί, πού τὶς ἔφεραν *φλαμουράρηδες* — φλαμουράρης ἐλέγονταν ἀκόμα κατὰ τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως καὶ ἄλλες πηγές τῆς Φραγκοκρατίας καὶ ἰδιαίτερες τάξεις ἵπποτῶν ὑπαγόμενες στοὺς κατὰ τόπους μεγάλους αὐθέντες τῶν Βαρωνιῶν. Το φλάμουρο, κι αὐτὸς πού τὸ ἔφερε, ἀναφέρονται συχνὰ στὰ ἠπειρωτικὰ μεσαιωνικὰ κείμενα. Στὸ Χρονικὸ τῶν Τόκκων διαβάζουμε:

«Καὶ τὸν Γουλᾶν τοῦ ἔδωκαν ἔβαλαν τζακρατόρους
καὶ φλάμουρο καὶ φύλαξιν ἴδια ἰδικά του» (σελ. 34)

ἢ «Ἐπῆρεν τους ἐκίνησεν ἦλθεν ἀπάντησέ τον,
καὶ φλάμουρον τοῦ ἤφεραν καὶ ἐπροσκύνησάν τον (ὅ.π.).

ἢ «Ἀφότου γὰρ ἐσίμωσεν πλησίον εἰς τὴν πόρταν
τὸ φλάμουρον ἀνήβασεν εἰς τὸν Γουλᾶν ἐπάνω» κ.λ. (ὅ.π. σελ. 35)

ἀπ' ὅπου μαθαίνουμε, πὼς κάθε δεσπότης εἶχε καὶ δικό του ἰδιαίτερο φλάμουρο. Ὁ ὄρος φλάμπουρο καὶ ἰδίως φλαμουράρης διατηρήθηκε κι ἀργότερα, καὶ μετὰ δηλαδὴ τὴν κατάκτηση. «Ὅρισμός τοῦ ἀφέντη τοῦ φλαμουράρη Αὐλῶνος καὶ Ἀθηνῶν καὶ παραθαλασσιῶν καὶ τῶν λοιπῶν εἰς τοὺς ἱγερεῖς καὶ γέροντες τοῦ Βούνου καὶ τῶν Τουρμάδων (Δρυμάδων) κ.λ.», γράφει σὲ διαταγή του πρὸς τοὺς Χειμαριῶτες ὁ πασιὰς τοῦ Σαντζακίου Αὐλώνας τὸ 1532 (πρ. Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ 1992 σελ. 124). Στὴ συνέχεια φαίνεται, πὼς τὸ ἀξίωμα ἐγκαταλείφθηκε γιὰ νὰ μείνει μόνο στὴν ἱστορία, ἐνῶ ἡ λέξη (φλάμουρο) παρέμεινε καὶ χρησιμοποιεῖται σὲ ὠρισμένες περιοχές τῆς χώρας ἀπὸ τὸ λαὸ γιὰ δήλωση τῆς σημαίας τοῦ γάμου. Τὸ χωριὸ τέλος διατήρησε τὸ παλιὸ μεσαιωνικὸ του ὄνομα δὲν μάθαμε ὅμως ποιὸς ἦταν ὁ φλαμπουράρης, πού γιὰ ὄνομα τοῦ χωριοῦ καὶ τιμαρίου του δόθηκε τὸ ἀξίωμά του.

Προσθέτω, πὼς τὸ χωριὸ λέγεται Φλαμπουράρη ἀντὶ φλαμουράρη, ἀλλοίωση γλωσσικὴ πού παρατηρεῖται καὶ σ' ἄλλα ὀνόματα χωριῶν τῆς εὐρύτερης περιοχῆς. Ἔτσι λέμε τὸ Μονοδένδρι - Μαναδέντρι, τὰ Ραβένια - Ρεβένια, τὸ Τσεπέλοβο - Τσεπέλεβο, τὸ Πετσιάλη - Πιτσιάλη κ.λ. (Πρβ. Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ 1927, σελ. 19).

**ΙΒ' Ὁμώνυμα χωριὰ τῆς περιοχῆς διακρινόμενα μὲ τὸ Ἄνω-Κάτω,
Μεγάλο-Μικρό, ὄπουλο-οπούλα ἢ -άκι κ.λ.**

Γιὰ τὰ πρῶτα ἀπ' αὐτὰ ὁ Γερμανὸς καθηγητῆς G. Stadmüller διατυπώνει τὴν ἐξῆς σωστὴ παρατήρηση: «Εἶναι προφανές, γράφει (Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ 1934 σελ. 160), ὅτι τὰ δύο χωριὰ ἦσαν ἀρχικῶς ἐνωμένα. Τὸ δὲ ἐν χω-

ρίον οϊκίσθη ὑπὸ τοῦ ἄλλου διαῦτὸ καὶ διακρίνονται μεταξύ τους μὲ τὰ ἐπιρρήματα Ἴνω καὶ Κάτω». Πλεῖστες ἄλλωστε περιπτώσεις τέτοιες συναντοῦμε καὶ σήμερα στὴν εὐρύτερη περιοχὴ μας, καθὼς τῶν χωριῶν Σαντοβίτσα, Γρατσανά, Κουκλέσι, Λιτονιάβιστα κ.λ.

Στὰ χωριὰ τὰ παραπάνω θ' ἀναφερθοῦμε ἀμέσως μὲ τὴ σειρά καὶ κατὰ ἐπαρχίες.

1) Ἐπαρχία Κουρέντων.

α') *Γαρδίκι Μεγάλο - Γαρδίκι Μικρὸ ἢ Γαρδικόπουλο ἢ Γαρδικάκι.*
Χωριουδάκια γειτονικὰ τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων στὸ κέντρο τοῦ ΒΔ τμήματος τοῦ λεκανοπεδίου μας καὶ στὶς πλαγιές «εὐμορφου» λόφου ψηλοῦ ὀμώνυμου τὸ μὲν πρῶτου στὶς ΒΔ τὸ δὲ ἄλλο στὶς Ἀνατολικές τὴν κορυφὴ τοῦ ὁποίου στεφανώνουν ἐκτεταμένα ἐρείπια ἀκρόπολης τῆς ἀρχαίας Πασσαρώνας πόλης πρωτεύουσας τῶν Μολοσσῶν, τὴν ὁποία κατέστρεψε ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Αἰμίλιος Παῦλος τὸ 167 π.Χ. καὶ ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα τῆς περιοχῆς, ἀφοῦ τὸ ὄνομα του ἀναφέρεται ἔτσι σκέτο χωρὶς δηλ. μεγάλο ἢ μικρὸ στὸ γνωστὸ Χρυσόβουλο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικου Παλαιολόγου τοῦ 1319 μ.Χ. «τὸ ἐνδιαφέρον τὸ κοινὸ τῶν Ἰωαννίνων, ἦγουν, καθὼς γράφει (Χρον. Β' σελ. 304), τὸ χωρίον τὸ Γαρδίκιν», τσιφλίκι καὶ αὐτὸ τῶν Γιαννιωτῶν ἀρχόντων. Τὸ ὄνομα εἶναι σλαβικῆς προέλευσης καὶ μάλιστα παλαιοσλαβικὸ κατὰ τὸν Wasmer ΓΡΑΔ καὶ μὲ ἀναγραμματισμὸ ΓΑΡΔ - συνώνυμο μὲ τὴν ρωσικὴ λέξη ГОРОΔ μὲ τὴν ὑποκοριστικὴ δὲ κατάληξη -ικ σλαβικὴ καὶ αὐτὴ, σημαίνει μικρὴ πόλη, ὅπως ἦταν πράγματι, ἢ συγκεκριμένη θέσι ἀπὸ τὴν ὁποίαν δανείστηκαν τὰ ὀνόματα τὰ χωριὰ μας.

Ὁμώνυμα χωριὰ καὶ τὸν ἴδιο λόγο ἔχουμε, στὴν Ἠπειρο τουλάχιστον, τὸ Γαρδίκι τὸ ἱστορικὸ παρὰ τὸ Τεπελένι τῆς Β. Ἠπείρου, τὸ Γαρδίκι τῆς ἐπαρχίας Φιλιππῶν καὶ αὐτὸ τῆς Παραμυθιάς ὀμώνυμα δὲ τοπωνύμια μονάχα στὴν εὐρύτερη περιοχὴ μας ἔχουμε, ὅσο ξέρω, τὰ Γράδιστα καὶ Γραδέτσι Κασπεσόβου, Γαρδίκι Σκαμνελίου, Γραδέτσι Γότιστας καὶ πλῆθος ἐπίσης τοπωνύμια μὲ τὸ συνώνυμο τοῦ Γαρδίκι λατινικὸ κάστρο ὑπάρχουν στὴν ἴδια περιοχὴ (Παλιόκαστρο, Καστρίτσα, Καστράκι, Καστρί κ.λ.).

Τὰ χωριουδάκια τέλος τὰ ἴδια, ποὺ διακρίνονται μεταξύ τους μὲ τὸ ὑποκοριστικὸ -όπουλο, δεῖγμα τοῦ μεγέθους τους Γαρδίκι δηλαδή Γαρδικόπουλο ἢ Παλαιὸν Γαρδίκι λέγονται δὲ συχνὰ καὶ Μεγάλο Γαρδίκι καὶ Μικρὸ διατηροῦν τὰ παλιὰ παραδοσιακὰ τους ὀνόματα.

Προσθέτω, πὼς ἐδῶ δὲν συνέβηκε, καθὼς κατὰ κανόνα στὶς ἄλλες περιπτώσεις, τὸ Μεγάλο νὰ γεννήσει τὸ Μικρὸ ἀλλὰ ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Τὸ Μικρὸ Γαρδίκι λεγόμενον καὶ *Παλαιὸν Γαρδίκι* παρήγαγε τὸ Μεγάλο, οἱ κάτοικοι δηλαδή τοῦ πρῶτου οἱ περισσότεροι, γιὰ λόγους ἀσφάλειας τὸ ἐγκατέλειψαν καὶ συνοίκισαν τὸ ἀπόμερο καὶ ἤδη Μεγάλο Γαρδίκι.

β') *Γρανίτσα-Γρανιτσοπούλα*. Χωριά τὸ πρῶτο τοῦ τμήματος Ντουσκάρας καὶ τὸ δεύτερο τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπέκει τοῦ Καλαμᾶ. Τὸ ὄνομά του σλαβικὸ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου μὲ ρίζα μὲν σλαβικὴ ἴδια μὲ τοῦ πρώτου κατάληξη δὲ ἑλληνικὴ. Τὸ ὄνομα τους σλαβικὸ βέβαια δὲν σημαίνει, τὸ εἶπα ἤδη, «μικρὸν ὄριον» καθὼς τὸ ἐρμηνεύει ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 14) καὶ ὅλοι οἱ παλαιότεροι λόγιοι ἀπὸ τὸ σλαβικὸ ΓΡΑΗ = ὄριον ἀλλ' ὀφείλεται σὲ εἰδικὸ εἶδος δρυὸς *γρανίτσα* λεγόμενον (τὰ ἄλλα γνωστὰ στὸ λαὸ τῆς περιοχῆς εἶναι τὰ ντουῆσκο, βελανιδιὰ καὶ τσέρος), ποὺ φυτρώνει στὴν περιοχὴ τὰ χωριά δὲ διακρίνονται μὲ τὸ ὑποκοριστικὸ τὸ δεύτερο ἀπὸ τὸ πρῶτο ὄχι ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν δέντρων σὰ ὅποια χρωστᾶν τὰ ὀνόματά τους ἀλλὰ κατὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν οἰκογενειῶν ποὺ κατοικοῦν σ' αὐτά, τοῦ δευτέρου ὄντας μικρότερου ἀπὸ τὸν πρῶτο. Χωριὸ τέλος μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα *Γρανίτσα* ὑπῆρχε στὴς Δ. πλαγιὰς τοῦ Μιτσικελιοῦ παρὰ τὴν Περίλεπτη τῆς ἴδιας παραπάνω ἐπαρχίας διαλυθέν.

γ') *Κοβίλιανη Ἄνω καὶ Κάτω (χώρα)*. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμήμα Γραμμενοχωρίων. Διακρίνεται σὲ δύο παραπλήσιους οἰκισμοὺς Ἄνω χώρα καὶ Κάτω χώρα λεγόμενους. Διερευνώντας σὲ παλιότερη ὁμώνυμη ἐργασία μου διεξοδικὰ (Ἑπειρωτικὴ Ἔστια 1977, σελ. 667 κ.κ.) τὴν ἔτυμολογία τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ, ἀπὸ ποῦ δηλαδὴ παράγεται, συντάχτηκα ὡς ἓνα σημεῖο μὲ τὴ γνώμη τοῦ Wasmer ποὺ τὸ συνδέει μὲ τὴ σλαβ. λέξη *Kobila*, φοράδα δηλαδὴ τὸ ἐρμηνεύει δὲ χωρὶς ἄλλες ἐξηγήσεις ὡς φοραδότοπο (*Studen Dorf*). Πράγματι στὴ βουλγαρικὴ, γιὰ αὐτὴ τὴ γλῶσσα μιλοῦσαν οἱ ἐπήλυδες, ἀλλὰ καὶ τὴ ρωσικὴ ἢ φοράδα λέγεται *Kobila* μὲ τὴν παραγωγικὴ ὁμοκατάληξη, πάντα σλάβικη -ιανη, ποὺ εἶναι πληθυντικὴ σημαίνει περίπου ἀνθρώπους τῆς φοράδας ἐννοώντας μεταφορικὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους τῆς κορφῆς τῆς ράχης, ποὺ εἶναι χτισμένο τὸ χωριό, ποὺ ἔχει σχῆμα σώματος φοράδας (σὲ πρόσφατο διάβασμά μου σὲ ἐφημερίδα εἶδα πὼς συνοικία τοῦ Σαράγεβο λέγεται *Kobila glave* φοραδοκεφαλὴ δηλαδὴ). Μιὰ ἄλλη ἄποψη ἐξ ἴσου ἰσχυρὴ εἶναι, πὼς ἡ ρίζα τοῦ ὀνόματος (*kobil*) νὰ διασώζει τὸ ὄνομα σλάβου γαιοκτήτη ἢ πρώτου οἰκιστῆ τοῦ χωριοῦ. Καὶ ἡ κατάληξή του τοὺς ἀνθρώπους τῆς πατριᾶς του ἢ συνοικιστὴς του. Μνημονεύω μὲ τὴν εὐκαιρία τὸ ὄνομα τοῦ Σέρβου πατριώτη Μίλος Κοβίλοβιτς, ποὺ σκότωσε κατὰ τὴ μάχη τοῦ Κοσυφοπεδίου (1389) τὸν Τοῦρκο Σουλτᾶνο Μουράτ.

Σημειῶνω ἀκόμα καὶ τὴν λαϊκὴ ἔτυμολογία τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ, πὼς δηλαδὴ τὸ εἶπαν Κοβίλιανη «γιατὶ γίν'κι ἀπὸ κουβαλήματα, φερτ'κοὺς νὰ καταλάβ'ς», καθὼς μοῦ δήλωσε σεβαστὸς πρεσβύτες, καὶ δὲν εἶναι λίγοι αὐτοὶ οἱ ἄποικοι. Τὰ δυὸ ὁμώνυμα καὶ παρακείμενα χωριά, ποὺ διακρίνονται, καθὼς εἶπα, μὲ τὰ Ἄνω καὶ Κάτω χώρα, δὲν ἔχουν σχέση

κατά την καταγωγή τῶν κατοίκων μεταξύ τους, δὲν ἀκολουθοῦν δηλαδὴ τὸν κανόνα τὸ ἓνα καὶ συνήθως τὸ Ἄνω νὰ παραγάγει τὸ Κάτω ἀλλ' οἱ κάτοικοι τοῦ τελευταίου προέρχονται ἀπ' αὐτοὺς τοῦ κοντινοῦ χωριοῦ *Τοπόλιανη* συνοικισμένους περὶ τὸ ὁμώνυμο μοναστήρι τῆς Παναγίας καὶ διαλυθέντος γιὰ λόγους ἀσφαλείας περὶ τὸν ΙΗ' αἰῶνα.

Τέλος, τὸ χωριὸ ἔχει μετονομαστῆ σὲ Πολύλοφος.

δ) *Λαψίστα Ἄνω καὶ Κάτω*. Χωριὰ κι αὐτὰ γειτονικὰ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμήμα τοῦ κάμπου καὶ πρὸς τὸ κεντρικὸ του μέρους.

Τὸ ὄνομά τους σλαβικὸ κι αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴ ρίζα *λαψ*. πού σημαίνει καλάμι καὶ τὴν παραγωγικὴν κατάληξιν -ιστα τὴ γνωστὴ πού σημαίνει τὸ τόπο ὅπου βρίσκεται τὸ ἀπὸ τὸ θέμα ἀναφερόμενο πρᾶγμα καὶ συγκεκριμένα ἐδῶ τὸ καλάμι ἢ τὰ καλάμια. Πράγματι τὸ χωριὸ εὐρισκόμενον στὴς ὄχθες τῆς ἄλλοτε ὁμώνυμης λίμνης, εἶχε πλῆθος τέτοιων φυτῶν σὲ αὐτοφυῆ κατάστασι. Συνεπῶς ἡ ἐρμηνεία τοῦ τοπωνυμίου εἶναι ἡ πλέον σωστὴ μὴ ἐπιδεχόμενὴ οὔτε τὴν παραμικρὴν ἀντίρρηση. *Λαψίστα* λοιπὸν θὰ τὴ λέγαμε μεταφράζοντας τὸ ὄνομά της ἀκριβῶς *Καλαμοχώρι* ἢ *Καλαμιώνας*. Τὸ χωριὸ καὶ συγκεκριμένα ἡ *Κάτω Λαψίστα* εἶναι ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα χωριὰ τῆς ἐπαρχίας ἀναφερόμενη στὸ γνωστὸ *Χρυσόβουλο* τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ προεβυτέρου τὸ ἀπολυθὲν τὸ 1319 καὶ ἐνδιαφέρον τὸ κοινὸ τῶν Ἰωαννινῶν, ὅπου ἀποδίδονται σ' αὐτὸ «χωριὰ καὶ κτήματα αὐτῶν, ὅσα δηλονότι κατεῖχεν καὶ πρότερον, ἦγουν, καθὼς γράφει, τὸ χωριὸν τὴν *Λαυσιίσταν*» (*Χρον.* Β' σ. 24). «*Λαυσιίστα*» δὲ καλούμενον στὸ ἄλλο *Χρυσόβουλο* τοῦ ἰδίου αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντινοῦ περὶ τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησίαν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου. Γράφει ἐκεῖ «εἰς τὸ χωριὸν τὴν *Λαυσιίσταν* μετόχιον εἰς ὄνομα καλούμενον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου σὺν τῶν ἐκεῖσε σιγίλατικίον (ἐδαφονόμιον δηλ.) αὐτοῦ ἐν ᾧ εὐρίσκονται οἱ παῖδες τοῦ Κομάνου σὺν τῶ *Τσαμάντουρα* καὶ τῶ *Κουρτέση* καὶ ταῖς ἐκεῖσε ἀγορασίαις αὐτῶν καὶ τῶ *βιβαρῖω* αὐτῶν (*Χρον.* Β' σελ. 308). Θὰ ἐπισημάνω μὲ τὴν εὐκαιρίαν τὸ ἐξῆς στα πρὶν πάντων *Χρυσόβουλα*, ὅτι δηλ. δὲν ὑπάρχει καὶ στὰ δυὸ ὁ ἐπιρρ. προσδιορισμὸς στὸ συγκεκριμένον χωριωνύμιον, *Κάτω* δηλαδὴ, ὅπως συμβαίνει στὸ τρίτον δημοσιευόμενον ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινὸν (*Χρονογραφία* Β' σελ. 313) *Χρυσόβουλο* τοῦ Δεσπότη Συμεῶν Παλαιολόγου τοῦ Σέρβου τὸ ἀπαλυθὲν τὸ 1361 γιὰ τὰ χωριὰ τοῦ *Ζαγορίου Σουδενά Ἄνω καὶ Κάτω* στοιχεῖο, πού μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνουμε ἀντίθετα πρὸς τὰ παραδεδομένα, πὼς ἡ *Ἄνω Λαψίστα* δὲν ὑπῆρχε τότε, εἶναι δηλαδὴ νεώτερος οἰκισμὸς καὶ δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὸ χρόνον σύνταξιν τῶν ἐν λόγω *Χρυσόβουλων*.

Τέλος προσθέτω, πὼς τὰ χωριὰ τὰ παραπάνω διατηροῦν τὰ παλιὰ τους ὀνόματα χωριὸ δὲ μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα ὑπάρχει στὴ Δ. Μακεδονία.

ε') *Μπισντούνι-Μπισντουνόπουλο*. Χωριά γειτονικά τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας τοῦ τμήματός της τοῦ κάμπου ἔξω καὶ βόρεια τῶν Γιαννίνων. Τὸ ὄνομά τους συνδέεται ἴσως μὲ ὁμώνυμη παλιὰ οἰκογένεια τοῦ Συρράκου μέλη τῆς ὁποίας ἔξακολουθοῦν, ὅσο ξέρω, νὰ ὑπάρχουν στὴν Ἄρτα καὶ στὸ Ἄγρινιο. Μ' ἄλλα λόγια τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ εἶναι κυριώνυμο, χωριό δηλ. τοῦ Μπισντούνη ἀπὸ τὸν πρῶτο οἰκιστὴ ἢ ἰδιοκτήτη του, ἢ δὲ ρίζα του εἶναι ἄδηλης καταγωγῆς. Προσθέτω, πῶς τὰ χωριά καὶ τὰ δυὸ εἶναι ἀπὸ τὰ παλαιότερα τῆς περιοχῆς ἀναφερόμενα σὲ κατάλογο 34 χωριῶν τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων (Λαμπρίδης Ε' σελ. 27), ποὺ ἔσπευσαν νὰ ὑποταγοῦν αὐτοθελήτως στοὺς Τούρκους εὐθύς μὲ τὴν ἐμφάνιση ἐδῶ τοῦ Σινὰν Πασιᾶ, γι' αὐτὸ καὶ εὐνοήθηκαν ἀπ' αὐτὸν γενόμενα τιμάριο τῆς Βαλιδε Σουλτάνας (βασιλομήτορος) πληρώνοντας σ' αὐτὴν φόρο ἀσήμαντο. Ἡδὴ τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ χωριά λεγόμενον καὶ Μπισντούνι μεγάλο γιὰ τὸ μέγεθός του μετονομάσθηκε σὲ Ἐλεοῦσα τὸ δὲ ἄλλο τὸ καὶ μικρότερο τὸ Μπισντουνόπουλο ἢ Μπισντουνάκι σὲ Ἅγιο Ἰωάννη ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη παλιὰ ἐκκλησιά του.

στ') *Νεχώρι-Νεχωρόπουλο*. Μικροχώρια καὶ τὰ δυὸ τῆς ἴδιας πιὸ πάνω ἐπαρχίας στὶς ἀνατολικὲς πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ τῆς Σαντοβίτσας πρὸς τὸ λεκανοπέδιο τὸ πρῶτο κατὰ τὸ βόρειο καὶ τ' ἄλλο κατὰ τὸν Νότο καὶ οἰκισμοὶ νεώτεροι, καθὼς λέει καὶ τὸ ὄνομά τους τὸ ἐλληνικώτατο, ἰδρυμένοι περὶ τὶς ἀρχὲς τῆς περασμένης ἑκατονταετίας. Ὁ Ἀραβαντινὸς στὸ δημοσιευμένο στὴ Χρονογραφία του (1856 σελ. 320) στατιστικὸ πίνακα περιλαμβάνει καὶ τὰ δυὸ χωριά, τὸ πρῶτο λεγόμενον, καθὼς γράφει, Νεχώρι Δερβίς-μπεη μὲ 4 σπίτια καὶ τὸ δεύτερο Νεχώρι Μπιμπρίμπεη μὲ 9 σπίτια. Τὸ πρῶτο λοιπὸν λίγο μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ δεύτερο ἰδρύθηκε ἀπὸ κολλήγους ἄλλων χωριῶν τῆς περιοχῆς ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὴ Λάκκα Σούλι, καθὼς ἔμαθα, ποὺ ἐγκατέστησαν σ' αὐτὸ οἱ κατὰ καιροὺς ἰδιοχτῆτες του γιὰ καλλιέργεια τῶν χωραφιῶν τους καὶ τὸ δεύτερο συνοικίσθηκε ἀπο κατοίκους τοῦ κοντινοῦ καὶ ὄρεινοῦ χωριοῦ Σαντοβίτσα γιὰ τὸν ἴδιο λόγο.

Χωριά μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα ὑπάρχουν πολλὰ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα. Προσθέτω μὲ τὴν εὐκαιρία, πῶς Νέον χωρίον ἢ Νεοχώριον ὀνομάτιζαν καὶ οἱ βυζαντινοὶ νεοσύστατους οἰκισμοὺς, καθὼς τὸ Νεοχώριον Σερρῶν ἀναφερόμενο σὲ κατάλογο κτημάτων τῆς μονῆς τῆς Μεγ. Λαύρας τοῦ Ἁγ. Ὄρους συνταγμένον τὸ 1321 μ.Χ. (Πρ. Ἁγγ. Λαῖου Ἁγρ. Κοινωνία κ.λ. Ἀθήνα 1987 σελ. 40, 76).

ζ') *Πογδόριανη Ἄνω καὶ Κάτω*. Μεγαλοχώρι τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων κατὰ τὰ ἀνατολικά ριζὰ τοῦ Κασιδιάρη. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ καθαρὰ σλαβικὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴ σύνθετη ρίζα rod-goga, ποὺ θὰ πεῖ ριζοβούνι καὶ τὴ γνωστὴ τοπωνυμικὴ κατάληξη -jani πληθυντικὴ καὶ κατάληξη κα-

τοίκων ἢ οἰκισμοῦ κάτι πού μεταφράζεται ὄλο σέ οἰκισμό ἢ κάτοικοι τοῦ ριζοβουνίου. Τὸ 1912 ἀπ' ἀφορμὴ πυρπόληση τοῦ χωριοῦ ἀπὸ τοὺς Τούρκους πολλοὶ κάτοικοί του, οἱ περισσότεροι, κατέβηκαν χαμηλότερα στὴ θέση Καλύβια, ὅπου κατὰ τὸν Λαμπρίδη (Γ' σελ. 32) «καὶ ἀρχαῖοι τάφοι εὐρέθησαν πολλοὶ μήκους δυὸ περίπου μέτρων ἕκαστος» καὶ ὅπου ὑπῆρχαν πρόχειρες κατασκευές τοῦ χωριοῦ γιὰ διαμονὴ τῶν κατοίκων του τοὺς καλοκαιρινούς μῆνες στὴ διάρκεια ἐκτέλεσης γεωργικῶν ἐργασιῶν τους στὸν κάμπο καὶ ἔχτισαν ἐκεῖ νέο οἰκισμό μόνιμο, πού γιὰ νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὸν πρῶτο καὶ ἀρχαῖο πῆρε τὸν ἐπιρρηματικὸ προσδιορισμὸ Κάτω ὃ δὲ ἀρχικὸς τὸ Ἄνω. Ἔτσι λοιπὸν ἰδρύθηκαν τὰ δυὸ γειτονικὰ καὶ συγγενῆ χωριά Ἄνω καὶ Κάτω Πογδόριανη. Μάλιστα ἡ Ἄνω Πογδόριανη λέγεται καὶ Βλαχοπογδόριανη γιὰ τὴ σ' αὐτὴ μόνιμη ἐγκατάστασή τους οἰκογενειῶν Ἀρβανιτοβλάχων 19 ἀπὸ τίς ὁποῖες «διέρχονται (παλαιότερα) τὸν χειμῶνα ἐν τοῖς καλυβίοις τῆς Πογδόριανης» καθὼς γράφει ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 19).

Τέλος ἀργότερα τὰ δυὸ χωριά μετονομάστηκαν σὲ Ἄνω καὶ Κάτω Παρακάλαμος καὶ εὐημεροῦν ἰδίως τὸ δεύτερο. Προσθέτω, πὼς στὴν ἴδια ἐπαρχία τῶν Κουρέντων κατὰ τὸ τμήμα Γραμμενοχωρίων καὶ κατὰ τίς δυτικὲς ὑπώρειες τοῦ βουνοῦ τῆς Κοβίλιανης ταπεινῆς προέκτασης αὐτοῦ τῆς Μανωλιάσας ὑπάρχει χωριουδάκι, μὲ τὴν ἴδια ρίζα τοῦ παραπάνω καὶ σκέτη, Πογδορὰ λεγόμενο, τὸ ὁποῖο ἔχει μετονομασθεῖ σὲ Λυκοστάνη παρωνύμιο παλαιοῦ μοναστηριοῦ τῆς περιοχῆς, πού οὔτε κἂν τὸ καθολικὸ του σήμερα δὲν ὑπάρχει. Χωριὰ μὲ τὸ ἴδιο τοῦ ἀμέσως προηγούμενου ὄνομα διαλυθέντα εἶναι αὐτὰ παρὰ τὴ Ζίτσα καὶ δεύτερο παρὰ τὸ Πάπιγκο. Κι ἀκόμα, πὼς ὄνομα μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς ρίζα ἔχουμε αὐτὸ τῆς πρωτεύουσας τοῦ Μαυροβουνίου (Podgoritse).

η') Σούλι Ἄνω καὶ Κάτω. Χωριὸ τῆς γνωστῆς ἐπαρχίας χωριζόμενο σὲ δυὸ συνοικισμοὺς τὸν πρῶτο καὶ μεγαλύτερο ἀνήκοντα στὸ τμήμα τῆς τοῦ Μεγάλου Λόγγου δῶθε ἀπὸ τὸν Καλαμὰ καὶ τὸν μικρότερο τοῦ τμήματός της πέρα ἀπὸ τὸ ποτάμι τὸ καὶ Πέρα Σούλι λεγόμενο. Τοὺς συνοικισμοὺς διακρίνουμε ἀκόμα μὲ τὸ Ἄνω, γι' αὐτὸν πού βρίσκεται δῶθε ἀπὸ τὸν Καλαμὰ καὶ τὸν ἄλλο μὲ τὸ Κάτω Σούλι γι' αὐτὸν τὸν πέρα ἀπὸ τὸ ποτάμι ἀπὸ τὴ διαφορὰ ὕψους τους. Παλαιότερα ἦταν σὲ χρῆση γιὰ διακρίσῃ τους γιὰ τὸν μὲν πρῶτο Σούλι Πολυχρόνη ἀπὸ τ' ὄνομα τοῦ κυρίαρχου τοῦ Ζαγορίσιου ἀπὸ τοὺς Νεγάδες Πολυχρόνη Γκίνου (Λαμπρίδης Η' σελ. 31-2) καὶ γιὰ τὸ δεύτερο Σούλι-Μπιμπρῆ-μπεη γιὰ τὸν ἴδιο λόγο λίγο δὲ μετὰ γιὰ μὲν τὸ πρῶτο σὰν Σούλι-Ντίνου ἀπὸ τὸν Παραμυθιώτη ἀγα-Ντῖνο καὶ τὸ ἄλλο σὰν Σούλι-Χριστοβασίλη ἀπὸ τὸν γνωστὸ Χριστοβασίλη ἰδιοκτῆτες τους.

Γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ δὲ θὰ σταθῶ στὸ πλῆθος τῶν ἐρμηνειῶν συχνὰ φανταστικῶν, ποὺ ἔδωσαν διάφοροι ξένοι καὶ δικοί μας ἀναφερόμενοι στὸ ἠρωϊκὸ Σούλι, ὅτι δηλαδὴ τὸ ἴδιο ὄνομα σχετίζεται μὲ τοὺς Σελλούς, τοὺς Σελίονες, τὸ Σόλιον ἢ μὲ τὸν Τοῦρκο Σούλλη «τὸν φονευθέντα παρὰ τῶν ὀλίγων φιλελευθέρων Ἑλλήνων» τοῦ Περραιβοῦ ἢ τοῦ Λαμπρίδη ἀλλὰ θὰ μνημονεύσω τὴ μόνη σωστὴ κατὰ τὴ γνώμη μου καὶ τεκμηριωμένη ἄποψη ποὺ δίνει ὁ καθ. Π. Φουρίκης σὲ μελέτημά του (Ἡμ. Μεγ. Ἑλλάδ. 1922 σελ. 404-420) καὶ μὲ τίτλο «Πόθεν τὸ ὄνομα Σούλι». Ὅτι δηλ. ἡ λέξη Σούλι εἶναι ἀλβανικὴ (σουλ μὲ τὸ ἐπιτιθέμενο ἄρθρο -ι) καὶ σημαίνει κορμὸ δέντρου, στύλο καὶ πιὸ πέρα σκοπιά, βίγλα ὅπως πράγματι ἀπὸ τὴ θέση του εἶναι τὸ Σούλι. Τὸ ἴδιο βέβαια συμβαίνει καὶ μὲ τὸ δικό μας Σούλι. Οἱ ὁμώνυμοι οἰκισμοί, ὁ ἓνας ἀπέναντι στὸν ἄλλο, βρίσκονται πάνω σὲ ράχη ψηλότερη, πετρώδη καὶ ἄδενδρη τοῦ πρώτου, χαμηλότερη, σύδεντρη καὶ ἡμερη τοῦ δεύτερου καὶ στὴ μέση καὶ κάτω ὁ Κалаμάς, εἶναι δηλαδὴ τὰ δυὸ χωριὰ σὲ θέσεις περίοπτες χρησιμεύουσες, ὡς σκοπιῆς ἢ βίγλες. Μάλιστα ἀπὸ πέρα μεριὰ καὶ παρὰ τὴν κοίτη τοῦ ποταμοῦ περνοῦσε παλιότερα ὁ μεγάλος δρόμος Γιαννίνων-Σαγγιάδας, ὅπου καὶ τὰ λεγόμενα στενὰ τοῦ «Ἄϊ Νικόλα τοῦ φονιά» ἀπὸ τὸ ὑπάρχον ἐκεῖ ὁμώνυμο ἐκκλησιάκι χαρακτηρισμό, ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὴ φονικὴ μάχη, ποὺ συνέβη τὸν Ἰούλιο τοῦ 1830 στὸ ἴδιο μέρος μετὰξὺ ἐξεγερμένων Τσιάμηδων καὶ τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ μὲ νικητὴ τὸν τελευταῖο. (Λαμπρίδης Ζ' σελ. 78). Θὰ προσθέσω, πὼς τὸ χωριὸ καὶ μάλιστα τὸ Κάτω Σούλι εἶναι ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα χωριὰ τῆς ἐπαρχίας πολὺ παλαιότερου κι αὐτοῦ τοῦ ἱστορικοῦ Σουλίου, πολὺ πρὶν δηλαδὴ τὸ τελευταῖο συνοικισθεῖ κὰν ἀναφερόμενο μετὰξὺ τῶν 34 χωριῶν τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων, τὰ ὁποῖα ἔσπευσαν νὰ δηλώσουν αὐθορμήτως ὑποταγὴ εἰς τοὺς ἐμφανισθέντας πρὸ τῶν Γιαννίνων Τούρκους τοῦ Σινὰν πασσᾶ (1430 μ.Χ.), γι' αὐτὸ καὶ ἔτυχαν προνομιακῆς μεταχείρισης ἀπὸ τοὺς κατακτητὲς ἀποτελέσαντα τιμᾶριο τῆς Βαλιδὲ Σουλτάνας (Βασιλομήτορος) ἀποτίοντα σ' αὐτὴ φόρους μηδαμινούς. (Λαμπρίδης Ε' σελ. 27).

Ἡ ἄποψη λοιπόν, ὅτι τὰ συγκεκριμένα χωριὰ συνοικίσθησαν ἀπὸ Σουλιῶτες ἢ Παρασουλιῶτες μεταγενέστερα, εἶναι ξένη πρὸς τὴν πραγματικότητα. Τὸ χωριὸ ἔχει ἤδη μετονομασθεῖ σὲ Σουλόπουλο σὲ διάκρισή του ἀπὸ τὸ πασίγνωστο Σούλι ἂν καὶ τὸ τελευταῖο παράμεινε ὡς τοπωνύμιο, μόνο, χωριὸ δηλ. ἔρημο, ἀφοῦ οἱ κάτοικοί του τὸ ἐγκατέλειψαν ὀριστικά, ὕστερα μὲ συνθήκη τους μὲ τοὺς Τούρκους τὸ Σ/βριο τοῦ 1822 καὶ διαπεραιώθηκαν τότε ὅλοι σὺν γυναῖκί καὶ τέκνοις στὰ ἐφτάνησα χωρὶς νὰ γυρῶσιν ποτὲ σ' αὐτό.

Ἐμὼνυμα τέλος χωριὰ πρὸς τὰ δικά μας κατὰ τὴν Ἠπειρο τουλάχισ-

στον ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ τὸ ἥρωικὸ Σούλι ἔχουμε καὶ τὸ χωριὸ Σιούλεχ (Σουλ-τὸ θέμα καὶ -ech ἢ ἄλβανικὴ πληθυντικὴ κατάληξη, καὶ θὰ πεῖ κατὰ κάποιον τρόπο τε Σούλια ἢ οἱ σκοπιές, οἱ βίγλες καθὼς τὰ ὁμοιοκατάληκτά του χωριὰ τῆς περιοχῆς μας Τόσκεch (ὡς Τόσκοι), Βάρβεch (οἱ καημένοι) καὶ Κουκλέch (οἱ Κουκλιοὶ) πάνω στὸ παρὰ τὴν Ἡγουμενίτσα βουναλάκι Καστρι -ντάγ λεγόμενον μὲ τὶς πολλὰς κορφές, ποὺ πράγματι εἶναι σκοπιές, ὅπου καὶ τὸ χωριὸ γι αὐτὸ καὶ τὸνομά του. Καθαρὰ δηλ. ἄλβανικὸ ὄνομα μὲ τοὺς ἄλβανόφωνους κατοίκους του. Οἱ χωριανοὶ βέβαια προεξέρχοντος τοῦ μακαρίτη Κ. Μιχαηλίδη, γνωστοῦ λογίου, ἄλλαξαν τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ σὲ Ἅγιο Βλάσιο γιὰτὶ εἶδαν ἀντὶ τοῦ πραγματικοῦ Σιούλεch τὸ ἐπίσης ἄρβανίτικο Σιούβλαch, δηλ. Ἅγιος Βλάσιος. Πρόκειται γιὰ καθαρὴ παρετυμολογία τοῦ ὀνόματος Σιούλεch, γιὰτὶ ὁ ἴδιος τὸ ἔζησα καὶ τὸ ἄκουσα.

θ') *Γουλιμῆ Ἄνω καὶ Κάτω*. Χωριὰ τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας κατὰ τὸ μέσον τῆς Λάκκας Σουλίου καὶ στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Λακκιώτικου (Ἀχέροντα) ποταμοῦ. Τὸ ὄνομα τῶν χωριῶν εἶναι τοπωνύμιον κυριώνυμον ἀναφερόμενον σὲ ὁμώνυμον πρῶτον οἰκιστῆ ἢ γαιοκτήτη τους. Χωριὰ δηλαδὴ τοῦ Γουλιμῆ. Ἀναφέρεται ἓνας Γεώργιος Γουλεμῆς ὀπλαρχηγὸς ἢ Λαχώρης, ποὺ πολέμησε ἥρωικὰ μὲ τὸν Χριστ. Γρίβα τοὺς Τούρκους Ἀρβανίτες στὸ Ἀγγελόκαστρο τὸ 1770, ὅπου καὶ ἔπεσαν καὶ οἱ δύο. Σὲ ἐνθύμησιν δὲ τοῦ 1637 ἀναφέρεται ἄλλος Γουλεμῆς συνεργάτης τῶν Μπούα, φυλῆς Ἀλβανικῆς, τοπάρχης τοῦ Ξηρομεριοῦ καὶ τῆς Βόνιτσας, ποὺ ἔδιωξε τὸν Γρίβα καὶ ὁ τελευταῖος ἦρθε σὲ σύγκρουσιν μὲ τὸν πρῶτον τὸν ἐσκλάβωσε καὶ πῆρε τὴν κόρη του γυναῖκα μὲ τὴ βία γιὰ νὰ πεθάνει ὁ Γουλεμῆς αὐτὸς καὶ νὰ πάρει ὁ Γρίβας τὰ πρεσοῦά του. Προσθέτω, πῶς οἱ Γριβαῖοι, γνωστοὶ κλεφτοαρματοῦλοι τοῦ Ξηρομέρου, εἶχαν ἀρχικὴ τους πατρίδα τὸ Τόσκεσι τῆς Λάκκας Σουλίου Λακκασουλιώτης δὲ ἦταν καὶ ὁ Γουλιμῆς. Ὁ Οἰκονόμου παράγει τὸ ὄνομα Γουλιμῆς ἀπὸ τὸ σλαβικὸ Goleme = μέγας ἀπ' ὅπου καὶ τὸ ἑλληνικὸ ἐπώνυμον Γουλιμῆς μὲ τὸ ὄνομα δὲ Γκολέμι ὑπάρχει καὶ ἄλλο κατὰ τὴ Ν. Ἀλβανία γνωστὸ ἀπὸ τὸν ἑλληνοἰταλικὸν πόλεμον τοῦ 1940-1. Δὲν παραλείπω τέλος νὰ ἀναφέρω καὶ τὴν ὁμώνυμη οἰκογένεια τοῦ Μεσολογγιοῦ (τοῦ Ἀγγελόκαστρου γιὰ τὴν ἀκρίβεια καὶ πολὺ παλιὰ) σχετιζόμενη προφανῶς μὲ αὐτὴ τὴ Λακκασουλιώτικη, ἓνας μάλιστα βλαστὸς τῆς ὁ Μιλτ. Γουλιμῆς ἀντίπαλος κατὰ τὶς ἐκλογὰς τοῦ 1895 μὲ τὸν μέγαν Χαρίλαο Τρικούπη βγήκε πρὸς μεγάλη ἐκπληξιν ὁ πρῶτος ἀντὶ τοῦ δευτέρου, πράγμα ποὺ ἀνάγκασε τὸν τελευταῖον νὰ πεῖ τὸ περίφημον «ἀνθ' ἡμῶν ὁ κύριος Γουλιμῆς». Τὰ δύο χωριὰ μας Γουλιμῆ ἔχουν ἤδη μετονομασθεῖ σὲ Σμυρτιά Ἄνω καὶ Κάτω.

Μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀναφορᾶς μου στὰ ὁμώνυμα γειτονικὰ χωριὰ, ποὺ διακρίνονται μὲ τοὺς ἐπιρρηματικούς προσδιορισμούς Ἄνω καὶ Κάτω θὰ

πρέπει νὰ διατυπώσω κάποιες παρατηρήσεις μου σχετικές. Καὶ πρῶτα, πὼς τὰ χωριὰ πού προσδιορίζονται μὲ τὸ Κάτω εἶναι κατὰ κανόνα παράγωγα καὶ γεννήματα αὐτῶν τῶν Ἐνω καὶ ἔχουν συνεπῶς, καθὼς καὶ στὴν ἀρχὴ εἶπαμε, στενὴ σχέση μετὰξὺ τους ὄχι μόνο κατὰ τὸ ὄνομα ἀλλὰ καὶ στὶς σχέσεις τῶν κατοίκων μετὰξὺ τους δηλ. στὴ συγγενείᾳ τους. Κατὰ τὴ νεώτερη ἱστορία τῆς περιοχῆς μας ἔχουμε δυὸ τουλάχιστον περιπτώσεις χωριῶν, πού οἱ κάτοικοι τους μετακινήθηκαν σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπ' αὐτὰ καὶ γιὰ λόγους στενώτερης ἐπαφῆς μὲ τὰ κτήματά τους ἰδρύοντας νέους μόνιμους οἰκισμούς, τὴν Πογδόριανη καὶ τὴ Γκρίμπιανη, χωριὰ γειτονικὰ τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων καὶ χτισμένα τὸ μὲν πρῶτο στὰ Ἀνατολικά ριζὰ τοῦ Κασιδιάρη καὶ τὸ ἄλλο πάνω στὸ ἴδιο βουνὸ καὶ σὲ φυσικὰ ὄχρυσή θέση. Καὶ τοῦ μὲν πρώτου (τ. Παρακάλαμος) ἡ μετακίνηση ἦταν μερικὴ καὶ ἀναφέραμε τὸ λόγο αὐτῆς τῆς μετακίνησής του ὁ δὲ νέος οἰκισμὸς στὸ γνωστό μέρος (Καλύβια), πού ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ —μητέρα θὰ τὸ ποῦμε γιὰ νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὸ πρῶτο— πῆρε στὸ δικό του τὸν ἐπιρρηματικὸ προσδιορισμὸ Κάτω ἐνῶ τὸ ἄλλο ὑποχρεωτικὰ τὸ Ἐνω. Στὸ δεύτερο χωριὸ τῆς Γκρίμπιανης (τ. Ἀρετὴ) ἡ μετακίνηση τῶν κατοίκων τοῦ ἦταν ὀλική, ὁ δὲ νέος οἰκισμὸς στὰ ὡς τότε Καλύβια κι αὐτουνοῦ πῆρε ἐπίσης τὸν προσδιορισμὸ Κάτω ἢ ἀπλῶς Γκρίμπιανη ἐνῶ ἡ πρώτη θέση τοῦ λεγόμενῃ καὶ Ἐνω ἢ Παλιογκρίμπιανη ἔμεινε ἔρημη καὶ μόνο δυὸ ἐκκλησίες τοῦ παράμειναν ἐκεῖ (Ἅγι Νικόλας καὶ Παναγία) γιὰ νὰ θυμίζουν τὴν κάποτε καὶ στὸ μέρος αὐτὸ ὑπαρξή του.

Στὶς μέρες μας ἐν τούτοις ἔχουμε ἀρκετὰ παραδείγματα μερικῆς μετακίνησης τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἰδρύσεως νέων οἰκισμῶν ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ χωριὰ, ὀρεινὰ βέβαια, εἴτε γιὰ νὰ βρισκονται οἱ κάτοικοί τους πλησιέστερα στὰ κτήματά τους, εἴτε κοντὰ σε μεγάλους δρόμους διερχόμενους ἀπ' ἐκεῖ.

Ἐποὶ στὴ Λιτονιαούστα Κόνιτσας (τ. Κλειδωνιά) οἱ κάτοικοί της κατέβηκαν ἀπὸ τὸ σκαρφαλωμένο πάνω στὸ Πάπιγκο χωριὸ τους, πραγματικὴ ἀετοφωλιά, γιὰ νὰ ἰδρῦσουν νέο παρά τὸν διερχόμενο στὴ ρίζα τοῦ βουνοῦ δρόμο πρὸς Κόνιτσα, οἰκισμὸ μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα μὲ τὸ πατρικὸ καὶ διακρινόμενα τὰ χωριὰ μετὰξὺ τους μὲ τὰ ἐπιρρήματα Ἐνω-Κάτω τῆς Σαντοβίτσας (τ. Μάρμαρα) τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων ἰδρυσαν τὴν Κάτω Σαντοβίτσα, οἱ τῶν Γρατσανῶν (τ. Ἀσπροχώρι) τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας, χωριὸ κείμενο στὶς Δ. πλαγιές τῆς Ὀλύτσικας τὰ Κάτω-Γρατσανὰ στὰ ριζὰ της, οἱ τῆς Μουσιοτίτσας καὶ τοῦ Κουκλέσι τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὶς Α. πλαγιές τοῦ βουνοῦ Μορίζη τῆς Λάκκα Σουλίου τοὺς νέους οἰκισμοὺς Κάτω Μουσιοτίτσα καὶ Κάτω Κουκλέσι παρά τὸν μεγάλο δρόμο Γιαννίνων-Ἄρτας-Πρέβεζας κ.λ.

Τὸ ἴδιο θὰ ἰδοῦμε, γιὰ τὶς στενὲς δηλ. σχέσεις τοῦ διδύμου τῶν πιὸ πᾶ-

νω χωριῶν, ἂν καὶ σὲ ἐποχές ἀπώτερες ἀπὸ τὴ δική μας, ὅτι συνέβη καὶ μετὰ χωριά κι αὐτὰ γειτονικά τὰ διακρινόμενα μεταξύ τους μετὰ τὰ ἐπίθετα μεγάλη καὶ μικρὴ πάντα τῆς περιοχῆς μας.

ι') *Μουσιοτίτσα Ἄνω-Κάτω*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας, καθὼς εἶπα, Τσαρκοβίστας κατὰ τὸ ΝΑ της τμῆμα, στὶς Ἄνατ. ὑπώρειες τοῦ βουνοῦ Μορίζη παρακλαδιοῦ τῆς Ὀλύτσικας καὶ ἀπὸ τὰ πιὸ φτωχὰ της. Τὸ χωριὸ κατοικήθηκε ἀπὸ ἐπήλυδες στὴν ἐπαρχία Ἀλβανοῦς ὁ δὲ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 19-20) γράφει πὼς εἰς Μουσιοτίτσαν κατοικοῦν «ἀμιγῶς 70» ἄλβανικὲς οἰκογένειες, πὼς σ' αὐτὴ «ἀπαντῶσι γυναῖκες ἀγνοοῦσαι τὴν ἑλληνικὴν» καὶ πὼς αὐτὲς «ἑλληνιστὶ ἄδουσι καὶ μοιρολογοῦσι δὲν ἐννοοῦσι ὁμῶς τὴν σημασίαν τῶν λεγομένων ἢ δὲ προφορὰ αὐτῶν καὶ ἡ φωνὴ Τσιαμική». Γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ, τὴν προέλευσίν του καὶ τὶ ἀκριβῶς σημαίνει κατὰ τὴν οἴζα του τοῦλάχιστο δὲν ἔχω γνώμη καὶ μᾶλλον φαίνεται σλαβικὸ ἢ δὲ κατάληξί του -ιτσα σλαβικὴ καὶ ὑποκοριστικὴ συντίθεται μετὰ ὀνόματα προσγορικὰ καθὼς Γορίτσα-βουναλάκι Ἄραχοβίτσα-μικρὴ καρδιά, Πολίτσα-μικρὴ ἰσιοτοπιὰ κ.λ. Χρησιμοποιεῖται δὲ γιὰ τὸν ἴδιον λόγο καὶ στὴ λαϊκὴ μας γλῶσσα (Κουκλίτσα, γωνίτσα, ποδίτσα κ.λ.). Προσθέτω, πὼς ἡ Κάτω Μουσιοτίτσα εὐρισκόμενὴ χαμηλότερα ἀπὸ τὴν Ἄνω λέγεται καὶ Μαχαλᾶς (συνοικία δηλαδὴ) εἰς αὐτὸν δὲ κατοικοῦσε ὁ περίφημος δορυφόρος τοῦ Ἀλῆ πασιᾶ Ζῆκο Μίχος ὀνοματι μετοικήσας ἀργότερα, καθὼς ὁ Λαμπρίδης γράφει (Γ' σελ. 70), εἰς Ζόρισταν χωριὸ γειτονικό.

Τὸ χωριὸ διατήρησε τὸ παλιὸ καὶ ἀνεξήγητο ὄνομά του.

ια') *Τόσκεσι-Τοσκεσάνι*. Χωριὰ τὸ πρῶτο τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας κατὰ τὶς Δ. πλαγιὰς τῆς Ὀλύτσικας καὶ τὸ δεύτερο καὶ μικρότερο τοῦ ξεχωριστοῦ τμήματος Ντουσκάρας πρὸς τὸ Ἀνατολικὸ της μέρος. Τὸ ὄνομά τους συνδέεται ἀσφαλῶς μετὰ τὴν Ἀρβανίτικὴ φυλὴ τῶν Τόσκων ἢ Τόσκηδων (τὸ Τόσκεσι ὄνομα ἄλβανικὸ εἶναι πληθυντικὸς τοῦ Τόσκος), πού ἐγκαταστάθηκαν στὴν περιοχὴ κατὰ τὸν 13-14ον αἰῶνα καὶ ἐξελληνίστηκαν ἐπιτελῶς οἱ κάτοικοί της παράμεινε ὁμῶς αὐτὸ τὸ ὄνομά τους στοιχεῖο τῆς καταγωγῆς τους ἢ ἀρχικὸς τύπος τῆς ταυτότητάς τους. Τὸ πρῶτο (παλιὰ γενέτειρα τῶν περίφημων κλεφτοαρματωλῶν Γριβαίων) ἔχει ἤδη μετονομασθεῖ σὲ Ἀχλαδέα ἐνῶ τὸ δεύτερο διατήρησε τὸ παραδοσιακὸ ὄνομά του. Ἄξιζει στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ διατυπώσω τὴν παρατήρησιν ἀναφορικὰ μετὰ τοὺς κατοίκους τῶν παραπάνω χωριῶν ὁμώνυμων, αὐτῶν δηλαδὴ πού διακρίνονται μετὰ τὸ ὑποκοριστικὸ -όπουλο ἢ -άκι, πὼς αὐτοὶ δὲν ἔχουν κάποια στενὴ κοινῆς καταγωγῆς ἢ συγγένειας ἐννοῶ σχέσιν ἀνάμεσά τους ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀπόστασιν μικρὴ ἢ μεγάλη, πού τὰ χωρίζουν. Καὶ ἀναφέρομαι πέρα ἀπὸ τὰ μακρινὰ καὶ γιὰ τὰ κοντινὰ τους τὰ γειτονικά χωριά. Οἱ κάτοικοι παράδειγμα τοῦ Μπισντουνόπουλου οἱ τωρινοὶ εἶναι ἀπόγονοι

κολλήγων προερχομένων ἀπὸ διάφορα ὄρεινὰ χωριὰ τῆς εὐρύτερης περιοχῆς καὶ μάλιστα αὐτῆς τῆς Λάκκας Σουλίου, πού ἐγκατέστησαν ἢ συνοίκισαν τὸ χωριὸ οἱ Τοῦρκοι ἰδιοκτῆτες τους γιὰ νὰ καλλιεργοῦν, καθὼς εἶπα, τὰ κτήματά τους. Ἡ ἀπόπειρα τοῦ Ἀλῆ νὰ μετοικήσει στὸ χωριὸ τὸ Μπισντουνόπουλο οἰκογένειες ἀπὸ τὸ Μεγάλο Μπισντούνι γιὰ νὰ βάλει στὴ θέση τους νεόφερτους Βουλγάρους δὲν εἶχε ἀποτέλεσμα γιατί, καθὼς ἱστορεῖ ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 52-3), «Εὐθύς ὡς ἔμαθον (οἱ τελευταῖοι) τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ Ἀλῆ συνεννοήθησαν καὶ πάντες τὴν αὐτὴν νύκτα ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια» οἱ δὲ Μπισντουνιῶτες ἐπέστρεψαν βέβαια στὸ χωριὸ τους. Κάτι ἀνάλογο συνέβη καὶ μὲ τοὺς ὀλίγους κατοίκους τοῦ Γαρδικόπουλου. Αὐτοὶ ὅταν ἀναγκάστηκαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ χωριὸ τους ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν ἐναντίον τους λησθειῶν (ὁ παπὰς τους μάλιστα ὁ Παπαγιάννης, πού σκότωσε ἕναν ἀπ' αὐτοὺς τιμωρήθηκε ἀπὸ τὸν Δεσπότη μὲ τὴ στέρηση τοῦ δικαιώματος τῆς ἱεροπραξίας), δὲν προσχώρησαν στὸ Γαρδίκι τὸ Μεγάλο ἀλλὰ στὸ κοντινὸ ἐπίσης χωριὸ Ζέλοβα ἀπὸ τὸ ὁποῖο κατάγονταν.

ια') *Γότιστα Μεγάλη καὶ Μικρὴ*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου. «Ἐπὶ τοῦ βορείου μετώπου τοῦ ὄρους Σερακοῦ συνιστάμενον ἐκ δύο συνοικιῶν Σελιοῦ καὶ Γκραίτσι ἐπὶ ἀποστάσεως 1/4 ὥρας διὰ λάκκου διαχωριζομένων», καθὼς γράφει ὁ Λαμπρίδης (Δ' σελ. 7). Οἱ δύο αὐτὲς συνοικίες του μὲ τὰ ἀξιοσημεῖα πράγματι ὀνόματά τους ἀποτελοῦν ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν κατοίκων τους τῆ Μικρὴ καὶ Μεγάλη Γότιστα ἐπιθετικοὶ προσδιορισμοὶ μὲ τοὺς ὁποίους διακρίνονται τὰ δύο χωριὰ ἀνάμεσά τους καὶ οἱ ὁποῖοι δόθηκαν μεταγενέστερα, ἀφοῦ καὶ ὁ Λαμπρίδης δὲν τοὺς μνημονεύει. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ σλαβικῆς προφανῶς προέλευσης — ἡ ρίζα ΓΟΔ σημαίνει, καθὼς βλέπω, χρόνος — μὲ τὸν τόπο σημαίνουσα πάντα σλαβικὴ κατάληξή του -ιστα δὲν ξέρω τί ἀκριβῶς σημαίνει. Ὁ Λῆκ μάλιστα γνωματεύει, ὅτι ἐκ τῶν 40 χωριῶν τῆς ἐπαρχίας μόνον τὸ ἐν ἡ Γότιστα δηλ. εἶναι σλαβικό. Τὸν διαψεύδει ὁμως ὁ Λαμπρίδης (Δ' σελ. 14-5) καὶ πολὺ σωστά. Ἀξιοπρόσεκτα, καθὼς εἶπα, εἶναι καὶ τὰ δύο παλιὰ ὀνόματα τῶν δύο συνοικιῶν του Σελιὸ καὶ Γκραίτζι κι αὐτὰ σλαβικῆς προέλευσης σημαίνοντα «χωριὸ» καὶ «Ἕλληνες» ἀντίστοιχα «διάκρισιν τῶν φυλῶν τούτων (Ἑλλήνων δηλ. καὶ Σλάβων) κατὰ τὸν μεσαῖωνα τεκμηριοῖ» καθὼς πάλι ὁ Λαμπρίδης λέει. «Ἐκ τῆς μίξεως δὲ καὶ τοῦ συγχρωτισμοῦ τῶν τεσσάρων τούτων στοιχείων (Ἑλλήνων δηλ. Βλάχων, Ἀλβανῶν καὶ Σλάβων, πού ἐμφανίζονται κατὰ τὸν μεσαῖωνα στὴν περιοχὴ) συνεχίζει ὁ ἴδιος Λαμπρίδης, ἐπεκράτησαν μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν ὡς πολυπληθέστερα δύο τὸ Βλαχικὸν καὶ τὸ Ἑλληνικόν» καὶ προσθέτει: «Τίς δύναται νὰ ἀρνηθεῖ, ὅτι ἐκ τοῦ κράματος ὅπερ προέκυψεν ἐκ τῆς μίξεως τῶν

φυλῶν τούτων οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων Κράψ, Γοτίστης, Δεμάτη καὶ Προσγόλη ἑλληνόφωνοι νῦν μόνον ὄντες διαφέρουσι τὸ ὕφος, τὸ ἦθος, τὴν δίαιταν καὶ γενναιότητα τῶν Σουλιωτῶν;...» (Δ' σελ. 15).

Τὸ παλιὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ διατηρεῖται ἀνεμπόδιστα ὡς τὰ σήμερα ἄλλαξαν ὁμως, καθὼς φαίνεται, τὰ ὀνόματα τῶν συνοικιῶν του μὲ τὰ Μεγάλη καὶ Μικρὴ Γότιστα, τὰ ὁποῖα δὲν βλέπω, καθὼς εἶπα, νὰ χρησιμοποιοῦνταν παλιότερα.

ιβ') *Μπροσγόλη - Μεγάλο καὶ Μικρό*. Χωριὰ ὁμώνυμα καὶ γειτονικὰ τῆς ἴδιας παραπάνω ἐπαρχίας κατὰ τὰ βόρεια ἐπίσης ριζὰ τοῦ ἰδίου Σερακιώτικου βουνοῦ (Περιστέρι). Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ, τὴν κατάληξή του δηλαδή ὁ Λαμπρίδης γράφει μὲ -η «τοῦ Προσγόλη» λέει (Δ' σελ. 48) ὑπονοώντας προφανῶς ὅτι πρόκειται γιὰ κυριώνυμο χωριὸν, χωριὸν δηλαδή τοῦ Μπροσγόλη πιθανοῦ ἰδιοκτήτη ἢ πρώτου οἰκιστῆ τοῦ χωρὶς ἄλλες ἐξηγήσεις. Μὲ τὴν ἄποψη τοῦ Λαμπρίδη συμφωνῶ κι ἐγὼ πιστεύω δεῦτε τὸ ἴδιο ὄνομα εἶναι βλαχικῆς προέλευσης ἀδήλου ὁμως σημασίας. Οἱ κάτοικοί του, καθὼς προσθέτει ὁ ἴδιος Λαμπρίδης, «ἀποδημοῦντες (μετὰ τῶν γειτόνων τους Δεμάτη, Λιάπου, Γοτίστης καὶ Κράψ) εἰς Μ. Ἀσίαν τὸ ποιμενικὸν ἰδίως ἐπάγγελμα καὶ ἐκεῖ μετερχόμενοι δυστηγῶς δυσκολώτατα προοδεύουσι διὰ τε τὴν παχυλὴν αὐτῶν ἀμάθειαν καὶ τὴν φύσει περιορισμένην διανοίαν των παραδόξως τῶν ὁμόρων των διαφέροντες» (Δ' σελ. 33).

Τὸ χωριὸν ἔχει μετονομασθεῖ σὲ *Περιστέρι* ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ὑπερκείμενου βουνοῦ διακρίνονταί, δεῦτε οἱ δυὸ συνοικίες του μὲ τοὺς ἐπιθετικούς προσδιορισμούς κατὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν κατοίκων του, σὲ *Μεγάλο καὶ Μικρό*.

ιγ') *Βίτσα Ἄνω καὶ Κάτω ἢ Κάτω Μαχαλάς*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου κατὰ τὸ κεντρικὸν τὸν τμήμα καὶ ἀπὸ τὰ παλαιότερά της, ἀφοῦ ἀναφέρεται (οἱ κάτοικοί του Βεζίτσινοι) σὲ ἐπιγραφὴ τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς τοῦ Βίκου τοῦ ἔτους 1412 (Λαμπρίδης Ζαγορίου 1870 σελ. 36). Ἡ Ἄνω Βίτσα λέγεται καὶ «Μεσιὸς» (Μαχαλάς), γιὰ τὴν παλαιότερα Ἄνω ἦταν τὸ γειτονικὸν τῆς χωριὸν Μονοδέντρι τρίτη συνοικία τοῦ ἰδίου χωριοῦ, «αἵτινες (συνοικίαι), καθὼς πληροφορεῖ πάλι ὁ Λαμπρίδης (ὁ.π. σελ. 50), ἀπετέλουν συνωδὰ τῇ ἐπικλήσει τὴν μὲν κοινότητα... καὶ πρὸ 100 περίπου ἐτῶν ἢ μία αὕτη κοινότης διηρέθη εἰς τρεῖς...» (Λαμπρίδης Θ' σελ. 43). Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ γραφόμενον σὲ παλιὰς ἐπιγραφὰς καὶ κείμενα Βεζίτσα εἶναι σλαβικῆς ὅπωςδήποτε προέλευσης ἀδιάγνωστης δὲ σημασίας. Ὁ Λαμπρίδης τὸ θεωρεῖ χωριὸν κυριώνυμο, ὅτι δηλαδή αὐτὸ ἀνήκε «εἰς Βεῖτζην τινὰ» (Α' σελ. 9). Ἐδῶ ὁμως πρόκειται γιὰ τὸ τοπωνύμιον Βεζίτσα μὲ τὴν ὑποκοριστικὴν σλαβικὴν κατάληξιν -itsa, ποὺ συνάπτεται συνήθως σὲ ὀνόματα προσηγορικά, καθὼς Γορίτσα, Λεσνίτσα,

Διπαλίτσα κ.λ. δηλαδή βουναλάκι, μικρό δάσος, νεροτροβιά μικρή αντίστοιχα. Τέλος ὁ Οἰκονόμου τὸ παράγει ἀπὸ τὸ σλαβικὸ «bezati = τρέχω, ρέω ὀρμητικὰ καὶ τὴν κατάληξη -τσα» (ὁ.π. σελ. 467-8) μᾶλλον ἀπίθανο.

Τὸ χωριὸ διατηρεῖ τὸ παλιὸ ὄνομά του διακρίνονται δὲ οἱ δυὸ συνοικίες του μὲ τὰ Ἄνω καὶ Κάτω.

ιδ') *Πάπιγκο Μεγάλο καὶ Μικρὸ ἢ Μαχαλάς*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου τοῦ Δυτικοῦ, «πάντων ἀρκτικώτερον καὶ εἰς τὰς κλιτυὰς ἰδίου ὄρους», διακρινόμενο σὲ Μεγάλο καὶ Μικρὸ ἢ κατὰ τοὺς κατοίκους του τὸ τελευταῖο λεγόμενον μὲ τὴν τουρκικὴ λέξη Μαχαλάς συνοικία δηλαδή. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ ἀπ' αὐτὸ τοῦ ὁμώνυμου βουνοῦ στὶς ΒΔ ὑπώρειες τοῦ ὁποίου βρίσκεται —Ραδόβολη ἢ κορυφή του— εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μου ἑλληνικὸ ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα μεσαιωνικὰ καὶ τῆς ἴδιας προέλευσης ὀνόματα χωριῶν ποὺ διασώθηκαν στὴν εὐρύτερη περιοχὴ μας τὶς σχετικὰς δὲ σκέψεις μου διατύπωσα ἤδη προτύτερα.

ιε') *Ραβένια Ἄνω καὶ Κάτω*. Χωριὰ γειτονικὰ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὶς δυτικὰς ἐσχατιὰς τῆς τὰ καὶ «κατούμενα» μαζὶ μὲ τὰλλα τοῦ ἴδιου τμήματος λεγόμενα ἀλλὰ καὶ «ψωμοτόπια» «ὡς πλοῦσια εἰς δημητριακοὺς καρπούς». Τὸ κοινὸ ὄνομα τῶν χωριῶν εἶναι σλαβικὸ καὶ σημαίνει κατὰ τὸν Λαμπρίδη «τόπος ὀμαλὸς» μᾶλλον γιὰ τὰ Ἄνω, ποὺ φαίνονται καὶ ἀρχαιότερα —τὸ ἐπισημαίνω αὐτὸ— καὶ ὄχι γιὰ τὰ Κάτω τὰ καὶ νεώτερα, ποὺ ἡ θέση του, εἶναι κατωφερής. Ὁμώνυμο χωριὸ ὑπάρχει καὶ στὴν ἐπαρχία Τσαρσβίστας, κατὰ τὶς νότιες ἐσχατιὰς τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Γιαννίνων.

ιστ') *Σουδενὰ Ἄνω καὶ Κάτω*. Χωριὰ γειτονικὰ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας καὶ κατὰ τὸ δυτικὸ τῆς καὶ αὐτὰ τμήμα εὐρισκόμενα τὸ μὲν πρῶτο στὶς δυτικὰς πλαγιὰς τοῦ Παλιόβουνιου «τῆς μεταχμίου ταύτης δειράδος» τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Μπισικελιοῦ καὶ τὸ δεύτερο στὶς βόρειες ὑπώρειες τριῶν λόφων τοῦ Μπισικελιοῦ καὶ εἰς τὸ τέρμα τερπνῆς καὶ ἐπιμήκους πεδιάδος» καθὼς γράφει ὁ ἴδιος Λαμπρίδης (Η' σελ. 9). Τὸ κοινὸ ὄνομα τῶν χωριῶν εἶναι σλαβικὸ. «Ἐν τινὶ ἀνασκαφῇ, γράφει πάλι ὁ Λαμπρίδης, γενομένη ἐσχάτως πρὸς ἀνέγερσιν οἰκίας εὐρέθη σταυρὸς ἐν ᾧ *Στούδενα* (τόπος ψυχρὸς) ἢ κωμόπολις αὕτη ἀποκαλεῖται». Σὲ ἄλλο δὲ σημεῖο προσθέτει ὁ ἴδιος (Γ' σελ. 24), ὅτι «Τὰ χωριὰ Ἄνω καὶ Κάτω Σουδενὰ μέχρι τοῦ 1634 ἐλέγοντο *Στούδενα*...». Ὁ Ἀραβαντινὸς παρὰ ταῦτα στὸ Χρυσόβουλο τοῦ Δεσπότη Συμεῶν τοῦ 1361 ποὺ δημοσιεύει στὴ Χρονογραφία του (Β' σελ. 313) γράφει ἀκριβῶς αὐτά: «Ὡσαύτως ἐν τῷ θέματι τῶν Ἰωαννίνων χωρία τὰ Σουδενὰ τὰ Ἄνω καὶ τὰ Κάτω σὺν τῷ Τσερβαρίῳ καὶ τῶν Νεγκαράδων κ.λ.» (τῶν Νεγρὰδων θέλει νὰ πεῖ χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων) σημειώνει δὲ ὁ ἴδιος Ἀραβαντινός, πὼς «τὸ κείμενον ὡς ἡμαρτημένον διορθωτέον οὕτως ἀντὶ τοῦ Πεδινάτα (Ἄνω καὶ Κάτω ποὺ γράφει)» εἰς Σουδενὰ Ἄνω

καὶ Κάτω γιὰ τὰ χωριὰ αὐτὰ τοῦ Ζαγορίου. Περίπτωση συζητήσιμη γιὰ τὸ παλιὸ καὶ νέο ὄνομά τους. Προσθέτω, πῶς ὁ Λαμπρίδης δὲν κάνει χρῆση τοῦ χωρίου αὐτοῦ τοῦ Χρυσοβούλου, ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ τουλάχιστον. Λέτε νὰ μὴν τὸ πρόσεξε; Κι ἀκόμα πῶς καὶ πηγὴ στὴ ρίζα τῆς Δ. πλευρᾶς τοῦ ἴδιου βουνοῦ (Μιτσικέλ) παρὰ τὸ δημόσιο πρὸς Κόνιτσα δρόμο, ὅπου παλιότερα καὶ χάνι τὸ λεγόμενον Βούρδα, ὑπάρχει μὲ τὸ ὄνομα Στουῖτβ (ἴσως στουτ-βόντα = κρῦο νερό). «Χρησιμεύσασα καὶ ὡς μία τῶν ἀρχικῶν τοῦ Θυάμιδος πηγῶν». Ἀλλὰ καὶ παρὰ τὶς Β. ἀκτὲς τῆς λίμνης ὑπάρχει πηγὴ λεγόμενη ἀπὸ τὸ λαὸ Σεντενίκ ἢ Σεντενίκου εἶναι ἡ ἴδια λέξις ἐλαφρῶς παραλλαγμένη καὶ μὲ ὑποκορισμὸ μὲ τὸ ὄνομα Σουδενά (Στουδενά-Στουντενίκ) καὶ σημαίνει ἀκριβῶς μικρὴ κρῦα σὲ διάκριση μὲ τὴν παρακάτω τὴν ἑλληνώνυμη μεγάλη πηγὴ, τὴν Κρῦα δηλ. ἀπὸ τὴν ὁποία ὑδρεύεται ἡ πόλις. Τὸ χωριό, καθὼς εἶπα, εἶναι ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα τῆς ἐπαρχίας. «Ἐν τινι χρυσοβούλω, γράφει ἄλλοῦ ὁ Λαμπρίδης Ζαγορ. 1870 σελ. 31) ἐκδοθέντι τῷ 1361 ὑπὸ Δεσπότης Συμεὼν Παλαιολόγου τοῦ Σέρβου φαίνεται, ὅτι τὴν κωμόπολιν ταύτην μετὰ τῆς ἀνωτέρω (δηλ. τὰ Κάτω Σουδενά) ὡς καὶ τὸ Τσερβάρι καὶ τὴν Βεῖτσαν ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Ζαγορίου ἐνέμετο ὁ μέγας Κοντόσταυλος Ἰωάννης Τσαφας Οὐρσίνοσ ἀνὴρ βαθυκτῆμων καὶ ἐπίσημος». Καθὼς ὅμως τὰ πράγματα δείχνουν ὁ Λαμπρίδης δὲν εἶδε ὁ ἴδιος τὸ γνωστὸ χρυσοβούλο, γιὰτὶ ἡ Βεῖτσα (δηλ. Βίτσα) δὲν ἀναφέρεται σ' αὐτό.

Τὰ χωριὰ μετονομάστηκαν καὶ λέγονται ἤδη Πεδινὰ Ἄνω καὶ Κάτω, ὄνομα παρόμοιο φωνητικῶς μὲ τὸ πρῶτο ξενικὸ παρότι σημασιολογικὰ ἄσχετο μὲ τὸ παλιό, γιὰτὶ τὰ μὲν Κάτω μπορεῖ νὰ διακρίνονται γιὰ τὸν μικρὸ κάμπο τους τὰ δὲ Ἄνω κατέχοντα τὴ γυμνὴ «πλήρη πετρῶν καὶ χαλίτων» πλαγιὰ τοῦ Παλιοβουνίου, δὲν ἔχουν καμμιά σχέση μ' αὐτόν. Φαίνεται, πῶς τὸ καινούργιο ὄνομα ἀκολούθησε ἀντίστροφο δρόμο μὲ τὸ παλιὸ ἀπὸ κάτω δηλαδὴ πρὸς τὰ ἐπάνω. Μ' ἄλλα λόγια τὰ Ἄνω Σουδενά, τὰ πραγματικὰ κρῦα, παρέσυραν στὸ ὄνομα τὰ Κάτω λιγώτερο κρῦα τὰ ἀνέκαθεν συγγενῆ μὲ τὸ νέο δὲ ὄνομα Πεδινὰ τὰ Κάτω τὰ πράγματι Πεδινὰ παρέσυραν τὰ Ἄνω, πού εἶναι κατὰ γενικὴ ὁμολογία ὀρεινὰ γενέθλιο χωριὸ τοῦ Λαμπρίδη. Ἐνα κι αὐτὸ ὀλίσθημα τῶν ἀναδόχων τους.

ἰς') *Τσερβάρι Μέγα καὶ Μικρό*. Χωριὸ τῆς προηγούμενης ἐπαρχίας κατὰ τὸ δυτικὸ τῆς τμημα «ἐπὶ ὑψώματος (τοῦ Παλιοβουνίου) πετρώδους καὶ κατὰ τὴν κατάκτησιν εἰς δύο ἐνορίας Μικρὸν καὶ Μέγα Τσερβάρι, διαιρούμενον» (Λαμπρίδης Η' σελ. 37). Ὁ ἴδιος Λαμπρίδης ἀστοχεῖ ἐρμηνεύοντας τὸ σλαβικὸ του ὄνομα ὡς «βασιλότοπος» (Ζαγ. 1870 σελ. 26). Τὸ σωστὸ εἶναι, πῶς σημαίνει τόπος μὲ λάφια (cegf = λάφι), ὅπως φαίνεται νὰ ἦταν ἡ περιοχὴ του παλιότερα. Τὸ χωριὸ ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα τῆς περιοχῆς

αναφέρεται στο γνωστό χρυσόβουλο του Δεσπότη Συμεών Παλαιολόγου του 1361 ως ανήκον στο μεγάλο Κοντόσταυλο Ἰωάννη Τσάφα Οὐρσίνο Δούκα (Χρον. Β' σελ. 313) ἔχει δὲ μετονομασθεῖ σὲ Ἐλαφότοπο ὄντας ἓνα ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα χωριά του νομοῦ, πού ἀπόχτησαν ὄνομα μεταφρασμένο στὰ ἑλληνικά του ξενικοῦ τους οἱ δὲ ὑπάρχουσες δύο συνοικίες του ἔξακολουθοῦν νὰ διακρίνονται μὲ τὸ ἐπίθετο Μεγάλο καὶ Μικρὸ Τσερβάρι.

ιη') *Τσιφλίκι Ἀληζὸτ καὶ Τσιφλικόπουλο*. Καὶ τὸ μὲν πρῶτο ἀπὸ τὰ χωριά αὐτὰ Ἀληζὸτ - Τσιφλίκι καλούμενο ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ χωριά του Δ. Ζαγορίου «ἀριστερόθεν τῆς λεωφόρου πρὸς Λιασκοβίκιον» τὰ καὶ κατούμενα ἀπὸ τοὺς ὄρεινοὺς Ζαγορίσιους λεγόμενα ὡς εὐρισκόμενα κάτωθι τους ἢ κατὰ τὴν πεδιάδα. Τὸ ὄνομα του χωριοῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο λέξεις μιὰ ἀλβανικὴ του Ἀλβανοῦ κυρίαρχη του Ἀλη-ζὸτ λεγόμενοι Ἀλλή αὐθέντη δηλ. (jot) καὶ μπέη τὸ ἀξιῶμα καὶ δευτέρη τουρκικὴ τσιφλίκ, πού σημαίνει χωριὸ ἰδιόκτητο. Ἀλιζὸτ-τσιφλίκ μ' ἄλλα λόγια θὰ πεῖ χωριὸ ἰδιόκτητο του Ἀληζὸτ μπέη Ἀλβανοῦ. Ὁ Λαμπρίδης ἀναφερόμενος στὴν παραγωγή του ὀνόματος του ἴδιου χωριοῦ γράσει πρὸς οἱ κάτοικοι τῶν παλιῶν συνοικισμῶν τῆς περιοχῆς του Βίχανη καὶ Μπαλτογκορτσιὰ «πιεζόμενοι (1706) ὑπὸ Ἀληζὸτ μπέη τινὸς ἀπογόνου τῆς θυγατρὸς του πρώτου ἀρνησιθρήσκου Ἰσαήμ καὶ ἐκ τῶν χωριῶν Ζόνι Γλήνης, ἵνα ἀπαλλοτριωθῶσιν τῶν ἰδιοκτησιῶν αὐτῶν ἐπὶ ὀνόματι τούτου, μετηνάστευσαν πέριξ τῆς λίμνης Ζαραβίνης. Ὁ δὲ Ἀληζὸτ Μπέης περισυναγαγὼν ἐκ τῶν πέριξ ἑτέρους ζευγίτας καὶ ἐγκαταστήσας αὐτοὺς αὐτόθι μετέδωκε καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καθιερωθὲν καὶ διατηρούμενον, ὅπερ σπανιώτατα παρατηρεῖται...» καὶ προσθεῖται ἀμέσως ὁ ἴδιος Λαμπρίδης, «ἵνα μὴ οἱ Ζαγορίσιοι ἐπὶ τῇ ἀπολύτῃ ἀπαγορευθεῖ καὶ τῆς εἰσόδου Ὀθωμανοῦ εἰς Ζαγόριον διὰ συνθηκῶν καὶ συμβάσεων μετὰ τῆς αὐτοκρατορίας καθιερωθείσης ἐπαίρονται...» (σελ. 42). Τὸ χωριὸ μετονομάσθηκε ἤδη σὲ Γεροπλάτανο ὄχι βέβαια γέρου ἢ ἱερὸς πλάτανος ἀλλὰ γέρος, μεγάλης δηλ. ἡλικίας, πού πράγματι ὑπάρχει στὸ μεσοχώρι του. Τὸ δὲ Τσιφλικόπουλο χωριουδάκι τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων κατὰ τὴν Δ. παρυφῆς τῆς πόλης μας δὲν ἔχει βέβαια σχέση κατὰ τὸ ὄνομά του μὲ τὸ παραπάνω ἀλλὰ μὲ τὰ χωριά αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας του, πού ἦταν ὅλα μικρὰ-μεγάλα, πλὴν τῆς Ζίτσας καὶ του Νησιοῦ, τσιφλίκια διάφορων καὶ τὸ μικρότερο ἀπ' αὐτὰ τὸ ἴδιο καὶ κατὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν ἔκταση, Τσιφλικόπουλο δηλ. ὄνομα μὲ ρίζα μὲν τουρκικὴ κατάληξη δὲ ἑλληνικὴ γι αὐτὸ καὶ ἔμεινε. Μόνο πού δὲν διέσωσε τὸ ὄνομα του ἰδιοχτήτη του. Τέλος θὰ προσθέσω ἀκόμη λίγα λόγια γιὰ τὴν ἀποσαφήνιση τῆς παραγωγῆς του ὀνόματος τῶν δύο παραπάνω χωριῶν. Τὸ ὄνομά τους λοιπόν, καθὼς εἶπα, παράγεται ἀπὸ τὴν τουρκικὴ λέξη Τσιφλίκ, πού σημαίνει ζευγάρι. Ζευγάρι δὲ (καὶ ὄνομα μικροῦ χωριοῦ στὴν

έπαρχ. Κουρέντων) στην κτηματική όρολογία έλεγαν επί Τουρκοκρατίας την έκταση γής, που μπορούσε να καλλιεργήσει σ' ένα χρόνο ένα ζευγάρι βοδιών καματερών 40 περίπου στρεμμάτων τουρκ. τσιφλίκι και οί ζευγίτες τσιφτσήδες - Τσιφλίκι δέ κατά την Τουρκοκρατία πάντα (τό ζευγολατείο τών Βυζαντινών) έλεγαν όχι ένα τέτοιο ζευγάρι αλλά πολλά ζευγάρια μαζί, όλόκληρο δηλαδή χωριό (έλληνικά γεώργιο) ή χωριά ιδιόκτητα και τσιφλικάδες τούς ιδιοκτήτες τους Τουρκοί, Ρωμιοί, μονές ή και Έβραίοι ήταν αυτοί, καθώς στην περιοχή μας Μουσταφά-πασιάς (Μπισντούνι), Μαλικ Πασιάς (Κούρεντα), Τζιαμαλη-άγας (Ρωμανού), Χριστοβασίλης (Κ. Σούλι), Πουτέτσης (Δραγουμή), Πλακίδας (Μπουρντάρι), Φουρτούνης (Νεχώρι) Άθανασούλας (Λαψίστα) και Κοέν (Πέραμα) ή Μ. Πατέρων (Λίθινο) Μ. Παλιουρής (Καλοχώρι) κ.λ. (πρβλ. Δ. Τσοποτού: Γή και γεωργοί κ.λ. Άθήνα 1977 σελ. 140). Κι ακόμα, πώς τὰ εν λόγω χωριά είναι από τα ελάχιστα της ευρύτερης περιοχής, που δέν έχουν στην ουσία όνομα, είναι δηλ. ανώνυμα. Λέμε παράδ. Άλποχώρι τσιφλίκι του Ταήρ-άγα, ή-Βοτιβίστα Τσιφλίκι του Δ. Κίγκου ενώ Τσιφλίκι Άληζότ τό καθ'αυτο όνομα του χωριού δέν υπάρχει και πιο περισσότερο Τσιφλικόπουλο, που ούτε τό όνομα του χωριού αναφέρεται, ούτε ακόμα και του ιδιοκτήτη του. Τέλος τσιφλίκι μέ έλληνικό όνομα, Ζευγάρι δηλαδή, έχουμε δυό χωριουδάκια και τὰ δυό στην έπαρχία Κουρέντων, ένα στο τμήμα Γραμμενοχωρίων και δεύτερο στο τμήμα του κάμπου και στη Δ' παρυφή της πόλης μας και ήδη συνοικία της ή διαφορά δέ τών δυο ονομάτων είναι πώς τό πρώτο έννοει κτήμα ιδιόκτητο μέ γή και κατοίκους, ενώ τό δεύτερο μόνο την όρισμένη έκταση καλλιεργήσιμης γής.

ιθ') Κόνιτσα «Πολις μικρή, καθώς λέει κι ό Κ. Θεσπρωτός στη Γεωγραφία του, κειμένη εις τό πρανές του βουνού γεμάτη κρημνούς. Η Βιώσα ό ποταμός ποτίζει την πεδιάδα της» και Άνω και Κάτω οί δυό συνοικίες της ίδιας πόλης και πρωτεύουσα της όμώνυμης έπαρχίας. Στο όνομά της χωρίς αμφιβολία σλαβικής προέλευσης διαβλέπω κατά τή ρίζα του τή λέξη *kon*, που σημαίνει άλογο μαζί δέ μέ την υποκοριστική του κατάληξη θά μεταφράζονταν τό τοπωνύμιο σε άλογάκι. Άν δέ λάβουμε υπ' όψι μας τόν πρό της πόλης μικρό κάμπο —ύπόθεση κάνω— πιστεύω, πώς δέν μπορούμε να αποκλείσουμε άπ' αυτό τό όνομά της τὰ άλογα. Η πόλη διατηρεί πάντα τό παλιό της όνομα.

κ') Δελβινάκι - Δελβινακόπουλο. Χωριό τό πρώτο της έπαρχίας Πωγωνίου «εις κοιλάδας και κλιτύας μαγευτικών λόφων κείμενον» διακρινόμενο σε Άνω και Κάτω χώρα «και εν τῷ μέσω της κόμης ταύτης, καθώς γράφει ό Λαμπρίδης (Ζ' σελ. 9), εκκλησία επ' ονόματι της κοιμήσεως της Θεοτόκου ίδρυθείσα τῷ 1153». Λέγονταν ακόμα παλαιότερα και Άνω Δέλ-

βινο σὲ διάκρισίν του ἀπὸ τὸ Κάτω Δέλβινον τὸ καὶ μεγαλύτερο τῆς Β. Ἡλείου. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ ὑποκοριστικὸ τοῦ Δελβίνου τῆς Β.Η. ὑποκρύπτει κάποια συγγένεια αἵματος μεταξύ τους εἶναι λατινικὸ καὶ ἔχει σχέση μὲ τὸ κρασί (del vino), «ἀμπελότοπον» τὸ ἐρμηνεύει ὁ Λαμπρίδης (Ζ' σελ. 18), ὅχι ἀκριβῶς ἔτσι. Παρὰ ταῦτα τὸ χωριὸ ἐσώδευε παλαιότερα κατὰ τὸν ἴδιο Λαμπρίδη πάντα «περὶ τὸ 1.000.000 ὀκάδες σταφυλῶν ἐκ τῶν ἀμπελώνων αὐτοῦ ἐκτεινομένων ἀπὸ Κάτω Λεπίνου μέχρι Λινόραινας» (Ζ' σελ. 56). Συνεπῶς εἶχε ἄμεση σχέση μὲ τὸ κρασί ἀπ' ὅπου καὶ τὸνομά του. Τὸ δὲ Δελβινακόπουλο χωριὸ μικρὸ τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων τοῦ τμήματος Γραμμενοχωρίων καὶ στήν πλαγιά τῆ Δ. ταπεινῆς πρὸς Β. προέκτασης τοῦ βουνοῦ τῆς Μανωλιάσας καὶ κατὰ τὸ τέρμα της, ἀποτελεῖ κατὰ τὸ ὄνομα ὑποκοριστικὸ αὐτοῦ τοῦ Δελβινακίου καὶ ὑποκοριστικὸ κατὰ κάποιον τρόπο τοῦ ὑποκοριστικοῦ τοῦ πρώτου Δελβίνου. Δηλαδή τὸ μὲν Δελβινάκι εἶναι παιδί τὸ δὲ Δελβινακόπουλο ἐγγόνι τοῦ τελευταίου. Τέλος δὲν βλέπω νὰ ὑπάρχει κάποια σχέση οὔτε κατὰ τὴ σημασίαν τοῦ ὀνόματός τους μεταξύ τῶν δυὸ αὐτῶν χωριῶν (Δελβινάκι-Δελβινακόπουλο), νὰ προῆλθε δηλ. τὸ δεύτερο ἀπὸ τὸ πρῶτο, δὲν ἀποκλείω ἐν τούτοις τὴν σχέση τους ἀπ' εὐθείας μὲ τὸ Δέλβινο ἢ ὀνομασίαν τους δὲ σφείλεται ἀκριβῶς στὸ μέγεθός τους.

κα') *Λάβδανη Ἄνω καὶ Κάτω*. Χωριὰ γειτονικά τῆς ἐπαρχίας τῆς προηγούμενης εὐρισκόμενα κατὰ τὴ Δ. ὑπώρειες τοῦ Κασιδιάρη τὸ πρῶτο καὶ στή ρίζα τοῦ ἴδιου βουνοῦ τὸ δεύτερο καὶ κατὰ τὸ Ν. τμήμα της καλούμενο καὶ παλιολάκκα «ἐνεκα τῶν πολλῶν λάκκων ἢ λάκκα τοῦ Μουχτάρ τοῦ γεωμόρου αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ πατρός του», τοῦ Ἄλῃ πασιᾶ δηλαδή συνορεύοντα μὲ τὴν ἐπαρχία Κουρέντων. Καὶ ἡ μὲν Ἄνω Λάβδανη βροῖσεται, καθὼς εἶπα, στὶς πλαγιές τὴ Δ. τοῦ Κασιδιάρη ἢ δὲ Κάτω, συνοικισμὸς της, στή ρίζα τοῦ βουνοῦ στὸν σχηματιζόμενον ἐκεῖ μικρὸν κάμπο της. Δὲν γνωρίζω ἀκριβῶς τὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ καὶ τὴν προέλευσίν του τουλάχιστον κατὰ τὴ ρίζα του ἢ δὲ κατάληξίν του σλαβικὴ χρησιμοποιούμενη πλατεία καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀρβανίτες, καθὼς καὶ τὰ ὀλίγα ὁμοιοκατάληκτα χωριωνύμια τῆς περιοχῆς (Γράζντανη, Μέρτζιανη, Σκλίβανη) σημαίνει δὲ τὸν τόπο (Σκλίβανη = τόπος μὲ δαμασκηνιές).

Προσθέτω, πὼς Λάβδα εἶναι ὄνομα χωριοῦ τῆς ἐπαρχίας Γρεβενῶν ἀλλὰ καὶ ἀρχαίας Κορινθίας γυναίκα. Λάβδανο δὲ φυτὸ καὶ εἶδος ρετινιοῦ παραγόμενον ἀπ' αὐτό.

Τὸ χωριὸ δὲν ἄλλαξε τὸ ὄνομά του.

κβ') *Κράψη*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου κατὰ τὴς Ἀνατολικῆς ἐσχατιῆς της καὶ στὶς δυτικῆς ὑπώρειες τοῦ βουνοῦ Περιστέρι. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δυὸ συνοικισμοὺς χωριζόμενους μεταξύ τους μὲ τὴ Μεγάλῃ Ράχη, τὴν

Ἀνατολική καὶ τὴ Δυτικὴ Κράψη. Καὶ ἡ μὲν Ἀνατολικὴ λεγόμενη πρῶτα Λουχάνιστα ἴσως ἀπὸ τὸ ἄλβαν. Πυκῆ-α (φλαμούρι) καὶ τὴ σλαβ. πληθ. κατάληξη -ιστα καὶ θὰ πεῖ τόπος μὲ φλαμουριές. Ἄλλωστε ἔχουμε καὶ χωριὸ Λουκάνι χριστιανικὸ στὴν Ἄνω Σπαθία, τὴν ὄρεινὴ, περιοχὴ τῆς Ν. Ἀλβανίας, ΝΑ τοῦ Ἐλβασάν στὴ Δ. πλευρὰ τοῦ βουνοῦ Σπάτ ἀνήκον στὴ Μητρόπολη Βελεγράδων (Μπερατιοῦ). (Προβλ. Ἑλ. Νικολαΐδη: «Οἱ Κρυπτοχριστιανοὶ τῆς Σπαθίας, Ἰω. 1979 σελ. 73-5 καὶ Ἄνθ. Ἀλεξούδη: ὁ.π. σελ. 68), ἴσως ἀπὸ τὸ ἄλβαν. μετονομάσθηκε σὲ ἀπλῶς Ἀνατολικὴ καὶ ἀποτελεῖ ἤδη ἴδια Κοινότητα ἡ δὲ Δυτικὴ διατήρησε τὸ παλιὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ ἔχει δὲ σὰν Κοινότητα καὶ δύο ὑποσυνοικισμοὺς, τὸ Λερούσκο πλησίον του καὶ τὴ Βάξια δῶθε ἀπὸ τὸ ποτάμι κατὰ τὶς ἀνατολικὲς πλαγιὲς τοῦ Δρίσκου, τοῦ ὁποίου πῆρε τελευταῖα καὶ τὸνομα.

Τὸ ἀρχικὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ (τοῦ Κράψη καὶ ἡ Κράψη κατὰ τὸ τοῦ Πρωτόπαπα-ἡ Πρωτόπαπα, τοῦ Πετσάλη-ἡ Πετσάλη, τοῦ Ἱερομνήμονος - ἡ Γερομνήμη κ.λ.) ἔχει στενὴ σχέση μὲ τὸ ὁμώνυμο (ἐλαφρῶς παραλλαγμένο) χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Ἀργυροκάστρου (Κάτω Δρόπολης) τῆς Β. Ἡπείρου *Γράψη* ἔχοντας κατὰ τὴν ἀπογραφὴ τοῦ 1927 κατοίκους 474 Ἕλληνες καὶ σχολεῖο μὲ δύο μὲν δασκάλους μαθητὲς δὲ 71, στενώτερη δέ, πιστεύω, μὲ τὸ ἀκριβῶς ὁμώνυμο χωριὸ τῆς Κάτω Μαλακάστρας τῆς λεγόμενης καὶ Μαλακάστρας μπούτας (ἡμερης) περιοχῆ τῆς Ν. Ἀλβανίας ἀνάμεσα Τεπελένι καὶ Μπεράτι τῶν κατοίκων τοῦ ὅλων ὄντων (1850) χριστιανῶν. (προβλ. Ἄνθ. Ἀλεξούδη: Σύντομη ἱστορικὴ περιγραφὴ κ.λ. Κέρκυρα 1868 σελ. 63). Τὸ πρόβλημα ἐν τούτοις παραμένει — τὸ σημειῶνω ἤδη. Γιατὶ δηλαδὴ οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ *Κράψη* ὀνόμασαν τὸ νέο οἰκισμὸ τους *Κράψη* καὶ δὲν τοῦ ἔδωσαν αὐτὸ τοῦ πατρικοῦ τους χωριοῦ *Γράψη*, ποῦ ὑφίσταται χριστιανικὸ ὡς τὰ σήμερα; Ὁ Λαμπρίδης μνημονεύοντας τὸ χωριὸ μας σημειώνει στὰ Μαλακασιακά του (Α΄ σελ. 7), πὼς «ὁ πρῶτος τοῦ χωριοῦ τούτου πύρην ὀφείλεται εἰς τὴν μετανάστευσιν καὶ ἐγκατάστασιν αὐτόθι 40-50 οἰκογενειῶν τοῦ ἐν τῷ τμήματι Δροπόλεως *Γράψ* ἔνεκα φοβεροῦ ἐκεῖ κλονισμοῦ κατὰ τὸν ΙΣΤ΄ αἰῶνα». «Φοβερόν δὲ κλονισμόν» ἐπισυμβάντος ἐκεῖ «κατὰ τὸν ΙΣΤ΄ αἰῶνα» ἐννοεῖ προφανῶς τὸ μεγάλο κῦμα τῆς ἐξωμοσίας, ποῦ ἐπληξεν τότε τὴν περιοχὴ καὶ τὶς ἀβάσταχτες πιέσεις καὶ διωγμοὺς τῶν κατοίκων τῆς ἀπὸ τοὺς ἐξωμότες περιοίκους. Λόγος, ποῦ ἀνάγκασε ἀριθμὸ οἰκογενειῶν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν τόπο τους, νὰ κατέλθουν νοτιώτερα καὶ κατοικήσουν τὸν ἀπόμερο, κακοτράχαλο καὶ ἄγονο τόπο τοῦ χωριοῦ μας. Προσθέτω, πὼς τὴν καταγωγὴ αὐτὴ τῶν Κραψιτῶν διασώζει ὡς σήμερα παράδοση ζωντανὴ τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ ποῦ δὲν μποροῦν παρὰ ταῦτα νὰ βεβαιώσουν, ποῖο ἀπὸ τὰ Βορειοηπειρωτικὰ αὐτὰ χωριά ἢ *Γράψη* ἢ ἡ *Κράψη* εἶναι ὁ τόπος καταγωγῆς τους. Τὸ παράδειγμά τους τῆς

μετανάστευσης δηλ. τὸ μιμήθηκαν φαίνεται καὶ οἱ κάτοικοι ἄλλων χωριῶν τῆς ἴδιας περιοχῆς καὶ γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους καθὼς φανερώνουν οἱ ὀμωνυμίες πολλῶν οἰκισμῶν τοῦ νομοῦ μας, συνήθως μικρῶν, μὲ χωριὰ τῆς Β. Ἠπείρου (Βάνιστα, Περάτι, Κόντσα, Σέλτσι, Λεσινίτσα, Δέλβινο, Τσαρκοβίστα, Τόσκεσι, Λίπα, Γκολέμη κ.λ.). Τὸ ὄνομα Κράψη καὶ τὸ ἀρχικό του Γράψη εἶναι, κατὰ τὰ φαινόμενα, προέλευσης ἐλληνικῆς. Τὸ δεύτερο τουλάχιστον, ἀπὸ τὸ γράφω — γράψας καὶ γράψης διασώζει δὲ τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου οἰκιστῆ ἢ ιδιοκτῆτη τοῦ χωριοῦ, χωριὸ δηλ. τοῦ Γράψη γιὰ νὰ γίνῃ στὴ συνέχεια, καθὼς εἶπα, ἡ Γράψη καὶ ἡ Κράψη ἡ δική μας.

Στὴ Λευκάδα ξέρω παλιὰ καὶ μεγάλη οἰκογένεια μὲ τὸ ἐπίθετο Γράψας. Τὸ πρῶτο εἶναι μᾶλλον ἀλβανικό, ἀδήλου παραγωγῆς καὶ σημασίας. Ὁ καλὸς Λαμπρίδης γιὰ τὴν ἀκρίβεια τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ μᾶλλον ἔπεσε ἔξω. Πὼς δηλαδή οἱ πρῶτοι κάτοικοί του δὲν προῆλθαν ἀπὸ τὴ Γράψη τοῦ Ἀργυροκάστρου ἀλλὰ ἀπὸ τὰ χωριὰ Κράψη καὶ Λουκάνι τοῦ Μπερατιοῦ. Ὁ Λαμπρίδης ὁ ἴδιος χαρακτηρίζει τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ, τοὺς Κραψίτες, μαζί μὲ αὐτοὺς κάποιων γειτονικῶν χωριῶν, πὼς οἱ ἴδιοι μοιάζουν μὲ τοὺς Ἀρβανίτες, καθόλου δὲ δὲν διαφέρουν «κατὰ τὸ ἦθος, τὸ ὕφος, τὴν δίαιταν καὶ γενναιότητα τῶν Σουλιωτῶν».

Ἄλλωστε οἱ ἄνδρες τοῦ χωριοῦ μαζί μὲ γείτονάς τους, καθὼς πάλι ὁ ἴδιος Λαμπρίδης γράφει, «πρὸ 30 ἡδὴ ἐτῶν ἀποδημοῦσιν εἰς τὴν Μικρὰν μάλιστα Ἀσίαν τὸ ποιμενικὸν ἐπάγγελμα μετερχόμενοι ἐλάχιστα προάγονται (ἀντίθετα πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ τους)... αἱ δὲ γυναῖκες των γεωργοῦσι τὸ ἄφορον καὶ ἀχάριστον ἔδαφος» κατὰ τὸ λεγόμενον ἀπὸ τὸν Ἡρακλείδη τὸν Πεντικὸ «ἐν τῇ τῶν Ἀθαμάνων χώρα γεωργοῦσι μὲν γυναῖκες νέμουσι, δὲ ἄνδρες» (ὁ.π. σελ. 33). Καὶ τὸ χωριὸ συνορεύει μὲ τὴν ἀρχαία Ἀθαμανία. Προσθέτω τέλος, πὼς ἡ Κράψη εἶναι πατρίδα τοῦ Πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Β' τοῦ ἐπικληθέντος «μεγαλοπρεποῦς» (1555-1565) κτίσματα δὲ αὐτοῦ μνημονεύονται ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀγ. Νικολάου στὸ χωριὸ καὶ ἡ παρὰ τὴ Γότιστα καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀράχθου τοξωτὴ γέφυρα, πού ἔφερε τὸ ὄνομά του (1568), τὴν ὁποία γέφυρα, καθὼς πάντα ὁ Λαμπρίδης γράφει «οἱ Γοτισταῖοι πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ἡμίσεως τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐν ἄκρα ἐχεμυθία ἤρξαντο νὰ χέωσι νύκτωρ ὄξος ἐπ' αὐτῆς καὶ κατέστρεψαν, ἵνα τὴν διάβασιν τῶν ἀτάκτων στιφῶν διὰ τοῦ χωριοῦ αὐτῶν ἐμποδίσωσι».

Κι ἀκόμη, πὼς στὴν Κράψη, καθὼς εἶπα, ἀνήκουν καὶ οἱ μικροσυνοικισμοὶ Λερούσκο — τὸ ὄνομά του ἔχει ἴσως σχέση μὲ τὸ ἀλβανικὸ *lég-e*, πού σημαίνει χαλικότοπος καὶ ὑδατοδεξαμενὴ σὲ ὑποκορισμὸ *lég-usko* — καὶ Βάξια. Ἐρευνώντας γιὰ τὴν παραγωγὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ, βρῆκα σὲ ρωσικὸ λεξικὸ τὴ λέξη *Bakca*, πού σημαίνει τὴ Μαύρη Μπογιά, ἡ τελευταία ὅμως δὲν φαίνεται κατὰ τὴ σημασία της νὰ ἔχει σχέση μὲ τὸ

ὄνομα τοῦ χωριοῦ. Ἀντίθετα σέ λεξικό τῆς κουτσοβλαχικῆς γλώσσας (πρβλ. Ἄ. Κολτσιδά: Οἱ Κουτσόβλαχοι, Θεσσαλονίκη 1993) βλέπω τὸ ρῆμα βαξιέσκου, πὺ σημαίνει βουίζω, ἀντηχῶ, στοιχεῖο, πὺ μᾶς φέρνει πολὺ κοντὰ στὰ πράγματα, σχετίζεται δηλαδὴ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἴδιου χωριοῦ προφανῶς ἀπὸ τὸ βούϊσμα τοῦ πλησίον διερχόμενου ποταμοῦ (Ἄραχθου). Ἡ κουτσοβλαχικὴ προέλευση τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίζει, ἀφοῦ ἡ ἐπαρχία, ἓνα μεγάλο μέρος της, κατοικούνταν καὶ κατοικεῖται ἀπὸ Βλάχους καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἴδιας *Μαλακάσι* κατὰ τὴ γνώμη πολλῶν καὶ τοῦ Λαμπρίδη εἶναι βλαχικὸ (Male —πολὺ καὶ cach— τυρί, τυροκόμος) «ἠγέτου καὶ ἠρωος βλάχου δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότατα τὴν καταγωγὴν, γράφει, οὗ τὸ ὄνομα διετηρήθη ἐπίσης ἐν ὁμωνύμῳ χωρίῳ εἰς τὰς θεσσαλικὰς ὑπωρεῖας τοῦ Ζυγοῦ» (ὄ.π. σελ. 10). Προσθέτω, πὺς στὴ συνοικία Βάξια, πάντα κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ Λαμπρίδη, «ἀπαντῶσι ναοὶ χριστιανικοὶ πρὸ τῆς κατακτήσεως ἰδρυθέντες, ἐρείπια φρουρίου βυζαντινοῦ καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ λίθοι ὀγκωδέστατοι ἐλληνικῆς βεβαίως κώμης καλουμένης ἴσως Δρυός, Ὀρείου δὲ παρὰ τῷ Ἄ. Πάλλη ἐκ τῆς παρωνυμίας τῆς μονῆς Τζιόρας (εἰς τὸ ὄρος) εἰκάσαντος» (ὄ.π. σελ. 29).

ΙΓ' Χωριὰ τῆς περιοχῆς μετὸ ἴδιο ὄνομα

Σ' ὄλη τὴν ἔκταση τῆς περιοχῆς μας (νομοῦ) ὑπάρχουν ἀρκετὰ χωριὰ μετὸ ἴδιο ὄνομα δυὸ-δυὸ ἢ καὶ ἀπὸ τρία. Τὰ χωριὰ αὐτὰ λόγῳ τῆς μεγάλης σχετικῆς ἀπόστασης μεταξύ τους δὲν ἔχουν καμμία σχέση ὅσον ἀφορᾷ τοὺς κατοίκους τοῦ ἑνὸς μετὸ ἄλλο, ἐκτὸς μιᾶς περιπτώσεως ἀναφερόμενης ἀπὸ τὴν παράδοση, ἀλλὰ πῆραν τὸ ὄνομά τους ἀπὸ τὴ διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους της ἀπὸ τὰ δέντρα ἢ τὰ ζῶα, πὺ ὑπῆρχαν ἐκεῖ, ἀπὸ τὴν ἱστορία ἢ τέλος ἀπὸ τοὺς πρώτους οἰκιστὲς ἢ ἰδιοκτῆτες τους. Ἀναφέρω μετὸ τὴ σειρά καὶ κατὰ ἐπαρχίες τὰ παραδείγματα.

α) *Πετσιάλη*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων κατὰ τὸ τμήμα της τοῦ κάμπου καὶ στὸ βορεινὸ του μέρος διασώζει τὸ ὄνομα παλιᾶς Γιαννιώτικης οἰκογένειας, πὺ ἔζησε, κατὰ τὸ λέγει τοῦ Ἀραβαντινοῦ, περὶ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνα καὶ ἐξέλειπε ἤδη καὶ τῆς ὁποίας οἰκογένειας ἦταν κτῆμα. Προσθέτω, πὺς ὁμώνυμη οἰκογένεια ἀναφέρεται ὅτι ὑπῆρξε καὶ στὴν Πάργα συνέβαλε μάλιστα καὶ στὸ συνοικισμό τῆς Ἡπειρωτικῆς αὐτῆς πόλης κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἀνέδειξε δὲ στὸ μεταξύ διάστημα ἐπιφανεῖς στὴν ἱστορία της ἄνδρες. Χωριὸ λοιπὸν τοῦ Πετσιάλη τὸ χωριὸ μας πὺ ἀνῆκε δηλαδὴ στὸν γαιοκτήτη Πετσιάλη, χριστιανὸ βέβαια.

Ὁμώνυμο χωριουδάκι τῆς ἴδιας ἐπαρχίας καὶ κατὰ τὸ τμήμα της τοῦ Μεγάλου Λόγγου ὑπάρχει καὶ παρὰ τὰ Κούρεντα, συνοικία (μαχαλὰς) τῶν

όποιων εἶναι καὶ ποὺ συνδέεται κι αὐτὸ μὲ τὸν ἴδιο Πετσιάλη ἢ ἄλλον ὁμώνυμό του γιὰ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς λόγο. Τὰ παραπάνω χωριὰ δὲν ἄλλαξαν βέβαια τὸνομά τους, καθότι ἐλληνικὸ ἢ ἐλληνοποιημένο. Ἀναλυτικώτερα ἔχω τὴ γνώμη πὼς τὸ ἐπίθετο Πετσιάλης παράγεται πιθανότατα —μιά πρώτη ἄποψη— ἀπὸ τὶς κοινὲς λέξεις *πέτσα* ἢ *πετσι* κι αὐτὰ κατὰ μὲν τὸν Ἀνδριώτη ἀπὸ τὸ μεσν. Πετσιὰ ὑποκοριστικὸ τοῦ ἰταλ. *pezzo* κατὰ δὲ τὸν Κοραῆ (~Ατ. 1, 24 καὶ 116) ἀπὸ τὸ πεσκίον, ὑποκοριστικὸ τοῦ ἀρχαίου πέσκος (= φλούδα).

Μιά δεύτερη ἄποψη, καθόλου ἀποκλειστέα, τὸ ἴδιο ἐπίθετο νὰ εἶναι ἀπὸ τὰ λεγόμενα ἐθνικοῦ τόπου δηλ. καταγωγῆς σημαντικὸ σχετιζόμενο μὲ τὸ Βορειοηπειρωτικὸ χωριὸ Πετζά, ὅπου μὲ τὴν ἀνάλογη τουρκικὴ κατάληξη -λης νὰ ἔγινε Πετζάλης καὶ Πετσιάλης κατὰ τὰ Τεπελενλῆς, Σταμπολῆς, Μπρούσαλης κ.λ. τοὺς καταγόμενους δηλαδή ἀπὸ τὸ Τεπελένι, Κων/πολη, Προῦσσα κ.λ.

β) *Τζιουντίλα*. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμήμα τῆς τοῦ κάμπου. Παράγεται τὸ ὄνομά του κατὰ μιὰ ἄποψη (Οἰκονόμου) ἴσως τὴν ἐπικρατέστερη ἀπὸ τὸ ἀλβανικὸ *colillë-a*, ποὺ σημαίνει τὸ βλαντόξυλο, τὸ λεπτὸ καὶ μακρὸν δηλαδή ξύλο ποὺ χτυποῦν σὲ εἰδικὸ ξύλινο δοχεῖο (βλάντα) τὸ γάλα γιὰ νὰ βγάλουν βούτυρο. Εἶναι φανερό, πὼς πρόκειται γιὰ παράνομα περιγελαστικὸ ἐπίθετο ποιημένο — τὸ χρησιμοποιοῦν ἀκόμα καὶ σήμερα προκειμένου νὰ παρομοιάσουν ἄνθρωπο λιγνὸ καὶ ψηλὸ (σὰ βλαντόξυλο, λένε ἢ σὰ γράβαλος) — τοῦ πρώτου οἰκιστῆ ἢ ἰδιοκτήτη τοῦ χωριοῦ καὶ κυριώνυμο βέβαια τοπώνυμο. Τὸ τελευταῖο φαίνεται καὶ σήμερα στὴ διατύπωση τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ ἀπὸ τοὺς χωριανούς καὶ περιοίκους του. «στ' Τζ'ντίλα», λένε στοῦ Τζιουντίλα δηλ. ἢ στὸ χωριὸ τοῦ Τζιουντίλα.

Τὸ χωριὸ ἔχει μετονομασθεῖ σὲ *Ζωοδόχο* ἀπὸ ἐπιθετικὸ προσδιορισμὸ τῆς Παναγίας, ἐξωκλήσι τῆς χτισμένο τὸν ΙΗ' αἰῶνα καὶ Δυτικά του.

Ὁμώνυμο χωριὸ ὑπάρχει καὶ στὴν ἐπαρχία Ζαγορίου κατὰ τὶς Ἀνατολικὲς πλαγιὲς τοῦ Μιτσικελιοῦ συνοικισμένο κατὰ τὴν παράδοση ἀπὸ κατοίκους τῆς Τζιουντίλας τῶν Κουρέντων, τῆς καὶ Παλιο-Τζιουντίλας λεγόμενης, ἀπ' ἀφορμὴ τοὺς Τούρκους, ποὺ περνοῦσαν ἀπὸ τὸν πλησίον τῆς μεγάλο δρόμο πρὸς Σαγιάδα καὶ Ἀργυρόκαστρο. Προσθέτω, πὼς ὁ Λαμπρίδης ἀποκαλεῖ τὴ Τζιουντίλα αὐτὴ Μικρὴ σὲ διάκριση πρὸς τὴ Μεγάλη, χωριὸ παρὰ τὸ Πάπιγγο ἐρημωθὲν (πρβλ. Ζαγ. 1870 σελ. 64 καὶ Η' σελ. 10-11).

γ) *Τσαρκοβίστα*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας τῆς προηγούμενης κατὰ τὸ πέρα ἀπὸ τὸν Καλαμᾶ τμήμα τῆς ἀπὸ τὰ παλιότερα χωριὰ τῆς περιοχῆς, ἀφοῦ κατὰ τὸ χρόνο τῆς κατάκτησης (1430) ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν 34 χωριῶν τῆς ἐπαρχίας, ποὺ γιὰτὶ ἔσπευσαν νὰ ὑποταγοῦν θεληματικὰ στοὺς Τούρ-

κους ἀμείφθηκαν ἀποτελέσαντα τιμάριο τῆς Βαλιδὲ Σουλτάνας (Βασιλομήτορος) στὴν ὁποία ἐπλήρωναν μηδαμινὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ φόρο (Λαμπρίδη Ε΄ σελ. 27). Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ εἶναι σλαβικῆς προέλευσης «τόπου δὲ σημαντικόν, κατὰ τὸ λέει τοῦ Λαμπρίδη (Γ΄ σελ. 21) διαστραφὲν ἴσως ἐκ τοῦ Τσαρσκοβίτσης», τὸ διορθώνει ὁμως παρακάτω (Ι σελ. 10) γράφοντας, πὼς «οὐχὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος Τσάρσκο ἀλλ' ἐκ τοῦ Τσέρκοφ (ἐκκλησία) ἀφιέρωμα πρὸς συντήρησιν τοῦ ναοῦ δηλοῦν» καθὼς τοῦ εἶπε ὁ ἐκ Ζορίστης Ντούλας Ζῆκος «διδασκοτικοῦ Ρωσικοῦ πτυχίου ἀξιωθέντος καὶ ἐν Γυμνασίῳ Ρωσικῷ εἰς Ὀδησσὸν διδάξαντος» (Γ΄ σελ. 69) κατὰ κάποιον τρόπο εἰδικοῦ θὰ λέγαμε ἐμεῖς, πὺ εἶναι καὶ τὸ σωστό. Τσέρκοφ λοιπὸν εἶναι σλαβικὰ ἢ ἐκκλησία μὲ τὴν κλασσικὴ δὲ σλαβικὴ τοπωνυμικὴ κατάληξη -ista σημαίνει τὸν τόπο τῆς ἐκκλησίας, τόπος δηλ. πὺ ὑπάρχει ἐκκλησία ἢ εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ἴδιος στὴν ἐκκλησία.

Ὁμώνυμο χωριὸ ὑπάρχει καὶ στὴν ἐπαρχία Τσαρκοβίστας κατὰ τὶς Ἄν. πλαγιῆς τῆς Ὀλύτσικας καὶ ἀρχαία καὶ πρώτη πρωτεύουσα τῆς ἴδιας ἐπαρχίας, πὺ φέρει τὸ ὄνομά της. Εἶναι ἀπὸ τοὺς πρώτους οικισμοὺς, πὺ συνέστησαν οἱ ἐπήλυδες Σλάβοι στὴν περιοχὴ μέχρι τοῦ 9ου αἰῶνα ἦταν καὶ πρωτεύουσα τῆς ὁμώνυμης ἐπαρχίας ὅποτε γιὰ ἄγνωστους λόγους «ἐπεσκιάσθη ὑπὸ τῆς πόλεως Σειστρουνίου», ἐκ τῆς μεταθέσεως εἰς ταύτην τῆς ἑδρας τοῦ Τμήματος καὶ μεταβολῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ τελευταίου (ἀπὸ Στροῦνι) εἰς Σειστρουνιον. Ἐπανέλαβε δέ, συνεχίζει ὁ Λαμπρίδης (Γ΄ σελ. 35-6), τὸ ἀρχικὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς εἰσελάσεως τῶν Σλάβων ὄνομα Τσαρκοβίστα ἐπικληθὲν τὸ Τμήμα μετὰ τὴν καταστροφὴν ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν τῆς πόλεως Σειστρουνίου.

Καὶ τὰ δυὸ παραπάνω χωριὰ ἄλλαξαν τὸ ὄνομά του τὸ μὲν πρῶτο μετονομασθὲν εἰς Ἐκκλησιοχώρι, μετάφραση ἀπλή τοῦ πρώτου ὀνόματός του Τσαρκοβίστα τὸ δὲ ἄλλο πῆρε τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας Δωδώνης, τῆς ὁποίας ἐπιτεταμένα παρὰ τὴν κοιλάδα τοῦ χωριοῦ ἐρείπια ὑπάρχουν «ἐνθα καὶ τὸ μεγαλύτερον τῆς ἀρχαιότητος θέατρον ὕψους μὲν 45 μέτρων ἐδωλίων δὲ 49».

δ) Ἄλποχώρι. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας κατὰ τὶς ἐσχατιῆς τοῦ Τμήματός της τῆς Λάκκας Σουλίου καὶ κατὰ τὶς Ἀνατολικῆς πλαγιῆς τοῦ Σουλιώτικου βουνοῦ Φλάμπουρο. Τὸ ὄνομά του ἑλληνικώτατο σημαίνει προφανῶς χωριὸ πὺ συχνάζουν ἀλεποῦδες λόγῳ ἴσως τῆς διαμόρφωσης τοῦ ἐδάφους του (βουνὸ μὲ τρύπες, σπηλιῆς κ.λ.), ἢ ἀκόμα μεταφορικὰ κι ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς κατοίκους του, πρᾶγμα μᾶλλον ἀπίστευτο, πὺ ἦταν πονηροὶ σὰν ἀλεποῦδες. Κάποιοι εἶδαν κάτω ἀπὸ τὸ πρῶτο συνθετικὸ του τὴ λέξη Ἐλλοπία τὴν ἀρχαία βέβαια ἠπειρωτικὴ χώρα «Ἄλεποχώρι, λέει ὁ φιλόλογος Ν. Δόσιος (Ἐλλοπία Α΄ (1930-1) σελ. 84) κατὰ παρετυμολογίαν

ἀντί τοῦ Ἑλλοποχώρα» ὅπως περιγράφει αὐτήν τὴν κοιλάδα τῶν Γιαννίνων ὁ Ἡσίοδος. «Ἔστι τις Ἑλλοπία, λέει, πολυλήϊος ἢδ' εὐλείμων ἀφειῆ μήλεσι καὶ εἰληπόδεσι βόεσιν» ἀλλοιωμένη σὲ Ἑλλοποχώρι καὶ Ἀλποχώρι. Τὸ πρᾶγμα εἶναι μᾶλλον φανταστικὸ καὶ γέννημα νοσοῦσας ἀρχαιολατρείας τὰ εἰς -χώρι ὀλίγα χωριωνύμια τῆς περιοχῆς εἶναι πλὴν τῶν μετονομασθέντων ἀπὸ τὰ πλέον νεώτερα. Ὁμώνυμο χωριὸν ὑπάρχει στὴν ἴδια ἐπαρχία κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν πλαγιὰς τῆς Ὀλύτσικας. Γιὰ διάκρισίν τους χρησιμοποιοῦσαν τοὺς προσδιορισμοὺς γιὰ μὲν τὸ πρῶτον Ἀλποχώρι Μπότσαρη τοῦ δὲ δευτέρου Ἀλποχώρι Ταῆρ-ἀγᾶ ὀνόματα παλιῶν ἰδιοκτητῶν τους.

Ἀπὸ τὰ δύο χωριὰ τὸ μὲν πρῶτον διατήρησε τὸ παλιὸν τοῦ ὀνομα τὸ δὲ δεύτερον μετονομάσθηκε σὲ Μαντεῖο ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον μαντεῖον τῆς Δασοῦνης ποῦ βρίσκονταν στὴν περιοχὴ του.

ε) *Παλιοχώρι*. Χωριὸν τῆς ἴδιας παραπάνω ἐπαρχίας γειτονικὸν τοῦ Ἀλποχωρίου. Πρόκειται καὶ ἐδῶ γιὰ ὄνομα ἑλληνικὸν βέβαιον ἀλλὰ γενικόν, χωρὶς δηλ. τὴν ἀναφορὰν τοῦ εἰδικοῦ τοῦ ὀνόματος, καθὼς παράδ. λέμε Παλιοχώρι Γκρίμπιανης ἢ Παλιογκρίμπιανη χωριὸν τῆς ἐπαρχίας Κουρῆντων ἐπὶ τοῦ Κασιδιάρη καὶ Νεοχώρι Γκρίμπιανης ἢ ἀπλῶς Γκρίμπιανη μετὰ τὴν μετακίνησιν τῶν κατοίκων τοῦ πρώτου εἰς τὸν νέον οἰκισμὸν εἰς τὸ κάμπο. Μὲν δὲ δύο λόγια δὲν ξέρουμε τὸ ξεχωριστὸν ὄνομα τοῦ παλιοῦ χωριοῦ. Ὁμώνυμα χωριὰ στὴν εὐρύτερον περιοχὴν μας ἔχουμε ἄλλα δύο. Ἐνα στὴν ἐπαρχίαν Μαλακασίου παρὰ τὸ Συρᾶκον «οὗ τὰ οἰκήματα, καθὼς γράφει ὁ Λαμπρίδης (Δ' σελ. 8-9) ἀπὸ τῆς γεφύρας Παπαστάθη ἀρχόμενα ἐκτείνονται ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ ὄρους εἰς διάστημα τριῶν ὥρων μέχρι τῆς ὑπὸ τὴν ὁμώνυμον μονὴν ὁδοῦ τῶν χαλασμάτων» βλαχόφωνον καὶ δεύτερον στὴν ἐπαρχίαν Ζαγορίου εἰς τὰς Δ. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας τοῦ ὄρους Φλάμπουρο» (Η' σελ. 8) παρὰ τὴν Λαΐστα «μισῆς ὥρας ἀπέχον τῆς τελευταίας ἐξ οὗ ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν, ἢ Λαΐστα» (Ζαγ. 1870 σελ. 84), ἐπίσης βλαχόφωνον (Δ' σελ. 9). Γιὰ διάκρισίν τους καὶ τῶν τριῶν πέρα ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας τους γιὰ μὲν τὸ πρῶτον τὸν προσδιορισμὸν Μπότσαρη, ἐπειδὴ παλιότερα ἦταν κτῆμα τῆς γνωστῆς Σουλιώτικης οἰκογένειας γιὰ τὸ δεύτερον Συρᾶκου ἀπὸ τὸ πλησίον τοῦ ὁμώνυμου χωριοῦ καὶ γιὰ τὸ τρίτον Λαΐστας γιὰ τὸν ἴδιον λόγον.

στ) *Πλέσια*. Χωριὸν τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὴν Β. πλαγιὰς τῆς Ὀλύτσικας καὶ κυριῶνυμο (τοῦ Πλέσια δηλαδὴ) διασώζει αὐτὸ παλιᾶς καὶ ἐπίσημης οἰκογένειας τῶν Γιαννίνων, ποῦ ἐξέλειπε ἀπὸ καιρὸν κτῆμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξε. Γόνος τῆς ἴδιας οἰκογένειας «σερβικῆς ἀπὸ τοῦ 1346 ἐν τῷ φρουρίῳ ἐγκαταστάσης» (Λαμπρίδης Α' σελ. 67) ἦταν ὁ γνωστὸς δάσκαλος Μανασῆς Πλέσας «σχολάρχης τῆς ἐν τῷ φρουρίῳ Σχολῆς» (1555). Προσθέτω, πὼς τὸ ὄνομα ἔχει ρίζαν σλαβικὴν (ples = φαλακρός) —ρουμα-

νική τὸ θέλει ὁ Μέρτζιος (Ἡπειρωτικά Χρονικά 1934 σελ. 117)— ἑλληνοποιήθηκε δὲ προσλαμβάνοντας κατάληξη ἑλληνική (-ας).

Χωριὸ μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα ἔχουμε καὶ στὴν ἐπαρχία Μαλακασίου κατὰ τὸ τμήμα Κατσανοχωρίων, πού καὶ τὸ ὄνομα αὐτουνοῦ τὴν ἴδια σχέση παραγωγῆς μὲ τὸ προηγούμενο ἔχει. Καὶ τὰ δυὸ χωριά ἄλλαξαν ὄνομα, τὸ μὲν πρῶτο ξαναβαφτίστηκε Ἀγία Ἀναστασία ἀπὸ τὸνομα προφανῶς Ἀγίας, τοπικῆς τοῦ δὲ δευτέρου ἄλλαξαν τὴν ὀρθογραφία γιὰ ν' ἀλλάξει καὶ ἡ σημασία του, ἀπὸ ὄνομα δηλ. ἱστορικῆς οἰκογένειας νὰ γίνῃ τὸ ὄνομα περιγράμματος (Πλέσια - Πλαΐσια). Προσθέτω, πὼς τὸ ἴδιο μὲ τοὺς παραπάνω ἔπραξαν καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Θεσπρωτικοῦ χωριοῦ καὶ ὁμόρριζου μὲ τὸ δικό μας Πλεσίβιτσα ὀνόματος καθαρὰ σλαβικῆς προέλευσης μὲ τὸ νὰ ἀποβάλλουν τὸ σλαβικό του περίβλημα καὶ διατηρώντας φωνητικὰ τὴν πρώτη ρίζα του νὰ τὸ μετατρέψουν σὲ ὀρθογραφικὰ καὶ σημασιολογικὰ ἑλληνικώτατο (Πλεσίβιτσα - Πλαΐσιο).

ζ) Ραβένια. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας τῆς ἴδιας κατὰ τὸ Β. τμήμα τῆς «καὶ ὀπισθεν τῶν Κατσανοχωρίων Πλέσια καὶ Βαλτσιόρα» ἕνα δὲ ἀπὸ τὰ χωριά τῆς τὰ καλούμενα Κατσιαουνοχώρια. Τὸ ὄνομά του σλαβικό σημαίνει κατὰ τὸν Λαμπρίδη (Ζαγ. 1870 σελ. 18), τὸ εἶπα ἤδη, τόπος ὁμαλός. Ὁ Wasmer τὸ ἐρμηνεύει πεδινὴ ἔκταση, δηλ. τὸ ἴδιο περίπου. Ὁμώνυμά του χωριά ἔχουμε τὰ Ραβένια Ἄνω καὶ Κάτω τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου εὐρισκόμενα κατὰ τὶς δυτικὲς ἐσχατιές τῆς τὰ καὶ κατούμενα ἢ ψωμοτόπια ὅλα τοῦ τμήματος ἀπὸ τοὺς ὄρεινους Ζαγορίσιους λεγόμενα «ὡς μὴ πολιτισθέντα καὶ τοῖς ἐν τοῖς Κουμέντοις ὁμοιάζοντα κατὰ τὴν δίαιταν πλούσια δὲ εἰς δημητριακοὺς καρπούς» (Η' σελ. 40-1). Ὅλα τὰ παραπάνω χωριά διατήρησαν παρὰ τὸ ἄγνωστο τῆς σημασίας τους τὸ παλιὸ ὄνομά τους.

η) Στρούνι. Χωριὸ κι αὐτὸ τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας κατὰ τὸ τμήμα τῆς τῆς Λακκας Σουλίου καὶ στὶς Ἀνατ. ὑπώρειες τῆς Καστανιάς Σουλίου βουνοῦ, ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα δὲ τῆς περιοχῆς. Τὸ χωριὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα Σειστρουίνιον ἀναφέρεται στὸ γνωστὸ χρυσόβουλο τοῦ αὐτοκρ. Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ 1321 ἐνδιαφέρον τὴν Μητρόπολη Γιαννίνων σὰν μιὰ ἀπὸ τὶς πέντε ἐπαρχίες (ἐνορίες) τοῦ ὁμώνυμου θέματος (Χρον. Β', σ. 309). Ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 21 καὶ 32) θεωρεῖ τὸ χωριὸ (Στρούνι) σὰν κυριώνυμο, ὄνομα δηλαδή ἡγέτη ἐπήλυδων μᾶλλον Σλάβου ΜΑ δὲ τοῦ ἴδιου χωριοῦ «ἐρείπια τειχῶν κυκλωπέων ὑπάρχουσι ἐπὶ λόφου καὶ δι' ἀμμοκονίας ἔνθα ἢ ἀκρόπολις κατὰ τὸν μεσαῖωνα τοῦ Σειστρουίνιου». Ἦταν δηλαδή ἀρχικὰ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Στρούνη αὐτὸ Σλάβου ἐπήλυδα καὶ οἱ Βυζαντινοὶ τὸ ἄλλαξαν σὲ Σειστρουίνιον ἢ Σεστρουίνιον καὶ τὸ προήγαγαν, ἀφοῦ ἐπισκίασε ἄγνωστο γιὰ ποιούς λόγους τὴν Τσαρκοβίστα σὲ πόλη πού ἄκμασε ἀπὸ τὴν Θ' ἀκόμα ἑκατονταετηρί-

δα σάν ἔδρα τῆς ἐπαρχίας ὡς τὴν ΙΔ' ἐποχῇ, πού καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς Ἄλβανούς (Γ' σελ. 35-6).

Ἐνα τέλος στοιχεῖο δευτερεύουσας ἴσως σημασίας, πού ἐνισχύει τὴν ἀποψη τοῦ Λαμπρίδη ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ διασώζει αὐτὸ Σλάβου ἐπὶ λυδα πρώτου οἰκιστῆ ἢ ἰδιοκτήτη του εἶναι, πὼς στὴ ρωσικῇ, καθὼς βλέπω, СТРУИ θὰ πεῖ χορδῇ, κάποιον δηλαδή πού τὸνομά του ἦταν καθὼς θὰ λέγαμε στὴν ἑλληνικῇ Κορδάς, χορδῆς ἢ χορδάκης. Ἄποψη ὡς ἓνα σημεῖο ἀκραιᾶ ἀλλὰ συζητήσιμη.

Χωριὸ μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα ὑπάρχει καὶ στὴν ἐπαρχία Κουρέντων παρὰ τὶς Β. ἀκτὲς τῆς λίμνης τῶν Γιαννίνων καὶ στὶς ὑπώρειες τοῦ Μιτσικελιοῦ, πού κι αὐτὸ παρὰ τὴν μικρότητά του εἶναι τὸ ἴδιο παλιό, ἀφοῦ ἀναφέρεται στὸ ἴδιο πιὸ πάνω χρυσόβουλο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικου, πού λέγει: «χωρίον τὸ Σεστρούνι σὺν τῷ Μάρκῳ τῷ Τσέχλῃ, τῷ Ποθητῷ, τῷ Βλαδιμήρῳ καὶ τοῖς συγγενέσιν αὐτῶν μετὰ τοῦ ἐκεῖσε ὄρους τοῦ Μουτζικέλι» (Χρον. Β' σελ. 308). Ἀπὸ τὰ δύο παραπάνω ὁμώνυμα χωριά τὸ μὲν πρῶτο διατήρησε τὸ παλιὸ ὄνομά του Στροῦνι ἢ τὸ βυζ. Σειστροῦνι (ἴσως ἀπὸ τὸ σεῖστρο) τὸ δὲ δεύτερο μετονομάσθηκε σὲ Ἀμφιθέα ὄνομα ἀρχαιότατο, πού τὴ σημασία του γιὰ νὰ τὴ μάθεις πρέπει νὰ ἀνζητήσεις τὰ λεξικά — ἦταν, λένε, γιὰ τὸ... Ὀδυσσεά — ἄσχετο μὲ τὴν ἱστορία καὶ φύση τοῦ χωριοῦ γέννημα τῆς κενῆς λεξιθηρίας καὶ στείρας ἀρχαιολατρίας τῶν ἀναδόχων του.

θ) *Γορίτσα*. Χωριουδάκι τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου Α καὶ στὶς παρυφῆς τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Γιαννίνων σὲ μικρὴ δὲ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ χωριὸ Κουτσελιό. Τὸ ὄνομα του σύνθετο ἀπὸ τὴ σλαβικῇ λέξη ГОРА, πού σημαίνει βουνό, καὶ τὴν ἐπίσης σλαβικῇ ὑποκοριστικῇ κατάληξιν -ИЦА καὶ θὰ πεῖ ὄλο βουναλάκι, λόφος, ραχούλα, ὅπως πράγματι εἶναι ἡ θέσις του.

Χωριὸ μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα ἔχουμε καὶ στὴν Κόνιτσα στὶς δυτικῆς πλαγιῆς τῆς Γύμφης μὲ θέα τὸν κονιτσιώτικο κάμπο γι' αὐτὸ καὶ Καλλιθέα μετονομάσθηκε ἐνῶ τὸ πρῶτο διατήρησε τὸ παλιὸ ὄνομά του. Προσθέτω, πὼς τοπωνύμια μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα συναντοῦμε πλῆθος σ' ὅλη τὴν ἔκτασι τῆς περιοχῆς.

ι) *Φραστανά*. Χωριουδάκι τῆς ἴδιας πιὸ πάνω ἐπαρχίας — λέγεται καὶ Φράστανά προπαροξύτονο δηλαδή — κατὰ παράδοσι δὲ τῶν κατοίκων του κατάγονται αὐτοὶ ἀπὸ τὰ Φραστανά Πωγωνίου τὰ καὶ Παλιοφραστανά λεγόμενα κατὰ τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ λεκανοπεδίου Γιαννίνων κοντινὸ πρὸς τὸ προηγούμενο ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα τοῦ ὁμώνυμου θέματος ἀναφερόμενο καὶ στὸ γνωστὸ χρυσοβ. τοῦ αὐτοκρ. Ἀνδρόνικου τοῦ 1319 τὸ ἐνδιαφέρον τὸ κοινὸ τῶν Γιαννίνων «Τὸ χωρίον Φρεάστανά», καθὼς γράφει (Χρον. Β' σελ. 305) — φαίνεται, πὼς ὁ τύπος Φράστανά εἶναι ἀρχαι-

ότερος τοῦ Φραστανά— στο δὲ χρυσόβουλο τοῦ 1321 προστίθεται: «ἕτερον σιγιλλατίκιον ἐν τῷ χωρίῳ Φρεαστάνων» (Χρον. Β' σελ. 308). Ὁ Λαμπρίδης (Δ' σελ. 8) γράφει, πὼς τὸ χωριὸ εἶχε (1888) «ἕξ μόνον οἰκογενείας ὧν 4 εἰς τὰ κυρίως Φράστανά καὶ δύο εἰς ἑκατέραν τῶν συνοικιῶν Κούκ καὶ Μπόγδ» σλαβικῆς κατὰ τὸ ὄνομά τους προέλευσης καὶ μάλιστα ἀξιοπρόσεκτες, ἀφοῦ τὸ πρῶτο σημαίνει «ὑψωμα, ἐξοχή» καὶ τὸ δεύτερο «θεὸς» (ὁ.π. Δ' σελ. 14).

Ὁμώνυμο χωριὸ ὑπάρχει καὶ στὴν ἐπαρχία Πωγωνίου κείμενο ἐν τῷ μέσῳ Λαχανοκάστρου καὶ Σωπικῆς καλούμενο καὶ Παλιοφραστανά, ὅπου στὸ ἄκρο του πάνω σὲ λόφο παρατηροῦνται ἀκόμα καὶ σήμερα λείψανα ἀκροπόλεως Βυζαντινῆς. «Φαίνεται, γράφει στὴ συνέχεια ὁ Λαμπρίδης (Ζ' σελ. 36), ὅτι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως ταύτης (Βύρζα ἢ Βυρζάνα τὴ λέει καθὼς ἐδιάβασε τὸνομά της σὲ Τριώδιο τῆς ἐκκλησίας Βίσιανης) ἴσως ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν πρὸ τῆς κατακτήσεως ἐπωνομάσθη ἡ πολίχνη Φραστανά ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως μεγαλοκτηματίου τινὸς καὶ τεμαριούχου ὁμωνύμου». Νὰ διατυπώσω ἀντιρρήσεις πάνω στὴν ἀποψη αὐτὴ τοῦ Λαμπρίδη γιὰ τὴν παραγωγὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ δὲν προτίθεμαι, ἀφοῦ δὲν ἔχω ἄλλη ἐναλλακτικὴ ἀποψη. Μόνον θὰ προσθέσω, πὼς καὶ ἡ συναπτόμενη στὸ τοπωνύμιον σλαβικὴ καὶ κατὰ ὄνειρον ἀλβανικὴ κατάληξις -ανὰ εἶναι πληθυντικὴ καὶ ἀναφέρεται στὴν πατριὰ ἢ τοὺς κατοίκους (Λαμπρίδης Γ' σελ. 24) σχετιζόμενη κατὰ τὴν ῥίζα μὲ τὸ στὸ ἴδιον τοπωνύμιον ὑπάρχον ὄνομα, ποὺ πολὺ συγγενεῖται μ' αὐτὸ Ἀλβανοῦ φυλάρχου τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ ΙΔ' αἰῶνα Γιάννου Φράτα, ὁ ὁποῖος μαζί μὲ τοὺς Μαλακασιωτὲς ἐπέδραμε κατὰ τῆς πόλης τῶν Γιαννίνων τὸ 1378 νικήθηκε ἀπὸ τοὺς Γιαννιωτὲς καὶ πιάστηκε αἰχμάλωτος (Χρον. Ἰωαννίνων σελ. 86). Κι ἀκόμα ν' ἀναφέρω, πὼς ἀνάμεσα στὰ χωριὰ τοῦ Ν. Διαμερίσματος τῆς ἐπαρχίας, ποὺ ἐπαθον τὰ πάνδεινα ἐξ αἰτίας ἐπιδρομῶν καὶ λεηλασιῶν τῶν Τούρκων κατὰ τὰ 1626-1695 ἔτη, καθὼς ἀναφέρει πάλι ὁ Λαμπρίδης, εἶναι καὶ τὰ Φραστανά γιατί «τῷ μὲν 1626 κατὰ τὸ χρονικὸ τῶν Τσαραπλανῶν ἀκμάζουσι τῷ δὲ 1695 κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Μελετίου ἦσαν κατεστραμμένα. Μετὰ τὸ ὀδυνηρὸν, καταλήγει, ἐκεῖνο πάθημα οἱ πλεῖστοι διεσπάρησαν ἀλλοῦ ἐγκατασταθέντες ἐν μέρει καὶ εἰς Μέβγεζαν ἐλάχιστον δὲ μέρος τῆς κατωτάτης τάξεως μὴ ἐκπατρισθὲν ἀπετέλεσε τὰ νῦν Φραστανά» (Ζ' σελ. 64, 33 καὶ 66).

Προσθέτω τέλος, πὼς ὁ Wasner στὸ γνωστὸ ἔργο του (Die Slavem in Griechenland - Lipsia 1941) θεωρεῖ τὸ ὄνομα τοῦ ἴδιου χωριοῦ σλαβικὸ παραγόμενον ἀπὸ τὴν ῥίζα Frast, ποὺ σημαίνει θάμνος ὅλη δὲ ἡ λέξις (Φραστανά) θὰ πεῖ περιοχὴ μὲ θάμνους ἀποψη ἀρκετὰ συζητήσιμη. Τὸ χωριὸ ἔχει μετονομασθεῖ ἤδη σὲ Κάτω Μερόπη ἀπὸ τὸ ὑπερκείμενον βουνὸ Νε-

μέρτσικα «τῆς Μερόπης ταύτης τοῦ Πτολεμαίου καὶ τοῦ Αἰροποῦ ἴσως τῆς ἀρχαιότητος» κατὰ τὸ λέγει τοῦ Λαμπρίδη (Ζ' σελ. 8). Ἄνω δὲ μεταβαπτίστηκε τὸ χωριὸ Μέβγεζα ὄνομα ἀρβανίτικο ἀνεξήγητης ρίζας καὶ ὑποκοριστικῆς κατάληξης ἐνῶ τὸ μόνο ὁμοιοκατάληκτο στὴν περιοχὴ εἶναι τὸ χωριὸ Λάλεζα παραγόμενο ἀπὸ τὸ ἀλβ. Pallë-a, πού θὰ πεῖ φιλονεικία (Οἰκονόμου ὁ.π. σελ. 691).

ια) *Μαυροβούνη*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου κατὰ τὸ Δυτικὸ τμήμα τῆς «καὶ ἀριστερόθεν τῆς λεωφόρου πρὸς Λιασκοβίκιον καὶ ἐπὶ ταπεινοῦ βουνοῦ» ἓνα δὲ ἀπὸ τὰ λεγόμενα παλιότερα ἀπὸ τοὺς ὄρεινους Ζαγορίσιους κατουμένα ἀπὸ τὴ θέση τους καὶ ψωμοτόπια γιὰ τοὺς λόγους πού εἶπαμε. Τὸ ὄνομά του ἑλληνικώτατο καὶ στὴ λαϊκὴ μάλιστα γλῶσσα ὀφείλεται προφανῶς στὴν ὄψη του καλυπτόμενο ἀπὸ κοντοπούρναρα μὲ τὸ βαθυπράσινο φύλλωμά τους. Ὁμώνυμο χωριὸ καὶ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἀλλὰ λόγιο κατὰ τὸ δεύτερο συνθετικὸ τοῦ ὀνόματός του —*Μαυρονόρος*— ὑπάρχει καὶ στὴν ἐπαρχία Κουρέντων στὸ πέρα ἀπὸ τὸν Καλάμα τμήμα τῆς κατὰ τὶς Ἄνατ. πλαγιῆς τοῦ βουνοῦ Κασιδιάρης. Τὸ ὄνομά του ἔτσι ὅπως εἶναι, ὀφείλεται ἴσως σὲ κάποιον λόγιο καλόγηρο τῆς κοντινῆς μονῆς Σωσίνου τῆς ὁποίας ἡ περιοχὴ του ἦταν κτῆμα προτοῦ ἀκόμη συνοικισθεῖ μὲ τοὺς ἀπὸ τὰ χωριά τῶν Φιλιατῶν πρόσφυγες, οἱ ὁποῖοι ἐγκατέλειψαν ὕστερα ἀπὸ ἐξέγερσή τους κατὰ τῶν Ἀλβανοτσιάμηδων (1866) τὸν τόπο τους καὶ ἐγκαταστάθηκαν ἐδῶ ἐπῆραν δὲ γιὰ ὄνομα τοῦ νέου χωριοῦ τους αὐτὸ τὸ ὑπάρχον τοῦ τοπωνυμίου (Μαυρονόρος) κατὰ τὴ γνωστὴ καὶ ἀπαρέγκλιτη συνήθεια.

ιβ) *Καστάνιανη*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας κατὰ τὶς ΒΔ πλαγιῆς τοῦ βουνοῦ Γύφτισσα δασοσκεπάστου. Τὸ ὄνομά του σλαβικὸ ἀπὸ τὴ σλαβ. λέξι ΚΑΣΤΑΗ, πού θὰ πεῖ καθὼς βλέπω καστανὸ καὶ τὴν παραγωγικὴν κατάληξιν ἐπέσης σλαβικὴ -ιανη, πού εἶναι πληθυντικός, καὶ σημαίνει περιοχὴ ἢ συνοικισμὸς μὲ κάστανα ἢ καστανιές, ὅπως πράγματι εἶναι ἢ ἦταν παλιότερα τὸ χωριό.

Ὁμώνυμο χωριὸ ὑπάρχει καὶ στὴν ἐπαρχία Πωγωνίου κατὰ τὸ τμήμα τῆς τῆς λεγόμενης Λάκκας ἢ Λάκκας τοῦ Μουχτάρ παρὰ τὰ σύνορα μὲ τὴν Ἀλβανία καὶ πάνω σὲ λόφο μὲ καστανιές αὐτοφυεῖς πλῆθος. «Εἰς Καστάνιανην, Βάλτισταν καὶ Τσαραπλανά, γράφει ὁ Λαμπρίδης (Ζ' σελ. 57), ἢ καστανέα αὐτοφυῆς καὶ ἄφθονος». Τὸ χωριὸ ἄλλαξε τὸ ὄνομά του, ἢ κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, τοῦ ἄλλαξαν τὸν ἀδόξαστο καὶ λέγεται ἤδη Καστανὴ προφανῶς κώμη ἀπὸ τὸ χρῶμα τῶν καστάνων τῆς ἢ τῶν φύλλων τῶν καστανιῶν τῆς κατὰ τὸ φθινόπωρο — θὰ μπορούσαν μιὰ χαρὰ μεταφράζοντας στὸ σλαβικὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ νὰ τὸ ποῦν Καστανοχώρι, Καστανώνα ἢ Καστανιές ἄλλως ἐν τούτοις «ἔδοξεν αὐτοῖς», καθὼς θάλεγε κι ὁ Κοραῆς,

καὶ τῶν *Καστανή* ὄνομα ἐντελῶς ἀδόκιμο καὶ ἓνα ἀκόμη ὀλίσθημα τῆς γραφειοκρατίας ἐνῶ τὸ πρῶτο τῆς Κόνιτσας διατήρησε εὐτυχῶς τὸ παλιὸ ὄνομά του.

ιγ) *Κεράσοβο*. Χωριὸ τῆς ἴδιας πιὸ πάνω ἐπαρχίας κατὰ τὶς Β. ὑπώρειες τοῦ Σμόλικα καὶ ἀνάμεσα σὲ πυκνὰ δάση ἐλάτης. Τὸ ὄνομά του ἐπίσης σλαβικὸ ἀπὸ τὴ λέξη Tseressna ποὺ θὰ πεῖ κερασιά καὶ τὴν συνήθη τοπωνυμικὴ κατάληξη -οβο καὶ ὅλο μαζί σημαίνει τόπος μὲ κερασιές, ποὺ πράγματι, καθὼς εἶδα, ἔχει πολλὰ τέτοιες. Τὸ χωριὸ μετονομάσθηκε ἤδη σὲ *Ἁγία Παρασκευή* ἀπὸ τὴν πολιοῦχο τοῦ Ἁγία μὲ ἀνάδοχο τὸν γραμματέα, καθὼς ἔμαθα, τῆς Κοινότητος καὶ ἐν ἀγνοία τῶν ἄλλων κατοίκων. Ὁμώνυμα χωριά στὴν εὐρύτερη περιοχὴ ὑπάρχουν ἄλλα δύο ἓνα στὴν ἐπαρχία Πωγωνίου κατὰ τὶς Δ. πλαγιὰς τοῦ Κασιδιάρη καὶ κατὰ τὸ τμήμα τῆς ὁμώνυμης γνωστῆς Λάκκας, ποὺ παρ' ὅτι δὲν εἶδα σ' αὐτὸ κερασιές διατήρησε τὸ παλιὸ του ὄνομα καὶ δεύτερο στὸ ξεχωριστὸ τμήμα Ντουσκάρης, ποὺ ξαναβαφτίστηκε ἀπλῶς σὲ Κερασέα χωρὶς γὰρ ἔχει ἤδη σχέση μὲ τὸ δέντρο αὐτό.

ιδ) *Μάζι*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας παρὰ τὴν ὁμώνυμη πόλη ΒΔ καὶ στὶς παρυφῆς τοῦ κάμπου τῆς. Τὸ ὄνομά του ἀρβανίτικο. «Κατὰ τὸν Χριστοφορίδη, γράφει ὁ καθ. Φουρίκης, ἀλβανόγλωσσος, ὅσο ξέρω, ἂν ὄχι καὶ ἀλβανολόγος, (Συμβ. στὸ τοπων. τῆς Ἀττικῆς. Ἀθηνᾶ 40-41 σελ. 134-5) «γγεγκιστὶ mazi (ἕναρθ. MAZIA) λέγεται ἀγρὸς καλλιεργήσιμος ἔτοιμος νὰ δεχθεῖ τὴν σποράν. Κατὰ τοὺς ἀλβανοφώνους τῆς Ἀττικῆς δηλοῖ ἕκτασιν γῆς κειμένην μεταξὺ ὄρεων καὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ περιβάλλον πρόσφορον πρὸς καλλιέργειαν. Ἀπλὴ παρατήρησις, συνεχίζει, θὰ πείσει πάντα ὅτι *Μάζια* ὠνομάσθησαν πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος θέσεις ἀνταποκρινόμεναι εἰς τὴν ὡς ἄνω σημασίαν». Ἀπορρίπτει τὸ *Μάζι* ὡς κυριώνυμο τοπωνυμικόν. «Ἐκ τοῦ πληθ. δὲ mazagere προσλήψει τῆς καταλήξεως -ακ, συνεχίζει, ἐσχηματίσθη ἕτερον τοπωνύμιον (ἕναρθρως mazegerak) ἐξ οὗ τὸ ἐν Ἠπείρῳ Μαζαράκι, τὰ ἐν τῇ παλαιᾷ Ἑλλάδι τρία ὁμώνυμα χωριά καὶ ἡ ἐν τῇ Ἠπείρῳ ὡσαύτως Μαζαρακιά. Ἐτι περαιτέρω ἐκ τοῦ mazageku - Μαζαράκι προέκυψε τὸ ἐπώνυμον Μαζαράκης ἐξ οὗ πάλιν τὰ Μαζαρακάτα Κεφαλληνίας ὡς οἰκισθέντα παρὰ τῶν ἐν Ἠπείρῳ Μαζαρακαίων». Τὰ ἴδια ἀκριβῶς ὑποστηρίζει καὶ ὁ Λάμπρος ἂν καὶ σὲ γενικὲς γραμμῆς (Ὄνοματολ. Ἀττικῆς, ἐπ. Παρν. 1878 σελ. 165 καὶ ὅ.π. 196 σελ. 172 καὶ 187) προσθέτοντας, πῶς «Μάζι λέγουσι οἱ Γκέγκηδες τὸν πῶλον οἱ δὲ ἐν Ἑλλάδι Ἀλβανοὶ τὴν μέσην». Περιττὰ εἶναι τὰ σχόλια στὰ παραπάνω πειστικώτατα τοῦ Φουρίκη ἀπορρίπτεται δὲ ἐντελῶς καὶ ἡ λαϊκίστικη ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ, ὅτι δηλαδὴ αὐτὸ κατοικήθηκε ἀπὸ μαζώματα ἀποψη, ποὺ προβάλλει καὶ ὁ Ἀραβαντινὸς ἐρμηνεύοντάς το ὡς «Σύ-

ναξίς». Πλήθος ὁμώνυμα χωριά ὑπάρχουν ἰδίως στὴν Ἀττικὴ ἀλλὰ καὶ τὴν Πελοπόννησο. Στὴν περιοχὴ μας δὲ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ παραπάνω χωριό, ποὺ παρέμεινε μὲ τὸ παλιό του ὄνομα ὑπάρχει κι αὐτὸ τοῦ τμήματος Ντουσκάρης παρὰ τὴν Τίρια παραποτάμου τοῦ Καλαμᾶ, ποὺ μετωνομάσθηκε σὲ *Πολύδωρο* ἄλλο τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου (Μάζια) κατὰ τὶς Δ. ὑπώρειες τοῦ Μιτσικελιοῦ, ποὺ ἀκούει κι αὐτὸ στὸ παλιό του ὄνομα καὶ τέταρτο τὸ Μαζαράκι τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων στὸ πέρα ἀπὸ τὸν Καλαμᾶ τμήμα τῆς καὶ παρ' αὐτόν, τὸ ὁποῖο κι αὐτὸ διατήρησε τὸ ὄνομά του οἱ κάτοικοί του ὅμως τὸ συνέδεσαν μὲ τὸ ἐπώνυμο Μαζαράκης, τῆς οἰκογένειας δηλαδὴ τοῦ γνωστοῦ στρατηγοῦ, τὸν ὁποῖον μάλιστα ἐπεδίωξαν νὰ οἰκειοποιηθοῦν μὲ γράμματά τους.

ΙΔ' Ὄνόματα χωριῶν τῆς περιοχῆς κακένφατα

Κάποια ἀπὸ τὰ ὀνόματα χωριῶν τῆς εὐρύτερης περιοχῆς μας χρησιμοποιούμενα ἀπὸ τὸ λαὸ στὴν καθημερινή του ὁμιλία υποδηλώνουν ἢ συχνὰ καὶ ταυτίζονται κάποτε ἐλαφρῶς ἀλλοιωμένα ἀπὸ τὸν ἴδιο σκόπιμα μὲ ἄσεμνες λέξεις ἢ φράσεις, εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο ὀνόματα κακένφατα λεγόμενα. Γιὰ τὸν λόγο αὐτόν οἱ χωριανοὶ ἔσπευσαν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση συμμορφούμενοι καὶ πρὸς τὶς σχετικὲς ἐγκυκλίους νὰ τ' ἀλλάξουν καὶ τᾶλλαξαν τὰ περισσότερὰ ἀλλ' ὅμως ἐντελῶς πρόχειρα χωρὶς δηλ. τὴν ἀπαιτούμενη μελέτη καὶ προσοχή — θὰ μιλήσω γι' αὐτὸ ἀναλυτικώτερα παρακάτω. Στὰ ὀνόματα λοιπὸν τῶν πιὸ πάνω χωριῶν θὰ ἀναφερθῶ ἀμέσως στὴ συνέχεια κατὰ ἐπαρχίας καὶ κατὰ σειρὰ ἀλφαβητική.

α) *Γερομνήμη*. Χωριό τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων στὸ πέρα ἀπὸ τὸν Καλαμᾶ τμήμα τῆς καὶ στὶς Ἀνατολικὲς ὑπώρειες τοῦ Κασιδιάρη καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ Κρομμυδοχώρια λεγόμενα. Τὸ πλήρες ὄνομά του εἶναι *Ἱερομνήμονος* (τοῦ), χωριό δηλ. τοῦ Ἱερομνήμονος κυριώνυμο τοπωνύμιο σχετιζόμενο μὲ τὴν παλιὰ καὶ ἐπίσημη οἰκογένεια τῶν Γιαννίνων, μέλη τῆς ὁποίας διέπρεψαν σὰν μεγαλέμποροι στὴ Βενετιὰ καὶ εὐεργέτες τῆς πατρίδας κτῆμα δὲ τῆς ὁποίας ἦταν ἀρχικὰ τὸ ἴδιο χωριό. Τὸ ὄνομα, ποὺ σημαίνει ἀνώτερο ἀξιωματοῦχο τῆς ἐκκλησίας λαϊκὸ συνήθως ποὺ τιμήθηκε, ἄγνωστο πότε, κάποιον μέλος ἢ ὀφφικιοῦχος τῆς οἰκογένειας γιὰ νὰ τὸ πάρει σὰν ἐπίθετό της ὅλη δὲν ἔχει δὲ σχέση μὲ τὸ γερὴ μνήμη. Πρόκειται γιὰ καθαρὴ παρετυμολογία — ἀπὸ γλωσσικὴ δὲ παραφθορὰ καὶ ἄγνοια ὁδηγεῖ προφερόμενο ἀπὸ τὸ λαὸ (Γιρουμνήμ') σὲ ἀντίθετα ἀπὸ τὴ σημασία του νοήματα ἄσεμνα καὶ κακένφατα, γιὰ τὴν ταιριάζει φωνητικὰ μὲ ἄλλες αὐτοῦ εἴδους λέξεις. Παρὰ ταῦτα τὸ χωριό διατήρησε τὸ παλιό ὄνομά του.

β) *Λιόκου*. Χωριό τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμήμα τῶν Γραμμενοχωρίων καὶ στὶς Δ. πλαγιές τοῦ βουνοῦ τῆς Σαντοβίτσας πατρίδα δὲ τοῦ ποιητῆ Μάνθου Ἰωάννου (1665-1741), πού ἔγραψε καὶ τύπωσαν στὴ Βενετιὰ ἀργότερα οἱ Γλυκῆδες (1779) τὸ «Περὶ τῆς συμφορᾶς καὶ σκλαβίας τοῦ Μωρέως κ.λ.» μακρὸ στιχούργημά του (πρβ. Στ. Μπέττη Ἡπ. Ἔστ. 1967 σελ. 65 κ.έ.). Χωριό κυριώνυμο, δηλ. τοῦ Λιόκου, οἰκογένειας Γιαννιώτικης, πού ζοῦσε στὴν πόλη μας περὶ τὸν ΙΣΤ΄ αἰώνα κατὰ τὸ λέγει τοῦ Ἀραβαντινοῦ (Χρον. Β΄ σελ. 222) καὶ ἐξέλιπε ἤδη συνδέεται στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ μὲ τὴν ἀλβανικὴ λέξη λιόκι καὶ λιόκια, τοὺς ὄρχεις δηλαδή γιὰ τὸ κακένφατο δὲ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματός του μετονομάσθηκε ἤδη σὲ Ἀσβεστοχώρι χωρὶς νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὰ γύρω χωριά, καθὼς γνωρίζω, γιὰ τὴν παραγωγή τοῦ ὑλικοῦ αὐτοῦ.

γ) *Μπουτζαρά*. Χωριό τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων στὸ τμήμα τῆς τοῦ Μεγάλου Λόγγου καὶ παρ' αὐτὸ τὰ Κούρεντα. Κυριώνυμο κι αὐτὸ χωριό, χωριό δηλ. τοῦ Μπουτζαρά οἰκογένειας κι αὐτῆς Γιαννιώτικης, πού ζοῦσε ἐδῶ τὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ τὴν προηγούμενη κι ἔχει κι αὐτὴ πρὸ πολλοῦ χαθεῖ. Σημειῶνω, πὼς Βουτσαράς Δοξαπατρῆς ἀναφέρεται τοπάρχης Λακωνίας ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΒ΄ -ΙΓ΄ αἰώνα «μέγας στρατιώτης» λεγόμενος κατὰ τὸ χρονικὸ τοῦ Μωρέως, Βουτσαρά δέ, κατὰ τὴν λόγια διατύπωση, χωριό ὑπάρχει κοντὰ στὴ Μεγαλόπολη. Τὸ ὄνομα ὅμως τοῦ χωριοῦ κατὰ τὸν λαϊκὸ λόγο συνδέεται φῶς φανάρι καὶ παρετυμολογικὰ μὲ ἐπίθετο μεγενθυτικὸ τοῦ ἀνδρικοῦ μορίου ἐλαφρὰ ἀλλοιωμένο (ἀντὶ Πουτσαράς-Μπουτσαράς) —ὁ Λαμπρίδης τὸ θέλει ἀρβανίτικο (Γ΄ σελ. 26)— καὶ συνεπῶς ἄσεμνο, ἐνῶ τὸ βουτσαράς εἶναι ὄνομα μεγενθυτικὸ τοῦ βυζαντινοῦ βουτσαῆς, αὐτοῦ δηλαδή πού κατασκευάζει τὰ βουτσια, τὰ ξύλινα δηλαδή δοχεῖο (βαρέλια), πού τοποθετοῦν τὸ κρασί κατὰ τὰ παίχτης-παιχταράς, κλέφτης-κλεφταράς, ψεύτης-ψευταράς κλ. (πρβλ. Φ. Κουκουλέ: Βυζ. Βίος κ.λ. τ. Β΄ σελ. 188). Οἱ χωριανοὶ του λοιπὸν καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ ἀκολουθοῦντες τὸ συρμὸ τῆς ἐποχῆς ἀποφάσισαν νὰ τὸ ἀλλάξουν. Ἔτσι ἂν καὶ τὸ ὄνομα ἦταν κολακευτικὸ γιὰ τοὺς ἄνδρες τοῦ χωριοῦ —ὁ Καραϊσκάκης ὡς γνωστὸ μ' αὐτὸ προσφωνοῦσε τοὺς ἄντρες του (πουτσαρά παλληκαρὰ μ')— τὸ μετονόμασαν σὲ Ἅγιος Κοσμᾶς ἐπειδὴ ὁ ἅγιος αὐτὸς εἶχε περάσει κατὰ τὴν παράδοση ἀπὸ τὸ ἴδιο, ἔδειχναν μάλιστα καὶ τὸ δέντρο κάτω ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐστάθηκε καὶ δίδαξε. Μετὰ λίγο ὅμως καιρὸ μετάνοιωσαν γιὰ τὴν πράξη τους καὶ ἐπανέφεραν καὶ ἐπίσημα τὸ παλιὸ ὄνομα, νὰ λέγεται δηλαδή τὸ χωριὸ στὰ χαρτιά τουλάχιστον ὄχι μὲ τὸ λαϊκὸ ὄνομα Μπουτζαρά ἀλλὰ μὲ τὸ καθαρευουσιάνικο Βουτσαρά.

δ) *Κόπρα*. Χωριό τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας κατὰ τὸ τμήμα τῆς τῆς Λάκκας Σουλίου καὶ πρὸς τὰ ΒΔ του. Ὄνομα ἀλβανικὸ ἀπὸ τὴ λέξη corëg-

a, πού σημαίνει μάραθο (πρβ. Π. Φουρίκη ὁ.π. σελ. 117). Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ σὲ γένος θηλυκὸ μάλιστα ἐκφερόμενο ἀπὸ τὸ λαὸ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν κοπριά τῶν ζώων, δύσοσμο καὶ ἀποκρουστικὸ μ' ἄλλα λόγια, γι' αὐτὸ καὶ οἱ χωριανοὶ του τὸ ἄλλαξαν μὲ τὸ Ἐνθοχώρι ἀπὸ μερικὴ ἔγνοια βέβαια ἀντὶ τοῦ σωστοῦ *Μαραθοχώρι*.

ε) *Μοῦλες*. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμήμα τῶν λεγομένων Κατσαουνοχωρίων. Τὸ ὄνομά του ἀλβανικὸ καὶ σημαίνει κοιλιά, τὸ στομάχι (*mulle*) στὴν ἑλληνικὴ ὁμως καὶ στὴ λαϊκὴ γλώσσα καλοῦμε ἔτσι, καὶ σὲ πληθυντικὸ ἀριθμὸ, τὸ μουλάρι τὸ θηλυκὸ (μούλα). Μὲ τὸ δίκιο τους λοιπὸν οἱ χωριανοὶ ζήτησαν ν' ἀλλάξει τὸνομα τοῦ χωριοῦ τους καὶ οἱ γραφειοκράτες δὲν τοὺς χάλασαν τὸ χατήρι. Ἀνεβαπτίσθη λοιπὸν, ἐμυροθη κ.λ. καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ *Πέρδικα*. Ἐτσι τὸ βουνήσιο καὶ χιλιοτραγουδημένο πουλί, ἡ Πέρδικα δηλαδή, πού «περπατάει λεβέντικα» ἔτιος πού δὲν ἔχει, πιστεύω, καμμιά σχέση μὲ τὸ συγκεκριμένο χωριό, δὲν φαίνεται νὰ ταιριάζει τὸνομά της μὲ ἓνα ἀπὸ τὰ φτωχότερα καὶ πιὸ καθυστερημένα μικροχώρια τῆς ἐπαρχίας ὅλης. Μοιάζει σὰν τὴν ἀκριβὴ σέλλα στὴ ράχη ἑνὸς γομαριοῦ. Μάλιστα κατὰ παλιὸ ἀνέκδοτο γνωστὸ στὴν περιοχὴ —θὰ τὸ πῶ μὲ δυὸ λόγια— ὁ παπὰς τοῦ χωριοῦ δὲν ὑπολόγισε σωστὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Πάσχα— ἔφταιγε σ' αὐτὸ κι ἡ παιδιὰ του, πού τῶρριξε μιὰ παραπάνω χούφτα στὰ κουκιά, πού εἶχε στὴν τσέπη του — πηγαίνοντας δὲ μετὰ καιρὸ, ἐνῶ διαρκουῖσε καθὼς ἐνόμιζε ἡ σαρακοστή, στὰ Γιάννινα ἤρε στοὺς δρόμο τσέφλια ἀπὸ κόκκινα αὐγά καὶ τὴν ἴδια ὥρα γύρισε τρεχᾶτος στὸ χωριὸ καὶ ἀπὸ τὴ ράχη του ψηλὰ φώναξε δυνατὰ ν' ἀκούσουν καὶ τὰ γύρω χωριά τῆς ἴδιας μοίρας μὲ τὸ δικό του τὸ περίφημο

«*Μοῦλες καὶ Λαγάτορα Βαρλάμ καὶ Μπουράτσια*

Πάσκα διαὸλ' Πάσκα!...»

κι ἔτσι ἔληξε ἡ μακρὰ καὶ βασανιστικὴ νηστεία τῶν χωριανῶν.

στ) *Τόσκεch*. Χωριὸ τῆς ἴδιας αὐτῆς ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμήμα τῆς τῆς Λάσκας Σουλίου καὶ στὶς Δ. πλαγιὲς τῆς Ὀλύτσικας. Τὸ ὄνομά του ἀλβανικὸ καὶ σημαίνει χωριὸ ἢ τόπος τῶν Τόσκηδων. Ἡ κατάληξη *-ech* εἶναι πληθυντικὴ. Ἐκφερόμενο ὁμως τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ στὴν ἑλληνικὴ καὶ κατὰ τὸ τοπικὸ ἰδίωμα ἀλλάζει ἀπὸ ἄγνοια ἴσως καὶ ἀπὸ σκόπιμη ἀλλοίωση ἢ σημασία του (*Τόσκεch* —τῶσκ'σι— τὸ ἔσχισε δηλαδή) καὶ ὁδηγεῖ σὲ πράγματα πονηρὰ μὲ ἄσεμνες ἔννοιες καὶ ἐνέργειες. Ἐτσι τὸ χωριὸ μετονομάσθηκε καὶ γιὰ τὸ ξενικὸ του ὄνομα καὶ τὴν ἠθελημένη παρετυμολογία του σὲ Ἄχλαδέα. Τώρα ἂν ὑπῆρχε ἡ ἱστορικὴ, κατὰ κάποιον τρόπο, ἀχλαδιὰ αὐτὴ στὸ χωριὸ ἢ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει αὐτὸ θὰ μᾶς τὸ ποῦν οἱ λόγοι ἀνάδοχοί του. Προσθέτω, πὼς τὸ *Τόσκεch* αὐτὸ ἦταν πατρίδα ἰδιαίτερον τοῦ κλεφτοαρματοῦ τῆς Ἀκαρνανίας Σίμου Γρίβα Μπούα, ὁ δὲ ἔγγο-

νός του, καθὼς ἀνάφερε ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 27), «διέμενεν αὐτόθι μετὰ τὸ 1683».

ζ) *Κλαζιάδες*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου κατὰ τὶς Ἄνατ. παρυφῆς τοῦ Λεκανοπεδίου Γιαννίνων. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ φέρνει στὴν ἐπιφάνεια, μὲ ἐλαφρὴ παραφθορὰ παρὰ τοὺς αἰῶνες ποὺ πέρασαν, αὐτὸ τῆς ἐπίσημης μεσαιωνικῆς οἰκογένειας τῶν Γιαννίνων πλούσιας καὶ πολυκτήμονος τῶν Κλουσιάδων ἀρχικὸ συνοικισμό ἢ κτῆμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξε. Μέλος τῆς ἦταν καὶ ὁ Ἡλίας Κλαυσῆς θῦμα καθὼς εἶδαμε, τῆς φιλαργυρίας τοῦ δεσπότη Θωμᾶ Πρελούμπου, ὁ ὁποῖος «διὰ τὸ ὑπάρχειν αὐτῶ (τῶ Κλαυσῆ) κτήματα πολλὰ καὶ χρήματα ὡς πλουσίῳ κακῶς καὶ ἀνηλεῶς αὐτὸν ἐτυράνησεν», καθὼς γράφει καὶ τὸ Χρονικόν.

Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ ἀπὸ τὰ λίγα τῆς περιοχῆς καὶ ἐλληνικώτατο κακέμφατο δὲ ἀπὸ πρώτη ὄψη, ἀφοῦ ὁ λαὸς τὸ συνδέει ἀγνοώντας τὸ μὲ τὴν παραγωγὴ ἀνθρώπινων ἀερίων συνεργούσης καὶ τῆς ἀνιστόρητης Διοίκησης ἀλλάχθηκε καὶ λέγεται ἤδη *Δροσοχώρι*.

η) *Κοντοβράκη*. Χωριὸ τῆς ἴδιας πρὸ πάνω ἐπαρχίας κατὰ τὶς Δ. πλαγιές τοῦ Δρίσκου. Κυριώνυμο κι αὐτὸ φανερώνει τὸν ποτὲ ἰδιοκτήτη του στὸν ὁποῖο χρωστάει καὶ τὸνομά του, χωριὸ δηλαδὴ τοῦ Κοντοβράκη. Κοντοβράκηδες δὲ ὑπῆρξαν μέλη παλαιᾶς οἰκογένειας, ποὺ ἐξέλειπε ἤδη, τῆς πόλεως μας καθὼς καὶ ἐκεῖνη τοῦ Γεροκάση, ποὺ κατεῖχε τὸ διπλανὸ τοῦ Κοντοβράκη χωριόν. Τὸ ἐπίθετο δόθηκε ἀσφαλῶς στὸν ὑπ' ὄψι γαιοκτήμονα, γιατί φοροῦσε κοντὸ βρακί σὲ ἐξαίρεση, φαίνεται, μὲ τοὺς ἄλλους συμπολίτες του, ποὺ φοροῦσαν μακρὸν. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ διατυπωμένο σὲ λαϊκώτατη λέξη, χρδαία θὰ τὴν ἔλεγαν κάποιοι, ἐξένισε τοὺς καθὼς πρέπει ἀνθρώπους καὶ μάλιστα τὶς γυναῖκες, ἀφοῦ ὑπονοεῖ παραπέρα καὶ τὰ κρυπτόμενα ὑπὸ τὸ ἴδιο ἔνδυμα γνωστὰ ὄργανα τοῦ ἀνθρώπινου σώματος. Δὲν παραλείπω νὰ σημειώσω, πὼς καὶ ἡ παλαιότερη αἰδήμων διδασκάλισσα τοῦ χωριοῦ ἀπέφευγε νὰ γράφει στὰ ἔγγραφα τῆς πρὸς τὸν ἐπιθεωρητὴ «ἐν Κοντοβρακίῳ κ.λ.» ἀντικαθιστώντας τὸν τύπο μὲ τὸ σὲ ὑψηλὴ καθαρεύουσα «Ἐν Βραχεῖα Περισκελίδι κλπ.». Αὐτὸ στάθηκε ἡ αἰτία νὰ ἀλλάχθῃ τὸ πατροπαράδοτο καὶ στενὰ δεμένο μὲ τὴν ἱστορία τοῦ ὄνομα τοῦ χωριοῦ μὲ τὸ κοινὸ *Δαφνούλα*, καθὼς γράφεται τουλάχιστον σήμερα.

θ) *Κοτσελιό*. Χωριὸ κι αὐτὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας Μαλακασίου κατὰ τὶς ΝΑ παρυφῆς τοῦ λεκανοπεδίου τῆς πόλης μας. Τὸ ὄνομά του ἀναφέρεται σ' αὐτὸ πατριᾶς ποὺ τὸ πρωτοσυνοίκησε. Πατριᾶς δηλαδὴ τοῦ Κοτσέλη καὶ Κοτσελαῖοι οἱ ἄνθρωποι τῆς. Κουτσελιοὶ συνηρημένο καὶ Κουτσελιὸ λαϊκώτερα, καθὼς λέμε Γαβρεσαῖοι-Γαβρισιοὶ καὶ Γκαβρισιὸ χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ, καθὼς ὁ λαὸς στὴ ντοπιολαλιά του τὸ διατυπώνει, Κουτσ'λιὸ παρετυμολογημένο σχετίζεται μὲ τὶς

κουτσουλιές, τὰ περιπτώματα δηλαδή τῆς κόττας, γι' αὐτὸ καὶ τὸ κακέμφατό του. Παρὰ ταῦτα τὸ ὄνομά του δὲν ἄλλαξε, εἶναι δηλαδή τὸ ἴδιο τὸ πατροπαράδοτο κι ἄς λέγεται ἀπὸ τὸ λαὸ Κουτσ'λιό.

ι) *Μορκοί*. Μικροχώρι τῆς προηγούμενης ἐπαρχίας παρὰ τοὺς γνωστοὺς Κλαζιάδες. Χρυστάει τὸνομά του, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ λήγοντα σὲ -οὶ ὀνόματα χωριῶν τῆς περιοχῆς, στὴν πατριὰ τῶν Μορκαίων (Μορκαῖοι-Μορκοί καὶ στοὺς Μορκιοὺς σὲ πτώση αἰτιατική ἢ στ'ς Μορκιοὺς κατὰ τὸ λαϊκὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα), ποὺ τὸ εἶχε κτῆμα ἢ πρῶτο ἐνδιαιτήμά της. Ἔτσι διατυπωμένο ἐν τούτοις ἀπὸ τὸ λαὸ συνδέεται μὲ τὶς σχέσεις τῶν προβάτων σὲ ὦρα ὀργασμοῦ τους (ρῆμ. μορκαλάω) καὶ συνεπῶς ἀποτελεῖ λέξη κακέμφατη. Ξαναβαφτίστηκε λοιπὸν καὶ τώρα λέγεται *Ἡλιοκαλη* προσωνυμία τῆς Παναγίας, τῆς ὁποίας ὑπάρχει στὴν περιοχή τοῦ χωριοῦ μοναστήρι. Πιθανὸ τέλος τὸ ὄνομα νὰ σχετίζεται κατὰ τὴν οἰκία του μὲ ἕναν ἀπλὸ ἀναγραμματισμό, φαινόμενο ὄχι σπάνιο στὴ λαϊκὴ μας γλώσσα, μὲ τὴν ἄλβανικὴν περιοχή τὴν ἐπωνυμούμενη Γκόρα-Μόρα περὶ τὸ Πογραδέτς καὶ οἱ κάτοικοι της Ἄλβανοὶ χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι «ἀμαθεῖς, ἄγριοι καὶ ἀπολίτιστοι», καθὼς γράφει κι ὁ Κ. Θεοπροτὸς στὴ Γεωγραφία του. Σημειῶνω, πὼς ὁ Ἀραβαντινὸς ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα Μωροποιοὶ τοῦ δὲ κοντινοῦ χωριοῦ καὶ διαλυθέντος Κοντινιοὶ Κοντονοεῖς!..

ια) *Γομαροχώρι*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου κατὰ τὰ ἐλληνοαλβανικὰ σύνορα. Δὲν ξέρω γιατί τὸ χωριὸ πρωτοονομάσθηκε ἔτσι, ὑποθέτω, πὼς ἢ γιατί οἱ κάτοικοί του ἦταν ὑπομονετικοὶ ἢ ἀνεγκέφαλοι σὰν τὸ συμπαθὲς τετράποδο ἢ γιατί χρησιμοποιοῦσαν σὰν μοναδικὸ μεταφορικὸ μέσο τὸ γομάρι ἢ τέλος γιατί τὸ ἴδιο χωριὸ ἔβγαλε τὰ καλύτερα τέτοια ζῶα στὴν περιοχή, καθὼς λέμε τὰ Ζιτσιώτικα ἢ Τρικαλινὰ γομάρια. Σύνθετες λέξεις μὲ τὸ ἴδιο πρῶτο συνθετικὸ ἔχουμε πολλές καθὼς γομαρόρραχη, γομαρόγαλο, γομαράγκαθο, γομαροπούρναρο κ.ἄ. χωριὸ ὅμως μόνο αὐτό. Ἔτσι οἱ Γομαροχωρίτες χωριανοὶ του διετήρησαν ἀδιαμαρτύρητα τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ τους αὐτό, γιατί ἦταν ἀπὸ γεννησιμοῦ του τέτοιο, ὄχι βέβαια κακέμφατο ἀλλὰ μᾶλλον ταπεινωτικὸ, ὥσπου στὴ δεκαετία τοῦ '30 ἐπὶ τέλος τὸ ἄλλαξαν, ἐξαντλήθηκε μ' ἄλλα λόγια τὸ φιλότιμό τους, καὶ τὸ βάφτηκαν *Ἀργυροχώρι*, οἱ ἴδιοι δὲ νὰ λέγονται στὸ ἐξῆς *Ἀργυροχωρίτες*.

ιβ) *Κακ(ου)σιοί*. Μικροχώρι κι αὐτὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὰ Ἀνατολικά ἄκρα της καὶ «ἐπὶ πετρώδους βουνοῦ κειμένου» ὑπῆρξε ἄλλοτε, καθὼς ὁ Λαμπρίδης γράφει (Ζ' σελ. 111) «μεταξὺ τῶν ἀκμαίων κωμῶν τοῦ Παλιο-Πωγώνη». Ἐκφέρεται κι αὐτὸ ἀπὸ τὸ λαὸ σὰν ὅλα τὰ ὀνόματα χωριῶν τῆς περιοχῆς μὲ τὴν ἴδια ἐλληνικὴν κατάληξιν (-οί), σὲ πτώση δηλ. αἰτιατικὴ πληθυντικοῦ, ἔτσι στ'ς *Κακχιοὺς* μὲ ἐξαφάνιση τοῦ ἄτονου ου

τῆς ρίζας του κατὰ τὸ βόρειο ἰδίωμα, καθὼς λέμε στ'ς Μιλιγγούς, στ'ς Ντραμισιούς, στ'ς Γκαβρισιούς κ.λ. Ἄνῆκε, φαίνεται, στὴν πατριὰ κάποιου Κακούση (Κακουσαῖοι-Κακουσιοί) σὰν κτῆμα ἢ συνοικισμὸς Ἀλβανοῦ προφανῶς. Τὰ ἀλβανικὰ ἀνθρωπωνύμια Μαλίκ, Σαντίκ κ.λ. παίρνουν συχνὰ τὴν ὑποκοριστικὴν κατάληξιν -άκος. (Χρησιμοποιεῖται καὶ στὴ δική μας γλῶσσα) καί γίνονταν Μαλικάκος, Σαντικάκος κ.λ. συντεμνόμενα δὲ λέγονται καὶ τὰ δύο Κάκος. (Θυμᾶμαι, πὼς ὁ Τουρκαλβανὸς μεγαλοτσιφλικὰς τῆς Παραμυθιάς Ἄγὰ Πρόνιος ἐλέγονταν ἀπ' ὅλους ἀπλῶς Ἄγᾶκος). Τὸ Κάκος λοιπὸν αὐτὸ μὲ τὴν ἐπίσης ὑποκοριστικὴν ἀλβανικὴν κατάληξιν -ούσης κατὰ τὰ ἐπίσης ἀλβανικὰ ὀνόματα Μετούσης, Μενούσης, Μπενούσης κ.λ. ἔγινε Κακούσης καὶ Κακουσαῖοι-Κακουσιοί τὰ μέλη τῆς πατρίδος του. Προσθέτω, πὼς ἀπὸ τοὺς Σουλιῶτες τοῦ Μεσολογγίου (1824) ἓνας ἔφερε τὸ ὄνομα *Τζίμα κάκω* καὶ τὸ ἀλβανικὸ ὑποκοριστικὸ του βέβαια -ούσης Κακούσης. Παράγεται δὲ προφανῶς ἀπὸ τὸ Λουκάς-Λουκάκος-Κάκος καὶ πιὸ πέρα Κακούσης. Σημειῶνω, πὼς τὴν ὑποκοριστικὴν κατάληξιν -ούσης χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα καὶ στὴν δική μας τὴν τοπικὴν γλῶσσαν καὶ ἀπὸ τοὺς βλάχους στὰ ἀνθρωπωνύμιά τους καθὼς Πανούσης, Λαμπρούσης, Βρανούσης, Μανούσης κ.λ. Τὸ ὄνομα λοιπὸν τοῦ χωριοῦ, ποὺ περιέχει τὸ κάκος ἢ κακός, λέξις κακέμφατη, λέγεται ἤδη Ἅγιος Κοσμᾶς. Παρότι, καθὼς γράφει ὁ Λαμπρίδης «ἀποπονηθέντος (τοῦ ἁγίου) εἰς Κακουσίους μόνον νὰ διδάξῃ παραδόξως» κατὰ τὴν ἀπὸ τὰ πλησιόχωρα ἐκεῖ περιοδεῖα του τὸ 1777 καὶ σημείωνε ὁ ἴδιος παρακάτω: «εἰς τὴν ἀποποίησιν καὶ ὄργην τοῦ ὀσιομάρτυρος τοῦτου ἀποδίδονται καὶ ὁ στάσιμος ἔκτοτε πληθυσμὸς τῆς κώμης ταύτης πάντοτε 31 οἰκογέν. ἀριθμούσης». (Ζ' σελ. 45-6). Τὸ εἶπαν δηλ. τὸ χωριὸν τους οἱ χωριανοὶ Ἅγιος Κοσμᾶς, προφανῶς γιὰ νὰ ἐξευμενίσουν τὸν ἅγιο γιὰ τὴν ὄργην του ἐναντίον τους, ἄγνωστο γιὰ ποιοὺ λόγους προσενηθεῖσα.

Καὶ κάτι ἀκόμα ἐνισχυτικὸν κάπως τῶν ἀπόψεών μου γιὰ τὰ ὀνόματα Κακούσης καὶ Κακουσιοί. Στὸ Σούλι ὑπῆρχε, ἂν δὲ μὲ γελάει ἡ μνήμη — καὶ ὑπάρχει καὶ σήμερον στὸ Τσιάμικο—οἰκογένεια, ἀλβανικῆς προφανῶς καταγωγῆς, μὲ τὸ ἐπώνυμο *Κακιούζης* καὶ ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον *Κακιούσης*, ὑποκοριστικὸν ἴσως τοῦ λαϊκοῦ τύπου τοῦ καλογερικῶν ὀνόματος Ἄκάκιος (Κάκιος-Κακιούσης), ἀλλὰ καὶ Κιάκος λαϊκὸς τύπος τοῦ ὀνόματος Κυριάκος Κακιούσης δὲ ὑπάρχει καὶ σήμερον, καθὼς διαβάζω, καὶ ἐπίθετον καλαθοσφαιριστῆ τῆς ἐθνικῆς ἐφήβων καταγόμενου προφανῶς ἀπὸ τὴν Ἀττικοβοιωτία ἢ τὶς περιοχὰς τοῦ Μωριά καὶ τῶν νήσων, ὅπου παλαιότερα ἐγκατεστάθησαν Ἀρβανίτες. Καὶ τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας ὅλα ἐλέγονταν κατὰ τὴν Τσιάμικη ἑλληνικὴν ἀπὸ τὸ Κάκιος ἢ Κάκος, Κακιουσαῖοι κατὰ τὸ Μποτσαραῖοι, Τζαβαλαῖοι κ.λ.

Στὸ γλωσσικὸ ὄμως ἰδίωμα (βόρειο) τῆς δικῆς μας περιοχῆς μὲ τὴν ἰσχύουσα στὸν προφορικὸ λόγον τῆς ἀρχῆς τῆς «ἥσσονος» προσπάθειας οἱ *Κακουσαῖοι* λέγονται *Κακ'σαῖοι* καὶ πιὸ πέρα *Κακσιοί*, καθὼς συνέβη καὶ μὲ τὰ γνωστὰ χωριωνύμια *Κουκλιοί*, *Ντραμεσιοί*, *Μπαουσιοί* κ.λ.

Χαρακτήρισα τὸ χωριωνύμιο *Κακσιοί* κακέμφατο, ἐπειδὴ περιέχει, καθὼς εἶπα, θεματικὰ καὶ κατ' ἐπιφάνεια τὸ ἐπίθετο *κακός*, ἐνῶ ἡ παραγωγή καὶ σημασία τοῦ ἴδιου ὀνόματος εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὴ καθὼς συμβαίνει μ' ὅλα γενικὰ τὰ κακέμφατα χωριωνύμιά μας.

Τέλος καταθέτω καὶ μιὰ τρίτη καὶ τελευταία ἄποψη γιὰ τὴν παραγωγή τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ, ἐξ ἴσου ἰσχυρὴ μὲ τὶς ἄλλες, ὅτι δηλαδὴ τὸ ὄνομά του σχετίζεται μὲ τὸ Βορειωτικὸ χωριὸν *Κακόσι* χριστιανικὸ τῆς περιοχῆς τῆς *Ρίζας* (στὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Ἰώου καὶ στὴ δεξιὰ τῆς *Σούχας*) τοῦ ὁποίου κάτοικοι σὲ παλαιότερη ἐποχὴ τὸ ἀποίκησαν *Κακουσαῖοι* δηλαδὴ ὡς καταγόμενοι ἀπὸ τὸ *Κακόσι*. *Κακουσαῖοι* εἰς συνέχεια καὶ *Κακσιοί*. Τελευταία προσθέτω, πὼς καὶ στὴ Θήβα περιοχὴ πού ἐπώκησαν κατὰ τοὺς 14-15 αἰῶνες Ἄρβανῖτες, ὑπάρχει σήμερον χωριὸν *Κακόση*.

ΙΕ' Μετονομασίαι τῶν χωριῶν τῆς περιοχῆς

Ἦρθε λοιπόν, καθὼς εἶπα, ἡ ἀπελευθέρωσις στὴν περιοχὴ μας (1913), ἡ ἀποτίναξις δηλαδὴ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ μετὰ πολλοὺς αἰῶνες μαύρης δουλείας καὶ οἱ ὑπηρεσίαι τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους ἐγκαταστάθησαν κι ἐδῶ. Μετὰ ὄμως ἀπὸ λίγα χρόνια λειτουργίας τους εἶδαν οἱ γραφειοκράται τὸ πλῆθος τῶν ξενικῶν ὀνομάτων τῶν χωριῶν τῆς δυσανασχέτησαν καὶ σκέφτηκαν νὰ τὰ ἀπελευθερώσουν» κι αὐτὰ κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδας, νὰ τὰ ἐξελληνίσουν δηλαδὴ, μετονομάζοντάς τα, ἀφοῦ κι αὐτὰ μύριζαν σλαβικὰ παλαιότερη καὶ νεώτερη. Κι «ἄμ' ἔπος ἄμ' ἔργον» ἀπέστειλαν στοὺς κοινοτικοὺς ἄρχοντες μας ἐγκυκλίους σχετικὰς καὶ εἰς ἄκρον βέβαια ἐλληνικὴν.

Στὸ μεταξὺ ὁ καθ. Στυλ. Κυριακίδης εἶχε συντάξει μελέτη, πού ἐξέδωσεν τὸ Ἰνστιτούτον Ἑσωτερικῶν (Ἀθ. 1926) μὲ ὁδηγίαις «διὰ τὴν μετονομασίαν κοινοτήτων καὶ συνοικισμῶν ἐχόντων τουρκικὸν ἢ σλαβικὸν ὄνομα» καὶ Ἄλβανικὸ καὶ Βλαχικὸ θὰ προσθέσω ἐγώ, ὅπου ἐδίδονταν κάποιαι ὁδηγίαις σχετικὰς ἢ συμβουλὰς γι' αὐτὰς τὶς μετονομασίαις καὶ ἐφιστοῦσε τὴν προσοχὴν στοὺς μέλλοντες ἀναδόχους ἑμμεσοὺς ἢ ἄμεσοὺς οἱ ἐξῆς μὲ ἀπλᾶ λόγια. 1) Τὰ μὴ ὁμολογουμένως ξένα ὀνόματα μὲ κανένα λόγον δὲν πρέπει ν' ἀλλάγουν. 2) Ἄν τυχὸν σώζεται τὸ παλαιότερον ὄνομα τοῦ χωριοῦ γνωστὸν ἰδιαίτερα ἀπὸ παραδόσεις τοπικὰς νὰ προτιμῆται ὅπωςδήποτε αὐτό. 3) Ἄν τὸ ὄνομα εἶναι ἐξακριβωμένον ξένον, τὸ νέο, πού θὰ ζητηθεῖ, νὰ εἶναι

σύμφωνο πρὸς τὴ φύση τοῦ χωριοῦ καὶ τὶς παραδόσεις του. 4) Τὸ νέο ὄνομα γιὰ νὰ ριζοβολήσῃ πρέπει νὰ εἶναι νεοελληνικό, λαϊκό, εὐνόητο καὶ εὐκολοπρόφερτο. 5) Στὴν ἐκλογή τοῦ ὀνόματος μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ καὶ τὸ παλιὸ ἂν προέρχεται ἀπὸ τὴ φύση τοῦ τόπου μεταφραζόμενο. 6) Νὰ προτιμοῦνται τὰ ἀπλᾶ ἀπὸ τὰ σύνθετα ὀνόματα στὶς ἀγιωνυμίες δὲ νὰ προτιμῶνται τὰ ἐπίθετα Μυρτιώτισσα, Φανερωμένη κ.λ. καὶ 7) Νὰ μὴν περιορίζονται οἱ κάτοικοι κατὰ τὶς προτάσεις σὲ ἓνα ὄνομα ἀλλὰ νὰ προτείνουν στὴν ἐπιτροπὴ τέσσερα ἢ πέντε γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἐκλέξῃ τὸ ἓνα. Ἀκόμα κατὰ τὸν ἴδιο χρόνο (1926) μὲ νομοθετικὸ διάταγμα ἰδρύθηκαν στὶς ἔδρες τῶν νόμων ἐπιτροπὲς ἀποτελούμενες ἀπὸ ἀρμόδια πρόσωπα (καθηγητές, ἀρχαιολόγους, δημοσ. ὑπαλλήλους) ὑπὸ τὴν προεδρεία τοῦ Νομάρχου, ποὺ εἶχαν σὰ σκοπὸ τὴν μετονομασίαν τῶν ξενικῶν ἢ κακόηχων ὀνομάτων τῶν χωριῶν, αὐτὲς θὰ συνέτασσαν πίνακα τῶν ἰδίων χωριῶν συνοδευόμενον μὲ σχετικὴ ἐκθεση περιλαμβάνουσα τοὺς λόγους τῆς μετονομασίας καθὼς καὶ τὸ νέο ὄνομα, τὴν ὁποία θὰ ὑπέβαλλαν στὸ Ὑπ. Ἐσωτερικῶν, τὸ ὁποῖο τέλος μὲ τὴ σύμφωνη γνώμη τῆς Ἐπιτροπείας Τοπωνυμιῶν ἰδρυμένης τὸ 1915 θὰ ἐξέδιδε τὸ διάταγμα τῆς μετονομασίας. Οἱ ἐπιτροπὲς αὐτὲς μετὰ λίγον καιρὸ μᾶλλον ἀτόνισαν καὶ οἱ μετονομασίαι τῶν χωριῶν κινήθηκαν στὶς τυπικὲς διαδικασίες μὲ τὰ γνωστὰ ἀπαράδεκτα ἀποτελέσματα πολλὰ δείγματα τῶν ὁποίων θὰ παραθέσω ἐν τῇ συνέχειᾳ. Πολλοὶ λοιπὸν ἀπὸ τοὺς ἄρχοντές μας, θὰ πῶ γραμματεῖς τῶν κοινοτήτων ἀλλὰ καὶ δασκάλους τῶν χωριῶν, γιὰ τὴν ἀὐτοὶ ἔβαλαν τὸ χεράκι τους, μᾶλλον ἀδιαφόρησαν καὶ δὲν ἀπάντησαν ἀπὸ σεβασμὸ ἴσως συνειδητὸ ἢ ἀσυνείδητο πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ χωριοῦ τους, ἀφοῦ αὐτὴ μὲ τὴν μετονομασίαν θὰ φιμώνονταν ἢ ἀκόμα γιὰ τὸ παλιὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ ἦταν ἄρρηκτα δεμένο συναισθηματικὰ μὲ τὸ εἶναι τους καὶ τὴ ζωὴ ὄχι μόνον τῶν ἰδίων ἀλλὰ καὶ τῶν προγόνων τους αἰώνων, ἀναπόσπαστο δηλαδὴ ψυχικὰ μὲ τοὺς χωριανούς. Ἄλλοι ἴσως ἀνταποκρίθηκαν στὴν πιὸ πάνω σύσταση τῆς ὑπηρεσίας καὶ στὸ ἀψέ-σβῆσε καὶ χωρὶς «λύπην καὶ αἰδῶ», ποὺ θάλεγε καὶ ὁ ποιητής, καὶ χωρὶς κἂν νὰ μελετήσουν καὶ συμμορφωθοῦν μὲ τὶς γνωστὲς πιὸ πάνω ὁδηγίες, ἄρχιζαν νὰ γκρεμίζουν κατὰ γῆς, θέαμα οἰκτρό, τὰ αἰωνόβια δέντρα, τὰ παλιὰ δηλαδὴ καὶ ἱστορικὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν καὶ στὴ θέσιν τους νὰ φυτεύουν τὰ νέα, συχνὰ ἐπινοήματα τῆς στιγμῆς. Ἐτσι προέκυψαν τὰ νέα ἐπίσημα πλέον ὀνόματα τῶν χωριῶν μας μὲ τὶς μετονομασίες ἐκεῖνες, ποὺ ἀποτελοῦν χωρὶς ὑπερβολὴ μνημεῖο προχειρότητας καὶ ἀσχετοσύνης τῶν ἀναδόχων τους. Μιὰ ἐποχὴ μάλιστα ἐδίδονταν ἀπὸ τοὺς τοπικοὺς ἄρχοντες τρία ὑποψήφια ὀνόματα, ὅπως αὐτὰ τοῦ τριπροσώπου τῆς ἐκλογῆς τῶν Δεσποτάδων, καὶ οἱ ἀρμόδιοι τῆς Διοίκησης διάλεγαν στὴν τύχην ἓνα, ἀφοῦ δὲν εἶχαν ἰδέαν γιὰ τὸ συγκεκριμένον χωριό, τὴ φύσιν του ἢ ἱστορίαν του

καὶ ἡ μετονομασία ἦταν γεγονός. Θὰ παραθέσω πιὸ κάτω, καθὼς εἶπα, ἀρκετὰ παραδείγματα αὐτῆς τῆς προχειρότητος τὰ πλέον κραυγαλέα ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ γειτονικὰ τοῦ χωριοῦ μου ξαναβαφτισμένα χωριά.

Καὶ μετονομάσθηκαν μὲν τὰ χωριά, ὅσα μετονομάστηκαν, ἔτσι καθὼς ἐν ὀλίγοις τὰ περιέγραψα ἀλλὰ τὰ νέα ὀνόματά τους παρὰ τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν δὲν κατόρθωσαν νὰ μποῦν στὴ ζωὴ καὶ τὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ καὶ θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ μένουν τέτοια γιὰ πολλὰ ἀκόμα χρόνια ἴσως μερικὰ καὶ στὸ διηνεκές. Τὰ βλέπουμε μόνο τὰ νέα ὀνόματα, νὰ φιγουράρουν στὰ δημόσια ἔγγραφα, στὶς ταμπέλες τῶν ὑπεραστικῶν λεωφορείων ἢ στὰ στόματα κάποιων ξένων, ποὺ ἀγνοοῦν τὸ παλιό τους ὄνομα. Οἱ κάτοικοί τους παρὰ ταῦτα θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ λέγονται μὲ τὸ παλιό ὄνομα τοῦ χωριοῦ καὶ τώρα καὶ στὸ ἐξῆς. Οἱ τῆς Βελτισίας (Κληματιᾶς), παράδειγμα, Βελτισιστινοί, τοῦ Μπισντουνιοῦ (Ἐλεούσας) Μπισντουγιῶτες, οἱ τῆς Ἀραχοβίτσας (Λευκοθέας) Ἀραχοβιτισινοί, οἱ τῆς Μοσπίνης (Λύγκου) Μοσπινιῶτες κ.λ. Τὰ ξενικὰ τοπωνύμια καὶ ξεχωριστὰ τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν τῆς περιοχῆς μας ἀποτελοῦν σημάδια ἀνεξίτηλα τῆς διάβασης καὶ ἐγκατάστασης στὸν τόπο μας ἀλλογενῶν λαῶν Σλάβων πρῶτα (περὶ τὸν 6ο-7ο αἰῶνα), Βλάχων (περὶ τὸν 10ο-11ο) καὶ Ἀλβανῶν (περὶ τὸν 13ο-14ο αἰῶνα), οἱ ὅποιοι λαοὶ ἔχασαν μὲ τὸν καιρὸ σὰν ὑποδεέστεροι πολιτισμικὰ τὴν ταυτότητά τους (γλῶσσα, θρησκεία, ἥθη καὶ ἔθιμα) καὶ ἀφομοιώθηκαν μὲ τὸν ντόπιο ἑλληνικὸ πληθυσμὸ γιὰ ν' ἀπομείνουν τὰ χνάρια τους τῶν πιὸ πολλῶν καὶ ξεχωριστὰ τῶν πρώτων μόνο σ' αὐτὰ τὰ τοπωνύμια ἢ χωριωνύμια τῶν ὁποίων ἡ ἀλλαγὴ τῆς ὀνομασίας ἀποτελεῖ φίμωση καὶ παραχάραξη τῆς ἱστορίας μὲ ἀρνητικὲς συνέπειες στὴ ζωὴ μας.

Ἡ διατήρηση ἐν τούτοις ἀποτελεῖ τίτλο τιμῆς γιὰ τὸ ἔθνος μας, ποὺ κατόρθωσε μὲ τὴν ζωτικότητά καὶ τῶν ἀνώτερο πολιτισμὸ του νὰ ἐξαλείψει τοὺς βαρβάρους αὐτοὺς λαοὺς σὰν ἀνθρώπινο χωνευτήριο καὶ νὰ τοὺς μεταμορφώσῃ σὲ Ἕλληνες πλέον μ' ἄλλα λόγια «ὑπὸ τῆς ἐξειδικιασμένης ἑλλην. ἰδιοφυΐας ἀπερροφήθησαν (οἱ λαοὶ αὐτοὶ) καὶ συνεχωνεύθησαν ἐν καιρῷ» καθὼς ἔγραφε καὶ ὁ Λαμπρίδης (Ε' σελ. 9).

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ παραθέσω ἀπόσπασμα δημοσιεύματος σχετικοῦ τοῦ Κ. Δημαρᾶ (Βῆμα 8/9/961), ποὺ ὄχι μόνο στηρίζει αὐτὴν τὴν ἀποψή μου ἀλλὰ καὶ τὴν προβάλλει ὡς τὴ μόνη ἀποδεχτή.

«Ἡ παρουσία, γράφει, ξενικῶν τοπωνυμίων σὲ μιὰ χώρα μπορεῖ πολλές φορές νὰ γίνῃ αἰτία καὶ ἀφορμὴ γιὰ δίκαια ἔξαρση τῆς ἐθνικῆς ὑπερηφάνειας. Ἀνάλογα μὲ τὴν παρουσία Φραγκικῶν ἢ Τουρκικῶν κτισμάτων ἐπάνω εἰς τὰ ἐδάφη μας τεκμήριο τῶν ἀγώνων μας καὶ τῶν τελικῶν ἐπικρατήσεών μας ἀνάλογα μ' αὐτὰ τὰ ἐρείπια, ποὺ θᾶπρεπε μὲ κάθε λόγο νὰ περισώζουμε γιὰ νὰ περισώζουμε αἰσθητὰ τὴ μαρτυρία τους εἶναι καὶ τὰ

ὀνόματα τῶν τόπων, ἐδῶ λέμε πέρασαν Σλαῦοι, πέρασαν Φράγκοι, Ἄρβανίτες, πέρασαν Τοῦρκοι μὰ κανεῖς τους δὲν μπόρεσε νὰ ριζώσει καὶ πάντα ὁ ἑλληνισμὸς βγῆκε νικηφόρος ὅσο πολυάριθμος, ὅσο δυνατὸς κι ἂν στάθηκε ὁ ἀντίπαλος, ὁ κατακτητὴς τῆς χώρας του».

Θὰ προσπαθῆσω, ὕστερα ἀπ' αὐτὰ νὰ κατατάξω ἀμέσως τὰ ὀνόματα τῶν μετονομασθέντων χωριῶν ἔτσι καθὼς εἶναι ἀνακατεμένα σ' ὄλο τὸ μῆκος τῆς περιοχῆς μας κατὰ τὸ περιεχόμενό τους καὶ κατὰ ἐπαρχίες χωριστὰ καταγράφοντας δηλαδὴ πρῶτα τὸ παλαιό τους ὄνομα κατόπι τὸ νέο τους καὶ συνέχεια καὶ σὲ παρένθεση καὶ μὲ δυὸ ἐπίσης λόγια τους λόγους ποὺ ὀδήγησαν τοὺς κατοίκους ἢ τοὺς ἀναδόχους τους νὰ τοὺς δώσουν τὸ νέο ἐπίσημο ὄνομα σὲ ἀντικατάσταση τοῦ παλαιοῦ, γιὰ νὰχοῦμε ἔτσι μιὰ ἐναργῆ κατὰ κάποιον τρόπο εἰκόνα τοῦ φαινομένου τῶν μετονομασιῶν καὶ νὰ διατυπώσουμε στὴ συνέχεια κάποιες παρατηρήσεις μας σχετικὲς σὲ ὀρισμένα ἀπὸ τὰ χωριὰ αὐτά.

Ἐτσι λοιπὸν ἓνα μεγάλο μέρος στὶς μετονομασίες τῶν χωριῶν καταλαμβάνουν οἱ ἀγιωνυμίες, οἱ ὀνομασίες δηλαδὴ μὲ ὀνόματα ἀγίων στενὰ δεμένων μὲ τὰ συγκεκριμένα χωριὰ, στὴ συνέχεια οἱ φυτωνυμίες, δηλαδὴ ὀνόματα φυτῶν σχετιζομένων μὲ τὰ ἴδια χωριὰ, οἱ ὑδρωνυμίες, ὀνόματα δηλαδὴ σχετιζόμενα μὲ κάθε εἶδους νερά, ποτάμια, βρύσες, λίμνες ἀναφορικὰ πάντα μὲ τὰ ὑπ' ὄψι χωριὰ, οἱ ἐδαφονυμίες, ὀνόματα δηλαδὴ σχετιζόμενα μὲ τὴ διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους τῶν χωριῶν στὰ ὁποῖα δόθηκαν τὰ νέα ὀνόματα, τὶς ἀρχαιωνυμίες σχετιζόμενες μὲ ἀρχαῖα ἐρείπια ἐπώνυμα ἢ ἀνώνυμα ὑπάρχοντα στὶς περιοχὲς τῶν ἰδίων χωριῶν. Τέλος τὰ νέα σύνθετα ὀνόματα χωριῶν ποὺ ἔχουν σὰ δεύτερο συνθετικὸ τὸ -χωρι, δηλαδὴ σὰ ἤδη ὑπάρχοντα σ' ὄλη τὴν περιοχὴ πέντε τέτοια ὀνόματα (Παλιοχώρι, Ἄλποχώρι, Δευτεροχώρι, Καλοχώρι, Γομαροχώρι) προστέθηκαν, μὲ τὸ ἴδιο συνθετικὸ ἄλλα δέκα περίπου νέα.

ΙΣΤ' Μετονομασίες χωριῶν τῆς περιοχῆς κατὰ τὸ περιεχόμενό τους

1) Ἄγιωνυμίες

α) Ἐπαρχία Τσαρκοβίστας

Γράζντανη. Καταμάχη (ἐπώνυμια μονῆς τῆς Παναγίας παρὰ τὸ χωριό).

Ζαραβούτσι. Ἅγιος Νικόλαος (ἀπὸ ὁμώνυμη ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ).

Λιβιάχοβο. Ἅγιος Ἀνδρέας (ἀπὸ ὁμώνυμη ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ).

Πλέσια. Ἄγία Ἀναστασία (ἴσως ἀπὸ ὁμώνυμη ἐκκλησία του).

Μπάρτση. Ἐπισκοπικό. Δὲν ξέρω τὸ λόγο.

Μποράτσια. Ἄγία Τριάδα (ἀπὸ ἐκκλησία ὁμώνυμη τοῦ χωριοῦ).

β) *Έπαρχία Μαλακασίου*

Γκούρα. Βαπτιστής (ἀπὸ ὁμώνυμη ἐκκλησία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστῆ καὶ πολιοῦχου τοῦ χωριοῦ).

Κρουσιοβίτσα. Χρυσοβίτσα (προσωνυμία τῆς Παναγίας καὶ ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ καὶ πολιοῦχου του).

Μορκοί. Ἡλιόκαλη (ἀπὸ ἐπωνυμία τῆς Παναγίας καὶ μονῆς τῆς πλησίον τοῦ χωριοῦ).

Μπαρκμάδι - Καστρίτσα (ἀπὸ ἐπωνυμία μονῆς τῆς Παναγίας παρὰ τὸ χωριό).

γ) *Έπαρχία Ζαγορίου*

Δοβρά. Ἀσπράγγελοι (Ἀπὸ χωριουδάκι ὁμώνυμο παρὰ τὸ χωριό, διαλυθὲν καὶ μονὴ ἐπίσης ὁμώνυμη κοντὰ σ' αὐτό).

δ) *Έπαρχία Κόνιτσας.*

Κεράσοβο. Ἁγία Παρασκευή. (Ἀπὸ τὴν πολιοῦχο τοῦ χωριοῦ Ἁγία).

Κουρτίνιστα. Ἁγιος Νικάνορας. (Ἀπὸ ὁμώνυμη ἐκκλησία στὸ χωριό).

Πλάβαλη. Ἁγία Βαρβάρα. (Ἀπὸ ὁμώνυμη ἐκκλησία στὸ χωριό).

Φετόκο. Θεοτόκος (ἀπὸ παρετυμολογία τοῦ παλίου ὀνόματος τοῦ χωριοῦ).

ε) *Έπαρχία Πωγωνίου.*

Βοστίνα. Πωγωνιανή (ἀπὸ τὸ ὄνομα παλαιᾶς ἐπισκοπῆς στὴν περιοχὴ μεῖζον τὴν Διπαλίτσα).

Βομπλό. Σταυροδρόμι (ἀπὸ τὴ θέση του).

Διπαλίτσα. Μολυβοσκεπάστη (ἀπὸ ἐπωνυμία ἀρχαίας μονῆς τῆς Παναγίας πλησίον τοῦ χωριοῦ).

Κακουσιό. Ἁγιος Κοσμάς (γιὰ νὰ ἐξευμενίσουν ἴσως τὸν Ἁγιο ποὺ ἀπαξίωσε νὰ περάσει ἀπὸ τὸ χωριό τους καὶ τὸ καταράστηκε).

στ) *Έπαρχία Κουρέντων.*

Βράβορη. Ἁγιοὶ Ἀνάργυροι (ἀπὸ ὁμώνυμο ἐξωκλήσι τοῦ χωριοῦ).

Δραγουμή. Παλιουρῆ (ἀπὸ ὁμώνυμο μοναστήρι τῆς Παναγίας παρὰ τὸ χωριό).

Μπισντούνι. Ἐλεούσα (ἴσως ἀπὸ ὁμώνυμη εἰκόνα τῆς Παναγίας ἱστορικὴ εὗρισκόμενη στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγ. Νικολάου τῶν Γκιουμάτων στὸ Νησί).

Μπισντουνόπουλο. Ἁγιος Ἰωάννης (ἀπὸ ὁμώνυμη ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ καὶ πολιοῦχο του).

Ντίσπερη. Ἁγία Μαρίνα (ἀπὸ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας στὸ χωριό).

Πογδορά. Λυκοστάνη (ἀπὸ προσωνυμία μονῆς τῆς Παναγίας, παλαιότερης πλησίον τοῦ χωριοῦ καὶ μὴ ὑπάρχουσας ἤδη).

Τζιουντίλα. Ζωοδόχος (ἀπὸ ὁμώνυμη ἐκκλησία τῆς Παναγίας ἔξω τοῦ χωριοῦ καθολικὸ μονιδρίου παλιότερα).

ξ') Τμήμα Ντουσκάρας

Στριγανέτσι. Διχούνι. (Ἀπὸ προσωυμία παρακείμενης μονῆς σχετιζόμενης μετὸν Διονύσιο τὸ Φιλόσοφο).

2. Φυτωνυμίες

α) Ἐπαρχία Τσαρκοβίστας.

Βοντίβιστα. Ἀμπελιά. (Νεολογισμό, λέξη δηλαδή πού δὲν ὑπάρχει στὸ ἑλληνικὸ λεξιλόγιο ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα ἢ εὐδοκιμοῦντα ἀμπέλια στὸ χωριό).

Ἐλεξνα. Ἀρτοπούλα. (Γιὰ τὰ πολλὰ ὀπωροφόρα δέντρα του, μικρὴ Ἄρτα δηλαδή).

Κόπρα. Ἀνθοχώρι (ἀπὸ ἄστοχη μετάφραση τοῦ ἀλβανικοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ - corëg = ἄνιθος).

Λαγάτορα. Μυροδάφνη. Προδίδει τὴν ρομαντικὴ ἔφεση τοῦ ἀναδόχου. Προσθέτω πὼς *μυρσίνη* ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 16) ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα τοῦ γειτονικοῦ χωριοῦ Μπουράτσια. Λάθος βέβαια.

Μιλίχοβο. Μελιά. Ρώτησα ἕναν Μιλοχοβίτη, ἄνθρωπο τῆς ἀγορᾶς, γιὰ τὸ ἂν ξέρει τί σημαίνει τὸ νέο ὄνομα τοῦ χωριοῦ καὶ μοῦ ἀπάντησε, πὼς οὔτε αὐτοὺς οὔτε κανένας χωριανὸς τὸ ξέρει. Ὅταν δὲ τοῦ εἶπα, πὼς *μελιά* (ἀρχ. *μελία* - Fraxinus) εἶναι αὐτὸ που λέει ὁ λαὸς μας *Φράξος*, δέντρο δασικὸ ἀπαντῶμενο συχνὰ στὴν Ἠπειρὸ, με ξύλο σκληρὸ καὶ ἄριστης ποιότητος, κατάλληλο στὴν ξυλογλυπτικὴ, ἀφοῦ ἀπ' αὐτὸ ἔφτιαχναν καὶ οἱ ἀρχαῖοι τὰ καλύτερα δόρατά τους χρησιμοποιοῦνταν δὲ παλιότερα ἢ φλούδα του στὴ βαφικὴ (γαλάξιο χροῶμα) καὶ στὴ φαρμακευτικὴ, ἔμεινε ἐνεὸς.

Μπουρέλεσια. Κουμαριά (ἀπὸ τὰ δάση κουμαριῶν περὶ τὸ χωριό).

Τόσκεσι. Ἀχλαδέα (λόγιο κατασκευάσμα ἀπὸ ὑπάρχουσα ἢ ὑπάρξασα ἀχλαδιὰ στὸ χωριό).

Τσαρίτσανα. Πλατάνια (γιὰ τὰ ὑπάρχοντα στὸ χωριὸ τέτοια δέντρα).

β) Ἐπαρχία Μαλακασίου

Ἀρδομίστα. Λογγάδες. (Ἴσως τὸ συνδέουν μετὴν μεσαιωνικὴ ἠπειρωτικὴ οἰκογένεια τῶν Λογγάδων μᾶλλον ἄγνωστη).

Βάξια. Δρίσκος. (Ἀπὸ τὴ γνωστὴ λοφοσειρὰ στὶς Ἀνατολικὲς πλαγιὲς τῆς ὁποίας βρίσκεται).

Γολάς. Πλατανιὰ (ἀπὸ τὸ ὑπάρχον στὸ χωριὸ δάσος πλατάνων).

Ζαβράτσι. Κέδρος. (Ἀπὸ ὁμώνυμο διακεκριμένο δέντρο, πού εἶχε ἢ ἔχει τὸ χωριό).

Κοντοβράκη. Δαφνούλα (Ἀπὸ ὑπάρχον στὸ χωριὸ τέτοιο δέντρο).

Κάτω Σερβιανὰ. Μολυβαδιά. (Ἀπὸ τὸ ὑπάρχον στὸ χωριὸ τέτοιου εἶδους ἀχλαδιᾶς).

Λιάπη. Ἰτέα (ἀπὸ ὁμώνυμο δέντρο, πού ὑπάρχει στὸ χωριό).

Ντερβεντίστα. Ἄνθοχώρι. (Ἀπὸ τὰ πολλὰ προφανῶς ἄνθη, πού βγαίνουν στὸ χωριὸ ἂν καὶ ἀνήλιο).

Σκλούπου. Ἀμπελοχώρι (γιὰ τὰ πολλὰ ἀμπέλια του).

Φράστανα. Κυπαρίσσια (ἀπὸ τὰ ὑπάρξαντα ἄλλοτε στὸ χωριὸ δύο κυπαρίσσια).

γ) Ἐπαρχία Ζαγορίου

Ἄλιζότ-Τσιφλίκ. Γεροπλάτανος. (Ἀπὸ τὸν γέρικο πλάτανο πού σκιάζει τὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ).

Δραγαί. Καστανώνας. (Ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα στὸ χωριὸ δάση καστανιών).

Καμνιά. Ἀνθρακίτης. (Γιατὶ ἦταν πατρίδα τοῦ μεγάλου δασκάλου Μεθοδίου Ἀνθρακίτη (1650-1725) ἑλληνοποίηση τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ. Καμνιά-Καμινιά δηλ. θέση πού ὑπῆρχε καμίνι γιὰ ξυλοκάβουνα).

Λιασκοβέτσι. Λεφτοκαρυά (μετάφραση τοῦ σλαβικοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ (χωρὶς ὑποκορισμό).

Μπούλτση. Ἐλατη (Ἀπὸ ὁμώνυμο δέντρο τοῦ χωριοῦ).

Τσερνέτσι. Ἐλατοχώρι. (Ἀπὸ τὸ δάσος ἐλατιῶν τοῦ χωριοῦ).

δ) Ἐπαρχία Κόνιτσας

Ἴσβορος. Ἀμάραντος. (Ἴσως γιὰ τὸ φυτόν ἐκεῖ ἄφθονο τὸ χορτάρι αὐτό. Τὸ ὄνομά του σλαβ. σημαίνει πηγὴ νεροῦ πλούσια, πού ὑπάρχει στὸ χωριὸ αὐτό).

Μπελθούκι. Πυξαριά. (Ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο δέντρο πού εὐδοκιμεῖ στὸ χωριό).

Ντέντσκο. Ἀετομηλίτσα. (Ἀπὸ μικρὴ μηλιά τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ γκρεμοῦ ἴσως γιὰ νὰ συνδέεται μὲ τὸν ἀετό).

Σέλτζι. Ὁξυά. (Ἀπὸ ὁμώνυμο δέντρο σχετιζόμενο μὲ τὸ χωριό).

Σιταρισιανη. Πουρνιά. (Ἀπὸ ὁμώνυμο δέντρο εἶδος δαμασκηνιάς).

ε) Ἐπαρχία Πωγωνίου

στ) » Κουρέντων

Βελτσίστα. Κληματιά. (Νεολογισμὸς κι αὐτὸς προφανῶς γιὰ τὴν καλλιέργεια ἀμπελιῶν πολλῶν στὸ χωριό).

Μόσιορη. Σιταριά. (Ἄλλος νεολογισμὸς γιὰ τὴν παραγωγὴ σιταριοῦ στὸ χωριό).

Μπουρντάρι. Δαφνόφυτο. (Ἀπὸ τὴ μιά, ὅσο ξέρω, δάφνη, πού ἔχει τὸ χωριό).

Μπράγια. Κρανούλα. (Ἀπὸ τὴ μικρὴ κρανιά πού ὑπάρχει στὸ χωριό).

Ραντοτόβι. Ροδοτόπι. (Ἀπὸ παρετυμολογία τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ, πού κάθε ἄλλο παρὰ τὸς ῥόδων εἶναι).

ζ) *Τμήμα Ντουσκάρας*

Κεράσοβο. Κερασέα. (Ἐπὸ μετάφραση σχετική τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ, πού θα πεί ἀκριβῶς τόπος μὲ κερασιές).

3. *Ὑδρωνυμίες*

α) *Ἐπαρχία Τσαρκοβίστας*

β) *Ἐπαρχία Μαλακασίου*

Βαλτσιόρα. Πηγάδια. (Ἐπὸ πηγάδια ἴσως, πού ὑπάρχουν στὸ χωριό).

Γκοβρουτσά. Κρυόβρυση. (Ἐπὸ τὴν ὑπάρχουσα κρύα βρύση τοῦ χωριοῦ).

Μπραδοβάρι. Χαροκόπου. (Ἐπὸ τὸνομα βρύσης τοῦ χωριοῦ).

γ) *Ἐπαρχία Ζαγορίου.*

Λεσινίτσα. Βρυσοχώρι. (Ἐπὸ τὶς πολλὲς βρύσες τοῦ χωριοῦ).

Στολοβό. Διπόταμο. (Ἐπειδὴ πολὺ κάτω ἀπὸ τὸ χωριό συμβάλλουν δύο ποτάμια «τῶ ἀριστερῶ βραχίονι τοῦ Ἀράχθου τοῦ καὶ Διποτάμου ἐνταῦθα καλουμένου (Λαμπρίδης Η' σελ. 18).

δ) *Ἐπαρχία Κόνιτσας*

Κάνσκο. Δροσοπηγή. (Ἐπὸ βρύση ἐντὸς τοῦ χ. μὲ δροσιστικὸ νερό).

Πεκλάρι. Πηγή. (Ἐπὸ τὴν ὑπάρχουσα στὸ χωριό πηγή νεροῦ - κεφαλόβρυσο).

Πιροβίτσα. Καλόβρυση. (Ἐπὸ τὴν ὑπάρχουσα στὸ χωριό καλὴ μὲ χωνευτικὸ δηλαδὴ νερὸ βρύση).

Τούρνοβο. Γοργοπόταμος. (Ἐπὸ ὀρμητικὸ παραπόταμου τοῦ Σαραντάπορου, πού περνάει δίπλα ἀπὸ τὸ χωριό).

ε) *Ἐπαρχία Πωγωνίου.*

Ζαραβίνα. Λίμνη. (Ἐπὸ τὴ μικρὴ λίμνη, πού βρίσκεται στὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ - Ὄζερος).

Μετζιτιέ. Κεφαλόβρυσο. (Ἐπὸ τὴν ὑπάρχουσα παρὰ τὸ χωριό μεγάλη πηγή νεροῦ).

στ) *Ἐπαρχία Κουρέντων*

Βάνιστα. Κρύα (ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη πλούσια πηγή νεροῦ πού ἀναβλύζει παρὰ τὸ χωριό).

Γλίζιανη. Καταρράκτης. (Ἐπὸ τὸν ὑπάρχοντα παρὰ τὸ χωριό μεγάλο καταρράκτη τοῦ Καλαμᾶ).

Πογδόριανη. Παρακάλαμος. (Ἐπὸ τὸν ποταμὸ Καλαμᾶ πού περνάει κοντὰ του).

4. *Ἐδαφωνυμίες*

α) *Ἐπαρχία Τσαρκοβίστας*

Ζόριστα. Πεντόλακκος. (Ἐπὸ τοὺς πολλοὺς λάκκους - χειμάρρους - πού διασχίζουν τὸ χωριό).

β) Ἐπαρχία Μαλακασίου.

Βάξια. Δρίσκος. (Ἀπὸ τῆ γνωστῆ λοφοσειρὰ Α' τῆς πόλης στὴν ἀνατολικὴ ἐπίσης πλαγιά τῆς ὁποίας βρίσκεται).

Βασταβέτς. Πετροβούνι. (Ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο βουνό, ποὺ εἶναι χτισμένο τὸ χωριό).

Κοτόρτσι. Ἀετορράχη. (Ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη ράχη στὶς Α. πλαγιές τῆς ὁποίας εἶναι χτισμένο τὸ χωριό).

Λεσιανά. Αὐγό. (Ἀπὸ ὁμώνυμο ἱστορικὸ λόφο πρὸ τοῦ Μπιζανίου).

Προσβάλα. Βαθύπεδο. (Ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσα στὸ χωριὸ μικρὴ καὶ βαθειὰ πεδιάδα).

Προσγόλι. Περιστέρι. (Ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο βουνό στὶς Β. πλαγιές τοῦ ὁποίου εἶναι χτισμένο τὸ χωριό).

γ) Ἐπαρχία Ζαγορίου

Βιτσκό. Βῖκος. (Ἀπὸ ὑπάρχον παρὰ τὸ χωριὸ γνωστὸ χάσμα τοῦ Βίκου).

Προσθέτω μὲ τὴν εὐκαιρία πὼς *βῖκος* ἔλεγαν οἱ βυζαντινοί, εἶδος λαγηνιοῦ ποὺ τοποθετοῦσαν τὸ κρασί. (Πρβ. Κουκουλέ Βυζαντινὸς βίος κ.λ. τ. Β' σελ. 250). Ἐδῶ ὅμως ὁ νέος ἀνάδοχος τοῦ χωριοῦ δὲν εἶχε βέβαια ὑπ' ὄψι του τὴ βυζαντινὴ λέξη ἀλλὰ τὴν παρὰ τὸ ἴδιο χωριὸ μεγάλη καὶ τοῖς πᾶσι γνωστὴ χαράδρα *Βῖκος* λέξη σλαβικὴ ποὺ σημαίνει ἀκριβῶς χάσμα.

Ντρεστενίκου. Τρίστενο. (Κατὰ παρετυμολόγησιν τοῦ παλιοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ).

Σιομποτσέλι. Δίλοφο. (Ἀπὸ τοὺς δύο λόφους, ποὺ στὴ μέση τους εἶναι χτισμένο τὸ χωριό).

Σουδενά. Πεδιά. (Ἀπὸ τὴν μικρὴ πεδιάδα παρὰ τὴν ὁποία εἶναι χτισμένα τὰ Κιάτω Σουδενά).

Τζιαντίλα. Δίκορφο. (Ἀπὸ τὶς δύο κορφές, ποὺ σχηματίζονται στὶς ἀγασ. πλαγιές τοῦ Μιτσικελιοῦ καὶ ὅπου εἶναι χτισμένο τὸ χωριό).

δ) Ἐπαρχία Κόνιτσας

Ζέλιστα. Ἐξοχή. (Ἀπὸ τὴν ἡμερὴ καὶ ξάγναντη τοποθεσία, ποὺ εἶναι χτισμένο τὸ χωριό).

Ζέρμα. Πλαγιά. (Ἀπὸ τὴν πλαγιά τοῦ βουνοῦ Γράμμου ποὺ εἶναι χτισμένο τὸ χωριό).

Κουτσούφλιανη. Ἡλιόρραχη. (Ἀπὸ τὴν ἠλιολουσμένη ράχη στὶς πλαγιές τῆς ὁποίας βρίσκεται τὸ χωριό).

Λιτονιάουστα. Κλειδωνιά. (Ἐπειδὴ τὸ χωριὸ ἔχει μιὰ διέξοδο τῆ Β. καὶ στὶς ἄλλες περιβάλλεται ἀπὸ γκρεμούς, μοιάζει δηλαδὴ μὲ κλειδαριά).

Λούπσκο. Λυκόρραχη. (Ἀπλὴ μετάφρασις τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ ἢ σωστὴ θὰ ἦταν λυκόπουλο).

Μπλίζιανη. Λαγκάδα (ἀπὸ τὴ θέση τοῦ χωριοῦ μέσα στὴ λαγκαδιά).

Μπριάζα. Δίστρατο. (Ἀπὸ τὴ θέση τοῦ χωριοῦ ἀνάμεσα σὲ δύο δρόμους).

Σανοβό. Ἀετόπετρα (ἀπὸ μεγάλη πέτρα, ὅπου κάθονται ἀετοί).

ε) *Ἐπαρχία Πωγωνίου*

Γκουβέρι. Φαράγγι (ἀπὸ μικρὴ χαράδρα, ὅπου κοντὰ τῆς εἶναι χτισμένο τὸ χωριό).

Μποζιανίκου. Ὀρεινό. (Ἀπὸ τὴν ὄρεινὴ θέση ποῦ εἶναι χτισμένο τὸ χωριό).

Ρομπάτες. Ἄνω Μερόπη (ἀφοῦ εἶναι χτισμένο στὶς Δ. πλαγιές τοῦ βουνοῦ Νεμέρτσικα τῆς Μερόπης τοῦ Πτολεμαίου).

Φραστανά. Κάτω Μερόπη (γιὰ τὸν ἴδιο λόγο μὲ τὸ προηγούμενο).

στ) *Ἐπαρχία Κουρέντων*

Ζαγόριανη. Χρυσόρραχη. (Ἀπὸ τὴ ράχη, ποῦ στὶς ἀν. πλαγιές τῆς εἶναι χτισμένο καὶ τὴ χρυσώνει ὁ ἥλιος).

Ζαγόρτσα. Πολύγυρος. (Ἀπὸ τοὺς γύρους προφανῶς καὶ τὰ κλωθογυρίσματα, ποῦ περνάει κανεὶς γιὰ νὰ πάει στὸ χωριό).

Κοβίλιανη. Πολύλοφος (ἀπὸ τὶς πολλὲς ραχοῦλες, ποῦναι χτισμένο τὸ χωριό).

Κοσόλιανη. Ἀετόπετρα. (Ἀπὸ μεγάλο λιθάρι παρὰ τὸ χωριό ἀπροσπέλαστο, ποῦ κάθονται μόνον ἀετοί).

Τσέργιανη. Λοφίσκος. (Ἀπὸ τὴ μικρὴ ραχοῦλα, ποῦ βρίσκεται τὸ χωριό).

5. *Ἀρχαιωνυμίες*

α) *Ἐπαρχία Τσαρκοβίστας*

Ἀλποχώρι. Μαντεῖο. (Ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο μαντεῖο τῆς Δωδώνης, ποῦ βρίσκονταν στὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ).

Τσαρκοβίστα. Δωδώνη. (Ἀπὸ τὴν ἀρχαία Δωδώνη ἐρείπια τῆς ὁποίας βρίσκονται στὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ).

β) *Ἐπαρχία Μαλακασίου*.

γ) *Ἐπαρχία Ζαγορίου*.

δ) *Ἐπαρχία Κόνιτσας*.

Στράτσιανη. Πύργος. (Ἀπὸ τὸν ὑπάρχοντα μεσαιωνικὸ ἴσως Πύργο ἢ ἀπὸ τὴ θέση του).

ε) *Ἐπαρχία Πωγωνίου*

Ἀρίνιστα. Κτίσματα (ἀπὸ λείψανα παλαιοῦ κάστρου στὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ).

Κολοδές. Ψηλόκαστρο. (Ἀπὸ παλιὸ ὑψηλὸ κάστρο στὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ).

Λαχανόκαστρο. Ώραιόκαστρο. (Ἀπὸ ὁμώνυμο μεσαιωνικὸ κάστρο ποῦ ἀπὸ κάστρο τοῦ Λαχανᾶ ἔγινε ὠραῖο.

Μέβγεζα. Παλαιόπυργος. (Ὅπου ἴχνη μεσαιωνικοῦ πύργου παρὰ τὸ χωριό).

στ) Ἐπαρχία Κουρέντων

Μοσπίνα. Λύγγος. (Ἀπὸ ἐρείπια στὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ ἀρχαίας πόλης, ποῦ πίστεψαν μαζί μὲ τὸν Ἀραβαντινό, πὼς ἦταν ὁ Λύγγος ἀνύπαρκτη στὴν ἠπειρο πόλη).

7) Ζωονυμίες

α) Ἐπαρχία Τσαρκοβίστας.

Δραγοβέτς. - Ἐλαφος. Προσθέτω, πὼς ἡ μετονομασία τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ ἀπὸ Δραγοβέτς σὲ Ἐλαφος βασίστηκε στὸν ἐξῆς θρύλο ζωντανὸ στὴν παράδοση τῶν χωριανῶν τὴν ὁποία παράδοση ὁ Πολίτης, καθὼς βλέπω, δὲν περιλαμβάνει στὶς δικές του. Παρὰ ταῦτα σὲ ἄλλη μελέτη του (Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Β' Ἀθήνα 1921 σελ. 146) ἀναφέρει, πὼς τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁ-Λιά (20 Ἰουλίου) σὲ χωριὰ ἐλληνικὰ τῆς Β.Α. Θράκης καὶ στὴν κορυφὴ τοῦ Μικροῦ Αἴμου, ὅπου ὑπῆρχε καὶ ὁμώνυμη μονὴ πανηγυρίζουν οἱ ἐντόπιοι τὴν ἴδια δὲ μέρα τῆς γιορτῆς λάφι στελλόμενο ἀπὸ τὸ θεὸ προσφέρονταν γιὰ θυσία στὸν ἅγιο. Ἀλλὰ κάποτε τὸ λάφι σφάχτηκε, ἐνῶ ἦταν ἀκόμα κατάκοπο ἀπὸ τὸ δρόμο καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἄλλη χρονιά γιὰ τὴν ἐκούσια θυσία του δὲν ξαναῤῥθε. Καὶ τώρα στὸ προκείμενο. Παλιότερα, πολὺ παλιὰ, κατὰ τὸ πανηγύρι τῆς Λαμπροβήτριας προστάτιδας τοῦ χωριοῦ μας ἀνήμερα καὶ μετὰ τὴ λειτουργία ἔβγαινε ἀπὸ τὸν παρακείμενο τῆς ἐκκλησίας πρῶτο λόγγο, λάφι ποῦ οἱ χωριανοὶ τὸ θυσίαζαν καὶ τῷψηναν τὰ κομμάτια δὲ ἀπὸ τὸ κρέας του τὸ μοίραζαν στοὺς Πανηγυριῶτες σὰν ἀντίδοτο κατὰ κάποιον τρόπο πρὸς αὐτοὺς τῆς Παναγίας. Μιὰ χρονιά ὅμως τὸ λάφι ἄργησε νὰρθεῖ κι ὅταν ἦρθε ἔτσι λαχανιασμένο καὶ χωρὶς νὰ τὰ φάσουν νὰ ξανασάνει οἱ χωριανοὶ τῷσφαξαν. Κι ἀπὸ τότε δὲν ξαναφάνηκε (πρὸβλ. καὶ Στ. Κυριακίδη: Ἡ θυσία τῆς ἐλάφου κ.λ. Λαογρ. 6 (1917) σελ. 189 κ.ε. καὶ Λαμπρ. Μαλακασ. Δ' σελ. 35).

Ὁ μῦθος ὑποκρύπτει τὴν ἐξῆς ἀλήθεια. Ὅτι παλιότερα οἱ περιβάλλοντες τὸ χωριὸ λόγγοι ἔτρεφαν πλῆθος ἐλάφια. Τὰ ζῶα ὅμως αὐτὰ καὶ εὐγενὲς θήραμα ἔχουν πρὸ πολλοῦ ἐκλείπει, ἐξακολουθοῦν δέ, καθὼς ἔμαθα, νὰ ὑπάρχουν στὸν ἴδιο χῶρο λίγα ζαρκάδια.

Μοῦλες. Πέρδικα (ἀπὸ τὶς πέρδικες ἴσως ποῦ ζοῦν στὸν τόπο).

β) Ἐπαρχία Ζαγορίου.

Τσερβάρι. Ἐλαφότοπος (Μετάφραση τοῦ παλιοῦ σλαβικοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ).

γ) Ἐπαρχία Πωγωνίου

Μέγγουλη. Περιστέρι (ἀγνοῶ τὴν αἰτία).

8) Ἡλιωνυμίες

α) Ἐπαρχία Ζαγορίου

Ντομπρίνοβο. Ἡλιοχώρι. (Γιὰ τὸν πολὺ ἴσως ἥλιο πού δέχεται).

β) Ἐπαρχία Πωγωνίου.

Βάλτιστα. Χαραυγή. (Ἐπειδή, προσήλιο καθὼς εἶναι, χαίρεται τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου).

γ) Ἐπαρχία Κουρέντων.

Ζελίστα. Φωτεινὸ (ἀπὸ τῶνομα χωριοῦ στὴν περιοχὴ τοῦ διαλυθέντος).

δ) Ἐπαρχία Μαλακασίου

Δοβίσδαινα. Προσήλιο (γιὰ τὴ θέση του. Ἴσως ἀπὸ τὸ σλαβικο *donits*, πού σημαίνει ξύλο, μαγγούρα λέξη ἢ σλαβική, πού χρησιμοποιεῖται καὶ σήμερα ἀπὸ τὸ λαό).

Λουχάνιστα - Ἀνατολική (σὲ διάκρισή της μὲ τὴ Δυτικὴ Κράψη τῆς ὁποίας ἦταν συνοικισμός).

9) Μετονομασίες χωριῶν μὲ β' συνθετικὸ τὸ -θέα

α) Ἐπαρχία Κόνιτσας

Γορίτσα. Καλλιθέα. (Ἀπὸ τὸν πλατὺ καὶ ὁμορφο ὀρίζοντά του).

β) Ἐπαρχία Κουρέντων

Ἀραχοβίτσα. Λευκοθέα (ἀπὸ νύμφη τῆς θάλασσας ὁμώνυμη).

Στροῦνι. Ἀμφιθέα (ἐπειδὴ βλέπει ἀπὸ δυὸ μεριές ἂν καὶ ἀπὸ τρεῖς).

10) Μετονομασίες μὲ δεῦτερο συνθετικὸ τὸ -χωρι

α) Ἐπαρχία Τσαρκοβίστας

Γρατσανά. Ἀσπροχώρι. (Ἀπὸ τὰ ἄσπρα πιθανῶς χῶματα πού ἔχει ἢ γῆ τοῦ χωριοῦ).

β) Ἐπαρχία Κόνιτσας.

Λεσκάτς. Ἀσημοχώρι. (Δὲν γνωρίζω τὴ σχέση τοῦ ἀσημιοῦ μὲ τὸ χωριὸ αὐτό).

γ) Ἐπαρχία Πωγωνίου.

Γαδαροχώρι. Ἀργυροχώρι (ἔπρεπε ν' ἀλλάξει τῶνομα τοῦ χωριοῦ μὲ κάτι ἄλλο).

Ἄστανίτσα. Ἀηδονοχώρι. (Ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀηδόνια πού κατοικοῦν στὰ δάση του).

δ) Ἐπαρχία Κουρέντων

Λιόκου. Ἀσβεστοχώρι. (Ἀπὸ τὴν ἀσβέστη, λέγουν, πού παρήγαγε τὸ χωριό).

Τσαρκοβίστα. Ἐκκλησιοχώρι. (Μετάφρ. τοῦ παλίου ὀνόματος τοῦ χωριοῦ, ἀκριβῶς τόπος ἐκκλησίας. Τσερκόβιανη, χωριό τῆς ἐπαρχίας Ἐδέσσης μετονομ. σὲ Κλησοχώρι).

11) Ἄλλες μετονομασίες χωριῶν διάφορες

α) Ἐπαρχία Τσαρκοβίστας

Λιβίκστα. Ζωτικό. (Ἀπὸ χωριουδάκι τῆς περιοχῆς διαλυθέν).

β) Ἐπαρχία Μαλακασίου

Λοζέτς. Ἑλληνικό. (Ἀπὸ ὁμώνυμο λόφο Α. τοῦ χωριοῦ καὶ παρὰ τὸν Ἄραχθο «περὶ τὴν βάσιν τοῦ ὁποίου λείψανα φρουρίου πελασγικοῦ ὑπάρχουσι» (Λαμπρίδης Δ' σελ. 27).

γ) Ἐπαρχία Κόνιτσας

Ἀρμάτοβο. Ἀρματα (ἀπὸ ἀπόρριψη τῆς σλαβ. κατάληξης του).

Γκρισμπάν. Ἐλεύθερο (ἀγνοῶ ἀκριβῶς τὴν αἰτία).

δ) Ἐπαρχία Πωγωνίου.

Μαυρόγερος. Μαυρόπουλο (ἀπὸ ἀντιπάθεια γιὰ τὸ β' συνθετικό).

Μπογοντσκό. Πωγωνίσκος. (Ἀπὸ παρετυμολογία τοῦ σλαβικοῦ ὀνόματος Μπογόνα, πού σημαίνει ἀπανεμιὰ καὶ μετάφραση τοῦ ὑποκοριστικοῦ του).

ε) Ἐπαρχία Κουρέντων

Βουρσίνα. Φροσύνη. (Ἀπὸ παρετυμολογία τοῦ ὀνόματος. Σὲ ἔγγραφο τῆς μονῆς Παλιουρῆς τοῦ περασμένου αἰῶνα ἀναγράφεται μὲ τοὺς δύο τύπους Βροσίνα καὶ Βουρσίνα).

Γκρίμπιανη. Ἄρστη. (Ἡ μετονομασία σχετίζεται, καθὼς ἔμαθα, μὲ τὴν τραγικὴ ἱστορία κόρης χωριανῆς πού, γιὰ ἀντιστάθηκε μὲ δόντια καὶ μὲ νύχια στο βιασμό της ἀπὸ Τοῦρκο, σκοτώθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο. Οἱ χωριανοὶ γιὰ νὰ διακωνίσουν τὴ μνήμη τῆς ἡρώισσας ἔδωκαν τὸνομά της στὸ χωριό της.

Κουτρουλάδες. Σακελλαρικό. (Ἀπὸ τὸ ὄνομα πιλότου, πού ἔπεσε κοντὰ στὸ χωριό χτυπημένος ἀπὸ τοὺς Ἴταλοὺς κατὰ τὸν πόλεμο τοῦ 1940-41).

ΙΖ Παραδείγματα μετονομασιῶν τῶν χωριῶν ἄστοχων

Αὐτὰ ἦταν ὅλα τὰ χωριά μας τῆς εὐρύτερης περιφέρειας, ἐννοῶ τοῦ Νομοῦ, πού ἀναβαφτίστηκαν καθὼς καὶ μιὰ πρώτη ἐξήγηση κατὰ τὸ δυνατό σύντομη αὐτοῦ τοῦ νέου ὀνόματός τους.

Ἀπομένει νὰ δώσω ὀλίγα παραδείγματα ἀπὸ τὰ πολλά, πού ἔχω, ἔτσι ἐπιλεκτικὰ ἀπ' ὅλη τὴν περιοχὴ μας, τὰ ἀντιπροσωπευτικώτερα κατὰ τὴ γνώμη μου, γιὰ τὸ ἂν τὰ νέα ὀνόματα πού ἐπέλεξαν οἱ ἀνάδοχοί τους ταί-

ριαζαν στὴ συγκεκριμένη περίπτωση καὶ πῶς τὰ ἐπέλεξαν, γιὰ νὰ καταδειχθεῖ ἀνάγλυφη, ἢ ἀσίγνωστη προχειρότητα, ἢ ἔλλειψη εὐθύνης καὶ ἢ περισσὴ ἀσχετοσύνη στὴν πραγμάτωση τοῦ πράγματι, ἱστορικοῦ αὐτοῦ ἔργου κι ἀρχίζω ἀπὸ χωριὰ τῆς δικῆς μου ἐπαρχίας.

1) Ἐπαρχία Κουρέντων

α) Ἄραχοβίτσα. Χωριὸ τῆς πιὸ πάνω ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμήμα τῆς τῶν Γραμμενοχωριῶν καὶ πρὸς τὸ Β. του μέρους ἀπὸ τὰ παλαιότερα τῆς περιοχῆς συναντώμενο συχνὰ σὲ μεσαιωνικὰ ἠπειρωτικὰ κείμενα. Τὸ ὄνομά του σλαβικῆς προέλευσης ἀπὸ τὸ *ogech*-καρυδιά καὶ τὴν τοπωνυμικὴ κατάληξη -οβο σημαίνει τόπος μὲ καρυδιές μὲ τὸν ὑποκορισμὸ του δὲ -ιτσα μικρὸς τόπος μὲ καρυδιές ἢ ἀκόμα καὶ μικρὴ καρυδιά. Τὸ χωριὸ μετονομάστηκε ἀρχικὰ σὲ *Κεφαλόβρουσο* ἀπὸ τὴν κάτω ἀπ' αὐτὸ καὶ στὴ ρίζα πελώριου βράχου ἀναβλύζουσα πλούσια πηγὴ *Κεφαλὴ* λεγόμενη ἴσως καὶ ἀπὸ τὴν ἔδρα διοικητῆ ἢ τοπάρχῃ τῆς περιοχῆς (κεφαλῆς) ἀπὸ τὸ πάνω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν πηγὴ καὶ στὸν ἴδιο βράχο εὕρισκόμενο μεσαιωνικὸ κάστρο, τὰ εἰσώτια του. Τὸ χρυσόβουλο τοῦ 1319 τοῦ βυζ. αυτοκρ. Ἀνδρόνικου Παλαιολόγου ἐνδιαφέρον τὴν πόλη τῶν Γιαγνιῶν γράφει: «Τὸν ἀναφανέντα δὲ δημοταράκτην αὐτὸν καὶ μόνον ἔχει ἄδειαν ἢ εἰρημένη κεφαλὴ ἐκβάλλειν καὶ ἀποπέμπειν τῆς εἰρημένης πόλεως κ.λ.» (Ἄραβ. Χρον. Β' σελ. 300) ἢ «τῆς κεφαλῆς τῶν κεφαλῶν καὶ αὐθέντου πάσης Δύσεως», ποὺ ἀρχίζει ὁ γνωστὸς πρὸς τοὺς Γιαγνιῶτες ὀρισμὸς τοῦ Σινὰν-Πασιᾶ κατακτητῆ τῆς πόλης (1430). Μὲ τὸ καινούργιο ὅμως ὄνομα ἐπῆλθε σύγχυση στὴν ἀλληλογραφία τοῦ χωριοῦ, ἀφοῦ πολλὰ ἀπὸ τὰ γράμματά του ἐπῆγαιναν στὸ ὁμώνυμο χωριὸ τοῦ Πωγωνίου (Κεφαλόβρουσο), τὸ ἄλλοτε Μετζιτιέ. Ἔτσι ἀποφάσισαν νὰ τὸ ξαναβαφτίσουν γιὰ δευτέρη φορὰ καὶ τὸ νεώτερο ὄνομα αὐτοῦ *Λευκοθέα*.

Ἄλλὰ καὶ τὸ νέο ὄνομα τοῦ χωριοῦ ἦταν ἄγνωστο ὄχι μόνο στοὺς κατοίκους του ἀλλὰ καὶ στοὺς γραμματισμένους, ποὺ ἔπρεπε ν' ἀνατρέξουν στὰ λεξικά γιὰ νὰ τὸ μάθουν. Ἦταν λοιπὸν ἡ Λευκοθέα θεὰ τῆς θάλασσας, ποὺ παρακολουθοῦσε τὸν Ὀδυσσεᾶ στὶς ἀνά τις θάλασσες περιπέτειές του καὶ τοῦ συμπαραστέκονταν. Τώρα τί σχέση εἶχε τὸ χωριὸ μὲ τὴ θάλασσα, ποὺ οὔτε στὸν ὕπνο του δεν τὴν εἶδε, αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ μᾶς τὸ πεῖ ὁ ἀνάδοχος του, προφανῶς ὁ τότε δάσκαλος τοῦ χωριοῦ καὶ ποιητῆς.

Τὸ νέο ἑλληνικὸ καὶ ὀριστικὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ, καθὼς ἦταν φυσικό, δὲν ἔπιασε βέβαια, ἀφοῦ ἦταν καὶ παραμένει ἄγνωστο μόνο δὲ στὰ ἔγγραφα τῶν Ἀρχῶν ἀναφέρεται, ἐνῶ οἱ χωριανοὶ —οἱ γυναῖκες τουλάχιστον καὶ δὲν τὸ ξέρουν— ἐξακολουθοῦν νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ παλιὸ καὶ πρῶτο ὄνομά του. Προσθέτω τέλος, πῶς τῆς ἴδιας πιστεύω ρίζας (σλαβ. *ogech* = καρυδιά) παραφθαρμένης εἶναι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Ριάχοβο τῆς ἴδιας

ἐπαρχίας κατὰ τὸ πέραν τοῦ Καλαμᾶ τμήμα της σημαίνει δηλ. (Orechovo) τόπος μὲ καρυδιές, ὅπως καὶ ἦταν.

β) *Κρετσούνιστα*. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὶς Ν. πλαγιές τοῦ Κασιδιάρη. Τὸ ὄνομά του σλαβικὸ κατὰ τὴ ρίζα καὶ τὴν κατάληξιν σημαίνει ἴσως χωριὸ τῶν Γκραίκων καὶ Οὔνων κατὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Χριστοβασίλη μετονομάσθηκε ἤδη σὲ *Δεσποτικὸ*. Καὶ νὰ ἡ ἱστορία τῆς μετονομασίας του βέβαια. «Ἐπειδὴ ἐν Ἠπείρῳ, γράφει ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 61) ὑπάρχει παράδοσις καθ' ἣν λέγεται ὅτι εἰς τὸ χωριὸν Γκριτσούνισταν ἔδρα ἐπισκοπῆς ἐπὶ αἰῶνας ὑπῆρχε ἐκεῖθεν δὲ εἰς Βελάν μετετέθη διασώζεται δὲ καὶ ναὸς ἐν ταύτῃ εἰς τὴν συνοικίαν Ἀμυγδαλιὰν καὶ εἰς ἀπόστασιν 1/4 ἀπὸ τῆς θέσεως Πύργου ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου ἐπισκοπὴ μέχρι τοῦ νῦν λεγόμενος ἔχει δὲ ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου ὁ ναὸς οὗτος καὶ μετόχιον τῆς ἐπισκοπῆς λεγόμενον δύο τινὰ συμπεραίνομεν κ.λ.» ἀμέσως δὲ παρακάτω ὁ ἴδιος Λαμπρίδης σημειώνει: «Οὐδεμιᾶς τῶν ἐκκλησιῶν τὰ ἐρείπια, ὡς σημειοῖ ὁ Π. Ἀραβαντινὸς (Χρ. Ἠπ. Β' σελ. 88) *Δεσποτικὸ* καλοῦνται» καὶ πράγματι ἔτσι εἶναι. Τὸ εἶδα καὶ τὸ ἀκουσα ὁ ἴδιος. Ἐν τούτοις οἱ νέοι ἀνάδοχοι τοῦ χωριοῦ πρόσθεσαν τὴν ἐσφαλμένη εἶδηση τοῦ Ἀραβαντινοῦ καὶ χωρὶς νὰ ἐρευνήσουν τὸ πρᾶγμα ἀγνοώντας δὲ καὶ τὰ γραφόμενα τοῦ Λαμπρίδη, βάπτισαν τὸ χωριὸ τους *Δεσποτικὸ* θέλοντας νὰ τὸ συνδέσουν μὲ παλιότερη ἔδρα ἐπισκοπῆς σ' αὐτό. Ἀλλὰ *δεσποτικὸ* λέμε τὴν διακεκριμένη θέσιν μέσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, πού κάθεται, ὅταν ἔρχεται, ὁ Δεσπότης καὶ παρακολουθεῖ τὴ λειτουργίαν. Τὰ πράγματα μ' ἓνα λόγον περιπλέκονται. Μποροῦσαν δηλαδὴ τὸ χωριὸ τους νὰ τὸ ποῦν Ἐπισκοπὴ καὶ νὰναι μέσα εἰς τὰ πρᾶγματα, ὅπως λέν τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴ (τὰ ἐρείπιά της) καὶ οἱ ἴδιοι σήμερον, προτίμησαν ὅμως τὸν Ἀραβαντινὸν καὶ τὴν ἱστορικὴν του ...αὐθεντίαν καὶ ἔπραξαν ὅ,τι ἔπραξαν.

γ) *Μοσπίνα*. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας τῶν Κουρέντων κατὰ τὸ τμήμα Γοαιμενοχωρίων καὶ στὶς Δ. πλαγιές τοῦ βουνοῦ Γράβος συνέχεια αὐτοῦ τῆς Μανωλιάσας. Τὸ ὄνομά του ὅλο σλαβικὸ ἀπὸ τὰ εἰς -ίνα παρόμοια τῆς περιοχῆς ἄγνωστης δὲ σημασίας. Οἱ χωριανοὶ τὸ μετονόμασαν σὲ *Λύγγος* κατ' ἐπίμονη σύστασιν γεροδασκάλου τοῦ χωριοῦ, καθὼς μοῦ εἶπαν, ἔτσι γιὰ νὰ τοῦ κάνουν τὸ χατήρι, ἐπειδὴ πίστευε ὁ ἴδιος —τοῦχε διαβάσει εἰς τὴν Χρονογραφίαν τοῦ Ἀραβαντινοῦ— ὅτι δηλαδὴ τὰ στὰ Ν. τοῦ χωριοῦ ὑπάρχοντα παλιὰ χαλάσματα ἀνήκαν εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν πόλιν Λύγγος. Γράφει ἐκεῖ (Χρον. Β' σελ. 99-100) ὁ Ἀραβαντινὸς πὼς ὁ Λύγγος εἶναι «ἀρχαία πόλις τῆς Ἠπείρου κειμένη κατὰ τὰ Κούρεντα πλησίον ἴσως τοῦ νῦν χωριοῦ Μοσπίνας». Ἀλλὰ οἱ παλαιότεροι λόγιοι καὶ ἐπιστήμονες, ὅσοι ἀσχολήθησαν μὲ τὰ Ἠπειρωτικὰ ἀπὸ τὸν Λαμπρίδην τουλάχιστον πλὴν τοῦ Ἀραβαντινοῦ ὡς τὸν Εὐαγγελίδην, δὲν ἀναφέρουν ἀρχαία πόλιν ἠπειρωτικὴν

μέ τέτοιο ὄνομα. Ὁ πρῶτος μάλιστα γράφει πῶς «τὸ Ζαγόριον ὁ Λύγγος οὗτος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τοῦ Λιβίου», πῶς δηλ. ὁ Λύγγος ἦταν πιθανότατα ἡ περιοχή τοῦ Ζαγορίου, ὁ δὲ δεύτερος ἀναφέρει τὸν Λύγγον σὰν βουνὸ στὴν ἐπαρχία τοῦ ἴδιου Ζαγορίου, διακλάδωση δηλ. τῆς Πίνδου, καθὼς ὁ Λάκμων καὶ ἡ Τύμφη. «Τῆ βορειότερη ὄροσειρὰ τῆς Πίνδου», γράφει (Δ. Εὐαγγ., Οἱ ἀρχ. κάτοικοι τῆς Ἡπείρου, ΕΗΜ 1962 σελ. 24 καὶ 62), πὺν διακλαδώσεις τῆς ἀποτελοῦν ὁ Λάκμων, ἡ Τύμφη καὶ ὁ Λύγγος, ἡ «ἡ Τριφυλλία ἦτο μεταξὺ τῆς Παραναίας καὶ τῆς Μολπτίδος πρὸ τοῦ ὄρους Λύγκου» (θέλει νὰ πεῖ τὸ Μιτσικέλι).

Ἔτσι πῆρε τὸ χωριὸ τὸ νέο ὄνομά του θέλοντας καὶ μὴ. Ποιὰ δὲ ἀπήχηση εἶχε αὐτὸ μεταξὺ τῶν χωριανῶν ἀμφιβάλλω ἂν παρὰ τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν τὸ ξέρουν ὅλοι ἔτσι καὶ ἰδίως οἱ γυναῖκες ἂν δὲ πεῖς καὶ γιὰ τοὺς περίοικους αὐτοὶ ἐντελῶς τὸ ἀγνόησαν χρησιμοποιώντας σταθερὰ τὸ παλιό.

δ) *Πογδόριανη*. Μεγαλοχώρι τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὸ πέρα ἀπὸ τὸν Καλαμᾶ τμήμα τῆς καὶ στὰ Ἀνατολικά ριζὰ τοῦ Κασσίου. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ εἶναι, καθὼς εἶπαμε, σλαβικὸ καὶ σημαίνει συνοικισμὸς ἢ συνοικισμοὶ γιὰτὶ εἶναι πολλοὶ —ἡ κατάληξη *-ιάνη* εἶναι πληθυντικὴ— παρὰ τὸ ριζοβούνι (pod. goga = ριζοβούνι). Οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ἐν τούτοις, οἱ περισσότεροι, μετὰ τὴν πυρπόλησίν του ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1912 κατέβηκαν παρακάτω καὶ στὴ θέση Καλύβια Πογδόριανης, ὅπου πρόχειρες κατασκευές τῶν κατοίκων γιὰ τὶς καλοκαιρινές στὸ κάμπο ἐργασίες τους (Καλύβια), καὶ εὐρισκόμενης μεταξὺ τῶν παραποτάμων τοῦ Καλαμᾶ Γορμοῦ καὶ Λιμπουσῆς καὶ ἱδρυσαν νέο οἰκισμὸ μὲ τὴν ἐπωνυμία Κάτω Πογδόριανη, ἐνῶ οἱ παραμείναντες στὸν μητρικὸ οἰκισμὸ ἀποκλήθηκαν τῆς Ἄνω Πογδόριανης. Μετὰ καιρὸ οἱ τῆς Κάτω Πογδόριανης ἀκολουθοῦντες τὴν κρατικὴ σύσταση τῆς ἐποχῆς ἄλλαξαν τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ τους καὶ τὸ εἶπαν *Παρακάλαμος* καὶ Κάτω γιὰ διάκρισίν του, μὲ τοὺς τῆς Ἄνω Πογδόριανης, πὺν εἰπώθηκαν κι αὐτοὶ Ἄνω Παρακάλαμος.

Ἡ ὀνομασία ὁμῶς τοῦ χωριοῦ δὲν ἦταν ἀκριβὴς καὶ σύμφωνη μὲ τὰ πράγματα. Ἐπρεπε μ' ἄλλα λόγια τὸ χωριὸ νὰ εἰπωθεῖ *Παραγόρμιος*, γιὰτὶ δίπλα σ' αὐτὸ τὸ ποτάμι χτίστηκε, ἐνῶ ὁ Καλαμᾶς ἀπέχει παρασάγγας. Παρὰ ταῦτα ἡ ὀνομασία μᾶλλον ἔπιασε κι ὅλο ἀπλώνει μαζί μὲ τὴν πρόοδο τοῦ χωριοῦ καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Κάτω Παρακαλάμου. Προσθέτω, πῶς Παρακάλαμος ἐλέγονταν ἡ περιοχή τῆς Τσαμουριάς περὶ τὸν Καλαμᾶ, ἀπὸ τὸ χωριὸ δηλαδὴ Γκρίμποβο καὶ κάτω, καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Παρακαλαμίτες καὶ Μπετιμοχωρίτες, ὅπως τοὺς λέει ὁ Δάσκαλος Ψαλίδας σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Μαυροκορδατο τῆς 12/2/823 (πρ. Λ. Βραν. Ἄθ. Ψαλίδας Γιαν. 1952, σελ. 118).

ε) *Στρούνι*. Χωριουδάκι τῆς ἴδιας ἐπαρχίας πέρα ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ παραλίμνιο. Μιλῆσαμε ἤδη γιὰ τὴν ἐθνικότητα τοῦ ὀνόματός του καὶ τὴν πιθανὴ παραγωγή καὶ σημασία του ὄχι ὁμως καὶ γιὰ τὸ νέο ὄνομά του Ἀμφιθέα καθὼς τὸ εἶπαν. Εἶναι νὰ μὴ θαυμάζει κανεὶς τὴν ἐφευρητικότητα τοῦ ἀναδόχου, γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ θέλω νὰ πῶ. Τὸ εἶπε λοιπὸν Ἀμφιθέα, πού ἦταν οὔτε λίγο οὔτε πολὺ ἢ μάνα... τοῦ Ὀδυσσεά τοῦ γνωστοῦ Ἰθακήσιου ἥρωα τῆς Τροίας. Ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς Ἀμφιθέα νὰ τὸ εἶπε ἔτσι ἀπο ρομαντικὴ δηλ. διάθεση ἢ καὶ σημασιολογικὴ πέρα ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀρχαιοπρεπῆ καὶ μυθολογικὴ, καθὼς λέμε ἀμφιθαλλής, ἀμφίστομος, ἀμφίδρομος κ.λ. πάλι ἐξωπραγματικὸ θὰ ἦταν τὸνομά του, γιὰτὶ ὑποχρεώνουν τὸ χωριὸ νὰ κοιτάζει τ' ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ του ἐλάχιστα ἀξιοπρόσεχτα τοπία νὰ ἀλληθορίζει δηλαδὴ νὰ ἀποστρέφει δὲ τὸ πρόσωπό του ἀπὸ τὴν μπροστά του ἀπέραντη καὶ ἐξαίσια εἰκόνα —ἀληθινὸ θαῦμα— μὲ τὴ λίμνη, τὸ νησι καὶ τὴν πολιτεία στὸ βάθος.

Καλὰ κάνουν οἱ χωριανοὶ καὶ οἱ περίοικοι πού λέν τὸ χωριὸ τους Στρούνι καὶ μόνο Στρούνι, τὸ παλιὸ δηλαδὴ καὶ ἱστορικὸ ὄνομά του.

στ) *Τσέριανη*. Χωριὸ τῆς παραπάνω ἐπαρχίας τοῦ τμήματος τῶν Γραμμενοχωριῶν. Τὸ ὄνομά του σλαβικὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴ ρίζα tser —πού σημαίνει δρυς καὶ τὴν παραγωγικὴ κατάληξη -ιανη πληθυντικὴ. Στὸ χωριὸ μάλιστα «τσέρος» λέμε εἶδος δρυός ἀπὸ τὰ τέσσερα τέτοια γνωστά μου στὴν περιοχὴ. Τὰ ἄλλα εἶναι ὁ δέντρος ἄλλοῦ λεγόμενος ντουῦσκο (λέξη ἀλβανικὴ), ἢ βελανιδιὰ καὶ ἡ γρανίτσα. Ἐδῶ βέβαια πρόκειται γιὰ δρυ γενικὰ στὴν ὁποία περιλαμβάνεται καὶ τὸ πουρνάρι καὶ σημαίνει ὅλο τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ συνοικισμὸς ἢ ἄνθρωποι πού κατοικοῦν στὰ πουρνάρια, ὅπως πράγματι εἶναι, περιβαλλόμενο ἀπὸ ἐκτεταμένα δάση πουρναριῶν. Ὁ Λαμπούρης ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ (Γ' σελ. 15) σὰν «τόπος κατάφυτος ἐκ τοιοῦτου δέντρου» καὶ δὲν εἶναι καὶ πολὺ ἔξω ἀπὸ τὰ πράγματα παρ' ὅτι δὲν ὀρίζει τὸ εἶδος τοῦ δέντρου.

Τὸ χωριὸ παρὰ ταῦτα ξαναβαφτίστηκε *Λοφίσκος* ἐφεύρημα λόγιο, παρότι αὐτὸ εἶναι χτισμένο σὲ δυὸ σαφῶς διακρινόμενους μεταξύ τους λοφίσκους. Θὰ μπορούσε κατὰ μετάφραση τοῦ παλιοῦ του ὀνόματος νὰ εἰπωθεῖ εἰδικὰ *πουρναρότοπος* ἢ *πουρναροχώρι* καὶ κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἀναδόχου του μὲ βάση βέβαια τὴ σωστὴ ἐδαφικὴ του διαμόρφωση *Λοφίσκοι*, *Δίλοφο* ἢ *Ραχοῦλες* ἀλλὰ γράφτηκε *Λοφίσκος* καὶ ὅτι ἔγινε ἔγινε.

Τὸ νέο ὄνομα ὁμως δὲν ἔπιασε καὶ γιὰ τὴν ἀστοχία του καὶ γιὰ τὸ λόγιο χαρακτῆρα του, ἔμεινε στὰ χαρτιά, καὶ οἱ χωριανοὶ καὶ οἱ περίοικοι ἐξακολοθοῦν νὰ λένε τὸ χωριὸ μὲ τὸ παλιὸ του ὄνομα.

ζ) *Ἐλεξνα*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας κατὰ τὴ Λάκκα Σούλι καὶ πρὸς τὸ βορεινὸ τῆς τμήμα. Ὁ Ν. Λιῶλος Ἐλιζνιώτης σὲ πολυσέλιδη

μονογραφία του για τὸ χωριό. (Τὶ εἶδα καὶ τὶ ἄκουσα στὸ χωριό μου. Ἰθ. 1983 σελ. 366) ἀφιερώνει στὸ ὄνομα τοῦ ἴδιου χωριοῦ του ὀκτὼ μόλις σειρές, γιὰ νὰ μᾶς πεῖ, πὼς μετονομάσθηκε τὸ 1956 σὲ Ἄρτοπούλα «ἐπειδὴ, λέει, εἶχε πολλὰ ὀπωροφόρα δέντρα κι ἔμοιαζε μὲ τὴν Ἄρτα, ποὺ ἔχει πορτοκαλεῶνες, ὅτι τὸ ὄνομά του «κατὰ τὸν Wasmer εἶναι σλαβικό» καὶ τίποτε ἄλλο, κινούμενος μάλιστα ἀπὸ περισσὴ σπουδαιοφάνεια ἐσημείωσε ἐδῶ καὶ στὰ Γερμανικά τὸν τίτλο τοῦ ἔργου τοῦ ἴδιου Wasmer «Die Slaven in Griechenland - Leipzig 1970», χωρὶς βέβαια νὰ τὸ ἰδεῖ. Τὶ σημαίνει ὅμως τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ δὲν μᾶς λέει, δὲν διατυπώνει δηλαδὴ γιὰ τὴν ἑρμηνεία τοῦ ὀνόματός του τὴν παραμικρὴ ἄποψη πιθανὴ ἢ βέβαιη, οὔτε φρόντισε νὰ μεταφράσει καὶ τὰ γραφόμενα τοῦ Wasmer γιὰ τὸ συγκεκριμένο χωριό οὔτε ἂν τέλος ἢ μετονομασία του εἶναι πρόσφορη. Ἐδῶ παρὰ ταῦτα συμβαίνει τὸ περίεργο καὶ ἀπαράδεκτο φαινόμενο. Ἐνα ξενικὸ ὄνομα καὶ σλαβικὸ Ἐλεξνα μετονομάζεται μὲ ἄλλο ξενικὸ ἢ τὴ ρίζα του, ἰταλικὸ αὐτὴ τὴ φορά, Ἄρτα, ποὺ εἶναι μὲν ἡ τελευταία στενὰ συνδεμένη μὲ τὰ ἐσπεριδοειδῆ τὸ μετονομασθὲν ὅμως χωριό δὲν ἔχει καμιά σχέση μ' αὐτά.

Μὲ ἄλλα λόγια τὸ συγγραφέα τῆς γνωστῆς μονογραφίας δὲν φαίνεται νὰ τὸν ἀπασχόλησε τὸ πολλὰ ὑποσχόμενο παλιὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ, νὰ ἐρευνήσῃ δηλ. καὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ λύσῃ τὸ δύσκολο αἶνιγμά του τὸ δὲ καινούργιο καὶ ἐπίσημο ὄνομά του εἶναι ἐπινόημα ἐπιπολαιότητος καὶ πολλῆς-πολλῆς ἀγνοίας. Ποῦ βρῆκε, τέλος, ὁ Ἀραβαντινὸς (Χρ. Β' σελ. 338) τὴν Ἐλευσίνα, ποὺ ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ ὁ Θεὸς καὶ ἡ ψυχὴ του. Ὁ δὲ Λαμπριδῆς (Γ' σελ. 17) σημειώνει: «Τὸ χωριὸν τοῦτο λείψανον τοῦ Θεσπρωτικοῦ ἔθνους Ἐλενοὶ εἶναι. Ἄλλ' ὁ Λῆκ παραφθορὰ τοῦ Ἐλενοὶ ...εἶναι, λέγει, τὸ χωριὸν τῆς Παραμυθιάς Βέλιανη τοῦ γράμματος Β ἀντιστοιχοῦντος τῷ Αἰολικῷ διγάρμῳ. Καὶ δικαίως».

Στὸ παλιὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ πέρα ἀπὸ τὴν πιθανὴ ἑλληνικὴ ρίζα -ελ (σέλας, σελήνη, Ἑλλη, Ἑλλάς, Ἑλένη, ἥλιος κ.λ.) ὑποψιάζομαι τὸ σλαβικὸ ἐπίθημα Νίζνα, ποὺ σημαίνει Κάτω, ὅπως τὸ Βέρχ Ἄνω. Κάτω δὲ στὴν κοιλάδα τῆς Τίριας δηλαδὴ εἶναι ἡ Ἐλιζνα σχετικὰ μὲ τοὺς κατοίκους τῶν γύρω βουνῶν. Τὸ πρᾶγμα ἔχει ἀνάγκη περισσότερης καὶ πιὸ ἐξειδικευμένης διερεύνησης γι αὐτὸ καὶ σταματῶ. Θὰ μπορούσε τέλος σὲ συνάρτησιν πάντα μὲ τὸ παλιὸ του ὄνομα, ἴσως καὶ παρετυμολογώντας το, νὰ μετονομασθεῖ τὸ χωριὸ Ἑλλα, Ἑλλη, Ἑλλοπία, Ἑλληνικό, Ἑλληνοχώρι ἢ Ἑλληνότοπος ἀλλ' ἐπρώτευσεν ἡ ἐπιπολαιότης.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος γιὰ τὴν Ἐλεξνα, προσθέτω εὐκαιριακά, ὅτι γειτονικά της εἶναι τὰ χωριά Λιβιάχοβο καὶ Λιβίκιστα μὲ ὄνομα (καὶ τὰ δυὸ σλαβικῆς προέλευσης ἀδήλου δὲ σημασίας καὶ τῆς ἴδιας περίπου ρίζας. Λίβεν (ЛИВЕН), καθὼς βλέπω σὲ ρωσικὸ λεξικό, σημαίνει ραγδαία βροχὴ,

νεροποντή, σημασία ελάχιστα σχετιζόμενη με τὰ χωριωνύμιά μας, Λίβια δὲ εἶναι τοπωνύμιο στὸ πέρα Σούλι τῆς ἐπαρχίας μας τῶν Κουρέντων, τοποθεσία πλαϊνὴ βοσκήσιμη, πού ἀναφέρει συχνὰ ὁ Χριστοβασίλης στὰ διηγήματά του. Καὶ ἡ μὲν παραγ. κατάληξη -οβο σημαίνει, καθὼς εἶπαμε, τόπο ἢ δὲ -ιστα εἶναι πληθυντικὴ καὶ σημαίνει σύνολο ἀνθρώπων, οἰκισμό καὶ χωριό. Προσθέτω ὅτι καὶ τὰ δυὸ χωριὰ ἔχουν μετονομασθεῖ τὸ μὲν πρῶτο σὲ Ἅγιο Ἀνδρέα τὸ δὲ δεύτερο σὲ Ζωτικό.

η) *Τσαρίτσανα*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας τῆς προηγούμενης κατὰ τὴ Λάκκα Σουλίου καὶ στὶς Δ. πλαγιές τῆς Ὀλύτσιας. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ σλαβικῆς προέλευσης ὑποκρύπτει ἴσως τὴ λέξη τσαρίτσιν τὸ πρῶτον ὄνομα τῆς ρωσικῆς πόλης Στάλινγκραντ, πού θὰ πεῖ βασιλικὸς ἢ καὶ βασιλόπουλο (δε θυμᾶμαι πού ἀκριβῶς τὸ εἶδα). Μαζὶ δὲ μὲ τὴν τοπωνυμικὴ πληθυντικὴ κατάληξη -ανα σημαίνει τοὺς ἀνθρώπους τοῦ βασιλιᾶ δηλ. βασιλικὰ μέρη ἢ κάτι τέλος πού ἀνήκει στὸ βασιλιά (царь σλαβ. βασιλιάς) καθὼς κατὰ τὴ σημασία τους τὰ γειτονικὰ *Δερβίζιανα*, πού θὰ πεῖ χωριὸ ἢ ἄνθρωποι τοῦ Δερβίση.

Σημειῶνω, πὼς κι ἄλλο χωριὸ τῆς περιοχῆς ἔχει τὴν ἴδια περίπου μὲ τὸ παραπάνω σημασία ἢ *Μπογόριτσα-Μπόγορις* δὲ κατὰ τὴ ρίζα τοῦ ὀνόματος ἢ Βόγορις ἦταν ὁ πρῶτος βούλγαρος βασιλιάς (τσάρος) καὶ πρῶτος ἅγιος τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας (852-888), πού βαπτίστηκε χριστιανὸς μαζὶ μὲ τοὺς εὐγενεῖς του μὲ ἀνάδοχο τὸν Βυζαντινὸ αὐτοκράτορα Μιχαὴλ τὸν Γ΄. Μπογόριτσα δὲ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ μὲ τὴν ὑποκοριστικὴν κατάληξη -ιτσα, θὰ πεῖ κάτι σάν βασιλόπουλο ἢ βασιλοπούλα. Πὼς τοὺς ἦρθε παρὰ ταῦτα τῶν χωριανῶν, αὐτῶν πού ἀποφάσισαν ἔτσι ἀνεξέταστα καὶ ἐπιπόλαια ν' ἀλλάξουν τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ τους, τὸ ἱστορικὸ καὶ χιλιότραγουδημένο, δηλ. τὰ *Τσαρίτσανα*, μὲ τὸ πεζὸ καὶ ἀσήμαντο *Πλατάνια* δὲν μποροῦν νὰ ἐξηγήσω. Θὰ μπορούσαν ἴσως νὰ τὸ ποῦν, ἀφοῦ εἶχαν πάρει τὴν ἀπόφαση καὶ μετὰ ἐπισταμένη ἔρευνα ἀρκούμενοι σὲ ἀπλὴ μετάφραση τοῦ παλαιοῦ, *Βασιλοχώρι* ἢ *Βασιλικά*, ἐπειδὴ ἡ κατάληξη -ανὰ εἶναι πληθυντικὴ, ὄνομα κατὰ πάντα εὐγενὲς καὶ ἱστορικὸ. Καὶ πὼς θὰ ἀντικαταστήσουν στὸ ἐξῆς τὸ γνωστότατο δημοτικὸ μας τραγούδι «Στὴ βρύση στὰ Τσαρίτσιανα στὸν πάτ' ἀπὸ τὴ χώρα» μὲ τὸ στὴ βρύση στὰ πλατάνια κ.λ.; Τὶ νὰ πῶ γιὰ τοὺς ἀναδόχους τοῦ νέου ὀνόματος τοῦ χωριοῦ, ὅποιοι κι ἂν εἶναι. Μόνον ἄς ὄψονται.

Θὰ προσθέσω τέλος, πὼς ὁμώνυμος οἰκισμὸς, κατὰ τὴ ρίζα του τοῦλάχιστον, εἶναι ἡ θεσσαλικὴ πολίχνη *Τσαριτσάνη* παρὰ τὴν Ἐλασσῶνα τὸ σλαβικὸ ὄνομα τῆς ὁποίας, καθὼς γράφει ὁ Ν. Βέης, «σημαῖνον Βασιλική, Βασιλέως πόλη προσεπικυροῖ τὴν ἐπιχωριάζουσαν παράδοσιν, ὅτι ἰδρῦθη αὐτὴ τε καὶ ἡ ὁμώνυμος πρὸς τὰ ΒΑ ἐπὶ τοῦ ὄρους Βελάτσικο μονὴ ὑπὸ

ἡγεμόνος τινός τῶν Βουλγάρων θεμελειωθεῖσα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κατὰ τὸν Θ' ἢ Ι' αἰῶνα».

θ) Ἀρδομίστα. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου στὸ Ἀνατολ. τμήμα τοῦ λεκανοπεδίου καὶ παραλίμνιο. Ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα χωριά τῆς περιοχῆς ἀναφέρεται στὸ γνωστὸ χρυσόβουλο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ 1319 (Χρον. Β' σελ. 304) τὸ ἐνδιαφέρον τῆς πόλης τῶν Γιαννίνων «τὸ χωρίον τὴν Ἀρδομίσταν, γράφει, καὶ τὰ ἐκεῖ τρία βιβάρια αὐτῶν κατέχουσιν ἀνενοχλήτως πάντες καὶ ἀδιασείστως, καθὼς κατεῖχον ταῦτα καὶ πρότερον». Ἀλλὰ ποιὸς ἔβαλε στὸ νοῦ τὴν ἰδέα τῶν κατοίκων τῆς Ἀρδομίστας νὰ συνδέσουν τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ τους μὲ τὴ μεσαιωνικὴ προφανῶς καὶ ἄγνωστη οἰκογένεια τῶν Λογγάδων τῆ ρίζα τοῦ ὀνόματος εἶναι σλαβικὴ *longe* σημαίνει λόχη, δάσος πυκνὸ (Περλ. Λεξ. Ἀνδριώτη - Κριαρᾶ) κατὰ μίμηση ἔσω τοῦ πράγματι μεσαιωνικοῦ καὶ ὁμοιοκατάληκτου ὀνόματος τοῦ γειτονικοῦ χωριοῦ *Κλαζιάδες* (αὐτὸ ἦταν κτῆμα, καθὼς ἄλλοῦ εἶπα, τῆς πλούσιας Γιαννιώτικης οἰκογένειας τῶν Κλαυσιάδων ἢ Κλαζιάδων καὶ τᾶλλαξαν τὸνομά τοῦ οὐκ ἀνιστόρητοι χωριανοὶ του, γιατί τὸ χαρακτήρισαν κακέμφατο, δὲν ξέρω, ἴσως ἀπὸ κανένα διαβαστὴ τῆς Χρονογραφίας τοῦ Ἀραβαντινοῦ, ποὺ ἦταν αἰτία ὁ τελευταῖος μὲ βάση τὶς ἀνακριβεῖς εἰδήσεις του, νὰ δοθοῦν ἀρκετὰ νέα ὀνόματα στὰ χωριά μας, ἀλλὰ ἀναγραφὴ παρῶντα στὸ ἴδιο ἔργο δὲν ἐπεσήμανα. Πάντως μὲ τὴ βοήθεια καὶ τῆς γραφειοκρατίας ἔτσι μεταβαπτίστηκε τὸ χωριὸ καὶ ἤδη λέγεται *Λογγάδες*.

ι) *Κρουσιοβίτσα*. Χωριὸ τῆς πιὸ πάνω ἐπαρχίας στὸ βόρειό της τμήμα Δ. τοῦ Μετσόβου καὶ στὶς ΝΑ πλαγιὰς ταπεινοῦ βουνοῦ καταδασωμένου. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ σλαβικὸ μᾶς φέρνει στὸ νοῦ κατὰ τὴ ρίζα τοῦ πολίχνη τῆς Ν. Σερβίας (Κρούσοβο) παρὰ τὸν Περλεπέ «ἄλλοτε κέντρον καθαρῶς ἐλληνικόν» ἀλλὰ καὶ σειρὰ ὁμώνυμων παρὰ τὶς Σέρρες χωριῶν μὲ τὴν ὁποία συγκεκριμένη κώμη καὶ χωριά φαίνεται καὶ τὸ δικό μας νὰ ἔχει ὁμοιοκατάληκτον ἢ λεκτικὴν. Ἄλλωστε ὁ ὑποκορισμὸς τοῦ δικοῦ μας συνδέει τοὺς δυὸ οἰκισμοὺς (Κρούσοβο-Κρουσιοβίτσα μικρὸ δηλ. Κρούσιοβο), τὴν κωμόπολη δηλαδή μὲ τὸ χωριὸ τὸ δικό μας. Θέλησαν λοιπὸν οἱ χωριανοὶ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ ξενικὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ τους καὶ τὸ ἀντικατέστησαν μὲ ἄλλο πιὸ εὐκολοπρόφερτο καὶ κατανοητὸ καὶ μιμήθηκαν στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸ γειτονικὸ μοναστήρι τῆς Βοτσαῆς, παλιὸ καὶ πλούσιο ἄλλοτε, τῆς καὶ Χρυσοβουτσαῆς καλούμενο ἐπωνυμία τῆς Παναγιᾶς πρὸς τιμὴν τῆς ὁποίας καὶ σ' ὄνομά της ἐχτίστηκε ἡ ἐκκλησία της «ἧς ἡ εἰκὼν ἐν τινὶ τῶν πολλῶν αὐτόθι ἀγρίων δαμασκηνεῶν τῷ 1486 εὗρέθη τὴν 15 Αὐγούστου πλῆθος πολλοῦ συρρέοντος κατὰ τὴν κροτουμένην ἐνταῦθα πανήγυριν» (Λαμπριδῆς Δ' σελ. 35 καὶ Ἀραβαντινὸς Χρον. Β' σελ. 222) καὶ

εἶπαν τὸ χωριὸν *Χρυσοβίτσα* πρὸς τιμὴν προφανῶς τῆς δικῆς τους Παναγίας τῆς θαυματουργῆς πολιούχου τοῦ χωριοῦ, ὅπου μάλιστα γίνεται καὶ μεγάλο, καθὼς μᾶς εἶπε ὁ Λαμπρίδης, πανηγύρι τὸ Δεκαπενταύγουστο. Ξέχασαν ὁμῶς στὸ κύριο σῶμα τοῦ νέου ὀνόματος, πέρα ἀπὸ τὴν κατάληξη -ίτσα ποὺ χρησιμοποιεῖται καὶ στὴ γλῶσσα μας ἕνα κατάλοιπο τοῦ παλαιοῦ τὴν σλαβικὴν τοπωνυμικὴν κατάληξη -οβο, ἔτσι ὥστε τὸ νέο ὄνομα νὰ μὴν σημαίνει σχεδὸν τίποτε.

Παρὰ ταῦτα τὸ νέο ὄνομα μᾶλλον ἐπεκράτησε προσομοιάζοντας μὲ τὸ παλαιό, ἐνῶ τὸ τελευταῖο, τείνει νὰ ξεχαστεῖ ἀπὸ ἐντόπιους καὶ ξένους. Προσθέτω πῶς, ὁ Ἀραβαντινὸς (Χρον. ὁ.π.) ἀνάγει τὴ σύσταση τοῦ ἴδιου χωριοῦ κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1486 ἀνεύρεση τῆς εἰκόνας τῆς Παναγίας τῆς *Χρυσοβίτζας* παρὰ τὸ χωριὸν Παλαιόμυλον, ὅπου συνεστήθη τὸ νέον ὄνομα χωριὸν χωρὶς νὰ μνημονεύει τὸ παλιὸ ὄνομα τοῦ *Κροσσοβίτσα* ἰσως γιὰ τὴν ἀντιπάθειά του πρὸς τὰ ξένα ὀνόματα, ἄποψη ἐντελῶς ἀναληθής, διότι καὶ μόνο τὸ ὄνομα τοῦ ἀνάγει τὸ σχηματικὸν τοῦ στὸν μεσαῖωνα καὶ πιθανῶς στὴν ἐποχὴ τῆς Σερβοκρατίας στὴν Ἡπειρο.

ια) *Ἀρτσίστα*. Χωριὸν τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου κατὰ τὸ Δυτικὸν τοῦ τμήματος «ἐπὶ ἀνωμάλου καὶ κατωφεροῦς θέσεως καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν φαλακρῶν ὄρέων αὐτῆς Ρευνίκου καὶ Κωδωνάτων», καθὼς λέει καὶ ὁ Λαμπρίδης (Η΄ σελ. 9). Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ εἶναι σλαβικῆς προέλευσης, καθὼς τὸ χαρακτηρίζει ἡ κλασσικὴ σλαβικὴ τοπωνυμικὴ κατάληξη -ίτσα πληθυντικὴ δέ. Ὁ Κ. Οἰκονόμου, χωριανός, συμφωνεῖ μὲ τὸν Ἀραβαντινὸν καὶ παράγει τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ τοῦ ἀπὸ τὸ ἄλβ. *apts-i*, ποὺ σημαίνει, καθὼς βλέπω, γρύλος ἀλλὰ καὶ βουρβουλιά λεγόμεναι καὶ γουρβαλιά. Τὸ γνωστὸ ἄγριο θάμνον μὲ τοὺς γαλάζιους καὶ στιφοὺς καρποὺς καὶ τὴν ἐπίσης, λέει, ἄλβ. κατάληξη -ίτσα, ποὺ σημαίνει τὸν τόπον ποὺ εὐδοκιμεῖ ὁ ἐν λόγῳ θάμνος (πρὸβλ. Οἰκονόμου, ὁ.π., σελ. 668). Ὡς πρὸς τὴ συγκεκριμένη ρίζα τοῦ ὀνόματος μᾶλλον δὲν ἔχω ἀντίρρηση, ἂν καὶ τὰ ἄλβανικὰ λεξικά ποὺ με προσοχὴ ἐρεῦνησα δὲ βρῆκα λέξη *apts* ἀλλὰ *apte*-χρυσὸς καὶ *apti*-πουρνάρι, ὡς πρὸς τὴν κατάληξιν ὁμῶς εἶναι ριζικὴ ἢ ἀντίρρησή μου, γιὰ τὴν κατάληξιν -ίτσα ἄλβανικὴ δὲν εἶδα πουθενά, ἐνῶ ἡ σλαβικὴ εἶναι ἡ πιὸ διαδομένη στὴν περιοχὴ μας καὶ μαρτυρημένη ἀπὸ τοὺς εἰδήμονες. Οἱ Ἄλβανοι χρησιμοποίησαν συχνὰ σὰν δάνεια πέρα ἀπὸ τὰ σλαβικὰ τοπωνύμια ποὺ βρῆκαν στὴν περιοχὴν, τὶς τοπωνυμικὰς σλαβικὰς καταλήξεις, καθὼς συμβαίνει μὲ ἄλλα τέτοια, ὀλίγα βέβαια, ποὺ ἔχουν τὴν ρίζαν τοὺς ἄλβανικὴν καὶ τὴν κατάληξίν τοὺς σλαβικὴν, καθὼς Δερβίζιανα (ὁ *Wasmer* ἐν τούτοις παράγει τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸ βουλγαρικὸν *Trebec*, ποὺ δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὸ *δερβίση*), Σεριζιανά, Ντερβεντίστα, Ρουσιάτσα κ.λ. Πρέπει παρὰ ταῦτα νὰ μᾶς τραβήξει τὴν προσοχὴν, πῶς ὅλα τὰ ξενώνυμα γειτονικὰ τῆς Ἀρτσίστας χω-

ριά έχουν ὄνομα σλαβικό (Σουδενά, Βιτσκό, Λιτονιάουστα, Ραβένια). Ὁ Λαμπρίδης, τέλος (Η' σελ. 34), ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ, σλαβικό βέβαια, σὰν λακκότοπος καὶ βρίσκεται ὡς ἓνα σημεῖο καὶ ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἴδιου χωριοῦ μέσα στὰ πράγματα χωρὶς ἄλλες λεπτομέρειες. Τὸ χωριὸ ἔχει ἤδη μετονομασθεῖ σὲ Ἀρίστη, λόγιο κατασκευάσμα. Οἱ γραμματιζούμενοι βέβαια τοῦ χωριοῦ —κι εἶχε πολλοὺς— ἔβαλαν κι ἐδῶ τὸ χέρι τους. Πῆραν τὸ παλιὸ ὄνομά του τὸ πελέκησαν ἀπ' ἐδῶ τὸ πελέκησαν ἀπὸ κεῖ, ἀπέρριψαν τὸ σύμπλεγμά του τσ γιὰ τὴν βαναυσότητά του καὶ ἀντικατέστησαν τὴν πεζὴν κατάληξη -α μὲ τὴν ποιητικὴν -η, γιὰ νὰ προκύψει τὸ νέο ὄνομα Ἀρίστη προφανῶς κώμη. Τύπος ρομαντικός, καθὼς τοὺς ταίριαζε. Ἀλλὰ τί εἶδους ἀρίστη, ἀνώτερη δηλ. ὄλων τῶν ἄλλων, εἶναι ἡ συγκεκριμένη κώμη; Γιὰ τὸ περιβάλλον της ἢ γιὰ τοὺς κατοίκους της; Δὲν θὰ πῶ τὴν παροιμία τοῦ γύφτου μὲ τὸ καλύβι του. Πάει πολὺ. Ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ δυὸ πρῶτα προτερήματά της μᾶλλον ἀμφιβάλλω. Ἴσως θᾶθελαν νὰ συνδέσουν τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ τους μὲ τὸν τιτουλάριο ἐπίσκοπο Ἀρίστης Γεράσιμο καταγόμενο ἀπὸ τοῦ Μανασῆ τοῦ Ζαγορίου, πού τὸν θέλει ὁ Λαμπρίδης (Ἡπ. Ἀγ. πέρ. Β' σελ. 113) ἢ ἀπὸ τὴν Καμιὰ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας, πού τὸν θέλει ὁ παπα-Γιώργης Παῖσιος (Ἡπ. Ἐστ. 1953 σελ. 354 κ.έ.), πού ἦταν ἓνα διάστημα, χρόνο καὶ κάτι (1853), βοηθὸς ἐπίσκοπος τοῦ Ἰωαννίνων καὶ Βελλᾶς Ἰωαννικίου στὴν Κόνιτσα. Ἀλλὰ τὸν τίτλο του αὐτὸν ὁ ἐν λόγω ἐπίσκοπος τὸν ἔλαβε στὸ Βουκουρέστι ὅπου καὶ χειροτονήθηκε.

ιβ) *Λιτονιάβιστα*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας χτισμένο σὰν ἀετοφωλιά πάνω στὶς ΒΔ πλαγιὰς τοῦ Παπιγκιώτικου βουνοῦ (Γκαμήλα) μὲ τὴν πανοραματικὴ καὶ πρὸς μιά μόνο κατεύθυνση θέση του. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ σλαβικὸ παρουσιάζεται ἀπὸ τὸ σχοινοτενὲς τὸ ἀνερμήνευτο καὶ δυσπρόφερτό του πού εὐνοεῖ τὶς ἀπὸ στόμα σὲ στόμα παραλλαγές του σὲ πλῆθος τέτοιες σὰν Κλιτονιάβιστα, καθὼς πρώτη φορὰ ἀναφέρεται σὲ ἐπιστολὴ τοῦ πατριάρχου Κων/πολῆς Νεοφύτου Β' τῆς 12/10/1609 καὶ συνέχεια σὰν Κλειδονιάουστα, Κλειδονιάβιστα, Γλυτονιάφστα, Γλυτονιάβιστα, Λιτονιάβιστα καὶ Λιτονιάουστα. Πιστεύω, πῶς ὁ ὀρθὸς τύπος τοῦ ὀνόματος εἶναι ὁ πρῶτος.

Λιτονιάβιστα (ΛητωN(ι)ABHΣTA), καθὼς ἀναγράφεται σὲ ὑπέρθυρη ἐπιγραφὴ τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωριοῦ Ἀγ. Ἀθανάσιος τοῦ 1617 (αχιζ') ἔτους, ὅπου διακρίνεται καθαρὰ ἡ γνωστὴ τοπωνυμικὴ κατάληξη -ιστα. Ἴσως ἡ πρόθεση Εκ πρὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ ἀλλοιωμένη στὴν ἴδια ἐπιγραφὴ, νὰ συνέβαλλε στὴ διαμόρφωση τοῦ τύπου Κλιτονιάβιστα καὶ τῶν ἄλλων συναφῶν του ἠθελημένα (παρετυμολογίες) ἢ ἀθέλητα (πρὸβλ. Δ. Τριανταφυλλ. Ἐκκλ. μνημεῖα στὴν Κλειδωνιὰ Κονίτσης, Ἰωανν. 1975, σελ. 8, 18 κ.κ.). Ὁ Φιλητᾶς σὲ πίνακα τσιφλικιωῶν τοῦ Ἀλῆ, πού δημοσίευσε ὁ

Ἀραβαντινὸς στὴν ἱστορία τοῦ ἴδιου Ἀλῆ (Ἀθήνα 1895 σελ. 603) ἀναγράφει τὸν τύπο Λιτονιάβιτσα ὃ δὲ Κ. Θεσπρωτὸς στὴ Γεωγραφία του (ὁ.π. σελ. 77 καὶ 82) Κλειδονιάβιτσα. Ὁ Λαμπρίδης χρησιμοποιεῖ τὸν τύπο «Λιτονιάβιτσα (Η΄ σελ. 27 καὶ 39) Κλειδονιάουστα νῦν καλουμένη», γράφει, καθὼς καὶ στὴ σελ. 19 τοῦ ΣΤ΄ τεύχους τῶν Μελετημάτων του ὃ δὲ καθ. Πέτσας, κοντοχωριανὸς τῆς Λιτονιάβιτσας, χρησιμοποιεῖ σὲ σχετικὴ ἐργασία του (Μακεδ. τ. 2 (1966) σελ. 83-93) τὸν τύπο Γλυτονιάουστα παρετυμολογώντας δὲ τὸ πρῶτο μέρος τοῦ ὀνόματος τὸ σχετίζει μὲ τὸ ρῆμα γλυτώνω, ἐπειδὴ, καθὼς γράφει, «οἱ χωριανοὶ ἀνέβηκαν πάνω στὸ χωριὸ γιὰ νὰ γλυτώσουν» ἐνῶ τὸ δεύτερο τὸ συνδέει μὲ τὴ μακεδονικὴ πόλη Νιάουσα (ἀπὸ τὸ ποτάμι Νέστος, λέει, καὶ τὸν τύπο του Νάστος-Νάστα-Νάουστα καὶ Νιάουστα) ἐρμηνεῖα θὰ τὴν ἔλεγα, ἐρμαφρόδιτη καὶ ἐξεζητημένη μᾶλλον δὲ ἀπίθανη. Σὲ τελευταία λοιπὸν ἀνάλυση τὸ ὄνομα Λιτονιάβιτσα σύνθετο ἴσως ἀπὸ τὸ Λιτο- καὶ Νιάβιτσα ἢ Νιάουστα παραμένει μᾶλλον ἀνεξήγητο μόνον δὲ ἢ παραγωγικὴ του κατάληξη -ιτσα εἶναι γνωστὴ καὶ πληθυντικὴ διαδεδομένη πλατεῖα σ' ὅλη τὴν περιοχὴ καὶ σημαίνουσα τόπο, ὅπου βρίσκεται τὸ ἀπὸ τῆ ρίζα του σημαίνόμενο. Καὶ τὸ μὲν πρῶτο συνθετικὸ του Λιτο- (μπορεῖ ἴσως νὰ συσχετισθεῖ μὲ τὸ λατ. litus = ὄχθη ἢ τὸ σλαβ. ληπόη = λυτὸς γιὰ τὸν παραρρέοντα Βοῖδομάτη καὶ τὴν ψηλὴ κι ἀπόκρημνη θέσι τοῦ χωριοῦ. Τὸ ἔλλην. τέλος ἐπίθετο λιτὸς εἶναι ἄσχετο μὲ τὴν περίπτωσή μας), συναντοῦμε στὴ Β. Ἑλλάδα στὰ χωριονύμια Λιτοβόϊ, (Γιαννιτσῶν), Λιτόχωρο (Πιερίας) Ν. Λιτόβιλο (Φθιώτιδας) καὶ Λιτοβίτσα χωριουδάκι χριστιανικὸ τῆς ἐπαρχίας Ἀστυροκάστρου παρὰ τὴ Σαρακινίστα τσιφλίκι ἄλλοτε τῆς μονῆς Παναγίας τοῦ Σπηλαίου, τὸ δὲ δεύτερο Νιάουστα στὸ ὄνομα τῆς πόλεως Νιάουσα λεγόμενης καὶ Νιάουστας. Οἱ χωριανοὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ προστά στὴ γενικὴ σύγχυση ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ τους ἀβοήθητοι δὲ καὶ ἐπιθυμώντας ν' ἀποχτήσουν νέο ὄνομα, πιὸ εὐσύνοπτο καὶ κατανοητό, ἐκολόβωσαν τὸ ἤδη χρησιμοποιούμενο ἀπὸ τὸν περασμένο τοῦλάχιστον αἰῶνα παλιὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ τους Κλειδονιάουστα σὲ Κλειδωνιά πρᾶγμα πού καὶ ἐπισημοποίησαν. Δίδουν μάλιστα καὶ τὴν ἐξῆς πιστευτὴ ἐρμηνεῖα τους γι' αὐτό. Τὸ χωριὸ τους καὶ ἡ περιοχὴ του ἔχει μιὰ μόνον πρόσβαση τῆ ΒΔ ὅλες δὲ οἱ ἄλλες περικλείονται ἀπὸ γκρεμοὺς ἄβατους, μοιάζει κατὰ κάποιον τρόπο μὲ Κλειδωνιά καὶ θεωροῦν ἐπιτυχημένο τὸ ὄνομά του. Ὅχι δηλαδὴ τὰ καθαρὰ κλεῖθρον ἢ κλειδαριὰ ἀλλὰ τὸ «χυδαῖο» κλειδωνιά περίπτωσι σπάνια καὶ ἴσως ἡ μόνη, πού δὲν ἀνακατεύθησαν στὴ μετονομασίᾳ τοῦ χωριοῦ οἱ λόγιοι ἢ γραφειοκράτες. Μόνον πού τὰ τελευταῖα χρόνια τὸ χωριὸ ἔπαψε νὰ εἶναι ὄνομα καὶ πρᾶγμα Κλειδωνιά, γιὰτὶ μετακόμισε στὰ παλιὰ καλύβιά του στὸν κάμπο παρὰ τὸ δημόσιον δρόμον πρὸς Κόνιτσα καὶ προσβάσεις του ὑπάρχουν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη.

ιγ) *Σταρίτσιανη*. Χωριό τῆς προηγούμενης ἐπαρχίας κατὰ τὴ Β. πλαγιά του Σμόλικα. Οἱ γραφειοκράτες μας τὸ μετονόμασαν σὲ *Πουρνιά*. Τὸ νέο ὄνομα, προφανῶς φυτώνυμο, δὲν ἔχει βέβαια καμμιά σχέση μετὰ τὸ παλιό (*Σταρίτσιανη*, πιθανῶς ἀπὸ τὴ σλαβικὴ ρίζα *στάρα* ποὺ θὰ πεῖ παλιὰ καὶ τὴν ὑποκοριστικὴν κατάληξιν -ίτσιν σημαίνει παλαιόπουλο μετὰ τὴν κατάληξιν δὲ -ανα πληθυντικὴ, ὅλες σλαβικὲς ἀναφέρεται, εἰκάζω, σὲ χωριό ἢ ἀνθρώπους τοῦ Παλαιόπουλου κατὰ τὸ *Τσαρίτσανα*, ποὺ ἤδη ἔγραψα) ἐλάχιστα δὲ διαφέρει ἀπὸ τὰ κακέμφοτα *Πουρνειὰ* ἢ *Πορνιακὸ* κάτι ποὺ οἱ γυναῖκες τουλάχιστον ντρέπονται νὰ τὸ ποῦν. Δὲν βλέπω ἀκόμα νὰ ὑπάρχει τέτοια ἀκριβῶς ἑλληνικὴ λέξις στὴν ἀρχαία ἢ τὴ νεώτερη γλῶσσα μας καὶ στὰ *Λεξικά* τῆς *Πουρνειᾶς*, κοινὴ ὀνομασίαν τοῦ φυτοῦ προύμνη, *δαμασκηναῖα* δηλαδὴ ναί, *πουρνιὰ* ὅμως ὄχι.

Καὶ ὅμως οἱ ἀνάδοχοί του τὸ ἐνημέρωσαν καὶ τὸ ἐπισημοποίησαν, γὰρ καὶ αὐτὸ κεφάλαιο γιὰ τὸ συντασσόμενο «ἐπιπολαιότητος ἢ βλακείας ἐγκώμιον».

Προσθέτω, πῶς γειτονικὸ χωριὸ τῆς *Σταρίτσιανης* εἶναι ἡ *Μόλισσα* ὄνομα καὶ αὐτὸ σλαβικῆς προέλευσης ἴσως ἀπὸ τὸ *σμόλ*, ποὺ σημαίνει πίσσα (*СМОЛ/А*) μετὰ μικρὴ ἀλλοίωσιν τοῦ θέματος κατὰ τὸ *Σμόλικ(ας)* βουνό (μετὰ τὴν ὑποκορ. κατάλ. -ικ) στὴ Β. ὑπώρειον τοῦ ὁποίου ὑπάρχει τὸ χωριὸ καὶ *Σμολίτσα* (καὶ αὐτὸ μετὰ ὑποκορ. κατάλ. -ίτσα) ποταμάκι ποὺ διασχίζει τὴν ἐπαρχία *Κουρέντων* καὶ χύνεται στὸν *Καλαμά*. Καὶ γιὰ μὲν τὴν ὑπαρξὴν πίσσας, ἔστω καὶ σὲ μικρὰς ποσότητες, στὸν ὄρεινὸ ὄγκον τοῦ *Σμόλικα* δὲν ἔχω προσωπικὰς ἐμπειρίας γιὰ δὲ τὸ ποτάμι τῆς *Σμολίτσας*, ποὺ παραρρέει τὴ γνωστὴ πετρελαιοφόρον περιοχὴ τοῦ χωριοῦ *Δραγοψά* παρατηρεῖ καὶ σήμερον ὁ προσοκτικὸς ἐπισκέπτης, καὶ ἰδίως στὴ διάρκειαν τοῦ χειμῶνα, κομμάτια πίσσας νὰ ἐπιπλέουν στὰ νερά του καὶ ἴχνη πετρελαίου νὰ λαμπυρίζουν στὴν ἐπιφάνειάν του ἴδια μετὰ τὰ χρώματα τῆς ἱριδᾶς.

Τὸ ὄνομα τέλος τοῦ χωριοῦ ἐντάσσεται στὴν ὁμάδα τῶν προπαροξύτων σλαβικῶν χωριωνυμίων μας καθὼς *Κουρτίνισσα*, *Βράνισσα*, *Ζέλισσα* κ.λ. χωριὰ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας τὸ ἴδιον δὲ διατήρησαν τὸ παλιὸ ὄνομά του.

ιδ) *Λαχανόκαστρο*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας *Πωγωνίου* «εἰς ἀπόστασιν 8 μιλίων ἐκ *Σωπικῆς* παρὰ τὴν δεξιάν ὄχθην τοῦ *Γορμοῦ* καὶ μετὰ τῶν *Βήσσιανης*, *Κακουσιῶν*, *Τσαραπλανῶν* καὶ *Φρασανῶν*. *Χαριεστάτη* ἢ *περικυκλοῦσα* τὸ χωριόν, τοῦτο σκηνογραφία» γράφει ὁ *Λαμπρίδης* (*Ζ'* σελ. 11) καὶ συνεχίζει «*Κλιτύες* κατάφυτοι *δημητριακῶν* καρπῶν μετ' ἄλλους ἐκ *δρυὸς* καὶ *ἐγείρου* λαμπρὰν πρὸς τὴν *γυμνήν* καὶ *χιονοσκεπαστον* *Νεμέρτσικαν* ἀποτελοῦσιν ἀντίθεσιν κ.λ.». Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ ὀφείλεται σὲ ὁμώνυμον κάστρον καὶ πόλιν βυζαντινὴν ἄγνωστην εὕρισκόμενην στὴν ἀριστερὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ ἀπ' ὅπου μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς οἱ κάτοικοι ἐσημάτισαν τὸ σημερινὸ οἰκισμὸν τῆς δεξιᾶς ὄχθης μετὰ τὸ ὄνομα ἐκείνης. «Τὸ

Λαχανόκαστρον, γράφει σ' ἄλλο σημεῖο ὁ ἴδιος Λαμπρίδης (σελ. 367), τιμάριον Λαχανᾶ τινος ἦν κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἀδιστάκτως...», καὶ συμπληρώνει ἀρκετὰ παρακάτω (σελ. 64): «Τὸ Λαχανόκαστρον, λέει, κατεστράφη περὶ τὰ ἔτη 1704-1710 (καὶ συμπληρώνει ἀμέσως ὅσα «περὶ τῆς ἀλώσεως τοῦ φρουρίου τῆς πολίχνης ταύτης καὶ καταστροφῆς αὐτῆς ἐκ παραδόσεως ἔμαθε») διότι κατὰ τὸ ἔτος 1695-1700 ἤκμαζε εἰσέτι κατὰ τὸν Μελέτιον. Σημειωτέον δέ, συνεχίζει, ὅτι ἡ κατωτέρα κατὰ τὸ πλεῖστον τάξις τῆς κώμης ταύτης λεηλατηθείσης καὶ πυρποληθείσης ἐγκατέστη εἰς τὴν ἀντίπεραν τοῦ ποταμοῦ ὄχθην ἔνθα καὶ ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν ἀποκατέστησαν τινὲς τὸ ὑψηλότερον τοῦ νῦν Λαχανοκάστου καταλαμβάνοντες καὶ τὸ μὲν 1773 ἐξεποίησαν οὗτοι εἰς τὴν χριστιανικὴν κοινότητα τὸν ἀλευρόμυλον αὐτῶν αὐτόθι τὸ δὲ 1788, ὡς εἴρηται, κατέφυγον εἰς Βοστίνα...».

Αὐτὴ μὲ κάθε δυνατὴ συντομία ἢ πολυκύμαντη καὶ πλούσια ἱστορία τοῦ χωριοῦ. Ὅμως χωριανὸς γεροδάσκαλος φρόντισε κατ' ἐπίμονη σύστασή του νὰ ἀλλάξει τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ του γιὰ τὴν εὐτέλεια προφανῶς καὶ ἀνυποληψία τοῦ πρώτου συνθετικοῦ του ὄχι ἴσως τοῦ Λαχανᾶ, ποὺ ἔχτισε τὸ κάστρο, τὸν ὁποῖον μᾶλλον δὲν ὑποπτεύθηκε, ἀλλὰ τῶν λαχάνων ἀντιστρέφοντας τὴν παροιμία «λάχανα ἔτρωγε καὶ λάχανα δὲν μολογοῦσε». Ἔτσι λοιπὸν μὲ μιὰ μονοκοנדυλία ἐσβῆσε τὴν ἱστορία τοῦ χωριοῦ τὴν μακρὰ καὶ ἐπώδυνη γιὰ νὰ σταθεῖ μόνο στὶς φυσικὲς του ὁμορφιὲς μ' ἄλλα λόγια ἀπέρριψε τὸ χυδαῖο λάχανο γιὰ νὰ βάλει στὴ θέση του τὸ καθαρὸ ὠραῖο γιὰ νὰ γίνῃ τὸ χωριό του, ἐπίσημα πλέον Ὁραιόκαστρο ὄνομα, ποὺ ἔμεινε καὶ μένει μόνο στὰ χαρτιά. Προσθέτω, πῶς ὁμώνυμο τοπωνύμιο (Λαχανόκαστρο) ὑπάρχει καὶ παρὰ τὸ χωριό τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου Βοτονοῦ, ὅπου «πλὴν τῶν εἰρημένων λειψάνων (ἀρχαίας πόλης) ἐπὶ ὑψώματος μιᾶς πλευρᾶς τοῦ χωριοῦ τούτου καὶ ἐρείπια νεωτέρου τείχους Λαχανοκάστρου λεγομένου εἰς ἀπόστασιν μιλίου ἀπὸ τῶν τριῶν χανίων ἔνθα χάριν τῶν πολλῶν ἐκεῖ κεράμων πολλοὶ προσέρχονται, ὑπάρχουσι, κατὰ τὸν Λήκ, μόνον ἀπλοῦς ρωμαϊκὸς σταθμὸς ἐνταῦθα πρὸς ἄμυναν τοῦ στενοῦ τούτου, ὅπερ πλατύτερον εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ἢ ἀλλαχοῦ εἶνε, ἔκειτο» (Λαμπρίδης Ε' σελ. 23).

ιε) *Τσαραπλανά*. Χωριό τῆς ἴδιας παραπάνω ἐπαρχίας «εἰς τὰς ὑπωρείας ἰδίας ράχεως Ὁμαλῆς καλουμένης μεταξὺ κατασκίων ὑψωμάτων κλῖμα τερπνὸν καὶ ὑγιεινὸν ἔχον», καθὼς γράφει ὁ Λαμπρίδης (Ζ' σελ. 8). Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ εἶναι σλαβικῆς προέλευσης μᾶλλον ἀπλὸ καὶ ἄγνωστης βέβαια σημασίας ἐκτὸς τῆς κατάληξης -ανά, ποὺ ἀναφέρεται σὲ τόπο ἢ κατοίκους ἀνήκοντες σ' αὐτὸν καὶ σημαίνει ἢ ρίζα τοῦ ἴδιου ὀνόματος κατὰ τὰ Φρασανά, Γρατσανά, Δολιανά κ.λ. Ὅταν λοιπὸν οἱ χωριανοὶ ἀποφάσισαν νὰ μετονομάσουν τὸ χωριό τους ἐπῆραν τὸ παλιό του ὄνομα

καὶ τῶκοψαν αὐθαίρετα σὲ δυὸ καὶ κράτησαν τὸ πρῶτο, πού τοὺς ἐνδιέφερε ἀπέρριψαν δὲ τὸ δεύτερο καὶ τὸ πρῶτο αὐτὸ τὸ σλαβικὸ *Τσάρ* ἢ *Τσάρος*, πού σημαίνει βέβαια αὐτοκράτορας κάτι δηλαδή παραπάνω ἀπὸ βασιλιάς τὸ προτίμησαν οἱ ἀνάδοχοί του γιὰ νὰ προβάλλουν ἴσως καὶ τὶς βασιλικές τους προτιμήσεις ὀνόμασαν δὲ τὸ χωριὸ τους *Βασιλικό*, χωριὸ δηλαδή τοῦ βασιλιά ἢ ἔχον σχέση μὲ τὸν βασιλιά. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ τὴν ἴδια ἐποχὴ οἱ κάτοικοι τῆς *Μπριάνιστας* χωριοῦ τῶν *Κουρέντων* καὶ αὐτοὶ τῆς *Γιάννιστας* χωριοῦ τοῦ *Μαλακασίου* μετονόμασαν τὰ χωριά τους σὲ *Βασιλόπουλο*, οἱ πρῶτοι καὶ σὲ *Βασιλική* οἱ δεύτεροι. Ἴσως οἱ τελευταῖοι ἀπὸ τὸν ἀπὸ τὸ χωριὸ τους διερχόμενο ἄλλοτε μεγάλο δρόμο *Γιαννίνων-Θεσσαλίας*, πού καὶ *Τουρκόδρομος* ἢ *βασιλικόδρομος* λέγονταν ἢ καὶ *βασιλική* (ὁδός), καθὼς τὴ λέει ὁ *Λαμπρίδης* «ἔχουσα ἵχνη λιθοστρώτου» (Ε' σελ. 14).

Βασιλικό ἐν τούτοις θὰ ἔπρεπε νὰ ὀνομασθεῖ τὸ γειτονικὸ τῶν *Τσαραπλανῶν* χωριὸ *Μετζιτιέ*, πού ἴδρυσεν ὁ μεταρρυθμιστὴς *Σουλτάνος Ἄβδουλ Μετζιτ* (1823-1861) γιου τοῦ *Σουλτάνου* τῆς Ἑλλην. ἐπανάστασης *Μαχμούτ τοῦ Β'* τὸ 1860. Αὐτὸ ὅμως τὸ μετονόμασαν σὲ *Κεφαλόβρυσο*.

Προσθέτω, γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ λόφου στὶς ὑψοότητες τοῦ ὁποίου εἶναι χτισμένο τὸ χωριὸ καὶ λέγεται καὶ σήμερα, καὶ τὸ *ἀκουσα*, *Ἰομαλός*, πὼς αὐτὸ δὲ ἔχει σχέση μὲ τὰ πράγματα εἶναι δὲ παρυστυμολογία τοῦ σλαβικοῦ ὀμπλό, πού σημαίνει ἀπλῶς λόφος. Ἄς θυμηθοῦμε τὸν λευκὸ ἐπίδεσμο τοῦ κεφαλίου τῶν γυναικῶν τοῦ *Παγωνίου* ὀμπόλια λεγόμενο, πού εἶναι παράγωγο τοῦ σλαβικοῦ αὐτοῦ ὀμπλό, λόφου, δηλ. κορυφῆς, λοφίου κ.λ.

III. Σλαβικὲς χωριωνυμίες τῆς περιοχῆς

1) *Μὲ ρίζα Δολ-*, *Δραγ-* *Ραντ-* καὶ μὲ κατάληξη *-οβὸ ὀξύτονη*

Μερίτσα Δολ. Στὴν περιοχὴ μας τὴν εὐρύτερη (Νομὸ) ἔχουμε τρία χωριά μ' αὐτὴ τὴ ρίζα, τὰ *Δολιανά*, τὴ *Δόλιανη* καὶ τὸ *Δολό*.

α) Καὶ πρῶτα τὰ *Δολιανά*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας *Κουρέντων* κατὰ τὶς βόρειες ἐσχατιές της, πού προσαρτήθηκε σ' αὐτὴ ἀποσπασθὲν ἀπὸ τὴν ἐπαρχία *Ζαγορίου* ἀπὸ τὸν Ἄλῆ πασιὰ τὸ 1792 γιὰ νὰ γίνῃ τσιφλίκι του. Τὸ ὄνομά του σλαβικὸ συγκείμενο ἀπὸ τὴ ρίζα *dol*. βουλγαρικῆς μάλιστα προέλευσης, σημαίνει κοιλάδα μαζί δὲ μὲ τὴν ἐπίσης σλαβικὴ κατάληξη *-ιανα*, περιεκτικὴ, σημαίνει τὸ σύνολο τοῦ τοπωνυμίου, τὸ πλῆθος ἀνθρώπων ἢ πραγμάτων, καὶ στὴν περίπτωσή μας μᾶλλον ἀνθρώπων, συνοικισμό δηλ. παρὰ τὴν κοιλάδα. Ἀπὸ τὸ *δολ* αὐτὸ παράγεται καὶ ἡ λέξις *δολίνη* (*doline*) τοπογραφικὸ βύθισμα σὲ περιοχὴ ἀσβεστολιθικῶν πετρωμάτων ἀπὸ τὶς χαρακτηριστικὲς μορφὲς *καρχοστικῶν* φαινομένων στὴ Γεωλογία. «Τὰ περισ-

σότερα ἀπὸ τὰ παλαιότερα χωριά (διαλυθέντα ἢ μὴ) σ' ὅλη τὴν ἔκταση τῆς Βαλκανικῆς εἶναι, γράφει ὁ Βούλγαρος καθηγητῆς J. Zaimof, τοῦ τύπου Doljane κάπου 60%, πὺ φαίνεται, πὺς ὑπῆρχε παραγωγικὸς τύπος ὡς τὸ τέλος τῆς Βουλγ. ἐποχῆς». Ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 14) ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα Δολιανὰ σὰν «τόπος χαμηλὸς» χωρὶς ἄλλες ἐξηγήσεις ἐρμηνεία πὺ μᾶλλον ἀνταποκρίνεται ἔστω καὶ γενικὰ στὰ πράγματα. Παρατηρῶ μὲ τὴν εὐκαιρία ἐδῶ, πὺς καὶ οἱ Ἀρβανίτες ἐγκατασταθέντες ἐδῶ πολλοὺς αἰῶνες μετὰ τοὺς Σλάβους χρησιμοποίησαν τὶς σλαβικὲς τοπωνυμικὲς καταλήξεις -ιανα καὶ -ανη γιὰ τὴν ὀνομασία χωριῶν τῆς περιοχῆς ἀλλὰ καὶ τῆς Ἡπείρου εὐρύτερα, καθὼς στὰ παράδ. Δερβίζιανα, Σεριζιανὰ, Πέστιανη, Βάρφανη, Δερβιτσιάνη κ.λ. ὅπου τὸν μὲν θέμα τῶν χωριωνυμιῶν εἶναι ἀρβανίτικο ἢ δὲ κατάληξη σλαβική. Καὶ προσθέτει ὁ ἴδιος Λαμπρίδης (Η' σελ. 39), πὺς τὰ Δολιανὰ «μικρὸν μετὰ τὴν κατάκτησιν οἰκισθέντα καὶ Γενί -κι οἱ (νέο χωριὸ δηλαδὴ) Δολιανὰ ἀποκληθέντα ὁ δὲ χῶρος αὐτοῦ (τοῦ χωριοῦ), καταλήγει, καλύβια τοῦ Παπίγκου πρότερον ἦν». Τὸ τοπωνύμιον (Δολιανὰ) προῦπῆρχε βέβαια καθὼς συμβαίνει κατὰ κανὸνα σὲ παρόμοιες περιπτώσεις.

Δολιανὰ λοιπὸν θὰ πεῖ κατὰ τὰ παραπάνω χωριὸ παρὰ τὴν κοιλάδα, ὅπως καὶ εἶναι τὸ ἴδιο χτισμένο στὸ χεῖλος βαθειᾶς καὶ στενῆς κοιλάδας, ὄνομα, πὺ τοῦ δόθηκε γιὰ τὴ διαμόρφωση αὐτοῦ τοῦ ἐδάφους του. Τὸ χωριὸ παρὰ τὴν ξενικὴ προέλευση τοῦ ὀνόματός του δὲν μετονομάσθηκε ὁμῶνυμά του δὲ χωριά ἀνά τὴν Ἠλλάδα ἔχουμε, ὅσο ξέρω, στὴν Ἀρκαδία κατὰ τὴν ἐπαρχία Κυνουρίας (Ἄνω καὶ Κάτω), παρὰ τὴν Καλαμπάκα τὴ θεσσαλικὴ καὶ τὴν Εὐρυτανία.

β) Δόλιανη Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου κατὰ τὸ ἀνατολικὸ τῆς τμημα, «εἰς τὰς ὑπωρείας βουνοῦ ἐκ δρυῶν καταφύτου». Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ σύνθετο ἀπὸ τὴ ρίζα *dol* (ρεματιὰ, λαγκαδιὰ πιὸ πέρα) καὶ τὴν πληθυντικὴν κατάληξη -ιανη θὰ ἔχει παραπλήσια πιστεύω σημασία μὲ τὸ προηγουμένο ἂν καὶ ὁ ἴδιος δὲν ἔχω προσωπικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴ συγκεκριμένη διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους του. Πληθυντικὴ, καθὼς εἶπα, κατάληξη σημαίνουσα τὸ σύνολο τῶν κατοίκων ἢ τὸν συνοικισμό τὸν σχετιζόμενο μὲ τὸ θέμα τοῦ τοπωνυμίου κάτι ἀνάλογο ἴσως μὲ τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα χωριῶν τῆς περιοχῆς, πὺ ἔχουν σὰν δεύτερο συνθετικὸ τὸ -χώρι, καθὼς Παλιοχώρι, Ἀλποχώρι, Καλοχώρι κ.λ. καὶ ἐδῶ Δόλιανη, ἄνθρωπο ἢ χωριὸ τῆς κοιλάδας. Ὁ Λαμπρίδης (Ζαγ. 1870 σελ. 74-5) ἐξηγεῖ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ ὡς «τόπος φαραγγώδης» καὶ συνεχίζει. «Κεῖται δὲ εἰς τοὺς πρόποδας μικροῦ βουνοῦ καταφύτου ἐξ ἱερῶν δρυῶν ἔνθα πηγάζουσι τρεῖς κατάψυχροι καὶ ὠραῖοι ρύακες διαιροῦντες τὴν κωμόπολιν ταύτην εἰς τέσσαρας συνοικίας ἐνουμένας δι' ἕξ γεφυρῶν καὶ ἀρδεύοντες ἔνθεν καὶ ἔνθεν τὰ ἀει-

θαλή κηπάρια...». Ὁ δὲ Οἰκονόμου (Τοπ. Ζαγ. Ἰω. 1991 σελ. 300) τὸ ἐξηγεῖ, συμφωνώντας μὲ τὸν Wasmer, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ παράγεται ἀπὸ τὸ σλαβ. *doi* = λάκκος, χαράδρα ὅπως πράγματι εἶναι καὶ τὴν κατάληξη *jape* ὁ κάτοικος τῆς κοιλάδας ἄποψη, πού ὡς ἓνα σημεῖο συμφωνοῦμε.

Τὸ χωριὸ δοκίμασε κάποια περιπέτεια μὲ τὴν μετονομασίαν του. Τὸ μετονόμασαν δηλ. τελευταῖα οἱ χωριανοὶ σὲ *Νέον Ἀμαρούσιον* ἐξ αἰτίας τῆς υἰοθεσίας του ἀπὸ τὸ Ἀμαρούσιον (τὸ Μαρούσι) τῆς Ἀττικῆς γλήγορα ὁμῶς μετάνοιωσαν καὶ τοῦ ξανάδωσαν τὸ παλιὸ παραδοσιακὸ του ὄνομα (Δόλιανη). Τέλος χωριὰ μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα ὑπάρχουν στὴ Θεσπρωτία κατὰ τὴν ἐπαρχία Φιλιατῶν καθὼς καὶ παρὰ τὴ Βέροια καὶ τὴν Καστοριά Μακεδονίας.

γ) Δολό. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου κατὰ τὸ βόρειο Τμήμα τῆς καὶ παρὰ τὴ Βοστίνα τὴν καὶ Πωγωνιανὴ μετονομασθεῖσα «εἰς δύο συνοικίας διαιρούμενον καὶ μὴ θερμαινόμενον, καθὼς γράφει ὁ Λαμπρίδης (Ζ' σελ. 9), ἐν ὧρα χειμῶνος ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου ἔνεκεν ἰδίου ὑπερκειμένου ὄρους» ἀκριβῶς δὲ λόγῳ αὐτῆς τῆς ἐδαφικῆς τοῦ διαμόρφωσης καὶ «χαμηλὸν» ἀπὸ τὸν ἴδιο Λαμπρίδην ἐξηγεῖται τὸ ὄνομά του. Δὲν ξέρω πέρα ἀπὸ τὴ γνωστὴ ρίζα του, πῶς προῆλθε αὐτὴ ἢ κατάληξή του (-ὸ) καὶ τι ἀκριβῶς πέρα ἀπὸ τὴ γενικὰ σωστὴ ἐρμηνεία τοῦ Λαμπρίδην, σημαίνει τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ. Δίπλα του μάλιστα καὶ ΒΔ του περνάει μεγάλη χαράδρα λεγόμενὴ *Κουβαράς* «ἐν ἧ ἄφθονα ἀναβλύζουσιν ὕδατα καὶ πέντε ἀλευρομύλους κινουῦντα εἰς τὸ παρακείμενον δὲ Δολὸν οὐδόλως» (Λαμπρίδης Ζ' σελ. 14-5), ὅπου «σημόσιος ὀμβροδέκτης ἀντὶ 120 λιρῶν ἐκτίσθη». Οἱ Δελβινακιῶτες μάλιστα, πού τὸ χωριὸ τους συνορεύει μὲ τὸ χωριὸ ἀποκαλοῦσαν παλιότερα τὸ μὲν δικό τους ἀπλῶς χώραν «τὴν Βήσιανην καὶ Δολὸν μικρὰς χώρας τὰς δὲ λοιπὰς κώμας τοῦ Τμήματος χωρία ἀπλῶς», ἀποδειξὴ γιὰ τὴ σημασία τοῦ χωριοῦ ἀνάμεσα στ' ἄλλα χωριὰ τοῦ Πωγωνίου. Προσθέτω παρὰ ταῦτα, πῶς, καθὼς βλέπω, στὸ Ρωσικὸ Λεξικὸ *ДОЛОН* σημαίνει κάτω, *ДОЛОТО* σμίλη, *ДОП* τὸ μερίδιο καὶ *ДОЛИНА* τέλος κοιλάδα, λαγκάδι.

Ἀκριβῶς μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα χωριὸ σ' ὅλη τὴν ἐπικράτεια δὲν ὑπάρχει σὲ ἀριθμὸ δὲ πληθυντικὸ (οἱ Δολοὶ) ἀναφέρεται στὴν Λακωνία κατὰ τὴν ἐπαρχία Οἰτύλου Ἄνω καὶ Κάτω.

2) Ἔχουμε τέσσερα χωριὰ στὴν εὐρύτερη περιοχὴ μας μὲ τὴ σλαβικὴ ρίζα *drag*. Δραγάϊ δηλ. Δραγοβέτσι, Δραγομὴ καὶ Δραγοψά.

α) Καὶ πρῶτα γιὰ τὸ *Δραγάϊ*, χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου κατὰ τὸ ἀνατολικὸ τῆς τμήμα «ἐν τῷ μέσῳ καστανεῶν ἔχον κλίμα ὑγιεινὸν καὶ ὕδωρ ἐλαφρότατον» καθὼς λέει ὁ Λαμπρίδης (Ζαγ. 1870, σελ. 86). Τὸ ὄνομά του σλαβικὸ μὲ ρίζα προφανῶς τὴν ἐπίσης σλαβ. λέξη *draga*, πού ση-

μαίνει κοιλάδα σὲ κύριο δὲ ὄνομα προσώπου ἀγαπητὸς (Δράγα Μιχαήλο-βιτς) καὶ Δράγα τὸ μικρὸ ὄνομα μοργανωτικῆς βασίλισσας τῆς Σερβίας. Δὲν ἀποκλείω τὴ σύνδεση τοῦ τοπωνυμίου, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων ὁμόρριζών του, μὲ τὸ σλαβικὸ φῦλο *Δραγοβῆται*, ποὺ ἐγκαταστάθηκε κατὰ τὸν Ζ΄ αἰῶνα μεταξὺ Θερμαϊκοῦ καὶ Βέρροιας. Μάλιστα κατὰ πληροφορίες ἀγιολογικῶν κειμένων (θαύματα Ἁγ. Δημητρίου) ἡ σλαβικὴ αὐτὴ φυλὴ μαζὶ μὲ ἄλλες, «τὴν Ἀχαΐαν πᾶσαν τὴν τε Ἑπειρον καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ μέρους τῆς Ἀσίας ἐκπορθήσασα καὶ ἀοικήτους πλείστας πόλεις τε καὶ ἐπαρχίας ποιῆσαι...» (Αἰκ. Χριστ. Βυζ. Ἰστ. Β΄, Ἀθ. 1981 σελ. 343-361).

Δὲν ξέρω ἀκόμα τὴ φυσικὴ διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους, ποῦ εἶναι χτισμένο τὸ χωριό, ἂν εἶναι δηλαδὴ λόφος, πλαγιά ἢ κοιλάδα. Πάντως ἔτσι ὀνομαζόμενο θὰ πεῖ περίπου οἰκισμὸς σὲ κοιλάδα. Ὁ Οἰκονόμου (ὁ π. σελ. 488) τὸ θεωρεῖ κυριώνυμο τοπωνυμικὸ καὶ σημαίνει χωριὸ τοῦ *Dragar* σλαβ. λέξη, ποὺ σημαίνει, λέει, τὸν δερβέναγα, ποὺ φυλάει τοὺς δρόμους, ἐρμηνεῖα ἐλάχιστα γιὰ πολλοὺς λόγους πειστικὴ. Τὸ χωριὸ μετονομάσθηκε ἤδη σὲ *Καστανώνα* γιὰ τὰ δάση τῶν αὐτοφυῶν κασταγιῶν του.

β) *Δραγοβέτς*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίτσας στὸ τμήμα τῆς τῆς Λάκκας Σουλίου καὶ κατὰ τὸ μέσον τῆς. Τὸ ὄνομά του σλαβικὸ (Δράγοβο) μὲ τὴν ὑποκοριστικὴ του κατάληξη τὴ σλαβικὴ -έτς σημαίνει μικρὴ κοιλάδα, ποὺ ἔτσι πράγματι εἶναι καὶ τὸ εἶδος. Τὸ χωριὸ ἔχει μετονομασθεῖ σὲ Ἑλαφο γιὰ τὸ πῶς δὲ καὶ γιὰτὶ ἔχω μιλήσει ἐκτενῶς σ' ἄλλο σημεῖο.

γ) *Δραγομή*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων κατὰ τὸ κέντρο τῆς παρὰ τὴ Μονὴ Παλιουρῆς. Τὸ ὄνομά του σλαβικὸ βέβαια ἀποτελεῖ κυριώνυμο τοπωνύμιο, χωριὸ δηλαδὴ ποὺ ἀνήκε σὲ σλάβο Δραγομήρ ἢ Δραγόμηρον τὸ ὄνομά του γαιοκτήτῃ ἢ τοπάρχῃ τῆς περιοχῆς. Τέτοιο ὄνομα ἀναφέρεται στὴν ἱστορία, ὅταν ὁ Σαμουήλ βασιλιάς τῶν Βουλγάρων κατὰ τὴν ἐκστρατεία του στὴ Δαλματία τὴ Βυζαντινὴ παραχώρησε στὸν θεῖο του ἡγεμόνα τῆς Διοκλείας (οἱ κάτοικοι τῆς Διοκλητιανοί) Δραγόμηρο τὴν ἐπαρχία τῆς ἴδιας περιοχῆς Τριβουντᾶ. Τὸ χωριὸ ἔχει μετονομασθεῖ σὲ *Παλιουρῆ* ἀπὸ τὸ πλησίον τοῦ ὁμώνυμο μοναστήρι ὁμώνυμό του δὲ χωριὸ ὑπάρχει στὴν ἐπαρχία Παραμυθιάς. Προσθέτω, πῶς ὁ Ἀραβαντινὸς κατὰ τὴ συνήθειά του θέλει τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ ἑλληνικὸ καὶ τὸ θέτει ἐξηγώντας σὲ παρένθεση ὡς ... Ὑδρογεμῆ (Χρον. Β΄ σελ. 328).

δ΄) *Δραγοψά*. Χωριὸ τῆς ἴδιας πρὶ πάντων ἐπαρχίας στὶς ἀνατολικὲς πλαγιὰς τοῦ βουνοῦ *Μεγαλόγγο* ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερά της δέ, ἀφοῦ ἀναφέρεται στὸ γνωστὸ χρυσόβουλο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου τὸ ἀπολυθὲν τὸ 1319 καὶ ἐνδιαφέρον τὸ κοινὸ τῶν Ἰωαννίνων «ἤγουν τὸ χωριὸν τὴν Δραγοψάν», καθὼς γράφει, κατατασσόμενο στὰ χωριὰ «ὅσα προσαπεδόθησαν αὐτοῖς (τοῖς Ἰωαννίταις) παρὰ τοῦ

περιποθήτου γαμβροῦ τῆς βασιλείας μου τοῦ Πικέρνη Συργιάννη τοῦ Παλαιολόγου» (Χρον. Β' σελ. 305). Καί τὸ ὄνομά του αὐτοῦ εἶναι μᾶλλον κυριώνυμο, χωριὸ δηλαδή τοῦ σλάβου γαιοκτήτη του Δραγοψᾶ χρονολογούμενο ἴσως ἀπὸ τὴν πρώτη κάθοδο τῶν Σλάβων στὸν τόπο μας. Κατὰ τὸ δεύτερο συνθετικὸ τοῦ ὀνόματος ταυτίζεται μὲ τὸ ὄνομα ἄλλου χωριοῦ τῆς ἐπαρχίας Λιγοψᾶ λεγόμενου. Τὸ χωριὸ διατηρεῖ τὸ παλιό του ὄνομα.

3) Χωριὰ τῆς περιοχῆς μὲ ρίζα τοῦ ὀνόματός τους, τῆ ραντ. (*rad.*) ἔχουμε δυὸ τὰ Ραντοτόβι καὶ Ραντοβίτσι.

α) Καὶ πρῶτα τὸ Ραντοτόβι. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων στὸ τμήμα τῆς τοῦ Κάμπου καὶ κατὰ τὸ Δυτικὸ του μέρος. Τὸ ὄνομά του εἶναι σλαβικῆς προέλευσης, τὸ πρῶτο του συνθετικὸ ραντ- σημαίνει τὸν εὐχάριστο, τὸν χαριτωμένο ὄλο δὲ τὸ ὄνομα εἶναι ἴσως κυριώνυμο δηλώνοντας τὸν ποτὲ Σλάβο γαιοκτήτη του. Εἶναι ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα χωριὰ τῆς περιοχῆς ἀναφερόμενο στὸ γνωστὸ χρυσόβουλο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικου Παλαιολόγου ἀπολυθὲν τὸ 1319 καὶ ἐνδιαφέρον τὸ κοινὸ τῶν Γιαννίνων. «Κατέχουσι δέ, γράφει, ὡσαύτως καὶ ὅσα προσαπεδόθησαν αὐτοῖς (τοῖς Ἰωαννίταις) παρὰ τοῦ περιποθήτου γαμβροῦ τῆς βασιλείας μου τοῦ Πικέρνη Συργιάννη τοῦ Παλαιολόγου ἦγον τὸ χωρίον τὴν Σίπκαν, τὸ χωρίον τὸ Ραδοτόβιον... (Χρον. Β' σελ. 305). Ὁ Μελέτιος στὴ Γεωγραφία του (Βεν. 1728 σελ. 319), τὸ λέει Ραδοτόπι «εἰς τὸ χωρίον ποῦ λέγεται Ραδοτόπι», γράφει. Ἀρκετὰ τοπωνύμια μὲ πρῶτο συνθετικὸ τὸ Ραντ- ἔχουμε, ὅσο ξέρω, στὴν εὐρύτερη περιοχή μας, καθὼς Ραδόβολη ἢ ψηλότερη κορυφή τοῦ βουνοῦ Πάπιγκο, Ραντοβάνι στὶς Ν. πλαγιές τοῦ Κασιδιάρη παρὰ τὴν Κρετσούνιστα ἄλλο ἐπίσης Ραντοβάνι στὶς Δ. πλαγιές τοῦ Μιτσικελιοῦ παρὰ τὴ Δοβρά, ὅπου καὶ βρύση ὁμώνυμη (τόπος χαριέστατος τὸ ἐρμηνεύει ὁ Λαμπρίδης), μᾶς φέρει ἀκόμα στὸ νοῦ καὶ τὸ μικρὸ ὄνομα γνωστοῦ Σερβοβόσνιου ἡγέτη (Ράντοβαν), τὸ Ραδοστὰν ποταμάκι στὰ Κατανοχώρια, οἰκογενειακὰ δὲ ὀνόματα μὲ ρίζα τὸ σλαβικὸ ἐπίσης Ραντ (Ραντος - Ράδος) ἔχουμε, ὅσο ξέρω, στὰ χωριὰ Κούρεντα, Μπουτσαρᾶ, Γραμμένο καὶ Τσεπέλοβο τῆς ἴδιας περιοχῆς.

Τὸ χωριὸ ἔχει ἤδη μετονομασθεῖ κατὰ παρετυμολογία σὲ Ροδοτόπι καὶ ἔχει ὁ τόπος του σχέση μὲ τὰ ρόδα, τὰ τριαντάφυλλα δηλ., ὅσο ὁ Γιάννης μὲ τὸ ρετσινόλαδο. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ τέλος, τὸ παλαιό, ἔχει παραφθαρεῖ μὲ τὸν καιρὸ καὶ λέγεται ἀπὸ τοὺς κατοίκους του καὶ περιοίκους Ἀρατόβ καὶ οἱ ἴδιοι κάτοικοί του Ἀρατοβ'νοί. Ἡ προσθήκη τοῦ ἀρχικοῦ Α εἶναι συνήθης στὴν τοπικὴ μας γλῶσσα καθὼς συμβαίνει μὲ πλῆθος λέξεων τῆς, ὅπως μανία-ἀμανιά, συκιά-ἀσκιά, μασχάλη-ἀμασχάλ', λιθάρι-ἀλ'θαρ', φυλλάδα-ἀφ'λλάδα κ.λ.

β) *Ραντοβίζι*. Χωριό τοῦ τμήματος Ντουσκάρας καὶ σὲ περίοπτη ἀπ' ὅλα τὰ χωριά της θέση — θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ μετονομαστῆι σὲ *Καλλιθέα* πρᾶγμα ποῦ δὲν ἔγινε ἀκόμα, γιὰτὶ κάτι τέτοιο τὸ δεύτερο συνθετικὸ τοῦ (βιζ) σημαίνει. Περιοχὴ χωριῶν μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα ἔχουμε στὸ νομὸ Ἄρτας μεταξὺ τῶν ἐπαρχιῶν Τζιουμέρκων καὶ Βάλτου, ἄγωνα, ὄρεινὴ καὶ τὸ ἴδιο περίοπτη. Χωριὸ τέλος ὁμώνυμο ὑπάρχει στὴν ἐπαρχία Γρεβενῶν (Χρον. Β' σελ. 342).

2) Χωριωνύμια τῆς περιοχῆς μὲ κατάληξη -οβό ὀξύτονη

Ὄνόματα χωριῶν μὲ τὴν σλαβικὴν κατάληξη -οβο ὀξύτονη ἔχουμε στὸν νομὸ μας μόνο τρία τὰ *Κρυφοβό*, *Στολοβό* καὶ *Σανοβό*, ἀντίθετα πρὸς τὰ ὁμοιοκατάληκτα, τὰ περισσότερα καὶ στὴν ἴδια περιοχὴ, ποῦ εἶναι προπαροξύτονα ὅλα, καθὼς *Ριάχοβο*, *Γκρίμποβο*, *Λιβιάχοβο*, *Μιλίχοβο*, *Τέροβο*, *Μέτσοβο*, *Καπέσοβο*, *Τσεπέλοβο* κ.λ. Γιὰ τὴ διαφορὰ βέβαια τονισμοῦ καὶ τῆς σημασίας τῶν ὀνομάτων αὐτῶν μόνο κάποιος εἰδικὸς σλαβολόγος θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ ἀπαντήσῃ.

α) Τὸ ὄνομα λοιπὸν τοῦ χωριοῦ *Κρυφοβό* τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας κατὰ τὶς Ν. ἐσχατιῆς τοῦ λεκανοπεδίου Γιαννιῶν ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα ὅλης τῆς περιοχῆς ἀναφέρεται, καθὼς εἶδαμε, στὸ χρυσόβουλο τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκρ. Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ 1319 (Χρον. Β' σελ. 305), σὰν *Κρεχοβόν* ἀρχικόν, καθὼς φαίνεται, τύπο του. Μὲ τὸν καιρὸ ὁμως καὶ τὴ φθορὰ τῆ γλωσσικῆ, ποῦ ὑπέστη τὸ ὄνομα, προέκυψε κατὰ τὴ ρίζα του τουλάχιστον τὸ γνῶριμο ἐπίθετο *κρυφός* καὶ μερικοὶ προσπάθησαν νὰ τὸ παράγουν ἀπ' αὐτὸ τὸ ἑλληνικὸ *κρυφός* καὶ τὴν σλαβικὴν τοπωνυμικὴν κατάληξιν -οβό ποῦ τὴ διατήρησε, ἔγινε δηλ. τὸ καὶ σημερινὸ *Κρυφοβό*. Μᾶλλον ἀπίθανη ἐρμηνεῖα καὶ καθαρὴ παρετυμολογία. Γιὰτὶ τοπωνύμια μὲ τὴν σλαβικὴν κατάληξιν -οβο καὶ ρίζα ἑλληνικὴ, ὅσο ξέρω, δὲν ὑπάρχουν. Ἐγινε κάτι παρόμοιο μὲ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ *Ἀρμάτοβο* τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας, ποῦ κατὰ τὴν μετονομασίαν του οἱ νέοι ἀνάδοχοι τοῦ ἀπέρριψαν τὴν σλαβικὴν κατάληξιν -οβο καὶ παρουσίασαν τὸ καινούργιον καὶ ἐπίσημον ὄνομά του *Ἄρματα*. Ἄν εἶναι δυνατὸ νὰ ἔχει τὸ χωριὸ σχέσιν ὁποιαδήποτε μ' αὐτὰ τὰ ἐργαλεῖα. Ἀλλὰ καὶ ἔτσι, ὑπὸ τὸν τελευταῖον τοῦ δηλαδὴ τύπο, τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ ὀλόκληρον, τὸ *Κρυφοβό* ἐννοῶ, ἔχουμε καὶ σερβικὸν τοπωνύμιον *Κρίνονο*, καθὼς βεβαιώνει ἔγκριτος τοπωνυμιολόγος (Δ. Γεωργάκα, Ἄφιερ. εἰς τὴν Ἡπειρ. Ἀθ. 1956 σελ. 155) μόνο ποῦ τὸ γράφει ὁ ἴδιος τὸ δικὸν μας *Κρύφοβο* διαψεύδοντας τὸν Wasmer ποῦ τὸ θέλει *Κρυφοβό*, ὅπως καὶ πρᾶγματι λέγεται. Μόνο ποῦ καὶ οἱ δύο ἀγνόησαν τὴν πρώτην καὶ σωστὴν ὀρθογραφίαν τοῦ ὀνόματος ποῦ εἶναι μὲ ἰώτα (ι) καὶ ὄχι μὲ ὑψίλον (υ) παρασυρθέντες ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν *κρυφός*.

β) Τοῦ δεύτερου ἀπὸ τὰ στήν ἀρχὴ χωριὰ τὸ Στολοβὸ μικροχώρι τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου τοῦ κεντρικοῦ τμήματός της «ἐπὶ ἰδίας ταπεινῆς ράχεως καὶ ΒΔ Μανασσῆ εἰς τοὺς βορείους πρόποδες τοῦ Μιτσικέλ καὶ ἐπὶ κεκλιμένου ἐπιπέδου» (Λαμπρίδης Η΄ σελ. 10) εὕρισκόμενου, ἐρμηνεύοντας ὁ ἴδιος Λαμπρίδης τὸ ὄνομά του «εἶδος τραπέζης» γράφει, χωρὶς ἄλλες ἐξηγήσεις — ὄχι εἶδος τραπέζης ἀλλ’ ἀπλῶς, καθὼς βλέπω, στὸ ρωσικὸ λεξικὸ τραπέζι (СТОЛ) — γιὰ νὰ καταλήξει, ὁ ἴδιος πάντα, ἀφοῦ ἀναφέρει καὶ ἄλλα σλαβικὰ τοπωνύμια τῆς περιοχῆς, πὼς ὅλα «μαρτυροῦσιν ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἐγκατέστησαν Σλαῦοι» (Η΄ σελ. 34).

Τὸ ἴδιο χωριὸ τέλος ἔχει μετονομασθεῖ σὲ Διπόταμο, ἀρχαῖο τοπωνύμιο, ὅπου τὰ ἀπὸ τὸ Ζαγόρι ἐρχόμενα παραπόταμα «συμβάλλωσι τῷ ἀριστερῷ βραχίονι τοῦ Ἀράχθου τοῦ καὶ Διποτάμου ἐνταῦθα καλουμένου» (Η΄ σελ. 28), γράφει ὁ Λαμπρίδης.

γ) Καὶ τὸ τρίτο χωριὸ τοῦ σημειώματός μας τὸ Σανοβὸ τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας ΒΔ της καὶ στὸν κάμπο της, ἴσως ἀπὸ τὸ σλαβικὸ САНО, ποὺ σημαίνει ἀξίωμα, μετονομάσθηκε τὸ ἴδιο τελευταία σὲ Ἀετοπέτρα.

ΙΘ΄ Ἑρμηνεῖες καὶ ἄλλων χωριωνυμίων τῆς περιοχῆς

1) Τὰ χωριὰ Μπαρκμάδι καὶ Κουρεμάδι

α) Μπρακμάδι. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου «Ἰ. τῶν Ἰωαννίνων 2½ ὥρας εἰς πεδιάδα». Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ, τὸ σωστὸ Μπαρκμάδι μὲ ἀναγραμματισμό, εἶναι ἀλβανικῆς προέλευσης καὶ θὰ πεῖ μεγάλη κοιλιὰ (Μπάρκ = κοιλιὰ καὶ μάδ = μεγάλη), γιὰ τὴν ἐδαφικὴν του ἀκριβῶς διαμόρφωση. Ἔτσι προφανῶς εἶναι ἡ περιοχὴ του. Ὁ Λαμπρίδης μάλιστα γράφει (Δ΄ σελ. 30), πὼς «οἱ περὶ τὴν μικρὰν κοιλάδα Μπρακμάδη διαβιοῦντες οὐ μόνον προῶρως ἀποθνήσκουσι μάλιστα αἱ γυναῖκες ὑπὸ τοῦ καύσανος καὶ τῶν κωνώπων κατατρυχόμενοι ἀλλὰ καὶ πάντες νωθροὶ καὶ κενεκοτεροὶ εἰσίν».

Τὸ χωριὸ εἶναι χτισμένο στὰ ἀνατολικά ριζὰ «μονήρους βουνοῦ ὑψωμένου μεταξὺ τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας τῆς λίμνης Ἰωαννίνων καὶ τῆς ἐσχατιᾶς τῆς ἀνατολικῆς πεδιάδας αὐτῶν καλεῖται δὲ κοινῶς Γαστρίτσα κατὰ κακὴν πρὸ αἰώνων προφορὰν ἀντὶ Καστρίτσα διὰ τα ἐπ’ αὐτοῦ ἐκτεταμένα ἐρείπια φρουρίων, οἰκιῶν καὶ ὑδραγωγείων Ἑλλήνων, Ρωμαίων καὶ Βυζαντινῶν εὐρέθησαν πανταχοῦ τούτων καὶ νομίσματα διαφόρων ἐποχῶν ἔκειτο δὲ ἐνταῦθα πρὸς τῇ ἀκροπόλει ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ τούτου καὶ ὀχυρωμένον βεβαίως προάστειον» (Λαμπρίδης Δ΄ σελ. 28-9). Στὴ συνέχεια ἀναφέρει ὁ ἴδιος Λαμπρίδης, πὼς «εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ τῆς Καστρίτσας ἐκτίσθη μονὴ τῆς Κοιμήσεως» Γαστρίτσα ὡς σήμερα ἀπὸ

τὸ λαὸ λεγόμενῃ «ἦς ὁ ναὸς ἠγέρθη ἐπὶ θεμελίων ἑλληνικοῦ ἠϋξήθη δὲ περὶ τὸν ἡ' αἰῶνα». Προσθέτω, πὼς τὰ ἐρείπια αὐτὰ κατὰ τὴ γνώμη Γιαννιώτη ἀρχαιολόγου, τοῦ Σωτ. Δάκαρη, ἀνήκουν στὴν ἀρχαία ἠπειρωτικὴ πόλις Τέκμωννα τὴν μεγαλύτερη μετὰ τὴν Ἀμβρακία ἠπειρωτικὴ πόλις μιὰ ἐπ' αὐτές, ποὺ κατέστρεψε ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Ἀνίκιος τὸ 167 π.Χ. (Ἀφιέρ. εἰς Ἠπειρ. Ἀθ. 1956 σελ. 73-4) μετὰ τὴν πεισματικὴ ἀντίσταση τῶν κατοίκων τῆς ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοὺς Κέφαλο. Τὸ χωριὸ τέλος μετονομάσθηκε ἤδη σὲ Καστρίτσα ἀπὸ τὸ ὄνομα προφανῶς τῆς Παναγίας τῆς Γαστρίτσας μονῆς πάνω στὸ βουνὸ πολὺ παλιᾶς, μ' ἄλλα λόγια ἀλλάξαμε τὸ παλιὸ ξενικὸ καὶ ἀρβανίτικο ὄνομα τοῦ χωριοῦ (Μπαρκμάδι) μὲ ἄλλο ἐπίσης ξένο καὶ λατινοσλαβικὸ αὐτὴ τὴ φορὰ (Καστρίτσα) ἢ ρίζα του δηλαδὴ λατινικῆ (castro) καὶ ἡ κατάληξις (-itsa) σλαβικῆ.

β') *Κουρεμάδι*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου κατὰ τὶς νότιες ἐσχαιές τῆς καὶ ἀνατολικὲς ὑπώρειες τοῦ βουνοῦ Μουργκάννα καὶ δὲ μὲ ἄλλα ὀχτῶ πέρα ἀπ' αὐτὸ χωριὰ «ἀποτελοῦσι, καθὼς γράφει ὁ Λαμπρίδης (Ζ' σελ. 12), τὸ μεσημβρινὸν ὑποδιαμέρισμα τῆς ἐπαρχίας καλοῦνται δὲ ὅλα ἐνὶ ὀνόματι Παλιολάκκα ἔνεκα τῶν πολλῶν αὐτῶν λάκκων καὶ Λάκκα τοῦ Μουχτάρ τοῦ γεωμόρου αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ πατρός του» (τοῦ Ἀλῆ Πασιᾶ δηλαδὴ). Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ εἶναι, καθὼς τὸ προηγούμενο ἀλβανικὸ καὶ σύνθετο ἀπὸ τὶς λέξεις *gug-të* ποὺ θὰ πεῖ πηγὴ (*gug-të* -e πληθ. = πηγὴ ἢ, νερομάννα —καὶ χωριὸ στὴν ἐπαρχ. Μαλακασίου Γκούρα μετονομασθὲν σὲ Βαπτιστῆ— ἀλλὰ καὶ *gug-i* καὶ πληθ. *ë* = τὸ λιθάρι). Καὶ μάλιστα «ἢ ἐκ βράχου, κατὰ τὸν Φουρίκη, ἀναβλύζουσα πηγὴ» καὶ *mad* ποὺ θὰ πεῖ μεγάλη *gug-tëmad-i* δηλαδὴ τὸ Κουρεμάδι σημαίνει μεγάλη πηγὴ ἢ βρύση. Γκουρ-μάδι γράφει ὁ Κοσμᾶς Θεσπρωτὸς στὴ Γεωγραφία του (Γιανν. 1964 σελ. 11) ἢ πηγὴ λεγόμενο ἀρβανίτικα μεγάλη βρύση ἔνθα εἶναι δυὸ πλάτανοι μεγαλότατοι κατεβαίνει ἀπὸ τοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ καὶ ἀλέθουν κάμποσοι μύλοι ποτίζουσα κι ὅλους τοὺς κήπους τῆς Πρεμετῆς». Προσθέτω τέλος, πὼς καθὼς εἶπα *gug-i* σημαίνει ἀρβανίτικα τὸ λιθάρι διαφέρει ὅμως κατὰ τὴν κατάληξι ἀπὸ τὸ *gug-të* καὶ στὴ συγκεκριμένη περιπτώση συμβαίνει βέβαια τὸ δεύτερο Κουρεμάδι δηλ. μεγάλη πηγὴ νερομάννα, ὅπου τέτοια καὶ ὑπάρχει. Κι ἀκόμα, πὼς ὁ Λαμπρίδης γράφει τὴν κατάληξι καὶ τῶν δυὸ χωριῶν μὲ η (Μπαρκμάδη, Κουρεμάδη) νομίζοντας τὰ χωριὰ κυριώνυμα, δηλ. ἀνήκοντα σὲ κάποιον ἐπώνυμο ἰδιοχτήτη τους ἢ οἰκιστῆ πρῶτον, πρᾶγμα ποὺ ἐδῶ δὲν συμβαίνει, ἀφοῦ τὸ -i εἶναι τὸ ἄρθρο τοῦ ἀλβανικοῦ τοπωνυμίου, ποὺ ὡς γνωστὸν ἔπεται τοῦ ὀνόματος (*Bargmad-i*, *gug-tëmad-i*).

2) Τὰ χωριά Γρανίτσα καὶ Ζαραβούτσι

Χωριά τῆς περιοχῆς εὐρισκόμενα τὸ μὲν πρῶτο στὸ τμήμα Ντουσκάρας καὶ τὸ δεύτερο στὴν ἐπαρχία Τσαρκοβίστας κατὰ τὸ τμήμα τῆς Λάκκας Σουλίου τὸ τελευταῖο τῆς πρὸς Βορρᾶν μιὰ ὥρα περίπου ἀπέχοντα τὸ καθένα ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ μονὴ τοῦ Ἀγ. Δημητρίου τὴν ἐπιλεγόμενῃ Διχούνι τὸ πρῶτο πρὸς Βορρᾶν τῆς καὶ τὸ ἄλλο πρὸς Νότον τῆς καὶ τοῦ μὲν πρῶτου χωριοῦ τὸ ὄνομα εἶναι σλαβικῆς προέλευσης δὲν σημαίνει δὲ ὄριον, ὅπως τὸ ἐξηγοῦν οἱ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 14) καὶ Stadmuller (ὄ.π. σελ. 159) ἀλλὰ πῆρε τὸ ὄνομά του ἀπὸ εἶδος ὁμώνυμης δρυὸς (γρανίτσα), εἶναι δηλ. φυτώνυμο τοπωνύμιο, ὅπως σωστὰ τὸ ἐρμηνεύει οἱ Γεωργάκας (ὄπ. σελ. 36) καὶ Τριανταφυλλίδης (Ν. Γραμ. Θεσ. 1981 σελ. 590).

Τοῦ δὲ δευτέρου χωριοῦ τὸ ὄνομα εἶναι κι αὐτὸ σλαβικῆς προέλευσης καὶ λέξις σύνθετη ἀπὸ τὶς ζαρα καὶ βούτσι. Καὶ τὸ μὲν πρῶτο συνθετικὸ ζαρ καὶ ζαρα θὰ πεῖ, καθὼς βλέπω σὲ ρωσικὰ λεξικά, ζέστη, κάψα κάτι δηλ. παραπλήσιο μ' αὐτὸ πού ὁ Λαμπρίδης ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Ζαραβίνα (ζιαρ = ἀνθρακιά, πυρκαϊά, λέει). Στὸ χωριὸ μάλιστα τῆς Κόνιτσας Κάντσκο ἀκούεται ἡ λαϊκὴ λέξις ζιάρρα, καρβουνιά, ἀνθρακιά καὶ ἡ φράσις «ἔχ' μιὰ ζιάρρα πιδιά», πού σημαίνει πολλὰ παιδιά σὰν τὰ κάρβουνα τῆς θράκας (περ. Κόνιτσα Δεκ. 1993 σελ. 270). Ἡ λαϊκὴ μας ἐν τούτοις λέξις ζάρα = πτυχή ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ τὸ ρῆμα ζαρώνω, πιστεύω, πὼς δὲν ἔχει οὐδεμίαν σχέσιν μὲ τὸ πρῶτο συνθετικὸ τοῦ χωριοῦ καὶ μᾶλλον δὲ τὸ τελευταῖο σχετίζεται μὲ τὸ σλαβικὸ ζαρα, ὅπου καὶ ὁμώνυμη πόλις τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐπὶ τῆς Ἀδριατικῆς καὶ Ζάρας ἐπίθετο δικό μας, πού σημαίνει ἴσως καμένος ἀλλὰ καὶ πρῶτο συνθετικὸ πολλῶν ἐπιθέτων τῆς περιοχῆς Ζαρανίκας, Ζαραβέλλας, Ζαραηδόνης, Ζαραδούκας κ.λ. κάτι πού σημαίνει σὰν τὸ δικό μας κάψο- καθὼς Καψογιῶργος, Καψοκώτσιος, Καψοχρῆστος κ.ἄ. Τὸ δὲ δεύτερο συνθετικὸ τοῦ χωριωνυμίου μας βούτσι εἶναι κι αὐτὴ λέξις σλαβικὴ καὶ θὰ πεῖ θάμνος (Ἠπ. Χρ. 1934 σελ. 189). Βούτσι ἀκόμα λέγεται καὶ ἡ ψηλότερη κορφή τοῦ κεντρικώτερου ἀπὸ τὰ Σουλιωτοβούνια Γκούρα λεγόμενου, ὅπου στὶς Ἀνατολικὰς πλαγιὰς του εἶναι τὸ χωριὸ Ρωμανὸ τῆς Λάκκας Σουλίου στὶς δὲ δυτικὰς του ὑπῆρχε τὸ πολυθρόλυτο Σούλι καὶ ὅπου στὴν κορφή τοῦ ἴδιου βουνοῦ, πού λέγεται καὶ Μούργκα, «φύεται, καθὼς γράφει ὁ Λαμπρίδης (I' σελ. 10) καὶ μεγάλη ποσότης μικροῦ τινὸς καὶ εὐώδους ἀβροτόνου». Ζαραβούτσι λοιπὸν ὁλόκληρο τὸ χωριωνύμιο θὰ πεῖ, τὸ πιθανώτερο, καμένος θάμνος. Πιστεύω παραταῦτα, πὼς τὸ σωστὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ εἶναι Ζαραβούτση, χωρίον δηλαδὴ τοῦ Ζαραβούτση, πού διασώζει τὸ ἐπίθετο τοῦ πρώτου οἰκιστῆ ἢ ἰδιοκτήτη του. Ἄλλωστε τέτοιο ἐπώνυμο (Ζαραβούτσης) ὑπάρχει καὶ σήμερα ἀνά τὴν ἐπικράτεια. Πλῆθος δὲ παραδείγματα ὀνομάτων χωριῶν ἔχουμε στὴν περιο-

χή, πού ἐνῶ ἦταν ἀρχικά σέ γενική ἐνικοῦ κτητική οὐδετεροποιήθηκαν μέ τόν καιρό γιά λόγους εὐκολίας, καθὼς τοῦ Γραμμένου-τὸ Γραμμένο, τοῦ Σταυράκη-τὸ Σταυράκι, τοῦ Πετσάλη-τὸ Πετσιάλι κ.λ.

Προσθέτω τέλος, πὼς τὰ ἐν λόγω χωριά καὶ τὰ δυὸ κατοικοῦνταν πρὸ τοῦ 1611 ἀπὸ Ἀλβανοὺς ἐξομῶτες Τούρκους τοὺς ὁποίους σέ μιὰ νύχτα (περὶ τὶς 9/9/1611) τοὺς ἐξόντωσεν ὅλους ὁ Διονύσιος ὁ Φιλόσοφος μέ τοὺς ἐπαναστάτες του σὰν πρώτη πράξη τῆς κατὰ τὸν ἴδιο χρόνο σημειωθείσης ἐξέγερσής του κατὰ τῶν κατακτητῶν μέ κέντρο τὸ μοναστήρι Διχούνι.

Τὸ χρονικὸ τῶν Γιαννίνων προερχόμενο ἀπὸ τὸν γνωστὸ Κουβαρᾶ ἀποδιδόμενο στὸν θεολόγο καὶ ἱεροκῆρυκα Μάξιμο τὸν Πελοποννήσιο εὐρισκόμενο τότε ἐδῶ ἀναφερόμενο δὲ στὴν «Ἀποστασίαν τοῦ Διονυσίου τοῦ κοινῶς λεγομένου Σκυλοσόφου καὶ ἔξωσιν τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τὸ Κάστρον», πού δημοσίευσε ὁ ἀείμνηστος Σάρρος στὰ Ἡπ. Χρον. (1928 σελ. 180-3) διαβάζομε: «Μετὰ πολλὰς ἀταξίας τὰς ὁποίας μεθύοντες καὶ ἀπὸ μίαν εἰς ἄλλην χώραν διαβαίνοντες ἔκαμαν, μίαν ἡμέραν συναθροισθέντες ὅλοι ἐπέπεσαν ἔξαφνα κατὰ τῆς Τουρκογρανίτσας καὶ Ζαραβούσης χωρίων ὡς δύο ὥρας μακρὰν τοῦ προρηθέντος μοναστηρίου κειμένων καὶ εὐρώντας τοὺς ἐκεῖ κατοικοῦντας Τούρκους ἀμερίμνους τοὺς κατέσφαξαν ὅλους καὶ τὰ χωριά ἐρήμωσαν...».

Κατέσφαξαν λοιπὸν ὅλους τοὺς Τούρκους κατοίκους καὶ ἐρήμωσαν τὰ δυὸ χωριά οἱ ἐπαναστάτες. Ἐν τούτοις ἐξῆντα χρόνια ἀργότερα καὶ συγκεκριμένα τὸ 1670, πού πέρασε ἀπὸ τὸ Ζαραβούτσι κατευθυνόμενος ἀπὸ τὰ Γιάννινα στὴν Παραμυθιά ὁ Τούρκος περιηγητῆς Ἐβλιά Τσελεπή ἀναφέρει, πὼς τὸ χωριὸ ἦταν τσιφλίκι τοῦ Μεμουτ πασιᾶ κατοικούμενο ἀπὸ «ἄλλοθρήσκους», χριστιανοὺς δηλαδή. Τὸ ἴδιο περίπου θὰ συνέβηκε καὶ μέ τὴν Γρανίτσα. Οἱ Τούρκοι μ' ἄλλα λόγια τσιφλικάδες τους συνοίκησαν τὰ χωριά μέ χριστιανοὺς κολλήγους ἀπὸ τὴν περιοχὴ καὶ νέα ζωὴ ἄρχισε σ' αὐτὰ πού κράτησαν ἐν τούτοις τὰ παλιὰ ὀνόματά τους. Μόνο πού τὸ πρῶτο ἔχασε τότε τὸ πρῶτο συνθετικὸ του κι ἀπὸ Τουρκογρανίτσα ἔγινε ἀπλῶς Γρανίτσα, τὸ δὲ δεύτερο (Ζαραβούτσι) μετονομάσθηκε ἤδη σὲ Ἁγ. Νικόλαος.

3) Τὰ χωριά Ζέλοβα, Ζελίστα καὶ Ζέλιστα

Χωριά κι αὐτὰ τῆς περιοχῆς μας, πού ἔχουν κοινὸ γνῶρισμα τῆ ρίζα τοῦ ὀνόματός τους καὶ τῆ σλαβικὴ σ' ὅλα προέλευσή τους.

α) Καὶ τὸ μὲν πρῶτο (Ζέλοβα) χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων κατὰ τὸ τμήμα τοῦ Κάμπου, ὁ Λαμπρίδης τὸ ἐρμηνεύει «χελωνῶν» καὶ τὸ δεύτερο χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὸ πέρα ἀπὸ τὸν Καλαμὰ τμήμα τῆς «Λαχανόκηπος» (Γ' σελ. 16-7) χωρὶς ἄλλες ἐξηγήσεις. Ἐν τούτοις ἡ σλαβικὴ

κατάληξη -οβα είναι ανδρωνυμική, σημαίνει δηλ. ὀνόματα γυναικῶν πού ἔχουν γιά ρίζα τους τὰ ὀνόματα τῶν ἀνδρῶν τους κατάληξη πού χρησιμοποιοῦμε κι ἐμεῖς γιά τόν ἴδιο λόγο στή λαϊκή μας γλώσσα, καθὼς Γιάννοβα ἢ γυναικα δηλ. τοῦ Γιάννη, Πάνοβα, Μίχοβα κ.λ. Κατὰ τὰ παραπάνω τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ εἶναι μᾶλλον τοπωνύμιο κυριώνυμο, χωριό δηλ. τῆς Ζέλοβας γυναικας ἴσως κάποιου Ζέλ σλάβου γαιοκτήτη τοῦ χωριοῦ. Μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα (Ζέλοβα) λέγεται καὶ παραπόταμος τοῦ Ἀλιάκωνα καὶ Ζέλοβο κωμόπολη παρὰ τῆ Φλώρινα μετονομασθεῖσα σὲ Ἀνταρτικὸ σὰν κύριο δὲ ὄνομα (Ζελ) ἀφθονεῖ στή Βουλγαρία (Ζέλιο, Ζέλεφ κ.ἄ.). Προσθέτω, πὼς μὲ τέτοια κατάληξη (-οβα) χωριωνύμιο εἶναι τὸ μόνο στήν εὐρύτερη περιοχή μας, ἐνῶ τοπωνύμια πλῆθος, καθὼς Κόκοβα (Γραμμένο), Ντρακόβα, Τσιοκόλοβα (Ζέλοβα) Βοϊνίκοβα (Μπαρκμάδι), Ντραμπάτοβα (Στρούκι) κ.λ. Γιά τὸ τελευταῖο αὐτὸ τοπωνύμιο, πού ὄλοι οἱ παλιότεροι λόγοι μας τὸ ἐξηγοῦν καλὸ νερὸ (Ντόμπρα βόντα) μᾶλλον ἀστοχοῦν. Προκειται ἀσφαλῶς γιά τοπωνύμιο ἀνδρωνυμικὸ Ντραμπάτοβα (ἢ γνωστὴ πηγή), δηλ. ἢ γυναικα τοῦ Ντραμπάτωβ Σλαύου βέβαια. Κι ἀκόμα, πὼς τὸ χωριὸ Ζελεχοβίστα, πού ἀναφέρεται στὸ χρυσόβουλο τοῦ αυτοκρατ. τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τὸ ἀπολυθὲν τὸ 1319 καὶ ἐνδιαφέρον τὸ κοινὸ τῶν Γιαννίνων μαζί μὲ ἄλλα τῆς ἐπαρχίας ὑπάρχοντα σήμερα χωριὰ εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα αὐτὴ ἢ Ζέλοβα ἀπλοποιημένο (Ζελεχοβίστα, Ζελίχοβα, Ζέλοβα). Ὁ Ἀραβαντινὸς (Χρον. Β' σελ. 304) τὸ ἀγνοεῖ. Τέλος ἀναφέρω πὼς στήν περιοχή μας τὴν εὐρύτερη (ἐπ. Πωγωνίου) ὑπάρχει χωριουδάκι Βραστοβά (ἢ), μὲ τὴν ἴδια ὀνομα κατάληξη ἀλλὰ ὀξύτονο. Τὸ δὲ χωριὸ τὸ δικό μας (Ζέλοβα) ἔχει ἤδη μετονομασθεῖ σὲ *Βουνοπλαγιά* ὄνομα πού δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὸ παλαιό.

β) Γιά τὰ ὀνόματα τῶν δύο ἄλλων χωριῶν (*Ζελίστα* καὶ *Ζέλιστα*), πού διαφέρουν μόνον κατὰ τὸν τονισμό τους, σημειῶνω μόνον, πὼς ἢ τοπωνυμικὴ κατάληξή τους -ιστα σημαίνει τὸν τόπο, εἶναι περιεκτικὴ, ἀναφερόμενη δηλ. στὸ σύνολο ἢ τὸ πλῆθος ὁμοίων πραγμάτων ἀνθρώπων, δηλ. φυτῶν ἢ ζώων τῶν σημεινόμενων ἀπὸ τὴ ρίζα τῶν ὀνομάτων αὐτῶν. Μνημονεύω τὴν πιὸ πάνω ἐρμηνεία τοῦ Λαμπρίδη (Γ' σελ. 14) καθὼς καὶ τὴν τοῦ Τριανταφυλλίδη (Ν. Γραμ. Θεσ. 1981 σελ. 590), πὼς τὸ χωριωνύμιο σημαίνει λαχανόκηπος (γιά τὴ Ζελίστα) τὴν ὁποία καὶ θεωρῶ σωστή. Τὸ ἴδιο περίπου θὰ σημαίνει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ *Ζέλιστα* τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας. Ὅλες οἱ πιὸ πάνω σκέψεις καὶ ἀπόψεις μου διατυπώνονται μὲ πολλὴ ἐπιφύλαξη, δὲν ἔχω μ' ἄλλα λόγια κἂν προσβάσεις στή σλαβικὴ γλώσσα καὶ μάλιστα στή βουλγαρικὴ πού κατὰ τὴ γνώμη ἐπιφανῶν ἱστορικῶν ἦταν ἢ γλώσσα πού μιλοῦσαν οἱ ἐγκατασταθέντες στήν περιοχή μας Σλαῦοι. Τὸ ζήτημα στήν περίπτωσή μου ἔχει ἀνάγκη γιά παρατέρα διερεύνηση, λείπουν

ὅμως τὰ ἀπαραίτητα ἐργαλεῖα ἢ γνώσεις συναπτόμενες μὲ τὴ γλωσσολογία καὶ τὴ γλωσσομάθεια. Καθὼς βλέπω παράδειγμα σὲ ρωσικὸ λεξικὸ *зелен* σημαίνει λαχανικὸ καὶ *капуста* Λάχανο - *огород* δὲ λαχανόκηπος.

Προσθέτω, πὼς ἀπὸ τὰ δύο τελευταῖα αὐτὰ χωριά τὸ μὲν πρῶτο (Ζελίστα) ἔχει μετονομασθεῖ σὲ Φωτεινὸ ὄνομα διαλυθέντος ἐκεῖ παλαιότερα χωριοῦ, τὸ δὲ δεύτερο (Ζέλιστα) λέγεται ἤδη Ἐξοχή.

Τέλος ὁ Wasmer, γιὰ νὰ ἀναφερθῶ πάλι στὴν ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος τῶν χωριῶν αὐτῶν, συμφωνώντας μὲ τὸν Λαμπρίδη, σχετίζει τὰ χωριά αὐτά, τὰ ὀνόματά τους ὅλα, κατὰ τὴν κοινὴν σλαβικὴν ρίζα *jel*, πού σημαίνει λάχανο κατὰ δὲ τὴν κατάληξή τους, θὰ πεῖ τὸν τόπο πού ὑπάρχουν τὰ ἀπὸ τὴ ρίζα τους σημαίνοντα, τὰ ἐξηγεῖ σὰν περιοχὴ μὲ λάχανα. Πιστεύω ἐν τούτοις, πὼς ἡ διαφορὰ στὶς καταλήξεις τῶν χωριωνυμιῶν μας ἢ τοῦ τονισμοῦ τους ἔστω καὶ μικρὴ θὰ πρέπει νὰ ἐμπεριέχει καὶ διαφορὰ τῆς σημασίας τους. Καὶ μιὰ ὁ λόγος γιὰ τὸν ἴδιο Wasmer προσθέτω, πὼς σ' ἓνα ἐπιτροχάδην κοίταγμα τοῦ γνωστοῦ ἔργου του (*Die Slaven in Griechenland*, Berlin 1940) μὲ τὴ βοήθεια γερμανομαθοῦς πανεπιστημιακοῦ μόνο γιὰ τὰ ἀναφερόμενα σ' αὐτὸ χωριωνύμια τῆς περιοχῆς τὰ σλαβικὰ διαπίστωσα, πὼς μόνο σὲ ὀλίγα ἀπ' αὐτὰ εἶναι ὁ συγγραφέας βέβαιος γιὰ τὴν ἐτυμολογία καὶ ἐρμηνεία τους, ἐνῶ τὰ πολλὰ, πού εἶναι κατὰ τὴ ρίζα τους παλαιοσλαβικῆς, καθὼς λέει, προέλευσης ἀδυνατεῖ νὰ τὰ ἐρμηνεύσει ἀναλισκόμενος σὲ εἰκασίες καὶ παραπομπές σχετικὲς χωρὶς ἀποτέλεσμα θετικὸ μερικὰ δὲ δὲν τὰ σχολιάζει καν.

Θὰ προσθέσω ἀκόμα καὶ πρέπει νὰ ὑπογραμμισθεῖ αὐτό, πὼς στὴν ἐρευνά του ὁ Γερμανὸς καθηγητὴς βασίζεται σὲ τοπωνυμικὲς συλλογὲς δικῶν μας ἀμφιβόλου ποιότητας (Στεργιοπούλου κ.λ.) δημοσιευμένες στὰ Ἑπειρ. Χρονικά. Ἔτσι γράφονται τὰ Φραστὰνὰ παράδειγμα, χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου, πού εἶναι βέβαιος, τὸ παράγει ἀπὸ τὸ *frast*, πού σημαίνει θάμνος, τὸ Ζάβροχο τῆς ἴδιας ἐπαρχίας, τὸ ἐξηγεῖ πίσω ἀπὸ τὸ λόφο, τὸ Βομπλόκι αὐτὸ τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου, λέει, σημαίνει πηγὴ. Τὸ Τούρνοβο τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας τὸ παράγει ἀπὸ τὸ *turp* ἀγκάθι καὶ σημαίνει ὅλο τόπος μὲ ἀγκάθια, τὸ Γκρίμποβο τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων τὸ παράγει ἀπὸ τὸ *Grib* μανιτάρι, τὸ Μπραντοβάρ τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου τὸ σχετίζει μὲ τὰ *branda*, πού σημαίνει τσεκούρι καὶ τὸ Καπέσοβο τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου τὸ παράγει ἀπὸ τὸ *κάπες*, πού θὰ πεῖ περήφανος καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ *καπούσκα* λάχανο, πού ἰσχυρίζεται ὁ Λαμπρίδης.

4) Τὰ χωριά Λοζέτς καὶ Λοζιανὰ

Καὶ τῶν χωριῶν αὐτῶν τὰ ὀνόματα σλαβικῆς καὶ τὰ δυὸ προέλευσης ὁμόρριζα καὶ διαφορετικῶν καταλήξεων ἀνήκουν τὸ μὲν πρῶτο στὴν ποτὲ

έπαρχία Μαλακασίου κατά τὸ τμήμα Κατσανοχωρίων «τὸ ἀξιολογώτερον» καὶ τὸ ἄλλο μικροχώρι τοῦ τμήματος Ντουσκάρας ἀνήκουσας παλαιότερα διοικητικά μὲν στὴν έπαρχία Παραμυθιάς ἐκκλησιαστικά δὲ στὴ Μητρόπολη Γιαννίνων.

Καὶ τὸ μὲν πρῶτο εἶναι ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα τῆς περιοχῆς του ἀναφερόμενο στὸ γνωστὸ χρυσόβουλο τοῦ αὐτοκρ. Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ 1321 ἀφορῶντος τὴν ἐκκλησία τῶν Γιαννίνων «προκατεχόμενον (τὸ ἥμισυ) παρ' αὐτῆς διὰ δικαιωμάτων διαφόρων», καθὼς γράφει (Χρον. Β' σελ. 308). Παρ' αὐτὸ ὑπῆρχαν οἱ πολυάνθρωποι οἰκισμοὶ κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ Λαμπρίδη (Δ' σελ. 25) Καμίνια, Σελιό, Δημητράκια καὶ Κορδολόϊα μεταξὺ δὲ τοῦ Λοζέτς καὶ τοῦ παρακείμενου χωριοῦ Σερβιανὰ «ἔκειτο ἡ περιώνυμη κώμη Λαδικὸν» καὶ οἱ συνοικίες τῆς Μπέρκου καὶ Βάρβεσι ὅλα διαλυθέντα πρὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνα ἀρκετὲς δὲ οἰκογένειες τῶν ὁποίων μετανάστευσαν στὸ Λοζέτς.

Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ σλαβικό, καθὼς εἶπα, παράγεται ἀπὸ τὴ λέξη «λόϊζα (Λόζα καθὼς βλέπω στὸ ρωσ. λεξικό), ποὺ σημαίνει κλῆμα (Λαμπρίδης Δ' σελ. 15) καὶ τὴν ἐπίσης σλαβική ὑποκαριστική κατάληξη -ετς ποὺ θὰ πεῖ ὄλο μαζί κληματάκι καὶ ὄχι βέβαια «ἀμπελών» τοῦ Λαμπρίδη. Τὸ τοπωνύμιο βέβαια προὔπηρχε τοῦ οἰκισμοῦ. Σλαβικὰ χωριωνύμια μὲ τὴν ἴδια κατάληξη σ' ὄλη τὴν εὐρύτερη περιοχή μας (νομὸ) μαζί μὲ τὸ δικό μας ἔχουμε πέντε τὰ *Λιασκοβέτς* (Ζαγόρι), *Βασταβέτς* (Μαλακάσι), *Δραγοβέτς* (Τσαρκοβίστα) καὶ *Στραϊγανέτς* (Ντουσκάρα). Τὸ χωριὸ ἔχει μετονομασθεῖ σὲ Ἑλληνικό, τροφή στὴν ἀρχαιολατρεία τῶν χωριανῶν, ἀπὸ τὸ ὄνομα λόφου εὐρισκόμενου στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Ἀράχθου «περὶ τὴν βάσιν τοῦ ὁποίου, καθὼς γράφει πάλι ὁ Λαμπρίδης, (Δ' σελ. 27), λείψανα φρουρίου πελασγικοῦ ὑπάρχουσι».

Τὸ δὲ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Λοζιανὰ ἀπὸ τὴ γνωστὴ ρίζα λοζ- καὶ τὴν κατάληξη -ανὰ ἢ -ανὰ πληθυντική χρησιμοποιούμενη καὶ στὴν ἀλβανική σημαίνει ἴσως χωριὸ ἢ τόπο. Λοζιανὰ λοιπὸν θὰ πεῖ κάτι σὰν τόπο μὲ κλήματα. Σλαβικὰ ἢ ἀλβανικὰ χωριωνύμια στὴν εὐρύτερη περιοχή μὲ τὴν ἴδια κατάληξη καὶ ὀξύτονη ἔχουμε ἐν ὄλῳ ἑπτὰ τὰ *Σερβιανὰ*, *Λεσιανὰ* (Μαλακασίου), *Γρατσανὰ*, *Σεριζιανὰ* (Τσαρκοβίστας), *Δολιανὰ* (Κουρέντων) καὶ *Τσαραπλανὰ*, *Φραστανὰ* (Πωγωνίου). Τὸ χωριουδάκι διατήρησε τὸ παλιό του ὄνομα.

5) Τὰ χωριά Σέλτς καὶ Σέλτσιννα

Καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ καὶ μὲ σλαβικὰ ὀνόματα χωριουδάκια ἀνήκουν τὸ μὲν πρῶτο στὴν έπαρχία Κόνιτσας καὶ τὸ δεύτερο σ' αὐτὴν τῶν Κουρέντων κατὰ τὸ τμήμα τοῦ Μεγάλου Λόγγου.

Πιστεύω, πώς ὁ πλήρης τύπος τοῦ ὀνόματος τοῦ πρώτου χωριοῦ εἶναι *Σέλετς* γιὰ νὰ γίνει *Σέλτς* μὲ ἔκθλιψη τοῦ δευτέρου ε σὺνηθες φαινόμενο στὴν τοπικὴ μας γλῶσσα. Ὁ ἀρχικὸς λοιπὸν τύπος *Σέλετς* παρήχθη ἀπὸ τὴ ρίζα *Σέλ-Σέλι* καὶ *Σελιό*, πού θὰ πεῖ στὰ σλαβικὰ χωριό, τοπωνύμιο πού ἀπαντᾷ σὲ πλῆθος χωριὰ τῆς εὐρύτερης περιοχῆς μας καὶ φανερῶνει τὴν ὑπαρξὴ χωριοῦ στὸ ἴδιο μέρος, πρᾶγμα πού βεβαιώνουν οἱ σωροὶ λιθαριῶν καὶ ἴχνη οἰκοδομῶν.

Σελ - τὸ ἐπαναλαμβάνω καὶ τὴν ὑποκοριστικὴν κατάληξιν -έτς ἐπίσης σλαβικῆ ἔγινε *Σέλετς* καὶ *Σέλτς*, πού θὰ πεῖ ἀκριβῶς χωριουδάκι. Προσθέτω, πώς ὁ Ρεμπέλης θεωρεῖ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ σλαβικὸ καὶ σημαίνει, λέει, ἀγρόκτημα, ὅπου ὑπάρχει καὶ σπίτι γιὰ διανυκτέρευση χωρὶς νὰ παρὰπέμπει σὲ πηγές. Τὸ χωριὸ μετονομάστηκε σὲ *Ὁξιά*. Τὸ ἄλλο τῶν Κουρσεντων τὰ *Σελτσινὰ* καὶ *Σέλτσαινα*, ἀποτελέσθη τὸ ὄνομά του ἀπὸ αὐτὸ τοῦ προηγούμενου σὰν ρίζα καὶ τὴν τοπωνυμικὴν κατάληξιν -ινα γνωστὴ ἀλλὰ σὲ χωριωνύμια παροξύτονα ἢ -αινα, ὅπως συνήθως λέγεται καὶ θὰ πεῖ τόπος, ὅπου τὸ χωριουδάκι.

Χωριὰ σλαβικῆς κατὰ τὸ ὄνομα καὶ αὐτὰ προέλευσης καὶ μὲ τὴν ἴδια κατάληξιν καὶ προπαροξύτονα ἔχουμε στὴν εὐρύτερη περιοχὴ μας μόνο δύο καὶ στὴν ἐπαρχία Μαλακασίου καὶ τὰ δύο τὰ *Δοβίσδαινα* παρὰ τὸ *Συρρᾶκο* καὶ τὴ *Λάζαινα* κατὰ τὸ τμήμα Κατσανοχωριῶν. Ρίζα τοῦ πρώτου ἢ σλαβικὴ λέξις *ντομπίτς*, πού σημαίνει ξύλο, μαγγούρα τῆς ὁποίας γίνεται χρῆσις πλατεῖα καὶ στὴν τοπικὴ μας γλῶσσα, καθὼς «ἐφάϊ ἓνα γερὸ ντομπίτς» τὸν ἔδειρε δηλ. ἄγρια κ.λ. Τὸ χωριὸ ἔχει μετονομασθεῖ σὲ *Προσήλιο*. Τοῦ δὲ δευτέρου «ἡ λέξις, καθὼς σημειώνει ὁ Λαμπρίδης (Δ' σελ. 25), εἶναι σλαβικὴ καθόλου τόπον βοσκήσιμον καὶ προφυλαττόμενον σημαίνουσα ἐν Ἡπειρῷ δὲ καὶ τὴν ἑαρινὴν βοσκήν καὶ ἐκμίσθωσιν αὐτῆς».

δ) Τὰ χωριὰ *Φόρτος* καὶ *Βοτονός*

Τὰ χωριὰ αὐτὰ ἀνήκουν καὶ τὰ δύο στὴν ποτὲ ἐπαρχία Μαλακασίου, τὸ πρῶτο κατὰ τὸ τμήμα Κατσανοχωριῶν καὶ τὸ δεύτερο κατὰ τὸ τμήμα Μετσόβου. Ὁμοιοκατάληκτα, τῆς κατάληξός τους σπάνιας μὴ συναντώμενης σὲ σλαβικὰ ἢ ἀλβανικὰ χωριωνύμια καὶ ὀξύτονα ἀδήλου δὲ σημασίας, φαίνονται νὰ εἶναι προέλευσης μᾶλλον βλαχικῆς.

Τὴν ἀποψή μου αὐτὴ στηρίζω γιὰ τὸ δεύτερο τουλάχιστον ὅτι καὶ οἰκεῖται ἀνέκαθεν ἀπὸ βλαχόφωνους οἰκογένεια δὲ *Μακός* ὑπῆρχε (1888) καὶ στὸ Μέτσοβο (Λαμπρίδης Ε' σελ. 15) καὶ «*Μοκός* ὄνομα ζουπάνου Βλάχου δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν καταγωγὴν τὸ ὄνομα διετηρήθη καὶ εἰς ὁμώνυμον χωριὸν παρὰ τὴν δεξιὰν τοῦ Πηνειοῦ ὄχθην» (Δ' σελ. 10) καὶ *Μπογκός* τέλος ἢ *Μπογκός* καὶ ὁ «*Σερβοαρβανιτοβουλγαρόβλαχος*»,

(Χρον. Ἰωαν. σελ. 101), ὁ ἡγεμονίσκος, πού κατέλαβε τὸ 1399 τὴν Ἄρτα καὶ τὴν κατέστρεψε.

Γιὰ τὸ πρῶτο μάλιστα χωριὸ στὸ χρυσόβουλο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ 1321 (Ἀραβ. Χρον. Β' σελ. 309) διαβάζω: «Κολονιάτης βλάχος (ἄποικος προφανῶς βλάχος, ὅπου καὶ ἀργότερα στὸ ἴδιο σημεῖο καὶ χωριὸ μὲ τῶνομα Κολονιάτι) μετὰ τῶν συστίχων αὐτοῦ, στίχοι τρεῖς βλάχων τοῦ Χαλκέα» καὶ παρακάτω στὸ ἴδιο κείμενο: «Τὸ ἥμισυ τοῦ χωρίου τοῦ Λοζετσίου (ἀνήκοντος δηλ. στὴν ἐκκλησία τῶν Γιαννίνων) σὺν τῇ ἐκεῖσε ἀγορᾷ τοῦ Κασιανοῦ Βλάχων καπνοὶ (δηλ. σπίτια) εἴκοσι σὺν τῷ Βησσωτᾷ καὶ τῷ Λιγερωῶ» (ὁ.π. σελ. 310). Δηλαδή ΝΑ τοῦ λεκανοπεδίου Γιαννίνων κατοικοῦσαν ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα ἀκόμα οἰκογένειες βλάχων γεωργῶν δουλοπαροίκων, τοὺς ὁποίους ἐξετόπισαν ἴσως ἄλλοι ἐπήλυδες καὶ τοὺς ἀπώθησαν λίγο παραπέρα καὶ στὸ ὄρεινὸ τιμῆμα τῆς ἴδιας περιοχῆς, ὥστε νὰ ἐγκατασταθοῦν μόνιμα στὸ χωριὸ Φορτός, στοὺς ὁποίους βλάχους προφανῶς ὀφείλεται καὶ τῶνομά του.

Προσθέτω, πὼς στὴν ἴδια περιοχὴ τοῦ χωριοῦ ὑπάρχει καὶ σήμερα ἱκανὸς ἀριθμὸς βλαχικῶν τοπωνυμίων, καθὼς Τσοῦκα (ράχη), Τσιούκα Ἄλτα (ψηλὴ ράχη), Λάτου (διαλυθὲν χωριό) κ.λ. (πρβλ. καὶ Λαμπρίδης πρ. Δ' σελ. 20). Δὲν ἔχω δυστυχῶς ἄλλες πειστικὲς ἀποδείξεις, γιὰ νὰ στηρίξω πλήρως τὴν ἄποψή μου αὐτῇ, πάντως πιστεύω, ὅτι δὲν εἶναι καὶ ἀπίθανη. Τὸ Φορτός ἦταν πατρίδα τοῦ Β. Κατσιφοῦ, διακεκριμένου καθηγητοῦ τῆς Στρατ. Σχολῆς Εὐελπίσων ἐπὶ 25 χρόνια εἰς αὐτὴν διδάξαντος (πρβλ. Λαμπρίδης Δ' σελ. 40) καὶ τοῦ Ν. Σιακαμπένη εὐεργέτη τοῦ χωριοῦ (πρβλ. Λαμπρίδης ὁ.π. σελ. 49).

Γιὰ δὲ τὸ Βοτονός, προσθέτω, πὼς στὴν περιοχὴ του ὑπάρχουν ἐρείπια πελασγικῶν τειχῶν «καταφύ(γιον)» καλούμενα, καθὼς γράφει ὁ ἴδιος Λαμπρίδης (Ε' σελ. 23), «ἐν οἷς καὶ νομίσματα ἀργυρᾶ τε τὴν προτομὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου φέροντα καὶ χάλκινα φέροντα ἐπὶ μιᾶς ὄψεως μηνίσκων καὶ ἐπιγραφὴν «Ἑπειρωτᾶν» ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας τὴν τῆς Ἀθηνᾶς προτομὴν ἐπὶ πλακὸς δὲ ἀναγιγνώσκεται ἡ ἐπιγραφὴ «Βιτῶος».

Κι ἀκόμα, πὼς καὶ τὰ δυὸ παραπάνω χωριὰ παρὰ τὰ βαρβαρικὰ καὶ ἀδήλου σημασίας ὀνόματά τους καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση καὶ ὡς σήμερα τὰ κράτησαν. Ἡ γραφειοκρατία μας ἀρκέστηκε στὴν προσθήκη τῆς ἑλλην. κατάληξης -ι καὶ -ιον (Φορτόσι καὶ Φορτόσιον — ἴσως νὰ τὸ παρήγαγαν ἀπὸ τὸ φόρτος καὶ φορτώνω, παρετυμολογία ἐξώφθαλμη— καὶ Βοτονόσι καὶ Βοτονόσιον καὶ τάφηκαν καθὼς ἦταν.

7) Τὸ χωριὸ Λιπάδη καὶ Βάρδα

Τὰ πιὸ πάνω μικροχώρια τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας κατὰ τὴ Λάκκα

Σουλίου τὸ πρῶτο κοντὰ στὰ Δερβίζιανα καὶ στὴ Δ. πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ Μορίζη καὶ τὸ ἄλλο κάτω καὶ πέρα ἀπὸ τὸν Ἀχέροντα μέσα σὲ πυκνὸ δάσος ἀπὸ κουμαριὲς ἔχουν κι αὐτὰ τὴν ἱστορία τους, ἀφοῦ φέρουν τὰ ὀνόματα δύο ἐπισήμων ἀνδρῶν τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, τοῦ πρώτου Φλουρεντινοῦ παρακοιμώμενου τῶν Δεσποτῶν Ἡσαῦ Μπουοντελμόντι καὶ Καρόλου Τόκου Ἰταλῶν, καὶ τοῦ δευτέρου διοικητῆ τὴν ἴδια ἐποχὴ τοῦ κάστρου τοῦ Ἀγ. Δονάτου, τῆς Παραμυθιάς δηλ., ἴσως Ἡπειρώτη. Καὶ γιὰ τὸν πρῶτο μὲν ἀπ' αὐτοὺς τὸν *Λιπάδη* τὸ πλήρες ὄνομά του ἦταν *Λιμπάρδης* καὶ τὸ μικρὸ *Μανθῆς* (Ματθαῖος) μιλάει τὸ χρονικὸ τῶν Τόκκων, ἀποσπάσματά του δηλαδή πού ἔχω ὑπ' ὄψι μου δυὸ τουλάχιστον φορές. Γράφει:

«Ὁμοίως ἄλλον ἄρχοντα καλὸν ἐκ τὴν Φλορέντζα ὅπου καὶ τὸν ἀνάθρευσεν Ἡζαοῦ ὁ δεσπότης ἀγάπα τον ἐτίμα τον ὡς γνήσιον συγγενῆ του κι αὐτὴ τὸν ἐφυλάκισεν καὶ διάβην εἰς τὸν δούκα...» (ἐννοεῖ τὴ βασίλισσα Εὐδοκία γυναίκα δεύτερη τοῦ δεσπότη Ἡζαοῦ καὶ ἤδη χήρα του κόρη δὲ τοῦ Ἀλβανοῦ φυλάρχου Σπάτα καὶ τὶς ἀνομίες καὶ κατατρεγμούς της κατὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ Δεσποτάτου μαζί καὶ τοῦ *Λιμπάρδη*, πού ἔφυγε κι αὐτὸς κι ἐπῆγε εἰς τὸν δούκα τὸν τῆς Κεφαλληνίας Κάρολο Τόκκο) κι ἄλλοῦ.

«Τὸν δὲ *Λιμπάρδη* ἔστειλε εἰς τοὺς Μαζαραίους νὰ τοὺς εἰπῆ νὰ ἔλθωσιν στὴν Πάργα νὰ τὸν εὔρουν...».

Τὸν ἔστειλε δηλαδή ἀντιπρόσωπό του ὁ Κάρ. Τόκκος, πού εἶχε ἤδη ἐκλεγεῖ ἀπὸ τοὺς Γιάννιωτες σὰν δεσπότης τους, «τὸν δούκα γιὰ νὰ φέρουν», καθὼς γράφει τὸ Χρονικὸ, ἀφέντη νὰ τὸν κάνουν, ἀφοῦ στὸ μεταξὺ ἔδιωξαν κακῶς οἱ ἴδιοι τὴν Ἀρβανίτισσα βασίλισσά τους. Τὸν ἔστειλε λοιπὸν ἀντιπρόσωπό του τὸν *Λιμπάρδη* νὰ πάει στοὺς Μαζαρακαίους φυλὴ Ἀρβανίτικη, πού κατοικοῦσε στὴν μεταξὺ Παραμυθιάς καὶ Πάργας περικοχὴ νὰ πᾶν νὰ τὸν προῦπαντήσουν στὴν Πάργα, ὅπου θὰ ἀποβιβάζονταν ἐρχόμενος ἀπὸ Κεφαλλονιά στὰ Γιάννινα.

Αὐτὰ λοιπὸν γράφει γιὰ τὸν *Λιμπάρδη* τὸ λεγόμενον Χρονικὸ τῶν Τόκκων. Γιὰ δὲ τὸν *Βάρδα* τὸ ἄλλο Χρονικὸ τῶν Ἰωαννίνων ἀμέσως προηγούμενό του ἀναφερόμενο κι αὐτὸ στοὺς κατατρεγμούς τῶν ἀρχόντων τοῦ Δεσποτάτου ἀπὸ τὸν ἄλλο δεσπότη τους τὸν Σέρβο Θωμᾶ τὸν Πρελοῦμπο (1367-1384), τοῦ ὁποίου διάδοχος ἦταν ὁ Ἡζαοῦ, γράφει «τοὺς δὲ λοιποὺς παραβλέψας, οἱ μὲν φυγάδες ὄχοντο οἱ δὲ καὶ εἰς ἀποστασίαν ἐτράπησαν ἐξ ὧν καὶ ὁ *Βάρδας* κρατῶν τὸ κάστρον τοῦ Ἀγίου Δονάτου αὐτὸν ἐξηρνήσατο» (ὅ.π. σελ. 81).

Ὁ *Βάρδας* λοιπὸν αὐτὸς ἦταν κυβερνήτης τοῦ κάστρου τοῦ Ἀγ. Δονά-

του τὸ 1367 ἔτος καὶ ἐπαναστάτησε, κήρυξε δηλαδή τὸν ἑαυτό του ἀνεξάρτητο. Προσθέτω, πὼς τὸ ὄνομα *Βάρδος* ἦταν συνηθισμένο στοὺς βυζαντινοὺς. Δυὸ μάλιστα εὐγενεῖς καὶ στρατιωτικοὶ ἀνώτατοι οἱ *Βάρδας Φωκᾶς* καὶ *Βάρδας Σκληρὸς* πῆραν μέρος σὲ ἐπαναστάσεις ἢ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη στὴν Μ. Ἀσία, πού κατέστειλε ὁ αὐτοκρ. Ἰωάννης ὁ Τσιμισκής.

Αὐτὰ λοιπὸν γιὰ τοὺς ἄρχοντες τοῦ Δεσποτάτου, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα φέρουν τὰ δυὸ χωριουδάκια, πού εἶπαμε, κυριώνυμα καὶ τὰ δυὸ χωριά τοῦ *Λιπάδη* δηλαδή καὶ τοῦ *Βάρδα*, τῶν ὁποίων χωριῶν ἦταν κατὰ τὰ φαινόμενα τιμαριούχοι καὶ ἀφέντες τους οἱ ἴδιοι καὶ τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα διατηροῦν ὡς τὰ σήμερα σχεδὸν ἀπαράλλαχτα καὶ τὰ δυό.

Προσθέτω τέλος, πὼς οἰκογένεια Βάρδα ἐπίσημη ὑπῆρχε, καθὼς γράφει στὴν Χρονογραφία του ὁ Ἀραβαντινὸς (Β' σελ. 260 καὶ 270), στὰ Γιάννινα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς κατάκτησης (1430) ἀλλὰ καὶ πολὺ ἐργότερα (1814) μὲ τὴν ὁποία μπορεῖ νὰ συνδέεται τὸ ὁμώνυμο χωριὸ μας *βάρδα* (*bardhë*) δὲ στὰ ἄλβανικὰ σημαίνει ἄσπρος.

8) Τὰ χωριά *Πυρσόγιαννη* καὶ *Φετόκο*

Ἡ παρετυμολόγηση εἶναι συχνὰ ὁ τρόπος ἢ τὸ ἐργαλεῖο μετονομασίας χωριῶν μὲ ξένο ὄνομα. Ὅταν δηλαδή χωριὸ ἢ τοπωνύμιον ὄχι κοινὸ μὲ ξένο ὄνομα ὁμοιάζει γλωσσικὰ λίγο ἢ πολὺ μὲ λέξη ἑλληνική, ἀνεξάρτητα ἂν ἔχουν κάποια σχέση νοηματικὴ μεταξὺ τους καὶ πάντοτε δὲν ἔχουν, τότε ἀπορρίπτομε τὸ ξένο καὶ ἀκατανόητο ἀντικαθιστώντας το μὲ τὸ ἑλληνικὸ καὶ κατανοητό, πού θὰ ἀποτελέσει στὸ ἐξῆς τὸ νέο καὶ ἐπίσημο ὄνομα τοῦ χωριοῦ ἢ τοπωνυμίου.

Ἐμνημόνευσα ἤδη μερικές τέτοιες περιπτώσεις. Τὸ ὄνομα παράδειγμα τῆς ἐπαρχίας *Πωγωνίου* ἐνῶ παράγεται ἀπὸ τὸ σλαβικὸ *Μπογόνα* «τόπος ὑπὸ τοῦ ἀνέμου προφυλαττόμενος» (Λαμπρίδης Η' σελ. 34), ἀπανεμιὰ δηλαδή, ὅπως καὶ πράγματι εἶναι ἡ περιοχὴ, τὰ σχετίσαμε βοηθούσας καὶ τῆς ἱστορικῆς παράδοσης, ἀνακριβοῦς βέβαια, μὲ τὸν αὐτοκράτορα *Πωγωνάτο* καὶ τὸ ἀλλάξαμε, γιὰ μᾶς βόλευε, σὲ *Πωγώνι* καὶ τὰ δυὸ ὄμικρον ἔγιναν δυὸ ὠμέγα καὶ σ' αὐτὸ καὶ στὰ παράγωγά του. Τὸ ὄνομα ἀκόμα *Κουρεμάδι* χωριοῦ τῆς ἴδιας παραπάνω ἐπαρχίας ἄλβανικόν, πού σημαίνει μεγάλη πηγὴ (*gujtëmad*) ἔμεινε ἀπείραχτο, γιὰ τὸ ἐτυμολογοῦμε ὄχι σωστὰ ἀπὸ τὸ *κουρένω-Κουρεμάδι*.

Τέλος τὸ ὄνομα *Ντρεστενίκου* χωριοῦ τῆς ἐπαρχίας *Ζαγορίου* παραγόμενον ἀπὸ τὴ βλαχικὴ ἢ ἄρβανίτικη λέξη *ντριστελά* νεροτριβιά δηλαδή καὶ μάλιστα μικρὴ νεροτριβιά, ἀφοῦ ἔχει τὴν σλαβικὴ ὑποκοριστικὴ κατάληξη *-ικ* ἢ *-ικου* κατὰ τὰ *Σενίκου*, *Μποζιάνικου* ὀνόματα χωριῶν μας, ἐπειδὴ μοιάζει κάπως μὲ τὸ ἑλληνικὸ *Τρίστενο* ἀντικαταστάθηκε μὲ τὸ τε-

λευταῖο ἀποτέλεσε δὲ καὶ τὸ νέο ὄνομά του ἄσχετο βέβαια μὲ τὸ πρῶτο.

Κλασσικὴ λοιπὸν περίπτωσις τέτοιας παρετυμολογίας βρίσκεται, καθὼς θὰ ἰδοῦμε, καὶ στὸ ὄνομα τῶν χωριῶν *Πυρσόγιαννη* καὶ *Φετόκο*.

α) *Πυρσόγιαννη*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας κατὰ τὸ Βόρειο Τμήμα τῆς καὶ στὴν ἀνατολικὴν πλαγιά τοῦ Γράμμου, τῆς ὁποίας πλαγιάς τὴ ρίζα βρέχει ὁ Σαραντάπορος. Παρὰ τὴ μεγαλοσύνη τοῦ χωριοῦ, τὸ μεγαλύτερο ἴσως τῆς ἐπαρχίας ὅλης, οἱ εἰδήσεις οἱ ἱστορικὲς γι' αὐτὸ καὶ τὴν ἐποχὴ τὴν πρὶν ἀπὸ τὸν 19ο αἰῶνα εἶναι ἐλάχιστες ἂν μὴ, ἀπ' ὅ,τι ξέρω, καὶ ἀνύπαρκτες. Σὲ ἐπιγραφή, παράδειγμα, τοῦ Μοναστηριοῦ τῆς Ζέρμας τῆς ἴδιας ἐπαρχίας τοῦ 1861 ἀναγράφεται «ἐκ ΚΟΜΗΣ ΠΡΙΣΟΓΙΑΝ» σὲ ἐνθυμηση τοῦ 1826 διαβάζω «τὴν Πρησόγιαννη, Βούρμπιανη κ.λ.» ἢ σὲ μπουγιουρντι πάλι τῆς 20/6/1835 βλέπω «Πρισόγιαννη» καὶ σὲ πωλητήριο τέλος γράμμα τῆς 29/9/1860) σημειώνεται «κ. Σούρλαν Πρισογιανίτην». Στὸ ἐξῆς καὶ λίγο προτύτερα σὲ ἐνθυμήσεις ἄλλες ἔγγραφα ἢ κείμενα ἀναγράφεται σταθερὰ πλέον τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ *Πυρσόγιαννη*. Πιστεύω, πὼς ὁ ἀρχικὸς τύπος τοῦ ὀνόματος τοῦ ἴδιου χωριοῦ ἦταν *Μπρουσόϊανη* ἢ *Προυσόϊανη* σλαβικῆς βέβαια προέλευσης καθὼς καὶ ὄλων ἀνεξαιρέτα τῶν γειτονικῶν του χωριῶν μὲ τὶς ἴδιες μάλιστα κατάληξεις (*Βούρμπιανη*, *Μπλίζιανη*, *Καστάνιανη*, *Στράτσιανη*). Ὁ Ἀραβαντινὸς (Χρον. Β' σελ. 340) θέλει τὸ ὄνομα ἑλληνικὸ καὶ γράφει «Πρισόγιαννη (τοῦ), τὸ θέλει δηλ. χωριὸ κυριώνυμο χωρὶς καμμιά κατὰ τὴ συνήθειά του ἐξήγησις. Ὁ δὲ Χ. Ρεμμέλης (Κονιτσιώτικα Ἀθ. 1953 σελ. 259) ὑποστηρίζει, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ παράγεται ἀπὸ τὴ σλαβικὴ λέξις *prisoya* ποὺ θὰ πεῖ, λέει, μέρος εὐήλιο, προσήλιο ὅπως πράγματι εἶναι γιὰ δὲ τὴ γειτονικὴ *Βούρμπιανη* (καὶ δικό του χωριὸ) ἀπὸ τὸ σλαβικὸ *Βούρβα* ἰτιά (σωστό, καθὼς βλέπω) καὶ εἶναι πολλὰ ἐν τῇ περιοχῇ χωρὶς παρὰ ταῦτα ν' ἀναφέρει πηγές.

Προσθετῶ, πὼς χωριὸ μὲ τὴν ἴδια ρίζα (*Μπρουσὸς* ἢ *Προυσὸς*) καὶ ὁμώνυμη ἐπίσης μονὴ κοντὰ του ὑπάρχει στὴν Εὐρυτανία, ποὺ κάποιοι θέλησαν νὰ τὸ συνδέσουν μὲ τὴ γνωστὴ πόλη τῆς Βιθυνίας (*Προῦσα*).

Ἡ λογιωσύνη ἐν τούτοις ἔβαλε καὶ ἐδῶ τὸ χέρι τῆς, στὴ διασκευὴ δηλ. καὶ ἑλληνοποίησι τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ κατὰ τὴ ρίζα καὶ κατάληξή του. Καὶ τὴν μὲν ρίζα τοῦ *Προυσὸ* ἢ *Προυσά*, ἄδηλης μᾶλλον σημασίας, τὴν μετέβαλε σὲ *πυρσὸ* —ἑλληνικώτατη μὲν λέξις ἄγνωστη ὅμως παλιότερα καὶ τώρα ἀκόμα στὸ λαὸ— οὔτε *δαυλὸς* τὸ λέει —ὁ ὁποῖος λαὸς εἶναι σημειωτέον ὁ ἀνάδοχος ὄλων ἀνεξαιρέτα τῶν τοπωνυμίων— τὴν ἔννοια τοῦ *πυρσοῦ* διατύπωνε, ὅσο ξέρω, μὲ τὴν τούρκικη λέξις *μασιαλάς*.

Ἀπὸ δὲ τὴν συνήθη τοπωνυμικὴ καὶ σλαβικὴ κατάληξις -ιανη ξεφύτρωσε ἕνας -γιάννης μὲ τὴ γέννησις ἑνὸς γ μεταξὺ δυὸ φωνηέντων κατὰ τὴ γλωσσικὴ συνήθεια τοῦ τόπου, ποὺ πῆρε στὴ γραφὴ καὶ τὸ δεύτερο ν. Ἔτσι

αποτελέσθηκε στη συνέχεια τὸ κυριώνυμο τοπωνύμιο τοῦ *Πυρσόγιαννη*, καθὼς λέμε τοῦ *Κλεφτόγιαννη*, τοῦ *Δασκαλόγιαννη*, τοῦ *Ἀνεμόγιαννη* ὅλα ἐδῶ παρετυμολογικὰ καὶ ἐντελῶς ξένα πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ ἡ *Πυρσόγιαννη* τελικὰ κατὰ τὰ τοῦ *Γραμμένου-ἢ Γραμμένη*, τοῦ *Γερομνήμη-ἢ Γερομνήμη*, τοῦ *Πετσιάλη-ἢ Πετσιάλη* κ.λ. χωριὰ τῆς περιοχῆς. Θὰ σημειώσω, πὼς ἀπὸ τὰ γνωστὰ παρακείμενα χωριὰ ὁμοιοκατάληκτα κατὰ τὸ ὄνομα καὶ σλαβικῆς, καθὼς εἶπα, προέλευσης χωριὰ μόνη ἡ *Πυρσόγιαννη* γράφεται μὲ δυὸ ν. Αὕτῃ εἶναι μὲ λίγα λόγια ἡ ἐξέλιξη καὶ κατάληξη τοῦ χωριωνύμιου τοῦ συγκεκριμένου.

β) *Φετόκο*. Χωριουδάκι τῆς ἴδιας ἐπαρχίας καὶ ΒΑ τοῦ προηγούμενου. Τὸ ὄνομα του ἄγνωστης προελεύσεως καὶ σημασίας. Ὁ Ἀραβαντινὸς (Χρον. Β' σελ. 318) τὸ θεωρεῖ τουρκικὸ «λαβὼν κατάληξιν, καθὼς γράφει καὶ ἐπὶ τὸ εὐφωνώτερον ἦτοι *Φετόκα* — οἱ κάτοικοί του τὸ ἄλλαξαν καὶ ἤδη τὸ λένε, κατὰ συμβουλή τῶν γραφειοκρατῶν βέβαια. *Φετόκο* ἐπειδὴ τὸ παλιὸ ὄνομα ταιριάζει κατὰ τὴν ἐμφάνισή του μὲ τὸ νέο ἄαχετο κατὰ τὰ ἄλλα πρὸς αὐτό. Ἕνα ἀκόμα κατόρθωμα τῆς παρετυμολογίας.

9) Τὸ χωριὸ *Βοβοῦσα*

Βοβοῦσα. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου κατὰ τὶς βορεινὲς ἐσχατιές της καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους *Μόρφα* (οἰκ. 5) καὶ τὰς τοῦ Ὄου (ὠόν) δεξιὰ τοῦ Ἀῶου (οἰκ. 81)» καθὼς γράφει καὶ ὁ *Λαμπρίδης* (Η' σελ. 8). Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ εἶναι στενὰ δεμένο μὲ τὸ ποτάμι τὸν Ἀῶο καὶ τὸ βουητὸ τῶν νερῶν του ἀποτελεῖ στοιχεῖο κύριο καὶ ἀναπόσπαστο τῆς ψυχῆς τῶν κατοίκων του, καὶ ἐν ἄλλωστε χωριὸ ἀπ' ὅλα τῆς διαδρομῆς τοῦ ποταμοῦ ὡς τὰ σύννομα μὲ τὴν Ἀλβανία τοῦλάχιστον δὲν εἶναι τόσο κοντὰ του ὅσο ἡ *Βοβοῦσα* ποὺ καλύπτει στὸ σημεῖο ἐκεῖνο καὶ τὶς δυὸ ὄχθες του μικρὸ μέρος τῆς στὴν ἀριστερὰ καὶ τὸ πιὸ μεγάλο στὴ δεξιὰ συνδεόμενα μὲ γεφυρὰ πέτρινο, ἡ δὲ βοή του ἤρεμη συνέχει τ' αὐτιά τῶν κατοίκων ἀστατάματα μέρα καὶ νύχτα.

Βοῶσα ἢ *Βοοῦσα* λοιπὸν καὶ *Βοβοῦσα*, ἡ νεράϊδα ἴσως τοῦ ποταμοῦ πρέπει νὰ σηματοδοτεῖ καὶ τὴν ἐρμηνεῖα τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ. Δὲν εἶμαι βέβαια ἑλληνομανῆς στὴν ἐρμηνεῖα τῶν τοπωνυμίων, ὅπως ἄλλοι παλαιότερα, οὔτε μ' ἀρέσουν οἱ εὐκόλες λύσεις γιὰ τὸ ἴδιο ζήτημα ἢ καὶ κάποιες ποιητικὲς ἀκόμα ἐξάρσεις. Εἶμαι στενὰ δεμένος μὲ τὰ πράγματα καὶ σὲ ἄμεση πάντα σχέση μαζί τους, στοιχεῖα ἄλλωστε «ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ» καὶ στὰ τοπωνύμια. Καὶ συνεχίζω:

«Ρέων δὲ οὗτος ὁ Ἀῶος ἐκ τοῦ ὁμωνύμου χωρίου *Βοβοῦσης* κ.λ.» γράφει πάλι ὁ *Λαμπρίδης* Ζ' σελ. 17), ἀποκαλεῖ μ' ἄλλα λόγια ὁ ἴδιος τὸν Ἀῶο ὁμώνυμο τοῦ χωριοῦ *Βοβοῦσα*, πὼς τὸ ποτάμι δηλαδὴ ἐλέγονταν στὴ

λαϊκή γλῶσσα Βοβοῦσα, ὁ αὐτὸς ὅμως Λαμπρίδης χρησιμοποιεῖ στὰ γραφόμενά του πάντα τὸν ἑλληνικὸ τύπο Ἄωος. Ὁ Ψαλίδης, στὴ Γεωγραφία του (1812). «Ἀπὸ αὐτὰ τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου, γράφει, ὁμοίως πηγάζει καὶ ὁ ποταμὸς Βιωσα ὁ μεγαλύτερος τῆς Ἠλείου, ὅστις διαχωρίζει τὴν Ἠπειρον ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν καὶ τρέχει δυτικὰ εἰς χωρίον Βωβοῦσαν κ.λ.» Ὁ Δάσκαλος δηλαδὴ χρησιμοποιεῖ γιὰ μὲν τὸ ποτάμι τὸν τύπο Βιωσα μακρυνὰ αὐτοῦ τοῦ Ἄου τοῦ Λαμπρίδη γιὰ δὲ τὸ χωριὸ αὐτὸν τοῦ Βωβοῦσα (Γεωγρ. Ἠλείου καὶ Ἀλβανίας Γιανν. 1964 σελ. 56) τύποι καὶ οἱ δυὸ τοῦ Ψαλίδα διαφέροντες αἰσθητὰ κατὰ τὸ θέμα τους. Ὁ δὲ Κοσμᾶς ὁ Θεσπρωτὸς δάσκαλος καὶ λόγιος μαθητὴς τοῦ προηγουμένου γράφει λίγο ἀργότερα (1850), πὼς «ἡ Βωοῦσα ἥτις ρέει θετικὰ καὶ διαχωρίζει τὴν Ἠπειρον ἀπὸ τῆς Ἀλβανίας καὶ χύνεται εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος...». Καὶ παρακάτω (ὁ.π. σελ. 69) «δάση τρομερὰ καὶ πυκνώτατα ἀπὸ τὸ Μέτσοβον καὶ ἕως Βωοῦσαν ἢ Βωβοῦσαν καὶ ἕως Σαμαρίναν καὶ Φούρκαν». Χρησιμοποιεῖ καὶ τοὺς δυὸ τύπους Βωοῦσαν καὶ Βωβοῦσαν καὶ γιὰ τὸ ποτάμι καὶ γιὰ τὸ χωριό.

Ὁ Ἀραβαντινὸς (περιγρ. Ἠλείου Γιανν. 1984 σελ. 23) γράφει, πὼς «Ἡ Βωβοῦσα (Λῶος, Ἄωος κ.λ.) ὁ ἀξιολογώτερος τῆς Παλαιᾶς Ἠλείου ποταμὸς (στὴ Χρονογρ. τοῦ Β' σελ. 100) τὸν γράφει Λῶο χρησιμοποιεῖ δὲ καὶ τὸ Ἄωος καθὼς «Ὄνομάσθη ὁ ποταμὸς οὗτος καὶ Ἄωος κατὰ τινὰς καὶ Ἄυος κατὰ τὸν Ριανὸν καὶ Αἰας ὑπ' ἄλλων, καταλήγει). Οὗτος συνεχίζει, ἀρχεται κυρίως ἀπὸ τῆς Πινδίας σειρᾶς... καὶ διερχόμενος τὴν Βωβοῦσαν χωρίον τοῦ Ζαγοροῦ (ἐξ ἧς ἔσχε καὶ τὸ νέον ὄνομά του) κ.λ.». Τὸ ὄνομα δηλ. Βοβοῦσα προὔπηρχε τοῦ ἴδιου ὀνόματος τοῦ ποταμοῦ, κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν αὐτὰ, καὶ ἀπὸ τὸ χωριὸ πῆρε ὁ τελευταῖος «τὸ νέον ὄνομά του» ἀπὸ Ἄωος ἢ Λῶος στὴν ἀρχαία γλῶσσα ἔγινε στὴ Νεοελληνικὴ Βωβοῦσα.

Αὐτὰ λοιπὸν γιὰ τὴν ποικιλία τῶν τύπων γραφῆς τοῦ ποταμοῦ καὶ τοῦ χωριοῦ στὰ κείμενα παλαιότερων τῆς περιοχῆς συγγραφέων χωρὶς καὶ ν' ἀναφέρονται καὶ μάλιστα ὁ Ἀραβαντινός, πού τὸ συνήθιζε, στὴν ἐρμηνεία τους. Προσθέτω, πὼς ἂν σὲ ἀκραία περίπτωση τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ δὲν εἶναι, καθὼς πιστεύω, λέξι ἑλληνικὴ (μνημονεύω τὸ ὁμοιοκατάληκτό του καὶ ἐπίσης βλαχοκατοικούμενο χωριὸ τῶν Τρικάλων Βερδικοῦσα), θὰ ἔχει ὅπωςδήποτε σχέση μὲ τὴν ἔννοια τῶν ἑλληνικῶν λέξεων βουή, βουῖζω, βούισμα, βουητὸ κ.λ. ἀλλὰ καὶ βωβός δηλ. ἄφωνος, ἀθόρυβος, καθὼς λέμε τὸ θεσπρωτικὸ παραποτάμι τοῦ Ἀχέροντα.

Βοοῦσα λοιπὸν καὶ Βοβοῦσα εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μας ἡ πιὸ σωστὴ καὶ ἐμπράγματι ἐξήγησι τοῦ χωριωνυμίου μας τὸ δὲ β τοῦ δευτέρου καὶ ὀριστικοῦ τύπου εἶναι πρόσφυμα, πού γεννήθηκε κατὰ τὴ φυσικὴ ροὴ τῆς

γλώσσας. Ὁ Οἰκονόμου δὲν ἔχει γνώμη γιὰ τὸ ἴδιο χωριωνύμιο. Πρέπει τέλος, νὰ μᾶς ἐλκύσει τὴν προσοχή, πὼς ὅλα τὰ περὶ τὴν Βοβοῦσα χωριά (ὁ Λαμπρίδης θεωρεῖ τὸ ὄνομα ἀκραιφνῶς ἑλληνικὸ - Δ' σελ. 14) μὲ ἀμιγῆ κι αὐτὰ βλαχικὸ πληθυσμὸ φέρουν περιέργως ὀνόματα ἑλληνικά, καθὼς Γρεβενίτη, Φλαμπουράρη, Μηλιά, Περιβόλι, Ἀβδέλα ἢ δὲ παραγωγικὴ κατάληξη -οῦσα χρησιμοποιεῖται πλατεῖα στὴ λαϊκὴ μας γλῶσσα, καθὼς Ἐλεοῦσα, πατοῦσα, γεννοῦσα, σαρανταποδαροῦσα, ἀηδονολαλοῦσα κ.λ.

10) Τὰ χωριά Παλιοσέλι, Ξηρόβαλτος καὶ Κακόλακκος

Σ' ὅλη τὴν περιοχὴ μας ἔχουμε τρία μόνο χωριά μὲ δευτερογενῆ ὀνόματα, ὀνόματα δηλαδὴ σύνθετα ποὺ σχηματίσθηκαν ἀργότερα, ὅπου στὸ ἀρχικὸ ὄνομα οὐσιαστικὸ καὶ ξένο συνήφθηκε σὰν πρῶτο συνθετικὸ τὸ ἑλληνικὸ ἐπίθετο γιὰ νὰ γίνῃ τὸ νέο ὄνομα, ποὺ δείχνει καὶ τὴν ἤδη κατάστασι τοῦ τοπωνυμίου. Τὸ ἑλληνικὸ μ' ἄλλα λόγια ἐπίθετο καὶ νεώτερο σὰν πρῶτο συνθετικὸ καὶ τὸ ξένο καὶ παλαιότερο οὐσιαστικὸ σὰν δεύτερο συνιστοῦν ἢ συνθέτουν τὸ δευτερογενὲς τοπωνύμιο ἢ τὸ ὄνομα τοῦ συγκεκριμένου χωριοῦ. Τὰ χωριά αὐτά, τὰ ὀνόματά τους, εἶναι τὰ ἀκόλουθα.

α) *Παλιοσέλι*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Κονίτσας κατὰ τὶς ἀνατολικὰς πλαγιὰς τοῦ βουνοῦ Καρουτιὰ καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ πέραν τοῦ Ἀώου Βλαχοχώρια τῆς. Τὸ ὄνομά του, τὸ δεύτερο συνθετικὸ του, εἶναι ἡ σλαβικὴ λέξι *seli* ἢ *selio*, ποὺ θὰ πεῖ ἀπλῶς χωριό. Σ' αὐτὸ τὸ ὄνομά του τὸ ἀρχικὸ προστέθηκε ἀργότερα ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας κατοίκους τῆς περιοχῆς γιὰ διάκρισίν τους προφανῶς ἀπὸ κάποιον νεοσέλι ἢ σελιό χωριὸ τὸ ἑλλην. ἐπίθετο παλιὸς ἀπ' ὅπου καὶ ὁ δευτερογενὲς σχηματισμὸς τοῦ τοπωνυμίου *Παλιοσέλι*.

Προσθέτω, πὼς *ponojeli* σλαβικὸ ὄλο, δηλ. Νεοχώρι, ὑπάρχει στὴν Ἀλβανικὴ ἐπαρχία Κολόνιας γειτονικὴ αὐτῆς τῆς Κονίτσας καὶ *Σελιό* στὴν ἐπαρχία Ἀργυροκάστρου παρὰ τὴν Ἐπισκοπὴ ἂν ἔχουν δὲ σχέση τὰ χωριά αὐτὰ μὲ τὸ δικό μας Παλιοσέλι ἀγνοῶ.

Σελιὰ τέλος τοπωνύμια, ποὺ ἐπισημαίνουν τὴν ὑπαρξὴ στὴ θέσι αὐτὴ χωριοῦ παλαιότερα διαλυθέντος ὑπάρχουν στὴν εὐρύτερη περιοχὴ μας πλῆθος. Ἀναφέρω μερικὰ τὰ ἀξιολογώτερα. Στὸ χωριὸ Γότιστα τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου ὑπάρχουν δυὸ συνοικίαι *Σελιό* καὶ *Γκρέτσι* «τὴν διάκρισιν τῶν φυλῶν τούτων, καθὼς γράφει ὁ Λαμπρίδης (Δ' σελ. 14), κατὰ τὸν μεσαῖωνα τεκμηριοῖ» (Ἑλλήνων δηλαδὴ καὶ Σλάβων) «περὶ τὸ Λοζέτς, γράφει παρακάτω ὁ ἴδιος (ὁ.π. σελ. 25), ὑπῆρχον οἱ ἑξῆς πολυάνθρωποι κοινότητες Καμίγια, Σελιό, Δημητράκια καὶ Κορδολόγια διαλυθεῖσαι, ὅπου καὶ κέραμοι καὶ οἰκοδομημάτων ἐρείπια». Σ' ἄλλο σημεῖο (Α' σελ. 40) γράφει πάλι ὁ ἴδιος, «Ἀγνοοῦμεν ἐπίσης, λέει, καὶ τὰ ἀρχικὰ ὀνόματα χωριῶν τινῶν, στὴν περιοχὴ δηλαδὴ τοῦ Δυτ. Ζαγορίου, ἅπερ διελύθησαν

ἀποκαλοῦνται δὲ τὰ ἐρείπια αὐτῶν διὰ τῶν γενικῶν ὀνομάτων Σελιό, Παλιοχωρι, Ἐπάνω χωριό κ.λ.».

Τέλος στὸ χωριό μου Γραμμένο ὑπάρχει τοπωνύμιο Σελιό σὲ μισή περίπου ὥρα ἀπ' αὐτὸ καὶ Β. του, ὅπου καὶ ἴχνη παλαιῶν κτισμάτων διακρίνονται.

β) *Ξηρόβαλτος*. Χωριό τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου «εἰς τὰς Νοτίας τοῦ ὄρους Λιμποχόβου πλευρᾶς». Τὸ ὄνομά του σύνθετο ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ ἐπίθετο ξηρὸς καὶ τὸ σλαβικὸ οὐσιαστικὸ βάλτος, ἔλος δηλ., δηλώνει ὅ,τι καὶ τὸνομά του τὸ ἀντιφατικὸ καὶ ὀξύμωρο εἶναι δὲ καὶ αὐτὸ χωριωνύμιο δευτερογενές, καθὼς εἶπα, ποὺ πλάσθηκε σύμφωνα μὲ τοὺς φωνητικούς καὶ μορφολογικούς κανόνες τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Προσθέτω, πὼς νοτιώτερα τοῦ χωριοῦ ἐγγὺς τῶν ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων, στὶς Α. πλαγιεὶς λόφου κατάφυτου ἀπὸ Καστανιές καὶ στὴν ἴδια ἐπαρχία ὑπάρχει χωριὸ *Βάλτιστα* λεγόμενον σλαβικῆς τοῦ ὀνόματός του ὅλου προέλευσης, ποὺ σημαίνει τόπος ἢ οἰκισμὸς ἐλώδης, ποὺ βαλτώνει δηλαδὴ μετονομάσθηκε δὲ τελευταῖα σὲ *Χαραυγὴ* ἀπὸ τὴν προσήλια προφανῶς θέσιν του.

γ) *Κακόλακκος*. Χωριό τῆς ἴδιας μὲ τὸ παραπάνω, ἐπαρχίας «ἐξ ἀποτόμου καὶ κρημνώδους λάκκου μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Ρομπάτων καὶ τὰ δύο εἰς τὰς (δυτικὰς) ὑπωρείας τῆς κυρίως Νεμέρτσικας κείμενα» καθὼς γράφει ὁ Λαμπρίδης (Ζ' σελ. 9). Λέξι βέβαια σύνθετη ἀπὸ τὰ κακὸς καὶ λάκκος, ξεροπόταμος, χεῖμαθρος δηλαδὴ ἀλλὰ καὶ τάφος στὴ λαϊκὴ μας γλῶσσα («θὰ σ' φκειάκου τοῦ λάκκου» λέει ὁ λαὸς (ἀπειλή) ἢ «ἔφικί τοῦ λάκκου γι' ἄλλον κι μπηκί αὐτὸς μέσα» (ἢ παροιμία) ἢ «κακόλακκος καὶ σκατόλακκος» (βοισιές γιὰ γερόντους) κ.λ.) τοῦ δεύτερου συνθετικοῦ ἑλληνικῆς μᾶλλον προέλευσης καὶ ὄχι, καθὼς κάποιοι ὑποστηρίζουν (Φουρίκης) ἀλβανικῆς, ἔχει ἐντούτοις τὸ τελευταῖο αὐτὸ τόσο βαθειὰ εἰσχωρήσει στὴ συνείδηση καὶ γλῶσσα τοῦ λαοῦ μας, ἔχει μ' ἄλλα λόγια τόσο ἑλληνοποιηθεῖ, ὥστε πλῆθος μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα ἢ παράγωγά του (Λακκιά, Λάκκα, Λακκοπούλα, Λάκκωμα κ.λ.) θέσεις ὑπάρχουν καὶ χωριὰ ἢ περιοχὲς ἀπὸ παλιὰ καθόλη τὴν Ἑλλάδα καὶ οὔτε ἔγινε λόγος γιὰ μετονομασία τους. Ὁ Λαμπρίδης μάλιστα (Γ' κεφ. 25) ἀναφερόμενος στὸ παράγωγο τοῦ λάκκου *Λάκκα* γράφει τὰ ἑξῆς ἀξιοπρόσεκτα. «Ἐὰν δέ, λέει, τὸ ὄνομα ἀμφοτέρων τῶν τμημάτων τούτων (Κούρεντα δηλ. καὶ Τσαρκοβίστα) εἶναι σλαβικὸν τοῦ νοτίου ὁμῶς διαμερίσματος τῆς Τσαρκοβίστας (ἢ Λάκκα δηλ.) κακῶς δι' ἐνὸς κ. γραφόμενον ἀκουόμενον δὲ πολλαχοῦ τῆς Π. Ἡπείρου δὲν εἶναι Ἀλβανικόν, ὡς ἄλλοι νομίζουσιν, περιοχὴν ἢ χωρίον δηλοῦν, ἐπειδὴ, οὐδαμοῦ τῆς Ν. Ἡπείρου, τῆς πατρίδος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τῶν Ἀλβανῶν, μνημονεύεται, οὐδὲ ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν ὑπάρχει ἀλλ' ἑλληνικὸν καὶ μεγενθυτικόν, πληθὺν κοιλοτήτων ἢ λάκκων σημαῖνον. Δὲν πα-

ρήχθη ἄραγε ἐκ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως λάκκου λακκιᾶς συνηθεστάτης εἰς τὰ ἑλληνικά διαμερίσματα σημαινούσης δὲ μικρὰν κοιλάδα; Δὲν ὑπάρχει ἄραγε σχέσις τοῦ ὀνόματος τούτου πρὸς τὴν Λακωνίαν; Παρατηρητέον δὲ ὅτι τὸ ὄνομα λάκκα συνήθως ἐν Ἠπείρῳ συνοδεύεται ἢ ὑπὸ ἀρσενικῶν ὀνομάτων γένους ἀρσενικοῦ καὶ πτώσεως γενικῆς τὸν κτήτορα ἰδίως δηλούσης οἶον Λάκκα Σούλι, Λάκκα Μουχτάρ ἢ παρέπεται ἐπιθέτω τινὶ ἐν καὶ μόνον ὄνομα μετ' αὐτοῦ ἀποτελοῦσα οἶον Παλιολάκκα».

Τὸ ἴδιο τέλος χωριὸν *Κακόλακκος*, κακὸς δηλ. δύσβατος, ἐπικίνδυνος στοὺς διαβάτες λάκκος ἀπὸ παρακείμενο, καθὼς εἶπα, φοβερὸν λάκκο, διατηρεῖ ἀταλάντευτα αὐτὸ τὸ ὄνομά του.

Προσθέτω, πὼς ὁ *Κακόλακκος* ἀπὸ τὴν κατάκτηση καὶ δῶθε μέχρι τοῦ 1790 ὑπῆρχε ἔδρα ὑποδιοίκησης, στὴν ὁποία ὑπάγονταν ὅλη ἡ ἐπαρχία Πωγωνίου (Ναχαγιέ) διέμενε σ' αὐτὸ καὶ ὁ ὑποδιοικητὴς τοῦ τμήματος «ὀθωμανὸς πάντοτε ὢν καὶ Μουτεσελίμης καλούμενος», στὴ διάρκεια τῆς Σατραπείας τοῦ Ἀλῆ ὁ ἴδιος ἦταν χριστιανὸς Ἀγιάν Βιλαέτης λεγόμενος, μετατέθηκε στὴ Σωπικὴ καὶ μετὰ τὴν πτώση τοῦ Ἀλῆ πάλι στὸν *Κακόλακκο* μέχρι τοῦ 1846, ὅποτε μετατέθηκε ὀριστικὰ στὴ Βοστίνα (Λαμπριδῆς Ζ' σελ. 43). Μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ Ἀλῆς στὴν παντοδυναμία του ἐδώρισε τὸ χωριὸν στὸν Μᾶρκο Μπότσιαρη (1817) «μεταποιήσας καὶ τὴν αὐτόθι ἱστορικὴν κούλιαν τοῦ Κούρτ πασιᾶ εἰς μέγαρον τοῦ Σουλιώτου».

11) Ἡ πολίχνη Βοστίνα

Βοστίνα. Κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου καὶ πρωτεύουσά της ἄλλοτε παρὰ τὰ ἑλληνοαλβανικὰ σύνορα καὶ στὶς ἀνατολικὰς πλαγιὰς τοῦ βουνοῦ Μπόζοβου. Τὸ ὄνομά της σλαβικὸ «τόπος βοσκήσιμος» τὸ ἐρμηνεύει ὁ Λαμπριδῆς (Ζ' σελ. 8), Μελισσότοπος τὸ θέλει ὁ Παπαχαρίσης (Ἠπ. Χρ. 1933 σελ. 141) καὶ ὁ Μέρτζιος (Ἠπ. Χρ. 1934 σελ. 200) «κηρύθρα χωρὶς μέλι ἦτοι τὰ τσίπουρα ποὺ μένουν μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ μελιτος» οἱ νεώτεροι τὸ ἄλλαξαν σὲ *Πωγωνιανή*, πόλις βέβαια ἀνύπαρκτη καὶ οὐδεμία σχέση ἔχουσα μὲ τὴ συγκεκριμένη κωμόπολις, εἶναι δὲ ἐπωνυμία ἀρχιεπισκοπῆς παλαιᾶς τῆς περιοχῆς, ἡ ὁποία ἤδρευε ἀπὸ τὸν ΙΓ', ὅσα ξέρουμε, αἰῶνα στὸ χωριὸν *Διπαλίτσα* παρὰ τὴν ἀρχαία μονὴ τῆς Μολυβδοσκεπάστης ἀπὸ δὲ τοῦ 1687 ὡς τὴν κατάργησίν της (1863) ὁ ἴδιος ἀρχιεπίσκοπός της «ἐποιεῖτο τὰς διατριβὰς αὐτοῦ πάντοτε ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῶν ἡδονῶν (τὸ Βουκουρέστι δηλ.) ἐντροφῶν καὶ θησαυρίζων ὡς ἀληθῆς πνευματικὸς πατὴρ ἐγκαταλιμπάνων τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ἐν μέσῳ λύκων καὶ εἰς τὰς ὑλακάς τῶν κυνῶν ἀδιαφορῶν... Τὰ ὑψίστα δὲ χρῆμα αὐτοῦ εἰς τὸν κατὰ καιροὺς ἡγούμενον τῆς μονῆς Μολυβδοσκεπάστου, ἀνατιθέμενος...» (Λαμπριδῆς ΣΤ' σελ. 12 καὶ Ζ' σελ. 42). Καὶ τὸ μὲν Πωγώνι τὸ ὄνομά του,

καθώς είδαμε, είναι παρετυμολόγηση τῆς σλαβικῆς λέξης «Μπογόνα», ἀπανεμιὰ δηλαδή ἢ δὲ *Πωγωνιανή*, πλάσμα λόγιο, «ἀναντιρρήτως εἰς τὴν ἐξιδιασμένην, καθὼς γράφει πάλι ὁ Λαμπρίδης (Ζ' σελ. 16), τῶν ἀρχιερέων ἐκείνων τάσιν πρὸς ἐξελλένησιν τῶν ξένων τούτων ὀνομάτων διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὀφείλεται».

Προσθέτω, πὼς τὴν κατάληξη -ίνα, καθὼς στὴ Βοστίνα, χρησιμοποιεῖ καὶ ὁ λαὸς μας γιὰ σχηματισμὸ ὀνομάτων ἀνδρωνυμικῶν, καθὼς Μπόμπολος-Μπομπολίνα, ἢ γυναίκα δηλαδή τοῦ Μπόμπολου, πρόεδρος-προεδρίνα, δάσκαλος-δασκαλίνα κ.λ. καὶ μάλιστα παροξύτονο ὅπως τὰ ξενικά.

Ἄλλὰ μήπως καὶ ἡ παρακείμενη τοῦ Πωγωνίου *Δρόπολη* δὲν εἶναι παρετυμολογία τοῦ σλαβικοῦ «Ντομπροπόλιε», πού θὰ πεῖ καλὸς κάμπος ὅπως καὶ πράγματι εἶναι ἡ περιοχή, χάρι τῆς ἀρχαίας Δρυινοῦπόλης ἢ ἡ σλαβικὴ ἐπίσης Ντόμπρο-Πολίτσα (καλὸς καμπούλης) πόλης τοῦ Μωριᾶ ἢ *Ντρομπολιτσα* τοῦ λαοῦ, στὴν ἀνύπαρκτη καὶ φτιαχτὴ Τρούπολη;

Ἔρχεται στὸ νοῦ μου μὲ τὴν εὐκαιρία ἡ σλαβικὴ λέξη «πολίτσα», πού χρησιμοποιοῦμε στὴ ντοπιολαλιά μας καὶ ἐννοῦμε μακρὰ ἐπίπεδη σανίδα, πού τοποθετοῦμε ὀριζόντια στὸν τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ μας (καθιστικοῦ) μέσα γιὰ νὰ ἀποθέτουμε τὰ μαγειρικά μας σκεύη καθὼς καὶ οἱ «Πολιτσιές» τοῦ Μετσόβου ὀροπέδια ὁμορφα πάνω ἀπὸ τὴν πόλη. Προσθέτω ἀκόμα, πὼς Πωγωνιανὴ ἐλέγονταν καὶ ἡ τελοῦμενη μεγάλη θρησκευτικὴ καὶ ἐμπορικὴ πανήγυρι παρὰ τὴ Διπαλίτσα τὴν 15 Αὐγούστου περὶ τὴν ἐκεῖ, καθὼς εἶπαμε, μονὴ τῆς Μολυβδοσκεπάστου ἐπέτειο ἐορτὴ τῆς ἴδιας μονῆς, διάρκειας ἑνὸς μηνὸς περίπου (Ζ' σελ. 52-3) καθιερωθεῖσα, κατὰ τὸ γράφειν τοῦ ἴδιου Λαμπρίδη, ἀπὸ τὸν Βυζαντινὸ αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικο Παλαιολόγο τὸν Νεώτερο (1335-1356), πού μετατέθηκε ἀπὸ τὸν Ἀλῆ τὸ 1792 στὰ Γιάννινα «διατηρησασα δὲ τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς ὄνομα Πωγωνιανὴ καλουμένη».

Καὶ τέλος, πὼς *Βοστίνα* ἐλέγονταν καὶ φόρος ἐτήσιος ἐπιβληθεὶς ἀπὸ τοὺς Τούρκους παλιότερα, εὐθύς μετὰ τὸν τερματισμὸ τοῦ πολέμου τους μετὰ τοὺς Βενετοὺς (1700), στοὺς χριστιανοὺς Ἑπείρου καὶ Ἀλβανίας «ἐπὶ παντὸς ἄρρενος ἅμα γεννηθέντος μέχρι δώδεκα ἐτῶν» κυμαίνονταν ἀπὸ 13-80 παράδες καὶ καταβάλλονταν στὸ σπαχῆ τοῦ χωριοῦ τους. Τώρα ἂν τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ μας ἔχει κάποια σχέση μὲ τὸ ὄνομα τοῦ φόρου αὐτοῦ λεγόμενου σὲ ὠρισμένες περιπτώσεις καὶ σπένζα (ἀπὸ τὸ τουρκ. ispen = μικρὸς ἄνθρωπος) δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ γνωρίζω. (Πρβ. Ἀραβ. Χρον. Α' σελ. 292).

Κλείοντας τὸ κεφάλαιο, τὸ πρῶτο γιὰ τὴ μετονομασία τῶν χωριῶν μας, θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω δυὸ ἀκόμα παρατηρήσεις μου σχετικὲς, τὶς ἀκόλουθες. Ἡ πρώτη: Σὲ τρία χωριὰ τῆς περιοχῆς μας μὲ ξενόφερτα ὀνόματα δόθηκαν στὰ νέα γλωσσικοὶ νεολογισμοί, ἑλληνικὲς λέξεις δηλαδή πού δὲν ὑπάρχουν στὰ ἑλληνικὰ λεξικά.

Συγκεκριμένα στο χωριό *Βελτσίστα* τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων κατὰ τὸ τμήμα *Ζίτσας* ὄνομα σλαβικό, σημαῖνον κατὰ πληροφορίας μου πρασινότοπος ἢ πρασινοχώρι, δόθηκε τὸ ὄνομα *Κληματιὰ* γιὰ νὰ τονίσει προφανῶς τὴ σχέση του μὲ τὸ κλῆμα καὶ τὸ ἀμπέλι λέξη ἐν τούτοις ἀπουσιάζουσα ἀπὸ τὰ ἑλληνικά λεξικά. Κλῆμα, κληματαριά, κληματόβεργα, κληματσίδα (τὸ ἀρχ. κληματῖς) κ.λ. λέμε. Κληματιὰ ὅμως ποτέ. Στὸ χωριὸ ἀκόμα *Μόσιαρη* τῆς ἴδιας ἐπαρχίας, ὄνομα μᾶλλον λατινικὸ πού σημαίνει ἴσως ἰδιοκτήτη, τὸν κύριό του (Μον. *segneur*) χρονολογούμενο ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Ἰταλοκρατίας στὴν Ἡπειρο καὶ τὸ Δεσποτᾶτο τῆς, δόθηκε τὸ ὄνομα *Σιταριά* γιὰ νὰ τὸ συνδέσει ἴσως μὲ τὴν παραγωγὴ σταριοῦ, καθαρὸς κι αὐτὸς νεολογισμὸς, γιὰτὶ λέξη *σιταριά* εἶναι ἀνύπαρκτη στὰ ἑλληνικά. *σιτοβολῶνας*, *σιτοβολιό*, *σιτοθήκη* κ.λ. λέμε *σιταριά* ὅμως ὄχι. Τέλος στὸ χωριὸ *Βοντίβιστα* τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας, ὄνομα σλαβικῆς προέλευσης, νεκρότοπο τὸ ἐρμηνεύει ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 16), δόθηκε τὸ ὄνομα Ἄμπελιὰ γιὰ σύνδεσή του μὲ τὴν καλλιέργεια τοῦ ἀμπελιοῦ ὄνομα κι αὐτὸ ἀνύπαρκτο στὴ γλῶσσα μας. Ἄμπέλι, ἀμπελότοπος, Ἄμπελοχώρι, ἀμπελώνας κ.λ. λέμε, ἀμπελιὰ ὅμως ὄχι. Ἐδῶ ἔχει θέση ἡ παρατήρηση τοῦ μακ. κάθ. Στέφ. Κουμανούδη, πὼς θὰ ἀπέφευγαν οἱ Νεοὶ Ἕλληνες τοὺς νεολογισμοὺς ἂν εἶχαν ἀξιοποιήσει «τὸν παλαιὸν πλοῦτον τῶν ἐν ταῖς βιβλίοις ὡς καὶ τὴν ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ σωζομένην ὀνοματολογία».

Καὶ ἡ δευτέρή μου παρατήρηση. Σὲ τρία ἐπίσης χωριὰ μὲ ξενικά κι αὐτὰ ὀνόματα δόθηκαν κατὰ τὴν μετονομασίαν τους ὀνόματα πάλι ξενικά. Τὸ χωριὸ, παράδειγμα, *Σιούτιστα* τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλαγιὰς τοῦ Καστρίου ὄνομα σλαβικό, πού σημαίνει τόπος μὲ λίγα ἢ καθόλου δέντρα (τὸ σλαβικὸ ἐπίθετο «σιούτος» τὸ χρησιμοποιοῦμε καὶ σήμερα καθὼς καὶ οἱ Κουτσόβλαχοι γιὰ νὰ δηλώσουμε τὸ κριάρι χωρὶς κέρατα κατὰ σχετικὸ γιὰ τὸ χωριὸ μὲ τὸ ἑλληνικὸ ὄνομα τοῦ βουνοῦ Κασιδιάρης) εἶχε τὸ λατινικὸ ὄνομα Καστρι-Κάστρο καὶ μὲ ὑποκορισμὸ *καστριάν-καστρι* μικρὸ δηλ. φρούριο.

Τὸ δὲ μικροχώρι τοῦ Ζαγοριοῦ *Βιτσκό* κατὰ τὴν ἔξοδο τῆς χαράδρας τοῦ Βίκου, ἄγνωστης ἐτυμολογίας, δόθηκε κατὰ τὸν ξαναβαπτισμὸ του τὸ ὄνομα *Βῖκος*, δηλ. αὐτὸ τοῦ γνωστοῦ χάσματος, ὄνομα σλαβικὸ βέβαια σημαῖνον κατὰ τὸν Λαμπρίδη (Η' σελ. 94) αὐτὸ τὸ χάσμα. Τέλος στὸ χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου, πού ἄκουγε, καθὼς εἶπαμε, στὸ ὄνομα *Μπαρκμάδι* ἀλβανικὸ καὶ σημαίνει μεγάλη κοιλιὰ ἢ κοιλάδα, δόθηκε τὸ λατινικὸ σλαβικὸ ὄνομα *Καστρίτσα*, μικρὸ δηλ. φρούριο, ἀπὸ τὰ χνάρια ἀρχαίου φρουρίου ὑπάρχοντος στὸν ὑπερκείμενο τοῦ χωριοῦ ὁμώνυμο λόφο, ὅπου καὶ τὸ ὁμώνυμο ἐπίσης μοναστήρι τῆς Παναγίας *Γαστρίτσα* κι αὐτὸ λεγόμενον. Κατὰ τὴ γνωστὴ βέβαια ρῆση τοῦ Ψυχάρη πὼς ἂν τὸ ξένο ὄνομα κλί-

νεται ἑλληνικὰ ἔλαβε δηλ. κατάληξη ἑλληνικὴ ἔχει ἤδη «ἐκγραικισθῆ», ἡ ρίζα του ἐν τούτοις εἶναι καὶ παραμένει ξένη καὶ συχνὰ ἀκατανόητη.

Ἄλλὰ γιὰ τὴν ἐπιπολαιότητα καὶ ἀσχετοσύνη, ποὺ ἐπεκράτησε κατὰ τὴν μετονομασία τῶν χωριῶν μας μὲ τὸ πλῆθος παραδειγμάτων, ποὺ ἀνέφερα, καὶ ἄλλα στὴ συνέχεια περισσότερα θὰ ἀναφέρω, καθὼς καὶ τὰ βαθειὰ ἀνεπούλωτα τραύματα, ποὺ ἐξ αἰτίας ἐπιφέρθηκαν στὸ σῶμα τῆς τοπικῆς μας ἱστορίας ἀλλὰ καὶ τῆς γλώσσας γενικώτερα, μία θεραπεία ριζικὴ ὑπάρχει, γιὰ τὸ θέμα εἶναι εὐρύτερο. Νὰ ἐκδοθεῖ νόμος εἰδικὸς μὲ πρῶτο ἄρθρο ἓνα καὶ μόνο, ποὺ νὰ λέει. Ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ χωριά ἢ πόλεις τῆς Ἐπικράτειας, ποὺ γιὰ τὸν Α ἢ Β λόγο ἄλλαξαν ἐπίσημα ὄνομα ἐπανακτοῦν ἀπὸ τῶρα καὶ στὸ ἐξῆς τὸ ἀρχικὸ καὶ πρῶτο ὄνομά τους. Μὲ μιὰ μόνο ἐξαίρεση. Ὅπου στὴν περιοχὴ τοῦ ξενώνυμου χωριοῦ ὑπάρχει ἀρχαῖο τοπωνύμιο ἐξακριβωμένο (ὄνομα ἀρχαίας πόλης) νὰ δίδεται κατὰ τὴν μετονομασία του τὸ ὄνομα τὸ ἀρχαῖο γιὰ σύνδεσσή του μὲ τὴν ἱστορία μας. Παράδειγμα τὸ χωριὸ *Τσαρκοβίστα* τῆς ὁμώνυμης ἐπαρχίας κατὰ τὶς ἀνατολικὲς πλαγιὲς τῆς Ὀλύτσικας, ὄνομα σλαβικόν, τὸ ἐξηγήσαμε ἤδη, πῆρε τὸ ὄνομα *Δωδώνη* ἀπὸ τὰ στὴν περιοχὴ του ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Δωδώνης, τοῦ θεάτρου καὶ τοῦ Μαντείου της, ἐνῶ στὴν περιοχὴ τῶν χωριῶν *Ροδοτόπι* καὶ *Γαρδίκι* ξενώνυμων σλαβικῶν καὶ τῶν δυὸ τὸ πρῶτο, ποὺ μετονομάσθηκε, δὲν πῆρε τὸ ὄνομα τῆς *Πασσαρώνης* ἀρχαίας ἠπειρωτικῆς πόλης ἐξακριβωμένα ἐρείπια τῆς ὁποίας ὑπάρχουν σ' αὐτὸ (ιερὸ Ἄρειου Διός, ἢ Ἀκρόπολις της κ.λ.) ἀλλὰ τὸ εἶπαι *Ροδοτόπι* ὄνομα ἐντελῶς ἄσχετο μὲ τὴν ἐρμηνεία, τὴν ἱστορία καὶ τὴ φύση του. Κι ἄλλες τυχόν παρόμοιες περιπτώσεις.

Ἄς ἔχουμε παράδειγμα ἄλλες ξένες χώρες, ποὺ τὰ ξενικὰ κατὰ τὴ γλώσσα τους ὀνόματα χωριῶν καὶ πόλεων τους ἀπὸ σεβασμὸ στὴν ἱστορία δὲν τὰ πείραξαν (Βερολίνο).

Κ' Χωριά τῆς περιοχῆς ποὺ διατήρησαν τὸ παλιὸ καὶ ξενικὸ ὄνομά τους

α) Ἐπαρχία Τσαρκοβίστας

Ἄρδοση
Βάρδα
Θεριακίσι
Κρυφοβὸ
Λίπα
Λιπάδη
Μπάλα

Μπεστιὰ
Μουκοβίνα
Παρδαλίτσα
Πεστά
Σκλίβανη
Τέροβο

β') Ἐπαρχία Μαλακασίου

Γότιστα
Κράψη
Καλέτζι
Κουρίτιανη
Κολονιάτι
Λάζαινα
Μάζια
Μπιζιάνι
Φορτός

γ') Ἐπαρχία Ζαγορίου

Βραδέτο
Δόλιανη
Καπέσοβο
Λάϊστα
Ραβένια Ἄνω καὶ Κάτω
Σκαμνέλι
Τσεπέλοβο

δ') Ἐπαρχία Κόνιτσας

Βούρμπιανη
Καστάνιανη
Κόνιστα
Μάζι
Μόλιστα
Πυροσόγιαννη
Φαύρικα

ε') Ἐπαρχία Πωγωνίου

Βραστοβά
Ζάβροχο
Κεράσοβο
Λάβδανη Ἄνω καὶ Κάτω
Στρατίνιστα
Τεριάχι

στ') Ἐπαρχία Κουρέντων

Γκρίμποβο
Γουριάνιστα
Δολιανὰ
Δραγοψὰ
Ζωριάνη
Λιγοψὰ
Μαζαράκι
Ράϊκου
Ριάχοβο
Σέλτσαινα
Ψίνα

ζ') Τμήμα Ντουσκάρας

Γρανίτσα
Ζάλογγο Ἄνω καὶ Κάτω
Λάλεζα
Λοζιανὰ
Ντοβλά
Ντομολεσσὰ
Ραντοβίτσι
Τόσκεσι Μικρὸ

ΚΑ' Ἑρμηνεῖες ἄλλων χωριωνυμίων τῆς περιοχῆς κατὰ τὶς πηγές

Στὴ συνέχεια θ' ἀναφερθῶ στὴν ἐρμηνεία, βέβαιη ἢ πιθανή καὶ σὲ συ-
ντομία κάποιων ἄλλων, ἐκτὸς αὐτῶν, ποὺ σημείωσα ἤδη, χωριωνυμίων τῆς
εὐρύτερης περιοχῆς, ὅπως τὶς διατύπωσαν διάφοροι μελετητὲς ξένοι καὶ
ἡμέτεροι στὰ κείμενά τους, ὅσα βρῆκα (τὸ γνωστὸ ἔργο τοῦ Γερμανοῦ Max
Wasmer: «Die Slaven in Griecheland, Berlin 1940» εἰδικὰ στὴν περίπτωσή
μας, ἂν καὶ τὸ εἶδα, δὲν μπόρεσε ἀκριβῶς γιὰ τὴ γλώσσα του νὰ τὸ προ-
σεγγίσω, ὅσο ἔπρεπε), καθὼς βγαίνει ἀβίαστα ἀπ' αὐτὰ μὲ τὶς παραπομπές
τους κατὰ ἐπαρχίες καὶ κατὰ τάξη ἀλφαβητική.

α) *Έπαρχία Κουρέντων*

1) *Άραχοβίτσα*. Σὲ ὅσα παραπάνω γιὰ τὸ χωριὸ αὐτὸ τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων τοῦ τμήματος Γραμμενοχωρίων ὑποκοριστικός κατὰ τὸ ὄνομά του τύπος τοῦ σλαβικοῦ Ἀράχοβα ἢ Ἀράχοβο = τόπος μὲ καρδιές (πρὸβλ. Δ. Ζακυνθινού: Οἱ Σλαῦοι ἐν Ἑλλάδι, Ἀθ. 1945 σελ. 86) προσθέτω καὶ τὴν ἀκόλουθη παρατήρηση, πὼς δηλ. τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ ἔχει κάτι ὅμοιο καὶ ἄξιο προσοχῆς μὲ δύο ἀκόμα τῆς ἴδιας προέλευσης καὶ περιοχῆς χωριωνύμια τὰ *Σαντοβίτσα* καὶ *Κρουσιοβίτσα*, μετὰ δηλ. τῆ ρίζα τους συνάπτεται ἢ τοπωνυμικὴ κατάληξη -οβο καὶ ἀμέσως ἢ ὑποκοριστικὴ -ίτσα. Τὸ ἴδιο συμβαίνει κατὰ τὴ δομὴ τοῦ ὀνόματός τους μὲ τὰ χωριωνύμια τρία τῆς ἴδιας κατηγορίας μὲ τὰ παραπάνω τὰ *Στρατίνισα*, *Ἀρίνισα* καὶ *Κουστίνισα*, ὅπου μετὰ τῆ ρίζα τους συνάπτεται ἢ κατάληξη -ίνα ἀνδρωνυμικὴ ἴσως καὶ μετ' αὐτὴ ἢ ἐπίσης τοπωνυμικὴ -ισα, στοιχεῖο σημαντικὸ τῆς σημασίας τους.

2) *Βαγενίτη*. Χωριὸ τῆς ἴδιας παραπάνω ἐπαρχίας καὶ στὸ τμήμα καὶ αὐτὸ τῶν Γραμμενοχωρίων. Τὸ ὄνομά του κυριώτατο χωριὸ δηλ. τοῦ Βαγενίτη, πρῶτου προφανῶς γαιοκτήτη του κατονομαζομένου ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Βαγενητίας θέμα παλαιότερα Βυζαντινὸ καλύπτον περίπου τὸν σημερινὸ νομὸ Θεσπρωτίας. Ἀπὸ τὴν κάθοδο πρὸς Ν. τῶν Ἀλβανῶν (1358 μ.Χ.) μετὰ δηλαδὴ τὸ θάνατο τοῦ Σέρβου βασιλιᾶ Στέφανου Δουσάν (1355 μ.Χ.) καὶ τὴν παραχώρησι πρὸς αὐτοὺς τῆς Αἰτωλίας ἀπὸ τὸ διάδοχό του Συμεῶν καὶ τὴν σὲ συνέχεια κατακτησὴ της ἀπὸ τοὺς ἴδιους «Ἡ Αἰτωλία πᾶσα, λέει τὸ Χρονικὸ τῶν Γιαννίνων, ὑπὸ τὴν χεῖρα τῶν Ἀλβανῶν ἐγεγόνει» ...«ἀλλὰ καὶ δὴ, γράφει παρακάτω ὁ ἴδιος συντάκτης τοῦ Χρονικοῦ, καὶ ἐκ τῶν τῆς Βαγενητίας φρουρίων πολλοὶ τῶν εὐγενεστέρων τῆ τῶν Ἰωαννίνων ἀπεδήμησαν πόλει» ἓνας δὲ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς πρόσφυγες Βαγενίτες (ἀπὸ τῆ σλαβ. φυλὴ τῶν Βαΐουνιτῶν ποὺ ἐγκαταστάθηκαν παλιότερα στὴν Ἠπειρο καὶ ἀποτελέσσει τὸ θέμα τῆς Βαγενιτίας - πρὸβλ. Δ. Ζακυνθινού ὁ.π.) ἦταν ὁ πρῶτος οἰκιστὴς ἢ ιδιοκτῆτης τοῦ συγκεκριμένου χωριοῦ (πρὸβλ. Λ. Βρανούση, Τὸ Χρον. τῶν Γιαννίνων Ἀθ. 1965 σελ. 79 καὶ ἄρθρο του Βαγενητία στὴ Μ.Ε.Ε. καὶ Ἠπ. Χρ. 1985 σελ. 116 κ.κ.).

Προσθέτω, πὼς τοπωνύμιο τὸ ἴδιο ὑπάρχει στὴ *Παλιογκρίμπιανη* Κουρέντων στὶς ἀνατολ. πλαγιὰς τοῦ Κασιδιάρη ἢ βρύση τοῦ ἄλλοτε χωριοῦ στ' *Βαγενίτ'* λεγόμενῃ. Τὸ χωριὸ διατήρησε τὸ παλιὸ ὄνομά του μόνο ποὺ ἄλλαξε κατὰ τὸ γένος καὶ κατάληξή του, ἀντὶ δηλ. τοῦ Βαγενίτη γενικὴ κτητικὴ ἀρσενικοῦ, ἔγινε ὀνομαστικὴ τοῦ οὐδετέρου *Βαγενίτιον-Βαγενίτι*.

3) *Γκρίμποβο*. Χωριὸ καὶ αὐτὸ τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων κατὰ τὸ τμήμα τοῦ Μεγάλου Λόγγου. Τὸ ὄνομά του σλαβικό, ὁ μὲν Λαμπρίδης (Γ' σελ. 15) τὰ ἐρμηνεύει «ἐν εἶδει στοᾶς» χωρὶς ἄλλες ἐξηγήσεις κατὰ δὲ τὸν Τρια-

νταφυλλίδη (Ν. Γραμμ. Θεσ. 1981 σελ. 541) σημαίνει «μανιταρότοπος» τὰ παράγει δηλ. ἀπὸ τὴ λέξη гриб, πού θὰ πεῖ πράγματι μανιτάρι καὶ τὴν τοπωνυμική κατάληξη -οβο, πού θὰ πεῖ τόπος καὶ μανιταρότοπος στὴ συνέχεια, ἄποψη μὲ τὴν ὁποία συμφωνεῖ ὁ Wasmer καὶ ἐμεῖς φυσικά.

Προσθέτω, πὼς ὁμώνυμο χωριὸ ὑπάρχει παρὰ τὴν Ἄρτα στὰ ριζὰ τοῦ βουνοῦ Γκιλμπερίνα γνωστὸ ἀπὸ τὸν ἑλληνοτουρκικὸ πόλεμο τοῦ '97 ἀλλὰ καὶ σκοπὸς χορευτικός.

Τὸ χωριὸ μας διατήρησε τὸ παλιὸ ὄνομά του.

4) *Γουριάνιστα*. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμήμα κι αὐτὸ τοῦ Μ. Λόγγου καὶ στὶς Δ. πλαγιές τοῦ ὁμώνυμου βουνοῦ. Τὸ ὄνομά του σλαβικὸ ἐπίσης ἀπὸ τὸ *goga* βουνὸ καὶ *goriap* οἱ ὄρεινοὶ μαζὶ δὲ μὲ τὴν τοπωνυμική κατάληξη -ιστα σημαίνει τὸν τόπο ἢ τῶν οἰκισμὸ τῶν ὄρεινῶν ἢ χωριὸ τῶν βουνήσιων ὅπως καὶ πράγματι εἶναι. Τὸ χωριὸ εἶναι πατοῖδα τοῦ θρυλικοῦ καλόγηρου Σαμουήλ τοῦ Κουγκιώτη διατήρησε δὲ τὸ παλιὸ του ὄνομα. Προσθέτω, πὼς τοῦ ἴδιου σχηματισμοῦ εἶναι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ *Μποζιανίκ* Πωγωνίου, ἀπὸ τὴ ρίζα δηλ. βοζ, πού σημαίνει θάμνος (Ἠπ. Χρ. 1934 σελ. 201) καὶ *bojan* οἱ ἄνθρωποι τῶν θάμνων μὲ τὴν ὑποκοριστικὴ πάντα σλαβικὴ κατάληξη -ίκ. Μὲ τὴν ἴδια κατάληξη ἔχουμε στὴν περιοχὴ δύο ἀκόμα χωριὰ τὸ *Ντρεστενίκ* Ζαγορίου (μικρὴ νεροτριβιὰ θὰ πεῖ) καὶ *Σενίκ* Ντουσκάρας ἴσως ἀπὸ τὸ σλαβ. *céno* χόρτο καὶ *cénič* χορταράκι.

5) *Ζίτσα*. Γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ μεγαλοχωριοῦ αὐτοῦ, πρωτεύουσα ἄλλοτε τῆς ἐπαρχίας μας οἱ μὲν Ἰεροσολιμίτης (Χρον. Β' σελ. 331) καὶ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 15), τὸ θέλουν ἑλληνικὸ, ὁ δεύτερος μάλιστα προσθέτει, πὼς «Ἐν Ἄρτσειστη τὴν Ζοῦτσαν καλοῦσι Ζίτσαν» καὶ ἀναφέρει τὴν παράδοσιν, πὼς δηλ. τὸ χωριὸ ὀνομάστηκε ἔτσι (Ζίτσα) ὁ δὲ Οἰκονόμου Ζιτσιώτης λόγιος φίλος καὶ μακαρίτης ἤδη γράφει, πὼς «Ἡ ὀνομασία τῆς κωμόπολης Ζίτσα εἶναι ἀσφαλῶς σλαβικὴ» ἄποψη, πού κατὰ τὴ γνώμη μας κινεῖται πρὸς τὴ σωστὴ κατεύθυνση καὶ συνεχίζει: «καὶ εἶναι μὲν γεγονός, ὅτι ὅταν χτίστηκε ἡ κωμόπολη δὲν ἦταν κατακτητὲς οἱ Σλάβοι ἀλλὰ ὁ λόφος στὸν ὁποῖο βρίσκεται σήμερα τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁι-Λια εἶχε πάρει τὸ σλαβικὸ τοπωνύμιο *Ζίτσα* καὶ ἐφόσον οἱ μέτοικοι (ἀπὸ γειτονικὰ διαλυθέντα χωριουδάκια Καμίνια, Πογδαρά, Ζαραβέλια καὶ Γραμμενιοὶ) ἤρθαν κι ἔχτισαν τὸ καινούργιο τους χωριὸ στοὺς πρόποδες τοῦ λόφου αὐτοῦ τοῦ ἔδωσαν καὶ τὴν ὑπάρχουσαν ἤδη ὀνομασία του. Ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ ἐνισχύεται κι ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι στὴ Σερβία ὑπάρχει μοναστήρι κοντὰ στὰ Σκόπια, πού λέγεται *Ζίτσα*. Στὸ μοναστήρι μάλιστα αὐτὸ στέφονταν οἱ βασιλεῖς της». Ἐδῶ, προσθέτω ἐγώ, στέφθηκε καὶ ὁ γνωστὸς Σέρβος, Στέφ. Δουσάν ὁ ἐπωνομασθεὶς ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους Ναπολέων τῶν Βαλκανίων (Πρβλ. Β.

Οικονόμου «Ἡ Ζίτσα» Ἀθ. 1969 σελ. 16). Ὑπογραμμίζω τὴ σωστὴ παρατήρηση τοῦ Οἰκονόμου, πὼς τὸ τοπωνύμιον προϋπήρχε τοῦ χωριοῦ, καθὼς συμβαίνει μ' ὅλα τὰ παλαιὰ χωριωνύμια ἀλλὰ καὶ τὰ νέα (Ἀσφάκα, Καρυές, Καλπάκι κ.λ.). Ἐπιπλέον καὶ ὁ Wasmer συνδέει τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ μὲ τὸ σερβοκροατικὸ Ziče. Τὸ χωριὸ διατήρησε τὸ ὄνομά του.

6) *Καλοχώρι*. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμήμα τῆς τοῦ Μεγάλου λόγγου καὶ κατὰ Δ. πλαγιᾶς τοῦ ὁμώνυμου βουνοῦ. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ φαίνεται ἀπὸ πρώτη ματιὰ ἑλληνικώτατο. *Καλοχώρι* δηλαδὴ καλὸ χωριό, χωριὸ καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνθρώπων, ἴσως καὶ χωριὸ ὁμορφοῦ — ἀκραῖα περίπτωση. Ἀπὸ ἔγγραφα ἐν τούτοις τοῦ δημοσιευμένου ἀπὸ μένα Ἀρχείου τῆς μονῆς Παλιουρῆς καὶ συγκεκριμένα δύο τεσκερέδες Ἀρβανιτῶν τσιφλικάδων γενόμενους τὸ 1834 καὶ 1842 (πρβλ. Ἡπ. Ἐστ. 1965 σελ. 174 καὶ 177) δείχνουν, πὼς τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ κατὰ τὸ πρῶτον συνθετικὸν τοῦ κάθε ἄλλο παρὰ σχέση μὲ τὴν παραπάνω ἔννοια ἔχει. «Ἐλαβα, γράφει τὸ δεύτερον, τὸ σηνηθησμένο ἀντετη ἀπο μοναστηρη παλορης ἀπο τον γούμενο δηά τα σφαχτα που βόσκαγε ης Τσιφλικι μας Καλοχορη γροσια 90 ενενηντα κε δινο τον τεσκερέ μου διαθήρηση

1842 29 απριλη γιανα

Καλούσης

(σφρ. τουρκ.).

Τὸ Καλοχώρι λοιπὸν ἦταν τσιφλικι τῆς παλιᾶς καὶ ἐπίσημης οἰκογένειας Ἀρβανιτάδων τῶν Κάλο ἢ Κάλο μὲ τὴν ἄλβανικὴν δὲ ὑποκοριστικὴν κατάληξιν -ουση ἔγινε Καλούσης κατὰ τὰ ἐπίσης ἄλβανικὰ ὀνόματα Μετούσης (Ἀχμέτ), Μπετούσης (Χαμήτ), Μπεκούσης (Μπέκιο) κ.λ. κατάληξιν συνηθισμένη, ὅσοι ξέρω, πλατεῖα στὴν Τσαμουριά καὶ στὰ χριστιανικὰ ὀνόματα (Κολιούσης, Πανούσης, Λαμπρούσης κ.λ.). Ἐποῦ τὸ Καλοχώρι δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνεύεται σὰν καλὸ χωριὸ ἀλλὰ χωριὸ τοῦ Κάλο ἢ Καλούση Ἀρβανιτῆ μπέη, τοῦ ὁποῦ ἦταν ἀπὸ παλιὰ τσιφλικι. Τὸ δεύτερον μάλιστα συνθετικὸν μπορεῖ νὰ σχετιστεῖ καὶ μὲ τὶς τουρκ. λέξεις ἱμπροχώρ, σαλαχώρ, Λαχώρ (τουρκ. ἀξιώματα). Προσθέτω, πὼς Κάλο ἢ Κάλι καὶ ἑλληνικὰ Κάλιος, Ταχῆρ-ἀγάς, τὸ μικρὸν του, ἦταν, καθὼς βλέπω, καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς τελευταίους γαιοκτῆτες (1899) τοῦ πέρα ἀπὸ τὸν Καλαμᾶ καὶ στὰ ριζὰ τοῦ Κασιδιάρη χωριοῦ *Κουκλιούς* τῆς ἴδιας ἐπαρχίας. Κι ἀκόμα, πὼς γόνος τῆς ἴδιας, πιστεύω, οἰκογένειας Ἀρβανιτάδων *Κάλι* ἦταν καὶ ὁ γεναῖος *Ράπο Κάλι* συναρχηγὸς τοῦ Γκιολέκα κατὰ τὴν ὁμώνυμη τοῦ 1847 λαϊκὴ ἐξέγερση τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τῆς Τουρκ. κυβέρνησης ἀπὸ τὴν Μαλακάστρα τῆς Μουζακιάς (πρβλ. Ν. Κουβαρᾶς 1965 σελ. 170 κ.κ.).

7) *Καρίτσα*. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας Κουρέντων κατὰ τὸ τμήμα Ζίτσας καὶ στὶς Ν. πλαγιᾶς τοῦ Ἄι-Λιά τοῦ λόφου τῆς.

Τὸ ὄνομά του γνήσια σλαβικὸν ἔχω τὴ γνώμη, πὼς σχετίζεται μὲ τὴ λέξιν

ΚΑΡΑ, πού σημαίνει ποινή, τιμωρία. Τώρα σέ τι είδους ποινή ἔστω καί μικρή κατά τὸ ὑποκοριστικό του δικάστηκαν νὰ ὑποστοῦν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ χωριοῦ, ὥστε νὰ δώσουν αὐτοὶ ἢ οἱ περίοικοι τὸ ὄνομά της σ' αὐτό, ἄγνωστο. Ὁ Ἀραβαντινὸς (Χρον. Β' σελ. 73) ἐρμηνεύει τὸ ἴδιο ὄνομα σὰν μικρὴ κάρα, μικρὸ κεφάλι, τὸ θεωρεῖ δηλ. ὄνομα ἀρχαῖο ἐλληνικό, ἀποψη ἐπιπόλαια καὶ ἐντελῶς ἄστοχη, ἂν ἦταν δυνατὸν λέξη ἀρχαία ἐλληνική καὶ δὴ σπάνια συναντώμενη, ἂν θυμᾶμαι καλά, σέ στίχο τοῦ Σοφοκλῆ («ὁ τάχιστος τῶν λόγων, λέει, τέθηκε θεῖον Ἰοκάστης κάρα») νὰ ἀποτελέσει ρίζα γιὰ σχηματισμὸ τοπωνυμίου τῆς περιοχῆς μας. Ἀγνοοῦσε, φαίνεται, ὁ Ἡπειρώτης λόγιος, πῶς ὁ μόνος καὶ ἀποκλειστικὸς ἀνάδοχος τῶν τοπωνυμίων καὶ χωριωνυμίων μας εἶναι ὁ λαὸς ὁμόφυλος ἢ ἀλλόφυλος. Ἀλλὰ τί λέω; Ὁ ἄνθρωπος ἔπασχε ἀπὸ φαλμεραῦριτίδα, ἀρρώστεια τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς του καὶ μάλιστα ὀξείας μορφῆς.

Σημειῶνω μὲ τὴν εὐκαιρία ἐδῶ, γιὰτὶ παρέλειψα νὰ τὸ μνημονεύσω ὅσο ἔπρεπε, πῶς ξεχωριστὰ ὁ Ἀραβαντινὸς αὐτὸς ἀπὸ τοῦ παλιότερου Ἡπειρώτη λογιόυ — εἶπα τὴν ἀρρώστεια του — βλέπει σ' ὅλα σχεδὸν τὰ ξενικὰ χωριωνύμια τῆς εὐρύτερης περιοχῆς ρίζα ἐλληνική καὶ τὰ ἐρμηνεύει ἀνάλογα. Παραθέτω, ἔτσι δειγματοληπτικά, ὀλίγες ἀπὸ τὸ πλῆθος αὐτῶν τῶν ἐρμηνειῶν, πού δίδει ὁ ἴδιος στὴν Χρονογραφία του (Β' σελ. 328 κ.κ.). Ἔτσι τὴν Πογδορὰ τὴν θέλει Ὑπεκορὰ, τὴ Δραγομῆ-Ὑδρογεμῆ, τὴ Γλύζιανη, Γλωσσιανή, τὴ Μόσιορη-Μίσερη, τὴ Δίσπερη-Δυσπέρεστη, τὴ Πλάβαλη-Ἀπλαβολή, τὸ Στροῦνι, Σιτηρώνιον, τὰ Φραστανά-Φρεατινά, τὰ Λεσιανά-Ἀλεξιανά, τὸ Μεροαγκόλι-Προσβολή, τὸ Θεριακήσι-Πολύναον, τὸ Κουκλέσι-Κουκατρός, τὸ Πεκλάρι-Ἀπόκλαρον καὶ πάει λέγοντας.

Εἶναι ὕστερα ἀπὸ τὰ παραπάνω, νὰ θαυμάζει κανένας μὲ τὴν προχειρότητα, τὴν ἀεθαιρεσία καὶ τὴν ἐλληνομανὴ ἐφευρητικότητα τοῦ χρονογράφου, πού ἐγγίζει συχνὰ τὰ ὄρια τῆς φαιδρότητας, στὴν ἐρμηνεία τῶν συγκεκριμένων χωριωνυμίων χωρὶς ἴχνος αἰτιολόγησής τους, ὡσὰν δηλαδὴ νὰ προέκυψαν αὐτὲς στὸ κεφάλι του μόνες μὲ τὴν ἐπιφοίτηση, θὰ λέγαμε, τοῦ Ἁγ. Πνεύματος.

Τὸ χωριὸ λοιπὸν ἢ Καρίτσα ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα τῆς περιοχῆς καὶ πρωτεῦον μάλιστα κατά τὴν ἐποχὴ τῆς κατάκτησης (1430) εὐνοήθηκε μαζί μὲ τοὺς Ζαγορίσιους ἀπὸ τοὺς κατακτητὲς τοῦ Σινὰν πασιᾶ γιὰ ἐκδουλεύσεις, γιὰτὶ νὰ τὸ κρύψουμε, ὑπὲρ τοῦ τελευταίου, πού ὁ ἴδιος ὄρισε οἱ κάτοικοί του κατά τὸ Χρονικὸ τῆς Βοτσαῆς «ἵνα ἀντὶ παντὸς φόρου, οὐδέ κι αὐτοῦ τοῦ κεφαλικοῦ ἐξαιρουμένου, ἀποστέλουσι κατ' ἔτος ἀριθμὸν ἀνδρῶν πρὸς ἐπιμέλειαν καὶ θεραπείαν τῶν ἵππων καὶ ἁμαξῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ἐπὶ ἓνα καὶ ἡμισυ περίπου μῆνα». Ὁ ἀριθμὸς ὁ συνολικὸς τῶν ἀποστελλομένων αὐτῶν ἀνδρῶν, *Βοϊνίκηδων* λεγομένων, στὴν Κων/

πολη πρὸ τῆς 23 Ἀπριλίου «μετὰ σημαιῶν, καθὼς ἀναφέρεται, καὶ ποικίλων ἀσμάτων» ἀνέρχονταν κατὰ τὰ 1621-1631 ἔτη σὲ 822 ἀπὸ τοὺς ὁποίους 273 ἦταν Καριτσιῶτες. Ἀργότερα καὶ πρὸ τοῦ 1690 καταργήθηκε ἡ ἀποστολὴ τέτοιων Βοϊνίκηδων οἱ ἴδιοι δὲ οἱ κάτοικοι ὑποχρεώθηκαν νὰ ἀναπληρώσουν τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆ «δι' ἄσπρων κατ' ἀποκοπὴν» καὶ τὸ φόρο αὐτὸν «ὅπερ μουκατὰ Καρίτσας ἀπεκάλουν, ἴδιος ὑπάλληλος ἐν Καρίτση διαμένων καὶ χριστιανὸς κατ' ἀρχὰς εἰσέπραττε καὶ ἀπέστειλε εἰς τὸ ἴδιον τοῦ Σουλτάνου Ταμεῖον (Χὰς Χουμαγιούν)». Προσθέτω, πὼς ὁ ἴδιος φόρος μέχρι τοῦ 1693 ἀνέρχονταν συνολικὰ σὲ ἄσπρα 86000 ἀπὸ τὰ ὁποῖα τῆς Καρίτσας τὰ 26000 (Λαμπρίδης Θ' σελ. 5-9). Αὐτὰ τὰ λίγα καὶ εὐκαιριακά, γιὰ τὴν παλιότερη ἱστορία τοῦ χωριοῦ. Χωριὰ τέλος ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ὁμώνυμα ὑπάρχουν, ὅσο ξέρω, στὴ Θεσσαλία παρὰ τὶς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ καὶ δύο παρὰ τὸ Καρπενῆσι τὸ δὲ δικό μας διατήρησε αὐτὸ τὸ ὄνομά του.

8) *Κούρεντα*. Χωριὸ καὶ ἔδρα παλιότερα τῆς ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμήμα τῆς τοῦ Μεγάλου Λόγγου καὶ στὶς Δ. ὑπώρειες τοῦ ὁμώνυμου βουνοῦ. «Εἶναι (τὰ Κούρεντα) ζουπάνου (ὀνόματος καθαροῦ σλαβικοῦ ἢ κλεισουράρχου) ὄνομα, γράφει ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 21 καὶ Θ' σελ. 7), ὅπερ ἀπὸ ἀρσενικοῦ (Κούρεντα) εἰς οὐδέτερον καὶ πληθυντικὸν ἀριθμὸν ἐτράπη πρὸς δήλωσιν πολλῶν ἴσως συνοικιῶν». Ὑπῆρχε ὅμως καὶ παλιὰ γιαννιώτικη οἰκογένεια *Κούρεντα* καὶ γεννιέται τὸ εὐλογο ἐρώτημα, τοῦ Κούρεντα ἦταν τὰ Κούρεντα (χωριὸ δηλ. κυριώνυμο) ἢ ὁ Κούρεντας τῶν Γιαννίνων κατάγονταν ἀπὸ τὰ Κούρεντα; (ἐπίθετο ἐθνικό). Μᾶλλον σωστότερον φαίνεται ἡ ἀπόψη τοῦ Λαμπρίδη. Τέλος ἡ ἰταλικὴ λέξις *corrente* ρεῦμα, ροὴ νεροῦ, πιστεύω, πὼς δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ.

9) *Χίνικα*. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας παραπλήσιο τοῦ προηγούμενου καὶ ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερά της.

Πολὺ μὲ προβλημάτισε τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ, εἶναι δηλαδὴ ξενικὸ καὶ δὴ σλαβικὸ κατὰ τὸ Γκλίνκα κ.λ. ἢ ἑλληνικὸ χοῖνιξ (ἦ) -ος καὶ χοίνικα ἦταν ἀρχαῖο μέτρο χωρητικότητος, σιτηρῶν ἰδίως, ἰσοδυναμοῦν στὴν ἀρχὴ μὲ 4 κοτύλες (κοτύλα, ἀγγεῖο πήλινο σὲ σχῆμα ποτηριοῦ μὲ δυὸ λαβὲς λεγόμενον καὶ σκύφος) κατόπι δὲ μὲ ἕξ. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς μέτρο χοινίκιν ἢ σοινίκιν λεγόμενον χρησιμοποιοῦνταν σὰν μέτρο χωρητικότητος δημητριακῶν πλατεῖα καὶ ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς ἦταν δὲ ἓνα δοχεῖο ἴσο πρὸς ἓνα μόδιον καὶ 1/4 τοῦ μοδίου καὶ βάρους δέκα λιτρῶν μὲ ὑποδιαίρεση τὸ ἡμιχοινίκιον. Κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον δέ, γράφει ὁ Φ. Κουκουλῆς (Βυζαντ. Βίος κ.λ. τ. Β' σελ. 249), στὸ «περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» σύγγραμμά του «ὁ χοῖνιξ ἐχώρει ὑπὲρ τοὺς δέκα ξέστας» (ὁ ξέστης ἴσος πρὸς 0,547 τῆς λίτρας).

Σε ἄλλο δὲ σημεῖο ὁ ἴδιος Κουκουλὲς (ὄπ. τ. Ε' σελ. 251-2) συμπληρώνει: «Παρατηρητέον δὲ ὅτι τὸ χοινίκιον ἢ ὁ χοῖνιξ σήμερον εἶναι πολλαχοῦ γνωστὸς λεγόμενος χοίνικα (ὁ) ἐν Τσακωνία, χοίνικα (ἡ) ἐν Σκύρω, χοίνικος ἐν Ἀραβανίω τῆς Καπαδοκίας, σοινίκι δὲ ἐν Μακεδονία, Ἡπείρω καὶ Πελοποννήσῳ».

Χωρίον λοιπὸν τοῦ Χοίνικα καὶ κατὰ τὸ τοπικὸ μας γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Χοίν'κα, σκωπτικὸ προφανῶς παρωνύμιο, ἀνθρώπου ποὺ εἶχε σχέση μετὰ τὸ συγκεκριμένον μέτρο πρώτου δὲ οἰκιστῆ ἢ γαιοκτήτη τοῦ ἴδιου χωριοῦ κατὰ τὰ συνώνυμά του σημερινὰ ἠπειρωτικὰ ἐπίθετα Καντάρας, Ταγάρας, Νταβάς, Λίτρας κ.λ. καὶ σὲ πτώση βέβαια γενικὴ κτητικὴ ἐνικοῦ, ποὺ μετασχηματίσθηκε σὲ ὀνομαστικὴ ἐνικοῦ καὶ γένους θηλυκοῦ, ἢ *Χίνκα*, καθὼς κατὰ κανόνα συμβαίνει στὰ ὀνόματα χωριῶν τῆς ἴδιας ἐπαρχίας καὶ τοῦ ἴδιου σχηματισμοῦ. Ἦταν δηλαδὴ χωρίον τοῦ Γερομνήμου, παράδειγμα, κι ἔγινε ἡ Γερομνήμη, τοῦ Πρωτό - Παπα (ἢ Πρωτόπαπα), τοῦ Πετσιάλη (ἢ Πετσιάλη), τοῦ Μπουτζαρά (ἢ Μπουτζαρά) κ.λ. -

Παρὰ ταῦτα τὸ πρόβλημα ἔχει ἀνάγκη παραπέρα διερεύνησης.

10) *Ντόμπρου-Ντοβρά-Ντομπρίνοβο*. Τρία χωριά τῆς περιοχῆς τὸ πρῶτο κατὰ τὴν ἐπαρχία Κουρέντων καὶ τὰ ἄλλα δύο κατ' αὐτὴν τοῦ Ζαγορίου μετὰ τὴν ἴδια ρίζα, τὸ σλαβικὸ δηλ. ἐπίθετο *dobri*, ποὺ σημαίνει καλός, ἀγαθός. Τὸ πρῶτο μάλιστα ἀπαντᾷ σὺν ἐπίθετο στὴ λαϊκὴ μας γλῶσσα μετὰ τὴν ἴδια σημασίαν (ντόμπρος) ἀποτελεῖ δὲ τὸ ἴδιο χωριὸ καθαρὴ χωριωνυμία, χωριὸ δηλ. τοῦ *Ντόμπρου* παλαιᾶς Γιαννιώτικης οἰκογένειας ἐκλειψάσης (πρβλ. Ἀραβ. Χρον. Β' σελ. 261), ἀλλὰ καὶ τοῦ γειτονικοῦ χωριοῦ *Κόντσα* ἀναφερόμενης σὲ κείμενα τοῦ περασμένου αἰῶνα. Τὸ χωριὸ μετονομάσθηκε ἀρχικὰ σὲ *Παλιὰ Ἀλώνια* καὶ ἤδη σὲ *Πετράλωνα*.

Τὸ πρῶτον ἀπὸ τὰλλα δύο χωριά τοῦ Ζαγορίου (*Ντοβρά*) ὀνομάσθηκε ἔτσι «ἐκ τῆς καλῆς ἴσως πεδιάδας πρὸ τῆς εἰσόδου ΒΔ» λέει ὁ Λαμπρίδης (Η' σελ. 34). Τὰ ἴδια περίπου γράφει καὶ ὁ Οἰκονόμου (ὄ.π. σελ. 527) «ἀπὸ τὸ σλαβ. *dobri* καλός» λέει καὶ τίποτε ἄλλο. Πρόβλημα ἴσως ἀποτελεῖ ὁ τόνισμός τοῦ τοπωνυμίου καὶ ἡ κατάληξί του (ά). Θὰ πρόκειται ἴσως γιὰ τὸ θηλυκὸ τοῦ ἐλληνοποιημένου σλαβικοῦ ἐπιθέτου *dobri*-ντόμπρος-ντόμπρα μετὰ ἀπλῆ μετακίνηση τοῦ τόνου. Γιατὶ στὶς Δ. ὑπώρειες τοῦ Μιτσικελιοῦ παρὰ τὴ σημερινὴ Ἀσφάκα ὑπῆρχε παλαιότερα μικροσυνοικισμὸς ὑπὸ τὸ ὄνομά του Κουτσοτόμπρου ἢ Κουτσουντόμπρα, ποὺ ἐγκατέλειψαν γιὰ λόγους ἀσφάλειας οἱ κάτοικοί του μαζί με ἄλλων μικροχωριῶν τῆς περιοχῆς γιὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν στὴ θέση τῆς σημερινῆς Δοβράς ἄλλο δὲ χωριὸ παρὰ τὴ Ζωντήλα Ζαγορίου ὑπῆρχε μετὰ τὸ ὄνομα Δόβρα διαλυθὲν ἐπίσης (Λαμπρίδης Ζαγ. 1870 σελ. 51 καὶ 53).

Ὅσο γιὰ τὸ τρίτον χωριὸ τὸ *Ντομπρίνοβο* φαίνεται, πῶς διέσωσε τοῦ

Σλάβου ἐπήλυδα Ντόμπριν ἢ Ντομπρίν τὸ ὄνομα (καὶ σημερινὸ σλαβικὸ ἐπίθετο Ντομπρίνιν) πρώτου οἰκιστῆ ἢ γαιοκτήτη του, γιὰτὶ ἡ κατάληξη -οβο συνάπτονταν ἀρχικὰ μὲ ἀρσενικὰ καὶ κύρια ὀνόματα «πρὸς δήλωσιν τῆς γενεᾶς» ἢ κτήσης (Λαμπρίδης Α΄ σελ. 9 καὶ G. Stadtmuler ὁ.π.). Τὴν ἴδια ἄποψη ἔχει καὶ ὁ Οἰκονόμου, τὸ ὄνομα δηλαδὴ τοῦ χωριοῦ παρήχθηκε «ἀπὸ τὸ κύριο ὄνομα Dobrin καὶ τὴν κτητικὴν κατάληξη -οβο» (ὁ.π. σελ. 528). Καὶ τὰ δύο παραπάνω χωριὰ τοῦ Ζαγοριοῦ μετονομάστηκαν τὸ μὲν πρῶτο σὲ Ἀσπράγγελοι τὸ δὲ δεύτερο σὲ Ἡλιοχώρι.

11) *Περάτι*. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμήμα Γραμμενοχωρίων καὶ στὰ ΝΑνατολικά ριζὰ τῆς ψηλῆς ράχης «Κατσιάβα». Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ μὲ ρίζα ἐλληνικὴ (πέρα) καὶ κατάληξη ἀλβανικὴ (-άτ) κατὰ τὰ ἐπίσης ἀλβανικὰ χωριωνύμια τῆς περιοχῆς μας Κολονιάτι καὶ Πλικάτι (τὸ εἶναι τὸ ἄρθρο, πού στὴν ἀλβανικὴ γλῶσσα ἐπιτάσσεται τοῦ οὐσιαστικοῦ, καθὼς Σούλ-ι, Μάζ-ι, Πλικάτ-ι κ.λ.) σχετίζεται μὲ τὸ ὁμώνυμό του χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου — ἀποσπάσθηκε ἀπ' αὐτὴ ὅταν ἄρχισε ἡ ἀθρόα ἐξωμοσία τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς καὶ ὑπήχθηκε στὴν ἐπαρχία Κόνιτσας ἤδη δὲ εὐρίσκεται ἐντὸς τῆς Ἀλβανίας) εὐρισκόμενον πέρα ἀπὸ τὴν ἄλλοτε πόλη καὶ ἔδρα τῆς ἐπισκοπῆς Πωγωνιαγῆς καὶ «νῦν ἄθλιον χωρίον Διπαλίτσα», (Ζ΄ σελ. 34-5) καὶ τὴν περὶ αὐτὸ ἀρχαία μονὴ τῆς Μολυβδοσκεπαστῆς ἀπὸ τὴν ἄλλη ὄχθη, τὴ δεξιὰ τοῦ Λάου γι' αὐτὸ καὶ τὸνομά του (Περάτι). Τὸ χωριὸ αὐτὸ τὸ ΒΗπειρωτικὸ, περιώνυμος ἄλλοτε χριστιανικὴ Κοινότης, εἶναι πατρίδα τῶν ἄγριων Ἀλβανῶν ἐξωμοτῶν Καραμουρατατῶν (Λαμπρίδης Ζ΄ σελ. 31, 40, 62-3) ἀπὸ τοὺς ὁποίους τόσα ὑπέφερε στὴν ἐποχὴ τους ὁ τόπος. Ἀρκετοὶ λοιπὸν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ *Περατιοῦ* αὐτοῦ «ἀδιαλείπτως καὶ ἀφορήτως καταπονούμενοι ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων καὶ συγκατοίκων ἐξωμοτῶν Καραμουρατατῶν τὸ ἐγκατέλειψαν περὶ τὰ μέσα πρῶτεύω, τῆς ΙΖ΄ ἑκατονταετηρίδας καὶ κατηφόρησαν νοτιώτερα ἐγκαταστάθηκαν δὲ στὴν περιοχὴ μας, ὅπου ἐσύστησαν τὸν νέον οἰκισμόν καὶ πῶδωσαν τὸ ὄνομα τοῦ πατρικοῦ χωριοῦ τους.

Οἱ χωριανοὶ οἱ παλαιότεροι ἀναφερόμενοι στὴν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ ἔχουν τὴ γνώμη, πὼς τὴν περιοχὴ τους κατεῖχε ἄλλοτε ἓνας τσέλιγκας ἀπὸ τὸ Πέραμα —τὸ γνωστὸ παραλίμνιο χωριὸ— ἀπὸ τὸ ὁποῖο, λένε, πῆρε καὶ τὸ ὄνομα (πρβλ. Δωδώνη 1976 σελ. 111-2), χωριὸ δηλαδὴ τοῦ Περάτη-Περάτες λέγονται οἱ κάτοικοι τοῦ πρώτου —ἄποψη λαϊκίστικη ἄσχετη δὲ ἐντελῶς μὲ τὰ πράγματα. Γιατὶ τσέλιγκας καὶ Περάτης εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο σχῆμα ὀξύμωρο, ἔννοιες δηλαδὴ πού δὲν σχετίζονται ἀνάμεσά τους καὶ ἀπὸ τὴ φυσιογνωμία τοῦ τόπου καὶ τὴν ψυχολογία τῶν κατοίκων του. Ἀξίζει ἐπιπρόσθετα νὰ ἀναφέρω, πὼς ὁμώνυμο τοῦ γειτονικοῦ τοῦ δικοῦ μας *Περατιοῦ* χωριὸ *Κόντσα*, ἂν καὶ παλαιότερο

τοῦ πρώτου, ὑπάρχει καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ ΒΗπειρωτικοῦ Περατιοῦ κατὰ τὴν ἐπαρχία Τεπελενίου πολλὰ δὲ ἐπίθετα τῶν παλαιότερων οἰκογενειῶν τοῦ χωριοῦ μας, προφανῶς ΒΗπειρωτίζοντα καὶ μοναδικὰ στὴν ἐπαρχία, καθὼς Μπαλῆς, Μπέχλης, Λιόντος, Κόντος, Θεόπιστος κ.λ. στηρίζουν ὡς ἓνα σημεῖο αὐτὴ τὴν ἄποψή μου. Θὰ προσθέσω ἀκόμα καὶ τὸ ἐξῆς σχετικό. Τὸ ἐπισήμανα ἤδη, πῶς πολλὰ χωριά τῆς Β. Ἡπείρου καὶ Ν. Ἀλβανίας ἔχουν ὁμώνυμά τους καὶ στὴν περιοχὴ μας χωριά, καθὼς Σαντοβίτσα παρὰ τὸ Μπεράτι καὶ Σαντοβίτσα τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων, Κράψη τῆς Κ. Μαλακάστρας καὶ Κράψη τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου, Λίπα τῆς Πρεμετῆς καὶ Λίπα τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας, Τόσκεσι τῆς Πρεμετῆς καὶ Τόσκεσι τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας, Βράνιστα τῆς Αὐλώνας καὶ Βράνιστα τῆς ἐπαρχ. Κόνιτσας Γκολέμι καὶ Γράζντανη Δελβίνου καὶ τὰ ἴδια χωριά στὴν ἐπαρχία Τσαρκοβίστας καὶ πλῆθος ἄλλα. Μία ἐρμηνεῖα τοῦ φαινομένου μπορεῖ νὰ δοθεῖ. Ἀρκετοὶ δηλαδὴ κάτοικοι τῶν πρώτων ἐγκατέλειψαν γιὰ διαφόρους λόγους, ὁ σπουδαιότερος τῶν ὁποίων ἦταν ἡ ἀποφυγὴ τῶν πιέσεων τῶν ἐξωμοτῶν συντοπιτῶν τους τὴν πατρικὴ γῆ καὶ ἔτσι ἀνωμένοι μετανάστευσαν νοτιώτερα, ὅπου ἐγκατέστησαν τοὺς νέους οἰκισμοὺς μὲ τὸνομα τοῦ πατρικοῦ τους χωριοῦ.

Προσθέτω τέλος, πῶς ὁ μὲν Ἀραβαντινὸς γράφει τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ μας μὲ -ι, σωστά, ἐνῶ ὁ Λαμπρίδης μὲ -η (Περάτη) θεωρώντας τὸ προφανῶς χωριὸ κυριώνυμο στὰ χρόνια δὲ τῶν παραπάνω τὸ *Περάτι* τὸ ΒΗικὸ εἶχε χριστιανικὲς οἰκογένειες ὁστὼ καὶ μωαμεθανικὲς πέντε «οἱ δὲ εἰς Περάτη χριστιανοί, γράφει ὁ Λαμπρίδης (Ζ' σελ. 29), ἑλληνιστὶ ὀμιλοῦσι». Αὐτὰ λοιπὸν γιὰ τὸ *Περάτι* τῶν Κουρέντων τὸ ὄνομα καὶ τὴ σημασία του τὸ τελευταῖο δὲ διατηρήθηκε ἑλληνοποιημένο βέβαια μὲ τὴν προσθήκη καὶ τοῦ ἄρθρου τό.

12) *Ράϊκου*. Χωριουδάκι τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων πέρα ἀπὸ τὸν Καλαμά καὶ παρ' αὐτὸν ἀπὸ τὰ γραφικώτερά της γνωστότερο δὲ στὴ νεώτερη ἱστορία ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο πέτρινο γεφύρι πάνω στὸ μεγάλο δρόμο Γιαννίνων-Φιλιατῶν, ποὺ τὸ παρέσυρε τὸ 1901 τὸ ποτάμι. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ σὲ πτώση γενικὴ κτητικὴ (τοῦ Ράϊκου) διαιωνίζει αὐτὸ τοῦ πρώτου Σλάβου οἰκιστῆ ἢ ἰδιοκτήτη του τῆς ἐποχῆς, καθὼς πιστεύω τῆς Σερβοκρατίας, ὅπου ὁ Σερβοβυζαντινὸς Δεσπότης Θωμᾶς Πρελοῦμπος, καθὼς καὶ ἄλλοῦ εἶπα, «ἀφαιρεῖ τὰ προσόντα τῆ ἐκκλησία χωρία καὶ κτήματα καὶ ταῦτα τοῖς αὐτοῦ Σέρβοις ἀπονέμει» (Χρον. Ἰωανν. σελ. 80) καὶ παρακάτω: «ἤρξατο ὁ Θωμᾶς τὰς χήρας γυναῖκας μνηστεύειν μετὰ τῶν Σέρβων καὶ προσεκτίζειν αὐτοῖς τὰ κτήματα καὶ πράγματα τῶν τοπικῶν» (ἐξ αἰτίας τοῦ λοιμοῦ τοῦ 1368) ὅπ. σελ. 81, ἢ ἡ βασίλισσα Εὐδοκία χήρα τοῦ Δεσπότη Ἡζαοῦ, καθὼς τὸ ἄλλο χρονικὸ τῶν Τόκκων γράφει: «Ἐξώρισεν ἐφυλάκι-

σεν ἄρχοντες εἰς τὴν χώραν τὰ πράγματα κληρονομίαις ἔδιδε τῶν Σερβῶν της» (σελ. 24).

Ὁμώνυμος τοῦ χωριοῦ (Νικ. Ραΐκος) εἶναι ὁ ἐπιφανὴς Ρῶσος φιλέλληνας, ποὺ πῆρε μέρος σὰν ἀξιωματικὸς στὴν μεγάλη μας ἐπανάσταση εὐθύς ὡς αὐτὴ ἐξερράγη λαβὼν μέρος σὲ πολλές μάχες μετὰ δὲ τὴν ἀπελευθέρωση καὶ τὴν ἴδρυση τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων ὑπῆρξε ὁ πρῶτος διοικητὴς της. Τὸ χωριὸ διατήρησε τὸ παλιὸ του τὸ σλαβικὸ δηλαδὴ ὄνομα Ραΐκο τοῦ πρῶτου γαιοκτήτη του ἔγινε ἀργότερα ὁ ἴδιος Ραΐκος καὶ Ραΐκου μὲ κατάληξη ἑλληνικὴ καὶ κλίνεται, ἔκτοτε δὲ ἔχει κι αὐτό, καθὼς εἶπα, ἐγκραιοισθεῖ.

13) Σαντοβίτσα. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας Κουρέντων κατὰ τὸ τμήμα της τοῦ κάμπου. Ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 15) ἐρμηνεύει τὸ ὄνομά του σὰν φυτώριο καὶ δὲν φαίνεται νὰ ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὰ πράγματα. Γιατὶ στὸ ρωσικὸ λεξικὸ βλέπω, πὼς САД σημαίνει κῆπος μὲ τὴν τοπωνυμικὴν κατάληξη -οβο καὶ τὴν ὑποκοριστικὴν -ιτσα θὰ πεῖ σὰν τόπος μὲ κηπάρι ἢ κηπάρια. Ὁ Wasmer τὸ ἐξηγεῖ σὰν δικαστής, πιστεύω ἄσχετο, καὶ τὸ ὄνομά του βέβαια σλαβικόν. Προσθέτω, πὼς ἡ Σαντοβίτσα ἀναφέρεται στὸ γνωστὸ χρυσόβουλο τοῦ αὐτοκρ. Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ 1319 τὸ ἐνδιαφέρον τὸ κοινὸ τῶν Γιαννίνων ὄχι σὰν χωριὸ ἀλλὰ ὡς τοποθεσία προφανῶς βοσκήσιμη ἢ κτήμα «τὸ τοπίον ἢ Σαντοβίτσα» καθὼς γράφει. Μ' ἄλλα λόγια ὡς τὴν ἐποχὴ αὐτὴ (1319) τὸ χωριὸ δὲν ὑπῆρχε, καθὼς ἄλλα στὴν περιοχὴ καὶ ἀναφερόμενα στὸ χρυσόβ. χωριά. Τέτοιο ἔγινε ἀργότερα. Τὸ χωριὸ μετονομάσθηκε ἤδη σὲ Μαρμαρα.

14) Ψίνα. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας Κουρέντων κατὰ τὸ τμήμα της τοῦ Μεγάλου Λόγγου καὶ πρὸς τὴς Ν. ὑπώρειες τοῦ ἴδιου βουνοῦ. Εἶναι δύσκολη ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος. Παρὰ ταῦτα προτείνω τρεῖς ἐκδοχὰς ἐξ ἴσου ἰσχυρὰς. Ἡ πρώτη, ὅτι τὸ ὄνομα *psine* κατὰ τὸν ἴστορ. Η. Cregoire εἶναι σλαβικόν «ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ρωσικὴν» μεγενθυτικὸ ἢ μειωτικὸ τοῦ *psin*, ποὺ σημαίνει σκυλί, παλιόσκυλο (πρβλ. Δ. Ζακυθνοῦ ὁ.π. σελ. 69), ἢ δεύτερη ἑλληνικὸ καὶ βυζαντινῆς προέλευσης. Ὁ Κουκουλὲς (Βυζ. Βίοι καὶ πολιτισμὸς τ. Στ' σελ. 475) γράφει, πὼς «ἡ μητέρα τοῦ Κων/τίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἦτο τὸ γένος Καρβουνοψίνα ...Καρβούνοψις δέ, συνεχίζει, εἶναι ὁ ἔχων τὴν ὄψιν μαύρην ὡς τὸ κάρβουνον ὁ ἄλλως Μαῦρος ἢ Μαυρέας». Καθόλου δὲ παράξενο τὸ χωριὸ στὰ βυζαντινὰ χρόνια νὰ ἦταν κτήμα κάποιας Καρβουνοψίνας καὶ κατὰ σύντμηση τῆς μακαρονοειδοῦς αὐτῆς λέξης νὰ εἰπώθηκε τῆς Ψίνας. Τέλος μιὰ τρίτη ἐκδοχὴ εἶναι, πὼς οἱ μυλωνάδες μας καλοῦσαν Ψίνα τὸ χοντράλεσμα τὸ προοριζόμενον γιὰ ζωοτροφή. Καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ τὸ χωριὸ εἶναι κυριώνυμο ἀνήκε δηλαδὴ ἢ σχετίζονταν μὲ κάποιο Ψίνα ἐπίθετο ἢ παραγκώμι. Τὸ χωριὸ διατήρησε τὸ παλιὸ ὄνομά του.

15) *Σενίκου και Ντομολισσά*. Χωριουδάκια γειτονικά του τμήματος Ντουσκάρας χωριζόμενου από την έπαρχία Κουρέντων με την Τύρια παραπόταμο του Καλαμά, καθώς είπα, και Δυτικά της. Τα ονόματα και των δυο είναι σλαβικής προέλευσης και του μὲν πρώτου παράγεται από τὴ ρίζα Σεν- (СЕН), πού θά πει σανός, ξηρό χορτάρι και τὴν ὑποκοριστική κατάληξη -ικ ἢ -ικο ὅλο δὲ σημαίνει μάλλον χορταράκι. Χωριωνύμια με τὴν ἴδια κατάληξη ἔχουμε σ' ὅλη τὴν περιοχὴ (νομὸ) ἄλλα τρία τὸ *Ντρεστενίκ* τοῦ Ζαγορίου, τὸ *Βερνίκ* τῶν Τσιαμοχωρίων και τὸ *Μποζιανίκ* τοῦ Πωγωνίου. Χωριὸ με τὴν ἴδια ρίζα ἀλλὰ διαφορετικὴ κατάληξη τῆς ἴδιας σημασίας (-ίτσα) ἔχουμε στὴν έπαρχία Μαργαριτίου τοῦ νομοῦ Θεσπρωτίας (Σενίτσα - ἄχυρο τὸ ἐρμηνεύει κι ὁ Μουσελίμης).

Τὸ δὲ δεύτερο (*Ντομολισσά*) εἶναι λέξη σύνθετη ἀπὸ τὸ *Ντομ-* (ДОМ), ποῦ σημαίνει σλαβικὰ σπίτι και *λισσά* (ЛИСА) πού θά πει ἄλεπούκι ὅλο σημαίνει ἀκριβῶς σπίτι τῆς ἄλεπούς ἢ κοινότερα ἄλεπότρουπα. Μὲ τὸ δεύτερο μάλιστα συνθετικὸ (Λίσα) ὑπάρχει χωριὸ παρὰ τὴ Δράμα, πού μετονομάσθηκε σὲ Πολυνέρι και νησι γιουγκοσλαβικὸ τῆς Ἀδριατικῆς γνωστὸ ἀπὸ τὴ ναυμαχία (1866) μεταξὺ Ἰταλῶν και Αὐστρούκων (πρωτεύουσά του τὸ Βελο-Σέλλο-Ἄσπρο δηλ. χωριό). Ἴσως τέλος τὸ χωριὸ νὰ εἶναι κυριώνυμο διασώζων τὸ ὄνομα τοῦ Σλάβου *Ντομολισσά* πρώτου οἰκιστῆ ἢ γαιοκτήτη του.

16) *Γράζτανη*. Χωριὸ τῆς έπαρχίας Τσαρκοβίστας κατὰ τὸ τμήμα τῆς τῆς Λάκκας Σουλίου και στὶς ΒΑ πλαγιές τοῦ Σουλιώτικου βουνοῦ Κοπάνισσα. Τὸ ὄνομά του καὶ αὐτονοῦ σλαβικὸ σχετίζεται καθὼς βλέπω, με τὴ σλαβικὴ λέξη ГРАЖΔ και ГРАЖАН, πού σημαίνει πολίτης, ὑπήκοος με τὴν τοπωνυμικὴ δὲ κατάληξη АНИ (-ανη) θά πει κάτι σὰν χωριὸ τῶν ὑπηκόων, τῶν ὑποτακτικῶν. Τὸ χωριὸ μετονομάσθηκε ἤδη σὲ *Καταμάχη* ἀπὸ τὴν παρ' αὐτὸ ὁμώνυμη μονὴ τῆς Παναγίας.

17) *Χορίστα*. Χωριὸ τῆς παραπάνω έπαρχίας κατὰ τὸ τμήμα κι αὐτὸ τῆς Λάκκας Σούλι και στὶς ἀνατολικές ὑπώρειες τοῦ βουνοῦ Μορίζη. Τὸ ὄνομα του ἔχει ἄλβανικὴ ρίζα Zog, πού θά πει βία, ἀνάγκη, δυσκολία και τὴν σλαβικὴ παραγωγικὴ κατάληξη -ιστα, πού σημαίνει τὸν τόπο. Τόπος τῆς ἀνάγκης δηλ. δύσκολος γιὰ διαβίωση ἀνθρώπων, ὅπως και πράγματι εἶναι. Ἴσως ὅμως και ἀπὸ τὸ σλαβικὸ zoga ἢ αὐγή, τὸ χάραγμα, γιατί εἶναι και προσήλιο τῆς ἴδιας δηλ. ρίζας με τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Ζωριάνου τῶν Κουρέντων, λέει ὁ Οἰκονόμου (ὀ.π. σελ. 491), πού δὲν εἶναι βέβαια προσήλιο ἀπ' ὅπου και τὸ (σλαβ. ἔθνικ. Zogiane) *Ζοριάνη* συναντώμενο σὲ πράξεις Βυζαντινῶν, πράγμα μάλλον ἄσχετο και τὸ ἀπέδειξα ἤδη. Προσθέτω γιὰ τὴν ἄλβανικὴ ὀνομασία, πῶς οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ἦσαν Ἀλβανοὶ χριστιανοὶ βέβαια, ἐξελληνισθέντες. Ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 19-20) γράφει, ὅτι

στήν ἐπαρχία Τσαρκοβίστας ζοῦν 321 οἰκογένειες ἀλβανικῆς «ἐκ τούτων ἀμιγῶς μὲν ἀπαντῶσιν εἰς Σερζιανὰ 16, Μουσιωτίτσαν 70, Δερβίζιανα 80, καὶ Ζόρισταν 55». Ὅλες τους δὲ παλιότερα μιλοῦσαν μόνο Ἑλβανικὰ ἤδη δὲ (1888) «εἰς Ζόρισταν σπανίως εὐρίσκεται εἰκοσαέτις ἕξ ἑκατέρου τοῦ φύλου γνωρίζων τὴν Ἑλβανικὴν». Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ ἀποτελεῖ ἓνα ἀκόμη παράδειγμα χωριωνυμίου τῆς περιοχῆς μὲ ρίζα Ἑλβανικὴ καὶ κατάληξη σλαβικὴ καθὼς, Δερβίζιανα, Ντερβεντίστα, Ἄρτσίστα κ.λ.

18) *Λίπα*. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας καὶ τοῦ ἴδιου τμήματος καὶ κατὰ τὸ μέσον του. Πρόκειται κατὰ τὸ ὄνομά του γιὰ χωριὸ φυτώνυμο χωρὶς κατάληξη παραγωγικὴ. Εἶναι αὐτούσια τῆ σλαβικῆ (ἑλλ. ρωσ. λεξικὸ) λέξις ΛΗΠΑ φιλύρα καὶ φλαμουριά στήν ἑλληνικὴ, γνωστὸ δασικὸ καὶ καλλωπιστικὸ δέντρο, ποὺ φαίνεται μόνη καὶ ἐμφανῆς θὰ ὑπῆρχε στή θέσιν τοῦ χωριοῦ καὶ ἔδωσε σ' αὐτὸ τὸ ὄνομά της. Τὸ χωριὸ δὲν ἄλλαξε τὸ παλιὸ του ὄνομα.

19) *Μπάλα*. Χωριὸ κι αὐτὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας καὶ τοῦ ἴδιου μὲ τὸ προηγούμενο τμήμα της κατὰ τὶς Δ. ὑπώρειες τοῦ βορνοῦ Μορίζη. Τὸ ὄνομά του Ἑλβανικὸ δείγμα κι αὐτὸ τῆς ἀδιαφορητικῆς ἐγκατάστασης Ἑλβανῶν στὸ συγκεκριμένον τμήμα καὶ θὰ πεῖ μετωπο (balë) ἢ γιὰ τὴν περιοπτη θέσιν του, ποὺ κατέχει σὲ σύγκρισιν μὲ τὰλλα χωριά τῆς περιοχῆς, ἢ διασώζει τὸ ὄνομα φυλάρχου ἢ οἰκιστῆ τοῦ χωριοῦ. Ἡ λέξις χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα καὶ στή λαϊκὴ μας γλῶσσα μὲ τὴν ἴδια σημασίαν σάν προσηγορικὸ ἢ ἐπίθετο προσώπου τὸ ὄνομα δὲ τοῦ χωριοῦ δὲν ἄλλαξε. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν σημειῶνω, πὼς κι ἄλλα χωριά τοῦ τμήματος τοῦ ἴδιου ἔχουν βεβαιωμένον Ἑλβανικὸ ὄνομα, καθὼς *Κόπρα* (ἀπὸ τὸ Κορετ μάραθο), *Ἄρδος* (ἀπὸ τὸ age χωράφι καὶ dos -e γουρούνα) *Ρουσάτσια* (ἀπὸ τὸ push σταφύλι) *Τόσκη* (ἀπὸ τὸ Toskë καὶ τὴν πληθ. κατάληξιν ech οἱ Τόσκηδες) *Κοπάνη* (ἀπὸ τὸ kopan-i ὁ κόπανος). Θυμίζω τὸ γνωστὸ ἑλληνικὸ ὅμως στὶς Β. παρυφῆς τῆς πόλης τοπωνύμιον «στ'ς Κοπάν'ς» (στοὺς Κοπάνους), ὅπου καὶ ἡ ὁμώνυμη ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Νικολάου, *Κουκλέχ* (οἱ Κουκλιοὶ) κ.λ.

20) *Μάρτση-Βοντίβιστα*. Χωριά καὶ τὰ δυὸ τῆς πιὸ πάνω ἐπαρχίας κατὰ τὶς Ν. ἐσχατιῆς τοῦ Λεκανοπεδίου τῶν Γιαννίνων καὶ γειτονικά. Καὶ τὸ μὲν *Μάρτση* εἶναι χωριὸ κυριώνυμο, διασώζει δηλαδὴ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου του Βλάχου γαιοκτήτη ἢ μ' ἄλλον τρόπο σχετιζόμενον μ' αὐτόν, ἀφοῦ ἀπὸ τὸν μεσαῖον ἀκόμα κατὰ τὸ Χρυσόβουλο τοῦ 1319 τὸ ἀφορῶν τὴν πόλιν τῶν Γιαννίνων κατοικοῦσε στήν περιοχὴ ἰκανὸς ἀριθμὸς βλάχων κολλήγων (Χρονογρ. Β' σελ. 309). «Τὰ ξένα ὀνόματα, γράφει ὁ Λαμπρίδης, προέκυψαν ἢ ἐκ τῶν ὀνομάτων ἡγετῶν καὶ τιμαριούχων ἐπηλύδων, οἷον *Μάρτζη* ἢ κ.λ.» καὶ ἄλλου ὁ ἴδιος (Δ' σελ. 18) «ποιμενικαὶ βλαχικαὶ λέξεις ἀναφερόμεναι ἰδίως εἰς χρώματα αἰγῶν οἷον μάρτσα κ.λ.»

Τὴν ἴδια τελευταία βλαχική λέξη χρησιμοποιεῖ καὶ σήμερα ὁ λαὸς μας γιὰ τὴν ξανθιά γίδα, Μπάρτσης δὲ, ὁ ξανθὸς καὶ χωριὸν τοῦ Μπάρτση θὰ λέγαμε χωριὸ τοῦ Ξανθοῦ.

Βοντίβιστα δὲ εἶναι γνήσιο σλαβικὸ ὄνομα κατὰ τὴ ρίζα καὶ τὴν κατάληξή του, πού σημαίνει ἢ τελευταία ἀπλᾶ, καθὼς εἶπα, τόπο. Τὸ χωριὸ εἶναι ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα τῆς ἐπαρχίας, ἀφοῦ μνημονεύεται στὸ γνωστὸ χρυσόβουλο τοῦ αὐτοκρ. Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ 1319. «Πρὸς τούτοις, γράφει, ἵνα τὰ χωρία καὶ κτήματα αὐτῶν ὅσα δηλονότι κατεῖχον καὶ πρότερον ἦγουν τὸ χωριὸν τὴν Βοντίβισταν» (Ἀραβ. Χρον. Β' σελ. 304). Ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 16) ἐξηγεῖ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ ὡς «νεκρότοπος» χωρὶς, καθὼς τὸ συνηθίζει, ἄλλες διασαφήσεις, χωρὶς δηλαδή νὰ λέει ποῦ τὸ διάβασε ἢ ποιὸς τοῦ τὸ εἶπε (ὁ νεκρὸς στὰ ρωσικὰ λέγεται труп). Ἐν τούτοις ἡ ρίζα τοῦ ὀνόματος —τὴν κατάληξη σωστὰ τὴν ἐρμηνεύει— περιέχει τὴ λέξη, σλαβική πάντα, ВОДА νερὸ δηλ., κάποιον δὲ παραπάνω τῆς ἴδιας λέξης ἐννοεῖ ἴσως συγκέντρωση νερῶν, λίμνασμα τους ἢ κάτι τέτοιο, ἐπειδὴ στὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ συγκεντρώνονται τὰ γέγραφα νερά, ἀφοῦ δὲν ἔχουν καμμιά διέξοδο νὰ ξεχυθοῦν ἔξω. Πάντως δὲν ὑπάρχει περίπτωση ἢ ρίζα ἢ ἴδια τοῦ ὀνόματος νὰ σημαίνει νεκρός. Προσθέτω τέλος, πὼς καὶ τὰ δυὸ παραπάνω χωριά ἔχουν ἤδη μετονομαστῆ τὸ μὲν πρῶτο σὲ Ἐπισκοπικὸ ἄγνωστο γιὰτί, τὸ δὲ ἄλλο σὲ Ἀρσινία καθαρὸς, καθὼς εἶπα, γλωσσικὸς νεολογισμὸς, λέξη δηλαδή ποῦ δὲν ὑπάρχει στὰ λεξικά ἴσως γιὰτί εὐδοκимоῦν ἐδῶ τὰ ἀμπέλια, ποῦ δὲν ξέρω νὰ ὑπάρχουν.

21) *Μπουκοβίνα*. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμήμα τῆς τῆς Λάκκας Σουλίου. Πιστεύω πὼς τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ ἔχει σχέση μὲ τὴ σλαβική λέξη вук, πού σημαίνει ὄξια καὶ Μπούκοβο τοῦλάχιστον θὰ πεῖ τόπος μὲ ὄξιές. Ἀδυνατῶ ἐν τούτοις νὰ ἐξηγήσω τὴν ἀκολουθούμενη μετὰ τὴν τοπωνυμική κατάληξη -οβο αὐτὴν τῆς -ίνα, ἴσως ἀνδρωνυμική, παρατηρούμενη σὲ πλῆθος χωριωνύμια τῆς περιοχῆς. Παρόμοια διπλὴ παραγωγικὴ κατάληξη παρατηροῦμε στὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ *Ζαροβίνα* τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου κι αὐτὸ σλαβικῆς προέλευσης. Τὸ χωριὸ διατήρησε τὸ παλιὸ τοῦ ὄνομα.

22) *Μπουρέλεσια*. Χωριὸ τῆς πιὸ πάνω ἐπαρχίας πρὸς τὴ μεριὰ τῆς τῶν Κουρέντων καὶ γειτονικὸ τῆς. Τὸ ὄνομά του φαίνεται σύνθετο ἀπὸ τὸ ἀλβανικὸ бургέ, πού σημαίνει ἄντρας (πολλοὶ τὸ σχετίζουν, καὶ δὲν ἔχουν ἄδικο, μὲ τὸ ἀρχαιοηπειρωτικὸ ὄνομα Πύρρος, πού ἦταν πράγματι μέγας καὶ γενναῖος ἄντρας, μπούρας, καθὼς λέμε, αὐτὸς πού κατὰ τὴ σωζόμενη λαϊκὴ φράση «τοῦβρι ἀπὸ τοῦ κираμίδ'»). Καὶ τὸ τουρκικὸ les, πού θὰ πεῖ ψοφίμι ὄλο δὲ σημαίνει πτώματα ἀνδρῶν ἢ ἐπὶ τὸ ποιητικώτερο παλληκάρια ἄταφα. Ἔτσι τὸ ἐξηγοῦσαν καὶ οἱ παλιότεροι λόγιοι (Μουσε-

λίμης), τοῦ δεύτερου μάλιστα συνθετικοῦ τοῦ ὀνόματος, γίνεται πλατειά χρήση καὶ στήν τοπική μας γλώσσα, καθὼς «ἔπισι σὰν οὐ κόρακας σὰ λέσια» (παροιμ.) ἢ «λισίμ τοῦ διαόλ'» (βρυσιά) ἀλλὰ καὶ τοῦ πρώτου, καθὼς «εἶνι μπούρας», εἶναι ἄνδρας δηλ. κ.λ. κάποια ἴσως τραγωδία ἄγνωστη κρύβεται κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ ὄνομα. Τὸ χωριὸ ἔχει πρὸ πολλοῦ μετονομασθεῖ σὲ *Κουμαριά* ἢ καὶ *Κουμαριές* σωστότερα γιὰ τὰ δάση αὐτοῦ τοῦ δέντρου, πὺν περιβάλλουν τὸ ἴδιο.

Τῆς ἴδιας ἀκόμη ρίζας μὲ τὸ πρῶτο συνθετικὸ τοῦ παραπάνω ὀνόματος εἶναι καὶ αὐτὸ τοῦ χωριοῦ *Μπουράτσια* τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμήμα τῶν Κατσαουνοχωρίων ἁλβανικῆς κι αὐτὸ προέλευσης, καθὼς κρίνω, ὄχι μόνο ἀπὸ τὴ ρίζα του ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν παραγωγική του κατάληξη -άτσια, μᾶλλον πληθυντικὴ ὁμοία μ' αὐτὴν τοῦ ὀνόματος ἄλλου χωριοῦ τῆς ἴδιας πάλι ἐπαρχίας ἁλβανικῆς κι αὐτὸ ρίζας βέβαιης *Ρουσιάτσια* ἀπὸ τὸ push σταφύλι, πὺν ἔχει ἤδη μετονομασθεῖ σὲ Πολυστάφυλο. Ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 16) ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ *Μπουράτσια* σὲ *Μυρσίνη* χωρὶς ἄλλες, κατὰ τὴ συνήθειά του, ἐξηγήσεις καὶ μᾶλλον ἄστοχεῖ, γιὰτί σ' ὄλα τὰ λεξικά πὺν κοίταξα (Ἰταλικά, Ἁλβανικά, Βρυσικά) δὲν βρῆκα ἢ μυρσίνη νὰ λέγεται *μπουράτσια*.

Μὲ τὸ δεύτερο τέλος συνθετικὸ *les* τοῦ πρώτου χωριωνυμίου μας (*Μπουρέλεσια*) ἔχουμε, πιστεύω τὴ ρίζα ὀνόματος ἄλλου μικροχωριοῦ, τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου αὐτῆ τῆ φορά, *Λεσιανὰ* μὲ κατάληξη ὁμως σλαβικὴ -ανὰ συνηθισμένη στήν Ἁλβανία (*Σερβιανὰ*, *Γρατσανὰ* κ.λ.).

23) *Πεστά*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας καὶ στὸ τμήμα τῆς τῶν λεγόμενων Κατσαουνοχωρίων κατὰ τὶς δυτικὲς ὑπώρειες τοῦ βουνοῦ Μπράνκο. Στὴ πολυσέλιδη μονογραφία του γιὰ τὸ χωριὸ του (Γιανν. 1988) ὁ δάσκαλος Ἁλκ. Σέβης δὲν εἶδα νὰ λέει λέξη γιὰ τὴν παραγωγή καὶ σημασία τοῦ ὀνόματος τοῦ ἴδιου χωριοῦ του, ἂν δηλ. εἶναι ἑλληνικὸ ἢ ξένο, ἀπὸ ποῦ παράγεται καὶ τί σημαίνει. Εἶναι μ' ἄλλα λόγια τοῦ *Πετσᾶ* ὄνομα ἑλληνικὸ κυριώνυμο γιὰ νὰ γίνε στή συνέχεια τοῦ *Πετσᾶ* —μιά ἄποψη αὐτῆ— ἢ εἶναι ἐντελῶς ξένο καὶ δὴ ἁλβανικὸ καθὼς τὰ γειτονικά του χωριά *Μπουράτσια*, *Μουῦλες*, *Λαγάτορα* κ.λ.;

Κλίνω πρὸς τὴν πρώτη ἄποψη. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ χωριὸ κυριώνυμο, πὺν διασώζει τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου οἰκιστῆ ἢ κυριάρχου τοῦ χωριοῦ δηλ. τοῦ *Πετσᾶ*. Πῶς ὁμως ἔγινε πρῶτα τὰ *Πεστά* ἀπὸ τοῦ *Πετσᾶ*; Ἡ κατάληξη -α τοῦ ὀνόματος τὸ παρέσυρε, ἢ ἀλλαγὴ δηλ. ἔγινε καθ' ἑλξιν, καθὼς λέμε, καὶ ἀπὸ γενικὴ ἐνικοῦ ἀρσενικοῦ μεταπήδησε μὲ τὸν καιρὸ σὲ ὀνομαστικὴ πληθυντικὴ οὐδετέρου, φαινόμενο συνηθισμένο στή λαϊκὴ μας γλώσσα. Ἔτσι λέμε τὰ *Πλέσια* ἀντὶ τοῦ *Πλέσια*, τὰ *Κούρεντα* ἀντὶ τοῦ *Κούρεντα*, τὰ *Λιόσια* ἀντὶ τοῦ *Λόσια* κ.λ.

“Όσο για τὸ ὄνομα Πεστά, τὶ δηλ. σημαίνει καὶ ἀπὸ ποῦ προῆλθε, πιστεύω, πὼς ἴσως ἀπὸ τὸ πετσᾶ μὲ ἀπλὸ ἀναγραμματισμό, πετσιᾶ δηλ. τὸν ἔχοντα σχέσηη μὲ τὰ πετσιᾶ ἢ ὁμοιάζοντα μὲ πετσιᾶ κατὰ τὸ ὑπάρχον ἐπώνυμο Πέτσας παροξύτονο ὁμως.

Προσθέτω, πὼς εἶδα σὲ ἔλεγχο τῆς Ζωσ. Σχολῆς τοῦ 1881-3 ἀλλὰ καὶ ἀλλοῦ, τὸ χωριὸ νὰ γράφεται Πιστά. Παρὰ ταῦτα τὸ ὄνομά του δὲν φαίνεται νὰ ἔχει καμμιά σχέσηη μὲ τὸ ἐπίθετο πιστός, γιατί ἔτσι θὰ λέγονταν πιστὸ (χωριὸ) ἢ πιστοὶ (κάτοικοι). Αὐτὸ συνέβηκε, γιατί στὴ λαϊκὴ μας γλώσσα καὶ στὸν προφορικὸ μας λόγο συνηθίζουμε νὰ λέμε τὰ ἄτονα ε σέ ι, καθὼς ἀδιρφός, νιρό, νιφρὰ ἀντὶ ἀδερφός, νερό, νεφρὰ κ.λ. καὶ ὅτι στὴν Θεσπρωτία κατὰ τὴν ἐπαρχία Γουμενίτσας ὑπάρχει χωριὸ ἀλβανόφωνο μάλιστα μὲ τὴν ἴδια ρίζα (Πέστιανη).

Καὶ μιὰ τελευταία γνώμη, πού ἀξίζει νὰ σημειώσουμε μᾶλλον ἰσχυρῆ. Δυνατὸ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ νὰ προῆλθε ἀπὸ ἀντιμετάθεση τῶν συμφῶνων τζή τσ διὰ λόγους εὐφωνίας τοῦ ὀνόματος τοῦ ΒΗικτοῦ χωριοῦ Πετζᾶ καὶ Πετσᾶ, ἔγινε δηλ. Πεστά, φαινόμενο γλωσσικὸ σὺνηθες, συναριθμούμενο κι αὐτὸ στὸ πλῆθος τῶν ὁμώνυμων χωριοῦν τῆς περιοχῆς μας μ’ αὐτὰ τῆς Β. Ἡπείρου, γιὰ τὰ ὁποῖα ἤδη μιλήσαμε.

24) *Σκλίβανη*. Χωριὸ τῆς παραπάνω ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμῆμα τῆς τῶν λεγόμενων Κατσαουνοχωριῶν καὶ στὴς Δ. πλαγιές τοῦ Ξηροβουνίου. Τὸ ὄνομά του σλαβικὸ σχετίζεται μὲ τὴ λέξη СЛѸВА, πού σημαίνει δαμασκηνιά καὶ δαμάσκηνο σημαίνει δὲ τόπος μὲ δαμασκηνιές. Δὲν γνωρίζω ἂν καὶ τώρα εὐδοκίμοῦν τὰ δέντρα αὐτὰ στὸ χωριό, τότε ὁμως πού ὀνοματίσθηκε ἀσφαλῶς θὰ ὑπῆρχαν καὶ πολλὰ μάλιστα. Τὸ χωριὸ ἐξακολουθεῖ νὰ λέγεται ὅπως καὶ παλιότερα.

25) *Βασταβέτς*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου κατὰ τὸ τμῆμα τῶν λεγόμενων Χουλιανοχωριῶν. Τὸ ὄνομά του παράγεται, μπορῶ νὰ πῶ μὲ βεβαιότητα, ἀπὸ τὸ σλαβικὸ *Ζαστάβα* (zactava), πού σημαίνει, καθὼς βλέπω, φυλάκιο καὶ τὴν ὑποκοριστικὴ σλαβικὴ κατάληξη -ετς καὶ θὰ πεῖ ὅλο μικρὸ φυλάκιο, πού φαίνεται πὼς ὑπῆρχε κάποτε στὴ βραχώδη καὶ περὶοπτη αὐτὴ περιοχῆ. Μιὰ δεύτερη ἄποψη μικρότερης βεβαιότητος εἶναι νὰ σχετίζεται τὸ ὄνομα μὲ τὸ ἀλβανικὸ Zastan-i, πού σημαίνει μέρος ἀπότομο, δύσβατο καὶ κρημνῶδες, ὅπως πράγματι εἶναι ὁ τόπος καὶ τὴ σλαβικὴ κατάληξη -ετς κατὰ τὰ ὁμοιοκατάληκτα χωριωνύμια τῆς εὐρύτερης περιοχῆς (Λιασκοβέτς, Λοζέτς, Δραγοβέτς καὶ Στριγανέτς ὅλα σλαβικῆς προέλευσης). Ἡ ἀντικατάσταση τοῦ ἀρχικοῦ Ζ μὲ τὸ Β στὴν ὁμιλούμενη ἦταν μᾶλλον εὐκόλη ἴσως καὶ γιὰ παρετυμολόγησή του ἀπὸ τὸ ρῆμα βαστάω. Τὸ χωριὸ ἔχει ἤδη μετονομασθεῖ σὲ *Πετροβούνι*.

26) *Κολονιάτι*. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας Μαλακασίου κατὰ τὸ ΝΑ

τμήμα τοῦ λεκανοπεδίου Γιαννίνων. Τὸ ὄνομα τῆς ἀλβανικῆς προέλευσης κατὰ τὴν κατάληξή του τουλάχιστον (ἢ καταλ. -at ἀναφέρεται στὴν κυριότητα τοῦ ἀπὸ τὸ θέμα ὀριζόμενου) σημαίνει δὲ ἢ οἰκισμό ἀπὸ κατοίκους τῆς περιοχῆς Κολόνιας τῆς Ν. Ἀλβανίας, ἀποίκους δηλ. ἢ συνοικισμό colonus (Preticarius) —ἰταλικὸς ὄρος, ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ Βυζαντινοὶ— ἐπίμορτων δηλ. καλλιεργητῶν μ' ἄλλα λόγια κολλήγων. Καὶ οἱ δύο ἀπόψεις εἶναι ἐξ ἴσου ἰσχυρές. Τὸ χωριὸ διατηρεῖ τὸ παλιό του ὄνομα.

27) *Κορύτιανη*. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμήμα τῆς τῶν Κατσανοχωρίων. Χωριωνύμιο σλαβικὸ ἀποτελούμενο ἀπὸ τὴ ρίζα *κουρίτος* λέξι σλαβικὴ χρησιμοποιούμενη καὶ σήμερα ἀπὸ τὸ λαό μας καὶ σημαίνει κοιλότητα σκαλισμένη σὲ κορμὸ δέντρου ἢ καὶ σὲ λιθάρι γιὰ νὰ πίνουν οἱ κότες νερὸ καὶ τὴ συνήθη παραγωγικὴ κατάληξι πληθυντικῆ -ιάνη καὶ θὰ πεῖ ὅλο μαζί τὸ ὄνομα τοὺς ἀνθρώπους ἢ τὸ συνοικισμό τῆς σκάφης, ποὺ ζοῦν δηλαδή οἱ ἴδιοι σὲ ἐδαφικὴ περιοχὴ ὁμοιάζουσα μὲ σκάφη, λεκάνη. Ὁμώνυμα χωριά ὑπάρχουν ἀρκετὰ στὴν Ἠπειροκάπεια δὲ (Πρέβεζα) ἔχουν μετονομασθεῖ σωστὰ σὰν Σκαφιδωτή.

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Λαμπρίδη τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ τοῦ ἴδιου σὰν «σκάφη, καρούτα», δὲν εἶναι βέβαια ἐπαρκής. Τὸ χωριὸ τέλος διατηρεῖ τὸ παλιό του ὄνομα.

28) *Καλέντζι*. Χωριὸ τῆς ἴδιας καθὼς τὸ προηγούμενο ἐπαρχίας καὶ τοῦ ἴδιου τμήματος (Κατσανοχωρίων). Τὸ ὄνομα τοῦ ἀλβανικὸ (σλαβικὸ τὸ θέλει ὁ Ἀραβαντινὸς (Χρονοβ. Β' σελ. 335) μόνον αὐτός). «Τὴν εἰσέλασιν καὶ ἐγκατάστασιν καθ' ὅλον τὸ τμήμα τοῦτο καὶ Ἀλβανῶν, γράφει ὁ Λαμπρίδης (Δ' σελ. 15) τεκμηριοῦσιν οὐ μόνον ὀνόματα θέσεων ἐν αὐτῶ Ἀλβανικὰ οἶον Κούτσι, Κοντσικά, καταλήξεις τοιαῦται τς, ιτς, εντς (πλὴν τοῦ Λοζέτζ) τῇ ἑλληνικῇ κτητικῇ -ισκη ἀντιστοιχοῦσαι λέξεις ἃς κληρονόμησαν μάλιστα αἱ Βλάχοι». Τὸ ὄνομα στὴν Ἀλβανικὴ σημαίνει γανωτής (Οἰκονόμου ὄπ. σελ. 482) —ὁ Wasmer τὸ θέλει κι αὐτὸς σλαβικὸ καὶ τὸ παράγει ἀπὸ τὸ Kali = πηλὸς— πρόκειται δὲ γιὰ χωριὸ κυριώνυμο, χωρίον δηλ. τοῦ Καλέντζ ὄνομα τοῦ πρώτου οἰκιστῆ ἢ γαιοκτήτη του πράγμα ποὺ συμβαίνει μὲ ὀνόματα πλήθους χωριῶν τῆς περιοχῆς. Ἀρκετὰ ὁμώνυμα χωριά ὑπάρχουν ἀνά τὴν Ἑλλάδα, καθὼς στὴν Ἀττικὴ (Καλέντζι καὶ Συρράκου τοῦ Δήμου Μαραθῶνος τοπωνύμια Ἀλβανικὰ γράφει ὁ Λάμπρος ὄ.π. σελ. 192), στὴν Κορινθία, Ἀχαΐα, Εὐβοία καὶ Αἰτωλία.

29) *Λοζέτζ*. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας καὶ τοῦ ἴδιου μὲ τὸ προηγούμενο τμήματος. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ γράφει ὁ Λαμπρίδης «παράγεται ἐκ τοῦ σλαβικοῦ ὀνόματος λοῖτζα (κλήμα) καὶ ἀμπελῶνα σημαίνοντος, προὔπηρχε δέ, λέει ὁ ἴδιος, «τῆς ἐμφανίσεως τῶν Ἀλβανῶν ἐν τῇ Παλ. Ἠπείρῳ». Παραλείπει δὲ ν' ἀναφέρει ὁ καλὸς Λαμπρίδης, ὅτι τὸ ἴδιο χωριὸ ἀναφέρεται

στό γνωστό Χρυσοβ. τοῦ αὐτοκρ. Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ 1321 ἐνδιαφέρον τὴν ἐκκλησία τῶν Γιαννίνων. «Τὸ ἡμισυ, γράφει, τοῦ χωρίου Λουζέτσι» καὶ πιὸ κάτω «Εἰς τὸ Λουζέτσι σιγιλλατίκιον τὸ τοῦ Σιμῶνος» (Χρον. Β' σελ. 308). Τὸ ὄνομα λοιπὸν τοῦ συγκεκριμένου χωριοῦ μετὰ τὴν σλαβικὴ ἐπίσης ὑποκοριστικὴ κατάληξη -έτς κατὰ τῆς ἴδιας προέλευσης ὁμοιοκατάληκτα χωριωνύμια τῆς ἴδιας περιοχῆς *Βασταβέτς, Λιασκοβέτς, Δραγοβέτς* καὶ *Στριγανέτς* σημαίνει ἀκριβῶς κληματάκι καθὼς τὰ Λιασκοβέτς, ὅσο ξέρω, μικρὸ δάσος λεφτοκαρυῶν, Δραγοβέτς μικρὴ κοιλάδα καὶ Λοζέτς κληματάκι καὶ ὄχι βέβαια ἀμπελώνας τοῦ Λαμπρίδη. Τὸ ἴδιο χωριὸ ἔχει μετονομασθεῖ σὲ Ἑλληνικὸ προφανῶς φρούριο ἀπὸ ὁμώνυμο λόφο κάτω ἀπὸ τὸ χωριὸ πρὸς τὸ ποτάμι στὴ βάση τοῦ ὁποίου σώζονται λείψανα κάστρου ἀρχαίου.

Προσθέτω, πὼς ἔχουμε ἀκόμα ἓνα χωριουδάκι τοῦ ἴδιου νομοῦ κατὰ τὸ τμήμα τῆς Ντουσκάρας καὶ τῆς ἴδιας προέλευσης (σλαβ.) ὡς πρὸς τὸ ὄνομά του τὰ Λοζιανὰ ὁμόρριζο μετὰ τὸ προηγούμενο ἀλλὰ μετὰ διαφορετικὴ παραγωγικὴ κατάληξη ἐπίσης συνηθισμένη στὰ χωριωνύμια μας -ανὰ καθὼς *Γρατσανά, Σερβιανά, Δολιανά, Τσαραπλανά, Φραστανά* κ.λ. Ἡ σλαβ. αὕτη κατάληξη καὶ τὰ σ' αὐτὴν λήγοντα χωριωνύμια «ἔχουν σχηματισθεῖ κατὰ κανόνα, τὰ γράφει ὁ Stadtmuler αὐτά, ἐξ ὀνομάτων φυτῶν π.χ. Τοπόλιανα (σλαβιστὶ Topole = λεύκη)» καθὼς στὴν περίπτωσή μας Λοζιανὰ δηλ. τόπος μετὰ κλήματα (Ἡπ. Χρ. 1934 σελ. 161). Τὸ χωριὸ τὸ δικό μας διατήρησε τὸ παλιὸ ὄνομα.

30) *Μπιζιάνη* ἢ *Μπεζιάνου* κατὰ Λαμπρίδη (Δ' σελ. 8) καὶ σωστότερο, χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπιοχίας κατὰ τὴν Ν. ἐσχατιῆς τοῦ λεκανοπεδίου Γιαννίνων «νῦν μὲν ἐπὶ βαθείας κοιλάδος, καθὼς γράφει ὁ ἴδιος Λαμπρίδης, ἄλλοτε δὲ εἰς τὰς ὑπωρείας βουνοῦ (τοῦ ὁμώνυμου ἱστορικοῦ λόφου ὅπου καὶ σήμερον) παρὰ τὴν λεωφόρον Ἄρτας ἔνθα σώζονται δυὸ μόνον ἐκκλησίαι». Κυριώνυμος οἰκισμὸς, χωριὸ θὰ λέγαμε τοῦ Μπεζιάνου, ποὺ ἀνήκε δηλ. σὲ ἰδιοκτῆτη μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα ἢ ἐπίθετο παλιᾶς Γιαννιώτικης οἰκογένειας λέει ὁ Ἀραβαντινὸς (Χρον. Β' σελ. 266), ποὺ ἐξέλειπε, καθὼς λέμε τοῦ Μπέρκου τὸ ἴδιο, τοῦ Μπισντούνη, τοῦ Σταυράκη, τοῦ Βαγενίτη κ.λ. ὀνόματα χωριῶν τῆς ἴδιας περιοχῆς ἀνήκοντα σὲ ἰδιοκτῆτες μετὰ τὰ ἴδια ἐπίθετα. Τὸ ὄνομα τὸ ἴδιο εἶναι ἰταλικῆς προέλευσης σημαίνει δὲ τὸν χωρικὸν (paeseno). Προσθέτω, πὼς οἱ γραφειοκράτες δὲν ἐπιχείρησαν ἢ δὲν τόλμησαν νὰ τὸ ἀλλάξουν γιὰ τὴν στενή, τὴν διαχρονικὴ σύνδεσή του μετὰ τὴν νεώτερη ἱστορία μας, ὅπου στὸ πάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ ὁμώνυμο ὕψωμα οἱ Τούρκοι εἶχαν τὰ φοβερὰ ὄχυρά τους, ποὺ ὑπερασπίζονταν ἀπὸ τὰ Ν τὴν πόλη τῶν Γιαννίνων καὶ ποὺ ὁ Ἕλληνας στρατὸς χρειάστηκε μακροῦς καὶ πολυαίμακτους ἀγῶνες (1912-1913) νὰ τὰ ἐκπορθήσει.

Κι ἀκόμα, πὼς ἓνας Νεοφ. Ἰ. Μπιζάνης ἀδήλου καταγωγῆς εἶχε δικηγορικό γραφεῖο στὴν Κων/πολη μὲ τὸν ὁποῖο εἶχε ἀλληλογραφία στὶς ἀρχὲς τοῦ περασμένου αἰῶνα ὁ Πέτρος Μελάς Γιαννιώτης ἔμπορος (πρὸβλ. Λ. Μελά, Μιὰ οἰκογ. κ.λ. Ἀθ. 1967 σελ. 287).

31) *Ντερβεντίστα*. Χωριὸ κι αὐτὸ τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου κατὰ τὸ τμήμα Μετσόβου καὶ στὶς Β. ὑπώρειες τοῦ βουνοῦ Περιστερί. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ παράγεται ἀπὸ τὴν τουρκ. λέξη *derbend*, δημόσιος δρόμος δηλ. καὶ τὴ σλαβικὴ τοπωνυμικὴ κατάληξη -ίστα σημαίνει δὲ οἰκισμὸς ἢ χωριὸ κοντὰ στὸ δημόσιο δρόμο, ὅπως καὶ πράγματι ἦταν. Ἀπ' ἐδῶ παλιότερα περνοῦσε ὁ μεγάλος δρόμος, ποὺ ἔνωνε τὰ Γιάννινα μὲ τὸ Μέτσοβο καὶ τὴ Θεσσαλία λεγόμενος μάλιστα καὶ Βασιλικὴ (ὁδὸς) - (Λαμπρίδης Ε' σελ. 14). «Παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην (τοῦ ποταμοῦ), γράφει ἀκόμα ὁ ἴδιος Λαμπρίδης (Δ' σελ. 9), καὶ ὑπὸ τὴν Δερβεντίσταν ὑπάρχει τάφος οὐθμανοῦ ἱερομονάχου πρὸ πολλῶν ἐτῶν χάριν τῆς μνήμης τοῦ ὁποιοῦ ἠγέρθη καὶ Μονὴ (Τεκές) ἐν ἣ πρὸς τῷ ἡγουμένῳ αὐτῆς διαβιοῦσι καὶ οὗο τρεῖς ἕτεροι δερβίσαι καὶ 4-5 χωροφύλακες».

Προσθέτω, πὼς ἡ περίπτωσις τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ μὲ τουρκικὴ ρίζα καὶ κατάληξις σλαβικὴ εἶναι ἡ δευτέρη μετὰ τὰ Δερβίζιανα, χωριὸ κι αὐτὸ τοῦ νομοῦ, καὶ πὼς τὸ ὄνομα ἐπίσης τοῦ ἴδιου χωριοῦ Ντερβεντίστα εἶναι παροξύτονο καθὼς καὶ ἄλλα ὄμοιοκατάληκτα ὀνόματα χωριῶν τῆς εὐρύτερης περιοχῆς (Βελτσιστα, Λαψίστα, Ραψίστα, Τσαρκοβίστα κ.λ.) ἐνῶ ἄλλα περισσότερα ὀνόματα χωριῶν μὲ τὴν ἴδια πάντα κατάληξις εἶναι προπαροξύτονα (Κρετσοῦνιστα, Μπριάνιστα, Βάνιστα, Γιάννιστα κ.λ.) στοιχεῖο αὐτὸ σημασιολογικῆς προφανῶς διαφορᾶς τους.

32) *Σεράκου*. Χωριὸ τῆς ἴδιας παραπάνω ἐπαρχίας κατὰ τὸ Α της ἄκρο καὶ στὴν ὄροσειρὰ τῆς Πίνδου. «Ἀμφοτέρων τὰ ὀνόματα (τοῦ Μετσόβου καὶ Σεράκου), γράφει ὁ Λαμπρίδης (Ε' σελ. 13), εἶναι βλαχικὰ (τὸ Μέτσοβον παρὰ τῶν περιοίκων Ἀμίντζιου ἀποκαλεῖται). Καὶ τὸ μὲν Σεράκου, συνεχίζει, τόπου σημαντικὸν ὄνομα εἶναι πτωχεῖον δηλοῦν καὶ γυμνότητα. Τὸ ἄγονον τῆς κώμης ταύτης καὶ ἡ ἀρχικὴ αὐτῆς ἀσημότης καὶ σμικρότης καθ' οὓς χρόνους ἤκμαζε πόλις τις παρὰ τὸ Ματσούκι ἢ δὲ Καλαρύτη ἦν χωρίον τὴν γνώμην ταύτην ἐνισχύουσιν». Ὅχι βέβαια «τὸ ὄνομα τοῦ Μετσόβου εἶναι βλαχικόν» κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Λαμπρίδη, ἀλλ' ἀναντίρρητα σλαβικόν καὶ σημαίνει, καθὼς εἶπα, ἀρκουδοχώρι.

Ὁμώνυμο χωριὸ (Σεράκου) ὑπάρχει καὶ στὴν Ἀττικὴ, κατὰ τὸ Δῆμο Μαραθῶνος «ὄνομα, λέει ὁ Λάμπρος (ὀνοματολ. Ἀττικῆς Ἑπ. Παρν. 1878 σελ. 192), οὗ ἡ μεταγωγὴ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐγινε πάντως διὰ τῶν Ἀλβανῶν κατελθόντων καὶ ἀποικησάντων τὴν περιοχὴν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1418-1425».

Τέλος ὁ Σούλης σὲ σχετικὸ ἄρθρο του στὴ Μ.Ε.Ε. ἀντικρούοντας τὴ γνώμη τοῦ Ἀραβαντινοῦ, ὅτι «ὁ οἰκιστὴς τοῦ χωρίου ἦτο προύχων Ἰωαννίτης Συρράκος καλούμενος» διατυπώνει τὴν ἄποψη, ὅτι «ἡ λέξις Συρράκον ἐτυμολογεῖται ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῆς βλαχικῆς». Ἀπὸ Σερακιώτη ἐν τούτοις φίλο τῆς λογιωσύνης ἄμοιρο δὲ παιδείας, ἄκουσα τὴν ἄποψη, πῶς τὸ Σεράκου ἢ Συρράκο καὶ οἱ ἀπέναντί του Καλαριῖτες σχετίζονται τὰ ὀνόματά τους μὲ τὶς Συρρακοῦσες τῆς Σικελίας καὶ τὴν Καλαβρία τῆς Κ. Ἰταλίας, πού ἄποικοι ἀπὸ τὶς περιοχὲς ἐκεῖνες καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαιοκρατίας ἐγκαταστάθηκαν ἐδῶ καὶ ἔδωσαν στὰ χωριά της αὐτὰ τὰ ὀνόματα. Παράδοση βέβαια, πού δὲν ἔχει ἰκανὰ ἱστορικὰ ἐρεῖσματα καὶ εἶναι μᾶλλον προῖον φαντασίας καὶ ἱστοριοληψίας, γιατί οἱ Καλαριῖτες τουλάχιστον εἶναι βέβαιο ὅτι παράγεται τὸ ὄνομά τους ἀπὸ τὴ βλαχικὴ καλάρου, πού σημαίνει χάσμα, ὅπως καὶ πράγματι εἶναι ἡ συγκεκριμένη τοποθεσία. Βλαχικὰ ἐπίσης χωριωνύμια στὴν περιοχὴ τὴν εὐρύτερη, μιά πού τῷ φερε ὁ λόγος, εἶναι καὶ ἡ Μέγγουλη, χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου μὲ τὴ βλαχικὴ κατάληξη -λη «ἦτις, γράφει ὁ Λαμπρίδης (Δ' σελ. 18), προσαρτᾶται εἰς ὀνόματα πρὸς σχηματισμὸν τῆς ἐνικῆς αὐτῶν γενικῆς πρὸς δήλωσιν τῆς κυριότητος» δηλ. ἐδῶ χωριὸ τοῦ Μέγγου. Ὁμώνυμο ἐπίσης τοπωνύμιο «Βάλεα Μέγγουλη» δηλ. κοιλάδα τοῦ Μέγγου ὑπάρχει καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ Μετσόβου (Ε' σελ. 49). Μὲ τὴν ἴδια κατάληξη -λη ἔχουμε καὶ μερικὰ ἀκόμα χωριά τῆς ἴδιας περιοχῆς ἀνωστού σημασίας τὰ Πλάβαλη τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας καὶ Μπροσνιόλη αὐτῆς τοῦ Μαλακασίου βλαχικῆς δὲ προέλευσης εἶναι καὶ τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν Φορτός καὶ Βοτονός, καθὼς εἶπα, καθὼς καὶ τὰ Γεωρσιμπάν καὶ Μπριάζα τῆς ἐπαρχίας τὰ δύο τελευταῖα Κόνιτσας. Μάλιστα αὐτὸ τὸ Μπριάζα «εἶναι, καθὼς γράφει ὁ Γεωργάκας, (ὁ.π. σελ. 150) τὸ ἀρουμανικὸ (δὲν λέει τὴ σημασία του) Breaza, πού προῆλθε ἀπὸ τὸ σλαβικὸ brèza». Τέλος βλαχικῆς προέλευσης ὀνόματα, κατὰ τὴν γνώμη τοῦ Λαμπρίδη ἐπίσης, εἶναι τὰ λήγοντα σὲ -σα ἢ -άσα πρὸς ἀσηματισμὸν, καθὼς γράφει, (Δ' σελ. 18) ἀνδρωνυμικῶν ὀνομάτων οἷον Μανωλιάσα (χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Τσαρκοβίστας καὶ Ρηνιάσα λέω ἐγώ, Βουλιάσα, Παλάσα κ.λ. κατάληξη πού χρησιμοποιοῦν καὶ οἱ Ἀρβανίτες) «καὶ πολλῶν λέξεων μάλιστα ποιμενικῶν καὶ ἀναφερομένων ἰδίως εἰς χρώματα αἰγῶν οἷον κανούτα, νιάγκρα, φλόρα, μπάρτσα κ.λ.» (Μάρτση μάλιστα τοῦ Μπάρτση τοῦ Ξανθοῦ δηλ. ἔχουμε ὄνομα χωριοῦ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας) τὸ εἶπα. Καὶ ξαναγυρίζω στὰ ὀνόματα τῶν ἱστορικῶν καὶ γειτονικῶν μεγαλοχωριῶν τῆς Πίνδου Σεράκο καὶ Καλαριῖτες, πού εἶναι ὄχι βέβαια ἑλληνικά, τὸ τονίζω, ἀλλὰ καὶ τὰ δυὸ ἑλληνοποιημένα μὲ ξενικὴ δηλ. ρίζα (τὴ βλαχικὴ Συράκου-Καλάρου) καὶ κατάληξη ἑλληνικὴ -ο ἢ -ὸν καὶ -ίτες καθὼς καὶ πλῆθος ὀνομάτων χωριῶν τοῦ Νομοῦ μας. Προσθέτω

μάλιστα, πὼς τὸ δεύτερο οἱ λόγιοί μας τὸ παρετυμολόγησαν παράγοντάς το ἀπὸ τὸ *καλῶς* καὶ *ρέω* καὶ τὸ γράφουν *Καλαρρύτες*, (τὸ Σεράκου-Συρράκον), ἐνῶ οὐδεμία σχέση ἔχει τὸ ὄνομα μὲ τὶς ἑλληνικὲς αὐτὲς λέξεις.

33) *Σερβιανά*. Χωριουδάκι τῆς ἴδιας ἐπαρχίας Μαλακασίου κατὰ τὶς Α. ἐσχατιᾶς τοῦ Λεκανοπεδίου Γιαννίνων. Τὸ ὄνομα του προφανῶς σλαβικὸ παράγεται ἀπὸ τὴ ρίζα *serb* (= Σέρβοι) καὶ τὴν πληθυντικὴν κατάληξιν *-ιανὰ* κατὰ τὰ Λοζιανὰ, Λεσιανὰ, Δολιανὰ κ.λ. χωριὰ τῆς περιοχῆς καὶ θὰ πεῖ χωριὸ τῶν Σέρβων. Τὸ ἴδιο χωριὸ ἀπὸ τὰ παλαιότερα τῆς περιοχῆς μνημονεύεται στὸ γνωστὸ Χρυσόβ. τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβύτερου ἀπολυθὲν κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1321 καὶ ἐνδιαφέρον τὴν Μητρόπολη Γιαννίνων «ἕτερον σιγιλλιτίκιον ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Σερβιάνων» γράφει. Τὸ ὄνομα γράφεται στὸ κείμενο ὡς προπαροξύτονον *Σερβιανὰ*, καθὼς τὰ μὲ τὴν ἴδια κατάληξιν χωριωνύμια *Τσαοίσιανὰ* καὶ *Δερβίζιανὰ*, ἐνῶ ὁ Ἀραβαντινὸς τὸ σημειώνει *Σερβιανὰ*, καθὼς λέγεται σήμερα, «σιγιλλατίκιον» δὲ καθὼς ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος «λέξεις λατινικῆ, γράφει, σημαίνουσα ἴσως τὸ ἐν τῇ ἑπτανήσῳ λεγόμενον σολιάτικον ἤτοι ἐδαφονόμιον, ὅπερ παρὰ ταῖς Ὀθωμανοῖς λέγεται ἰσρετι» (Χρον. Β' σελ. 308). Τέλος ὁ Γιωργάκας γράφει (ὅ.π.), πὼς ἐξηγεῖται τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ χωρὶς δυσκολία ἀπὸ τὸ Σέρβος καὶ τὸ ἐπίθημα *-ιανὰ*. Τὸ χωριὸ διατήρησε τὸ παλιὸ του ὄνομα.

Προσθέτω, πὼς Κάτω ἀπὸ τὰ Σερβιανὰ ΝΔ τους ὑπάρχει δεύτερος οἰκισμὸς μὲ τὴν ἐπωνυμίαν Κάτω Σερβιανὰ (Σερβιανὰ θέλει νὰ πεῖ), πού μετονομάσθηκε τελευταῖα σὲ *Μολυβαδιά*.

34) *Καπέσοβο*, *Τσεπέλοβο*. Χωριὰ τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου κατὰ τὸ κεντρικὸ τῆς τριῆρας καὶ γειτονικά. Καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ ὁμοιοκατάληκτα χωριωνύμια παράγονται τὸ μὲν πρῶτον κατὰ τὴ ρίζαν του, γράφει ὁ Λαμπρίδης ἀπὸ τὸ σλαβικὸν «καπούσκ», πού θὰ πεῖ λάχανο καὶ τὸ δεύτερον ἀπὸ τὸ ἐπίσης σλαβικὸν «τσεπέλ» πού θὰ πεῖ, λέει, μαχαιρὰς μαζὶ δὲ μὲ τὴ γνωστότατη σλαβικὴ παραγωγικὴν κατάληξιν *-οβο* «ἢ ὁποῖα ἅπαντὰ καὶ ἐν Βουλγαρία (Α' σελ. 9) καὶ ἐπομένως εἶναι καθαρὰ σλαβοβουλγαρικῆ» σημαίνει τὸν τόπον, ὅπου βρίσκονται τὰ ἀπὸ τὴ ρίζαν τῶν ὀνομάτων ἀναφερόμενα ἀντικείμενα ἢ πρόσωπα. Μὲ τὴν ἄποψιν αὐτὴ συμφωνεῖ καὶ ὁ Stadtmuller (Ἡπ. Χρον. 1934 σελ. 159) ἐνῶ ὁ Wasmer παράγει τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου ἀπὸ τὸ σλαβικὸν *carper* = περήφανος — «χωριὸν ὑπὸ μαχαιράδων καὶ οὐχὶ εἰς μαχαιρᾶν ἀνήκον» γράφει γιὰ τὸ δεύτερον ὁ Λαμπρίδης καὶ σημειώνει: «Κατ' ἄλλους ἢ λέξεις εἶναι τουρκικὴ σημαίνουσα τόπον πλήρη ἀγρίων χόρτων ἀλλὰ τὸ χωριὸν ἀναφέρεται πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Τούρκων» (Ζαγορ. 1870 σελ. 89). Σὲ ἄλλο δὲ σημεῖο γράφει γιὰ τὸ πρῶτον, πὼς παρὰ τὴν *Μπάγια*, ἄλλο χωριὸ τοῦ Ζαγορίου, ὑπῆρχε χωριὸ *Καπούσκα* διαλυθὲν οἱ κά-

τοιχοι τοῦ ὁποίου μετανάστευσαν στο Καπέσοβο (Η' σελ. 11) γιά δέ τήν κατάληξη -οβο ἔχει τή γνώμη, πῶς «κοινοτέρα ἐν Ἡπειρῶ πρὸς δήλωσιν τῆς πατριᾶς κατάληξη εἶναι ἡ σλαβική -οβο οἶον καπούσκα (κράμβη) Καπούσκοβον καὶ παρεφθαρμένως Καπέσοβον» (Δ' σελ. 18). Ὅχι ἀκριβῶς ἔτσι ἀλλὰ καὶ τὸν τόπον, ὅπως στήν παραπάνω περίπτωση. *Καπέσοβο* καὶ *Τσεπέλοβο* λοιπὸν ὁ τόπος ὅπου φυτρώνουν λάχανα γιά τὸ πρῶτο καὶ συνοικισμὸ τῆς πατριᾶς τῶν μαχαιράδων τὸ δεύτερο. Παρὰ ταῦτα ὁ Οἰκονόμου (ὄ.π. σελ. 352 καὶ 370) γνωματεύει, πῶς τὰ δυὸ χωριωνύμια παράγονται ἀπὸ τὰ ἐπώνυμα Κεπέσης καὶ Τσεπέλης ἀντίστοιχα μὲ τήν προσθήκη τῆς σλαβικῆς κατάληξης -οβο. Πῶς ὅμως συνδυάζει τὰ ἐπίθετα τὰ ὁποῖα καὶ δὲν ἐξηγεῖ μ' αὐτὴ τὴ σλαβικὴ κατάληξη -οβο εἶναι τοῦλάχιστον περιεργό. Πρόκειται μᾶλλον γιά λαϊκίστικη ἐρμηνεία, πού ὀδηγεῖ κατ' εὐθείαν στὶς σχετικὲς ἀπόψεις πολλῶν λογίων τοῦ περασμένου αἰῶνα (ὄρα καὶ Ἀραβαντινὸ) τῶν Φαλμεραῦεροπαθῶν, πού στὶς ρίζες τῶν ξένων χωριωνυμίων εὗρισκαν φτυστὴ τὴν Ἑλλάδα. Προσθέτω μὲ τὴν ευκαιρία, πῶς Τσεπέλης ὄνομα οἰκογένειας ὑπάρχει σήμερα στο Λεσκάτι Κόνιτσας, ἂν δέ μὲ γελᾶει ἡ μνήμη, ἀπὸ ποῦ δὲ παράγεται ἡ λέξη ἀπὸ τὸ σλαβικὸ δηλ. τσεπέλ ἢ ἀπὸ τὴ λαϊκὴ καὶ λέξη τσεπέλα, ἀρμάθα σύκων, ἄγνωστο.

35) *Λαῖστα*. Χωριὸ τῆς ἴδιας πιὸ πάνω ἐπαρχίας «εἰς τὰς δυτικὰς ὑπερείας τοῦ Φλαμπούρου... Τὸ ἀρχικὸν τῆς κώμης ταύτης ὄνομα, γράφει ὁ ἴδιος Λαμπρίδης (Η' σελ. 8) Λάκα ἢν. Οἰκογένειαι δὲ ἐκ τοῦ χωρίου Λάσσατε ἔνθα νῦν οἱ ἀμπελῶνες αὐτῆς προσχωρήσασας αὐτόθι μετέδωσαν τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος αὐτῶν εἰς Λαῖσταν μετατραπὲν λέγεται», ὁ δὲ Οἰκονόμου (ὄ.π. σελ. 689) γράφει, ὅτι παρήχθηκε «ἀπὸ τὸ ἄλβ. cashte = παλαιός, ἀρχαῖος μὲ ἀνάπτυξη τοῦ φθόγγου -ί». Ἡ ἄποψη αὐτὴ δὲν πείθει καὶ μᾶλλον γιά προφανῆ ἀνθαιρεσία πρόκειται καὶ ἀλχημεία γλωσσικὴ τοῦ τοπωνυμολόγου. Γιατί, πῶς νὰ δεχθοῦμε ἀλβανικὴ παραγωγή τοῦ συγκεκριμένου χωριωνυμίου σὲ μιὰ περιοχὴ πού τὸ σύνολο τῶν χωριωνυμίων τῆς εἶναι σλαβικῆς προέλευσης (Σκαμνέλι, Ντομπρίνοβο, Λεσινίτσα κ.λ.) καὶ οἱ κάτοικοί τῆς ἀμιγῶς παλαιότερα βλαχόφωνοι; Ὑποστηρίζουμε ὕστερα ἀπ' αὐτό, πῶς τὸ ἴδιο χωριωνύμιο ἢ εἶναι ἔξ ὀλοκλήρου σλαβικὸ μὲ καθαρὴ τὴν παραγωγικὴν κατάληξη -ιστα ὑπαγόμενον στήν κατηγορίαν τῶν προπαροξύτωνων ὁμοιοκατάληκτων σλαβικῶν χωριωνυμίων τῆς εὐρύτερης περιοχῆς καθὼς Σιούτιστα, Μπριάνιστα, Βάνιστα, Μόλιστα κ.λ. ἀδήλου κατὰ τὸ θέμα τους σημασίας ἢ πέρα ἀπὸ τὴν σλαβικὴν τοπωνυμικὴν κατάληξη -ιστα ἢ ρίζα εἶναι βλαχικὴ ἐγγίζουσα τὴν ἄποψη τοῦ Λαμπρίδη (Λάσσετε) ἢ ἢ ἐπίσης βλαχικὴ λέξη lae, πού θὰ πεῖ κύριος, ἀφέντης. Τὸ χωριὸ διατηρεῖ τὸ παλιὸ του ὄνομα.

36) *Λεσινίτσα*. Χωριὸ τῆς ἴδιας πιὸ πάνω ἐπαρχίας κατὰ τὶς Β. ὑπώ-

ρειες τῆς Τύμφης. Ὁ Λαμπρίδης στὰ μὲν Ἑπειρ. Μελετήματά του θεωρεῖ τὸ ὄνομά του σλαβικὸ (Η΄ σελ. 34) καὶ τὸ ἐξηγεῖ σὰν «Λεπτοκαρυῶν» στὰ δὲ Ζαγοριακά του τοῦ 1870 (σελ. 44) σὰν «τοποθεσία κλιμακωτή». Τέλος ὁ Οἰκονόμου γράφει, πὼς κατὰ τὴν ἄποψη τοῦ Weigand ἐξηγεῖται τὸ χωριωνύμιον σὰν «θαμνώδης λεπτοκαρυὰ ἀπὸ τὸ βουλγαρ. lesnic» κατὰ δὲ τὴ δική μου ἄποψη ἀπὸ τὸ σλαβικὸ lesn δάσος καὶ τὴν ὑποκοριστικὴν κατάληξιν -ιτσα συναντιέται δέ, λέει, «σὲ πολλὰ μέρη» (Τοπ. Ζαγ. Ἰωαν. 1991, σελ. 501). Σωστὴ φαίνεται ἡ τελευταία ἄποψη. Τὸ χωριὸ μετονομάσθηκε σὲ *Βρυσοχώρι* γιὰ τὶς πολλές του βρύσες.

37) *Σιοποτσέλ*. Χωριὸ κι αὐτὸ τοῦ Ζαγορίου κατὰ τὸ κεντρικὸν τοῦ τμήματος «ἢ κατάρρυτος, κατὰ τὸν Λαμπρίδην καὶ κατὰφυτος αὕτη κωμόπολις κειμένη ἐπὶ λόφων παραφυάδων τοῦ Μιτσικέλ». Τὸ ὄνομά του σλαβικὸν ἀπὸ τὴ λέξι Soroto, ποῦ στὴ σερβικὴ καὶ βουλγαρικὴ σημαίνει πηγή νεροῦ καὶ μὲ τὴν ὑποκοριστικὴν κατάληξιν -έλ τὴν μικρὴν πηγὴ νεροῦ, τὸν μικρὸν κρουνοῦ ἢ κατάρρακτη (πρ. Γεωργάκα Ἐπειρ. στὴν Ἑπειρ. Ἀθ. 1956 σελ. 150). Ὁ ἴδιος Λαμπρίδης τὸ ἐρμηνεύει ὑδροτόπος (Η΄ σελ. 34). Πλήθος τοπωνυμίων ἀνά τὴν Ἑπειρὸν ὑπ' αὐτὸ τὸ ὄνομα (Soroto) μὲ αὐτὸ δὲ τὸ ὑποκοριστικὸν τοῦ ἔχουμε, ὅσο ξέρω, τὰ χωριά Σκαμνέλ καὶ Βουλγαρέλ καὶ τὸ γνωστὸν μας βουνὸν Μετσκέλ ὅλα σλαβικῆς προέλευσης. Τέλος ὁ μὲν Οἰκονόμου γράφει, πὼς τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ «προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρομονικὸν Sorut καὶ τὴν ρουμ. κατάληξιν -ei κατὰ τὸ παρόμοιον capet -capatsel (Σιοποτσέλ)» ἐνῶ ὁ Wasmer ἀπὸ συμφυρμὸν τῶν σλαβικῶν sorot-selo (ὄ.π. σελ. 651) ὁ δὲ Μέρτζιος τὸ ἐξηγεῖ «μικρὴ πτώσις ὕδατος» (Ἑπ. Χρο. 1934 σελ. 192). Ἡ σωστότερη ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ εἶναι αὕτη τοῦ Γεωργάκα. Τὸ ἴδιον χωριὸν ἔχει ἤδη μετονομασθεῖ σὲ *Δίλοφο*.

38) *Τσερνέχ*. Χωριὸν κι αὐτὸ τῆς ἴδιας πρὸ πάντων ἐπαρχίας κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τῆς τμήματος στὶς Δ. πλαγιὰς τοῦ βουνοῦ Τσοῦκα-Ρόσια καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ βλαχοχώρια τῆς. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ ἔχει ρίζαν σλαβικὴν (tsem = μαῦρος), καθὼς Τσερνι-Γιώργη (Καραγιώργης), Τσερνι-Γκόρα (Μαυροβούνι), Τσερνοβόντα (Μαυρονέρι) κ.λ. καὶ κατάληξιν ἀλβανικὴν πληθυντικὴν -ech, καθὼς Βάρβεch, Τόσκεch, Κουκλέch χωριὰ τῆς εὐρύτερης περιοχῆς σημαίνει δὲ στὴν κυριολεξία οἱ Μαῦροι ἢ καλύτερα οἱ Μαυρόπουλοι. Ὁ Λαμπρίδης ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα τοῦ ἴδιου χωριοῦ σὰν «τόπος μέλας» καὶ μᾶλλον ἀπέχει ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, γιὰτὶ καθὼς πάλιν ὁ ἴδιος γράφει, «ἔχει μὲν (τὸ χωριὸν) ὀρίζοντα λαμπρὸν πλὴν εἶναι καθόλου ἄγονον» ἴσως χρησιμοποιοῦν τὸ μέλας μεταφορικὰ θέλει νὰ πεῖ δηλ. φτωχός. Προσθέτω, πὼς ἡ Ἀλβανικὴ, ἄγνωστο γιὰ πρὸ λόγου, ἢ γιὰτὶ οἱ Μαλακασαῖοι, ποῦ κατοικοῦσαν παλιότερα τὴν περιοχὴν ἦσαν Ἀρβανίτες, ἦσαν διαδεδομένη μετὰξὺ τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ, ἀφοῦ μιὰ συνοικία του λέγεται Sechs, ποῦ

θά πεῖ ἀλβανικά ἰσιοτοπιά ἢ κατὰ τὸν Φουρίκη (Συμβ. στὸ Τοπων. Ἀττικῆς Ἀθηνᾶ 41, 1929 σελ. 158) «ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν γῆς».

Ὄνόματα χωριῶν τῆς περιοχῆς μας τῆς εὐρύτερης μὲ τὴν ἴδια σύνθεσις ἔχουμε, ὅσο ξέρω, ἓνα τὸ *Κόντσκα* τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων κατὰ τὸ τμήμα Γραμμενοχωρίων, ὅπου ἡ μὲν ρίζα ΚΟΗ σλαβική σημαίνει ἄλογο ἢ δὲ κατάληξις -τσα ἀλβανική τόπο ἢ καταγωγή. Μὲ τὴν ἴδια κατάληξις —ἀγνοῶ τὴ σημασία τῆς ρίζας του— ἔχουμε ἓνα ἀκόμα χωριὸ στὴν ἐπαρχία Κόνιτσας *Πιροβίτσα* (τ. Καλόβρουση) καθὼς καὶ τὸ πλῆθος ἐπιθέτων Βορειοηπειρωτῶν ἰδίως Πράτσκας, Ντέντσκας, Ράσκας, Βότσκας, Νότσκας κ.π.ᾶ. Τὸ χωριὸ ἔχει μετονομασθεῖ σὲ *Ἐλατοχώρι*.

39) *Βράνιστα*. Μικρὸ χωριὸ τῆς Κόνιτσας κατὰ ΒΔ τῆς κωμόπολης καὶ σὲ μικρὴ ἀπόστασις ἀπ' αὐτή. Τὸ ὄνομά του κατὰ τὸν Seliscev εἶναι σλαβικὸ παράγεται δὲ ἀπὸ τὸ προσηγορικὸ vtape, ποῦ σημαίνει κουρούνα καὶ τὴ σλαβικὴ ἐπίσης παραγωγικὴ πληθυντικὴ κατάληξις -ista ὅλο δὲ θὰ πεῖ τόπος ἢ περιοχὴ ποὺ μαζεύονται οἱ κουρούνες ὅπως πράγματι εἶναι περὶ ὅπου καὶ μὲ ψηλὰ δέντρα θέσις, τόπος συνάθροισης κουρουνιῶν. Κατὰ τὸν Γιωργάκα (ὁ.π. σελ. 149 κ.κ.) πρόκειται γιὰ τοπωνύμιον βουλγαρικόν. Ὄνομα χωριοῦ ὁμώνυμου ὑπάρχει καὶ στὴ Ν. Ἀλβανία. Δὲν σχετίζεται βέβαια μὲ τὴ βυζ. οἰκογένεια τῶν Βρανάδων δυνάμενο νὰ ἐξηγηθεῖ σὰν διαμονὴ τῶν Βρανάδων (Χρον. Β' σελ. 332) κατὰ τὸ Γιάννιστα (Standmuller, Ἡπ. Χρον. 1934 σελ. 140), διαμονὴ δὴλ. τοῦ Γιάννη, ὅπου, καθὼς γράφει ὁ ἴδιος St., «οἱ καταλήξεις -iste καὶ -api στὴ βουλγαρικὴ εἶναι συχνότατες οἱ περισσότερες δὲ παράγονται ἐκ πραγμάτων», ἀλλ' οὔτε ἀκόμη ἔχει σχέση μὲ τὴν οἰκογ. Βρανά τῆς Ἄρτας ἢ τὴν ὁμώνυμὴ τῆς τῶν Γιαννίνων τῆς ἐποχῆς τοῦ Δεσποτάτου. Τὸ χωριὸ ἔχει μετονομασθεῖ σὲ *Τράπεζα*, ἴσως γιὰ τὴ μικρὴ ἰσιοτοπία, ποὺ εἶναι χτισμένο.

40) *Λούπσκο*. Χωριὸ κι αὐτὸ τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας κατὰ τὴς Ν. ὑπώρειες τοῦ Γράμμου. Τὸ ὄνομά του ἔχει βλαχικὴ ρίζα (loup = λύκος) (καὶ οἱ Κουτσόβλαχοι τὸν λύκο τὸν λένε λούπου (πρβλ. Ἀ. Κολτσιδά, Κουτσόβλαχοι - Θεσ/νίκη 1993), καὶ κατάληξις σλαβικὴ «τῆς σλαβικῆς καταλήξεως -σκὸ προσαρτηθείσης, καθὼς γράφει ὁ Λαμπρίδης Ζ' σελ. 16) γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Μπογοντσκό τοῦ Πωγωνίου, πρὸς δήλωσιν τῆς μικρᾶς αὐτοῦ ταύτης ἰδιοκτησίας πρὸς ἀντίθεσιν ἴσως ἐτέρων μεγάλων» εἶναι μ' ἄλλα λόγια ἢ κατάληξις -σκὸ ὑποκοριστικὴ. Τὸ δὲ Μπογοντσκό δὲν σημαίνει μικρὴ ἰδιοκτησία, ποὺ γράφει ὁ καλὸς Λαμπρίδης, ἀλλὰ μικρὴ ἀπανεμιὰ παραγόμενον ἀπὸ τὸ σλαβικὸ *μπογόνα*, ποὺ σημαίνει ἀπανεμιὰ.

Λούπσκο λοιπὸν θὰ πεῖ ἐδῶ στὴν κυριολεξία Λυκόπουλο καὶ πιὸ πέρα Λυκοχώρι. Παλιότερα τὸ χωριὸ εἶχε μετονομασθεῖ σὲ *Λυκόρραχη* μεταγλώττισις προφανῶς τοῦ ξενικοῦ ὀνόματός του. Φαίνεται ὅμως, πὼς τὸ

νέο αὐτὸ ὄνομα Λυκόρραχη γιὰ τοὺς πολλοὺς λύκους, ποὺ ὑπῆρχαν καὶ ὑπάρχουν στὴν περιοχὴ, δὲν ἄρесе στοὺς χωριανοὺς καὶ τὸ ξαναβάφτισαν τελευταῖα σὲ *Κεφαλοχώρι*. Γειτονικὸ χωριὸ τοῦ παραπάνω πρὸς τὰ Δ. καὶ τῆς ἴδιας κατάληξης μ' αὐτὸ εἶναι τὸ *Ντέντσκο* ὄλο σλαβικῆς προέλευσης ἢ ρίζα του δὲ ντέν σημαίνει, καθὼς βλέπω, παιδί καὶ μὲ τὴν ὑποκορ. κατάληξή του παιδάκι. Παρὰ ταῦτα ἀδυνατῶ νὰ συνδυάσω τὸ ἴδιο τὸ χωριὸ μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα ἔτσι μεταφρασμένο. Τὸ χωριὸ αὐτὸ ἄγνωστο γιὰ μετονομάσθηκε Ἄετομηλίτσα. Προσθέτω τέλος, πὼς χωριὸ μὲ τὴν ἴδια κατάληξη -σκο ἀδήλου σημασίας καὶ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας Α τοῦ πρώτου καὶ δῶθε ἀπὸ τὸν Σαραντάπορο εἶναι τὸ *Κάνσκο*, ποὺ ἔχει μετονομασθεῖ σὲ *Δροσοπληγὴ* ἄλλο δὲ ὁμοιοκατάληκτο ἐπίσης ἀλλὰ ὀξύτονο τὸ *Βιτσκό*, τοῦ Ζαγορίου παρὰ τὴν ἔξοδο τῆς χαράδρας Βίκου, ποὺ πῆρε ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ ὄνομά της.

41) *Πάδες*. Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας Κόνιτσας κατὰ τὸ Α της τμῆμα καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ Βλαχοχώρια της. Τὸ ὄνομά τους εἶναι σλαβικὸ (pad ἔδαφος κατηφορικὸ ἢ μικρὴ κατωφέρεια. Σὰν τοπωνύμιον ὑπάρχει σὲ πλῆθος χωριά τοῦ νομοῦ (Χουλιαράδες, Κορύτιανη, Κωστήτσι, Μελισσουργοὶ κ.λ.) (Ἡπ. Χρον. 1934, σελ. 187 κ.κ.). Οἱ γραφειοκράτες μας ἐν τούτοις, πρόχειροι καθὼς πάντα, προσπάθησαν νὰ τὸ ἐλληνοποιήσουν, προσθέτοντάς του τὴν κατάληξη -ες μαζί δὲ μὲ τὸ -αδ τοῦ θέματός του σχημάτισε τὴν παραγωγικὴν κατάληξη -άδες κατάληξη πολλῶν χωριωνυμίων τῆς περιοχῆς μεσαιωνικῆς προέλευσης, καθὼς Βαριάδες, Νεγράδες, Φραγκάδες κ.λ. Ἔτσι ὅμως εἰπωμένο δὲν σημαίνει ἐντελῶς τίποτε, ὄνομα δηλ. μὲ κατάληξη χωρὶς οὐσιαστικὰ ρίζα Π-άδες περίπτωση μοναδική...

42) *Τύρναβο*. Χωριὸ κι αὐτὸ τῆς προηγούμενης ἐπαρχίας κατὰ τὴς Β. ἔσχατιές της καὶ στὴς Δ. ὑπώρειες τοῦ Γράμμου. Τὸ ὄνομά του σλαβικὸ παράγεται ἀπὸ τὴ ρίζα *tuip* ἢ *tuipn* ποὺ θὰ πεῖ ἀγκάθι καὶ τὴ γνωστὴ τοπωνυμικὴ κατάληξη ἐπίσης σλαβικὴ -οβο καὶ σημαίνει τόπος μὲ ἀγκάθια. Ἔτσι τὸ ἐρμηνεύει καὶ ὁ Wasmer. Γνωστὲς πόλεις μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, τὴν ἴδια ρίζα τουλάχιστον, εἶναι ὁ Τύρναβος τῆς Θεσσαλίας καὶ τὸ Τύρνοβο (Ἀκανθούπολις) τῆς Βουλγαρίας. Τὸ χωριὸ μετονομάσθηκε ἤδη σὲ *Γοργοπόταμο* ἀπὸ ὁμώνυμο παραπόταμο τοῦ Σαραντάπορου, ποὺ περνάει μέσα ἀπ' αὐτό.

43) *Βήσιανη*. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα «ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Κόνιτσαν ὁδοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου σημείου μακρᾶς ράχεως ἐχούσης... ἀξιόλογα δημόσια κτίρια καὶ θέαν ἀμίμητον... Πολλοὶ τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου τούτου, σημειώνει ὁ ἴδιος Λαμπρίδης (Ζ' σελ. 10), γράφουσιν οὐχὶ ὅπως ἡμεῖς σλαβικὸν καὶ τοῦτο θεωροῦντες, θέσιν δὲ ὑψηλὴν ἴσως σημαῖνον ὅπως καὶ τὰ σύστοιχα Βισάνσκο, Βισικόν (ἀνωφερές) ἀλλὰ

Βήσιανην ἐκ τῆς λέξεως Βήσσης ὡς γνωστὸν δηλούσης παράγοντες αὐτήν».

Οἱ δὲ Βησιανῶτες τουλάχιστον λόγιοι εἶναι τῆς γνώμης οἱ μὲν (Μέντζιος, Οἰκονόμου), πὼς τὸ ὄνομα εἶναι ἑλληνικὸ ἀπὸ τὸ βῆσσα, ποὺ σημαίνει «σύδεδρες λακκιές» ὁ δὲ Σπ. Στούπης, ποὺ ἀναλύει μάλιστα λεπτομερειακὰ τὸ θέμα τὸ παράγει ἀπὸ τὴ λέξη βυσιανιά δεντρώνυμο δηλ. τοπωνύμιο, γιατί στὴν περιοχὴ εἶναι, καθὼς γράφει, αὐτοφυεῖς οἱ ἀγριοκερασιές συγγενεῖς τῆς βυσινιαῖς. Πρᾶγμα, ποὺ ἀποκλείουν ἐντελῶς οἱ πρῶτοι (πρβλ. Σ. Στούπη, Βησσανιώτικα, Πάτρ. 1962 σελ. 135 κ.κ.). Τὸ δίκιο βέβαια εἶναι μὲ τὸ μέρος τοῦ Λαμπρίδη, ποὺ διέγνωσε μὲν τὴ σλαβικὴ παραγωγή τοῦ ὀνόματος δὲν ἀνέπτυξε ὅμως μὲ ἐπάρκεια τὴ θέση του. Τὸ ὄνομα εἶναι ὁπωσδήποτε σλαβικῆς προέλευσης καθὼς μαρτυρεῖ ἡ σλαβικὴ τουλάχιστον παραγωγικὴ κατάληξη -ιανη καὶ μάλιστα πληθυντικὴ εἶναι ὡς πρὸς τὸν τύπον, λέει ὁ Stadtmuller, πληθυντικὰ (τὰ ὀνόματα) καὶ ἐμφαίνουν ἀποκλειστικῶς ἐθνικὰ ὀνόματα καὶ ἐνδείξεις τάξεων (καὶ τὰ εἰς -ανη - Λάβδανη)» συνάπτεται δὲ μὲ πλῆθος χωριωνύμια τῆς περιοχῆς τῆς ἴδιας προέλευσης καθὼς Κοσόλιανη, Γκριμπιανη, Πογδόριανη, Γλύζιανη, Τσέργιανη, Κοβίλιανη κ.λ. Ὅλων σχεδὸν τῶν παραπάνω καθὼς καὶ τῆς Βήσιανης εἶναι ἡ ρίζα ἄγνωστη, δὲν ξέρουμε δηλ. τὴ σημασία της πλὴν αὐτῶν τῆς Πογδόριανης (pod. gora = ριζοβούνι) καὶ Τσέριανης (Τσέρ = δρυς). Τὸ χωριὸ διατήρησε τὸ ἀρχικὸ του ὄνομα φωνητικὰ «χάρις εἰς τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Κοινοτικοῦ Συμβουλίου» ἄλλαξε ὅμως τὴν ὀρθογραφία του (Βίσιανη-Βήσιανη).

44) Διπαλίτσα - Ὄστανίτσα. Χωριὰ καὶ τὰ δυὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας Πωγωνίου παρὰ τὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Ἄωου καὶ γειτονικά. Τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου, ποὺ ὑπεῖρξε παλαιότερα καὶ ἔδρα τῆς ἐπισκοπῆς Πωγωνιανῆς καὶ σημαίνουσα πόλη «ἀκμάσασα τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα καὶ ἀριθμοῦσαν, κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ Λαμπρίδη (Ζ΄ σελ. 34), 12.000 οἰκογενείας 74 ἐκκλησίας καὶ 43 κρήνας ἐξ ὧν σώζονται νῦν 4 ἐκκλησίαι καὶ ἡ τῶν Ἄγ. Ἀποστόλων καθεδρικός ναὸς ἰδρυθεῖς τὸ 1298 ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος Πάνου Σακελλαρίου». Τὸ ὄνομα λοιπὸν τοῦ πρώτου εἶναι σλαβικὸ καὶ σημάνει κατὰ τὸν ἴδιο Λαμπρίδη πάντα νεροτριβιὰ χωρὶς ἄλλες ἐξηγήσεις μὲ τὸ ἐπίθημα δὲ -ίτσα, ὑποκοριστικὸ, τὴ μικρὴ νεροτριβιὰ κατὰ τὰ νερά, ποὺ πράγματι ἔχει τὸ χωριὸ ἔχει ἤδη μετονομασθεῖ σὲ Μολυβοσκεπάστο ἀπὸ τὴν παρ' αὐτὸ ὀμώνυμη καὶ ἱστορικὴ μονή.

Τὸ δεύτερο χωριὸ ἡ Ὄστανίτσα παρὰ τὸν Ἄωο κι αὐτὸ «καὶ ἐπὶ δρυμώδους κλάδου χαμηλοτέρου συνεχομένου μετὰ τῆς Νεμέρτσικας» καὶ μεγάλο ἄλλοτε κι αὐτὸ «ὅτε ἠρίθμει οἰκογ. 800 ἐκκλησίας δὲ 43 ἐξ ὧν διασώζονται καὶ νῦν 24 πᾶσαι βυζαντιακαί» (Λαμπρίδης σελ. 35 κ.έ.), εἶναι

ἤδη ἀσήμαντο τὸ ὄνομά του δὲ σλαβικὸ σημαίνει κατὰ τὸν ἴδιο Λαμπρίδη «σταθμός» καὶ μᾶλλον δὲν ἀπέχει ἀπὸ τὰ πράγματα. Στὸ ρωσ. λεξικὸ βλέπω τὴ λ. OCTANOBKA, πού θὰ πεῖ σταμάτημα, στάση μὲ τὴν ὑποκοριστικὴ δὲ κατάληξη -itsa θὰ πεῖ ἴσως μικρὸς σταθμός. Τὸ γεγονὸς δικαιολογεῖ κατὰ κάποιον τρόπο τὸ Λαμπρίδη, πού ἀναφερόμενος στὴν ἱστορία τοῦ χωριοῦ ἀναφέρει, πὼς ἡ Ὀστανίτσα «κατέχουσα ἴσως τὴν διεύθυνσιν, ἦν Φίλιππος ὁ Ε΄ ἠκολούθησεν ἠττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀκινίου νομίσας ὅτι διὰ τε τὸ ὄχυρόν τοῦ ὕψους καὶ τινος στενῆς διόδου, ἐκεῖ θὰ ἠμύνετο...». Διὰ τὴν πράγματι ἐπικαιρὸ θέση του ὀνομάσθηκε ἀργότερα ἀπὸ τοὺς ἐπήλυδες σλάβους Ὀστανίτσα (σταθμός). Τὸ χωριὸ ἔχει ἤδη μετονομασθεῖ σὲ Ἀηδονοχώρι ἀπὸ τὴν πλησίον ἀρχαία μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν τῆ λεγόμενης τῆς Γκούρας, πού βρίσκονταν «πρὸ χρόνων ἀμνημονεύτων εἰς θέσιν Ἀηδονολαλοῦσαν» (Στ' σελ. 17).

45) Ζάβροχο. Χωριὸ κι αὐτὸ τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου. Τὸ ὄνομά του σλαβικὸ —ὁ Ἀραβαντινὸς (Χρον. Β' σελ. 318) τὸ θεωρεῖ τούρκικο χωρὶς καμμιά ἐξήγησιν— καὶ σύνθετο ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα Ζα—πίσω ἢ ἀπὸ πίσω καὶ τὴ λέξη βροχ— κορυφή, πού σημαίνει, καθὼς τὸ ἐρμηνεύει σωστὰ καὶ ὁ Wasmer ἢ ὅλο χωριὸ ἢ περιοχὴ πίσω ἀπὸ τὴν κορυφὴ ὅπως καὶ πράγματι εἶναι καὶ ὄχι «περιοχὴ ὀπισθεν ὄρεων» καθὼς γράφει ὁ Λαμπρίδης (Γ' σελ. 23), πού θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν κατὰ τὴ σωστὴ μεταγλώττισή του τὸ Ζαγόρι. Χωριὸ ὁμώνυμο διαλύθεν ὑπῆρχε καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ ἠρωικοῦ Σουλίου. Προσθέτω, πὼς τὸ πρόθημα Ζα- συναντοῦμε καὶ σ' ἄλλα τοπωνύμια σλαβικῆς προέλευσης καθὼς Ζάλογγο, Ζάμπορντα, Ζάτουνα κ.λ. τὸ δὲ χωριὸ τὸ συγκεκριμένον διατήρησε τὸ παλιὸ του ὄνομα.

46) Στρατίνιστα. Χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου κατὰ τὶς Δ. ὑπώρειες τοῦ Κασιδιάρη καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ χωριά τῆς λεγόμενης Λάκκας Πωγωνίου ἢ Λάκκας τοῦ Μουχτάρ δηλαδὴ τοῦ γιοῦ τοῦ Ἀλῆ τοῦ ὁποίου πρώτου ἦταν τσιφλικι. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ, σλαβικῆς προφανῶς προέλευσης, ἔχει σὰν πρῶτο ξεχωριστὸ γνῶρισμα ἀπὸ τ' ἄλλα ὁμοιοκατάληκτά του τῆς εὐρύτερης περιοχῆς (Νομοῦ), ὅτι εἶναι προπαροξύτονο, καθὼς τὰ Κρετσούνιστα, Σιούτιστα, Βάνιστα κ.λ. ἀλλὰ κι ἓνα δεύτερο. Ὅτι δηλ. ἡ τελευταία συλλαβὴ τῆς ρίζας του εἶναι ὅμοια μ' ἄλλα δυὸ χωριωνύμια τῆς ἴδιας περιοχῆς τὰ Ἀρίνιστα χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας καὶ Κουρτίνιστα χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ καθὼς καὶ τῶν ἄλλων δύο εἶναι σημασίας ἄδηλης, τί σημαίνει δηλαδὴ ἡ ρίζα τους τουλάχιστον. Ἡ δὲ κατάληξη -ιστα πολὺ συνηθισμένη στὰ χωριωνύμια μας εἶναι πληθυντικὴ ἀνθρώπων ἢ πραγμάτων. «Εἰς τὰς μακεδονοβουλγαρικὰς διαλέκτους, γράφει στὴ γνωστὴ μελέτη του (ὄ.π. σελ. 160) ὁ καθηγ. Stadtmüller, ἡ -ιστα εἶναι ἀπλῆ πληθυντικὴ κατάληξις ἐπιτιθεμένη εἰς ρίζας ἀρσενικὰς ἢ πραγμα-

δικὰς» καὶ συνεχίζει πιὸ κάτω. «Τινὰ τῶν ἐν Ἠπειρῷ ἀπαντῶντων σλαβικῶν τοπωνυμίων εἰς -ιστα εἶναι ἴσως ἀρχικοὶ σχηματισμοὶ πληθυντικῶν...».

Ἔτσι Κρετσούνιστα, κατὰ τὶς ἐγκυρότερες γνώμες, θὰ πεῖ χωριὸ τῶν Γραικῶν καὶ Οὔνων, Σιούτιστα οἰκισμὸς σὲ τόπο μὲ λίγα ἢ καθόλου δέντρα καὶ Βάνιστα χωριὸ ἢ οἱ ἄνθρωποι τοῦ Γιάννη (IBAH) συνώνυμο μὲ τὸ ἀπέναντι τῆς λίμνης χωριὸ Γιάννιστα. Τῶν χωριῶν ὅμως Στρατίνιστα, Ἀρίνιστα καὶ Κουρτίνιστα ἢ σημασία τους μᾶς εἶναι, τὸ λέω πάλι, ἄγνωστη.

Ἴσως, ὑπόθεση κάνω, τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν αὐτῶν νὰ ἦταν ἀρχικὰ Στρατίνα, Ἀρίνα καὶ Κουρτίνα κατὰ τὰ πολλὰ εἰς -ίνα σλαβικὰ ἐπίσης χωριωνύμια τῆς περιοχῆς καθὼς Βοστίνα, Βροσίνα, Μοσπίνα κ.λ. τῶν χωριῶν καταστραφέντων ὅταν δὲ ἐπανακατοικήθηκαν νὰ ὀνομάσθηκαν Στρατίνιστα, Ἀρίνιστα καὶ Κουρτίνιστα. Πολὺ ὅμως προχώρησα. Ἡ διερεύνηση τέτοιων ὀνομάτων, τὸ πεδίο τῆς δηλ., εἶναι γιὰ μὲν τοὺς ἐρασιτέχνες τοπωνυμολόγους, καθὼς ἐγώ, δύσβατο μὲ πολλὰς παγίδες καὶ μᾶλλον ἀπρόσιτο βατὸ δὲ μόνον στοὺς εἰδικοὺς ἐπιστήμονες. Κάνω παρὰ ταῦτα στὸ ἐξῆς μερικὲς ἐπισημάνσεις. Στὰ ρωσικὰ λεξικά, πρὸς μὲ προσοχὴ ἐρεύνησα, δὲν εἶδα θέματα ἢ λέξεις *strat-in*, *ar-in*, ἢ *Kyrt-in* μόνον δὲ τῆ λέξη *strateg* (στρατηγὸς) παρατήρησα δανεισμένη προφανῶς ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ. Δὲν μπόρεσα δυστυχῶς νὰ ἰδῶ κάποιον βουλγαρικὸ λεξικὸ γιὰ τὸ λόγο ὅτι ἡ βουλγ. γλῶσσα ἰδίωμα τῆς ρωσικῆς ἔχει ἀποδεδειγμένα ἀμεσώτερη σχέση μὲ τὰ σλαβικὰ τοπωνύμιά μας. Στὴν ἀλβανικὴ μόνον οἱ λέξεις *at-i* (χρυσὸς) *ap-e* (καρδιὰ) καὶ *kurth* (παγίδα) ὑπάρχουν. Ἡ σύζευξη ἀλβανικῆς ρίζας μὲ σλαβικὴ κατάληξη δὲν ἀποτελεῖ σπάνιο φαινόμενο. Στὴν περίπτωσή μας ὅμως, τῶν συγκεκριμένων δηλ. χωριωνυμίων, ἔχουμε προσθήκη στὴ στή σὲν ὄχι ἀπλῶς τῆ σλαβικὴ παραγωγικὴ κατάληξη -ιστα ἀλλὰ τὴν -ίνιστα πράγμα δυσεπίλυτο. Τέλος ἔχουμε τὴν μεσαιωνικὴ ἑλληνικὴ λέξη *στράτα* (δρόμος) δανεισμένη ἀπὸ τὴν Λατινικὴ (*Strata via* - στρωμένος δρόμος). «Αἱ οὕτω στρωνόμεναι ὁδοί, γράφει ὁ Κουκουλῆς (Βυζ. βίοι κ.λ. τ. Δ' σελ. 326), ἦσαν αἱ μὲ τὴν λατινικὴν λέξιν *στράτα* καλούμεναι (*viae stratae*) δι' ἧς λέξεως ἐδηλοῦτο πᾶσα ὁδὸς πρὸς δὲ καὶ στρωταί» ὁ δὲ Προκόπιος «*Στράτα* γὰρ ἢ ἐστρωμένη ὁδὸς τῆ τῶν Λατίνων καλεῖται φωνῆ» καθὼς ἢ ἐπίσης βυζαντινὴ λέξις *Κορτίνα* δάνειο κι αὐτὴ ἀπὸ τὴν Λατινικὴ (*cortina*)» τούτων δὲ (τῶν βήλων δηλ. ὑφασμάτων παραπετασμάτων), γράφει ὁ ἴδιος Κουκουλῆς (ὁ.π. τ. Β' σελ. 87), διεστέλλοντο αἱ κορτίνα νῦν κοινῶς κουρτίνα λεγόμεναι χρησιμοποιούμεναι κυρίως πρὸς ἐπικάλυψιν τῶν μεταξὺ στύλων κενῶν τούτου δὲ ἔνεκα καὶ μέγα μῆκος ἔχουσαι». Συμπληρωματικὰ σημειῶνω γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Κουρτίνιστα, πῶς

πιθανόν τὸ ἴδιο νὰ σχετίζεται θεματικὰ μὲ τὶς βυζαντινὲς λέξεις *κορτίνα* ἢ *κουρτίνα*, καθὼς εἶπα, καὶ πιὸ πέρα *κόρτης*, οἱ ὁποῖες, καθὼς βλέπω στὸ Λεξικὸ τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς τοῦ Ἐ. Κριαρᾶ (τ. Η΄ Θεσ/νίκη 1982, σελ. 299 καὶ 345), σημαίνουν ἢ μὲν πρώτη παραπέτασμα, μεσοπύργιο, περιίπτερο ἢ δὲ δεύτερη παλάτι, αὐλὴ τοῦ ἡγεμόνα, συγκέντρωση εὐγενῶν, δικαστήριον. Μάλιστα, καθὼς διαβάζω στὴν Βυζ. Ἱστορία τῆς Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου (Ἀθ. 1981, σελ. 147). «Μετὰ τὴν δεινὴν ἥτταν τοῦ αὐτοκρ. Κων/τίνου τοῦ ΣΤ΄ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους (792 π.Χ.) παρὰ τὴν Ἀν. Ρωμυλίαν (κάστρο Μαρκέλων), «ἐπῆραν, γράφει, (οἱ Βουλγ.) χρήματα καὶ ἵππους καὶ τὴν *κόρτην* (τὴν βασιλικὴν δηλ. σκηνὴν ἐκστρατείας) μετὰ πάσης τῆς βασιλικῆς ὑπουργίας». Ἄλλη αὐτὴ ἐρμηνεῖα πιὸ ἀκριβέστερη τῆς βυζ. λέξης *κόρτη*. Πρβλ. καὶ Ἐρ. Βρανούση: Κομισκόρτης ὁ ἐξ Ἀρβάνων κ.λ. Ἰωανν. 1962, ὅπου δὲν φαίνεται νὰ ἐρμηνεύει διεξοδικὰ τὴν λέξη *κόρτη* ἀλλὰ τὸ *κόμισκόρτης* ἢ *κόμις* τῆς *κόρτης* ἀξιωματοῦχου τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ τρίτου στὴν σειρὰ τῆς ἱεραρχίας τῶν ὑπηρετούντων στὰ θέματα ἀξιωματούχων. Ὁ ἴδιος βυζαντινολόγος ὁ Κριαρᾶς παραθέτει καὶ ἱκανὸ ἀριθμὸ παραδειγμάτων μὲ τὶς διαφορὲς ἐρμηνεῖες τῶν λέξεων αὐτῶν ἀντλημένων ἀπὸ μεσαιωνικὰ κείμενα. Ἀλλὰ νὰ συνδέσουμε τὶς παραπάνω λέξεις *στράτα* καὶ *κορτίνα* ἢ *κόρτης* μὲ τὰ συγκεκριμένα χωριωνύμιά μας μᾶς εἶναι δύσκολο μᾶλλον, γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέραμε.

Προσθέτω τέλος, ὅτι ἀπὸ τὰ τρία εἰδικὰ ὁμοιοκατάληκτα χωριωνύμιά μας ἢ μὲν *Στρατίνιστα* διατήρησε τὸ παλιὸ τῆς ὄνομα καὶ ἄριστα ἔπραξε, ἢ *Ἀρίνιστα* μετονομάσθηκε σὲ *Κτίσματα*, ἢ δὲ *Κουρτίνιστα* σὲ *Ἅγιο Νικάνορα*.

47) *Πάτερο* Χωριουδάκι τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου κατὰ τὸ τμήμα τῶν Κατσανοχωρίων. Τὸ ὄνομά του ἑλληνικὸ μᾶς εἶναι εὐρύτερα γνωστὸ ἀπὸ τὴ λαϊκὴ εἴση «κολοκύθια στὸ πάτερο» ὅχι βέβαια ὅτι τὸ Πάτερο τὸ χωριὸ σχετίζεται μὲ τὸ εὐτελὲς αὐτὸ προϊόν, τὰ κολοκύθια δηλαδή ἀλλὰ μὲ τὴν εἰδικὴ κατασκευὴ *πάτερο* ἀπ' ὅπου πῆρε καὶ τὸ ἴδιο τὸ χωριὸ τὸ ὄνομά του.

Ἄλλ' ἄς ποῦμε μὲ λίγα λόγια, τὰ ἐπόμενα, γιὰ τὴν παραγωγή καὶ σημασίαν τῆς λέξης *Πάτερο*. Πολλὲς εἰκασίαι διατυπώθηκαν γιὰ τὴν παραγωγή καὶ σημασίαν αὐτῆς τῆς ἀσυνήθιστης λέξης περισσότερο ἢ λιγώτερο πιστευτές. Ὁ Λαμπρίδης στὰ Μαλακασιακά του δὲν ἀναφέρεται στὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ, τὴν ἐτυμολογία του δηλ. καθὼς συνήθιζε, ἐκτὸς τοῦ ὅτι αὐτὸ εὐρίσκεται «ἐπὶ κεκλιμένου ὄροπεδίου» καὶ ὅτι ἦταν πατρίδα τοῦ Ἀχιλ. Γεροκωστοπούλου «βουλευτοῦ τοῦ βασιλείου τῶν Ἑλλήνων δοκίμου ἐκ Πατέρου» ὑπουργοῦ δὲ καὶ εὐεργέτη τῆς γενέτειράς του θὰ προσθέσω ἐγώ. Ὁ δὲ Ἀραβαντινὸς τοποθετοῦσε στὴν περιοχὴ τοῦ ἴδιου χωριοῦ τὸ μαντεῖο τῆς

Δωδώνης. Ἐγραψε μάλιστα καὶ δημοσίευσε στὰ Γιάννινα (1862), ὀλόκληρη διατριβὴ γιὰ τὸ θέμα αὐτό.

Ἡ ΜΕΕ, γιὰ νὰ ἀναφερθοῦμε στοὺς νεώτερους, ἀγνοεῖ τὸ χωριὸ *Πάτερο*, ἀναφέρει ὁμως τὸ προσηγορικὸ «Πάτερο ἢ πατεροῦ (τὸ)», καθὼς γράφει, πὺ σημαίνει «δοκὸς ἐκ τῶν ὑποβασταζουσῶν τὸ πάτωμα ἢ τὴν στέγην. Παροιμ. Κολοκύθια στὸ Πάτερο, ἐπὶ λόγων ἢ πράξεων χαρακτηριζομένων ἢ ἀνοήτων». Τὸ δὲ στὴν Ἀττικὴ παρὰ τὰ Μέγαρα βουνὸ δὲν εἶναι *πάτερα* (τά), καθὼς τὸ λέει τὸ Ἐγκ. Λ. Ἐλευθερουδάκη, ἀλλὰ *Πατέρας* τοῦ λάθους ὀφειλόμενου «ἐξ ἐσφαλμένης, κατὰ τὴν ΜΕΕ, ἀντιγραφῆς χαρτῶν τινῶν ὑπὸ ξένων»

Ὁ καθ. Ἀνδριώτης στὸ ἐτυμ. Λεξικὸ του τῆς Νεοελληνικῆς κοινῆς (Θεσ/νίκη 1967) γράφει: «Πάτερο ἢ πατεροῦ (τὸ) ὄψιμο μετον. πατ-ερόν (πάτος = ξύλον τοῦ πατώματος + κατάλ. -ερόν).

Τέλος ὁ καθ. Φ. Κουκουλὲς ἐπιχειρῶντας νὰ ἐρμηνεύσει τὴ γνωστὴ ρῆση (δὲν κάνει κἄν μνεῖα γιὰ τὸ χωριό), γράφει (Βυζαντ. βίος κ.λ. Γ. Ε' σελ. 43-4), πὺ στὴν Τῆνο πάτερο λέγεται τὸ καλάθι στὴ δὲ Θεσ/νίκη καὶ Σέρρες τὸ πατητήρι (ληνὸς) θεωρεῖ δὲ ἐξωπραγματικὴ τὴ σύζευξη τῶν κολοκυθιῶν μὲ τὸ καλάθι ἢ τὸ πατητήρι. Προσθέτω, πὺ στὴν ἴδια λαϊκὴ φράση τὸ πρῶτο τοῦλάχιστον σκέλος (τὰ κολοκύθια) μεταφορικὰ σημαίνει ἢ ἐννοεῖ λόγια ἀνόητα καὶ ἄνευ σημασίας ἰσάξια πρὸς τὴν εὐτέλεια τοῦ συγκεκριμένου κάρπου καὶ «κολοκύθια μὲ ρίγανη» ἢ «κολοκύθια νερόβραστα», ἐκφράσεις τὸ ἴδιο λαϊκὲς καὶ ταυτόσημες, εἶναι εὐκόλο νὰ ἐξηγηθοῦν, γιὰ τὸ ἄλλο σκέλος τοῦσ ἀποτελεῖ συμπλήρωμα τοῦ πρώτου, ὅταν πρόκειται γιὰ τὸ σχετικὸ ἔδραμα, ἀλλὰ «κολοκύθια στὸ πάτερο» εἶναι μᾶλλον δύσκολο.

«Φρονῶ, γράφει ὁ ἴδιος Κουκουλὲς στὴ συνέχεια, ὅτι ἄλλη εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς φράσεως πάτερο ἢ πατεροῦ (πατητεροῦ) καὶ κατὰ τοὺς Βυζ. Χρόνους πατηροῦ λέγεται ἢ δοκὸς ἐφ' ἧς καρφώνονται αἱ σανίδες τοῦ πατώματος ἢ τῆς στέγης τὰ νῦν ψαλίδια τὰ καὶ πατερά λεγόμενα. Συνεκδοχικῶς ἔπειτα πατεροῦ λέγεται τὸ τε πάτωμα καὶ τὸ ὑπὸ τὴν στέγην διαμέρισμα τὸ κοινῶς σήμερον πατάρι ἔνθα οἱ χωρικοὶ τοποθετοῦν ὄχι μόνον τὰ γνωστὰ κόκκινα κολοκύθια ἀλλὰ καὶ τὰ κοινά». Καὶ καταλήγει: «Κολοκύθια λοιπὸν στὸ πάτερο σημαίνει, ὅτι τὰ λεγόμενά σου θεωρῶ ἀνόητα καὶ ἀσύστολα καὶ τὴν μικρὰν ἀξίαν ἔχοντα, ὅσων ἀξίαν ἔχουν τὰ εἰς τὸ πάτερο τοποθετημένα κολοκύθια...». Ἡ ἐρμηνεία ἢ παραπάνω γιὰ τὴν παραγωγή καὶ σημασία τῆς λέξης *πάτερο* εἶναι ἢ περισσότερο ἐγγίζουσα στὰ πράγματα γι' αὐτὸ καὶ ἢ πλέον ἀσπαστή. Παρατηρῶ ἐν τούτοις, πὺ ἢ ἴδια αὐτὴ παροιμιακὴ φράση ἐμπεριέχει κοντὰ στᾶλλα καὶ μιὰ δόση λεπτὴ, θὰ τὴν πῶ, εἰρωνίας γιὰ τὰ φτωχὰ κολοκύθια, πὺ τὰ τοποθετεῖ σὲ προέχουσα, ἐπίσημη θέση,

στό πατάρι δηλ., ἐνῶ ἡ συνήθης θέση τους εἶναι, καθὼς ξέρω, στὸν πάτο τοῦ σπιτιοῦ. Καὶ προσθέτω μὲ τὴν εὐκαιρία, πὼς τὸ πάτερο ἢ πατάρι αὐτό, πού τὸ συναντοῦμε καὶ σήμερα σὲ πολλὰ μαγαζιά, ἀντιστοιχεῖ, ἂν καὶ σὲ ὑποκορισμό, μὲ τὴ λαϊκὴ σλαβικῆς προέλευσης λέξη *πολίτσα*, πού εἶναι ἐπίπεδη ἐπιφάνεια συνήθως πλατεῖα σανίδα τοποθετημένη ὀριζόντια στὸν τοῖχο χωριάτικου σπιτιοῦ (καθιστικό), ὅπου τοποθετοῦν τὰ χαλκώματα καὶ ἄλλα σκεύη τους οἱ ἔνοικοι.

Τώρα, ὕστερα ἀπὸ τὰ παραπάνω, γιατί τὸ μικρὸ αὐτὸ χωριὸ ὀνομάσθηκε *Πάτερο*; Ἴσως γιατί εἶναι ψηλότερα ἀπὸ τὰ κάπως μεγαλύτερά του χωριά *Καλέντζι* καὶ *Πλέσια*, τοποθετημένο δηλ. πάνω ἀπ' αὐτὰ καὶ σὲ ἴσιωμα σὰν σὲ πατάρι, ὅπου συνηθίζουν νὰ τοποθετοῦν τὰ μικρὰ πράγματά τους στὸ σπίτι οἱ χωριάτες ἀκόμα καὶ κολοκύθια καὶ οἱ ἴδιοι δὲ οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν αὐτῶν, καθὼς πιστεύω, εἶναι οἱ ἀνάδοχοί του.

48) *Φούρκα*. Χωριὸ βλαχόφωνο τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας κατὰ τὶς Α. πλαγιές τοῦ βουνοῦ Γύφτισσα καὶ κάτω ἀπὸ τὶς ἱστορικὰς τοποθεσίες Ταμπούρι καὶ ἐκκλησιάκι τοῦ Ἀϊ-Λιά.

Καὶ *φούρκα* μὲν λέξη βλαχικὴ (ἀπὸ τὸ λατ. *furca* πού θὰ πεῖ δίκρανο καὶ ρ. φουρκίζω - συγχύζω καὶ μεσαιων. βασανίζω μὲ τὴ φούρκα, παλουκῶνω (πρβ. Ἀνδριώτη ὁ.π.), στὰ ἑλληνικὰ φορτωτήρα, διχάλα, δικράνι ἀπὸ τὸ ἀρχ. δίκρανον, «ἔχον δηλ. δύο κεφαλὰς», λέμε στη λαϊκὴ μας γλῶσσα γερὸ καὶ ψηλὸ ραβδί διχαλωτὸ στὸ ἐπάνω μέρος, πού χρησίμευε παλιότερα στοὺς ἀγωγιάτες νὰ φορτώνουν καὶ ξεφορτώνουν μόνοι τους τὰ ζῶα, ἀποτελοῦσε δὲ ἀπαραίτητο εργαλεῖο τῆς δουλειᾶς τους ἀκολουθώντας πάντα στὰ ταξίδια τοῖς τοποθετημένο μὲ σχοινὶ στὸ πίσω μέρος τοῦ σαμαριοῦ καὶ παραπέρα φούρκα ἦταν στύλος ξύλινος διχαλωτός, πού στήριζε κληματαριές ἢ στέγες πρόχειρες κ.λ. *φιορκί* δὲ (φουρκί) σὲ ὑποκορισμό, ὑποδιαίρεση τῆς πιθαμῆς, λέει ὁ λαὸς τὸ ἄνοιγμα τοῦ ἀντίχειρα μὲ τὸ δείκτη τοῦ χεριοῦ. Καὶ *Φούρκα*, τὸ συγκεκριμένο χωριό, τὸ ὄνομά του σχετίζεται προφανῶς μὲ τὴ διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους τῆς περιοχῆς του, πού μοιάζει ἀκριβῶς μὲ φούρκα —ἔχω σαφῆ εἰκόνα της— ὅπου στὸ ἐπάνω μέρος τὸ διχαλωτὸ καὶ στὸ κενὸ του εἶναι χτισμένο τὸ χωριὸ καὶ πιὸ κάτω στὴ συνέχεια ὁ κορμὸς ἢ βραχίονας τῆς ἴδιας φούρκας τὸ μακρὸ λαγκάδι πού κατέρχεται ἴσια στὸν Σαραντάπορο.

Μιὰ ἄλλη δεύτερη ἄποψη γιὰ τὴν ἐρμηνεῖα τοῦ ὀνόματος τοῦ ἴδιου χωριοῦ ἐξ ἴσου ἰσχυρὴ μὲ τὴν πρώτη εἶναι ὅτι φούρκα σημαίνει μεταφορικὰ καὶ διάσελο, σέλωμα, ὀρεινὸς αὐχέννας δηλ. Καὶ μὲ διάσελο ἔχει ἄμεση σχέση τὸ χωριὸ πού εὐρισκόμενο κοντὰ σὲ ἓνα τέτοιο, πού βρίσκεται ἀνατολικά καὶ πάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ Κεράσοβο καὶ συνδέει τὸν ὀρεινὸ ὄγκο τοῦ Σμόλικα μ' αὐτὸν τῆς Γύφτισσας ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τοῦ ὁποίου καὶ πολὺ

κοντά του ἀπλώνεται ἡ Φούρκα. Ἐπὶ ἐδῶ δὲ περνάει κι ὁ ἀμαξιτός δρόμος Κόνιτσα - Κεράσοβο - Φούρκα.

Φούρκα, λοιπόν, κοντά στ' ἄλλα σημαίνει χωριὸ κοντά σὲ διάσελο ἢ ἀπλᾶ Διάσελο, μετάφραση τοῦ βλαχικοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ και συσταίνω στοὺς χωριανούς του ἔτσι νὰ τὸ μετονομάσουν, ἂν τὸ ἐπιθυμοῦν.

49) Τὰ Τσαμοχώρια τοῦ Νομοῦ μας

Πρόκειται γιὰ πέντε χωριουδάκια ποὺ δὲν ἀνήκουν σὲ καμμιά ἀπὸ τὶς γνωστὲς ἐπαρχίες ἢ τμήματα τοῦ Νομοῦ μας ἀποτελοῦσαν δὲ ἀνέκαθεν μέρος τῆς ἐπαρχίας Παραμυθιάς τοῦ τμήματος τῶν χωριῶν τῆς Ἐπάνω Σκάλας συναριθμοῦμενα στὴν εὐρεῖα περιοχὴ τοῦ λεγόμενου κοινὰ Τσιάμικοι (Ν. Θεσπρωτίας), στὴν ὁποία ὑπάγονταν διοικητικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ προσαρτήθηκαν δὲ περὶ τὸ 1935 στὸ Νομὸ μας, γι' αὐτὸ στὴν διάρκειά τῆς μελέτης μου αὐτῆς δὲν τὰ μνημόνευσα, τὰ συμπερίλαβα ὁμῶς ἀναγκαστικὰ στὰ χωριά τοῦ τμήματος Ντουσκάρας, μὲ τὴν ὁποία συνορεύουν δὲν γίνεται δὲ λόγος γι' αὐτὰ σὲ καμμιά ἀπὸ τὶς παλιότερες γνωστὲς πηγές. Μόνο ὁ Ἀραβαντινὸς στὴ στατιστικὴ του, ποὺ ἐπισυνάφει στὸ τέλος τῆς Χρονογραφίας του (τ. Β' Ἀθ. 1856 σελ. 352), τὰ σημειώνει ὄντα ὅλα στὴ Δ/ση Παραμυθιάς καὶ στὴν περιοχὴ τῶν χωριῶν τῆς «Ἐπάνω Σκάλας ἢ Δουσκάρας» καθὼς τὰ γράφει, στὴν ὁποία προλαμβάνει, προφανῶς ἀπὸ ἄγνοια, κάποια χωριά τῆς Κάτω Σκάλας τοῦ Σουλίου καὶ ἀρκετὰ τῆς Λάκκας Σουλίου. Ἀντὶ δηλ. νὰ λέει χωριὰ τῆς Ἐπάνω Σκάλας καὶ Ντουσκάρας (ἀπὸ τὸ ἀλβ. duskë-drys καὶ Ντουσκάρα δάσος ἀπὸ τέτοια δέντρα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἶναι ὁ τόπος) ἀνηλώνοντας ἔξω ὅλα τὰ ὑπόλοιπα, τὰ βάζει ὅλα σ' ἓνα τσουβάλι καὶ τὰ βυρτίζει χωριά τῆς Ἐπάνω Σκάλας ἢ Ντουσκάρας, ἐνῶ πρόκειται γιὰ τὰ τμήματα τῆς ἐπαρχίας Παραμυθιάς τῆς Ἐπάνω Σκάλας καὶ τῆς Ντουσκάρας μὲ χωριά 10 καὶ 11 ἀντίστοιχα. Γι' αὐτὰ λοιπόν τὰ χωριά γράφει, πῶς τὸ μὲν Ἄνω Ζάλογγο ἔχει σπίτια 7, τὸ Κάτω Ζάλογγο 9, ἡ Βαρυμπόμπη 7, ἡ Ντοβλά 5 καὶ τὸ Βερνίκον», ἔτσι τὸ λέει, 14 μὲ γλώσσα ἑλληνικὴ καὶ ὅλα ἰδιόκτητα (τσιφλίκια) ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐθνικότητα τοῦ ὀνόματός τους γράφει, πῶς τὰ δύο πρῶτα εἶναι ἑλληνικά, τὰ ἄλλα δύο ἀρβανίτικα καὶ τὸ τελευταῖο ἐπίσης ἑλληνικό. Τώρα ποῦ βρῆκε τὴν ἑλληνικότητα τῶν ὀνομάτων τῶν συγκεκριμένων χωριῶν, ὁ Θεὸς κι ἡ ψυχὴ του.

Τὰ χωριά λοιπόν αὐτὰ εὐρισκόμενα Δυτικὰ τοῦ τμήματος Ντουσκάρας καὶ χωριζόμενα ἀπ' αὐτὴν μὲ τὸ Ζαλογγίτικο ποτάμι —ἀπὸ δῶ καὶ κάτω ἀρχίζει τὸ καθαυτὸ Τσιάμικο — χτισμένα δὲ στὴ σειρά τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο στὶς Ἀνατολικὲς ὑψώρειες τοῦ Λαμπανιτσιώτικου βουνοῦ, εἶναι τὰ ἑξῆς: Κάτω Ζάλογγο, Ἄνω Ζάλογγο, Βαρυμπόμπη, Ντοβλά καὶ Βερνίκου μὲ τὸν συνοικισμό τοῦ Βετερίκου.

Ἐκ τῆς θέσης τους τὴν ἀπόμερη καὶ τὴν μικρότητά τους ἦταν ὅλα τους χωριὰ ξεχασμένα μέσα στοὺς λόγγους τῆς ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων μόλις δὲ τελευταῖα ἄρχισαν νὰ βγαίνουν ἐπὶ τέλος στὴν ἐπιφάνεια. Θὰ πρέπει νὰ πῶ, πῶς οἱ ἄνθρωποι τους διαφέρουν ἀρκετὰ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς εὐρύτερης περιοχῆς μας, μὲ δική τους ψυχοσύνθεση, μὲ ξεχωριστὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, ξεχωριστὴ γλῶσσα (Νότιο ἰδιῶμα), μὲ δικό τους γενικώτερα τρόπο ζωῆς καὶ πολιτισμὸ πρωτόγονο. Τώρα ἄλλαξαν. Μετανάστεψαν, ταξίδεψαν, εἶδαν καὶ ἄλλον κόσμον, οἱ δὲ ἐναπομείναντες ἴδρυσαν τελευταῖα καὶ ...Δῆμο μαζί μὲ τὴν Βροσίνα τῆς Ντουσκάρας — Δῆμο νὰ τὸν κάνει ὁ Θεός — μὲ 300 περίπου κατοίκους μόνιμους, πού ὅλο καὶ λιγοστεύουν. Ἡ φτωχή, φτωχότατη γῆ τους δὲν τοὺς βαστάει πλέον. Ἀλλὰ ἄς δοῦμε τὰ ὄνόματα τῶν χωριῶν αὐτῶν καὶ τὰ σχετιζόμενα μ' αὐτὰ καὶ πρῶτα τὸ Ζάλογγο Ἄνω καὶ Κάτω.

α) Ἡ λέξη εἶναι σλαβική καὶ σύνθετη ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα Ζα- πού τῶχουμε ἤδη συναντήσῃ καὶ σ' ἄλλα χωριωνύμια τῆς περιοχῆς μας (Ζαγόρι, Ζαγόριανη, Ζαγόρτσα, Ζάβροχο) καὶ σημαίνει πίσω καὶ τὸ ἐλληνοποιημένο σλαβικὸ οὐσιαστικὸ λόγγος, πού σημαίνει δάσος πυκνὸ, χωριὸ δηλ. (Ζάλογγο) πίσω ἀπὸ τὸ δάσος. Πράγματι ἡ περιοχή τοῦ χωριοῦ εἶναι καὶ σήμερα δασοσκεπῆς δρυὸς δέ, πουρνόρα, κουμαριές, πλατάνια κ.λ. ἀποτελοῦν, ὅπως ἦταν καὶ τότε, αἰῶνες πρὶν, πού στήθηκε τὸ χωριό, τὴν δασική τους χλωρίδα. Τώρα ποίος ἀπὸ τοὺς δύο οἰκισμοὺς ἐγέννησε τὸν ἄλλον τὸ Ἄνω, τὸ Κάτω ἢ ἀντίστροφα δὲν μπορῶ νὰ ξέρω καὶ μᾶλλον τὸ πρῶτο συνέβηκε ἀκολουθῶντας τὸν γνωστὸ κανόνα.

Τὸ χωριὸ διατήρησε τὸ παλιὸ του ὄνομα χάρι προφανῶς στὸ ὁμώνυμό του τῆς Προέβρας, ὅπου ὡς γνωστὸ, ἔστησαν τὸν ἡρωϊκὸ χορὸ τους οἱ Σουλιώτισσες γυναῖκες (1803).

β) Βαρυμπόμπη. Ὄνομα ἀλβανικῆς προέλευσης τὸ λέει καὶ ὁ Ἀραβαντινός, καὶ λέξη ἐπίσης σύνθετη ἀπὸ τὸ ναγ-ι ὁ τάφος, τὸ μνήμα ἀλλὰ καὶ bag-ι τὸ χορτάρι, καθὼς βλέπω σὲ σχετικὴ μελέτη τοῦ καθ. Π. Φουρίκη (Ἀθηνᾶ 41 1929) καὶ por-ël, πιστεύω, πού θὰ πῆ πέτρα ὅλο δὲ τὸ ὄνομα θὰ πρέπει νὰ σημαίνει μνήμα πέτρινο σχετιζόμενο προφανῶς μὲ τάφο ἀρχαῖο, πού βρέθηκε ἐκεῖ. Ὁμώνυμα χωριὰ ὑπάρχουν, ἓνα στὴν ἐπαρχία Τρικκάλων καὶ δεύτερο στὴν ἐπαρχία Καρύστου Εὐβοίας μὲ κατοίκους «ὀμιλοῦντας καὶ τὴν ἀλβανικήν». Βάρι δὲ χωριὸ ἐπίσης τῆς Ἀττικῆς «πρὸς Νότον τοῦ Ὑμηττοῦ». Ἡ Βαρυμπόμπη (ἢ Βαρομπόμπη χωρὶς δηλ. ἄρθρο ι) σωστὴ γραφὴ καὶ ὄχι Βαρυμπόμπη καθὼς γράφεται) ἔχει μετονομασθεῖ ἤδη σὲ Φτέρη τὸ γνωστὸ χορτάρι, πού ἀφθονεῖ στὸν τόπο.

γ) Ντοβλά. Κι αὐτό, τὸ ὄνομά του δηλ., εἶναι ἀλβανικὸ καὶ μᾶλλον χωριὸ κυριώνυμο, πού διασώζει δηλ. τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου Ἀρβανίτη οἰκι-

στή ἢ γαιοκτήτη του, χωριὸ μ' ἄλλα λόγια τοῦ Ντοβλά. Ἴσως νὰ συνδέεται μὲ τὴν ἀλβ. λέξη *dovlet* δηλ. κράτος, ἐξουσία. Τὸ χωριὸ διατήρησε τὸ παλιό του ὄνομα.

δ) *Βερνίκ* ἢ *Βερνίκου*. Ὄνομα σλαβικὸ σχετιζόμενο, πιστεύω, μὲ τὴ σλαβ. λέξη *Βερν* (*ВЕРН*), ποὺ σημαίνει δίδω πίστη, ἐμπιστοσύνη καὶ τὴν ὑποκοριστικὴ κατάληξη *-ικ* καθὼς στὰ γνωστά μας τῆς εὐρύτερης περιοχῆς (Νομοῦ) χωριωνύμια *Σενίκ*, *Ντρεστενίκ*, *Μποζιανίκ* ὅλα σλαβικῆς προέλευσης. Πρόκειται ἴσως γιὰ τὸν πρῶτο οἰκιστὴ καὶ τὴν πίστη του στὸν Σλαῦο γαιοκτήτη του ἢ κάτι τέτοιο. Τὰ λέω μὲ πολλὴ ἐπιφύλαξη, ἄλλωστε στὴν προκείμενη περίπτωση ὑποθέσεις κάνω καὶ μακρὰ ἀπὸ κάθε βεβαιότητα, προσεγγίσεις δηλ. ἄλλοῦ πετυχημένες κι ἄλλοῦ ἀμφισβητήσιμες.

Πολὺ ψηλότερα ἀπὸ τὸ *Βερνίκου* καὶ σὲ ράχη ἄδεντρο καὶ πετωδὴ ὑπάρχει ὁ συνοικισμὸς τοῦ *Βετερίκ*, ὄνομα τὸ ἴδιο σλαβικὸ ἀπὸ τὸ οὐσιασ. *Βέτερ* (*Ветер*), ποὺ σημαίνει ἀέρας καὶ τὴν ὑποκ. πάλι κατάληξη *-ικ* καὶ θὰ πεῖ χωριὸ τοῦ ἀέρα ἢ τῶν ἀέρηδων. Σημειῶνω ὅτι ἡ κατάληξη *-ικ* δὲν βλέπω νὰ σημαίνει ὑποκορισμὸ τῆς λέξης, ἀλλὰ μᾶλλον μικροὺς συνοικισμοὺς καθὼς συμβαίνει καὶ μ' ὅλα τὰ χωριωνύμια ποὺ τὴν ἔχουν. Πράγματι τὸν συνοικισμὸ τὸν προκείμενο τὸν δέρνουν ἀνελέητα κάθε λογῆς ἀνεμοὶ, ἐκτὸς τοῦ Δυτικοῦ, καὶ ἀπὸ κεῖ —τὸ ἔζησα ὁ ἴδιος— ἀγναντεύει κανεὶς, χωρὶς ὑπερβολή, τὸν κόσμον ὅλον, τὸν Νομό μας ὅλον θέλω νὰ πῶ. Θεάμα ἐξαίσιον. Προσθέτω πῶς τὸ χωριὸ (*Βερνίκου*) λέγεται καὶ σήμερα ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Παλιοχώρου ὄνομα μὲ σημασία.

Τὸ χωριὸ ἄλλαξε τὸ ὄνομά του καὶ ἀπὸ *Βερνίκ* ἔγινε *Βερενίκη*, ὄνομα ἀρχαῖο καὶ ποιητικὸ καὶ γιὰ τὴν καταπληκτικὴ λεκτικὴ ὁμοιότητα τῶν δύο ὀνομάτων. Τὸ νέο ἤρθε γάντι στὸ παλιό, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἐμφανῆ προσπάθεια τῶν χωριανῶν σύνδεσής του μὲ τὸ ἀρχαῖο κάστρο τοῦ χωριοῦ, λείψανα τοῦ ὁποίου σώζονται ὡς σήμερα, ὅπου οἱ ἴδιοι εὑρισκαν κατὰ καιροὺς, καθὼς μοῦ εἶπαν, νομίσματα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα ἀρχαῖα. Ἀλλὰ γιὰ τὸ ὄνομα *Βερενίκη* ἀξίζει νὰ πῶ δυὸ παραπάνω λόγια. *Βερενίκη* λοιπὸν ὄνομα μακεδονικὸ ἀντὶ *Φερενίκη*. Πρόκειται ἴσως — γιὰτι πολλὲς μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα γυναῖκες μακεδόνισσες ἀναφέρονται στὴν ἀρχαιότητα μὴ ἀπ' αὐτὲς μάλιστα ἀρχόντισσα, γυναῖκα κάποιου Φιλίππου διοικητῆ τῆς *Κυρήνης*, ποὺ τὴν κόρη τῆς Ἀντιγόνη πῆρε γυναῖκα τοῦ ὁ Πύρρος ὁ δικός μας —γιὰ τὴν *Βερενίκη* τὴν πιὸ φημισμένη ἀπ' ὅλες, βασίλισσα τῆς Αἰγύπτου καὶ γυναῖκα τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Γ' τοῦ εὐεργέτη, ἡ ὁποία γιὰ νὰ γυρίσει ἀπὸ τὴν εἰς Ἀσίαν ἐκστρατεία του νικητῆς ὁ ἄνδρας τῆς, ὑποσχέθηκε στὴν Ἀφροδίτῃ νὰ θυσιάσει σ' αὐτὴν τὴν πλούσια κόμη τῆς, πράγμα ποὺ ἔκανε γεγονός, ποὺ κατασυγκίνησε τὸ λαὸ τῆς καὶ ὅλον τὸν τότε γνωστὸ κόσμον, ὁ δὲ μέγας ἀστρονόμος τῆς ἐποχῆς Κόνων ὁ Σάμιος, γιὰ νὰ τὸ διαιωνί-

σει ἀλλὰ καὶ νὰ κολακέψει τὸ ζευγάρι, ἀνήγγειλε, ὅτι ἡ κόμη ἀρπάχτηκε στὸν οὐρανὸ κι ἔγινε ἀστερισμὸς, ποὺ ὀνομάσθηκε ἀπὸ τὸ ἴδιο *κόμη ἢ πλόκαμος τῆς Βερενίκης* καὶ στολίζει ἔκτοτε τὸ στερέωμα.

Ἔτσι ἡ ὁμορφη βασίλισσα μὲ τὶς πανέμορφες πλεξοῦδες της, ποὺ τραγούδησαν μεγάλοι ποιητὲς τῆς ἀρχαιότητος (πρβλ. Στέφ. Μπέττη: *Φιλητᾶς* καὶ Ἀσώπιος κ.λ. Γιάνν. 1991 σελ. 93-4) ὑποχρεώθηκε νὰ χαρίσει τὸ λαμπρὸ καὶ ἔνδοξο ὄνομά της σ' ἓνα φτωχὸ καὶ ἄσημο χωριουδάκι.

50) *Τὰ Τζουμερκοχώρια τοῦ Νομοῦ μας*

Εἶχα ἀρχικὰ τὴν ἐντύπωση πὼς τὰ Πράμαντα καὶ τὰ περὶ αὐτὰ χωριὰ τῆς ποτὲ ἐπαρχίας Τζουμέρκων ὑπάγονταν στὸν Νομὸ Ἄρτας γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὰ περιέλαβα στοὺς γνωστοὺς πίνακες αὐτῆς τῆς μελέτης καὶ οὔτε διερεῦνησα στὴ συνέχεια τὰ ὀνόματά τους. Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πλάνη μου αὐτὴ μὲ ἔβγαλε ὑπάλληλος τῆς Νομαρχίας (ὁ Στέφ. Παππᾶς) βεβαιώνοντάς με ὅτι τὰ χωριὰ αὐτὰ εἶναι δικά μας. Ἔτσι θὰ πρέπει νὰ γράψω καὶ γι' αὐτὰ καὶ τὰ ὀνόματά τους λίγα, ἂν καὶ δὲν ἔχω γιὰ τὰ ἴδια χωριὰ καὶ τὴν περιοχὴ τους εἰκόνα προσωπικὴ ἄμεση ἢ ἔμμεση, ἀντλώντας τὶς εἰδήσεις μου ἀπὸ γνωστὲς πηγὲς παλιὲς καὶ νεώτερες καὶ ἀπὸ πληροφορίες κάποιων φίλων κατοίκων τῆς πόλης καταγόμενων ἀπὸ τὰ χωριὰ ἐκεῖνα.

Ἀξίζει ἐν τούτοις νὰ σημειώσω ἐδῶ, πὼς ἡ ἐπαρχία Τζουμέρκων, λεγόμενη ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς «ἐνορία Τσεμερνίκου», ἀνήκε παλαιότερα στὸ θέμα Ἰωαννίνων κι ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς πέντε, ποὺ τὸ ἀποτελοῦσαν. Ὁ αὐτοκράτ. μάλιστα Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος στὸ Χρυσόβουλό του τοῦ 1321 τὸ ἐνδιαφέρον τὴν ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων, γράφει: «Ἔτι δὲ καὶ εἰς τὴν ἐκτὸς χώραν ἐν τῷ θεματι τῶν Ἰωαννίνων ἔχειν ἐνορίας πέντε (ἐπαρχίες δηλ.) ἧτοι τὴν ἐνορίαν ἔξω τῶν Ἰωαννίνων (τὴν ἐπαρχία Κουρέντων δηλ.), τοῦ Ζαγορίου, τοῦ Τσεμερνίκου (τῶν Τζουμέρκων δηλ.), τοῦ Σμοκόβου (δηλ. τοῦ Μαλακασίου) καὶ τοῦ Σεστρουνίου (δηλ. τῆς Τσαρκοβίστας), (Ἀραβ. Χρον. Ἀθ. 1856 σελ. 309). Ἡ λέξη Τσεμερνίκου σλαβικὴ καὶ μὲ κατάληξη τὴν ἴδια (-ικου) μὲ τὰ τῆς ἴδιας προέλευσης χωριὰ τῆς περιοχῆς δὲν ξέρω τί ἀκριβῶς σημαίνει. Ὅσο γιὰ τὸ μεταγενέστερο ὄνομα τῆς ἐπαρχίας τῶν Τζουμέρκων, δηλ. τὴν παραγωγὴ καὶ σημασία του, μεταφέρω ἐδῶ τὴν ἄποψη τοῦ Λαμπρίδη αὐτούσια δανεισμένη ἀπὸ τὸν Λήκ. «Κατὰ τὸν Λήκ. γράφει, τὸ ὄνομα προῆλθεν ἐκ τῆς Ρωμαϊκῆς λέξεως *Κουρμέκι*, ὃ ἐστὶ τελώνειον, προϋπάρχον εἰς στενὸν φέρον ὑπὲρ τὴν μεγάλην ταύτην ράχην εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀχελώου. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο Σλαβικὸν μάλλον εἶνε» (Δ' σελ. 22).

Καὶ ἤδη θὰ ἀναφερθῶ στὰ χωριὰ τοῦ τμήματος Πραμάντων καὶ πρῶτα στὰ ἴδια τὰ Πράμαντα.

1) Πράμαντα (τά). Μεγαλοχώρι τῆς ἐπαρχίας Τζουμέρκων πέρα ἀπὸ τὸ Καλαριτιώτικο ποτάμι καὶ στὶς πλαγιές τῶν Τζουμέρκων καὶ μάλιστα αὐτῆς μὲ τὸ ὄνομα Στρογγούλα. Ὁ Ἀραβαντινὸς ἀναγράφει τὸ χωριὸ ἔτσι ἀκριβῶς (Πράμαντα) στὴ γνωστὴ στατιστικὴ του (Χρον. Β' σελ. 204) καὶ προσθέτει, πὼς αὐτὸ ἀνήκει στὴν περιοχὴ τῶν Τζουμέρκων «ἐν ἀριστερᾷ τοῦ Ἰνάχου», θέλει νὰ πεῖ τοῦ Καλαριτιώτικου παραπόταμου τοῦ Ἀράχθου (γιατὶ ποτάμι μὲ τέτοιο ὄνομα δὲν ὑπάρχει στὴν Ἡπειρο, Ἰναχος ποτάμι τῆς Ἀργολίδας, ἀκόμα παραπόταμος τοῦ Ἀχελώου πηγάζων ἀπὸ τὴν Πίνδο καὶ δεύτερος παραπόταμος τοῦ Σπερχειοῦ, ναί), πὼς ἔχει 141 χριστ. οἰκογένειες ὁμιλοῦσες ἑλληνικά, πὼς ἀνήκει στὴν ἐκκλησία τῶν Γιαννίνων, πὼς ὑπάγεται στὴ Διοίκηση Ἄρτας, πὼς τὸνομά του εἶναι «ἑλληνικόν» χωρὶς καμμιά κατὰ τὴ συνήθειά του γιὰ τὸ τελευταῖο ἐξήγησι καὶ τέλος, πὼς τὸ χωριὸ ἀπὸ πλευρᾶς ἰδιοκτησίας εἶναι «ἐθνικόν» (ἱμπλιάκι δηλ. δημόσιο κτῆμα). Μάλιστα μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ ἐπισυνάπτει ὁ ἴδιος σὲ παρένθεση τὴ λέξι (Πρόμαντα), πὺ ἀδυνατῶ νὰ ἐρμηνεύσω. Προσθέτω μὲ τὴν εὐκαιρία, πὼς τὰ Πράμαντα ἦταν παλαιότερα τσιφλίκι τοῦ Ἀλῆ πασιά, καθὼς βλέπω σὲ κατάλογο τσιφλικίων καταρτισθέντα ἀπὸ τὸν Δάσκαλο τοῦ Γένους Χριστόφ. Φιλητᾶ καὶ δημοσιευθέντα στὴν ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα «Φωνὴ τῆς Ἡπείρου» (1893). Μετὰ δὲ τὴν ἔκλειψη τοῦ Ἀλῆ περιῆλθε στὴν κυριότητα τοῦ Τουρκικοῦ Δημοσίου, ἔγινε δηλ. Ἐθνικόν, καθὼς τὸ γράφει ὁ Ἀραβαντινός. Ὁ Σεραφεὶμ Ξενόπουλος στὸ γνωστὸ Δοκίμιόν του «Περὶ τῆς ἀρχαίας καὶ ἐγκρίτου πόλεως Ἄρτης» (1884) γράφει ἀναφερόμενος στὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ, πὼς «Πράμαντα, οὕτως ὠνομάσθη, ἐπειδὴ αὐτὸ ποὶν ἢ συνοικισθῆ ἔβοσκαν πρόβατα, ἅτινα παρὰ τῶν ἐντοπίων λέγονται *πράματα*» (Ἡπ. Ἔστια 1957 σελ. 311) ὅλοι δὲ οἱ Πραμαντιῶτες εἰδήμονες καὶ μὴ συντάσσονται μὲ τὴν ἄποψη αὐτῆ τοῦ Δεσπότη ἕνας τους μάλιστα λέει, πὼς τὸ ν ἐκεῖνο τοῦ ὀνόματος ἀναπτύχθηκε χάριν εὐφωνίας «προσετέθη, καθὼς γράφει, διὰ νὰ γίνῃ ἡ ὀνομασία εὐκολοπρόφερτη "*Πράμαντα*"». Μὰ ἡ προσθήκη αὐτοῦ τοῦ ν ἔφερε ἀκριβῶς τὰ ἀντίθετα ἀποτελέσματα, ἀπὸ εὐφωνία τοῦ ὀνόματος δηλ. σὲ «δυσφωνία» ἄς τὴν ποῦμε. Ἡ ἄποψη αὐτῆ τοῦ Ξενόπουλου εἶναι χωρὶς περιστροφές λαϊκίστικη καὶ περιττεύει ὁ σχολιασμός της.

Ἔχω ἐν τούτοις τὴ γνώμη, πὼς τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ εἶναι μᾶλλον σλαβικὸ ἀδήλου σημασίας, ὁ συνοικισμὸς τοῦ χωριοῦ ἔγινε σὲ προϋπάρχον τοπωνύμιο, ὅπως συμβαίνει κατὰ κανόνα, ὁμοιοκατάληκτά του δὲ ἔχουμε τὰ χωριωνύμια Ἄγναντα τῆς ἴδιας ἐπαρχίας καὶ Κούρεντα τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων. Προσθέτω, πὼς οἱ λέξεις *πράματα*, πὺ ὁ λαὸς λέει τὰ μεγάλα ζῶα καὶ ἰδίως τὰ φορτηγὰ (γεν. πραματιῶν), καὶ *πραμάτεια*, δηλ. τὰ ἐμπορεύματα, ἐλαφρῶς διαφέρουσες ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ δὲν ἔχουν

βέβαια, τὸ ἐπαναλαμβάνω, καμμιά σχέση μαζί του. Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ προφανῶς κυριώνυμο διασώζει αὐτὸ τοῦ πρώτου οἰκιστῆ ἢ κυριάρχου του. Ὁ Λαμπρίδης γράφει γιὰ τὸ ὄνομα τῶν Κουρέντων, πῶς αὐτὸ εἶναι «ζουπάνου ὄνομα, ὅπερ ἀπὸ ἀρσενικοῦ (Κούρεντα) εἰς οὐδέτερον καὶ πληθ. ἀριθμοῦ ἐτράπη πρὸς δήλωσιν τῶν πολλῶν ἴσως συνοικιῶν ἐξ ὧν καὶ νῦν τὸ ὁμώνυμον χωρίον συνίσταται» (Γ' σελ. 4). Ἡ αἰτία εἶναι, πῶς μᾶλλον λόγῳ εὐφωνίας ἔγινε μὲ τὸν καιρὸ ἢ γλωσσικὴ μεταλλαγή τοῦ ὀνόματος σὲ πληθυντικὸ οὐδετέρου, ἀπὸ γεν. δηλ. κτητικῆ ἐνικοῦ τοῦ ἀρσενικοῦ σὲ ὀνομαστικὴ πληθυντικὴ οὐδετέρου, καθὼς τοῦ Καβάσιλα —τὰ Καβάσιλα, τοῦ Καρδαμίτση —τὰ Καρδαμίτσια, τοῦ Γιωργάνου— οἱ Γιωργάνοι κ.λ. χωριὰ τῆς περιοχῆς. Ἄν καὶ στὴν περίπτωσιν τοῦ χωριοῦ μας μὲ τίς πολλὰς συνοικίες συμβαίνει τὸ ἴδιο μ' αὐτὴ τῶν Κουρέντων ἴσως νὰ συμφωνήσουμε, καὶ τοῦ Πράμαντα λοιπὸν τὰ Πράμαντα. Ἄλλωστε καὶ τὰ περὶ τὰ Πράμαντα χωριὰ εἶναι στὴ μεγάλη τους πλειοψηφία ξενώνυμα καὶ δὴ σλαβώνυμα καθὼς Κοσοβίστα, Κουκουλίστα, Γκρετσίστα, Λεπιανά, Σχορέτσαινα, Βουλγαρέλι κ.λ. Οἱ συνοικίες τῶν Πραμάντων πολλές, εἶναι, καθὼς γράφει ὁ ἀείμνηστος Γυμνασιάρχης μου Χρ. Σιούλης (ΜΕΕ στὴ λέξη), οἱ ἀκόλουθοι: Τσιόπελα, Χρηστοὶ ἢ Μετόχι, Ντούναβος, Ἄγ. Τριάδα, Φράξος, Ἄγ. Μαρίνα, Τούρκα, Λεβέντιστα, Σφέντζος καὶ Κομματάκια.

Καὶ Τσιόπελα μὲν ὄνομα ἀδήλου παραγωγῆς καὶ σημασίας καὶ μᾶλλον κυριώνυμο σχετιζόμενον μὲ τὸ παρόνομα τοῦ πρώτου οἰκιστῆ του, μαχαλὰς δηλ. τοῦ Τσιόπελα. Τὸ ἴδιο ἄλλωστε ἐπίθετο τὸ συναντοῦμε καὶ σήμερον πλατεία, καθὼς βλέπω, ἀπὸ τῆ χώρα μας.

Χρηστοὶ ἢ Μετόχι ὄνομα ἐλληνικώτατο τὸ πρῶτο ἀναφερόμενον στοὺς χρηστοὺς, προφανῶς, τοὺς δυνάμενους νὰ χρησιμοποιηθοῦν, στοὺς χρησίμους στοὺς καλοὺς καὶ καλοὺς τέλος κατοίκους του. Ὁ Σιούλης καὶ οἱ Πραμαντιῶτες τὸ γράφουν μὲ ἦτα μποροῦσε ὅμως νὰ γραφεῖ καὶ μὲ γιώτα ἐννοῶντας τίς δύο πιθανότατα ἐκκλησίες τοῦ Ἁγίου Χριστοφόρου, ποὺ ὑπῆρχαν παλιότερα στὴν περιοχή —σήμερον ὑπάρχει μία— καὶ ὁ λαὸς ἀπὸ συντομία νᾶλεγε «στοὺς Χριστοὺς» ἀντὶ στοὺς Ἁγίους Χριστοφόρους, δύο ἀπὸ τοὺς πέντε ὁμώνυμους ἁγίους ποὺ γιορτάζει ἡ ἐκκλησία μας ἢ ἀπὸ τοὺς δύο ὑποτιθέμενους ἁγίους Χριστοφόρους ὁ ἓνας νὰ ἦταν Χριστόδουλος ἀπὸ τοὺς τρεῖς ὁμώνυμους καὶ μνημονευόμενους στὸ ἑορτολόγιό μας ἁγίους, ἀκόμα καὶ συστεγαζόμενους στὴν ἴδια ἐκκλησία. Δὲν εἶδα νὰ ὑπάρχει παρόμοια παράδοση στοὺς Πραμαντιῶτες. Ἡ ἄποψή μου ὅμως ἐγγίζει τὰ πράγματα καὶ πρὸς αὐτὴν κλίνω παρὰ τὴν ἐπίσημη. Γιατὶ δὲν ἦταν δυνατό ὁ λαὸς, ὁ μόνος, ὡς γνωστόν, τοπωνυμιοθέτης, νὰ ὀνοματίσει τὸ χωριὸ του μὲ λέξη λόγια καὶ ἀκαταλαβίστικη σ' αὐτὸν ἀλλὰ μὲ λαϊκὴ καὶ κατανοητὴ. Νὰ ἔβαλαν τάχα καὶ ἐδῶ τὸ χεράκι τους οἱ λόγιοι; Ἄγνωστο.

Πάντως πιστεύω, πώς ὕστερα ἀπὸ τὰ παραπάνω, τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ πρέπει νὰ γράφεται στὸ ἐξῆς *Χριστοί* καὶ ὄχι *Χρηστοί* ἢ καθὼς τὸ λέν οἱ χωριανοὶ «στ'ς Χριστούς» καὶ ὄχι «στ'ς Χρηστούς». Λέγεται ἡ συνοικία καὶ Μετόχι γιατί ὑπῆρξε παλαιότερα παράρτημα τῆς ἱστορικῆς μονῆς Βίλιζας.

Ντούναβος. Ἄλλη συνοικία τῶν Πραμάντων ἴσως νὰ σχετίζεται τὸ ὄνομά της μὲ τὸν ὀρμητικὸ χεῖμαρο ποῦ περνάει ἀπ' ἐκεῖ ποῦ τὸν παρομοιάζουν οἱ χωριανοὶ μὲ τὸν Δούναβη.

Ἁγία Τριάς. Ἀκόμη μιὰ συνοικία τοῦ χωριοῦ, ποῦ χρωστάει τὸνομά της στὴν ἐκεῖ ὑπάρχουσα ἐκκλησία τῆς Ἁγ. Τριάδας.

Φράξος. Ἄλλη συνοικία τῶν Πραμάντων, ποῦ εἰπώθηκε ἔτσι ἀπὸ τὸ εὐρισκόμενο σ' αὐτὴ ὁμώνυμο δέντρο (φράξος ἀπὸ τὸ λατιν. Fraxinus καὶ στὰ ἑλληνικὰ μελία, μιλήσαμε ἤδη γι' αὐτό).

Ἁγία Μαρίνα. Μιὰ ἀκόμα ἀπὸ τὶς πολλὲς συνοικίες τοῦ χωριοῦ ὀνοματισμένη ἔτσι ἀπὸ τὴν φερώνυμη ὑπάρχουσα στὴν ἴδια θέσιν ἐκκλησία.

Τούρκα. Ἄλλος μαχαλᾶς τοῦ χωριοῦ κι αὐτός. Πῆρε τὸ ὄνομά του ἀπὸ Τουρκάλα τῆς ὁποίας πιθανῶς ἦταν κτῆμα. Τὸ χωριὸ ἄλλωστε ἦταν ἀπὸ παλιὰ τσιφλίκι τοῦ Ἁλῆ πασιᾶ καὶ τοῦ τουρκικοῦ δημοσίου.

Λεβέντιστα. Συνοικία κι αὐτὴ τῶν Πραμάντων. Πῆρε τὸ ὄνομά της ὄχι πὼς ὁ συγκεκριμένος συνοικισμὸς ἦταν χωριὸ λεβεντάδων ἢ λεβεντοχώρι, γιατί, ὅσο ξέρω, δὲν εἶδα ἑλληνικὲς λέξεις συντιθέμενες μὲ καταλήξεις σλαβικὲς ἀλλὰ πὼς ἡ ρίζα τοῦ ὀνόματος, σλαβικοῦ ἀκέριου, ἔχει πιθανώτατα σχέση μὲ τὴ σλαβικὴ λέξη *Λεβέντα*, ποῦ θὰ πεῖ ἀρνόγλωσσον ἢ χηνοπόδαρον τὸ λευκόν, ἢ ἐπιστημονικῆ του ὀνομασία, κοινὰ λεγόμενον λοποτιά, βοτάνι εἰδικὸ καὶ τὸ ξέρω. Λεβέντιστα λοιπὸν θὰ πεῖ —ὑπόθεση κάνω— τόπος ποῦ φυτρώνει αὐτὸ τὸ βοτάνι.

Σφέντζος. Ἄλλη συνοικία κυριώνυμη, πιστεύω κι αὐτὴ, σπίτια θὰ λέγαμε τοῦ Σφέντζου τοῦ πρώτου οἰκιστῆ της καὶ τέλος *Κομματάκια* συνοικία ποῦ χρωστάει τὸ ὄνομά της στὰ μικρὰ ἴσως κομμάτια γῆς ἄλλοτε καλλιεργούμενα καὶ ἤδη κατειλημμένα ἀπὸ τὰ σπίτια της.

Τὸ χωριὸ δὲν ἄλλαξε ἂν καὶ παρετυμολογημένο τὸ ὄνομά του (Πράματα - Πράματα).

2) *Κοσοβίστα.* Χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας κατὰ τὸ τμῆμα Πραμάντων καὶ Ν. τους. Ὁ Ἀραβαντινὸς στὴ γνωστὴ στατιστικὴ του ἀναγράφει τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ καὶ προσθέτει, ὅτι ἔχει 12 οἰκογ., ἀνήκει στὴν περιοχὴ Τζουμέρκων καὶ τὴν ἐκκλησία τῶν Γιαννίνων, οἱ κάτοικοί του μιᾶν ἑλληνικὰ καὶ ἰδιοκτησιακὰ εἶναι *ιδιόκτητον*, τσιφλίκι δηλ.

Τὸ ὄνομά του γνήσια σλαβικό. ἔχει ρίζα *κος* ποῦ θὰ πεῖ σερβικὰ *κοσύφι*, συντίθεται μὲ δυὸ παραγωγικὲς καταλήξεις -οβο, ποῦ σημαίνει τόπος καὶ τὴν -ιστα πληθυντικὴ, ἐρμηνεύεται δὲ ὄλο σάν τόπος ποῦ ἔχει πολ-

λά κοτσύφια ἢ σὰν τόπος μὲ κοτσύφια πού κατοικοῦν ἄνθρωποι. Καί οἱ δυὸ ἐρμηνεῖες ἐγγίζουσιν ὅπωςδήποτε τὸν στόχο. Ξέρουμε ἤδη τὴν ἱστορικὴν σερβικὴν περιοχὴ Κόσοβο, πού οἱ λόγιοί μας μεταγλώττισαν σὲ *Κοσυφοπέδιον* ἢ λαϊκώτερα σὲ κοτσυφότοπο. Μιὰ περίπτωση, ἡ μόνη πού συνάντησα στὰ τῆς ἴδιας προέλευσης χωριωνύμια, ὅπου οἱ δύο αὐτὲς καταλήξεις νὰ παρατίθενται συνεχόμενες στὴ ρίζα τοῦ ὀνόματος, ἐνῶ γιὰ τὶς οἶκοι καὶ ἴσα τρεῖς (Ἄραχοβίτσα, Σαντοβίτσα καὶ Κουρσιοβίτσα). Τὸ χωριὸ ἔχει μεταβαπτισθεῖ (1927) καὶ λέγεται *Κτιστάδες*, προκειμένου ἴσως νὰ τονισθεῖ τὸ παραδοσιακὸ ἐπάγγελμα τῶν κατοίκων του, τοῦ κτίστη δηλ. ἢ τοῦ μάστορα. Ἔτσι μὲ τὸ νέο του ὄνομα μὲ ρίζα λόγια (κτίστης) καὶ κατάληξη λαϊκὴ (άδες) κατὰ τὰ ραφτάδες, καθηγητάδες, πραματευτάδες ὑποχρεώθηκαν κατὰ κάποιον τρόπο σὲ ἀναγκαστικὴ συμβίωση ἢ λόγια γλώσσα μετὰ λαϊκὴ, πράγμα ἀφύσικο καὶ ἕνας ἀκόμα ἄθλος τῶν νέων ἀναδόχων τοῦ χωριοῦ μας. Δὲν ξέρω βέβαια ἂν οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ αὐτοὶ οἱ κύρια ἐνδιαφερόμενοι, πού ἀμφιβάλλω ἂν ρωτήθηκαν γιὰ τὰ βαπτίσια, συνήθισαν νὰ καλοῦν τὸ χωριὸ τους μὲ τὸ νέο ὄνομα ἢ ἐξακολουθοῦν νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ παλιό. Καὶ μᾶλλον τὸ δεύτερο συμβαίνει.

3) *Μυστρᾶς*. Ἀπὸ νομαρχιακὸ ὑπάλληλο ἐπὶ πρόσφατα τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν τῶν περὶ τὰ Πράμαντα, σχετικῶς ὀλίγων, ἀνηκόντων στὸ Νομὸ Ἰωαννίνων καὶ ἀνάμεσά τους καὶ χωριὸ ἢ συνοικισμὸς μὲ τὸνομα *Μυστρᾶς* πράγμα πού, παρὰ τὶς προσπάθειές μου σὲ φίλους Πραμαντιῶτες, δὲν μπόρεσα νὰ ἐντοπίσω. Θὰ πρόκειται γιὰ νέο ὄνομα παλιοῦ οἰκισμοῦ, πού εἶχε βέβαια αὐτὸς τὸ δικό του παλιό ὄνομα. Μόλις δὲ μαθαίνω, πὼς ὁ *Μυστρᾶς* αὐτὸς εἶναι συνοικισμὸς τῶν *Καλαριτῶν* καὶ τὸ ἀρχαῖο ὄνομά του *Ἀρμπουρίτς*, γνήσιο βλαχικό. Καθὼς ἀκόμα μὲ πληροφόρησε φίλος *Καλαριτιώτης* τὸ ὄνομα παράγεται ἀπὸ τὴ λέξη ἄρμπουρι (*arbuti*) —πρὸβλ. καὶ Ἄ. Κολλίσιδα, ὁ.π.— καὶ θὰ πεῖ βελανιδιά, ὅλο δὲ (*Ἀρμπουρίτς*), σημαίνει τοπος μὲ βελανιδιές. Πράγματι πυκνὰ δάση βελανιδιῶν περιβάλλουν τὸ ἴδιο χωριό. Βελανιδιές λοιπόν. Νὰ ἕνα ὠραῖο ὄνομα πού θὰ μπορούσαν οἱ κάτοικοι νὰ δώσουν στὸ χωριὸ τους κατὰ τὴν μεταβάπτισή του, ὄνομα βγαλμένο ἀπὸ τὴ φύση του καὶ τὶς ἰδιαιτερότητές της. Ἀλλὰ «ἄλλως ἔδοξεν αὐτοῖς» κατὰ τὴ γνωστὴ ρῆση τοῦ Κοραῆ, τὸ βάπτισαν *Μυστρᾶ* καὶ «ὁ γέγονε γέγονε». Μπορεῖ βέβαια καὶ νὰ μὴν τοὺς ρώτησαν, γιὰτὶ δὲν ἔχω ἀκουστὰ βλάχους νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν μαστορικὴ καὶ θὰ τοὺς πῆρε, φαίνεται, ἡ χάρη ἀπὸ τὴ γειτνίασή τους μὲ τὰ *Τζουμέρκα*, παλιά, ὡς γνωστόν, μετὰ τὴν *Κόνιτσα*, κοιτίδα τῶν Ἑπειρωτῶν μαστόρων. Ἐπειδὴ λοιπόν ἀνήκει στὴν περιοχὴ μας καὶ κοπίασα πολὺ γι' αὐτόν, δεῖγμα κι αὐτὸ ἀδιάψευστο τῆς ἀπήχησης τῶν νέων χωριωνυμίων μας στὸ λαό, θὰ γράψω καὶ γιὰ τὸν ἴδιο (τὸν *Μυστρᾶ*), λίγα, τὰ παρακάτω. Τὸ ὄνομά του βέβαια πα-

ράγεται ἀπὸ τὸ μυστρί (τὸ ἀρχ. μύστρον) ἐργαλεῖο βασικὸ τῶν χριστῶν καὶ σημαίνει (Μυστράς) ὁ ἄνθρωπος τοῦ μυστριοῦ, δηλ. τὸν μάστορα ὄνομα χαρακτηριστικὸ τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν κατοίκων ὅλων τῶν Τζουμέρκων, κατὰ τὸ φκυάρι-φκυαράς, τσοκάνι (σφυρί) τσοκανάς (γνωστὸ παρωνύμιο τῶν μαστόρων), ξύλο-ξυλὰς κ.λ. Δὲν ἔχει ἄλλωστε σχέση τὸ ὄνομά μας μ' αὐτὸ τοῦ Μυστρά, τῆ βυζαντινῆ νεκρούπολη τῆς Λακωνίας καὶ ξεχωριστὰ τὸ κάστρο της, πὺ οἱ παλιότεροι γραμματιζούμενοί μας παρήγαγαν τὸ ὄνομά της ἀπὸ τῆ μυζήθρα (εἶδος τυριοῦ). Ὁ Ἀδαμαντίου παράδειγμα, ἐτυμολογώντας τὸ ὄνομα γράφει πῶς, «ἴσως προῆλθε ἀπὸ τὸ σχῆμα διότι ὁ λόφος εἶναι κωνοειδῆς πιθανώτερον δὲ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ κατέχοντος τὸν λόφον ἐγχωρίου τοπάρχου ὁ ὁποῖος ἐλέγονταν Μυζηθρὰς ἐκ τοῦ μύζου. Ἄλλαι ἐτυμολογίαι τοῦ ὀνόματος, καταλήγει, εἶναι ἐσφαλμέναι» (Μ.Ε.Ε. στή λέξη). Ἀλλὰ κι αὐτὸς μὲ τὰ ἴσως καὶ τὰ πιθανὸν δὲν εἶναι σίγουρος. Τὸ κάστρο βέβαια αὐτὸ τῶκτισε ὁ Λατῖνος πρίγκιπας Γουλιέλμος Βιλλαρδουῖνος τὸ 1248 «Κάστρον ἐποῖκε ἀφηρὸν Μυζηθρῶν ὠνόμασέ το», καθὼς λέει καὶ τὸ χρονικὸν τοῦ Μορέως. Ἐδῶ βέβαια Μυστράς εἶναι, τὸ ξαναλέω, ὁ ἄνθρωπος τοῦ μυστριοῦ, ὁ μάστορας. Προσθέτω, πῶς οἱ Πυρσογιαννίτες παλιότερα κάτοικοι τοῦ χωριοῦ Πυρσόγιαννη τῆς Κόνιτσας, τὸ κατ' ἐξοχὴν μαστοροχώρι τῆς Ἠπείρου, ἐπαίρονταν ὅτι αὐτοὶ ἔχτισαν τὸν κόσμον ὅταν δὲ κάποιος θέλησε νὰ βάλει μαζί καὶ τοὺς Τζουμερκιῶτες ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐτοιμολόγους τοῦ ἀπάντησε, ὅτι αὐτοὶ (οἱ Τζουμερκιῶτες δηλ.) «κουβάλαγαν λάσπ'». Ὅσο γιὰ τοὺς Καλαρίτες, μεγαλοχώρι τῆς περιοχῆς ἀνήκον στὴν ἐπαρχία Μαλακασίου πλούσιο ἄλλοτε καὶ πατρίδα τοῦ Σπυρολάμπρου καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας καὶ πρωθυπουργοῦ, κείμενο στὶς Δ. ὑπώρειες τοῦ βουνοῦ Μπολιάνα τῆς ὄροσειρᾶς τῆς Πίνδου, πὺ περιῆλθε μὲ τὴν Βερολίνα συνθήκη (1881) μαζί μὲ τὰ Ματσούκι καὶ Σκλούπου στὴν ἐλληνικὴ ἐπικράτεια, γι' αὐτὸ καὶ δὲν κάνει γι' αὐτὰ λόγῳ ὁ Λαμπρίδης, ὁ Ἀραβαντινὸς γράφει στή στατιστικὴ του πῶς εἶχε (1856) περὶ τὶς 240 οἰκογένειες, βρίσκεται στὴν ἀριστερῇ ὄχθῃ τοῦ Ἰναχοῦ, ἀνήκει στὴν ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων, οἱ κάτοικοί του εἶναι δίγλωσσοι (βλαχ. καὶ ἑλλην.) εἶναι ἐλεύθερο, ἀνήκει δηλ. στοὺς κατοίκους του καὶ τὸ ὄνομά του εἶναι ἐλληνικόν, γι' αὐτὸ καὶ τὸ γράφει μὲ δυὸ ρ (Καλαρρῦται) παράγεται δηλ. ἀπὸ τὸ καλὰ καὶ ρέω, πρῶγμα βέβαια ἀνακριβές, ἀφοῦ καθὼς ἀποδείξαμε, εἶναι λέξη βλαχικὴ καὶ σχετίζεται μὲ τὸ καλάρου πὺ σημαίνει χάσμα.

4) *Ματσούκι*. Χωριὸ τῆς ποτε ἐπαρχίας Μαλακασίου, πὺ παρέλειψα νὰ ἀναφέρω στὸ οἰκειὸ μέρος καὶ τὸ ἀναφέρω ἐδῶ, ἀποτελεῖ τὸ ἀπώτερο πρὸς Α. ἄκρο τοῦ Νομοῦ (πρὸς Β. τὸ Πλικάτι, πρὸς Δ. τὸ Βερνίκου καὶ πρὸς Ν. τὰ Σερζιανὰ) εὐρίσκεται στὶς Δ. πλαγιῆς τῆς Πίνδου, βορειότερα

τῶν Πραμάντων σὲ ὕψος 1200 μ. παρὰ τὴν ἱστορικὴ μονὴ τῆς Βίλιζας. Τὸ ὄνομά του, κυριώνυμο, διασώζει ἐκεῖνο τοῦ πρώτου οἰκιστῆ ἢ γαιοκτήτη του, χωριὸ δηλ. τοῦ *Ματσούκη* γιὰ νὰ γίνῃ ἀργότερα μὲ τὴ συνήθη γλωσσικὴ ἐξέλιξη τὸ *Ματσούκι*, ἀπὸ γενικὴ ἐνικοῦ ἀρσενικοῦ δηλ. σὲ ὀνομαστικὴ ἐνικοῦ οὐδέτερου καθὼς τοῦ Γραμμένου — τὸ Γραμμένο, τοῦ Σταυράκη — τὸ Σταυράκι, τοῦ Μακρύνου — Τὸ Μακρύνο κ.λ. Ἡ λέξις *ματσούκι* (τὸ) εἶναι μεσαιωνικὴ λαϊκὴ ἑλληνικὴ (ματσούκιν) ὑποκοριστικὸ τοῦ *ματσούκα* ἀπὸ τὸ ἰταλ. *mazuco* καὶ θὰ πεῖ ραβδί, ρόπαλο, κορύνια καὶ μεταφ. πέος. «Βαστούσανέ τον καὶ ραβδί καὶ σφύρα καὶ ματσούκι» γράφει βυζαντινὸς χρονογράφος (πρβλ. Λεξικά Κριαρᾶ καὶ Ἀνδριώτη στὴ λέξη) παρωνύμιο προφανῶς αὐτοῦ τοῦ πρώτου κυριάρχου τοῦ χωριοῦ (Ματσούκης). Ὁ Ἀραβαντινὸς (Χρον. Ἀθ. 1856 σελ. 395) λέει, πὼς τὸ χωριὸ ἀνήκει στὴν ἐπαρχία Μαλακασίου, βρίσκεται ἀριστερὰ τοῦ Ἰνάχου, ἔχει ὄνομα ἑλληνικόν, 19 σπίτια χριστιανικά, γλῶσσα τῶν κατοίκων τοῦ ἑλληνικὴ καὶ κατὰ τὴν ἰδιοκτησίαν εἶναι «ἐλεύθερον» χωρὶς δηλ. τσιφλικὰ δημόσιο ἢ ἰδιώτη. Σημειῶνω τὴν πιὸ πάνω ἀνακρίβεια τοῦ Ἀραβαντινοῦ τῶν γραφομένων του, ὅτι δηλ. οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ὁμιλοῦν ἑλληνικά, ἐνῶ αὐτὸ εἶναι βλαχοχώρι καὶ οἱ κάτοικοί του δίγλωσσοι. Ὁ δὲ Λαμπρίδης γράφει, πὼς στὰ 49 χωριὰ τῆς ἐπαρχίας Μαλακασίου «περιείχοντο σ' αὐτὴ πρὸ τῆς Βερολινείου συνθήκης καὶ τὰ χωριὰ Μαλακᾶς ΒΑ τοῦ Μετσόβου 3½ ὥρ. 4 Καλαρύτες καὶ Ματσούκη (τὸ γράφει σωστὰ με η) πάντα ὑπὸ βλαχικῆς φυλῆς οἰκούμενα καὶ Σκλούτου» (Δ' σελ. 8), ἀποσπᾶσθησαν δὲ ἀπὸ τὴν ἐπαρχία καὶ τοὺς Τούρκους καὶ περιῆλθαν στὸ ἑλληνικὸ κράτος γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὰ μνημονεύει εὐθέως, ἀλλὰ παρεκβατικὰ ἀπ' ἀφορμὴ ἄλλων χωριῶν τῆς ἐπαρχίας σ' ἄλλο σημεῖο τῶν μελετημάτων του (Ε' σελ. 23) ἀναφέρει καὶ τὰ ἐξῆς πάντα γιὰ τὸ Ματσούκι. «Περραιβοὶ δέ, γράφει, κατοικουν καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῶν νῦν βλαχικῶν κοινοτήτων Καλαρύτης, Σεράκου καὶ Ματσούκη. Ἐν τοῖς κοινότησι ταύταις ἀναφέρεται καὶ τὸ ἐξῆς ἀπομνημόνευμα: «Κάστρον Βίλιζα, Καλαρύτη μαχαλᾶς καὶ Σεράκου πέντε σπίτια». Μνημονεύων τοῦτο ὁ Λήκ, συνεχίζει, νομίζει ὅτι δι' αὐτοῦ ἡ ἀρχαία τοῦ τόπου τούτου κατάστασις εἰκονίζεται. Ἐπειδὴ δὲ ὑπάρχει θέσις Βίλιζα ἢ Βίγλιτσα (δὲν ἀναφέρει τὴ μονή), ἧς τὸ ὄνομα προῆλθεν κατὰ τροποποίησιν τοῦ *vigilo*, εἰκάζει ὅτι αὕτη μὲν ἦν ἀκρόπολις, τὸ Ματσούκη δὲ πόλις, ἡ Καλαρύτη προάστειον καὶ τὸ Σεράκον χωρίδιον». Ἀπ' ὅλα τὰ παραπάνω βγαίνει, πὼς τὸ Ματσούκι εἶναι ὁ ἀρχαιότερος καὶ πιὸ ἀξιόλογος κάποτε οἰκισμὸς ὄλων τῶν γύρω χωριῶν.

Τέλος, ἀναφερόμενος ὁ ἴδιος Λαμπρίδης στὴν κατασκευὴ καὶ ἐμπορεία καπῶν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν χωριῶν Καλαρίτες, Σεράκου καὶ Ματσούκη, πὸν διεσπάρησαν ἐξ αἰτίας τοῦ ἐμπορίου αὐτοῦ, δραστηριότατοι

ὄντες, «εἰς πολλάς πόλεις τῆς Εὐρώπης φθάσαντες, καθὼς γράφει, μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν» σημειώνει: «Τοιοῦτος μικρέμπορος ἦν καὶ ὁ ἐκ Ματσούκη Μπαλντένης συμπεριληφθεὶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὁρλώφ ἐν Πετροπόλει, παιδαγωγὸς ἀκολούθως γενόμενος ὑπὸ τῆς Αἰκατερίνης τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Μεγάλου δουκὸς Κωνσταντίνου ἐγγόνων αὐτῆς» (Ε΄ σελ. 51). Τὸ χωριὸν διατήρησε βέβαια τὸ παλιὸν τοῦ ὄνομα.

51) Τὰ προσφυγοχώρια τοῦ Νομοῦ μας.

Δὲν συμπεριέλαβα καὶ τὰ χωριὰ αὐτά, τέσσερα τὸν ἀριθμὸν, στοὺς ἀρχικοὺς πίνακες τῶν χωριῶν τοῦ Νομοῦ μας μὲ τὴ μικρὴ ἢ μεγάλη ἱστορία καὶ τὴ μακρόχρονη ζωὴ τους, γιατί οὔτε μεγάλη ζωὴ ἔχουν, ἀφοῦ δὲν συμπλήρωσαν οὔτε κἄν ἓνα αἰὼνα καὶ ἡ ἱστορία τους βρίσκεται ἀκόμα στὴν ἀρχή, οὔτε βέβαια στὶς πηγές πού χρησιμοποίησα τὰ συνάντησα, ἀφοῦ τότε δὲν ὑπῆρχαν. Αὐτὰ συνοικίσθησαν ἀπὸ Ἑλληνας Μικρασιάτες, πού ἦρθαν ἐδῶ πρόσφυγες μετὰ τὴν ἱστορικὴ καταστροφὴ (1922), γιὰ νὰ γίνουν δεκτοὶ στὴν ἠπειρωτικὴ οἰκογένεια. Ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τους, οἱ γεροντότεροι, ζοῦν ἀκόμη μὲ τὶς ἀναμνήσεις τῆς χαμένης πατρίδας τους. Ἐνα κομμάτι τῆς ψυχῆς τους ἔμεινε δέσμιον μὲ τὴν γενέθλια γῆ καὶ θ' ἀποσπασθεῖ εὐθὺς μὲ τὴν ἔκλειψή τους. Τὴ συγκινησιακὴ τους συχνὰ φόρτιση, καθὼς ἀνασκαλεύουν μνημὲς παιδικῆς, τὴ μεταδίδουν καὶ στὰ παιδιά τους, ἀκόμα καὶ στοὺς ντόπιους, πράγμα πού ἄγγιξε καὶ τὴν καρδιά τῆς δικῆς μου κατὰ πρόσφατη συναναστροφή μου μὲ ἓναν ἀπ' αὐτούς, δὲν προσαρμόστηκαν δὲ ἐντελῶς οἱ ἴδιοι στὸ νέο περιβάλλον κι οὔτε, τέλος, τὴ γλῶσσα τους τὴ μητρικὴ (τουρκικὴ) ἀπέβαλαν μερικοὶ.

Τὰ χωριὰ αὐτά, τέσσερα καθὼς εἶπα, εἶναι ἡ Ἀνατολή, ἡ Καισάρεια, ἡ Μπάφρα καὶ ἡ Ἀσφάκα. Καὶ τὰ μὲν τρία πρῶτα, κείμενα κατὰ τὸ Ν τμήμα τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Γιαννίνων, ἀνήκουν στὴν ποτὴ ἐπαρχία Μαλακασίου, τὸ δὲ τελευταῖον, κείμενον στὸ Β μέρος τοῦ ἴδιου λεκανοπεδίου καὶ στὰ ριζὰ τοῦ Μιτσικελιού, ἀνήκει στὴν ποτὴ ἐπαρχία Κουρέντων.

Κατὰ τὸ ὄνομά τους τὰ χωριὰ αὐτά τὰ μὲν δύο φέρουν ὀνόματα τῆς παλαιᾶς πατρίδας τῶν κατοίκων τους, Καισάρεια τὸ πρῶτον, ἡ Καισαρεία τοῦ λαοῦ μας ἀπὸ τὸ Ἀἰβασιλιάτικον τραγούδιον, ἀρχαία καὶ μεγάλη πόλις τῆς Καππαδοκίας τῆς «πρὸς τῷ Ἀργαίῳ», πατρίδα, ὡς γνωστόν, τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ ὄνομα ἑλληνοποιημένο (ἔτσι τὴν εἶπε ὁ αὐτ. Τιβέριος πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ πατέρα τοῦ Καίσαρα) καὶ τὸ δεύτερον Μπάφρα, ὄνομα τουρκικόν (Μπάφρα -Bafra- καθὼς βλέπω, εἶναι πόλις τῆς Τουρκίας στὶς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ἄλυ κατὰ τὴ διοίκησιν Σαμψούντας, κέντρο δὲ καπνοπαραγωγῆς).

Τὰ δὲ ἄλλα δύο, ἡ Ἀνατολή καὶ ἡ Ἀσφάκα, τὸ μὲν πρῶτον μετονομά-

στηκε, θὰ πῶ, λίγο μετὰ τὴ γέννησή του σὲ Ἀνατολή, ἐπειδὴ βρίσκεται ἀνατολικά τῆς πόλης, ἴσως κι ἀπὸ τὸν τόπο προέλευσης τῶν κατοίκων του ἀπὸ Ἄϊ-Γιάννης, πὺ λέγονταν ἀρχικά, γιατί συνοικίστηκε παρὰ τὸ παλιὸ μοναστήρι τοῦ Ἄϊ-Γιάννη, τοῦ λεγόμενου τῆς Μπουνίλας καὶ ἔτσι ἐξακολουθεῖ νὰ λέγεται ὡς σήμερα ἀπὸ τὸ λαό, τὸ δὲ ἄλλο, ἡ Ἀσφάκα, φέρει αὐτὸ παλινοῦ τοπωνυμίου τῆς περιοχῆς πὺ χτίστηκε, ἐπειδὴ στὸν τόπο του ἀφθονοῦν οἱ ἀσφάκες (ἐπ. ἐλελίφασκος), θάμνος γνωστὸς σὲ ὄλους.

Τὸ ἴδιο μὲ τὸ πιὸ πάνω χωριὸ συνέβη μὲ τὰ ὀνόματα δυὸ νεώτερων μετὰ τὴν Ἀσφάκα χωριῶν, πάνω δηλ. στὸν ὀδικὸ ἄξονα Γιάννινα - Πωγῶνι, ἀνηκόντων καὶ τῶν δυὸ στὴν ἐπαρχία Κουρέντων, τὰ Καρυές καὶ Καλπάκι, πὺ πῆραν τὰ ὀνόματα τῶν θέσεων πὺ συνοικίσθηκαν, τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ καὶ τὸ δεύτερο τουρκικὸ, θὰ προσθέσω δὲ γιὰ τὸ τελευταῖο, πὺς οἱ γραφειοκράτες μας δὲν τόλμησαν νὰ τὸ ἀλλάξουν ἀκριβῶς γιὰ τὴ λάμπρη νεώτερη ἱστορία τοῦ τοπωνυμίου.

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κόνιας

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Θὰ κλείσω τὴν μακρὰ καὶ ἐπίπονη προσπάθειά μου γιὰ τὴν ὀνοματολογία τῶν χωριῶν τῆς εὐρύτερης περιοχῆς (νομοῦ) Γιαννίνων μὲ τὶς ἀκόλουθες παρατηρήσεις. Κύριοι ἄξονες, ποὺ κινήθηκα στὴ συγκρότηση καὶ ἐπεξεργασία τῆς μελέτης μου αὐτῆς ἦταν μετὰ τὸ σχετικὸ πρόλογο ἡ κατάταξη τῶν ὀνομάτων τῶν χωριῶν τοῦ νομοῦ τῶν ἀρχαίων βέβαια καὶ πρώτων, κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰ καὶ ὕστερα κατὰ σειρὰ προέλευσῆς τους πιθανῆς ἢ βέβαιης μὲ τὶς καταλήξεις τους πάντοτε κατὰ ἐπαρχίας μετὰ δὲ σύντομη ἐπισκόπηση τῶν παραγόντων, ποὺ τὰ ἐγέννησαν, τὰ ξενικὰ ἰδίως, ἐπιχείρησα τὴν ἐρμηνεῖα τῶν ὀνομάτων πολλῶν χωριῶν, τὴν προέλευσίν τους δηλ. τὴν παραγωγή καὶ σημασία τους καὶ πρώτα αὐτὰ τῶν ἐπαρχιῶν, ποὺ εἶναι ὅλα τους ξενικὰ καὶ συνέχεια ἐκεῖνα τῶν χωριῶν τῶν ἄλλων κατανέμοντας καὶ ἐξετάζοντάς τα σὲ ὁμάδες ὁμόρριζων καὶ ὁμοιοκατάληκτων τέτοιων ἀλλὰ καὶ μεμονωμένα. Ἀσχολήθηκα κατόπι μὲ τὸ πρόβλημα τῆς μετονομασίας τῶν ἰδίων χωριῶν σὲ ὅσα ἀπ' αὐτὰ αὐτὴ ἐπιχειρήθηκε μὲ κριτικὴ θεώρησή του καὶ ἐπισήμανση τῆς προχειρότητας στὰ πιὸ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ καὶ ἀσχετοσύνης αὐτῶν, ποὺ ἀνέλαβαν τὴ λύση του μὲ παράθεση πλήθους παραδειγμάτων καὶ τέλος ἔδωσα μερικὰ ἀκόμη παραδείγματα ἐρμηνείας ὀνομάτων χωριῶν ἢ προσπάθειας ἐρμηνείας τους. Προσθέτω, πῶς εἰκόνα προσωπικὴ τῶν χωριῶν, ποὺ ἀναφέρθηκα, ἔχω παρὰ τὸν μέγαν ἀριθμὸν τους, πρὸ πολλοῦ σχηματίσει γιὰ τὸ καθένα, ἀφοῦ τὰ περισσότερα, στὴ μεγάλη τους μερῶν νὰ πῶ πλειοψηφία, τὰ ἐπισκέφθηκα κατὰ καιροὺς ὁ ἴδιος καὶ ἄλλα τὰ εἶδα ἀπὸ κοντὰ, στοιχεῖο θετικὸ γιὰ τὴ συγκεκριμένη προσπάθειά μου. Ἡ προσπέλασή μου στὸ ἀντικείμενο ἔγινε μὲ τὴν ὑπάρχουσα βιβλιογραφία τὴν προσιτὴ, μᾶλλον περιορισμένη, τὴν μακρόχρονη ἀναστροφή μου μὲ τὴν τοπικὴ γλῶσσα, τὶς ἰδιαιτερότητές της καὶ τοὺς κανόνες της, τὰ τοπωνύμια τῆς περιοχῆς ἀκόμα καὶ μὲ τὴ διαίσθησή μου τὴν ἴδια σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις. Ἡ ἄγνοιά μου ἐν τούτοις τῆς σλαβικῆς — μόνις τελευταῖα ἄρχισα νὰ τὴν προσεγγίζω κάπως μὲ τὴ βοήθεια τῶν ὑπάρχοντων ρωσικῶν λεξικῶν— καὶ λιγώτερο τῆς ἀλβανικῆς γλώσσας καὶ μάλιστα τῶν ἀρχαιότερων τύπων τῆς πρώτης —τὴν ἀδυναμία του στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁμολογεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Wasmer— καὶ ἡ χρησιμοποίησι συναφῶν στὶς γλῶσσες αὐτὲς βοηθημάτων ἀποτελέσει ἐμπόδιο ἀξεπέραστο στὴν ὅλη προσπάθειά μου, ὅπου συχνὰ καὶ κατὰ τὸ κοινῶς λεγόμενον, ἐσήκωνα ψηλὰ τὰ χέρια μὴ μπορώντας νὰ δώσω καμμία ἔστω καὶ ἀληθοφανῆ λύση γιὰ τὴν

ἐρμηνεία τῶν ὀνομάτων αὐτῶν. Ἡ πρόσφατη προσέγγιση τῆς ρωσικῆς γλώσσας μὲ τὰ ὑπάρχοντα, καθὼς εἶπα, στὴ Ζωσ. Βιβλιοθήκη ρωσικὰ λεξικά, βοήθησε στὴν ἐρμηνεία κάποιων ριζῶν τῶν σλαβικῶν χωριωνυμίων τῆς περιοχῆς ἴσως γιὰ τὰ σλαβικὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῶν Βαλκανίων Σέρβων καὶ Βουλγάρων καὶ ἰδίως τῶν τελευταίων, ποὺ οἱ ἐπήλυδες στὴν περιοχὴ μας μιλοῦσαν ἀσφαλῶς τὴ γλῶσσα τους, διαφέρουν πολὺ ἀπὸ τὴ ρωσικὴ γλῶσσα ἀλλὰ καὶ διότι οἱ ρίζες αὐτὲς κατὰ τὴ γνώμη ἐπιφανῶν σλαβολόγων εἶναι παλαιοσλαβικὲς ἀπρόσιτες καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ οἱ φθορὲς, ποὺ ἐσώρευσε ἡ λαϊκὴ γλῶσσα πάνω στὰ ὀνόματα αὐτὰ κατὰ τὴν γιὰ αἰῶνες χρῆση τους καὶ ἰδίως τὰ ξενικά, ὥστε πολλὰ ἀπ' αὐτὰ νὰ τὰ κάνει ἀγνώριστα μὲ τὸν ἀρχικὸ τους τύπο ἦταν μιὰ ἐπιπρόσθετη καὶ βασικὴ δυσκολία στὴν προσέγγισή τους. Στὸ ἀρκετὰ μάλιστα ἀπ' αὐτὰ, ὅπου ἔλειπαν οἱ συνήθεις τοπωνυμικὲς καταλήξεις —στοιχεῖο προέλευσής τους ἐξωτερικό—, ἀλλὰ καὶ βιβλιογραφικὲς ἐνδείξεις, οὔτε μιὰ ἀκτίνα φωτός, ἔστω καὶ ἀμυδρὴ, δὲν ἔπεφτε πάνω τους σὲ σημεῖο ποὺ νὰ παραμένουν ἀπλησίαστα καὶ ἐντελῶς, μπορῶ νὰ πῶ, στὸ σκοτάδι. Ἐτσι παράδειγμα δὲν διατύπωσα καμμιὰ γνώμη γιὰ τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν Θεριακίσι, Λαγάτορα (ἐπαρχ. Γσαρκοβίστας), Βαλτσιόρα, Γκοβριτσά (ἐπαρχ. Μαλακασίου), Γκρσιάν, Λισκάτς, (ἐπαρχ. Κόνιτσας), Βομπλό, Κολοδέ, Τεριάχι, Ρομηά (ἐπαρχ. Πωγωνίου) καὶ Βράβορη (ἐπαρχ. Κουρέντων) σὲ ἄλλα ἂν καὶ ἦταν γνωστὴ ἀπὸ τίς καταλήξεις ἢ προέλευσή τους ἢ ἄγνοια ὅμως τῆς ρίζας τους καθιστοῦσε ἀνεξιχνίαστη τὴ σημασία τους καθὼς Κασολιανη, Μπριάνιστα, Γλύζιανη, Μπουρντάρ, Μπράγια κ.λ. τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων ἀλλὰ καὶ στὶς ἄλλες ἐπαρχίες ὁ ἀριθμὸς τέτοιου εἴδους χωριῶν κατὰ τὰ ὀνόματά τους εἶναι ἀνάλογη καὶ σ' ἄλλα τέλος, πάντοτε ξενικά, μὲ ἀναιτιολόγητες εἰδήσεις ἀπὸ τίς πηγές, βρισκόμουν στὴν ἀνάγκη νὰ διατυπώσω κάποιες ἐρμηνεῖες σχετικὲς μὲ εἰκαστὲς καὶ ἀμφιβολίες μόνιμες. Ἴσως τὸ ἀντικείμενό μου, ποὺ παρουσιάζε κάποια δυσεπίλυτα ἢ καὶ ἄλυτα προβλήματα καὶ προβλήματα μάλιστα λεπτὰ, ἦταν ὁ λόγος ποὺ ἀπέτρεπε ἢ ἀπωθοῦσε τοὺς μελετητὲς γιὰ ὑπεύθυνη διαπραγματεύσή του γι αὐτὸ καὶ δὲν τὴν ἐπιχείρησαν.

Παρὰ ταῦτα, τίς πολλὲς δηλ. ἀντιξοότητες, ἢ μελέτη μου πρωτότυπη μὲ θέμα γιὰ πρώτη τουλάχιστον φορὰ στὴν περιοχὴ μας ἐξεταζόμενο —τὸ ἐπιχείρησε κι ὁ καλὸς Λαμπρίδης στὰ «Ἡπειρωτικὰ του Μελετήματα», παρεμπιμπτόντως βέβαια καὶ χωρὶς κἂν νὰ ἀναφέρεται στὶς πηγές—, ὄχι ἀπὸ ἐπιστήμονα, ἀλλὰ ἀπὸ λόγιό, γι' αὐτὸ καὶ οἱ πολλὲς ἴσως ἀτέλειές της σὲ μορφή καὶ περιεχόμενο, παρουσιάζει ἐνδιαφέρον καὶ πολλὰ προσκομίζει θετικὰ στοιχεῖα ἀνοίγει δὲ τὸ δρόμο καὶ δίνει πιστεύω ἀφορμὴ στοὺς ἐπιστήμονές μας τοὺς εἰδικούς καὶ τοὺς καλεῖ γιὰ μιὰν ἐμπερίστατη καὶ πλέ-

ον βάσιμη διερεύνηση τοῦ προβλήματος καὶ τὰ ὀφέλη ἀπ' αὐτὴ δὲν θᾶναι ἀμελητέα. Σταματῶ λοιπὸν ἐδῶ τὴν μακρὰ καὶ ἐπίπονη προσπάθειά μου ἔρευνας τῶν χωριωνυμίων τῆς περιοχῆς καὶ ἐρμηνείας τους ἰδιαίτερα τῶν ξενικῶν. Ἄρκετὰ ἀπ' αὐτὰ, πιστεύω, μὲ βάση καὶ τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα, ὅτι τὰ ἐρμήνευσα σωστὰ κατὰ τὴν παραγωγή καὶ σημασία τους, σ' ἄλλα ἔξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν γιὰ τὸ ἴδιο πρόβλημα κάποιες σκιές ἢ ἀμφιβολίες μου καὶ ἄλλα —κι εἶναι ἄρκετὰ τὰ τελευταῖα— δὲν μπόρεσα οὔτε στὸ ἐλάχιστο νὰ προσεγγίσω ἀπὸ πλήρη ἀγνοία τῆς σημασίας τῆς ρίζας τους, κύριο ὄνομα ἦταν αὐτὴ ἢ προσηγορικό, καθὼς Μοσπίνα, Στριγανέτς, Γρατσανά, Λιβίστα, Λιβιάχοβο, Μιλίχοβο, Τέροβο, Ἄρδομίστα κ.λ. Παραδίδω λοιπὸν τὴ σκυτάλη σὲ ἄλλον μελετητὴ μὲ περισσότερα μέσα καὶ ἀνώτερες δυνάμεις.

Τὸ ἔργο εἶναι ἐπίπονο, βέβαια, ἄρκετὰ ὅμως ἐλκυστικό.

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΜΕ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΛΙΩΝ ΕΞ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ

1) Κουρέντων 2) Τσαρκοβίστας 3) Μαλακασίου 4) Ζαγορίου 5) Κόνιτσας 6) Πωγωνίου καθώς και τῶν τμημάτων Ντουσκάρας καὶ Πραμάντων

	σελ.
3) Γκρίμποβο	166
4) Γουριάνιστα	167
5) Ζίτσα	167
6) Καλοχώρι	168
7) Καρίτσα	168
8) Κούρεντα	170
9) Χίνκα	170
10) Ντόμπρου-Δοβρα-Ντομπρίνοβο	171
11) Περάτι	172
12) Ράϊκου	173
13) Σαντοβίτσα	174
14) Ψίνα	174
15) Σενίκου-Ντομολισσά	175
16) Γράζντανη	175
17) Ζόριστα	175
18) Λίπα	176
19) Μπάλα	176
20) Μπάρτση-Βοντίβιτσα	176
21) Μπουκοβίνα	177
22) Μπουρέεσα	177
23) Πεστά	178
24) Σαλίβανη	179
25) Βασταβέτς	179
26) Κολονιάτι	179
27) Κορούτιανη	180
28) Καλέντζι	180
29) Λοζέτς	180
30) Μπιζιάνη	181
31) Ντερβεντίστα	182
32) Σεράκου	182
33) Σερβιανά	184
34) Καπέσοβο-Τσεπέλοβο	184

	σελ.
35) Λαΐστα	185
36) Λεσινίτσα	185
37) Σιομποτσέλ	186
38) Τσερνέχ	186
39) Βράνιστα	187
40) Λούπσκο	187
41) Πάδες	188
42) Τούρνοβο	188
43) Βίσιανη	188
44) Διπαλίτσα-Όστανίτσα	189
45) Ζάβροχο	190
46) Στρατίνιστα	190
47) Πάτερο	192
48) Φούγκα	194
49) Τὰ Τσιαμοχώρια τοῦ Νομοῦ μας	195
50) Τὰ Τζουμερκοχώρια τοῦ Νομοῦ μας	198
51) Τὰ προσφυγοχώρια του Νομοῦ μας	205
Ἐπίλογο	207

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

53422

KON